

sikerülhetés a sikerrel járás lehetősége; posibilitatea de reuşită; Möglichkeit des Erfolgs. 1840: A Damo Rétye hajdan meg lehetős jó állapatu szálás erdő volt, de a' Néhai Tekintetes Ur a Fákat gyökerestől ki pusztítottván szánto földé akarta formálni, de ezen terve nem sikerülhetése miatt, ma marha legelő parlagnak használtatik [Udvarfva MT; EHA].

sikerült sikeres; reuşit; gelungen. 1847: Ugyanezen nyomozás nyomán méltóztatott a felséges királyi Főkomány rendelni csak minapában sikerült elfogatását Varga Katalinnak Április 20-ról 1844-be 3874. Jud. szám alatt [VKp 181]. 1877: Hosszas késedelmezésemnek oka egy fárasztó és nagyon kis mértékben sikerült tisztújítás [Rugonfva U; Pf Bartha Miklós lev.].

siket l. süket

sikdító 1. éles, sipító; ascuţit, pătrunzător; schrill tönend, fistleind. 1817: Major András beszédje sikitto hangon tsendesen esik [DLt 70 nyomt. kl].

2. ~ üveg simító üveg; sticlă folosită la mângăluit/netezit; Glas als Schlichtwalze gebraucht. 1753: Egy fertályos üveg, Egy sikító üveg egy nyüst [HSzj nyüst al.].

sikkad elsikkad/tűnik; a dispărea, a se pierde; verloren gehen. 1693: Kis Szilagi Molnar Istva(n) protestalva(n) azon, hogy az Tőke szer vegib(en) levő Varos földé, melyet Assessor Uraimek usq(ue) ad usum ifjabbik Makai Mihálnak adtak volt, örökös föld gyanánt nalla ne sikkadgyon [Dés; Jk].

sikkaszt ellop/tüntet; a însuşi/fura; unterschlagen. 1705: Egy ökrünk a szállásról kimenvén reggel, odavan, elsikkasztották, mert itt igen speciálé az hús, és a marhát ha kaphatják, mindjárt sikkasztják [WIN I, 545]. 1741: Illyesfalvi^a Iepure Praekup menvén Szinaja latni látván hogy Szenajat igen el husztak, és meg etettek az Pajtában lata negy ökröket ... kerde Pop Togyert hogy ki hordotta az ő Szenajat az ökrök eleibe ... hova Sikkasztottak az után nem tudom [Ks 27/XVII. — "Sz].

sikkasztó pénzsikkasztó személy; delapidator; Unterschlagener. 1879: Samuka sikkasztó — jó tehát tudni, hogy 3 pengőforint immár verdesi az oldalát, nehogy odavesszen | írok egy: Emlékiratot a tek Közigazgatási Bizottsághoz azon tárgyban, hogy Kerekes Samueltól vegye el a Maros Vidék szerkesztésének jogát, mert K. egy erkölcstelen ember és sikkasztó [PLev. 63, 66 Petelei István Jakab Ödönhöz].

sikló csüd, a pata fölötti csukló; chişişă; Fesselgelenk. XVIII. sz. eleje: Az mely lónak hoszszu a Siklája, hirtelen fárado. A kis Csikó a Siklajáról ismerszik meg mekkora léssen, mennél gyengéb, hajlottab kised korába a Siklájában a Csikó annál job reménységgel lehets hozzája [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1742: Érkezett Melgos Groff Uram parancsolattja az Turoczy uram Török paripájáról én mértékit vettem magasságáról hoszsuságáról az első böge az Czémának az farkától fogva fel az Serenyiig az második bögi az siklájától fogva fel [A.árpás F; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1771: a midőn közölőbb az hó el ment ... Varga Jancsi ... az ökrökkel jön vala az ökrök

mind szökdesve jövin csak láttom, hogy az ökör le eset ... az tőke az Labára hengeredet, az Siklajan léven, de az lejtű felé álot [Mezőmadaras MT; BK Musta (?) Jánosné Nasztaszija (40) zs vall.]. 1803: Barnás szörű Lo, melynek Hátulso Ballába a Sikloja alatt fejéres [HSzj barna al.]. 1836: fekete szörű paripa Lovak — melyeknek edgyike mint egy 16 Eszt<endős> ... a hátulso lába a siklajánál szá [Dicsősztmárton KK; TLt Közig. ir. 912]. 1839: Mintegy 9. vagy 10. esztendő szeg sárga, kevésbé hodos, mind két hátulso lábai a' siklojokból fejérek [DLt 233 nyomt. kl].

Vö. a csikló¹ címszóval.

sikolt sikít, kiáltoz; a tipa; schreien. 1584: Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia a' gierniek az eolembé annal rettenetesbe(n) ryt sikoltot [Kv; Tjk IV/1. 277]. 1585: Annos Maytini Gergelne vallia, Sywalkodast hallek es Menten ky leowenek, latam hogy chapkodnak vala Az Lengielek, Az zablia villogast is lattam az Azzony ige(n) sikolt vala [Kv; i.h. 535]. 1603: Ancilla Consortis quondam Valentini Kozma Catharina ... fassa est latam hogy az kontia bwrkeomenek a' nyakaba eset vala az Azzon ereosse(n) kezde sikotanj, es rut ondok zitkokkal kezde zidalmazn(i) vitez chonka rut bestie hitetlen kwrwa fia, im le taglal | Zabo Andras vallia kezd sikotanj a Borbely legeny, es valami keppen el zalad [Kv; Tjk VI/1. 674-5, 708]. 1644: lattam hogi az Baba Marton szekere altal mene az gyermecken ... hanem akkor hogi az gierniek az szeker alat fetreng vala, sikoltani kezdenek az Aszoni emberek hogi jaj az lstenert az gierneket vgi mond, de immar az kerek altal ment vala az gierneken [Mv; MvLt 291. 410a]. 1729: látták a meg kötötteteket heverni a földön és ugi bögtének az kin miat mint a Marhák, és el hallot a' kiáltások az egész faluba, Feleségek a' Falu utzáján sikoltottanak az Vrak(na)k bögeéseket halván, hogy ugjan a' Falu egészen el irtozott beléje [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1826: le feküvén el aludtam, kevés idő vártatva álmasan érzem, hogy valaki Testemnek tilalmas részét tapagatta, ebb(en) fel ebredven sikoltva azt kérdeztem, ki van itt [Déva; Ks 116 Vegyes ir. Ballo Borbára Asszonyom vall.].

Szk: nagy ~va. 1638: el juta ez az Andras nagy sikoltua be jöue s kezde mindgyart az öreggh ember szidni hogy el dugtad esse lilek fia az bort [Mv; MvLt 291. 170 a].

sikoltás sikítás, kiáltozás; tipát; Schrei. 1584: Margit Bachi Mihalj felesége^a, En vgia(n) az Daroczy Boldisar hazaba lakom, de egiebet Nem hallottam, hanc(m) chak a' sikoltast es az lelekel valo Zitkozodast halla(m) Eyel es a' hazon valo dobbantastis halla(m) de Nem tudom ky chelekette [Kv; Tjk IV/1. 334. — "Vallja]. 1593: Anna azoni, Kadas Matiasne vallia: Nem lattam mikor az Inast verte Zeoch Pal, hanem az Inas sikoltasara az Annia az Inasnak oda futa, es haiadon feouel zalada ki onnat, es az zeoch az Anniat az Inasnak valtigh verte annak vtanna [Kv; Tjk VI/1. 407]. 1603: Valentinus Begeoz (?) examinatus est Hallottam valamj sikoltast, de mj dologbol leot en ne(m) tuttam [Kv; Tjk VI/1. 676]. 1638: Egy olykor czia nagj sikotast hallek, En oda Futamodam az kiatasra [Mv; MvLt 291. 151a]. 1730: Radics Borbára Asszony nagj Sikoltással ezt mondá a' Varro Asz(szonyna)k: Jaj bizony el vesztette Kglá a Keresztet [Torda; MvRKLev.]. 1770: hallottam utánna a jövő feleségemnek sikojtását; erre viszá térvén egy Embert (:Kinek az burjány közül ki emelt fejétől ijedet vala meg feleségem:) láték ... mondá hogy maga lo-

vainak orizése véget mulatna otton [Pagocsa MT; SzentGy Vlasza Onyisor (35) jv vall.]. 1790: hallaték Nagy Jajgatás Sikotás [M.sárd K; RKA]. 1800: én a' szoszédban voltam Farkas Jánosnéit, halhattam a' sikoltást [Kvh; HSzjP Kézdi Vásárhelyi Kováts János Léánya Kováts Éva (19) vall.].

sikolyú 1. sikattyú

sikoltoz sikító, kiáltoz; a tot típa; kreischen, wiederholt schreien. 1794: hallottam hogy sikoltoz és kiáltozza, jaj Derekam, jaj fortsokom meg sárszik [Keresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Libertina Oláh Anna (27) vall.]. 1807: Sikotozni kezdte, s kéré, hogy ne bántsa [A.detrehem TA; KCSl 16].

sikonkázik csúszkál, csicsconkázik; a luneca (pe un loc alunecos); schlittem. 1805: Dec. 23a elmentünk a porondra sétálni tsikonkázni 24a ... elmentünk a porondra jáni, sikonkázni [Dés; KMN 94]. 1807: sikonkázunk és játszodunk fél a 6ig | elmentünk sétálni, a porondon tsikonkázunk egy oráig jártunk sikonkázunk [Dés; KMN 217, 345].

sikos 1. csúszós; alunecos; glitschig, rutschig. 1638: igen sikos vala ut [Mv; MvLt 291. 134a].

2. sima; neted; glatt. 1594: Egi Sykos kis vthi oltar No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 31]. 1611: Egi lengiel orzagi kengiel zj sikos [Kv; RDL I. 88]. 1615: Egi bechj zeölt karpit f. — d. 25. Mas egj Bechj karpit f. — d. 35. Kett krakaj Sikos karpit f. — d. 75 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével]. 1637: zaros, nehult haboson festett diofas gyantáros ayto; benne job kez feleöl egy eoregh kwl fwtteő kemence keő labakon allo, keőreős keorwl az palota, nyomtatott sikos viragos kilencz beör karpitokkal be uont [Fog; UF I, 407].

síkság 1. síkosság; polei, strat subțire de gheață; Glätte. 1773: Mihály Márton ökre a Czako Gáspár Udvarán esvén el a síkság miatt Lába ki menvén főb(e) ütötte és ki nyuza [M.léta TA; JHb II. 3]. 1784: a Nsgod parantsolatja szerent ... egy kövér sertést küldett a Bátyám, szenátis felesen szállított volt a havasról a Csűrhez, de a nagy síkság mián bé nem küldhette a városba az Innepekig, ha tsak azután nem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1790: A mult napokb(an) fel indított Jantso ur Guraszádáról három úrmós átalag és holmi konyhára valokat a sok jég és alkalmatlan ut mián Foltnál tovább ökörrrel nem jöhettek, ott egy hétig mulattak nagy bajjal eddig el jöttek, és én által vévén, mind eddig itt tartoztattam énis, várván hogy a jég síksága valamit rontsolodjék [uo.; BK ua.]. 1840: 27dik Xbris Oroszfalu Marhássai a nagy Síkság miatt rest(antiában) maradtak. Gyalagassai Cseplettek [Born. G. XXIVb].

2. sík terület, lapály; șes, cîmpie; Flachland, Ebene. 1786: A' Nagyobb erdőket pediglen kivált a' szomszéd helységekben felettébb nagyon pusztittyák az irtással, annyira, hogy az hól az előtt tiz husz esztendőekkel rengetek szálás erdők voltak, ma mind síksággá, rétekké, és szántó földdekké tették [Torockó; TLev. 9/24]. 1823–1830: Ez a cigánymező a Szent György utcai kertek tetejétől a Trébely szőlő felé menő város, vagyis inkább Klastrom utca porgolát kapujáig és a város sáncától fogva ... kiterjedett szép zöld gyeves síkság volt [FogE 105].

silabál tétovázik; a ezita/šovai; zögern. 1677: Mit irtam légyen Kegyelmeteknek az posta érkezése előtt, im azt is beküldöttem. Mit írjon nekem mind urunk ő nagysága s mind Kegyelmetek, értem, de én abban csak silabálok, mert egyik az másikkal ellenkezik [TML VII, 415 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

silabikál silabizál; a silabisi; buchstabieren. 1640: Iuvon Popa Ez az pap nem tudá el mondani memoriter az Credot az olah Irastis Csak Silabikalia elegh olvashatta Jobbagy fiu mostan tanulgatna niavalias [UC 14/48. 50]. 1647: Bethlenben Opra Popa, parazt jobbagy emberből all, parazt funduson lakik. Credot, Pater nostert, Decem praeceptat az eo modjok szerent tudja, de az olah irast nehezen olvassa, könybölis csak syllabicallya többire 16 esztendeje mólta pap [UF I, 834–5].

silabizálás szótagolva olvasás; silabisire; Buchstabieren. 1710 k.: Olvasni s írni a sillabizálás után magyarul tanított, melyben felette sok áll; félannyi s még kevesebb üdöre is megtanul a gyermek a maga nyelvén, hogy nem mint deáluk olvasni [BÖn. 534].

silabizáló betűző, szótagolva olvasó; care citește silabisind cuvintele; buchstabierend. 1571: Mint regtlv fogva volt az abece tanulo es sillabizalo germektwl Eztendeigh d 25, olwasotwl d 50 ky locusba wl fl 1, Ezenkywl plebanos wra(m) zabad aztalal Tartozik az mesternek, Melliet tyztessegesen megh zolgaltasson [Kv; TanJk V/3. 52b].

silány terméketlen, gyengén termő; neproductiv, cu fertilitate foarte redusă; mager, unfruchtbar. 1846: Csatakos, részint legelő, részint pedig silány természetű szántóföld [Gyergyóremete Cs; EHA] | Kakashegyészka, itten két 3da ezen düllőnek egész kaszáló, és egy 3da pedig fiatal fenyves erdő — nagyon keveset jövedelmez — mert silány természetűek, ezen düllő Wasláb határával össze folyó [Tekerőpataka Cs; EHA] | silány kövecses szántokál [Bábonya K; KHn 280].

silányan gyengén; slab de tot; schlecht, mager. 1864: Dorma: egy silányon termő mezei határrész [Alfalu Cs; GyHn 61–2].

silbak ör; santinelă; Schildwache. 1704: A silbakot pedig megengedte, hogy az ajtón kívül álljon, ne belől [WIN I, 112]. 1705: visszamenénk a generál szállására, kinek is a kapuja előtt volt mindenkor a silbakkal 20 dragony, mind veresbeliek [i.h. 631]. 1736: az német silbak, hártán lévén az puska, úgy állott az vár kapujában [MetTr 397].

Szk: tűzes kanócos ~. 1705: Azután pedig éjszaka elmenének Szeléndekre, hová is holmi munitiókat, kiváltképpen port vittenek, mert a porokat egy tűzes kanócos silbak nem vigyázván fellobbantotta és károkat is tött [WIN I, 435].

sild 1. címer, cégér; tablă de firmă; Schild. 1665/1754: az ujj Társ legény tsinaltasson egy ötven pénzt erő ezüstből álló Siltet vagy Czimert, melyre a' Papjától vett jelit mettsesse fel nevelé egyűtt, melyet az Vilcumnak fédelere emlékezetre fel-függesszenek. Annak utánna a' Vilcum néki praesentáltatik eléb nem [Kv; ACart. 21–3]. 1840 k.: Egy Silt a' mely is az helbergen fel fügesszve szokott állani [Kv; i.h. 29].

2. kulcspajzs; sild; Schild. 1850: Zárba uj fordito uj silt és uj útközt [Kv; KLev].

3. ? védőlemez, placă de protecție, sild; Schild, Schutzplatte. 1835: Egy két egy másra járó sötét színű ocska Kaszten 9 Schildel — 3 hibáz | Egy Palotabeli kék festékű deszka Armarium — üveges — két zarjaival koltsaival együtt. Egy más kék ocska Armarium Egy ocska veress festékű Schild nélküli ugyan köntös tartó Armarium [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sildkrót I. *fn* teknősbéka húsa; carne de broască țestoasă; Schildkrötenfleisch. 1736: Ha akkor tekenyős-békát ettél volna, más egy pohár bort sem ivott volna veled; ha az mostani világ szerént mondottad volna: silgrod, elcsudálkozott volna, micsoda szij-drótot emlegetsz [MetTr 391].

II. jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: teknősbéka páncéljából készült; fűcut din baga; aus Panzer der Schildkröte hergestellt. 1732: Két drága pixis edgyik Alkates kö, Másik Sildrót, ezüstb(en) [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 21].

Szk: ~ pikszis. 1781: Egy régi, Schilkrot fekete, meg romlott pixis [Mv; Told. 9a]. 1814: Egy 4. szegeletű Schilkrot piksis belől meg arannyozva 5 Rf [Kv; Born. IV 41]. 1818/1826: Egy hosszuko schildkrott Pixis [KvAkKt Mss hung. 27].

sildvaht őrszem; santinelă; Schildwache. 1842: Benkő János Bándista árestáns, az Ablakon ki a' Schildvachtot meg szídtá [Kvh; HSzjP].

silleres I. *mn* halványvöröses színű (bor); (vin)roze/cu culoare roză; schillerfarbig, blassrot (Wein). 1845: Keresztelt Silleres Virágbor | Silleres Színbor [Csekelaka AF; KCsl 13].

II. *fn* halványvörös bor; vin roze/cu culoare roză; Schillerwein. 1844 k.: Pésögőnek-való Silleres. Alkalmas tisztá; Galánga ugy tetzik fölesleges [Csekelaka AF; KCsl 6].

siló ?? Szn. 1614: Syllo Istva(n) Judex. Syllo Peter pp. Syllo Ferencz lib. Syllo Istva(n) lib. [Szentkirály Cs; BethU 438-4]. 1813: Silo Simon Kati Fatya János [Gyalu K; RAK 37].

Kázmér, RMCsSz a régies Silvester név becéző formájaként tartja számon

silós ?? Hn. 1648: Silosban (sz) [Hidalmás K; EHA].

sima 1. egyenletes felületű; neted, cu suprafața dreaptă; glatt, ebenflächig. 1558 k.: az első 3 soth tord meg gienge porra es felívl q's rea az unq teieth es keuerd Jol ozue es az vtan ted egy sima köre egy hideg pincheben, es tegy az lueg ala egy luegeth, hogy solualtassek az luegben [Nsz; MKsz 1896. 283-4]. 1733: Edgy Tutszin Simma Sarga fejű szeg [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1811: nézz ama Bikfára, Mely sima! lehetne imi hártájára [ARÉ 10].

2. egyenletes, nem hepe-hupás; plat, neted, fără denivelări; eben, gleich, nicht humpelig | sík; plan; flach, plan. 1761: Vagyon egy Udvarház helyly ... Simma, igyenes, és teres helylyen [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 302] | A Veteményes kert ... vagyon szalma fedelű kertek közöt Simma dombos, és nem igen nagy helylyen [Szászvevssződ NK; i.h. 214]. 1772: a' Mikes Urak Malmától fogva a' enyimg a viz Sima tőr helylyen jó, s a' Viznek az árka is nagyobb szelesebb s mind könnjebben el fér a' Viz maga

árkában ... ár vizkor is a' viz magát ki öntheti inkább [Kük. JHb LXVII/230]. 1778: Vagyon egy nagy pusztá helyly Ennek egy resze tisztá és Sima bokrok nélkül való, más része apro tovis bokros [Majos MT; Told. 79]. 1823: sem regibb sem ujabb Sir helyly nem láttatott a' Föld egyenes sima lévén egészen bé pásintozva gypesedve [Dés; DLt]. 1845: Az ugy nevezett Nagy rét fekszik Almástól kezdve egészen a középlaki határig kinyulolag a legszebb egyenes sima helyen [Nagyalmás K; EHA].

3. gyalult, simított felületű; rindeluit, geluit; gehobelt, glatt. 1808: A haz padimentomozassa fél viseltes, a padlása ál Mester gerendan ket kérészt gerendakon hornyolt Sima Duplazot fenyő Deszakkal padolva [Dés; BetL 6 GyUj-Falvi Nagy Ferencz kezével]. 1823-1830: Egyik felére festve volt egy sima oszlop, tetején egy koszorú, és egy ifjú iparkodott felhágni, hogy a koszorút elvehesse [FogE 122]. 1825: A Csűr ezenn Csűrös Kertben vagion Derek fenyő, jo, sima, rako Boronabol valo Székelly modonn keszitet ket odru mellynek mind ket felől szelész Deszka Csűr kapuja vagi ajtoja van [Papolt Hsz; SzentKzs Conscr. 150]. 1841: Kerekes Udvarára ki lépve egy fél bérlet ajton, melynek ajtaja felei Sima bérlezettel (!) lévén, forog két vas pántokon, és pipákon Frantzia zárral, Koltsal, Forditoval, éjjeli zárral jo modgyával el látva [Km; KmULev. 2].

4. egyszerűen/egyszínűre festett; vopsit simplu; einfärbig bemalt, glattgefärbt. 1694: Az említett Zöld Palotabol nyilik mas Ajto mas Hazacsára Ebből a Hazacsakabol nyilik mas hasonlo ajto mas hazacsára keorós környül Zölden festet sima Fogasocskák vad(na)k benne az oldalan egy rejtek Kamaracsakajais va(gyo)n ennek az haznak | ezen Hazban hosszab festet Fogasok nro 2. rövidgebb fejer sima Fogasok nro 4 [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1739: Vagyon két Simma Kredentia az Lábai sorófon járnak Két ezüst Gyertya tartó egy Sorofon [Szászkerked K; LLt Fasc. 96]. 1775: A Két Házakon hat középszerű parkányos fejer Rámájú Negy fiokokra onba foglalt sima egész Táblájú, szinten annyi vas Sarkatskakon fordulo fikokos ablaku két szép Házakot" [LLt Csáky-per 107. L. 14. — "Találtunk]. 1782: egy kis rezes Leveles Sima fából valo Ládátka [Mv; NkF]. 1797: Simma Szinit meg vesztett parkányos fogas [Kórispatak U; Pf].

5. egyszínű, nem mintás (kelmefajta); (tesátura) färra morede colorate; nicht gemusterter, unifärbt (Stoff) | egyszerű, díszítés nélkül elkészített (ruhadarab); (piesă de îmbrăcăminte) färra ornamente, simplu; einfach, ohne Verzierung verfertigt (Kleidungsstück). 1648: Veres sima vont Arany Szoknia tizen egy rendel Arany prem rayta [Mk Kapi Klára kel. 2]. 1668: Egy kek sima varrot atlacz elo ruha skophium Arannyal, es ezüsttel varrot czipkes formara harom rendel, es egy nehany viragokkal [Mk Kapi György inv. 3]. 1681: Egy karmasin Szinjü Sima Atlacz Szoknia ... Aranas Pém raita [Beszt.; LLt]. 1682: Attam egi Simma Kender uaszon abroszt, kett felöl az uegiben Kek feitővel szeliesen szöttet [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1685 k.: Vettem Két vég Teczin s kék Atlaczot simát végit in f. 17. tesz(en) f 34 [Uti]. 1707: Egy veres Simma beletlen Barson mente [LLt Fasc. 146]. 1723: Vagyon kevés hiján három sing tettzin Sima pántlika [Koronka MT; Told. 29/2]. 1760: Kökörtésén szín Simma Kanavác Váll két rend ezüst Czipkével Lazur szín Simma bársony váll ezüst készülettel [Mv; TGsz]. 1768: Virágos Slayer ing két rendbéli; egyikhez varrott Tászlí [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fehérneműje]. 1799: Egy sima patyolat szok-

nya ki csipkézve hozzá való kasztelivel [Kelemenfelke MT; Llt].

Szk: ~ *atlasz*. 1673: adot megh Egy szoknyának valo teczsin sima atlaszot [JHb Apaczay Cheri Tamas Hunyad és Zaránd m. not. kezvel]. 1681: Eg színű sima Atlasz [Utl]. 1686: (A) paplan kerületi Sima karmasin szín atlasz Második Paplan Az kerületi Sima ég szén atlasz [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1788: egy darabotska Czitrom szín atlasz, és fehér sima atlasz 3. fertály [Mv; Tsb 47] * ~ *bársony*. 1652: egy Megi szín sima bársony szoknia Az allia hat rend czipke prem Az valla zeöld sima bársony czipke premel Czifrazot [Mihályfa NK; JHb XXII/41]. 1683: Egy darab hamu szín sima bársony harmad fel sing s edgy darabotska [Utl]. 1717: Egy Koporsora valo fekete simma barson. Egy hinto-nak valo barson vankos [TSb 26]. 1736: Nyári palástot is viseltenek, az mely szintén úgy mint a téli palást, vagy sima vagy virágos bársonyból volt [MetTr 343] * ~ *mohar*. 1630: Wáradj Peter Hozot Lengiel országból 6. fél vègh Sima muhart tt f l d 20. 5. fél vègh Nyomtatot muhart tt f — d 90 10 fel vègh boitos muhart tt f l [Kv; Szám. 18b/IV. 58–9] * ~ *organtin*. 1862: sírtng organtin Sima organtin [Kv; Llt] * ~ *pácvászon*. 1832: Nyugtatóvány Négy vég sima pátz vászonrol, mely négy végben 120 ~ százhusz sing vagon [Kercesora F; TL] * ~ *patyolat*. 1816: Rostélyos patyolat 1 Rf 41 xr Sima patyolat ... 30 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1823: Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva [LLt Csáky-per 601. L. 1] * ~ *perkál*. 1812: simma perkál széles 2 s(ing) batiszt tzerma [Kv; KGy] * ~ *selyemmatéria*. 1790: Holmi dirib darab külömböz színű Virágos és Sima Selyem Matériák [Mv; MvLev. 3 Kis Ferenc ács hagy. 3] * ~ *vászon*. 1675: Nyers vászonrol. 10. Január(ii) Ebesfaluán adot fel az számtarto nyers Segesvárát szót kendőnek való vásznat ul(nae) 99// — Sima vásznat ul(nae) 56// Hoztak Porumbákrol nigy vég nyers vasznat [Utl]. 1678: meg betegédven az Lengyel Takács rekket nálla ... Len pácz fonalbol szótt sima vászon 3 darabb(an) Sing 158 [Fog.; Ks 90] | Fogarasi szamtarto Luczai László az el mult 1677 esztendőben küldöt uólt Radnothra Fogarasi len fonalbol szót sima vásznat ul. 218. Len pacz fonalbol szót sima vásznat u. 202 Porumbaki vastagh kender fonalbol szót sima vasznat ul. 20 1/2 [uo.; UF II, 371]. 1680: Ezen Simma vászonban 483. Singet meg fejeritettek az többi nyers [A. porumbák F; Ált Inv. 16].

6. díszítés/metszés nélküli; simplu, fārā ornamente/cizel-ləri; ohne Verzierung/Gravierung. 1580: 1 so tarto 6 sima ewst Colan [MNY XXXV, 56]. 1608: Jutot kett Arany Gwreok, Symak, nio(m)nak mind Eggiwt haro(m) Araniat teszen u(ale)jt f 5 [Kv; RDL I. 83]. 1630: 6 sima karmán Zabolas fek agj 10 forint éro f — d 30 [Kv; Szám. 18b/IV. 97]. 1656: Tizenhét ón tanger; tizenedgy norimbergai; az hata sima [Doboka; Mk Inv. 16]. 1658: Egy fel kupan sima mereón aranyas [Kv; KJ]. 1693: Vagyon Pappysban takarva, valami ezüst Porteka, úgy mint Tizenöt gombolyag öreg sima mentere valo ezüst gomb [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1700: Balog István Ur(amma)nk nyil szerint jutát egy sima boglaros parta Eö, egy Aranyos Pohár egy kettőben tört ezüst kalan, egy kis Arany gyűrővel együtt [Ne; i.h. I/50]. 1782: Egy fain ezüst Damaskus tsóvel valo sima rezes munderu Fegyver [Mv; CsS]. 1793: egy atzel Kardotska sima rosdas [TL Conscr.]. 1805: Két Sima zamánczos

gyász kard Egy zamántzos aranyos Francia aczél Kotz perd | Egy ezüstös damascirt Török flinta, félig ágyazva rezes Sima készülett [Mv; TGSz 52]. 1823–1830: Ötödik ház^a sárgás tükrös, itt vagnak drágaköves portékák, termett kristályok, struccotjásokból sima és metszett edények, összerakott csigákból hajók, madarak stb. Lazur kövekből oltár [FogE 185. — ^aA drezdai múzeumban].

Szk: ~ (*arany*)gyűrű. 1589: Egy kis Sima Arany gywreo czimer keowes Borkanak ky Attak visseln [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64]. 1611: Egy Sima Rubintos giero f. 6 d. Mas egj Rubintos tablas munkara czinalt gieöro nio(m) ar(anyat) 1 es masfel ortot f. 6 [Kv; RDL I. 88]. 1634: Vagyon egy Gamahos sima Arany gyüreo nyom Aranyat ketteot [Kv; i.h. 105]. 1637/1639: Egj Sima arany gyűrű, safelyos egj orczat meczetek rea, nyom safeljostol Aran(yat) 3 ortot | Egj Gamahos sima Gyűrű nyom Ara(nyat) 3 ort(ot) [Kv; i.h. 111] * ~ *aranylánc*. 1664: Egy Sima Arany Lánc, melyben vago(n) Arany nro. 51. Ennek felét Emaritatiojára intéztük, károlván el vágni az másik felét melyben vago(n) Arany nro 25 1/2 Sorte diuisionis intéztük ő kgenek [Beszt.; SL] * ~ *butélia*. 1788: Egy pár fa olajnak valo sima Butélia [Mv; Tsb 47] * ~ (*ezüst*)kanna. 1595: Egy Sima Pohar M l p. 23 Egy eoreogh Sjma ewst kanna az zelj Aranjas M 5 p 26 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1596: Egy nagy sima kanna három eyteles. Negy kanna masfel eytelessek. Hat sima eyteles kannak [Kv; RDL I. 65]. 1623: Egi Jo chyfras kanna ket Eiteles Ket fel Eiteles sima kannak [Kv; i.h. 121]. 1637: Keouetkezik az on szerszam Egy Eöregh labos harmadfel eiteles kanna. Item egj kis sima kanna [Kv; i.h. 24] * ~ (*ezüst*)pohár. 1595: Egy Sima Pohar M l p. 23 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1628/1635: Egj labas arannias fejer Zomanczos pohar Mas sima labatla(n) pohar, zele arannios, negjue(n) nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1659: Ket Simma arannias ezüst pohár [CsSz; LLt I. 118. C]. 1732: Egymásba járo ezüst Simma pohárok belöl aran(yozottak) Lot 221 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 10] * ~ *kályha* díszítetlen csemp. 1772: (Az) Ayto Szemöldeke, küsze-be, es oldalai faragott párkányos kövekből valok egy si-ma zöld mázos kallyhákból allo, alol fellýül keskeny csip-kés párkányos kementze találattik [Szászfénes K; BethKt Mikes conscr.] * ~ (*ón*)csésze. 1715: Az ón tálak divisioja

Susi Asz(szonynak) két óntál potolván négy on paraszt Csészevel Vass Mária Asz(szonynak) 3 on tal edgy sima Csészevel edgyüt, 6 virágos Angliai onbol gyümölcshöz valo Csésze [WassLt]. 1761: Simma on Tsésze Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25] * ~ *öntányér*. 1630: Sima io On talnerok iutottak nro 18 [Kv; RDL I. 147] * ~ *serleg*. 1580: 1 Eoreg sima serleg [MNY XXXV, 56]. 1637/1639: Egj Eöreg sima Selleg az szelj aranyas nyom. m. 2. p. 20 f. 38/66 [Kv; RDL I. 111] * ~ *serlegpohár*. 1637: egj sima feier Selleg Pohar nyom p. 29. f. 9 d. 57 [Kv; i.h. 24]. 1643: vagio(n) egy sima selleg pohar, aranyas szelyu [Mv; MvRLt] * ~ *tál*. 1615/1628: Egy io vy szima tál Eöreg. Egy keozep szerw io vert tál. Egy sima vy keozep tal. Más Egy keozep tál horpadozat [Kv; RDL I. 96c]. 1802: Öt Sima, és egy tsipkés Tálak [Ne; DobLev. IV/858. 7b]. 1804: Tizenkét ón Csipkés Tángyer két Lapos Sima tal [M. köblos SzD; RLt Mohai Farkas hozománylelt.] * ~ *tányér*. 1772: Ezüst Három Simma tál 5. Simma tányér [Egeres K; Ks]. 1802: Tizennégy tsipkés, és 3om sima Tángyérók [Ne; DobLev. IV/858. 7b] *

~ *udvari pohár*. 1633: az en feleslegemnek hagyok egy Giras shima Vdūari pohart, három apro műgl pohart egyk mereő Aranyos az kettei feyer felyül Aranyos az szeli [Kv; RDL I. 101]. 1699: Egy Sahoson aranyozott Sima udvari pohár nyom egy girat 39 nehezeket [Kv; KvRLt X. 4. 43b].

7. metszetlen, csiszolatlan; necizelat; ungeschliffen. 1679: Egiben járo sima üvegh pohar nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. 1753: Virágos Törpe pohár Nrő 6 Sima törpe nagj kristálj pohár 4 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1761: Három Simma, kisded, karafin 3 Megint Meczett kristály karafin 2 Egy egy fertalyos meczett karafin 2 Simma efféle Karafin 2 [Kémend H; JHb XXXV/39. 28]. 1789: petsét nyomo gyűrű sima kö benne Rft 2 | Egy Nagyatska sima Tükör, fekete arannas rámába foglalva Rft 6 [Mv; ConscrAp. 2, 5].

8. közönséges, mindennapi; obisnuit, simplu; alltäglich, einfach. 1600: Az Templum zwksegere, Lakatos Mihalitol veottwnk egy ereos sima lakatot d 50 [Kv; Szám. 9/IX. 32]. 1780: Irto kapa 1 Sima kapa 1 [Bethlen SzD; BK]. 1807: Egy kitsin simma Kävemachina [DLt 378 nyomt. kl]. 1820: Két sima reszelő, és edgy vas kűsű [Mv; MvLev.]. 1841: két fűlű sima kolcs [HSzj kulcs-vas al.].

9. egyenes, nem gödör; fārā bucle, nebuclat; glatt, schlicht. 1825: Szárnyai Antal gesztenye színű sima haju, (a'melyet a' homlokán és a' nyakán sokszor fel felé kondorítottja) [DLt 464 nyomt. kl].

10. ránc nélküli; fārā riduri; glatt, runzellos. 1815: piros-ló sima ügyes ábrázatu, orra rövidetske [DLt 935 nyomt. kl].

11. hízelgő; lingušitor, māgulator; glattzüngig. 1669: Haller János dolgárul mit írjon Kegyelmed, látom. Oh édes Sógor uram, bizony jésuitában is sok volna az, az ki ő benne van. Látom, hajol Kegyelmed az ő sima beszédére, de Isten s az emberek legyenek bíráink, ha vétettem-e én neki ezered részét, mint ő nekem, és ha én szolgáltattam-e az idegenségre okot? [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1723: Sok Sima szavaival s informatioival fedezték be magok insolentiajokat, Jo Tétünket ilyenekkel hálálván Itt Telik be az az igaz mondas: Verd viszzá veretlen [Hátszeg; Ks 83 Csulay Imre lev.].

simán 1. egyenletesen; uniform; gleichförmig, eben. 1580: Előzör Tyztich meg Az wasokat zepen, hogy fenyliet zep siman [Nsz; MKsz 1896. 369].

2. elegyengetve; netezit; eingeebnet, abgeglichen. 1815: A' Krumpinak kapálása a' krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi természetésére (nyomt.)].

3. gyalulva, festetlenül; cioplit cu barda, nevopsit; gehobelt, unbemalt. 1648: az gerendák csak simán vadnak, és az fwst miatt feketék, seőtétek [Komána F; UF I, 932].

4. egyszerűen, díszítés nélkül; simplu, fārā ornamente; einfach, ohne Verzierung. 1736: Kis subájok is volt akkor az kis asszonyoknak s fő emberek leányinak kül meg volt erősen hányva arany vagy ezüst csipkével vagy kötés-sel, az kitől mint tölt ki; az kitől kitölt, úgy fel volt hányva, hogy felyül harmada a matériának alig maradtott simán [MetTr 343–4].

5. minta nélkül; fārā modele (colorate); ohne Muster. 1832: 1832béli Alamori Vászon Kender Vászon Az Iső Nrus alatt Vagyon Baraczk magos szála 30 Sing A 10ik Nrus alatt Simán Szótt 20 Sing [Alamor AF; TL].

6. lesimítva; lins, bine netezit; glattgekämmt. 1798: rövid, és vékony haját simán le-füstölve és fel-tekerve hordozza [DLt nyomt. kl]. 1811: Balra simán füstölt serénnye' sórának Hoszsusága felit fedezi nyakának* [ArÉ 157. — *Gr. Bethlen János véleménye a ménesebe való lórol].

simaver kelme-fajta; un fel de țesătură; Art Stoff/Ge-webe. 1804: egy fejr sinaver egy krep valies [Koronka MT; Told. 19].

símely 1. sémely

siménfalvi a Siménfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Siménfalva/Simonești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Siménfalva. 1. Siménfalván levő/található; din/care se află în Siménfalva; in Siménfalva befindlich/liegend. 1720: hivata minket ... Gróff Consurgi Consurg Pál ur(am) eő Nga Siménfalvi udvarházához a végre:hogy eő Nga az melj kö és fa épületeket kerteket épített azon Siménfalvi Curia(n), funduson, Csűrös es veteményes kerteken, mű azokat előbször accurate meg nézegetvén, calculálván(n) aestimálnok [Siménfva U; JHb XVIII/4].

2. Siménfalván lakó; din/care locuiește în Siménfalva; in Siménfalva wohnhaft. 1595: Nagj Sofalui Ferench Malomfalui. P(ro)catora Pal kóuacz Semjenfalúaj [UszT 10/19]. 1761: a Siménfalvi Jobbágyoknak conditioja, s abból emegálható haszon sokkal kevesebb mint a több Nyilakban lévő Jobbágyoké [JHb XXXV/40. 8].

3. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicind locul de origine al persoanei respective; als js Herkunftsort bezeichnendes Attribut. 1590: Gegeo Andrés Semie(n)faly lofeo [Szu; UszT]. 1600: Semienfalui Leórinco Marto(n) zabad zekely [i.h. 15/33]. 1602: Anno 1602 16 die Juli p(ro)catorok Be Jratasy. Simenfalwy fabian mate, Kedey georgi balasne p(ro)catorok cziki miklos [i.h. 16/82]. 1606: 2 piros keorteouely fat ... en nem tudom kiteol ueotte penzen keotteye auagi mikepen Birta varga ferench Semien falui zabad zekely [i.h. 20/201]. 1625: simienfaluan ... simienfaluj Simo Balint [i.h. 37a]. 1751: Simenfalvi Lázár Gergely [Usz; Sf].

Szn. 1806: Siményfalvi Antal [Gálfva KK; Kp II. 71].

simít 1. (kezével) végigsimít; a palpa (cu palma); (mit der Hand) über etw. hinwegfahren. 1823–1830: Vagyon egy kis commod, melyen festés van, de küjjel nem érzik, ha simítja az ember [FogE 185].

2. vasal; a călca; bűgeln. 1801: hozzám-is hól négy, hól őtt Ingeket le-küldött, hogy simmitsam-ki, mért a' Gróff meg-érkezett, s ott Simmitani nem lehet [Mv; Told. 42/56].

3. (meg)fésül; lesimít; a pieptăna; kämmen, niederstreichen, schlichten. 1823–1830: Sokan, kívált a mesteremberek, a köntös prémjéig elvágták, és a fejek tetején horgas fésűvel összeakasztották, a fésűt ottan-ottan kivévén fejekből, azzal hajukat simították, s ha viszketett, fejük megvakarták | A fésűvel gyakran kellett simítani, újra meg újra egybefoglalni, mert az elülről hátra fésült rövid haj gyakran kibújt és széjjelment, és ezt a nyírást nevezték calamistrálni [FogE 67, 108].

simító 1. *mn* 1. vminek a simítására szolgáló; de netezit; schlichtend, zum Schlichten benützt. Szk: ~ *csdkány*. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál ... A Simító

tsákány nyelének egy tölgyfa ki faragva [Km; KmULev. 2] * ~ *deszka*. 1849: Egy lapitto Dészka 1 Simitto Dészka 1 [WassLt.] * ~ *ecset*. 1768: Fő simito etset 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb.] * ~ *gyalu*. 1770: Simitto Gyalu nró 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb.]. 1845: A Fuserek szer szám Specifikátziója két Srop gyalu, két Simító három Dupla gyalu harmintzkét vésű [Kv; ACLev.] * ~ *kalapács*. 1842: A' papiros malom mellett van egy kút A' kút mellett van a Simító, hol a' papiros ki simittatik ezen Simitóban nyúlik el egy nagy gerendely, melynek végén kívül a' vízben kerék van, melnel fogva a' gerendely forgattatik, belső végén fa fogak vagynak, melyek a simito kalapátsokat emelik azoknak nyeleiknél fogva, — van itt két simító kalapács, az edgyiken 3 vaskarika van, a kalapács alatt egy karikával megkötött és fejlű egy vas plattennel bé vont fa van, melyre a kalapács esik [Km; KmULev. 2].

2. ~ *beszédű* kb. elnyújtva beszélő; care vorbește tărăgănat; ausgedehnt sprechend. 1799: simito beszédű oláh és Magy(ar) nyelveket beszél [Kv; DLt].

II. *fn* 1. simitáshoz való (lakatos) szerszám; netezitor; Werkzeug zum Glätten. 1741: Két águ Simító Négy fához való Simító 4 [Kv; TL 90 lak.].

Szk: *görbe* ~. 1741: Három vashoz való Görbe Simító [Kv; TL 90 lak.].

2. simitóprés (papirosmalomban); presă/mașină de netezit/satinat; Glättpresse (in einer Papiermühle). 1840: Tölgyfa ki faragva bardolva simitához járomnak 2* [Km; KmULev. 2. — *A papirosmalomban]. 1842: A' papiros malom mellett van egy kút ... A' kút mellett van a Simító, hol a' papiros ki simittatik [Km; i.h.].

simítólag elnyújtva; tărăgănat, rar și prelungit; gedehnt. 1805: Drettyán Dumitru leptibe, és simittolag beszél [DLt nyomt. kl].

simitórész vasaló; fier de călcat; Bügeleisen. 1782: Tiszteletes Aszszonyom ő Kegyelme égy Simito Rezet kérvén el ... s végezvén velle a dolgot vittem az ő Nga Udvar Kapuja előtt lako vén szakátshoz [Korona MT; Told. 3 Csiki Fekete Ersebeth (17) szolgáló vall.]. 1788: Egy nagyobb és égy kissebb Simito réz [Mv; TSb 47]. 1801: edgy simitto réz két vassal [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. 1802: Egy jo Simitto réz öntött Vasával [Ne; DobLev. IV/858. 8a]. 1817: egy Téglázó Simitto Réz két Vasával [Mv; MvLev.]. 1819: egy Simitto Réz belé járó egy vasával [Bacsa SzD; TSb 6]. 1820: Egy ágy melegítő Egy Simitto réz vas nélkül [Mv; Told. 22]. 1823–1830: Egyszer az anyámnak simító rezét valami elbontott inggyolcsokba bevarrva a portékái közt megkaptuk [FogE 85–6]. 1832: Simito réz kettő, Colmenező vas egy, Hajégető egy [HG br. Wesselényi Anna br. Brukenthal Mihályné kel.]. 1835: Egy Simitto réz 2. vasával [Mv; MvLev.]. 1836: Egy nagyobb Simitto vagyis Téglázó réz [Kv; Pk 3]. 1840: Simító réz, vas nélkül 1 [Nagykapus K; KszRLt].

Szk: ~ *tok*. 1788: Veres bőrrel borított simito réz tok [Mv; TSb 47].

simított elegyengetett; care a fost netezit; eingeebnet, abgeglichen. 1761: az oldalbol sok ásással Simittott helyyre földből fel vett kő fundamentumra téglából két contignátiora — elő Nga Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltott párkányozott oldalú és szegeztű ... szép Uri Udvarházat [Szászvezsöd NK; JHbK LXVIII/1. 210].

simítóvas 1. vasaló; fier de călcat; Bügeleisen. 1768: Simito vas rézből [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb.]. 1812: Egy simitto vas párjával édgütt xr 30 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11].

2. papírsimító vas; fier de netezit (hírtia); Glätteisen. 1706: a papiros malomhoz valo simito vas [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

simított vasaltat; a da la călcat; bügeln lassen. 1794: az Groffné Aszszony ezeket Sárival a' Frajjával varratta, vele mosattatta Simittatta, keményittette [Korona MT; Told. 42/1].

simléder l. simléder

simogat 1. cirógat; a mîngia; streicheln. 1771: Szóts Ferentz nagy Lármával ki szalada házából égy Puskával a kapujához és Udvaromon levő kutámhoz méregetni kezdvén, hogy meg löje, melyet látván szegény öreg Anyám és szánván a kutát Simagatta és protestalt mondván ezt bizony nem lövi kend Protestalok már akkor a kutya éppen az ablakom alá kerekedett vala és az szegény Anyám a mint Simagatta és mint égy ellent állot hogy meg ne löne [Dés; DLt 321. 25–6]. 1772: Togyer nevezetű szolgám beszéltette hogy Takáts Mihály ötöt mi képpen ditséri, simogattya, és azt is mondgya, hogy Désen nintsen olyan szép legény mint ő és hívja magához hálai [Dés; i.h. 81a Virtsöng Francisca cons. Georgii Vajda (35) ns vall.].

2. negédeskedik; a avea atitudine dulceagă; jm gefällig sein. 1710: Ezen a harcon vesze el Kemény János ... a törökök az elesett testeknek fejeket elszedvén, fő nélkül való teste meg nem ismertetett. És így nem engedte az igazítéletű Isten, hogy koporsóba tétessék teste, mert teljes életiben gonosz, ambíciósus, kegyetlen, vérszomjúhozó ember volt, és akire inkább haragudt s akit meg akart öletni, simogatva beszéllett neki [CsH 54].

simonbíró, simonbíróné szitk nagynyelvű, szájas; bun de gură; großmäulig. 1586: mikoron az aytoban beszélgetnek az ucza aitaiban találkozik ele lőnj az legeny Mon-da berek szazi lukaczne Mar megh az ebett mond uizon-tagh lanos No czacz (!) no te nagy Nieluw szimonbirona monda berek szazi lukaczne kelle placz poszos lottio kwruanó [Kv; TJK IV/1. 574b].

Szk: ~*nak mond*. 1586: Chetneky Christoff vallia, pesti lanos zayabol hallotta(m) ezt, Im cozwe zolalkozek Beregzazine vele(m), es Simon Bironak Nagy Nyelwnek monda(m) egieb zitkot Ne(m) zolotta(m) azert [Kv; i.h. 576].

sincér asztaloszerszám; unealtă de timplărie; Tischlerwerkzeug. 1848: Kézi fűrész rámás kettő 5 rft Kézi Sincér egy 1 rft 20 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

sincen, sincsen 1. szintén nincsen/nem létezik; nici nu este/există; auch nicht sein. 1617: 18 testis Elekes Balint kobatfalui juratus. De zer<te>len sokszor hallottam hagi zitta Antalfi <Mat>iast hamis hitűn<ek>, es nem tőrcenibe uehető sot ezt ciak Isten tudn<a es>giozne ele zamlalni, talan az falun sincz oli kit meg nem zid<ott>, meg az giermeketis [Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarcziafalviensis vall.]. 1647: volt egy Swteo haz, s egy konyha, de most az egesteol

fogva puztan allanak fedelek sincz [Nagyteremi KK; BK 48/16]. 1688: Ványolo most ezen a' Vizen egy sincsen, mivel el pusztultak [A.porumbák F; Ált Urb. 10]. 1717: 4dik Berek vagion a Vizen túl a felső Pala alatt, ezt ujan a viz el nem rontotta, de tsak egj fűzfa sincsen rajta [Polyán TA; JHb XV/14]. 1727: Hidlása sincsen ezen Istállónak [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12]. 1749: az Sincs mit visejek [ApL2 2 br. Apor László Nsz-ből]. 1753: Kenderből ... ne felejtkezzék el kgd küldeni, mert Hévízen tsak annyi sintsen a miből a Tszmadiák(na)k fonalat fonathassak [JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. 1775: Kaszálo helye sints soholtis [Komjátszeg TA; AbN]. 1781: az Elés házban sints most egyéb számba vehetőbb portéka egy darabotska Szalonnánál [Pálos NK; Hr]. 1793: bizony el-csapom, mer tovább nem élhetek vele 's el-válom, egy Istenes orám sincsen azzal az Asszonyal [Koronka MT; Told.]. 1796: Pascuumok sem a' Néhai Groff Vr idejében nem voltak ... és most Sintsenek [Méhes TA; WassL]. 1805: még sántz sincsen jo körüllette [Csekelaka AF; KCsl]. 1816: egy Asszony sincsen azon Uttzában, s ott körül az hol ő lakik, hogy le ne mocskolt s le ne kurvázott volna [Dés; DLt 99]. 1842: Egy Diszno pajta, hidlása nints, s padlása sints [Felfalu MT; DE 2].

Szk: egy csepp ~. 1717: Kertém az Hoszszu aszai Kolcsártól^a s azt mondotta hogy egy csep sincs [Bocsárd AF; Bfr Sigmond János lev. — *Mézet]. 1825: a kis kapun pedig egj tsep ajto sints [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 327]. 1839: Hidlása régtül fogva egy Szem Sincsen [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31] * egy szem ~. 1710: nálam cséplett buza egy szem sincs [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1769: Gabánája régtül fogva egy Szem Sincsen [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31] * helye ~. 1774: Az Méltóságos Groff Exponens Uraságok elő Ngok Ton lévő egy kövű Malmokból jót Tavaj Negyven egy Véka Buza, Török Buzával elegy, és hat véka Malam por ... Ványolonak Helye Sincs [Mocs K; KS Conscr. 69] * hire ~. 1585: Anna Czementes Ianosne zolgaloia vallia Oda hozza Mene az Inashoz Balassy Gergelne Es Nagy sokat bezelle velle, vegre el Mene az Azzony teolewn Legh ottan tekintem az Inast hát hire sinch el menth valahóia, soha nem találhatok megh [Kv; TJK IV/1. 423]. 1591: Benesi Mihali vallia azon ejel megh teruen, az Barat Jmreh kapuiat nitua talaluk, es mikor ki zolitottuk volna, kerdwk ha hon volna az eo loua, es mikor kj ieot volna tahat hire sincz az eo lounak [Kv; TJK V/1. 72]. 1736 u.: Igen szép magyar nóták voltak akkor, melyeket a sípall futtanak Most már hire sincen efféléknek, s talán alig vagyon két ember velem együtt Erdélyben, a ki azokat a szép virilis nótákat el tudná futatni [MetTrCs 455]. 1756: még az Ekével valo Szántásnak nálunk hire sincsen [Dumest H; JHb LXX/2. 84] * semmi ~ vmiben semmi igazság sincs vmiben. 1662: Az féle rátio nélkül való híreknek Kegyelmed, édes Teleki uram, ne higgyen, hogy Kolozsvár alá jőne az török, mert abban bizony semmi sincsen, mivel az török annyira eloszlott, hogy bizony kétezernél nem hiszem hogy több legyen [TML I, 344 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1704: Ugyan nyavalyás Olasz Mihály küldte fel egy siralmas írást, kiben írja, hogy intercedáljak az úrnak Havasalföldébe háza népéhez való meneteli iránt. Kit is mennél jobban elkövetvén, az úr azt mondá, hogy semmi sincs benne, hogy ott volna háza népe [WIN I, 275]. 1738: az Szamos ujvári pestisbenis semi sincsen [Gyeke K, Ks 99 Kornis Antal lev.].

2. szintén nincs jelen/nem tartózkodik a kérdéses helyen; nu este prezent; auch abwesend sein. 1578: Az Menyegzőt penig es egieb keozonsgecs lakodalmokat Myert hogy az fegyedelem sinchie(n) It eo kegmek meg zabaditottak hogy meg lehessenek [Kv; TanK V/3. 160b]. 1592: Farkaslaj Lazlo Janos p(ro)testal hogy azon farkaslaj Barla Thamas-tis hittak, de hazatul, hon nem erte az hiwatal most sinczy hon [UszT]. 1667: Az gombkötő eggik sincsen most itt-hon; ha valamelyik megérkezik, gondom leszen az gombokra, mentekőtőre [TML IV, 65 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1753: Petruz János arra aszt mondotta, hogy tselekedte volna elő asztat, holot othon sincsen [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Ignát (28) jöb vall.]. 1801: én Tantsra^a még érkezvén majd, meg halék Csudamb(an) hogy az szőlő Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan Buza mind el van készülve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratáshaz kezgye(ne)k [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — *K]. 1806: Biraja volt Apámnak Dán Nyihaila ez most halottas beteg, Faluvégi sints iton, ők tudgyák nállamnál jobban a Métákat, Magam pedig most benna lévően, azon meták meg nézésire ki nem mehetek [Szentbenedek AF; DobLev. IV/899. Mohai Lőrinc Bartók Ádámhoz]. 1878: a temetéseken kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, úgy hogy sokszor a sincs, ki a sirt behuzza, gondnok indítványozza az úgy nevezett kalandos társaság felállítását [M.bikal K; RAK 339].

3. birt. szr-os szerk-ben; in constructii posesivale; in Possessivkonstruktionen: vkine/vkije/vmije vki nem birtokol vkít/vmít (sem); a nu avea/poseda; auch nicht haben. 1579: Az Napon zalotak Nalam az doctor zolgay keten azt mondag eg penczek synchen költek d. 16 [Kv; Szám. I/XVIII. 14]. 1585: Molnar Antal vallia hogy chak chufolkottanak Forgach Dienessel hozza sem Niultanak En hogy ezt eszembe veom eotwe(n) fritgh leők kezes erette eg' Tarsommal cziuka Antall, Maga Neke(m) fele Marham sinche(n) [Kv; TJK IV/1. 433]. 1604: a Zentegiedj iozagh walsaga mia ahoz iutek hagi czak ruham sincz [UszT 20/128]. 1638: ot hon sinczen szolgálja az ki az lovakhhoz lasson [Mv; MvLt 291. 148b]. 1672: Édes Bátyám uram, bizony igen jut Kegyelmed eszemben; az gyűlés közel, egy emberem sincsen [TML VI, 339 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1688: Adojokot ketszér szokták annuatim administralni ... Az kinek sem(mi) marhaja sincsen, szokot adni d. 25. hogy ha házás ember lejend. Mert az Nötelenekert nem szoktak adott vetni [A.porumbák F; Ált Urb. 6]. 1712: az földek sovanyok az jobagyoknak sincsen semi marhajok [Ksz; BCs]. 1748: pénzzel meg nem tudott fizetni, esküvén, hogy egy pénze sintsen, hanem holmi dirib-darab hánt-vetett vasakkal fizetett [Torda; Borb.]. 1763: Lisztelő malma az uraságnak Ezen Portiokba sohult sintsen [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 79]. 1774: En nekem mint költsárnak fizetésem semmi sints [Szentdemeter U; LLt Vall. 24]. 1776: sohult egy Szánto földgye sintsen [Marossztygyörgy MT; MkG 36. 5/4]. 1830: A körül szomszédoltam Erdő kívül ma a Falunak Köz Erdeje több egy szál sintsen [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: igazsága/jussa ~ vmihez/vmire szintén sincsen jog-igénye vmihez. 1796: mint hogy maga parasztyának Törvényesen efféle Privilegium fel keréshez, jussa sintsen, azért paraszt, maga Földes Urától effélékben Juramentumot sem praetendalhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 54 tábl.]. 1804: mi nem mennénk a Rétbe Kaszálni, mivel éppen meg nem

engedi, és semmi igazsága Sintsen reá [Marosszitimre AF; DobLev. IV/875. 5a]. 1829: (Az özvegynek) a' Fegyverekhez sintszen jussa, azokból a' mit ki kaphatott^a jure merito az első Fperes mint fiu véné kezéhez [Ne; DobLev. V/1155. — *Ti. a megye Archivumában őrzött lefoglalt fegyverekből] * *semmije* ~ nincsen semmi vagyona sem. 1671: Igen sok fogyatkozással vagyunk s többire semmink sincsen [TML V, 474 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. 1694: Juan Muntjanne ... egy egész örökségen lakik három(m) fiaival: azon kívül semmiek sints [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1710 k.: a főember gyermeke, árvája, kivált a leány, mely gyámoltalan commendáltuk, szerzettük egynehány főember gyermekének; csak azt vetették, semmije sincsen [BÖn. 749] * *semmi köze* ~ *vmihez* (szintén) nincsen jogigény/jussa vmihez. 1568: Martha Rita Emerici toth fassa e(st) Mikor az Toth ferenc hazanal Engemeth meg Elegytenek, kerdek akkor, az fogoth vram, Balog Jmrehnet, ha valamy közv volna oda, mondana meg, es Jgy zola balog Jmrehne, Ennekem semy közom nyncz nynczen hon vram, o neky synzen ide semy közv, ha hon volnays [Kv; TJK III/1. 177]. 1579: ne(m) Birhatz te semmit az Kisfalwdj^a hatarba(n), mert ne(m) vgy donatarius benne, semmy keozod sincjh hozza [BálLt 79. — *MT].

4. *vminek vmije* ~ vminek vmely tartozéka szintén hiányzik; lipseste o piesă de la ceva; etw./ein Zubehör auch fehlen. 1679: Légiely, egy felől sincz feneké nro l [Uzdisztér K; TL. Bajomi János inv. 88]. 1680: Vad(na)k nap nyugot es nap kellet felől is egy egy kised bé tevő deszkák ablakaj: de vas semmi Sincsen rajtok [A.porumbák F; ÁLt inv. 7]. 1737: Az réz mosarnak egyiknek sincs töreje [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1849: egy ablak oltka vas sarkokon — mellyek között edgynek pipája nints. bé horgoloja egy sints [Somkerék SzD; Ks 73/55].

5. *vkinek vmije* ~ vkinek vmely képessége/tulajdonsága szintén hiányzik; lipseste cuiva o anumită calitate; jm geht eine Eigenschaft (auch) ab. 1584: Istwan Daurert Ianos zolgaia Takach legeny valia, egkor huiogatnak Meniegezebe találkozáának ez Zeoldne hazahoz, mikor hittak volna Meniegezebe egy penzt Akar vala Nekem Adny, es el Nem vetethete soha velem, Azolta a' Naptol fogwa vgy rezket a labam hogy Niomorusag dolgom es semmy egessege(m) sincz, es rea gianokodom [Kv; TJK IV/1. 258]. 1670: Az én fiam, Uram, igen elnyomorodék, az negyed napi hideg éjelenként levlen rettenetes forrósággal és főfájással, úgy el bágyasztotta, jártányi ereje sincs, elhervadt, sőt az sárgaság is látszik rajta [TML V, 407–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1837: a köhögés annyira meg gyengítettte, hogy járo erejek sint (!) [Nagykede U; NkF].

6. szintén nincsen a megnevezett minőségben/állapotban; nu se află în calitatea/starea menționată/amintită; auch nicht in der benannten Qualität/Lage sein. 1570: Zabo Mihál ... valia hytta volt az zabo Janos Inassa fely az Thoromba^a es kerdezy volt zabo Janosné ha latta az toromba Az Trombitast My nemew Inge volt es ha volt chyzmaja azt Monta Zabo Janosné, hogy keozenhety valakynék, de byzon banom hogy Jllen hamar fely chyzmasta Magat, Annakvtanna vyzont Mond, hogy ... talamal (!) Mondom hogy kyrálnak synchenek Jobak hane(m) chak olyanok, Mert byzon zywm zerent zerettem Mynt Magamath [Kv; TJK III/2. 29. — *A város börtönébe]. 1670: nem tartozom revideltatni az Appella(t)ot, mint hogy transmissioba sincze(n) irva [Kv; TJK XI/1. 13]. 1705: Itt a

pénz dolga annyiban van, minthogy elsőben itt az ezüsből mind tízpolturást vertenek, amely nyolclottos ezüstű volt, azután pedig polturát, amely csak négylottos sincs egészben [WIN I, 469]. 1808: Kiszo luonnak Solymason olyan jo Háza, mosiaja volt, hogy az egész falub(an) ma sints jobb, ugy az életén épületek jok [Szászkerék K; LLt]. 1810: még máig Sints kinek kinek a' maga portioja tisztán megkülömböztetve — ezért Nehézség támad, mely elhárítására ezután Szükség ezen Táblákat excindáltatni [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 337]. 1825: Már most nem idegenit több jóságot mivel mind a maga a felesége jóságait vgy el temette, hogy ma egy talpalatnyéja sints szabadon [Bala MT; Told. 21]. 1842: a' Plebania földje táját javallott hid máig sincs meg [Mv; EHA].

7. a jelzett időpontot/mennyiséget/mértéket nem éri el; este mai puțin cu ceva ca ...; angezeigten Zeitpunkt/Quantität/Maß nicht erreichen. 1652: Mikor ennekeleötte Gyaluhoz birtak eökeöt minden harmadik esztendeöb(en) huzon nyolcz forintott attak Ostor Adob(an) most meg' eddig' rea nem ereötettek eökeöt, mind Esztendeje sincz hogy az Varhoz foglaltak [Egerbegy K; GyU 102]. 1741: miis Jure meritoq(ue) p(rae)tendállyuk azt, hogy légjen kilencz Esztendök alatt Reformatus Hadnagja Dés Várossának; Tizedikb(en) pedig légjen Catholicus; minthogy Dés Várossának tized része sincs Catholicus [Dés; Jk 548a]. 1778: Mindazonáltal, jóllehet generalis conflictus még eddig nem volt, mégis a mi népünkben portyázásokon felette soknak kellett elveszni, mert még koránt sincs esztendeje, hogy kiszállottak s mégis Erdélyből 1200 lovat s 3000 gyalogot kell adnunk [RettE 389]. 1833: a' Pálinka főzésről készült számadása sem jo, mivel nincsen minden Gabona infervala a' többek között az a 22 véka Gabona sincsen be irva melyet én vettem Kolozsváron ide ki küldöttem, hogy a' Tiszt a' Sidonak ki főzés veget által adja [Kisescüllő K; Somb. II].

8. *koránt* ~ egyáltalán nincs; nu este de loc; ganz und gar nicht sein. 1750: Annak utánna mutatá(na)k egy Párkányos Tavasz buza ugyan Majorság Asztagot, mellyis koránt sints olyan magos es vastag mint az ősz buza Asztagok [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3]. 1756: az Uraság Economiaja s: Udvar házai koránt Sintsenek abban az Statusban az melyben voltanak az Balog Uram gondviselőji hivatalya előt [Remete Sz; TKI]. 1766: A Nyárádonis vagyon Malma, de a' bizony koránt sints olyan jo mint az ur elétében(en) [Akosfva MT; Told. 23].

9. *szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: embersége* ~ *vki előtt* becsülete sincsen vki előtt; a nu avea cinste în ochii cuiva; auch keine Ehre bei jm haben. 1700: monda Barcsai Ur(am) nékem tsak annyi emberségem sincs előttd, hogy az fiamnak ajándékozzad azokat az Par puskákat [Abrudbánya; Berz. 17] * *kétsége* ~ *vkiben/vmiben* nem is kételkedik vkiben/vmiben; a nu se îndoi de cineva/ceva; an etw./jm gar nicht zweifeln. 1670: Nincs is magyar igazabb s meghittebb atámfia Kegyelmednél nekem sincsen, sem volt soha is Kegyelmedben kétségem [TML V, 152 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz] | Nálaczi uramnak ajánlom sok szolgálatomat; kérem ő kegyelmét is, mutassa igaz atyafiságát minden jó alkalmazatossággal, kibem kétségem sincsen [i.h. 416 Bánfi Dienes uahoz].

sind, sindik 1. sínylődik, tengődik; a tñji; dahinschmachten/siechen. 1604: En akkor Igen sindem wala hogy

agiamban fekwtem [UszT 18/139 Zabo peterne Annazonj cziejb vall.]. 1736: Azomban mivel az ide' valo Tehenek az nyáron mind sindettenek innem semmi vaját bé nem vihetek [Ohába F; ApLt 4 Apor Péter feleségéhez]. 1749: a Sertések az mult nyáron igen sindettek és-döglöttek, Nemelylek pedig el hántak vagy meg ették malattzokott [Kiskend KK; Ks 70. 51]. 1750: meg betegesedtem, betegenis vittének az magam házamhoz Szintén esztendeig Sindetem [Folyfva MT; Told. 29/45]. 1763: Egy Szabadi István nevű Béressit addig verte hogy az Földről fel nem költ, hanem úgy vitték el elölle, azután négy öt hétig sindvén végre meg hólt [Udvarfva MT; i.h. 44/15]. 1764: ez az Kancza az Nyáron mind Sindet de már szépen meg épült vala [Kóród KK; Ks 18. CII]. 1773: a Balás János ökre láttam hogj sindet meg rekedvén edgj hét mulva döglött (!), mellyet midőn meg nyuzott követ találtak a madaráb(an) [M.léta TA; JHb II. 3]. 1778: Hogy ha pedig itt, vagy amott akár az emberek, akár a' marhák között valami hirtelen való szokatlan nyavallyák történnének, kivált ha azokban afféle jelek tapasztaltatnának, mellyeket már ez előtt a' Pestisnek, és marhadögnek valóságos Jeleiről publicáltak vala, arról minden haladék nélkül tégyenek tudósítást leirván mitsoda móddal betegettek meg azok az emberek vagy marhák ? hogj sindettenek, belőlis, kivülis mitsoda Jelek tapasztaltattak rajtok, hány napra haláloztanak meg ? [MvAlt Mátyus, ConsSan. gub.]. 1783: meghalálazván az exp(one)ns edes Anyja maga az ex(pone)ns is azon beteg-segb(en) fekvő agyban esett es sokáig sindett ugy annyira hogj mais alig járhat a' lábán [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. 1816: elromolván az én egességem is sokáig sindettem [Sszgy; HSzjP ifj. Keresztes Sámuel felesége Szóts Mária (20) gy. kat. vall.]. 1835: egy Malatz Sokáig Sindett meg döglött [Hosszúaszó KK; Born. F. Ib Bod Péter tt lev.].

Szk: ~ belé/vmiben. XVIII. sz. eleje: úgy meg vertem volna hogj sindett volna belé [Kv; Némethi lev.]. 1730: De mivel Huszti Mihály Ur(am) már hoszszas üdőtől fogvást, nehéz betegséghen sindik a' mely nyavalyáját hogj ne mondassék ez általis öregbiteni, nem prosequalhottya [Kv; TJK XV/7. 92].

2. ts megszínlyi/szenvedí; a suferi; (er)leiden. 1763: ottan úgy meg verte, hogj két három hetigis a' mint magam is láttam sindette [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1786: Az inctus pedig csak egy bizonytságot sem tudat mutatni arról, hogj belső nyavalyája nem volt az ökörmek akkor, mikor cseréltek. Egy is ezen nem mere jurálni. Sőt maga is az inctus megvallá, hogj míg nála volt a nyáron, az helyet sindette. A szomszédi is tapasztalták egészségtelenségét [Árkos Hsz; RSzF 281].

sindel sínlyödik; a tñji; dahinschmachten. 1696: enge-met nemes embert halálra vert s taglot, sebhettet, kicsiny hyja hogj megh nem haltam, sokaigis sindeltem [Dés; Jk].

sinderészik sínlyödik; a tñji; dahinschmachten/siechen. 1754: annak utánna sokat hánt vért és valami harmad napig sinderészt [Altörja Hsz; HSzjP Rebecha Szóts Consors P(rovi)di Barbully Karácsony (40) jb vall.].

sindés sínlyödés, tengődés; tñjire; Siechtum. 1711: a széna csenálásnak ideicé a mi hitvánság fű volt is abban le kaszáltatta(m) vala egy kévéset, az Üdö fel álvan az aratás is bé erkézet, az aratás közbe le kaszáltattván az

tobbit, azt mind azon által fél véttük, csak hogj mind eddég elé is a marhaim séndésé es dogletelessége mián egybé nem rakhatak [Vacsárcsi Cs; BCs].

sindevészik sínlyödik; a tñji; dahinsiechen/schmachten. XVIII. sz. köz.: a két Bihal Tulkot nappal jármalták éttzaka járomba koplaltatták. A meg maradt Tarsa nagyon bizonyítja mert mind addig sindevészett, míg eléb-beni Tarsa után meg döglöve el ment [Kercsesora F; TKI].

sindlik sínlyödik; a tñji/suferi; dahinsiechen/schmachten. 1754: Jánk Juon az eő meg veretése után hét hétig fekűt és sindlet belé [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.].

sindődés sínlyödés; tñjire; Siechtum. 1749: Egy Jármas ökör vagyis Tulok hoszszas Sindődése után meg döglöven erogatioba megyen Nro 1 [Kiskend KK; Ks 70. 51].

sindődik szenved, sínlyödik; a suferi/tñji; leiden, siechen. 1755: Az uraság kádára Vérhasban sindödvén az boros hordorol pedig az abroncsok szüntelen szakadozván kellett az hordokot ujolog abroncsztatnom [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

sínéli zsinórdisz; gáitan; Schlinge. 1823: Fejér pikét forma Atlacz kalap, ró'saszin és zöld Schinéivel Czifritva [LLt Csáky-per 601.L.I.].

sínfalvi a Sínfalva (TA) tn -i képzős szárm., derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sínfalva/Cornești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sínfalva. I. mn 1. Sínfalván, ill. annak határában levő; care se află în Sínfalva; in Sínfalva befindlich. 1740: az Csovak volta(na)k fel rakva a Sínfalvi Porgolat kapu bálványra aranyaba [Kövend TA; Borb.]. 1747: F.sínfalvi fel zabadult tallorol a Rákosi téhen tsordát be hajtotta [i.h.]. 1761/1808: A Sín falvi határonn [Várfva TA; EHA]. 1807: A sínfalvi Határon a Patak mellett a melly praeten-dáltatik hogj oszlora valo volna, abbol Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1807 k.: Nehai Székelly Mihály Uram mondá ennek a Kis unakámnak Testalom a Sínfalvi hataran lévő két Hold foldemet, de mellyik labban arrol nem emlekezem mellyiket hadta és Testalta [Sínfva TA; i.h.]. 1814: a kövendi Határból ki folyo pataknak a Sínfalui hatarann keresztül ezenn teker-ényes Árkábann lévő folyása s annak ki útése nagy kárákat okoz a Birtokosaknak [Asz; i.h.].

Hn. 1738: az Sínfalvi hataran [Asz; Borb. I]. 1781: a' Varfalvi Agyag martan a' Sínfalvi Agyag martan [Asz; i.h.]. 1788: az sínfalvi Bodogban [Sínfva TA; EHA]. 1807 k.: a Sínfalvi hataran a közep lábban [uo.; Borb. II].

2. Sínfalván élő/lakó; din/care locuiește în Sínfalva; in Sínfalva wohnhaft. 1721: Sínfalvi Uraimék pedig produ-caltanak in A(nn)o 1641. emanalt Inquisitorianak Transumptumat, az melyben az vallok az bűdös kutat teszik fel es ezen az földön mutattak le az hatart az utig [Asz; Borb. II]. 1814: az Executionak Törvényesenn léjendő vég-benn vitelere Commetaneusoknak magunk mellé fel vet-tek^a ... kikkel edgyütt el mentünk ... a patak Árkát egyenes línábann venni nem engedő Sínfalvi közönség Falus Birája Szabo Márton kapuja eleiben [Asz; i.h. — "Köv. öt név]. 1828: F.Sínfalvi Szolga Sandor m. p. mint Nemes Aranyos Szék Hutes Assessora előtt [Asz; i.h. I]. 1833:

Sinfalvi Pétki János kénáltato Levele az Atyafiahoz [Asz; i.h. I].

Szn. 1621: Sinfaluj Gaspar [Kv; Szám. 15b/IX. 228].

II. *fr* Sinfalva lakosa; locuitor din Sinfalva; Bewohner von Sinfalva. 1740: Nem tudom nem hallottam hogy eddig az ideig a sinfalviak az Rákosi Csordát hajtogatták volna se együnnet se másunnét az magok nyomás határokból [Kövend TA; Borb.] | a Sinfalviak bé hajtottak vala a varfalvi és Sinfalvi marhákbán [Várfva TA; i.h.].

sinforizál hízelkedik; a linguși; schmeicheln. 1775: Széken létemben költözék a vármegye táblája Kendilónára a főispán úr udvarába. Ugyan ottlétemben szörnyűképpen sinforizált mind Dési a nótárius, mind Sombori Gergely körülöttem, mintha soha nekem nem vétettek volna. Kétszínű hypocrita emberek [RettE 349].

sing 1. régi hossz mérték (kb. 62 cm); cot; Elle | egy singes mérőrud; cot (ca uncaltă de măsurat); Meßstange von einer Elle. 1573: Rosa azzony Medues palne, Azt vallia hogi Aztis bezellete Neki gergel deakne hogi az parazna kwrwafy lanos deak leot vala hozzam az Boltba azt Mongia vala hogy bizon zanlak azzonim Illyen gyenge Ember valvan (!) ollian Nagi Emberrel Nyomatot (!) Magadt, en egy zingel ky haitam az Boltból az parazna kwrwafit, Isten oda seh hozta volna | Balint Eotthues Balas fia Azt vallia hity vtan, hogy Mikoron Thordan egywt valna az zokadalomba az Azzonia kalachsiteone Satoraban, Egi Nemes Ember giolchot vit oda es az azzonyawal Meg Merette, Azomba oda leot puskarneis, Mond az azzonianak ha lambor leotolt volna Meg ne(m) Merted volna de hamis vagy es hamis zingel Merz Mond az azzonia puskarneis vyd ely Innet giolchodat Ne fediel It Ne hatalmaskodial Satoromon az Zingel tazigallia volt az giolczt (!) Mond puskarne te azzony Ne hand az en Marhamat Mert Ne(m) twdom Mint lars, Mond az azzonia chiak Igen Neh very Satoromon [Kv; TJK III/3. 154, 267a]. 1584: Mynden wasarok Napian az wasarbiraknak zorgalmatos gongioik legien minden fele Mertekre, Eytelre, fontra, singhre, vekara mind Meszarosok, hal arossok keozt, egiebek keozeotis akik valamith merwe Adnak es Arwlnak, az vetekeseket megh bewntessek. Twdny illik az hamis syngewt es fontwt, igit bewntessek, hogy valamenyzer benne kapiak, Az wasarbirak mindenzer Egy forintot wehessen (!) rayta, Az singet penigh es fontot el vegiek teolleok [Kv; KvLt Vegyes III/6]. 1608: ha kinek hamis singit vagy fontjtat talalljak az melly marhat velle arult azt az polgar mind elveszy [Kvh; HSzjP]. 1618: Itt azon embemél, azkitől Nagyságod szőnyegit vásárlották, vagyon két szőnyeg. Egyiknek-egyiknek az hossza az ő singekkel 14 sing, az szélessége 7 sing. Akarám Nagyságodnak értésére adni, ha Nagyságod megvéteti, 12 ezer oszporán adja az egyiket, mert úgy is tartja [BTN² 174]. 1639: Hallottam ezts Sze-kely Istvannetul hogi edis mikor edöze veszet volt Szeöcz Danielneval, igen fel vetette volt neki hogi nem vontak eö neki ki a hona alol, az kest, s az singit nem akarta az hatahoz verni [Mv; MvLt 290. 181b]. 1677: A' Mértékekben valo nagy confusio tollaltassék, és Erdélynek minden részében, hasonlóképpen Kraszna, Közép Szólnok Vármegyékben-is Ejteleckel, Vékáckal, Köblöckel, Singeckel, Fontockal, Másáckal, és minden egyéb mértékekkel egyenlőképpen éllyenek; és mind ezek a' Colosvári mértékhez alkalmaztassanak [AC 118]. 1823–1830: a verbunkos had-

nagy felvett az ölében, elvitt a szállására, mutatta a csákóját, hogy azt telitölti dióval, piskótával stb. — és én úgy megszerettem, hogy mikor az anyám utánam küldött, nem mentem haza, míg az anyám maga jött utánam, hazavitt, s az háromélű singgel jól megvert [FogE 78].

L. Bogdán, MMért. 114.

Szk: *erdélyi* ~. 1772: Az keresztül való rekestes pedig mintegy 3 Erdélyi Sing magossagnyira vagyon tisztességes ép, jo munkával készitve [Szászfenes; BethKt Mikes conscr.]. 1774: hoszszasága 4. rőföt, avagy 5 Erdélyi Singet téssen [Pókafva AF; Kath.]. * *király* ~e. 1627: Egy fejer lovon Hordozak vala az kiraly singit [HSzj *fehér* al.]. Az mikor az kiraj singet rea hoztak vala Egy feier lovon Hordozak vala az kiraly singett [HSzj *királyi sing* al.]. * *kolosvári* ~. 1722/1814: Minthogy minden mérés eöl Számmal declaraltatik, kel érteni három kolosvári Singel mért ölett [Kisjenő SzD; BetLt 1]. * *szebeni* ~. 1732: Minden Orgiakban avagy egj egj ölben három Szebeni Singet kell érteni [O.bogát AF; JHb XXVII/59]. * *vasmérő* ~. 1651: Egy vas mereő sing d 15 [Kv; RDL I. 28].

Sz. 1844: Ugyan az Istenért mit gondolnak, hogy vén korokban ugy háborognak együtt? hiszen ha már a singet elhuzták, elhuzhatnák az araszt is házi béke és csendességben; — 's ha egyébre nem, gondoljanak arra, minő rossz példa lön ez által adva nekünk szegény uj házásoknak a' háborán élésre [Kv; Pk 7. — *Ti. a férj és feleség].

2. vmiből vhány sing hosszúságot kitevő darab; bucătă de material de un anumit număr de coti; bestimtte Zahl von Ellen langes Stück von etw. A. *textiliákra* von. 1576: Dwpla thaffotha weres teob egy Syngnel | wacion igen kesken czerna keotes het Syng | wacion valamay chypke czymabeol (!) Inghre walo talam wacion eoth Syng | [Szamosfva K; JHbK XVIII/7 9, 14]. 1589: oztan vaznomis vagio(n) tiz singh hean zaz singh [Márefva U; UszT]. 1591: 5 January. Byro Vram akarattyabol attam az Trombitasnak Antalnak Nadragnak 21 3/4 Singh Karasiat, Singit^a d 66 f 14. d 36 1/2 [Kv; Szám. 5/X. 71. — *A cím-szőnák ez az előfordulása tartozik ide]. 1625: Az Lector-nak Nicolaus(na)k egy Mentenek es egy Nadrag(na)k valo Fodor Jglerert kilencz singert f.11/25 [Kv; i.h. 16/XXXV 152]. 1628/1635: Egi fel veres djuan Zoniegh, hozza 5 singh, zjelje harmad fel vy rosas kys Zonegh, hozza haro(m) sing, az zjelje ket sing es egj fertalj [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1635 k.: hozot egi szokniat Fekete színt Zold krassia singit vöttek uolt egi egi flo d. 20 [Usz; Pf]. 1659: Kerem adgyon Failandis posztot kéket három singet, három fertalt, vereset is három singet egy fertalt [Dés; SLt PG. 20 Dobolyi István kezével]. 1674: Vötte(m) Foltthi Kato szamara 3 singh gylczot 6 potura(n) singit [Beszt.; Törzs]. 1680: Ezen Simma vazonb(an) 483. Singet meg fejeritettek az többi nyers [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. 1701: Minden féle Posztót Erdélyi modgyára csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig a Látó Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem teszi, és jedczy, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapijak az Posztó mind oda veszszen | Az köz Posztó légyen cotven két sing az hoszszuságában, az szélességében penig harmincz négy pázsma az szélyivel együt, ha penig meg lesz ványolva vonnyák ki a' Rámán harmincz öt singre mint annak az rendi [Kv; PosztCart. 5, 10]. 1768: Káv szín Luszttrin szoknya vállastol, Singe három Forint, három rend Frantzia

arany Csipke a' vállán [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntösei]. 1774: az Vékony kender Vaszonynak Singe egy Petákon, a Vastagnak Nyotz Pénzen el kelhetett volna [Mocs K; KS]. 1789: Egy varrat patyolat hosszu angloise köntöst ennek singe vétetett 1. Császári aranyan [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1829: Harisnya Pösztönak Singe 42 x. Czondra Posztönak Singe 46 x. Közvaszonnak Singe 15 x [Torda; TVLt 1250]. 1852: A' Malomnál lévő ember Tartozik 12 hordot meg kötni felesége rostálni gyapjút vagy kendert fonni 10 singet szőnni [Nagylak AF; DobLev. V/1341].

B. *különböző tárgyak/építmények hosszúságára/nagyságára von.* 1590: Amy Az karokat illethy es a' Sendelt, melyben az eghesz Coloswarmegiej Nemessegh, consencialwan, Az varosnak ereot Adot, hog' az Sendelt a' Nemessegh es Jobbagy harom Araznyra chinalliak, Az karonak penigh hozzatt eot singhre [Kv; TanJk V/1. 125]. 1623: az palank es istálló között egy eolny tagassaga legyen seott allasnak valo helyetis czenallasson az palankon ele, kinek zelyessege legyen ket sengh [BGU 124]. 1705: (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szélessege 1 sing [Kv; ACJk 61].

C. *területmértékként.* 1580: (A földet) Negy rezre osztotuk ... kozep embor arazzauval egy singot [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1751: a földöt ki határozottuk határ kovekkel hol fel sing hol egy sing hol fél öl. egy kűs hasassaban a Földnek egyenessegirt [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1757: meg mérvén ezen Nemes Lako Jozságot A Középe tájékán altal pedigih mivel szélysebb mint a meg mondott betűje vagyon megyven-két öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.].

D. *távolság/mélység megállapítására.* 1653: a kapu bástyáját itt a vásárhelyi várban megüté a menkö; de még is nem találá a port ütni, maga oly közel járt a tonnabeli porokhoz, hogy két singnél közelebb járt [ETA I, 147 NSz]. 1654: 1 Januarii ... volt fél sing az hó, az mely miá az marhát tartó emberek igen megbúsultanak volt az széna, szalma nemléte miá [Kv; KvE 172 SB]. 1772: a' silip Jármának régi helyit meg kerestük; és attól fogva a' reája fel tojult holt Vízet meg mérvén találtuk egy singnek és két Czólnak [Ádamos KK; JHb XX/27. 15]. 1795: a Nsgtok Malma edgy Singelis alább nem szálittatott [uo. JHb XIX/48].

3. *jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch; vhány singnyi vmiből; de un anumit număr de coți din ceva; bestimnte Zahl von Ellen von etw. A. textíliákra von.* 1560: Hat Syng Skarlatoth [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1567: Towaba .k. kerem mynt byzott vraymat hogy .k. Tegy ezeret, ott az .k. varasaban 8 syng fel skarlatnak [BesztLt Horwatt Jannos kowary kappitta(n) a beszti-bíróhoz]. 1568: Agnes Bartholomei Nagy Rta ... fassa e(st), Ezt tudom hogy ez Kalara en nalla(m) lakik vala, es harom sing vazon veze el hazamnal fertal hean ... ennekem bizon o rea volt gyanosagom, merth senky egyeb hazamnal ne(m) lakoth [Kv; Tjk III/1. 199]. 1595: Niolch singh karasia pozstotis monda hogy vagyon Azt az gyermekeinek hagia [Uoszt 10/59]. 1632: Tudom hogi vagiok ados az nehaj David Istvannak 1 forintal, megh ismehg 2 sing vazonnal [Zágon Hsz; HSzjP Bartok Miklosne Piroksa (50) vall.]. 1637: eő nekis tiz sing karasiat, inget labra valot igriget volt [Mv; MvLt 291. 92b]. 1663/1687 k.: Az megye égyütt lévén az özvegy asszonyoktol valo bér fizetést igazittás(a) vettük ... az melly özvegyek orsojokkal gu-

salyokkal (!) élnek, sem nem szántanak, sem ne(m) vetnek három sing vázonnal tartoznak [Kibéd MT; MMatr. 200-1]. 1688: Tiz sing fekete Zeke poszto es 4. singh fejer harisnya posztoert fizetett f. 3/27 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1714 e.: Koronka Mártonne adott 5 sing Zold muszult az éneklő szekre [Bergeny MT; MMatr. 335]. 1833: Tizen kilentz sing gyapottas vázson egy végbe [Dés; DLT 750]. 1861: 12 sing kanafasz ... f 5/40 ... 3 3/4 sing pergálin ... f 1/13 3 sing pike parchet f 1/50 [Kv; Újf. 1].

B. *különböző tárgyak/építmények hosszúságára/nagyságára von.* 1586: Imreh Vramis veot volt Eot sing apro vasat — 40 | Egy masfel szing Zaros Lada [Kv; Szám. 3/XXIV. 26, 48]. 1621: veottwnk ... Egy sing dopszaj vasat p(ro) d 18 kasza feldozni [Kv; i.h. 15b/VII. 23]. 1651: fizetett Varadi Miklos Ur(am) ... fertaly hean Nro 16 sing feier padtol, megenten Nro 50 sing megh egy fel sing szöldön festet padoktol f 19 d 11 [Kv; ACJk 66b]. 1699: Cseréfa sasokba rakot tizennyolc öl hosszúsága és ket öl egy sing szelyeségű ökör pajta | vagyon jo cserefából csinált tizen hat öles hosszúsága, két öles, es egy Sing szelyeségű vámos hid [Szentdemeter U; LLt Inv. 31, 35]. 1710: Tizen egy sing s egy fertally paraszt szemű arany Lantz [Told. 19]. 1756: Három sing hosszúsága vas rúd 1 Három sing hosszúsága két darabból álló vas rúdatska 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35]. 1772: balkéz felől majd egy sing magosságra fel rakott Tüz hely vagyon [Kv; BethKt Mikes conscr.] | vagyon 17. Tölgy Sasfákban 15. Királlyi öl hosszúsága és 3. sing magassága egy egy rend sendelly fedél alatt Nyárfa Boronákhol rakott Házan [Szászfenes K; i.h.]. 1793: öt sing kása, és középszerű gyöngy elegyesleg [Mv; KCsl 5]. 1823-1830: Az Animalisches Reich háza 76 sing hosszú [FogE 185. — "A drezdai múzeumban"].

C. *területmértékként.* 1789: Kaszálo helyi vagyon negyven Jugerum hét hatvan negyed rész három orgia és három sing [Bala MT; Told. 27]. 1842: a' Sántz tetején egy sing magassága homp töltése rakatott fel [Nyén Hsz; BLt 11].

singes 1. vhány sing hosszúságú (mérőrúd); (prájiná de măsurat) de un anumit număr de coți; bestimnte Elle lang (Meßstange). 1797: Az öl melly a Terrenumok fel meretetek, három Singes [CU IX/2. 158].

Szk: három ~ öl. 1811: Méretett meg 3. Singes öllel ... Szt Imrént (!) azon kis Belső Jozság [Szentimre MT; BalLev.]. 1816: Mértéke ezen Cziinteremnek: Kereksege 47. Hoszsza 14, előtte a' belölle kimaradt kűs Piatznak Hoszsza 9. Szélessége 10. magának a' Cziinterem széless. 7. öl 3.singes öllel [Vadad MT; UnVJk 187]. — Vö. öl fin 6. alatti szk-tal * tizenegyedfél ~ (mérő)rúd. 1737: Osz-tassék ezen Rétünk ... Conclusuma szerint a Nms Városnak, 11 egyegyedfél (!) singes mérő Rúddal [Dés; Jk 480b] | azon kaszálo rétet, mely vagyon a Deési Határba, a Tökös Tón belől, mely in quantitate Latitudinis ... Deés Városának tizenegyedfél Singes mérő rudgyával téssen nro 43 [Dés; Ks 26. VII. 4]. 1738: a Dési Nagj Réten lévő Bika Rét nevű bokros helyi ... mellynekis a széle és hoszsza, a tizenegyedfél singes Város Rúdjával ... találatott ... Szilágitó felől, a Zöldi föld mellett, hoszsza 19 Rúd [Dés; EHA].

2. vhány sing hosszúságú/magasságú; lung/inalt de un anumit număr de coți; bestimnte Zahl von Ellen lang/ hoch. 1568: Vrsula Consors Benedicti lakatos fassa e(st) ... Esmet <tudom> hogy egy ladaya vala, masfel synges, es

az tely vala feyer Ruha<ual> [Kv; TJK III/1. 159]. 1604: Vagion egy vy hars ladachka Vasas egy singes ket Zarral, kiben egyetmas tartatik [Kv; RDL I. 77]. 1629: vala ket ladaja az egik mint egj fel singes, az masik mint egj mas-felsinges [Mv; MvLt 290. 163a]. 1635: Egy eöreg Lada szeöld masfel singes ... Jtem egy eöreg Lada szeöld feste-kes kett singes [Kv; RDL I. 107]. 1643 k./1687 k.: A' Lu-kafalvi Ecclesiában vagyon ... Egy koltsos záros láda, közel egy singes [MMatr. 13]. 1681: Vagyo(n) Udvar ház ... Szoba Vagyo(n) ezen házban: Bellett pad széék a fal mellett Nro 2. 4 singes hosszu kar széék Nro 1 2 singes hosszu kar széék Nro 1 [Brettey H; VhU 588]. 1733 e.: Magyari István vött az Ur Asztalára egy szkófiomos veres selyemmel varrott singes keszkenőt [Pulyon SzD; SzConscr. 162]. 1753: nyoltz darabbol valo katana fogasak és más fél singes karos fogas [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1761/1808: Ebben Tölgy Fák vagynak, többire tsak egy egy singes bokrok és régi tsutkok vagy Törsökök [Várfa TA; EHA]. 1823–1830: a' Naturalien Kabinét' ... Vagynak kövé változott naturálék, nevezetesen 1 1/2 singes diameterű kövé vált fatörzsök, mellette levő töredezett ágaival [FogE 185. — *A drezdai múzeumban]. Szék: egy ~ láda. 1596: Egy singes zeold lada [Kv; RDL I. 65]. 1629: Egy fekw láda, Más Egy singes láda, Egy feyr paraszt láda [Kv; RDL I. 146]. 1637/1639: egj singes regj giontaros lada — f — d. 60 [Kv; RDL I. 111]. 1708: Vagyon egy Két Zárú Zöld Singes Láda [Kv; ACJk 69]. 1736: Az Ur Házáb(an) ... egy Singes hulladozott láda [Várhegy MT; CU XIII/1. 103]. 1790: Egy singes festett záros Láda [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2] * másfél ~ láda. 1622: Egj mas fel singes lada fodor papirosos f. 1 [Kv; RDL I. 119]. 1636: Egy feyr mas fel singes Láda er f. — d. 50 [Kv; i.h. 109]. 1658: Kett Eöreg Lada Est f 1 d 60 Kett masfel singes lada Est f 1 Egy singes es mas nagobaczka [Kv; KJ]. 1742: Egj másfél singes Brassai láda az Eccia procuralta melyben conservaltatn(a)k az Ecc(esi)á(na)k szent edényei [Bodok Hsz; SVJk]. 3. méteráruval kereskedő, rőfös; care vinde pínzeturi; Schnittwarenhändler. 1824: singes kereskedest folytatok [Dés; DLt 206]. 1851: Déési volt singes Kereskedő Ifj Mosa Iosef [Dés; DLt 2349].

singfejező kovácszszerző; unaltá de fierar; Schmiedewerkzeug. 1692: Egy sing fejező Egy vasas Kerek [Szárhegy Cs; LLt].

singfogó kovácszszerző; unaltá de fierar; Schmiedewerkzeug. 1673: Az hámorhoz való eszközök ezek: Egy vas vagdaló fogó, egy kalán fogó, két sing fogó sparingos-tol [CsVh 44]. 1691: Ugian azon kamara mellett fellyel egy kús fa ház, melyben szokták nyárban tartani az uas eszközeökeöt az kouaczok, úgy mint egy medue fogó, két singh fogó^a [i.h. 114. — *Folyt. a fels.].

singnyi 1. vhány sing hosszúságú/magasságú/mélységű (vmi/vmiből egy darab); cu o lungime/inăltime/adincime de un anumit număr de coți; bestimmter Zahl von Ellen lang/hoch/tief (aus etw.). 1667: szeöldömet az J, immar edgy nehaniszor impediálta potentia mediante sok helyeken hol edgy singnit hol nagjobat el foglalt s kapalt benne mostis [Kv; RDL I. 148b]. 1694: találtatott a' Pitvar(na)k szelesse, ulnar(um) nro 4 ~ negj singni | Nagj Majorság Szöld, mellj(ne)k szélessége alól, az Udvarház feli tájjon

ulnar(um) 4 nro 243 ~ két szaz negjve(n) három singni hosszasa penig, nap kelet felől, ala az udvar ház Fundusság ulnar(um) nro 408 negjszaz njolcz singni: nap njugott felől penig szaz hatvan njolcz singni [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1723: a' míg a Deési gátott ennyire ne(m) magasztalták jobb(an) forgott az Vr Malma ... ezt a Mostani Deési gátot egy Singnire fellyebb tsinálták, mintsem a Revolu(tio) előtt volt [Szásznyíres SzD; Ks 25.IV.5]. 1728: Egj lada másfel singni [Lisznyó Hsz; SVJk]. 1736: beheb esik az porgolott kert az paska Gabor Földire kett singnyire [Kölözna SzD; Ks 14. XLII. 1]. 1743: a' Malom Mester mondotta hogj a' Sövényfalvi mostan epitetet Malom gáttja miá a' mü Mal-munk el pusztul és nem foroghat mivel annak gáttja miá éppen a' mü kerekeink alá fel dugul a' viz éppen egj Singnire [Ádamos KK; JHBK XXVIII/9]. 1758: Staturám középszerűnél valamivel nagyobb, id est három singnyi [RettE 78]. 1797: Ezüst virágos veres pántlika két Singnyi egy darabban [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10] | az Utza felől kert let volna, de az is némely helyen, egy singnyi más helyen fél sing magasságú [Dés; DLt] | Ezen kas egy Singni héján tele lévén [Körspatak U; Pf]. 1807: Tanaltatik a házban egy fogasotska mint egy harmad fel singni [Dés; BetLt 6 Gy. Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

Szék: vhány ~ re való. 1662: Azmelly árkon is majd egy singnyire való viz elszállván, valami kevés víz csak az árok közepin maradt vala, a bástyák alyai nagyobb részént szárazon maradván [SKr 599].

2. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: vmiből vhány singet kitevő; de un anumit număr de coți din ceva; von bestimmter Ellenzahl von etw. 1586: Judit Budaj peterne vallia ez orsoliat Eniedre vym vele(m) Es ot vgmint három fertal singny zeelt^a talelek palastia Alát [Kv; TJK IV/1. 570. — *Értsd: posztószélt]. 1703: három singni fekete pántlika [LLt Fasc. 115]. 1735: három ujni zöld selyem Egy singni vastag vászon [M.zombor K; Somb.]. 1736: Hatodfél singnyi, széles Arany Csapke [Kv; RLt Somai Sándor és Sára osztózólev.]. 1756: Harmad fél singni fűrés 1 [Nagyrápolt H; JHB XXXV/35. 15]. 1772: a' mostani Csekély Víznek bővsége szerintis vagyon ezen Malomra fel tojulva más fél singni és Négy Czólni Víz; mely a' silipben egészen a' két alsó Kerekek alá fel hatatt [Ádamos KK; JHB XX/27. 15–6]. 1818: Egy singnyi apro Kláris, apro fejár jo féle gyöngyel elegy fűzve 8 Rf [Kv; Pk 5].

Szék: vhány ~ hosszúságú. 1744: Láda két singni hosszúságú teli elegj belegj üvegekkel [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1794: egy kádároznai való üző egészen vasbol álló egy singni hosszúságú [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1803: Vagyon egy széles, vastagotska, négy singni hosszúságú Len gyołts kendő | Négy singni hosszúságú 's a' végein két ujni szélességű Toth tsipkével készült Lengetég gyołts Kendő [Dombó KK; Palotay 20] * vhány ~ magasság-ra/magasságú(lag). 1662: két-három nap és éjszakákon az ároknak majd két singnyi magasságú vize elszálla a Körös-re [SKr 599]. 1732: rakot kemencze, het kölabakra egy singni magasságulag al [Nagyida K; Told. 11/70]. 1772: Vagyon ezen Házban mintégy singnyi magasságúra Téglából fel rakott Tűzhelly [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.] * vhány ~ szélességű. 1736: A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált az hosszu asztalra környös körül ezüst arany fonallal varrott egy singnyi szélességű keskeny abroszt tettenek, azon felyül úgy terítették bé tiszta fejár

abrosszal az egész asztalt [MetTr 333]. 1809: Vagyon a' Falra szegezve két Tüker egy singné szélességű [MNY XXXVIII, 306] * *vhány ~ temérdekségű*. 1662: (A bástya) ezen felül való contignatióját, rekesztését egy singnyi temérdekségű téglafalal boltoztatta | (A robbanás) azon bástya, cajtáznak s azon felül való egy singnyi temérdekségű boltozatú élésháznak külső felét szélyelhányta [SKr 298, 602].

singszám vmely anyagból a singek száma; numáruł de coți dintr-un anumit material; Zahl der Ellen von einem Stoff. 1594: Ratio ferri. Restal az varban vas, singh zam No 26. Az Somlói Maiorban Restal Sing vas No. 44. Kraznan Balas kouachnal Restal singh uas No 14. Gorozlon az vamosnal Restal singh vas No. 25. l(n) Su(mm)a vasnak Restantiaia teszen Singh Zamot No. 109 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13]. 1793: Fejeritetlen vastag csepu vászón türedkekben, melyek közül mindeniknek vegén a sing szám fel vagyon varva [TL Conscr.].

singszeg sínszeg, ráfszeg; șinar, cui de fier cu care se fixează șina pe obezile roții unui vehicul; Schienennagel. 1593: Balint, Niari Marton zolgaia: valami singh zegert menek ecer Jstuan kouachhoz, hogi be menek az pituarba, latam hogi Caspar kouach es Jstuan kouachne ott alnak de semmi gonozt ne(m) lattam hozzaiok [Kv; TJK V/1. 379. — *Vallja]. 1599: ueöttem szegnek. 3. apro uasat egkiet d 12 czinaltattam sing szeget beleölle d 36 [Kv; Szám. 8/XII. 2 Chanadj mb kezével]. 1621: Falaztak megh egi Taliga kereket f — d 25 Veöttem 5 Vy Toroczka Vasat f 1 d 60 Eeket vasaztattam a felíwl megh irt kerekre Az Vasbol singh szeget uerettem [Kv; i.h. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb kezével]. 1625: Az Varos kucziahoz sing zegnek es Marok vas zegnek veottem 2. sing vasat d 46 [Kv; i.h. 16/XXXV 159]. 1638: szeocz Daniel ada vasatis hogi sing szegeket verenk az hon mi hia volt, s megh az utrais adank szegeket [Mv; MvLt 291. 137a].

Vö. a *sínszeg* címszóval.

singszeg-fejező sínszegkészítő kovácsszerszám; unealtă de fierar folosită la făcutul șinarelor; Schmiedewerkzeug zum Herstellen von Schienennägeln. 1694: Az Kovacs mihelyben Pörölyis egy Sing szeg fejező, egy, Lyukaszo három Verő egj, Furu három, Fűresz kettő Sindely horgjolo vas, egy [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1744: edgy sing Szeg fejező [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1812: Egy sing szeg fejező Rf 2 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10].

singű vhány sing hosszúságú; lung de un anumit număr de coți; bestimmte Ellenzahl lang. Szk: három ~ öffa három sing hosszúságú öles mérőrud. 1741: az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház helyét kezdvén mérni egy három singű öll fával Csinált 8 öllös kötélből, meg mérvén lett 8.kötél és 6 öll [Veresegyháza AF; DobLev. I/193].

singvám (vásárban) használatra kiadott hiteles singért járó díj/illeték; taxă plătită de vinzător pentru cotul primit în folosință; Gebühr für die geeichte, zum Gebrauch ausgegebene Elle (auf dem Markt). 1774: Pálinka Főző Házzakból, Fogadokból s kortsomákrol, Sokadalmakból Sing vámbol Erdőkön lévő Maklásból mennyi jöhetett bé? [KS gub. vk] | Dészakából (:az az őrmények(ne)k kiad-

nak Sátornak más fél száz deszka kimenyen ...): jön három forint minden Sokadalomban. Vásár, Vám, és Sing vámbolis edgyüt vévén, jön 3 forint és 8 xr [Szentdemeter U; LLt Vall.81].

singvám-szedő (vásárban) singvámot hivatalból behajtó személy; persoană care încasează taxa pentru cotul dat în folosință vinzătorilor; Einnehmer der Gebühr für die geeichte, zum Gebrauch ausgegebene Elle (auf dem Markt). 1774: Az ide való Motsi sokadalom mit hozna Esztendő át bizonyoson nem tudgyuk, mivel a Czédulát magok Tiszt Uraimekis osztották Hanem ugyan közlülünk némellyikünk Czédula osztok, némellyikünk Vásár, és Sing Vam Szedők voltunk eddig minden eset sokadalomb(an) ahonnat is fateálljuk, hogy a midőn leg rosszab sokadalom szokot esni a négy sokadalomból egy Esztendőben be jön leg alá 92. Mf [Mocs K; KS Conscr. 102-4].

singvas sínvas, pántvas; fier-balot; Schieneneisen. 1583: Az kowach Legenys monda Menny el bestie lelek kwrwa ne hiteltessenek te eretted es ugia(n) megh vere az sing vassal es mnda Orsolia Az en Azzoniom bizoni abban Igazat mond mert az fel kapant ot ewek meg [Kv; TJK IV/1. 156]. 1588: 18 May Razmannelot veottem keet sing vassat ... d. 16. Ezen wasbol chinaltattam az torombelj kutt gardaiara keet kapchiot [Kv; Szám. 4/I. 29-30]. 1594: Kraznan Balas kouachnal Restal singh uas No 14 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13]. 1604: Azt en ne(m) tudom ha koborlottak Boros Ferencz es Giorgifi vr(am) az zekeren vagy ne(m), de azt tudom hogy Georgifi Peter az Peter Gereb kochy kerekének singh vasaiban egy sakban hazahoz hozott vala egy falkat [UzT 16/28 Martinus Georgifi de Zataloka vall.]. 1648: Vagyon benne^a egy szeold tweleő mazas kemencze, az szajaban egy seng vas [Porumbák F; UF I, 883. — *A számtartó házában]. 1666: egy mazos kementze, az Tűzhelynek alatta Singh vasak [Gyalu K; GyU 167]. 1669: szekér rud vegiben való marok vas egi szekér rudhoz való fojto karika het Egi őregh derek szegh. Tanjer karika három kerek talpara valo kisseb singh Vas négy [Kőhálom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1694: Ebben az házban(n) va(gy)o(n) egy sing vason allo zöld mazu kemenczeje [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1772: Vagyon ebben a sütő Házban egy kissebb, más nagyobb földből rakott Sütő kementzék mind kettőnek pedig Szája előtt egy egy közönséges kállyhábol rakott tűzello kementze, avagy füst fogo vágyon, mindeniket egy egy erős sing vasak tartják [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1780: mindenik Verős Kovács tiz fontos jo ép kasza vasakat, és két sing Vasat egy kaszavas számba, az arra ki rendelt Vas Dézmásnak, minden mivéből annak kezdetitől fogva proportionate ki adni tartozzek [Torockó; TLev. 6b].

Vö. az *oldal-singvas* címszóval.

Szk: görbe ~. 1681: Vasas Kő Házacska Vagyo(n) ezen házban Hámorban ki vert hoszu rud vas ... Uz pánt vas, vagi görbe singvas Nro 45 [Vh; VhU 523] * *magyarországi* ~. 1736: Magyarországi singvas szál 3 Torotzkai kasza vas szál 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 113] * *torockói* ~. 1592: Voss wettel Az Nagy hídfőhöz Nottarius vramtot 29 Tarotzkoy Sing wosat f 8 d 99 Az Apro vosbol chynaltatom 12 Erőg zeggett, a kiüel az vyzbe Jaro gerendakott Meg zeggették d 65. 10 Tarotzkoy Sing wosbol Chynaltatom Eött kawatt, Melyel Az vyzbe Jaro gerenda-

kott Le kapcholytak Az kowachnok fyzete(m) f l d 75 [Kv; Szám. 5/XIV. 261 Eppel Péter sp kezével]. 1647: Thorosz-kay singh vas No. 8 [Drassó AF; BK 48/16].

singvasas pántvassal megerősített; (care este) întărit cu o bucată de fier-balot; mit Schieneneisen befestigt. 1652: egy Réz Taracz, Ferdinand Császár öntette, 1545 esztendőbe(n) mellette egy Falkony, sing vasas pantos, vas karikás, kereké, tengelye, agya, minden vas eszközeivel [Görgény MT; Törzs].

sinkel l. senkel

sinkó csúszkálás; datul pe gheață; Glitsche, Gerutsch. 1838: Én vasárnap délután Biblingerhez mentem Papp Miháljal és a kertbe sinkot játszottunk [Kvh; HSzjP].

sinkopál hízeleg, megkönykéz; a se milogi, a cere cu stăruință (Injosindu-se); schmeicheln, umgarnen. 1782: kermi kezdvén En töllem azokat a Leveleket, de én nem tudám eő Kegyelmenek Kezeben adni, Mivel ez előtt mint egy 10 idest tiz Esztendővel Pétsi Doctor Ur a maga Testvérivel Pétsi Ferentz eő Kegyelmeivel mind addig sinkopalanok amig oda adám [Albis Hsz; Barthos lt].

sinkós csúszkáló; persoanele care se dau pe gheață; glitschende Leute. 1838: egyszer lármát hallék, melyre asztot gondoltam, hogy a Sinkosok veszték össze [Kvh; HSzjP].

sinkózik csúszkál; a se da pe gheață; glitschen, schlitten. 1838: a kertbe mentem a hol több legények Sinkosztak ... egyszer lármát hallék, melyre asztot gondoltam, hogy a Sinkosok veszték össze [Kvh; HSzjP].

sinlik l. sínlyik

sínszeg nagyméretű szegfésleség, ráfszeg; șinar, cui de fier cu care se fixează șina pe obezile roții unui vehicul; Schienennagel. 1593: Talygara valo kölchegh Egj Nyw-tot es egj Agast chinaltatam d 35 Sinszegnek veottem 6 Apro vasat p(ro) d 48 [Kv; Szám. 5/XX. 157]. 1609: voettem kett apro vasat Sin zegnek az Taliga kerek Talpaban d 20 [Kv; i.h. 12b/IV. 48]. 1621: Az egik hatulso kerekét uyonna(n) falasztatua(n) meg ... Craiczar Andrastol hozattam ket Torockkai uasat hozzaia az kerekhez uyonna(n) meg uasztatuan miért hagi kettei az Vasnak el kopot es romlot uolt; es abbol az kopot uasakbol sin zegeket czinaltak hozzaia fizettem az ket Vy torockkai uasert Craiczar Andrasnak f — d 64 [Kv; i.h. 15b/VII]. 1745: Sim szeg 6tska nro 60. Uj sim szeg nro 126. Kerék agy nagy kalán furú nro 1 [Marosszékírály AF; Told. 18]. 1845: Két kerékre 4. uj, és 6. otska Pántot felvertem 2 Rft 20 xr 60 uj Schim-szeget 3 Rft [Kv; Pk 6].

Vö. a *singszeg* címszóval.

sintér kutyapecér; hingher; Schinder, Abdecker. 1831: lovat lehetett venni a sinter számára [Dés; Dlt 1119].

sinuj koma; cumătru; Gevatter. 1806: Azon időben el veszett volt még Nms Papp Demeter(ne)k is egy kantzája, Pap Demeter el ment az Varásló Asszonyhoz Babtára, és magával el vitte vala az Exponenst is mint Sinujját [A. várca Sz; IB 130/1 Papp Ursully (24) ns vall.].

sínvas vaspánt/rúd; fier-balot; Schieneneisen. 1579: Az 27 May eg schyn vassott wettem kybóll Erók zegekett chenaltatam az Tora walo Sylybre hwtos Jacabnak atak az zegeket kezebe d. 8 [Kv; Szám. 1/XVIII. 16]. 1582: 16 July

Kerekes Mihálnak hogy az waras küchyahoz egy wy rúdat es egy tengelt chynalt attam d. 52 ... Az wasazassa keolt egy syn was egy negy penzes Marokwas es két kis marokvas hét penzes d. 8 | Chynaltattam meg az zen wcza kys aytayanak az emelchyeoyet, egy syn wasbol chynaltattam eoreg zeget d. 8 attam(m) zenre d. 2 d. 10 az korczyolyasnak attam d. 8 [Kv; i.h. 3/V. 19, 20, 21 Lederer Mihály sp kezével]. 1590: Die 30 Juny hozattam az Malom mesterel 4 Sim uasat fl — d 32. Az utan esmet az molnar legenniel hozattam 5 sim uasath fl — d. 40 Hozattam uizontagh negi sim uasath fl. — d. 32 [Kv; i.h. 4/XIX. 14]. 1609: veottewnk egy Sym vasat zegnek d 8 Ezeket az palokra verettewk [Kv; i.h. 12b/IV. 33]. 1646: wöttwnk Egy sinn vasat kibeol földöröket apro lapos vasakat czinaltattunk az keo szegesre Keomwes Balint vitte az kouaczhoz, eo czinaltatatt fő döröket belőlle [Kv; i.h. 24/XV. 748]. 1805: mint hogy a' vasbeli Discretioval látva lattyuk a' sok praevatica(ti)ora valo tágas utat, ha Ngdat meg nem sérténők keresünkkel azon instalunk, meltoztassék Ngd a' három naprol abusive be csuszott egy sinvasat meg engedni hogy az időhöz képest folyó árán pénzül fizethessük ki, ne panaszzoljanak hogy ételekre semmit sem kapnak ökis remenlyük hogy meg elégszenek [Torockó; TLv. 9/41].

Szk: *torockai* ~. 1590: az fokhazhoz ... Aito pantnak hewedernek es sarnak vettünk Raszman Istúantol 5 torozkay syn vassot ... tezen f. l d 30 [Kv; Szám. 4/XIV. 15].

sínlyi ts megszenved; a suferi/simți urmărire rele (ale unui lucru); etw. schmerzlich fühlen, unter einer Sache leiden. 1768/1771: György nevű szolgáját ugy el verte hogy Sokáig Sinlette á Legeny [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

sínlyik szenved, kínlódik; a suferi/chinui; leiden. 1700: Balog Istvánné ... maga tiz Esztendeje hogy sinlik [Kv; Szám. 40/II. 93]. 1757: sokáig sinlet Pakulár Vaszilj az Orbok uram keze mián s mostan sintsen előbbeni egészségében [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1764: Az egész országban, sőt Magyarországon is szerteszéjjel mindenféle szarvasmarhák, sőt sertések is láb- és szájfájásban sínlyenek [RettE 164]. 1767: az közelebb Mult Télen két Nyomorék Kantza itt Korodon meg döglött, mellynek egyike Erős kehes, a' másika el Nyomorodott Ször-férges volt, ugj égj Bival is döglött meg, de ennek is a' Bival Bika a' Lábát el rontotta, és a' miatt mind sinlett, nem pedig az éhség miá döglöttének meg [Kóród KK; Ks 19/I. 8]. 1798: Vaszília így kezdette az Asszonyt verni ezen Szegény Asszony egy egész telen sinlett, keze miatt [A.árpás F; TL] | Dosa Adám Ur igen beteg volt, igen sokáig sinlett [Ilencfva MT; DLev. 6 Vall. 189]. 1799: tapotta, verte, anyira hogy a szeméből a vér is folyt mely miatt sokáig sinlett [Dés; Dlt]. 1879: Síri szégyenlem, mert férfi vagyok, de metsző bánat emésztí lelkemet. En csak sínlek itt, édesem [PLv. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

sínylődés szenvedés, kínlódás; suferință; Leiden. 1705: Pápai Pál sok hosszas sínylődés után a szárazbetegségben, kevés fájdalmi után, az hajnalban hat órákor meghala

[WIN I, 584]. 1758: Ezen sínylődése alatt még az nagyatyám nagyatyjáról, Dobai Székely Péterről maradt szép ezüstös kardunkat, egy nagy talpas pohárral, melyben legalább volt 60 lot, megette-megitta [RettE 60]. 1810: Ifju Legény Borbély István Az Erdőre menvén fel hágott a' fára s úgy vágván, onnan le esett, és a' belső része le szakadozván, 9 hetekig való sínylődése után meg holt [Gyalu K; RAK]. 1826: (Temették) Zöldagi Bálint Mártont hosszas sínylődésb(en) [Damos K; RAK 106].

Szk: ~be hoz. 1835: az epekörság — Cholera midőn Kolosvárt már September holdnap elejéig csaknem 2000 Embereket meg öldöklött volna, itten a két Gy Monostoron is sokakat sínylődésbe hozott [M.gyerőmonostor K; RHAK 42].

sínylődik 1. szenved, kinlódik; a suferi/chinui; leiden. 1725: Ngs Asz(o)nj(om) egy néhány naptól fogva igen Vékony egységben van, mások is itt hagymázba igen sínlődnek [Körispatak U; ApL2 2 Szabó Péter Péternéhez]. 1748: Sztójka András majd két esztendeig Sínlődöt, Telegdi Peteris egynehány hétig fekütt [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1758: Mint hogy én már Esztendőül fogva sínlődöm Semi bizonyost mondani nem tudok [Szent-benedek SzD; Ks 25. III. 30]. 1783: az örög Aszszony fekvő agyban esett és hosszu ideelig terhesen sínlődött annyira hogy még ma is igen erősen erőtelenedik [Nyárad-karácsonfva MT; Told. 76]. 1794: olyan gyenge vagyok hogy egy felé is ki nem mehetek mind ha Esztendeig sínlődtem volna úgy el romlottam [Kv; IB. Sándor István lev.]. 1800: ithon sokáig terhes nyavalyában sínlődöt s az után a labai is ki fokadoztak [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV 6]. 1824: Némelyek fél-fuvodva sínlődnek a' Scarlatos Nyavalyában lett meg hülések után [Dés; DLt 893 Dr. Soos Márton physicus a városi tanácshoz].

2. ~ magában gyötrődik magában; a se chinui/fráminta; sich grämen/quälen. 1819: Hogy busult, és sínlődöt magába nyilvánosságban látható volt, de egyenesen oka hogy mi lehetett asztat csak az Isten és Rákosi Uram maga tudhatta [Kv; Pk 2].

3. senyved, tönkremegy; a se strica; kaputtgehen, schlecht werden. 1750/1778: hat kosár Törökbuzát le tördelé szekerebben töltvén haza vitte annak utánna láttam tsak úgy a' szekerebben sínlődött sokáig mivel Törökbuzá szedés előtt két héttel is volt [Ilencfva MT; DLev. 6].

sínylődő I. *mn* szenvedő, gyötrődő; care suferă/se chinuie; siechend. 1799: még régi Eleink által el idegenített, és sok esztendoktól fogva Per alatt, s idegen kéznél sínlődő Sűtmegi, Magyarországi, és Kék-bűkki Praedium-beli Anyai Rész két Falutskáinkat és Fél Praediumunkot Czegei Groff Vass Samuel Urnak által adjuk [Kv; JHb XIV/46]. 1822: egy Kováts Aniska nevezett süllyes dagattal és fekélyekkel sínlődő Rab Aszszony [Dés; DLt az 1823. évi adatok közt]. 1845: buja senyvbén sínlődő adofo közlakosok [KLev.].

II. *fn* vmilyen betegségben szenvedő személy; persoană care suferă de o boală; Leidende(r). 1817: az utrizatusnak soha nem volt, s most sintszen olyan Terhes Nyavallyája, mely Nyavallyában magán kívül légyen, mert az olyan Nyavallyában Sínlődőkön a' Pap Isteni Szolgálatot Szokott tenni [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

síp 1. kisebb fajta fűvóshangszer; fluier; Pfeife. 1590: Hallok hogy lango Gaspar, ketzer vagy haromzoris, az

Vcziban fell fuua az Sipoth [O.gyerőmonostor K; KP. Varga Antal jb és Ferencz Benedek fia jb vall.]. 1662: más napra ad diem 9. Maii virradóra, még hajnal előtt dobokkal, trombitákkal, sípokkal a felülésre jelt adván az vár alatt levő túlsó szép gyepre állhatott [SKr 545]. 1710 k.: Mű erdélyiek a fennemlített úton haza, Szolnokig pedig a szófiai, nikápolyi, tömösvári, váradí basák hadastól vélünk jártak, de bizony csak a zászlójok, dobok, sípok volt sok, kivált a nikápolyinak [BÖn. 731]. 1736 u.: Igen szép magyar nóták voltak akkor, melyeket a síppal fűttanak Most már hire sincsen efféléknek [MetTrCs 455]. 1760 k.: Grohoton in Dominica Mare (!) az templom előtt egyben gyűlvén Nemely Grohoti emberek és vendégséget tsapvén nem hogy az Isteni szolgálatra jelentek volna meg hanem ottan tobzodozvan tanzolvan Tonyateki (!) Tona Petrunak Sipjat Petruz Gyurs el rontotta [H; Ks 62. 6]. 1806: Kis Papák is elé jöttek Kolosvárról nékem sipot hoztak [Dés; KMN 330].

Szk: *madárcsaló* ~. 1781: Egy madár csalo Sip, tokostol [Mv; Told. 9a] * *török* ~. 1736: az nagy embereknek régi időben mikor mulattanak, igen kedves muzsikájok volt az török síp, egyszersmind az dob [MetTr 330].

2. tilinkó; tilincá; Schalmel, Hirtenflöte. 1584: Marta Bota Ianosne hallotta hogy Danch Leorincz ig gyalazta Viczey Andrast ... az beoreodet zalmaual teoltom meg, és az Zarad chontiaabol sipot chinaltatok, azt futatom eleotted [Kv; Tjk IV/1. 360]. 1807: sípat tsináltunk fűzfából [Dés; KMN 362].

Sz. 1700: konnyú anak sipot czinalni aki az nad kozöt ül [ApL2 2 Apor István Kálnoki Sámuelhez].

3. ~ot tanul sípon játszani tanul; a învăța să cînte din fluier; auf der Pfeife spielen lernen. 1704: Ma kezdettem tanulni a sipot pro distractione, hogy meg is tölthessem véle az időt, itt igen ráérkezvén afféle dologra, nem lévén egyéb dolgunk a melankoliánál [WIN I, 90].

4. orgonasíp; tub de orgă; Orgelpfeife. 1710 k.: Inkább hihető, hogy az csak úgy mégyen végbe, mint a cimbalom vagy virgína hűrját ha megűtőd a végén, elfut rajta az ütés végig s megpendül; vagy az orgonában, ha a szél a sípba elmégyen, szól [BÖn. 435].

5. *árv* másokat irányító hang; ton poruncitor/de comandă; dirigierender, gebieterischer Ton. 1672: Tagadhatatlan, ezek a mai praemissákkal Kegyelmedet akarták tángálni és által értheti, mire czélozzanak, az kik fuói, dexterizálnak és csak sípok által mozgatják az dolgot [TML VI, 358 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1705: Annak utána pedig engem felküldte az úr a generálhoz, megizenvén, hogy a commendans mint izen rá az úrra, mintha sípot tudna [WIN I, 603].

6. füstelvezető kürtő; burian/tub prin care trece fumul din sobă; Rauchfang. 1648: Wvegh cziur az Felseő Kománai hataron egy pirito kemence, a' sípja annakis el tebredezett [Komána F; UF I, 937]. 1699: vagyon ket haz közöt Kő Konyha, a kiményeis köből, a Sipia penig véres teglából rakot [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]. 1736: egy füst fogo Ház felett nyulik ki Magossan, két kő kémény, de edgyik kéményének Sipja töb(en) le törött, és Széllyel hullott [CU]. 1801: a Pitvarba vagyon egy Köből tsinált, Sütő Kementze, és felette egy fenyő Fából hosszszában kürtő feljebb a Sipja rövidebb modilak (!) fél tsinált két ajtaival [Nagynyulas K; DLev. 5].

Vö. a három- és kétsípú címszóval.

7. kovácsműhelyben használatos szerszám; unealtă de fierar; Schmiedewerkzeug. 1805: most is találkoztak olyanok a kik az kovatsoknak Sipot adtanak [Torockósztyörgy TA; TLev. 9/41 br. Thorotzkai Joseff kezével].

8. csücsös fedélzet; acoperiş conic; Spitzdach. 1776: az harangláb sípja szendelyezésére jobb szendelyseget vettek, ezerít den. 80 [Kv; ETF 107. 14].

9. cseber kiöntő csöve; muştiucul la țeavă de golire a ciubărului; Ausgußrohr eines Zubers. 1796: Egy tsős tseber Sip nélkül [A. preszáka AF; MkG Conscr.].

10. talpas pohár talpából kinyúló csövecske; piciorul paharului; Rohr am Stengel/Stiel des Glases. 1803: ezüst Pohár, mely fenekéből ki nyúló küsdend sroffjánál fogva egy három ujni magassága és a' talpja sípjából egy hat szegeltű tsötskén fel-nyúló szárához foglaltatik, a' Pohár talpának külső kerülete és Sipja arany virágokkal pontzolások közt ékesített [Küküllőszéplak KK; UnVJK 212].

11. kivágás plaszonja a ruhán; un fel de plastron (la o îmbrăcămintă femeiască); Ausschnitt bedeckendes Plastron (am Frauenkleid). 1736: Nem árulták akkor az leányokat csecsek mutogatásával, hanem ugyan az felé varrott vagy rakott gyolcs volt mint az kis ing sípján, az kivel gallér helyett az mellyit befedte egész az torkáig akkor épen a nyakokig volt fel az ingek, nem bocsátották úgy zsbivására az csecseket szemtelenül, mint az mostani asszonyok és leányok, hogy csaknem egészen, többire félig nyakok csecsek meztelenül úgy áll, mintha éppen az férfiakot kénálnak csecsekkel [MetTr 342].

sipánkozó sipákló; piŋgiat; schrillend, quarrend. 1845: Májlat Miska komor tekintetű, sipánkozó beszédű [DLT 58 kv-i nyomt. kl].

sípforma lefelé elkeskenyedő szabású; cu crioală care se îngustează spre încheietura mîinii; mit abwärts verschmälern dem Schnitt. Szk: ~ *ingujj*. 1736: az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az keziig sípos ránczos szoros újja volt, innepől pedig olyan tábla forma volt, ki aranyval varrott, ki jó féle gyönggyel rakott ruha volt, az melyet azon ránczos síp forma ing ujjiára tettek [MetTr 341].

sípkemence ? kúrtós kemence; cuptor cu burlan; Ofen mit Rauchfang. 1648: Wvegh cziür az Felseő Kománai hataron vagy on egy bolthaytásos wvegh szarazto, syp kemencze, romladozott, hasadozott, benne lévő wvegh olvaszto [Komána F; UF I, 937].

sípol sipot megszólaltat, sípon játszik; a fluiera, a cînta din fluier; pfeifen, flöten. 1590: Jango Gasparral egigivt walek Laczko Balintal az korchiomán, mikor ittunk volna kerének hogy sipolliunk, mi ketten akarunk sipolni, monda Barla Gaspar, ne sipoliatok, merth en nem akarom, ha sipoltok en el megiek [Gyerőmonostor K; KP. Illey Thomas jb vall.]. 1704: elsőben elküldött volt Csáki László vagy 4 katonákat, akik egy kús fehér zászlócskával jöven fel Külső-Magyar utcán, sipolván, és a mű commendánsunk, Kaltenplatt a Magyar utcai toronyból és onnan a kőfalról nézven, hozzájuk lövöldözött, akik osztán, amint lehetett, elcsapongván, elmentek vissza [Kv; KvE 286 SzF]. 1750: Bendris György ... jo Sipos afféle vendégségben gyakran el hívják Sipolni [A.répa/Liget MT; Ks]. 1806: Kis Papa egy Posta kúrtót hozott, aval sipoltunk

délig [Dés; KMN 319]. 1823–1830: Akkor^a a marosvásárhelyi vár kommandánsa volt kapitány báró Domokos Antal, aki is a fennebb írt Szentpáli Eleknéhez, kinek fiát tanítottam, sokat járt; egykor az asszonynál tanálván a kapitányt, jelentem neki a sípolás dolgát, egyszeribe írást ad, hogy szabad sipolni is [FogE 122. — ^a1791–1793 táján a kollégiumi kivonuláskor].

Sz. 1826: Könnyen gondolkozik az Allperes a ki a Nádból sipol, hogy kétségsbe hozza a Fellperesek tereh hordozását, mert azt nem érzi [Ne; DobLev. V/1114. 2–3].

sípolás sípon játszás, síp megszólaltatása; cîntatul din fluier; Gepfeife, Spiel auf der Pfeife. 1591: Az siposok feleol vezettek eo kegmek, hoga zent Antal nap eleot ket nappal, vtannais egi nappal, megh engetessek az sipolas, annak vtanna, ne legien zabad az sipolas kit biro vram megh kialtasson [Kv; TanJk I/1. 165]. 1736: Lázár Szimjuon sípolásból él [Mezősztmihály K; BfN]. 1811: Apolló a' Mu'sikusok' Istene, és Pán a' Barmok' vagy-is Barom Pásztorok' Istene vetélkedtek együtt, melyik mu'sikál szebben? 's ltelő Birónak hívták Midás Királyt, a' ki a' Timolus Hegyén meg-halgatván őket, a' Pán' sípolását ítélte szebbnek^a [ArE 76. — ^aAz egész szöveg lapalji jegyzetben]. 1823–1830: tanálván a kapitányt, jelentem neki a sípolás dolgát [FogE 122].

sípoltat 1. sípon játszat, sipot megszólaltat vkivel; a pune pe cineva să cînte din fluier; pfeifen lassen. 1744: érkezik Posta Mester Ur(am) sipoltatván, és káromkodván, szitta Petrunak az Anyát, hogy mért nem állott ki az útból [Szentandrás H; Ks 101]. 1823–1830: a dob mellett sipoltattam Gegőt, melyet megtudván professzor Basa István, aki teológiát tanított és rektor volt, magához hívatott, és nagy reméléssel kérte, hogy hogy mertem katonasíppal sipoltatni [FogE 122].

2. ~ja magát sípszóval kísérteti magát; a dispune să i se cînte din fluier; sich mit Gepfeife begleiten lassen. 1670: tudom aztis hogy sipoltatta magát a' Szolgabiro az utzán ala s fel [Bodola Hsz; BLt].

sípolykás ' ' Hn. 1498: Sypolkas (völgy) [Szászbanyica K; Csánki V, 331].

sípos I. *mn* lefelé elkeskenyedő szabású; cu crioală care se îngustează spre încheietura mîinii; mit abwärts verschmälern dem Schnitt. Szk: ~ *ujj*. 1736: az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az keziig sípos ránczos szoros újja volt [MetTr 341].

II. *fn* 1. sípon játszó zenész; fluieraş, persoană care cîntă din fluier; Pfeifer. 1591: Az siposok feleol vezettek eo kegmek, hoga zent Antal nap eleot ket nappal, vtannais egi nappal, megh engetessek az sipolas [Kv; TanJk I/1. 165]. 1592: 16 Decem(bris) Darabos Janos 3 lowa uitte az hegedwseokat siposokat wywarban f l d 12 [Kv; Szám. 5/XIV 189 Eppel Péter sp kezével]. 1595: Biro W. szegődöt vala Siposokat^a az gyalog nepünk közze, egynek adata o kme d 16 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 21 if]. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aAlább hat név szerint és egy névtelenül felsorolt sipos járandósága jelzésével. 1600: 8. Septemb(ris) Keuánatot hogy darabantot keziczünk. Voltanak 250. Igye(n) fizette(m). Nagy Andrasnak az hadnagynak fl. 16 22.Xdesnek ... fl. 88. 9. Zazlo tarto, dobos, sipos fl. 36.

Meg het idege(n) falusy Siposnak attunk fl. 3. 213. puskasnak fl 639 [Kv; i.h. 9/III. 39]. 1621: Az ket Siposnak Ebedre Voczorara Attam Hust Libr. 4 | attam(m) Az eő Fge Siposinak 4 zemelire Ebedre es vaczorara hust Libr 8 [Kv; i.h. 15b/IX. 45, 147]. 1636: az lakadalomban enys ot ualek, hallam hogy monda ualajk az Farkas Benedek fiának hogy fuia az Süeoltuut, monda az hogy en nem fuioim emberseges emberek eleöt wacion sipos fuia az hazamba hallam az czatanast, de mint leot az dologh en nem tudom [CsÁlt Inv. 7 Bodo Bartaliusne Katho azzoni vall.]. 1642: Topanfaluan az Borba ne(m) valogatott, de valoba hordatta az bort, az arrat igerteis meg adnj: vegtere sipossert hegedwssert kwldete az drabantokat, hogy az kenez hazatol el hozassa [Gyalu K; GyU 81]. 1670: attam Urunk eo Nga parancsolattyaol Petki Janos Uram Sipossának f 3 [Utí]. 1675: Székely László jobbágyának fia most Haller János földén lakik mint ökgylme siposa [Pocstelke KK; EMLt]. 1682: attam ... Hat Trombitások(na)k, es egy sipos(na)k 30. penzekkel, egynek 15. penzevel, Sipos Latzkonak 10 penzevel tiz heti penzeket f 23/50 [Utí]. 1750: Bendris György jo Sipos afféle vendégségekbén gyakran el hívják Sipolni [A.répa/Liget MT; Ks]. 1757: Flora jo Magjar, s Sipos is volt, bizonyosan hallattam felőlle hogy egy Léányt meg terhesitet [Gyeke K; Ks 4. VII. 7].

Szn. 1547: Nicolaus Sypos [Márkosfva Hsz; SzO III, 280]. 1548: Sypos myklos [i.h. 284]. 1566: Martinus Sipos [Makkai, SzDPuszt. 58]. 1567: Albertus sypos de thorda [Kv; Tjk III/1. 71]. 1570: Sypos Peter. Sypos Janos [Kv; Tjk III/2. 98, 112]. 1580: Sipos tiwadar [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. 1585: Sipos Mihál [Kv; Szám. 3/XVI. 41]. 1591 k.: sypos antal [Uszt]. 1597: Sypos Janos [Galac BN; Wlt]. 1600: Sipos Istwa(n) [Uszt 15/239]. 1602: Sipos Mihály lőfő [Lécfva Hsz; SzO V, 185]. 1603: Mich. Sypos pix [Remete MT; i.h. 257]. 1604: sipos Janos. Sipos Balas lőfw [Uszt 18/129]. 1614: Sypos Ferencz zs [Csicsó Cs; BethU 457] | Sypos Istva(n) lib. [Csmortán Cs; i.h. 470] | Sypos Mik(los) zs [Dánfva Cs; i.h. 475] | Sipos Marthon jb [Bodok Hsz; i.h. 271] | Sipos Georgj pp [Lécfva Hsz; i.h. 321] | Sipos balint pix. Sipos Peter pix [Márkosfva Hsz; i.h. 360] | Sipos Lukacz pix [Ozdola Hsz; i.h. 347] | Sipos Miklos pix. Sipos Janos pix [Ehed MT; i.h. 60] | Sipos Istuan jb [Szentrontás MT; i.h. 66] | Sipos Balint zs [Etéd MT; i.h. 152] | Sipos Andras zs [Farkaslaka U; i.h. 138] | Sipos Peter pix [Kissolymos U; i.h. 181] | Sipos Mihály lib. [Oroszhegy U; i.h. 131]. 1642: Sipos András szabados [Szászfenek K; GyU 90]. 1659: Sipos Antal [Gyszm; LLt]. 1677: Sipos István [Nyárádtő MT; Told. 22]. 1680: Sipos István [SzJk 146]. 1694: Sipos Anna [Dés; Jk]. 1697: Sipos István [Sóvárad MT; MMatr. 210]. 1725: Sipos János [Szilágycshe; TKI]. 1755: Sipos Márton Ur(am) [Germeszeg MT; TGSz 33]. 1757: Sipos János [M.bőlkeny MT; Ks 4. VII. 8]. 1808: Sipos Farkas [Dés; DLt 940]. 1821: Sipas István [Vaja MT; MvLev.]. 1843: Sipos Miklós [Széplak KK; SLt évr.]. 1844: Sipas János [Kisgörgény MT; MRLt].

Hn. 1547: Syposmylos zygethy [Márkosfva Hsz; SzO III, 281]. 1834: Napkeleti vége meg űtközik a' Somosdi Sipas Fyak Erdejébe [Fintaháza MT; MRLt].

Szk: török ~. 1657: Itt az török síposomnak, Bosó Jánosnak karját áttallóvák [KemOn. 238]. 1681: Sztójka Ambrus Ez most Groff ur(am) eő Nga Török sipossa [Mogyoród H; VhU 79]. 1736: (A halottat) elbucsuztatták feleségitől, gyermekitől, atyafiaitól, barátitól etc. Mikor

ezek mind véghezmentenek az deákok, papok elől megindultanak, azok után voltak az trombitások, és török síposok, egy verset az deákok énekeltének, más verset az trombitások és török síposok fűttanak, de azoknak temetésre olyan keserves nótájok volt, hogy még az férfiakot is sírásra indították, az asszonyokat pedig éppen zokogásra [MetTr 409].

2. ágyúfajta; un fel de tun; eine Art Kanone. 1621: Horuat Lukaczi Varadi vice Darabant hadnagy Varadrol leouen masodmagauat ket bokor siposert attam nekik^a [Kv; Szám. 15b/IX. 33. — ^aKöv. a fels.].

◊ Án. 1674: Sipos (kopó) [EM XLIX, 535].

◊ Hn. 1650: Sipos n. h-ben [Gyszm; EHA]. 1740: A Sipos Rétiben edgj pallag [Inaktelke K; EHA]. 1770: Sipos nevű helyen [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1776: Az Sipos Hegy alatt (sz) [Sámszon Sz; EHA]. 1801: Siposba (k) [Bibarcfva U; EHA]. 1807: a' Sipos árka derekán [Árapatak Hsz; EHA].

síposan csúcsosan; conic; mit Spitzen. 1736: egy be rótt Csere talpakba kötésesen álló két láb Cserefára, Csere és fényő fával kereken szarvazott Siposon Sendelyezett Szin alatt van egy kőből kereken rakatt, Cserefából Gárgyázott kerekas kut, melynek vize meg veszett és nem élnek belőlle [Mikefva KK; CU XIII/1. 167]. 1737: Ennek^a Szarvazattya gomboson és Siposon sendeljeztetett [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr. — ^aTornácnak]. 1761: (Az udvarház) Frontispiciumán téglá pavementum, padolatlan, kötéses szarvazattjának dereka négy szegeletre, teteje siposon jó Zsendely fedél alatt Vagion egj Filegoria építve [Szászvevssződ NK; JHbK LXVIII/1. 201].

sípszó súp hangja, sípolás; sunetul fluierului; Pfeifenton, Pfeifen. 1592: Vezetek eo kegmek, hagi az sokadalomnak ideien se eleotte, se annak vtanna, semmi sipszo megh ne engedtettesek [Kv; TanJk I/1. 96]. 1636: Azoknak az Organistaknak-is, ugy mint lelki Syreneknek irányzott töljok, hogy bé ketsegthetessék közjék az egyűgyeket ... Vagy szintén azont követik, a' mit amaz vizes, vagy etzetes bor áruo hamis korszomárosok a' kik hegedűt, vagy furollyást fogadnak a' pintzejekhez tsak hogy inkább a' borokra vonhassak a' döslő embereket, a' kik gyakorta a' sip szóra képest meg az ő szinte való tisztá jó bort is el hagygyák, s-a zavartra és zatyvatoltra me(n)nek [ÖGR Aj.]. 1671: Elbocsáttatásamkor becsütellet megkaftányozván, azzal adá kezemben az levelet, hogy adja Isten, hamar időn urunkat mezőn dob, trombita, sip szóval vígan láthassa s személy szerint esmerkedhessék ő nagyságával [TML V, 644–5 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1710: (Thökoly Imre) a maga embereinek tanácsokat követvén és hadaival Rosszcsúrhöz menvén, onnan 21. Septembris megindula, az erdélyi hadak mind a keresztényszigeti mezőben lóhátan ülven, ott nagy pompával, dob, trombita, sípszó puskaropogás alatt a templomban fejedelemségre inagurálták, megesküvén a conditiók szerint az országnak, és pompás vendégséggel, a havasalföldi vajda is jelen lévén, nagy örömmel eltöltik azt a napot [CsH 230].

Sz. 1663: édes Fiam ... úgy ne járt, mint az mely mada-rat szép súp szóval a törben kerítnek [TML II, 456 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

súp-ujjú lefelé elkeskenyedő ujjú; cu mînceă care se îngustează spre încheietura mîinii; mit abwärts verschmä-

lemdem Ärmel. 1596: Egy sip wyw oh skarlat mente kopot roka hattal bellet mind bellesesteol ér f 13/40 [Kv; RDL 1. 65]. 1736: az olyan ing is a könyökiig bőv volt, azon alól a keze nyeliig szűk, azt hitták sip ujji ingnek [MetTr 342].

sípvás üvegfüvő eszköz; tub/instrument de suflare pentru sticlar; Werkzeug der Glasbläserei, Glasbläserpfeife. 1648: Az felső Porumbaki határon ... vagion egy wueg czwr Vagion az wuegh kemenczehez Egi hoszszu wuegh vono horogh Egi mivelő spil vas eoregh 4. Sipvas ... Eovegh cifrazo raspolj [Porumbák F; UF 1, 902–3].

sír ige 1. a plinge; weinen. 1568: egy Gyermeke az zorosson Jo volt ky syrua ... Vaczy Peter talalwan az gyermekre az ky syr uala. Mondua(n) ky bantha teged az gyermek mutatoth az feierbelire | Michael Kappa, Gall(us) szabo fassi sunt. Ezt lattuk hogy az leany meg egy penz ara borral ker volt tobet es sir voltis [Kv; TJK III/1. 143, 239]. 1574: Zeech Antal vallia latta hogi syr volt az azzony [Kv; TJK III/3. 204]. 1589 k.: Hallottam Az Azzonnak Syrasath, Az esperest monda hogi ne syryon mert nem vezyk Az penzt el [Szu; UszT]. 1595: aual yeztet uduar biro ura(m) megh akar Jobagyl kerny en azo(n) ige(n) meg yelkezte(m), sirtamis [i.h. II/2.A.23]. 1602: Takach Georgy vallia Reggel latom hogy Syr vala ez zabo Mihaly az kar vallo ember [Kv; TJK VI/1. 616]. 1638: azt hallam hogy Sir vala s iaigat uala [Mv; MvLt 291. 134b]. 1729: Mogyrosi István Pap Uram be jöven a Huga Mogyrosi Anna sira fortogya előtte, hogy meg haragudék rája [Magyaros Hsz; HSzJP Nagy László (50) vall.]. 1767: azzal vigasztalta a' keserveket nem sirjan Kglmetek [Demeterfva MT; Ks 20. XIV. 9]. 1771: látam hogy a két kezét a két Szemeire borítá Sirva Zokog vala [Bukureds H; Ks 114. 61. 143]. 1789: Magyarosi Beniamin Ur ... Leánya ezt mondá nékiek, mit sirtok, mert még Istennek hálá maradt annyit hogy koldulni nem mentek [Asszonynépe AF; DobLev. III. 657. 3b]. 1824: mi minden nap emlegetve ötöt sírunk és kesergünk utánna [Nagylak AF; i.h. V/1094. 1b id. Dobolyi Sigmund panasza fia haláláról].

Szk: ~ni kezd. 1570: Zygartho Mathias vallia hogy Egykoron Meryt volt az kwthon Megien oda Zygarto gyergyh gyermeke Az kerek megh Serthy az kezét Symia kezd az gyermek [Kv; TJK III/2. 74d]. 1583: Kowach Janos vallia ... hallek pufogast es Sirny iaigatny kezdé a' Zilagi Janos felesége hog el taglanak [Kv; TJK IV/1. 194]. 1585: Zeech Andras vallia ... Sirny kezdé a' leany [Kv; i.h. 462]. *elfakad ~va. 1618: kiáltani kezdé s elfakada sirva, hogy ha énvélem is beszéllett urunk önagsága, hát hol az ő dignitása? [BTN² 88. — *Kamuti Farkas]. 1639: egykor el fokada sirva, s monda jay Istenelen kurva nam altal veri az szíuemet [Mv; MvLt 291. 196b]. 1771: el fokodván sirva monda; egy hirtelenkedtem és bánom tseledetemet [Bukureds H; Ks 113 Vegyes ir.]. *erősen ~. 1775: mikor bé menék, erősen sir vala az Asszony [Peselnek Hsz; HSzJP Ventzel Lászlóné (84) vall.]. *igen ~. 1570: Anna Gërgh Deakne^a Az legenyek be Mennek be az hazba, Es Mondanak hogy az kowachne Jgen Syr oda ellenekbe [Kv; TJK III/2. 18. — *Vallja]. 1629: ugian megh hallok az haz eleiben az Czattanassat^a ki miat az Giermek igen sira [Mv; MvLt 290. 34a. — *Ti. a verésnek]. 1634: az leza alat hozza az lo az czigany gyermeket, es igen sir vala [Mv; i.h. 291. 22a]. *keservesen ~. 1770: Béfordult a fal felé s keserve sen sirt [RettE 225]. *nagy (keserű) ~va. 1591: Theoreos

Antalne Anna azzoni vallia leoue oda nagj sirua az Boba Catus zolgalo azzoniembere [Kv; TJK V/1. 133]. 1597: Budaj Thamasne ... wallia monda nekem az leany nagj keserw sirwa, hogi ne icőnek ha ennekem semmi iowal nem wadnak [Kv; TJK VI/1. 55]. 1607: Kornis Gaspar Radnotott bekessegesse(n) birta nagj sirua mene ki beleölle [Boldoc TA; Ks O.16]. 1717: Jankoczka Ugyan jobbaczkan vagyon nagj Sirva maradának el Szegenkék [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez] *örömben ~. 1823–1830: örömben sirt, hogy meghallotta, hogy pap akarok lenni [FogE 212]. *zokogva 1823–1830: zokogva sirtam, hogy olyan hirtelen és mérgesen kapott a nyavalya [i.h. 130].

Sz: ahol én ~ok, más ott bömböl. 1573: Kalmar Illesne aztis Mongia hogi mykor fogwa vyssik volt az Santat Mond volt Noh En vallom Ennek kissebseget de ahlw en Syrok Mas oth beonbelis [Kv; TJK III/3. 68]. *többet ~, mint eszik. 1830: én is beteg voltam egy hétnél tovább, irtozatos fő fájással kinlodtam a' héten többet sirtam mint ettem [Kv; Pk 6].

2. kesereg, siránkozik; a se jelui/tíngui/plinge; sich beklagen. 1619: Mehmet pasa mind szép szóval, ésszel s karddal is le tudta csendesíteni ott künn a dolgot, nem sirtanaszlott [BTN² 237]. 1710: Nem sir a római clérus akkor, mikor az egész európai királyok szabadságát elrontani igyekező gonosz francia király a pápa jószágait adóztatja [CsH 411]. 1711: az Viznek nem Léte mián, és az nem örelhetés mián, csak nem Sírak az Emberek minden felé [Dombó KK; JHb XX/26.4].

Szk: ~s ri. 1619: Addig sirék s rivék, hogy az erdélyi ház ledül, hogy ezen esőben két helyen leszakada [BTN² 305]. *~va átkoz. 1702: Prásmári Márton ... akkori Egyházi Collegáját Szász Lakatos János kezdé Sirva mint edgj átkozni, hogi hetven forintot annak a' Sonak arrabol kért ki tőlle [Kv; SRE 80–1]. *~va beszél. 1570: Margith Thakacz Jsthwanne hallotta Azt Mongia volt Nagy Janosne ha Az anyamat Rea ereztene(m) azys megh Eskennek hogy ky atta az en Rezemeth, Ezt Nagy Syrwa Bezelly volt [Kv; TJK III/2. 142]. 1634: ezt ugia(n) sirva bezellette Szabo Jakabne [Mv; MvLt 29. 14b]. *~va deklarálja magát. 1782: az ötsém ... Sirua declarálta magát, hogy Soha sem tudta mit tseledett legjen a' Bátyja [Torda; KW]. *~va felel. 1838: az akkori Tisztelendő káplány Ur a házassulandokot egyenként ki kérdezvén Ferentzi Mária Aszony sirva felelte hogy ő telyességgel nem szereti [BetLt 1 Antonius Czicziri (72) vall.]. *~va kér. 1771: a Gyermeke Annja ugy reménkedet és sirva kérte hogy meg ne lőné a fiát [Dés; DLt 321. 27a Daniel Tot (45) ns vall.]. 1782: az ötte sirva kérte s reménkedett mint gyermek, hogy hadgyon békét [Torda; KW]. 1847: látván az én hűséges voltomat, sirva kértek, hogy ne hagynám el őket [VKp 167]. *~va kiált. 1632: Szekeli Istua(n) leania kialta uala sirua hog' Szy Martonne le rontotta az karjat [Mv; MvLt 290. 103a]. *~va könyörög. 1710: Szűz Máriának sirva könyörgöttem, hogy engemet tartson meg a megismert igaz hitben [CsH 140]. *~va megkövet. 1572: Aztis vallia fwzteoy^a hogy Lakatos Balintne meg Bezellele volna ... hogi ... terden alwa Syrwan keowette volna meg fia kepebe [Kv; TJK III/3. 31. — *Ferenc]. 1710: Azután az atyámat sokszor sirva megkövette [CsH 178]. *~va mond. 1595: megh zolala Varga Istua(n) veghre sirua mo(n)dja vala hogy lertek el kerywk megh az cökret [UszT 10/102]. 1600: Feies Janos ne Orsolia azzoni ...

Valya razmanine azoniom sirua mondotta előttem Jo fiam ne haborogi uelem [Kv; TJK VI/1. 381b]. 1644: sirua mondotta szegenj hogi eótet az niűuek eszik meg [Mv; MvLt 291. 417b] * ~va panaszol/panaszolkodik. 1570: Pal Bwzerne Azt vallya ... Egykor Ment volt hozzaya es Syrwa panaszolkodyk volt neky [Kv; TJK III/2. 98]. 1585: Ilona Coloswary Mathene vallia vgia(n) sirwa panazlot Kuthy lanos hogy f 40 kwideót volt [Kv; TJK IV/1. 438]. 1635: mágától hallottám phuloph palnetol hogy sirua panázolkodot ennekem [Mv; MvLt 291. 55b]. 1800: Varga Jánosné Sirwa panaszolta tiz napi rabságát [Décse SzD; Ks 2.92 Vegyes].

sír *fn* 1. sírgödör; groapă, mormint; Grab. 1561: az halottaknak wtoso es wegsew zolgalattyokbaes ielen leg'w(n)k ... tartozzanak az iffw mesterek az Sirhoz vinny Es ebbol senki magat meg ne menthesse [Kv; ÓCART.]. 1586: Ha ky penigh az Syraknak febye keowet Akarnak tetetnj faragtatny, Engedwe legie(n) [Kv; TanJk I/1. 35]. 1588: Az temeteo hely feleol zollottanak eo kgmek, lattiak minemeo rendeletle(n) liuggattiak a' feoldet Biro vramat kerik egy embert Rendellien ... Aky minden syrnk (!) veremnek zep rendel Mutasson helt [Kv; i.h. 86]. 1602: Eo kgmek ez may naptol fogwa tollalyak az Templomokban valo teme(te)st seot mostany ket megh Assot sirokatis eo kgmek mingyarast be vonattak [Kv; i.h. 408]. 1702: a Sirba ki késertek [Tarcasfva U; P]. 1752: Ha valamely mester Embernek halatya lészen, tartozik minden betsülletes mester Ember azt tisztességess el kisirni, mely mester Ember pedig az Simal gyelen (!) nem lészen pőenája lészen Den. 50 [Kv; KCJk 168]. 1810: harangazzanak mikor a' sirba be tésznek és két mester énekelje a' 42ik sőtárt és a 62iket és ezzel tegyenek a' nyugadalmam helyére [Héderfája KK; IB gr. Iktári Bethlen Sámuel végr.]. 1823: láttam a Sir fenekébe a' közepén őszve sorvadtát be esett koporsót [Dés; DLT]. 1824: az Ur Isten után Feleségem fenn tartotta Világi életemet, és nékie köszönöm azt, hogy még élek, mert gondviselése nélkül rég a síromban el senyvettem volna [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1092. 4b Kőkösi Dobolyi István végr.]. 1854: Rendelem, hogy egy derék pap által mondando ima után minden harangszó nélkül csendességbe vitesssem a sírhoz [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.].

Szk: ~ *ásni*. 1780: Ez is a' Kalandos törvénye, hogy valakit sirásni vetnek, és vakmerőségre vetvén magát el nem menne, büntetése 24 pénz [Kv; EM XI, 224 Az öregebb hidelvi Kalandos társulat cikkei]. 1826: Ha az egyik kalandosbéli más kalandos bélinek sir ásní megyen, hanem atyafia leendő, büntetessék 1 frt [Kv; EM XI, 377 A külközép-utcai Kalandos társaság art. XXVII] * ~ba *tesz*. 1854: Ne gondold édes Fiam hogy én valaha meg házassodjam, minden Szerelmemet sirba tettem [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz] * ~t *ás*. 1586: egy Voxal vezettek varosul, hogy senkinek az Clastromba, eo keo kertbe Ne legien szabad senkit temetnj, es ot syrt Asny, hane(m) tulajdon chak az Nagy vy kylseo Seoweny kertbe horgyanak minden megh holt testeket [Kv; TanJk I/1. 35]. 1657: az mostani Giwlesb(en) kezet fel szabadttyak de igr hogy ez utan utolsó Mester leszen az Kilinczet fogja sirt asson [Kv; MészCLEv.]. 1841: A dékánnak pedig kötelessége az, hogy mikor a dolog kívánatik ... tartozzék ... ifjakat sirt ásní, vrasztani és egjeb szolgálatra ... előállítani [Dés; DFaz. 38] * ~t *ásat*. 1572: valaky az Templumokba akarya halotyat Temethny Eleos-

ser Megh aggya az Egyház fiaynak Az templum lualmat, Addegh Ne Engedyek az Egyház fyay Syrt assatny [Kv; TanJk V/3. 60b]. 1585: Mykor az Lengyelnek feyet vőwek tanaczhy akarattyabol az korchzyolással assatta(m) syrt neky fizette(m) tölle d. 40 [Kv; Szám. 3/XXII. 78] * ~t *behűz*. 1878: a temetéseken kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, úgy hogy sokszor a síncs, ki a sirt behuzza [M.bikal K; RAK 339].

2. sírhant; mormint; Grabstätte | sírbolt; kriptá; cavou, criptă; Gruft. 1657: azon hadbéliék az szerencsi templumot is felvervén, koporsókat, sírokat felhányták [KemOn. 219]. 1662: Az németek az városban való egyházbéli régi földesurak temetéseit felhányván ami ezüst s haszonra való koporsójok környúl találtattott, azoktul sírjokat, koporsójokat megfosztották vala [SKr 225]. 1705: Kiket^a az nagytemplomban temettetnek, minthogy az öreg Teleki Mihálynak is feküsznek itt abban a sírban két gyermeki és két unokája [WIN I, 419. — ^aTeleki József két meghalt gyermekét]. 1721: Mltgs Groff Teleki Mihály vr(am) Eözveje ... Toroczkaí Kata Asz(szo)ny magát fogja resolválni ha több testet kíván oda tétetni, vagi még valaha fel bontatni azt a sirt [Kv; SRE 141]. 1810: a Sírom körül akárhol legyen is az szomorú fűz fákat ültessenek [Héderfája KK; IB]. 1823: a' ki mutatott helyly egészen bé lévén pasintozva régibb vagy ujabb Sírnak nyoma sem láttzott ottan [Dés; DLT]. 1863: tisztességes el temettetéssem lészen néhai édes Anyám sirja mellé [Kv; Végr.]. 1864: Az ipam sirja beomolván, annak kihányása, bé töltése és a sír felrakásáért a Kálváriásnak Nagy Jozsefnek ment 3 ft 88 kr [Mv; Lok.].

Hn. 1852: A Tatár Sírnál (sz) [Tötör SzD; EHA].

Szk: *boltozatos* ~ 1721: az időnek alkalmatlansága és rövidtsége miatt hogy a Melt. Asszony boltozatos Sirt rakassonn úgy láttuk hogy nem lehet [Kv; SRE 141] * *rakott* ~ kriptá. 1625: Fwrez dezkat adtunk nro niolczat, az rakot sírnak megboltasara [Kv; Szám. 16/XXX. 15]. 1686: l(ste)n szabados urasága szerint pestis által szept csendes halállal ez világbol ki szolitotta^a lótt temettesse az kolosvári Temető kertb(e) az Varadi Miklos rakott sirja melle [PatN 47. — ^aA naplóíró feleségét]. 1705: a Haller familia szász familia a templomban^a zászlója, széki és rakott sirja [WIN I, 546. — ^aNsz-ben]. 1770: voltam Patában szegény Szilvási Ádám temetésén Temettetett rakott sirba a falun alól levő hegy végének tetejére, az hová szépekápolnát is építettett a bátyja Szilvási János [RettE 235].

3. ~ba *hanyatlik* meghal; a deceda/muri; sterben. 1694: A nagy tudású Huterus jogprofesszor sírba hanyatlott [Kv; KvE 235 GM].

síralmas 1. szomorú, elszomorító, keserves; jalcnic, trist; traurig. 1643: Minek utanna síralmas karokon^a elege töreodtwnk es bankodtunk volna, fordítok elminket ez zent ezközök(ne)k Ujolagh való épétesenek go(n)dolkodasara [Dés; DLT 408. — ^aAz 1642-ben villám sújtotta templom és torony pusztulásán]. 1662: legyen elég amaz igen szomorú és síralmas példája Lajos királynak | Ó, nagy Isten! ki síralmas vala nézni a sok ártatlanoknak fegyverre való hanyattatásokat | És ez lőn síralmas vége ez méltóságos jó egy magyar férfiú fejedelemnek^a [SKr 100, 437, 671. — ^aKemény Jánosnak]. 1671: Nemzetes Borsai Nagy Tamás az Lengyel Országi síralmas hadi expedítő intervenialván maga is pogány Rabságában esvén, oda sok esztendő töltött [CC 73-4]. 1688: Az Dési Tömlöczben mostan

síralmas nyomorúságot szenvedő Borbély János [Dés; Jk]. 1727: Instálók a Mlgos Fő Ispány Vr(amna)k méltóztassék meg tekinteni Az én Özvegyi síralmas állapotomat [Ne; DobLev. I/129]. 1736: minapib(an) is tsak az Istennek nagy kegyelmességéből tartattunk meg, hogy Kádár István Uram ... Háza ... meg-gjüladván ké-ménnye, Városunkb(an) síralmas állapotáb(an) kenszeritettem a Tktes Király Biro Ur(am) Istenes és könyörülő labainal alazatos Instantiam által le borulni [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b]. 1779: Ezen meg köttetett terhes káros és Síralmas Ügyib(en) kenszeritetett az E(x)p(o)n(en)s ó kglme ... benignum Aulicum decretumat ohajtani [Msz; Sár.]. 1852: engem sem törvény sem tisztí hatóság nem védelmez a' leg síralmasabb polgári helyzetetés e' vilagon [Nagyak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyíl.].

2. szomorú eseményekkel/veszedelmekkel teli, nyomorúságos; deplorable, miserabil, nenorocit; voll von unglücklichen Geschehnissen. 1602: Vagion sok panazolkodas az Aztalos vrain feleolis kywaltkeppen ez síralmas niomorult ewdeohoz kepest hogy felette dragaert chinaliak az koporsokat [Kv; TanJk I/1. 427]. 1653: 1596. Ez a széke-lyekre nézve síralmas esztendő [ETA I, 46 NSz]. 1662: Már az ezerhatszázhatvanadik esztendő következett vala, melly a felsőnél annnyival inkább síralmasabb vala [SKR 528]. 1699: nehaj Borosjenei Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ez mostani síralmas es terhes üdöb(en) Nemzetes Bolgarffalvi Sebesi Benjamin Ur(amm)al tön illyen örökös alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII. 3]. 1710 k.: Felvirrada ez az 1704-nek, nem csak nekem hanem ... az Isten házának síralmas esztendeje Erdélyben [BÖN. 958]. 1736/1783: Idősb Sárosi Kristina Aszszony az elmúlt síralmas, terhes, és Boldogtalan szűk időkben levált ... száz negyven hat Magyar Forintokat [Kissáros KK; DobLev. III/574].

3. kesergő, siránkozó; plin de jale; sich beklagend. 1702: A minden nyomorultakhoz kegyelmes természetű Felsőges római Császárhoz mint kegyelmes Urához, ügyefogyott, 's minden nyomorúságok árjával környül vétetett Torotzko városának síralmas panasza [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1704: nyavalásy Olasz Mihály küldé fel egy síralmas írást [WIN I, 275].

Szk: ~ ének. 1658/1741: Síralmas éneked mondhatod Sylásgh Jaj mert úgy maradtál mitn az le tört ág [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

4. gyászoló; indoliat; trauernd. Szk: ~ fél. 1667: Az temetésen az ő nagysága méltóságának kívántam consulálni, és az más síralmas félnek is eleget tenni [TML IV, 227 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1700: a Szegenyek(ne)k halotytok esven azzal harangozzanak es az harangoznak a' Síralmas felek den 3 // 3 tartozzanak [Dés; Jk 311a].

síralmasan 1. szomorúan, keservesen; cu tristeje/amărăciune; traurigerweise. 1584: zeretettel kerik biro vramat hogy eo kgrme királyi Biro vrammal egie(te)mbé wgiekczek ez Seminariumnak epiteset megh Niomny Annak vthanna Ala Munkalkoggyanak feierwarra a' feidelem eleibe holot Síralmason lelengessenek megh minden keouetkezendő Insegeket^a [Kv; TanJk V/3. 277b. — "Melyek a város területén építendő szemináriumból erednének]. 1585: Grusz peter vallia Daroczy Janos Síralmason ig panazolkodot eleottem Im vgmond az en fiam mindeneth el vesztj [Kv; TJK IV/1. 394]. 1662: mind magok várososul s a városokba szorult vidékbéli néppel, a király öfelsége

tűzzel, vassal emészto fegyverét síralmasan meg kezdének kóstolni [SKR 366]. 1677: az Magyar Iggynek mostani síralmason valo el nyomatasanak alkalmatosságával Magyarországbul ki bujdosott Nemes Vitézlő Szendrei Kis Mihály [Utl]. 1678: az lelki szabadságtalanságnak terhes igája alatt már régtől fogvást síralmasan nyegő magyar haza s nemzet sorsának megörvoslásában sokat fáradozott s munkálkodott Nagyságtok, Kegyelmetek [TML VIII, 163 Teleki Mihály az erdélyi tanácsurakhoz]. 1791: láttam midőn a' Falus bíró házából síralmason jött ki [Bács K; RKA].

2. nyomorúságos állapotban; in stare deplorable; in jämmerlichem Zustand. 1662: Illy síralmason hagyván helybe a fővezér az ország állapotját, a chámnak meg-ezente vala [SKR 455].

3. nehezen, küszködve; cu greu; schwierig. 1826: azon költsen fel vett pénzét össze kelésünk után en síralmason fizettem meg Nehai Férjemmel [Ne; DobLev. V/1114. 4a]. 1836: síralmasan Dobolyi István költsön fel vett pénzéből fizetvén ki minden praetendenseket [Ne; i.h. V/1213. 1b].

síralom 1. bánat, búsulás, szomorúság; mihnire, tristeje, amărăciune; Kummer, Trauer. 1562: 1490 esztendőben Mátyás király meghal Bécsben, kit eltemetének a magyarok nagy bánattal és síralommal [ETA I, 10 BS]. 1614: Báthori Zsigmondot Moldova felől behozák az erdélyi fejedelemiségre, Erdélynek szörnyű síralmára-veszedelmére [BTN² 50]. 1658/1741: Adgyon Isten emünk örvendetes napot Romlot Országunkban támaszsz olj magot Ki szabaddhassa idővel azokat Az kik síralommal epesztik magokat [EM XXXVI, 147 Köröspataki B. János hist.]. 1819: En az Isten nevébe kérék édes Fiam! szánny meg engemet Ne bötass síralommal a' koporsoba [M.régen MT; Pf Palatkai Anna lev.]. 1847: akitől megáldatást vártak a közönségek mint lelki atyjuktól, síralmat és reszketéssel teljes nyughatatlanságot hintett közközbe [VKP 156–7 Varga Katalin sk].

2. siránkozás; tinguire, jeluire; Klage. 1658: ennek az szegény árva nénédek az ő sok síralmit ... csak hijában hajtottad, hogy az szegény Szabó Gergelynek a megszabadulásában igyekeznél [TML I, 167 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1673: Feleségem síralma, úgy fiát odavinni a sok himlő közé, Isten kísértés [TML VI, 44 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1704: Kit midőn kirfytjótztattanak volna láttam mind az asszonynak s mind többeknek olyan síralmokat, mint olyan nagy házban való nagy casuson szoktanak akárhol is siránkozni [WIN I, 278–9].

Szk: síralmat tesz. 1705: (A császár) ez világból csendesen kimúlt. Kinek is kimúlásán az öreg császárné és archiducissák szörnyű síralmot tévén [i.h. 452].

3. nyomorúságos/sanyarú helyzet; situatie miserabilă, mizerie; miserabler Zustand. 1662: Az országoknak az külső-belső jó állapotiban való virágzások az népek igaz ... dicőségeknél és valóságos örömeinknek egy igaz fundámen-tuma, amint ellenben ezeknek elfordulások hozza reájok a valóságos gyalázatot és síralmat [SKR 688]. XVIII. sz.: Síralom forrási jaj mint áradának, Szomorú esztendők reám tódulának [Barabás, SzO 390 rabének].

Szk: ~ra jutott. 1678: Az isten készíttessel el Kegyelmet azokra az dolgokra, melyek ő felségének dűcsősége-sek, szegény síralomra jutott ecclesiáknak és nemzetünk-nek, hasznosak és épületesek [TML VIII, 133 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

4. szomorúságot/siránkozást kifejező irodalmi mű; cîntec de jale; Klage ausdrückendes literarisches Werk.

1662: Hogy Jeremiás irta légyen e siralmokat, abban már semmi kétség nincsen [SKr 686]. 1704: Ez siralmat szerzem az ebes hegyen [EM XXXV, 276 gyászének].

Szk: *Jeremiás siralmi*. 1662: Jeremiás Siralmi V. rész a 15., 16-ik vers | azokról mondatták az igékben, hogy meg volnának íratatva, amint ők hozzáteszik, a Jeremiás siralmiban [SKr 686–7]. 1696: Az Jeremiás Siralmát meltan – s – helyesen enekelhetjük [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz].

sirádon gyertyatartó karos gyertyatartó; candelabru; Armleuchter. 1820: Két Schirádon Gyertyatartó [Mv; Told. 19].

siránkodik siránkozik, kesereg; a se tinguí/plinge; sich beklagen. 1602: Joannes Thymar fassus est Baboczy Thamas sokat siránkodik eleottem hogy minden Marhay az hayduk el veottek [Kv; TJK VI/1. 582].

siránkozás 1. panaszos kesergés, sopánkodás; tinguire, jeluire; Klage. 1598: Az kezegeoknak nagy siránkozásokra attún az vtozory fizetésekre f 2 | Attunk egy Gyalai wen Embernek nagi siránkozassara ket zal faert kit az Zemet-birak el vitettek volt f l d 2 [Kv; Szám. 7/XVI. 28, 38]. 1601: Venkler Janos vallya halwan ez felperes feleségének siránkozását oda futek, es mindgyarast az Niomot kezdem keresnj [Kv; TJK VI/1. 539]. 1632: előttwnk töt sok siránkozásokra kellett vala az fenies portat megh talalnunk [KJ]. 1637: Szasz palne panaszolkodását siránkozását eleget hallottam [Mv; MvLt 291. 89b]. 1642: Timar Gonos Georgynenek Berger Margith Azzonnak sok siránkozassara mwnekwnkys jntercessionkra Kouacz Gaspar vr(am) Timar Gonos Georgiot az foghsagból elbo-czatta [Kv; RDL I. 129]. 1704: a szegény Bethlen Miklós uram fiacskája és a menyecske leánya, Teleki Sándorné térdén állva adák bé az országnak*, keserves siránkozással sírván [WIN I, 186. — *A kérést].

2. sírás; plíns; Weinen. 1774: tejedet ki fejtéd hogy a kised tejet ne kapjon és így a kisedet Sok Siránkozási között el hadni, tsak nem éhel halásra Juttatni nem Sajnálván, mint egy Szánszándékkal valo gyilkosság(na)k spéciessít végben vinni nem általattad [Msz; BetLt 7].

siránkozhatik kesereghet; a se putea plinge/jelui; sich beklagen können. 1667: nem lévén mostan is lsten után több gyámolom Kegyelmednél, ki előtt siránkozhassam és szegény rab uram szabadulásában fáradozhassak, igen nagy bizodalommal kelleték Kegyelmedhez folyamodnom [TML IV, 145 Boldai Kata Teleki Mihályhoz].

siránkoz(ik) kesereg, sopánkodik; a se tinguí/jeli; klagen. 1570: Sofia azzon pesthy Zabo Lwkachne vallya mykor Zabo Balinthenenak Marhaya ely vezet volt othh zyrankozy volt karan | Anna azzon Borbel Janosne vallya, hogy latta hogy zyrankozy volt, Alcz Gasparne flistich lérincz Byro vramnak [Kv; TJK III/2. 65, 175]. 1582: Fodor Andras ... vallya az felesége Siránkozot, de meg Monta Borbel Tamas Nely hog' halgasson [Kv; TJK IV/1. 56]. 1590: menek korchomara hat egy zegeny Ven ember siránkoz tepi magát, hogy a' keobebebeol mas fel forintoth loptak [Kv; TJK V/1. 27 Catalin Caraznaj Jos(ef)ne vall.]. 1636: Az mikor az egese esek, enis ot ualek latam azt hogy Pap Simonne Leanyostol ot siránkoz egietmasa pöz-

leke kornyul [Mv; MvLt 219. 63a]. 1687: Midőn az vesze-kedés volt az Uczan enis oda mentem Komsa Markult főben vagtak volt ... a' feleségeis Siránkozok [Huréz F; Szád. Raduly Sokelinné (40) jb vall.]. 1723: láttam a Luka Vaszily gyermek ágyat viselő feleségét lánczón prekup Juonit ott siránkozni [Hodák MT; VGy. Nádra Ursuly (40) jb vall.]. 1743: Lengyel Péterné azon siránkozik vala abb(an) az időb(en) hogy a fia Vaszilie az lelket el vesz-tette, és hamissan meg eskütt [Szásznylres SzD; Ks]. 1752: (A tiszt) mindenkor tsak aza siránkozik hogy nints kivel dolgoztassan [Mocs K; Ks 83 Borbárdi Szabó György lev.].

Szk: ~va beszél. 1705: siránkozáván beszéllette nagy romlásokat [WIN I, 606] * ~va mond. 1636: Ezt hallottam az Azzonytól hogy siránkozáva mondgia vala, hogy egy ne-ha(ny) penze volt, es mind el költötte [Mv; MvLt 291. 65–6] * nagy siralommal ~. 1705: az asszony nagy siralommal siránkozáván, mint nevelte fel gyermekéből [WIN I, 557–8].

siránkozó kesergő, panaszolkodó; care se plinge amar-nic (de ceva); klagend. 1671: Nincs oly kemény szív, ki nagy főemberségéből paraszti munkára szorult, mindenőtől elfosztott szegény nemes siránkozó atyánkfiaihoz meg ne esnék [TML V, 608 Kapi György Teleki Mihályhoz].

siránkozófélben keseregőben; gata de plíns; weinend. 1584: Potincza Azony Pal Bwzerne, es Eva Crestel Gich-nerne* Ez el mult Zombaton Menenk az Boltba(n) Olaioz Georgnehoz Az Azzony Mayd Syrankozy felben vala, Mondank mith busulz hogy nem bekeltek meg mit per-leotteok eg' massal [Kv; TJK IV/1. 372. — *Vallják].

sírás 1. plínset, plíns; Weinen. 1570: Mykor el Jétek volna Azzonnal ely hatta az Zyrast [Kv; TJK III/2. 106]. 1589 k.: Hallottam Az Azzonnak Syrassath, Az esperest monda hogi ne syryon mert nem vezyk Az penzt el hanem ugyan neki hadgyak [Szu; UszT]. 1644: hogi az gyermek megh siualkodek ki futek az siualkodasra az deakokis mind ki lazattanak vala az sirasra [Mv; MvLt 291. 413a]. 1649: kezeimet fejemre kolcziolua(n) nagi sirással zoko-gassal ellenne mondotta(m) [Kv; TJK VIII/4. 369]. 1657: nem tartóztathatám magamat, hogy nagy zokogással ne sírém, melyet ajtomon álló inasim meghallván, kezdettek zsi bongani sírásomon [KemÖn. 300]. 1731: az gyer-mek(ne)k sírásátis hallották volna az udvarb(an) forgodo Jobbágyok [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. 1757: (A gyermek) sírásais tsudálatos volt reszketőleg [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1776: Mind a' Mlgs Groffnének mind a' Mlgs Kis Asszonyo ó Ngának gyakor izben Szomoruságokat, Sírásokat tapasztaltam, és Láttam [Kóród KK; Gyl. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.]. 1831: a Léány sirva ki futott az utzára a kufárnék a Léányynak Sírására réája győlekeztenek, s tsődültenek [Torda; TVLT Metye Mária (30) vall.].

Szk: ~ra indit. 1736: (Az énekeseknek) temetésre olyan keserves nótájok volt, hogy még a férfiakot is sírásra inditották, az asszonyokat pedig épen zokogásra [MetTr 409] * ~ra indíthat. 1811: Vén legény! sírásra indíthat tégedet: A' mit meg siratnak minden vén Legények, Hogy idejében nem lettek Vő-legények [ÁrÉ 110] * hamar ~ra fakadó. 1846: Bericzán Luka ... a' megrivasztásra hamar sírásra fokadó személy [DLT 888 nyomt. kl] * (igen) nagy ~t tesz.

1582: Vrsula consors St(ep)hani Hozzw fassa est az Zappan vczay Swteohazban Az Bekenne Igen Nag' Sirast teot, Es Nem titkolta senkiteol hog az eo leania terhes volna [Kv; TjK IV/1. 38]. 1589 k.: Az Azzonj Nagi syrast kezde tenni monda hogi megh sem holth Az en vram addigh kapsit akarnak benne tenny [Szu; UszT] * *keserves ~ra fakad.* 1790: A' kis Adám olyan keserves sirásra fakad, hog a' ház tseng belé [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

Sz. 1811: Az Özvegy' sirása, mint a' sebes zápor hamar jó és mulik [ÁrÉ 203].

2. vístás; gujlat, grohajt; quietschen. 1747: a Sertések hogi láták a kutyákat el kezdenek szaladozni a kutyákis ott tepék őket, és hallottam Sokáig a Sertéseknek sirását [Nagysomkút Szt; TKI Hele Pável (42) vall.].

sírasás sáparea gropii; Totengraben. 1561: illyk hogi az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek. Az sirasas penigen az iffiw mesterek gong'a legen, es o tiztek [Kv; ÖCART.]. 1586: az Cehekben valo Iffiu Mestereket kenszeritenek mind az Syr Asasokra s mind az Dohos testeknek viselésre, Melybeol feokepen hogi Iffiak hamareb Inicialtatnak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1609: Mathenak fizetthem Az Syr Assastol f — d 60 [Kv; Szám. 12b/IV 115]. 1654: egy szász mendicans Scholankban meghalvan adtam az Calandosnak sir asast es temetesert fl — 50 [Kv; EM XLVIII, 364]. 1808: Közönséges gyűlése lévén a Betsülletes Czéhnek egyenlő akarattal végezte, hogi az ött Jfjak tartoznak a sir ásással [Kv; KCJK 21a]. 1826: a pénzes halottnak sirásáért fizendő pénznek fele része illeti a' sirásokat, fele pedig a Kalandost [Kv; EM XI, 375 A külközép-utca Kalandos társaság art.]. 1841: ennek utána fennszolgáló mesterek légyenek, akik a nemes céh minden servitiumait, úgy mint sirásást, virasztást és minden fennszolgálást, künn-benn vizet vinni tartozzanak [Dés; DFaz. 37].

sírasó I. mn 1. sirásához használt; folosit la sápatul gropii; zum Grabausheben verwendet. Szk: ~ *gajhó* sirásó csákány. 1674: Az sir áso galyho ketté teorvén uyolagh kellet megh czináltatunk fizettünk teolle f — d 50 [Kv; SzCLEv.] * ~ *szerzám.* 1694: Vagyon egy meg auult, szu ötte hoszszu ládais siráso: szer szamnak valo [Kv; ACJK 16].

2. sirásást végző; care sapă gropile/mormintele; Totengraber- durchführer. Szk: ~ *hópénzes.* 1586: Az Temeteo es Syraso hopenzesek fizetese fl. 136/79 [Kv; Szám. 3/XXIV. 67] * ~ *társ.* 1823: Györfi Josef a meg senyvedett koporsot a benne lévő csontokkal együtt kosárba huzván a Sir szellere Sir áso Társainak ki adta [Dés; DLT].

Szn. 1609: Syar (!) asso Matheual megy assattham Asz syrt [Kv; Szám. 12b/IV 117].

II. *fr* sir áso személy; gropar; Totengraber. 1585: Mikor a' templumokba temetnek, a' padimentumot a' harangozo chinallia zep Egienesen be, melliet az Syr Asok fel bontottak volt [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1592: themettünk egy zegeni ky feoldj Azzont el Attunk a sir assoknak hogi elis themettetek f — d 29 [Kv; i.h. 5/XIV. 26 Eppel Péter sp kezével]. 1683/1751: költő pénzem vagyon talám negyven vagy ötven forint azt hagyom Temetésre, a' Papnak, Deák(na)k sirásoknak, az hová kelletik [Suketfva MT; DobLev. 1/95a]. 1787: a Nehai Nagy György elő Kegyelme meg halálozásakor a virasztok és sirások számára hozott Ser arába Hf I Dr. 20 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9]. 1796: A Koporsom tsinálására és a' Sirások(na)k mun-

kalkodásokra hagyok ötven Forintokat Getse Beniámin mp. [Déva; Ks 73. 74. VII. 126]. 1818 k.: Nehai Vég Benedek Urnak eltemettetésire Sir ásooknak, Kalantosoknak, és Harangozoknak 6 Rf 24 xr [Gyalu K; HG Adámosi Végh lev.]. 1823: a Sirba levő koporso a Sir áso Lábaik alatt bé tört [Dés; DLT].

síras-rívás hangos jajveszékélés; plínsete, vaiete; Gejammer. 1658: Itt, Uram, ebben a seculumban olyan dolog, sirás, rívás, szaladás, elhittem nem volt, mint most vagyon [TML I, 242 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. 1662: a leányasszonyt nagy sirással-rívással ... hurcolván kastélyukból Zablára vitték | Melly veszedelmet minémű szomorú gyász, sok özvegyeknek s árváknak sirások-rívások követte vala, akárki megítélhete [SKr 159, 318]. 1761: A másikat^a szinte felkötötte, csak azzal volt szerencséje, hogi hét apró gyermekeinek sirását-rívását megszánta a commendans Engelshausen úr s néki megkegyelmezett [RettE 124. — ^aA másik elfogott személyt].

Szk: ~ *i tesz.* 1778: A szegény székelyek is kénytelenítettek feleségeiket, gyermekeiket elhagyni s elmenni. Szörnyű nagy sirást-rívást tettek nyavalyások, de csak meg kelle lenni [i.h. 389].

Vö. a *síras-rívás* címszóval.

sirat 1. halottat el/megsirat; a jeli/plinge; trauern, (Tote) beweinen. 1573: Orsola Sos Janosne Azt vallia hogi eo Nem hallota Kalmár Albertne azzal siratta volna leaniat hogi borbel Balint Ettetese myat holt volna megh | Eotthwes Antal Azt vallia hogi Az mely Eyel meg holt volna Zitane hogi oda leot volna^a az Igen Ziratta [Kv; TjK III/3. 111, 240. — ^aTi. a fia]. 1597: Kis ferenczne Orsolia wallia mikor az giermek halwa fekkzi wala hallotta(m) az Azzontol hogi wgi siratta wala giermeket hogi az vra eolte volna megh [Kv; TjK VII/1. 40]. 1607: Hozták Kolozsvárra az holttestet^a szép ceremóniával vívén az nagy templomba mindennek szabad volt az holttest mellé menni: látni és siratni [Kv; KvE 136 SB. — ^aBocskai Istvánát]. 1617: az temetesennis ot volta(m) gialakuthan neha az keő falhoz fordult neha a koporso fele Lazar Imreh, s ugy siratta a feleséget [M.zsákod U; BfN Ligeti Mihályné Ilona (65) vall.]. 1705: itt mindenféle emberek igen megbódultanak. Ki feleségét, ki gyermekét, ki atyjafiat siratja [WIN I, 596]. 1751: nem tudom mikor hirdette el az Ura halálát azt sem hallattam hogi szokásunk szerint az Vrat siratta volna^a [Gyeke K; Ks. — ^aFlora Vaszillyka]. 1779: kolozsvári református pap Deáki Pál uram megholt Az egész városi református nép siratta [RettE 393-4].

2. szomorkodik/bánkodik vki/vmi felett; keseregre emleget vkít/vmit; a plinge pe cineva/ceva; traurig sein, jn/etw. beklagen. 1659: az oláh fáta nótája, mikor kaprait az havasson elvesztette volna s siratná elveszett caprait [EOE XII, 386 ogv-i jelentés]. 1710 k.: Semmiféle embert még az atheust is nem gyűlölni, hanem szánni, szeretni, és nem erővel, hanem szeretettel kell megtéríteni, sőt a káromkodót is szánni, siratni, érte könyörögni kell | En sirtam az ágya lábánál. Mondá: Ne sirasson kegyelmed engemet [BÖn. 431, 745]. 1772: tessék elő klmének qua Magyarnak post factum lett böltselkedésit keservesen nézni és siratni [BfN Zentelki cs.]. 1811: Hallom, hogi siratod a' szűzességedet [ÁrÉ 110]. 1817: tsak távulról Siratta kiki szörnyű pusztulását [Torda; KvAkKt 363]. 1847: nemcsak te^a siratsz, hanem három falu lakosai gyászba borult szívvel

kesergik esetemet [VKp 159 Varga Katalin sk. — *Testvére, Ilona].

Szk: *siralmas énekekkel* ~. 1662: Jeremiás is siratta, úgymond, Jósiaást, és siralmas énekekkel siratják vala öt az éneklő férfiak és asszonyi állatok mind e mai napig [SKr 686].

3. *átv* szomorúan hiányol vkit/vmit; a plíngé dupá cineva/ceva; jn/etw. vermissen. 1793: bezzeg a ked épített szőlője Buzdan Sirattyá kedet, gyamlálatlan, kapálatlan [Drasó AF; Gyl gr. Lázár János lev.]. 1811: a' Tisztarto e'ként tanátskoza Ezen két vén fa sem méltó az élésre, Le vágatom, jó leszsz téglá égetésre A' nagy Erdő jajjal hangzott keservfibe, A' Sasok és Hollók repdestek felette, És jó Gazdájokat siratták felette [ÁrÉ 163].

siratás halott elsiratása; jelire, plíngere; Totenbeweinen. 1662: a csauzok ideget vetvén nyakába megfojtották őket, kit Huszain basa is nem kevésé siratott vala, sőt maga is fogván testét, segített temetőhelyéhez emelni, s mondják, hogy siratása közben ilyen szókat szóllott volna ... ime, ma terajtat, de holnap énrajtam is eshetik hatalmas győzhetetlen császárunknak kedvetlen ítéleti [SKr 165]. 1710 k.: (Keresztúri Pál) az én jó mesterem, apám, in anno 1655. decemberében Görgényben meghala, kit a fejedelem siratásával és Fejérvárott a fejedelmek temetéséhez a templomban való közel helyel is megbecsüllött [BÖn. 542].

sirathat szomorúan/keseregve emlegethet; a putea pomeni cu tristețe/amărăciune; traurig erwähnen können. 1662: Tetczik rövideden megmutatni ... mit és minémű dolgokat szenvedtünk mind kezdetitől fogva ez ország biradalmának (:mellyet bőséges véres könnyhullatással sirathatunk:) a nyírt papság által | Jaj, jaj! méltán felvehetjük a szókat, sirathatjuk vele magunkat [SKr 99–100, 697].

sirathatatlan eléggé meg nem siratható; foarte dureros; sehr schmerzhaft. 1662: Immár Jenő akkor kezeknél lévén, ó, boldog Isten, a szegény hazánk ebbéli nagy kárvallását minémű nagy sirathatatlan bokros nagy károk követték [SKr 454].

sirató I. mn vkit elsirató; care plíngé de soarta cuiva; jn beweinend. 1662: Az ország szamosújvári gyűlésén a sok kesergő édes anyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató, fekete gyászba öltözött úri, fő és nemes rendek ... keserves siránkozásokra a szegény hazánk megmaradott része majd azt is felejteti láttatik vala ... az országnak közönséges megmaradásáról gondot viselni miképpen kellene [SKr 389].

II. fn halottsirató; bocitoare, jeluitoare; Totenbeweiner. 1776: Ez ifjúasszony volt, mégis az halálra valója készen volt. Azért is szántam, hogy hol és miképpen történt halálózása nyavalyásnak. Elég siratói voltak s nagy rémulést okozott sokakban [RettE 370].

sírbolt kriptá; cavou, criptă; Gruft. 1855: Tekintetes Vess János Ur el temettetett a nagy temetőben levő családi sírboltba [Dés; RHAK 67]. 1863: 10 ft évenként fordíttassa sírboltunk épségben tartására [Kv; Végr.].

sírcsinálás sírkészítés; pregătirea/făcutul mormintului; Grabfertigung. 1601: Erasmus vram halala kort ... Erasmus

vram syr chinalasa kort attam mesz keuereoknek es apro miuesnek d 18 [Kv; Szám. 9/XV 7].

sírdogál csendesén sir; a plíngé inăbușit/liniștit; leise weinen. 1785 k.: Egy éneket hallék Ó-Tordában A nagy leány sírdogál magában, Hogy férjhez nem vitték a fársángban [EM XX, 500 Balás kódex].

síremlék monument funerar; Grabdenkmal. 1847: A templom^a egyik oldalában van Népomuk sz. János drága ezüst öntetű síremléke [Méhés 5. — ^aA prágai székesegyház].

sírhalom sírhant; movilă funerară; Grabhügel. 1760: már az Nagy Temető meg tölt volna Sir Halmokkal [Ne; Incz. XI. 9a]. 1775/1802: a Slám nevezet téssen magyarul Holt Ember, vagy Sir Halmat [BSz; JHb LXVII/3. 84]. 1847: Varga Katalin egy vasárnap ... a templom előtt egy magasabban felemelt sírhalomra felállván, maga körül szólította a templomból kijövő népet [VKp 196].

sírhat I. sírni tudhat; a putea plíngé; weinen können. 1665: Az gyermek szegénke még igen rosszul van az horut nem szűnik, már úgy elrekedt, nem is sírhat [TML III, 435 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. kesereghet, siránkozhat; a se putea jelui; klagen können. 1711: Carolus is végezhzivé maga dolgaít, már post festum bizony sírhatunk addig, amíg orvosságát találjuk [CsH 464].

sírhely sírhant; locul de mormint; Grabhügel. 1823: sem régieb sem ujjaab Sir hely nem láttzatott a' Föld egyenes, sima lévén egészszen bé pázsitotva [Dés; DLT].

sí-rí I. hangosan sir; a plíngé tare (cu vaiete și strigăte); laut weinen. 1598: Hallam hogy ige(n) sínak rinak iaigatnak [UszT 13/28]. 1638: az szekeretis lattam hogi fel deble ... az Aszszonnépek sínak rinak vala [Mv; MvLt 291. 124a]. 1698: verte a Nagy Csizmaziát s én ugy sittam rittam hogy ne bánca [Szászfalv Hsz; HSzjP Kús Jánosné vall.]. 1710 k.: a fiait^a megfogatá, és vittek olyan hírt az anyjoknak, hogy megölik. Sívutt, rívutt, majd kórság törté [BÖn. 967. — ^aA Toroczka Istvánét]. 1775: a szegénység és tehetetlenség miatt eleget sivu-rívu [Peselnek Hsz; HSzjP].

Szk: *nagy siva-ríva*. 1670: érkezék szolgálja, az felesége szintén hal nagy siva-ríva menének el [TML V, 46 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. kesereg, siránkozik; a se tîngui; klagen. 1631: hallotam az iobbagioktól hogy sittak rittak hogj marhaikot el kel adniok [Nyűjtód Hsz; HSzjP Gasparus Janczio Ex Sede Kizdi Niuitod (26) vall.]. 1738: kellett volna még Superadálni az Országnak huszonöt ezer Rhs forintot, és akkor edgyütt lévén az ország sivutt rívutt hogy ne repartialtatnék a' mint hogy Nem is repartialtatott [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1742: a Szegények tsak sittak rittak, hogy fájok nincsen, el kel veszniek a hideg miá [Kv; AggmLt C. 12].

Vö. a *sír-rí* címszóval.

sírít I. serít

sírm I. kályha elé való ellenző; paravan (care se pune în fața unei sube); Ofenschirm. 1824: Egy Kementze eleibe

valo Sirm-nek valo veress nyomtatott tafota [Fugad AF; HG Mara lev.].

2. gyertya-ellenző; un fel de abajur care se pune la o lumina; Kerzenblende. 1824: Egy Gyertya eleiben valo fatalpakan álló kised Sirm [uo.; i.h.].

sirmer ernyőkészítő; persoană care se ocupă cu confecționarea umbrelor; Schirmmacher. Szn. 1590: Peter deak Al(i)a Syrmer [Kv; Tjk V/1. 24].

sirmes 1. ellenzős; cu abajur; mit Schirm. 1826: Egy schirmes fa talpon álló tzfira réz gyertya tarto [Koronka MT; Told. 19].

2. sapkaellenzős; cu cozoroc/șild; mit Schirmleder. Szk: ~ miszli ellenzős sapkaféle. 1844: Mészköi Krisán Nyikula fejében fejt sirmes miszli [DLt 1243 nyomt. kl] * ~ sapka. 1837: Kereszturi Dávid Elszőkött szederjes sirmes sapkában [DLt 111 ua.].

sirmleđer ellenző; šild, cozoroc; Schirmleder. 1825: egy otska posztó Sapka, sima fekete árnyék tarto bõrrel (Schirmleder) [DLt 736 nyomt. kl].

sirmleđereres ellenzős; cu cozoroc/șild; (Mütze) mit Schirm. Szk: ~ sapka. 1820: Szókott el schirmleđereres sapkába [DLt nyomt. kl]. 1839: Schirmleđereres fekete sapka [DLt ua.].

síró 1. mn sírós, sírásra hajlamos; plingăreț, plingăcios; zum Weinen geneigt. 1710 k.: Hallottam az anyámtól, hogy rettenetes síró voltam, annyira, hogy életemről is kételkedtek miatt [BÖn. 501].

◊ Szn. 1641: Syro Istua(n) [SzJk 54]. 1657: Siro Mihaly [i.h. 84]. 1680: Siro Andras [i.h. 146].

◊ Hn. 1801: A Siro kutnál (sz) [A. üvegcsűr Hsz; EHA].

II. fn 1. síró személy; persoană care plinge; Weinende(r). 1662: Az apostol értelmes mondása: örüljete az örülőkkel, sirjatok a sírókkal, terhes és fontos [SKr 699]. 1811: Ők abba-is a' mit a' szent írók írnak Különösök, mert a' Sírókkal nem sirnak: 'S Az örvendezőkkel ők nem örvendeznek [ÁrÉ 167]. 1879: A sírók seregét nem volt miért egy beteges öregasszonnyal szaporítani [PLev. 69–70 Petelei István Jakab Odónhöz].

2. sírás, síró állapot; plins, plinset; Weinen. Szk: ~ba ejt. 1804: A Nehai Aszszony sokszor panaszkolta nekem, hogy Léányi (!) Krisztina olyan Kemény volt a néhai Aszszonyhoz, hogy gyakran Siroba ejtette [DobLev. IV/875. 8b Bögözi Csomortán Márton (74) ref. kántor vall.] * ~ba juttat. 1762: azon két Gyermekek edgyütt játszodván történi hogy ezen árva Gyermekek síroban juttattya Boldor Juon unakáját [A.kosály SzD; JHb Veres Gavrilla (34) jb vall.].

síróforma sírós; plingăreț; weinend. 1803: Felesége vékony siro forma beszédű [DLt nyomt. kl].

sír-ri 1. hangosan sír; a plînge tare (cu vaiete și strigăte); laut weinen. 1619: Ha ország kell, szabályatok legyen s örízétek magatokat, ne sirjátok-rijátok mint az asszonépek [BTN² 233]. 1631: az el múlt niarba(n) hallam hogy sirnak rinak uala az Kalman Gergely hazanall estue [Mv; MvLt 290. 47b]. 1662: (A leány) éjjel-nappal csak sír, rív és jajgat vala [SKr 159]. 1717: Sirnak rinak a hideg es fergeget mia [Szentk.]. 1779: Az Exponens

Aszszony Fijatskái sirtak rittak a Tornátzon mintha metil-tik volna [A.csemáton Hsz; HSzjP Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs (47) jb vall.]. 1799: az Aszszony Ur Fiatskái pedig sirtak rívtak majd kétségben estek [uo.; i.h. Stephanus Martin (20) jb vall.].

Szk: nagy sírva-ríva. 1597: Cathús ... veres palnal lako wallya. Egizer Margit az veres pal zolgaloia aki el zeokeot, ieowe haza nagy sirwa riwa [Kv; Tjk VI/1. 84].

2. kesereg, sópánkodik; a se tîngui/lamenta; klagen. 1607: Keonyeorgwnk Ngod(na)k az Varos mellet meg tekintue(n) az sok zegeny ehezoe keossegwtl zedtek azt fel, kik most sirnak Rinak irte talallyo(n) modot benne honnan conte(n)taltassanak [Kv; RDL I. 80]. 1721: Szóló hegyeink(ne)k szép reménségű gerezdes jövésit mind el sütötte az hóharmat, Sirnak rinak szeginy embereink [Ne; Ks 95 Brullyai György lev.].

3. ts siránkozva elemleget vmit; a pomeni/aminti ceva plîngînd; etw. klagend erwählen. 1672: legkisebb tervűket tudják az ellenség. Régen sírom-rívom én azt, de hejában [TML VI, 256 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

Vö. a si-ri címszóval.

sirting bélésvaszón; material pentru căptușeală; Schirting. 1862: sirtîng ... orgăntin Sima orgăntîn [Kv; LLt].

sirunkuca keskeny sáv (az erdőből); fișie îngustă de pămint, sirincă; enger Waldstreifen. 1765: (Az) írtvány kiméggyen az alsó utig fecske farkulag a holott őt jó lépés szélességű lehetet az Erdő mellyet nem felette régen írtottanak ki az Erdőből, mert egy Sirunkutzát magunkis értünk, és mostis megismerszik a ki Sarjuzásból, hogy Erdő volt [Hoszszerűtelke AF; JHb XXVII/5].

sisa, sisza (rövidebbfajta) zsindely; șită; Schindel. 1811: Csűr Epülve vagyan cserfa ágásokra mellynek oldalai Sövényből fonattak és van fedve Siszával Sísza vagyon a fedelezettyin harom Ezer mellynek Ezerit per 30 xr. véve tészen 90 xr [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 6]. 1817: Az Vicinált házakat mindenkor közönséges kaszármának tartották ez a' Néhány Falu curálta, conserválta, ujira fedette, egyik Falu sisát, a' másik Szegeket adott, s úgy reparáltak [Szászcser Sz; EMLt]. 1846: az avadék Tseléd házát ujra tsináltattam meg nyutatam, Siszával ujra fedve [Kv; Végr.].

sisafedél, siszafedél zsindelyfedél; acoperiș de șite; Schindeldach. 1753: Sisa fedél alatt levő jo Gabonás [Besenyő AF; Told. 18] | sövény Tapaszos Sisa fedél alatt való tseléd ház | vagyon avateg sisa fedél alatt ... sövényes tapaszos jo padlásu épület két hazok közben levő pitvarokkal edjütt [Veresegyháza AF; i.h.]. 1823: az egész épület, kevés ideig használható, ugy szintén, igen romladozott, sísza fedél alatt [Csekelaka AF; 16]. 1847: Metző Kaegel lako haza 'sisza fedél alatt [F.árpás-üvegputa F; TSb 46].

sisak 1. páncél-fejfedő; coif; Helm. 1585: Kozma Balint vallia ... tudom hogy parduoz Beór Medwe Beor, Sisak Panczel, es fegywer Derek effelek valanak Az Azzoniomnal [Kv; Tjk IV/1. 526]. 1591: Zok Peter küldé vrúnknak, fegywer derekot, Sisakott, wyzi Poth Miklos 2 Lowan, Tordaig f — d 50 [Kv; Szám. 5/1. 71]. 1596: az hadakozo zermak, vgyminth sisak panczel kopia es zablya [UszT

11/35]. 1600: Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopiaiat ... oda hozta [i.h. 15/128 Nagy Gyeörgyne Borbara, Kaichfalwy vall.]. 1621: (Viszi) Nagy Peter Negi Eokren Zekeren G. eo N. zolgaj pancziljt sisakjt Enjedig [Kv; Szám. 15b/IX. 162]. 1644: Az arva fiunak Thusa Davidnak marada Egy merco sisak egy fel panczel vjj [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1657: Pánczelokat, sisakokat, kar vasakat mind Uyolag megh tisztitattam Szebenb(en) fl. 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 28]. 1681: Jó Panczel Nro 1 Merő Sisak Nro 4 [Vh; VhU 554]. 1759: szállitasson el Egy más közönséges atzél lántzbol készült Sisakot [Sárd AF; TSb 51]. 1761: praemonealtasék az I. azon potentiose el vett sisaknak restitutioja eránt [Torda; TJkT V. 49]. 1823: Halpénz forma mej vas hozzá valo Sisakjával [BK Inv.].

Vö. a kazimir- és rézsiskák címszóval.

Szn. 1525: pro salute anime cuiusdam servitoris nostri interfecti Sysak vocati [TelO II, 453].

Szk: *aranyos* ~. 1560: Egy Araniás sysak eg geómbelw Ezust tol tók (!) vagion rayta [JHb QQ Temeswary Janos reg.] * *aranyozott* ~. XIX. sz. *eleje*: Fegyverház Inventariuma Fekete vas, aranyos szélű Pántzél. Fekete aranyozott Sisak [BK Inv.].

2. (pároló edény/lombik) domború/cúscúos fedele; capace (de cãldare/alambic), comãnac; Verschluss deckel. 1648: egy éget bor főzőző wst, egy cziowy sisakjával, czebebrével [Komána F; UF I, 931]. 1656: Egy Rez Lombik sisakostul [Doboka; Mk Inv. 3]. 1677: Van egy három vedres égett bor főző fazék, sisakostul f. 9 | Egy kis viz vevő lombik sisakostul f. 2 [Kv; RDL I. 155b]. 1679: eghet bor főző réz fazék ... sisakostul Desastol nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 15]. 1692: Egy Egetbor főző fazék, csövivel, csebrejével, sisakjával edgyütt [Ne; DobLev. I/38. 9]. 1733: Lombik nagyob, és kisebb Sisokjakkal [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1748: Uj Lumbik vagy-is rosolis főző réz fazék sisakjával Nro 1 [Ks 8. XXVIII. 5]. 1787: Egy Pálinka főző 6. vedres üst siskával. Ehez valo csős cseber Hf. 8 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 6]. 1797: Egy Lombik sisakastol egy csövel [Migen AF; DobLev. IV/777. 15]. 1802: Egy Pálinka főző Üst Csős Csebrivel siskával edgyütt [Dés; DLt]. 1815: Lombik hozzá tartozó Siskával s csős Csebrivel [Nyárádszbenedek MT; Told. 50].

Szk: *hidegítő* ~. 1720: (A) pinczében találtatik Fű viz főző fazék, hidegített Sisakjával edgyut [HSzj fűviz-főző-fazék al.].

sisakos 1. fején sisakkal; cu coiful pe cap; mit Helm. 1672: Az császár beszélik hogy mikor kiszállott, pánczolos, karvasas, sisakos volt, tegzet, kardot kötött fel [TML V, 201 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1772: Volt más ló is^a, mely fel volt öltöztetve régi, fegyver ellen való vasas szerszámokkal. Az ember, aki rajta ül sisakos, mellvasas, kar- és szárvasas volt, nagy vasbuzdogány keziben [RettE 280. — ^aBethlen Ádám generális temetésén].

2. sisakos főt ábrázoló berakásos díszítéssel; care reprezentint a cap cu coif; mit behelmtam Kopf verziert. 1805: Pistolyok 3. Egy pár arannyal incrustalt Olasz-csőjű, elefánt-csont ágyu, igen szép faragott sisakos fő kápával [Mv; TGsz 52].

sisazsindely, siszazsindely rövidebbfajta zsindely; şitâ; Art Schindel. 1818: (A ház) fedele meg ujittása végett az

emberek Sisa 'Sendelyeket hordottanak [Szeszcsor F; EMLt].

sisazsindelyezés rövidebbfajta zsindellyel való befedés; Bedeckung mit Schindeln. 1745: vagyon egy Sisa Sendelyezés alatt Ágasokra épített, sövény tapaszos oldalú Cseled ház [Székásszabadja AF; Told. 18].

siska¹ sásféle növény; şisă; Art Riedgras. 1770: Nagyalunak olyan törvénye volt hogy ha valaki a szőlőt eladta ... ha meg nem mivelvén annyi gaz, siska és fű indul a szőlőben, hogy a tűz meg futamodhatik rajta, azon szőlőnek vissza kell maradni azon emberre, a ki eladta volt azt [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalusi cs. Martinus Szőcs (60) jb vall.].

siska² kisebbfajta ágyú; tun mai mic; kleine Kanone. 1594: Ratio Instrumentorum bellicorum. Restal az varban Mindenesteöl zakalos No 96 ... Restal siska Agiastul No. 1. Vagion Mas Siska agi nelkeöl No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. 1658: Vagio(n) haro(m) Taraczk Vagion egi Siska [Kv; SzCLev.]. 1665: Az szakállásokat is ... és azt az szép siskát kerestesse elé [TML III, 444 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1681: Vajda Hunyad Vára Fejér Bástya Vagion itt Vas Labon álló siska Nro 1 [Vh; VhU 547].

Szk: *örög (forgó)* ~. 1656: vagyon vasas tengelljen negy kerekeken allo 2 eoregh forgo siskajs [Fog; UF II, 104]. 1665: Ezen toronnak felső reszebennis ket egy egy fontos forgo taraczk vagion cum pertinentiis Jtem ket örög siska no. 2 [Fog; i.h. 312].

siska³ lelógó fülű, kajla; cu urechea pleostită; mit hãngenden Ohren. Szn. 1603: Gr. Siska szab. [Szentlászó MT; SzO V, 261]. *Án. XIX. sz.*: Siska (barna ló) [Szentk.]. 1834: Siska (tehén) [Mezőkapus TA; Berz. 20]. 1837: Siska (pej kanca) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.].

siskaagy kisebbfajta ágyú ágya; partea de lemn al acestui tun mai mic (*siska*) pe care se fixeaza țeava și mecanismele, pat; Bestandteil einer kleinen Kanone namens *siska*. 1656: ezen bastia hidlasan vagyon sendelj hejazat alat valo szinis, ki alat vagion egy eoregh leuó szerszam, melinek vasas agia tengellje 2 hatulso vasas kerekeivel edgyut megh vadnak Jbidem vagion Siska agyagnak valo 5 darab fa [Fog; UF II, 104–5].

sisonkázás csicsonkázás, csuszkálás; datul/alunecare pe gheață; Gleiten. 1870 k./1914: Játékok bukfencezés bűdőzés, csicson — sisonkázás [MvÉrt. 17].

sisa 1. **sisa**

sít műszak (bányában); şut, schimb (într-o mină); Arbeitsschicht. 1776: (A bányászok) féltélig más fél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént, de ezt sitt felett különös rakásban önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7/5].

sites műszakban dolgozó bányász, sítvágó; miner care lucrează în şut/schimb; in Schicht arbeitender Bergmann. 1806: Abrugyan lanos sittes a fekvő venán [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

sitt zár-alkatrész; parte de zavor; Bestandteil eines Schlosses. 1852: A másik Ajtonak fél pántot a' Zárnak uj sittet uj ütköztöt uj rugót tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. mester számlája].

situs fekvés; pozízie; Lage. 1662: Az kozáság táborának nagyobb része a táborhelynek situsához, fekvéséhez képest hogy oldalason volna, sáncokbul nagyon kitetszik, látszik vala | azon helynek situsát, állapotját megértvén, ha ki nem látta és járta volna is, megítélheti minémű derék hely lött légyen az | hogy Szejdi passa ott heverésekor a helynek minden situsát valóban kitanulták volna, eléggé meg tetszik [SKr 328, 418, 591]. 1676: Innen fordulvan az hazoknak del felől valo situsara nyilik az eléb megh irt vas rostely mellet azon renden lévő első házra regi bellet ajto [Fog.; UF II, 730].

sivákol sipákol; a şişii; quitschen. 1657: szegény az betegeskedés és erőtlenség miatt torkában csak sivákol, jó nyersen nem is szólhatott | Bornemisza Pál igen beteges, erőtelen vala hurutolt erősen, és az szolást is elig tehette, csak sivákol torkában [KemÖn. 251, 258].

sivalkodás 1. hangos sírás/jajgatás; ţipete îndelungi, vaiete nesfirşite; lautes Weinen/Schreien. 1568: Joannis Eppel ac Lukach hozw fassi sunt hogy latak az zoch Mate fiat hogy egy nagy kowel az kertbe hagított, vg talalta penig az kouel a feyet az korchyolas fianak hogy ... nag Siualkodással es Jaigatasal ment el onat [Kv; Tjk III/1. 193]. 1570: Vrsula Molnar Boldyzarne vallya, hogy Egykor Sywalkodast hallot Kyraltwchaba hwl zabo Janos Lakyk volt [Kv; Tjk III/2. 34]. 1572: Sall Wasaran* Lakozok Ezt wallak Megh peordete Az zekeorcheth Es kyalta Ez keozben leuen syalkodas es el futamank [KP — *K]. 1582: St(ep)hanus Aztalos fassus est Azon keozbe hallam az Siualkodast, es mondek hog Danchak lanosra tamadthanak [Kv; Tjk IV/1. 9]. 1625: az sivalkodásra ki menek, lata(m) hogy az azonj sir ereössen [Mv; MvLt 290. 155b]. 1631: Én az kezdetit nem latta(m) mint indultatot az verekedes, de az Siualkodásra menek ki s lata(m) hogj Hamar Jstua(n) haniata esset az patakba(n) [Mv; i.h. 234a].

2. harci kiáltás; strigat; de luptă; Kampfruf. 1653: nem szánván az ártatlanokat, reá rohant a nemesség, és körülvévén mind levágták nagy sivalkodással szegényeket, annyira, hogy mint egy halom olyan volt a test [ETA I, 57 NSz]. 1662: mindkétfelől dobott üttetvén és nagy sivalkodással Jézus-Jézust kezdvén kiáltani, s egymást hogy: hozzáhozza vitézek! nógatni | az ellenség újabb sivalkodással, Alláh, Alláh kiáltással jöven a mieink ellen, s a mieink nagy keménységgel és bátorsággal fogadják őket [SKr 177, 607].

sivalkodik 1. hangosan sir/jajgat; a plinge tare, a váita; laut klagen/weinen. 1570: Madlyn azzon, Myny kez klok (!) felesége vallya hogy Ment volt az kwitra Meriteny, oth nem akaratyaval az Zyiartio gyermeke vyat az kwit rekewel Megh zertette volt, es az gyermek Zywalkodyk volt [Kv; Tjk III/2. 75]. 1582: Anna consors Emerici Warga ... fassa est Lattam hog megh werek az Azzont, mert az Azzony Siualkodik wala [Kv; Tjk IV/1. 8]. 1584: Chyszar Janos vallia ... a' gyermeket onnet a' twzhely melleöl a' feleségem fel wewe, mert keozel vala a' warganehoz ...

mingiarast el kezdte esny a' gyermek laba es a' gyermek siualkodny kezdte [Kv; i.h. 285]. 1629: hallam hogy Balogh Giörgyne uere az gyermeket ... es igen siualkodik az gyermek [Mv; MvLt 290. 34a]. 1630: hallotta(m) hogj Siualkodott az veres miatt* [Kv; RDL I. 20 Takacs Tamás-ne Orsolia azzony vall. — *Ti. az asszony]. 1639: egy kis gyermek igen siualkodik vala [Mv; MvLt 291. 207b].

2. hangos kiáltással ráront vkire; a se năpusti/repezi asupra cuiva scofînd strigăte puternice; jn mit Geschrei angreifen. 1662: Kikre hogy annyi felől siualkodnának, sőt hozzájuk lövöldözni kezdenek az generál maga is s utána való officérek közül némelylyk fegyverrel kényszeríték őket a bejövételre [SKr 683].

Szk: neki ~. 1662: de mihelyt a templombul kijövő népet látnák, annál inkább annyi felől nekik siualkodnának [SKr 683]. 1718: mihelyen az Gjörgyfálviak el érkezé(ne)k, mingiárt nekünk Siualkotta(na)k, és azok(na)k egjike egy néhányszor belénk csappantotta puskáját [Dezmér K; JHbK LI. 10].

sívás-rívás hangos jajveszékelés; vaiete nesfirşite/puternice; laute Klage/Gejammer. 1598: kyldettem vala egy kis fiaczkatat vizre, hallam hogy nagy siuas riuas uagio(n) oda ky ugy menek kj [UszT 13/27]. 1637: hogi be jöuenek hallam hogi nagi siuas riuas vagio(n) ot kin [Mv; MvLt 291. 102b]. 1644: latam az Nagi siuas riuaast, s mondak hogi az Cziszar Mihaline penzet el lopták [Mv; i.h. 401a]. 1722: ök valának kezesek a pénzért, nagy sívás rivással adák meg [Kézdisztkereszt Hsz; HSzjP Kozma Mihályné Mátyus Judith (50) vall.].

sivatag sívár; aspru; öde. 1831: a Sivatag Téli időre benne lévő vagyonkámmal fedél nélkül az Ég alatt ne maradjak [Dés; DLt 951].

Hn. 1865: Garda sivatag agyag déli oldalos szántó [Zilah; EHA].

sivoltás sivitás; guifât; Heulen, Gellen. 1776: (A) sertéseket a Vetzeli katonák szinte egy hétig ejjel nappal resztyve tartották egy akalban Semmi edelert nékie (!) nem adtanak ugy hogy a sertések az éhség, mián felette nagy sivoltásokkal és gurrogásokkal voltanak [Vulcsesd H; Ks 81. 58/2 Brati Juon (50) jb vall.].

skála 1. lépték, mérték; scară, scală; Maß. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLt 456].

2. érték/árfolyam táblázat; scală, tabel care cuprinde cursul unor efecte comerciale/financiare etc.; Werttafel. 1816: A Contractusban meg irt Băncobéli summa es Gabonák árra tézsen Scála szerint 105 Rforintokat, és 6 xr [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

skáláz (érték/árfolyam táblázat szerint) átszámít; a recalcula (conform scalei); (nach Werttafel) umrechnen. 1823: A Betsülletes Ceh Consensusából a Céh be álló pénzi Cseh András Uram be fizette. scálázván azon 20. Forintokat az 1808 Esztendőtol tézsen mostan váltóban 8. Rforint xr 35 [Kv; FésCjk 65].

skandalizál botrányt kelt; a face scandal; Skandal machen. 1739: Kedvetlenül értettük, hogy az Isten haragjának

engesztelésére ... rendelt böjt nem kezdett volna observálatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbeliek hadták volna félbe, scandalosálmának vendégeskedéssel, musikáltatásokkal, tánczokkal [SzO VII, 398–9 gub.].

skandalóza botrányt keltő, botrányosan viselkedő; scandalagi; sich skandalös benchmend. Szk: *~nak itél vkit.* 1746: Pünköszt Susánna és Sára Aszszony nem admittálták az elsősegre^a, hanem magok édes Anyok mellett megálván úgy communicaltanak, melyben Scandalumot keresvén Kispál Györgyné Aszszonyom provocalta a' Szent Visitatio eleibe a' megnevezett Leányokat; de a' Szent Visitatio nem ítélte Scandalosknak a' Leányokat [Uzon Hsz; Kp I. 160b. — ^aKispál Györgynét].

scandalum botrány; scandal; Skandal | botránykeltés; provocare de scandal; Skandalaufruf. 1670: Dioszegi Istva(n) ... régi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával nevelte Scandalumjáról az Ecclesiát reconciliálta, melynek modussa ilyen. Praedicallyon az Templomban, es deplorationjával az offendiculumját amoveallia, hogy ifjúi erőtlenségéből teörtent esetit senki ne(m) kövesse ... mennyen teőlünk bekevel [Szjk 110]. 1671: A Canonokba(n) a' minemű Ritusok observálatnak, vgja(n) ezenekre ugy lattuk ut nyittatik az Nationalis Synodusba(n) hogy el tavoszassanak nem keveseb Scandalummal fogh lennie hogy azokba(n) maradgjanak [i.h. 117]. 1700: P Szemeriai Ur(am) reszégése miatt az Ecclesiának nagy scandalumára a' cultust ne(m) csak hét köz napokon hanem vasárnapokon is gyakorta el mulatta [i.h. 324]. 1739: (A) Paráznságra nyilván mutató gonosz Conversatiójokért Deliberalatott, hogy az lk mindketten ... in Loco publico az Isten házában kövessek meg, és a Sz: Eklésiát reconciliálják. E mellett továbbra való gonosz Consequentiák(na)k s Scandalumok(na)k eltávoztatására, mind két Inctusnak serio injungáltatik, hogj se titkon, se nyilván, se éjjel se nappal egi mással ne társalkodjanak egjigjűtt ne beszélylyenek [Dés; Jk 314b].

skarlát¹ I. *mn* égőpiros; de culoare stacojie, roșu-aprins; scharlachrot | skarlátposztóból készült; confecționat din scarlat; aus Scharlach genäht. 1525/1560: swbam scharlat legamus filie nostre Barbare | filie nostre Eufrosine legamus unam tunicam nostram scharlath [Héderfája KK; TeiO II, 452 Barabássy Lénárt erd. alvajda végr.]. 1560: Rwha Nemw Marha ... Egy granath dolmany bagazya allattak eo ... Egy Skarlath nest suba [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1589: Egy visselt Skarlath karasia dolmany f. 3/50 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. 1598: Egi eoregh felseo ruhmag vagon Scharlat, mallal bellet [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1607: A ruhak ezek ... Eöt mentek, harma veres Skallatok, Eggik fekete Tengeri kecze ollo beörrel bellet, másik zeöld komokauál bellet, harmadik roka beörrel bellet, negiedik egy granat mente fekete kamokaval bellett [UszT II. 4. A. 3]. 1620: Egy Vegh Brassay Posztotul f — /20. Egy vegh Skarlath karasiatul f — /60 [KvLt II/69 Vectr 7]. 1628: Egi kek skarlath roka mallal bellet öregh czauz mente kek seljembol czenalt hat gombok rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1637/1639: Egi Veres Scarlat mallal bellet Galleros felseo ruha f. 40 [Kv; RDL I. 111]. 1654: Kett Eoregh Skarlath Diuany Szeonyegh [Csapó KK; LLt 100. C]. 1656: hagiom ő kglk veres

scarlat Teöreök mentemet, melyet az napokban, roka niakkal bereltettem megh [Ádamos KK; BálLt 93]. 1703 u.: Öt szép szőnyegek, az edgijke Skarlát [Somlyóújlak Sz; SzVjk 64]. 1773: Szőnyeg Skállát [Szentdemeter U; LLt].

II. *fn* 1. skarlátposztó; scarlat; Scharlach. 1560: Hat Syng Skarlath [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1585: Josa Deaknak az Kolcharnak Atta(m) 1 3/4 szing scarlatot f. 3 d. 15 [Kv; Szám. 3/XVIII. 30]. 1587: Reodj Miklosnak egi nadragnak walo granat masfel sing az arra f. 4/50. Itt(em) Garasza Giorginek az kulchiarnak egi nadragnak valo scarlath 1 1/2 sing az arra f. 3/37. Zolgainak orbannak egi Nadragnak valo saiat az arra f. 1/70 [Kv; i.h. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. 1589: Az Loaz Mesternek Reody Myklosnak egy sing 3/4 Granatot f. 5 d. 25. Az Garasza Gyorgynek Kolcharnak Másfel Sing Scarlat f. 3. Az Zakachoknak 2 Weg gallert attam f. 8 d. 80 [Kv; i.h. 4/VI. 79 Stenzely András sp kezével]. 1592: Reodinek 1 1/2 Sing Jskarlath f. 3 2 veg galer gyoilchat az Zakachok(na)k f. 8 d. 70 [Kv; i.h. 5/XIV 345 Eppel Péter sp kezével]. 1593: Redy Miklosnak egy Nodrag(na)k 1 1/2 Sing Eskarlath f. 3 [Kv; i.h. 5/XXIII. 94 Caspar Schemel sp kezével]. 1628: Egy darab Zeold scharlat Egy kis veres stamat mente [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7–8]. 1629: Zolta tallerral es scarlathal kenalta volna az harminczadost [Kv; TJK VII/3. 76]. 1653: (A császár) elérkezék a szekérben, mely szekér előtt négy szíhátú fakó ló vala; a szekér pedig csak közönséges szekér, veres skarláttal való borítva [ETA I, 133 NSz]. 1664: Vesselenyi Pál teccin skarlátot nem találthatott 4 singnél többet, azt nem merte meg venni, mivel több volt az jegyzésben [TML III, 113 Lónyay Anna Teleki Mihályhoz]. 1676: Skarlátot vagy Velenczei Granatot Fű Hofmester Nalaczi Istvan Uramnak Ul. 10 [Utl]. 1688: Egy Szederjes skarláttal borított varrott Katona Nyereg [Born. II. 18 Mikola László inv.].

Vö. az egész- és felskarlát címszóval.

Szk: velencei ~. 1736: Abban az időben kétféle skarlát posztó volt, velencei skarlát, annak tizenhat forintot adták singit, csak úri emberek viseltek olyanból kontózt, az másikat török gránát volt, négy forintot volt singe, az olyan posztó többnyire kék, zöld s meczsin (megyszin) volt, ilyet viseltek fő emberek, nemes emberek [MetTr 351].

2. skarlátposztóból való ruházat; imbrăcămintă confecționată din scarlat, haine de scarlat; Scharlachkleid. 1593: Varosul lathwan ith ez Varosban az Luxust Vegheztek azert eo kgrmek ... ezt megh Zabolazny Akiket latnak hogy draga Ruhazatokat, tudni illik Granatot Skarlath, Atlaczo ... visselt haat Ameny Adootot erdemlene ket Any Adora vethessek [Kv; TanJk I/1. 206]. 1604: Azt mondotta en nekem Galfy Mihajl ... az eleött Skallatba granatba iarok uala [UszT 20/128]. 1633: De ez az szíue(n) lelkem, talpigh Iskarlatba es granatba(n) vagio(n) megis ne(m) keuely [Mv; MvLt 290. 123a].

skarlát² vörheny; scarlatină; (Art Krankheit) Scharlach. 1812: meg halt Török Anna 3 hold napos Petetsb(en) vagy inkább Skarlátb(an), mely közelebb uralkodni kezdett, de a község veres himlő és petecs nevet ad neki [M.gyerőmonostor K; RAK 119]. 1818: Itten Ugjan bajason vagyunk. Most ismét a Veres Himlő mely éppen Scarlat vagy Petés, annyira el harapozatt Falunkba, hogy Majd Minden Háznál, betegek vadnak [Galac BN; WLt

Kováts Mihály gondv. lev.]. 1841: Meg hala az én kedves Szakáts Mihály fiatskám ... huszon három napi skarlát vagy Petecs betegségben [Damos K; RAK 15]. 1854: halt meg Sárkán Ferencz 7 holnapus korában, scarlatban [Dés; RHAK 54 Medgyes Lajos kezével].

skarlatcafrang skarlatposztóból való nyeregtakaró; valtrap de scarlat; Satteldecke aus Scharlach. 1654: Egy Veres Skarlat viseltes Skofiummal uiragokra varrot Czapragh [LLt Fasc. 125]. 1661: velem micsoda egyetmások maradnak Egy veres schárlát varrott czafrag^a [TML II, 188 Teleki Mihály Veér Judithoz. — ^aFels-ből kiemelve]. XV-III. sz. eleje: Egy ket eskarlat szkofiummal varrot czafragh [LLt].

skarlatdölmány skarlatposztóból készült dölmány; dolman de scarlat; Dolman aus Scharlach. 1588: Egy veres Meczin Skarlat visselt dölmány [Kv; KvLt Inv. 1/2. 17]. 1595: Egi fekete kamuka dolmanj f 10. Egi Scharlat zeold tafotaualet bellet dölmány f — 24 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1596: Egy veres egez Skarlat dolmanj zeold dúpla tafota alatt, ér f 33/50 [Kv; RDL I. 65]. 1647: Egy ueres scarlat dolmanj f. 16 [Kv; RDL I. 134]. 1651: attam egy veres iscarlat dolmanra szazhuzonött penzt [Kv; ACJK 5b]. 1668: Egy cigány egy veres skarlat dölmányomat megvevén ezüstgombokkal együtt negyvenöt forintot [Kv; KvE 205 LJ]. 1711: Egy fejer Scárlát Dolmán, az allyán fejer Viragokra aranyassan szütt béliésű apro arany fonal Gombotskák [Told. 19].

skarlat felsőruha skarlat posztóból készült felsőruha; padesiu de scarlat; Scharlachkleidung. 1560: Egy Skarlath felső Rwha bagazy a allatta veres Aranas Atlach az Galleran es Eleyen [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1595: Egi scharlat felseo ruha veres barsonnial bellet f 62 | Egy scharlat beo felseo ruha puppican zeold tafotaualet bellet f. 55 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1596: Egy veres skarlat felseo ruha roka mallal bellet [Kv; RDL I. 65].

skarlatgalléros skarlatposztó galléros; cu guler de scarlat; mit Scharlachkragen. 1628: Egy verez Skarlat Galleros felszer mente aranias gombok raita [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10].

skarlathideg vörheny; scarlatiná; (Art Krankheit) Scharlach. 1855: halt meg Ács Róza az Ács László kis leánya Skarlátidegben [Dés; RHAK 64].

skarlathimlő vörheny; scarlatiná; (Art Krankheit) Scharlach. 1823–1830: József meghalt 15 szept. 1804. skarlát himlőben [FogE 306].

skarlatin skarlatposztó; scarlat; Scharlach. 1628: Egy darab Ueres Scharlatin [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3].

Szk: ~ *cafrang*. 1628: Mas eőreög fekw ladaban Egy arannias Uiragos Barsoni czapragh. Egy töltöt Uerez skarlatin cziapragh [uo.; i.h. 9].

skarlatköpönyeg skarlatposztóból készült köpönyeg; mante de scarlat; Scharlachmantel. 1581: Nagy Imrénének hagyok egy boncsokot, egy veres skarlát köpönyegét [SzO IV, 75]. 1596: Egy veres skarlat keopenyegh Zeold saya-

wal bellet ér f 19/53 [Kv; RDL I. 65]. 1628: Egy Veres Scharlat kéopenyegh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. 1767: Volt egy Veres Skarlát köpenyegje, melynek az Eleje le és Válla Bársonnyal volt megbéllelve, a' Gallérja, és le a' Két szárnya mind egi hüvellyes Tenyéryi szélességű Arany Poszomántal [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

skarlatmente skarlatposztóból készült mente; mantie de scarlat; Scharlachmantel. 1588: Egy veres skarlat Mente, Iwegh Cytrin gombok Rayta kek Baghaziaival bellet [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 13]. 1589: Egy hitwan Scarlat Mente f. 1 [Kv; i.h. 37]. 1611: Egi kws kurta iskarlat karba(n) úagat mente oh malal belet ... f 3 [Kv; RDL I. 88]. 1627: Egi kek skallat menthe roka hattal bellet | skallat mente nestel bellet [BLt]. 1642: Egy szeöld skarlat mente. Egy kek skarlat Zöld kaftannal belet mente [Koronka MT; Told.]. 1645: lattam egy kek skarlat hozu uyu mentet is [Gysz; LLt]. 1651: Edgy Zöld Jskallat mente Szederjes Kamukaval bellet [WassLt Wass Judit kel.]. 1656: hagiom Ebeni Istvan Uram(na)k, megiszin scarlat, nestel berlet mentemett [Ádamos KK; BálLt 93]. 1661/1762: Szabo Istvánnak a' viselt Scárlát mentemet hagyom két ökröt egy tehenet egy Gyermeke Lovat [Moson MT; RLT 1 Ebeni László végr.]. 1666: Egy fekete színű zold skarlát mente, kaftánnal bérlött. Egy Zöld Skarlát mente hius labbal bérlött, Skofium gombok rajta [Ks 21. XVIII. 79]. 1674: Uram Eő kigyelme(ne)k egy Veres skarlát menteje Nest berlissel edgyút [Beszt.; WassLt 72/6].

Szk: *cszonka ujju* ~. 1596: Egy veres megy zin chionka vyw skarlat menthe roka mallal bellet [Kv; RDL I. 65]. 1598: Egi Czonka Vyw Scharlat mentem vagion fekete kezike beorrel bellett, azt Gerendj Georginek hagiom [Gerend TA; Törzs.Gerendj Pál végr.] * *galléros* ~. 1627: Egi szederjes eoregh galleros Skallat mente nestel bellet [Bodola Hsz; BLt 1 Béli Kelemen inv.] * *könyökben vágott* ~. 1628/1635: Egi kioniokban uagot Zold skarlat mente gomb nélkül [uo., BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * *síp-ujju* ~. 1596: Egy sip vyw oh skarlat mente kopot roka hattal bellet ... f. 13/40 [Kv; RDL I. 65] * *vállban vágott* ~. 1627: Egi valba vaghot veres skallat menthe nestel bellet [Bodola Hsz; BLt 1 Béli Kelemen inv.]. 1629: Egy valba vagot veres scárlát mente tt f. 20 d. 20 [Kv; RDL I. 132].

skarlatnadrág skarlatposztóból készült nadrág; pantaloni de scarlat; Scharlachhose. 1589: Egi skarlat veres Nadragh vy [Kv; KvLt Inv. 1/2. 48]. 1595: Egy Scharlat Nadragh f. 5 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. XVIII. sz. eleje: Egy veres szkarlat nadragh kapczastol [LLt].

skarlatos vörhenyes; scarlatinus; krank, Scharlach habend. **Szk:** ~ *hideg*. 1854: halt meg Tóth Miklos 5 és fél éves korában Skarlátos hidegben [Dés; RHAK 58] * ~ *himlő*. 1855: halt meg Mátéfi Mihány porondi pásztor skarlátos himlőben 32 éves korában [Dés; RHAK 65] * ~ *nyavalya*. 1824: A' Veress Himlőben s a' Scarlátbais feküsznek némelyek, sőt megis holtak egy néhányan Némelyek pedig fel-fuvodva sinlődnék a' Scarlatos Nyavalyaban lett meg hülések után [Dés; DLT 893 Dr. Soos Márton phycicus keze írása] * ~ *torokfájás*. 1854: halt meg Kolozsvári Dániel 6 éves gyermek Skarlátos torok fájásban [Dés; RHAK 60].

skarlátosodik skarlátban megbetegedik; a se ímbolnávi de scarlatiná; Scharlach bekommen. 1848: a' városon mindenfelé skarlátosodnak v. himlőznek a' gyermekek [Kv; Pk 7].

skarlátposztó skarlátoszövet; scarlat; Scharlachtuch. 1572: Sofia lengel Janosne Azt vallia Mond Keore Ianos Jo Andras vra(m) En egebet Nem adhatok Im Nekemis valamý Scarlat poztot attak, ha ely vezed oda adom [Kv; TJK III/3. 46]. 1714: Török Nyereg takaró Skarlat Posztobul körnjül szivekkel és viragokkal 4 szegletin ki varrott fl. Hung. 15 [AH 15]. 1732: Egy Király szín Scallát posztobul valo ujos Franciaza köpönyeg [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. 1736: Abban az időben kétféle skarlát posztó volt, velencei skarlát az másik török gránát volt [MetTr. 351. — A teljesebb szöveget l. *skarlár* II.1. al]. 1793: egy papelszín skarlát posztobul, nyereg takaro, ezüst s arany fonallal varva | egy nyereg takaro Karmasin szín skarlat posztobul, ezüst s arannyal ki varva [TL].

skarlátsuba skarlátposztóból készült suba; subă de scarlat; Scharlachmantel. 1589: Egy Skarlat veres Suba, Roka hattal bellet vy [Kv; KvLt Vegyes I/2. 66]. 1611: Egi vörros Iskarlat subba tizta malal belet az gallera penig roka torok [Kv; RDL I. 88]. 1614: 1. Szöld mallalt belet Scarlat Suba [Kv; PLPr 1612–15. 114].

skarlát-subica skarlátposztóból készült kis suba; subită de scarlat; kleiner Scharlachmantel. 1560: Rwha Nemw Marha Egy Skarlath Swbycha veres kamuka az galleran [JHb QQ Temeswary Janos reg.].

skarlátstüveg skarlátposztóból készült süveg; căciulă de scarlat; Scharlachmütze. 1627: Vagjon ... Ket nustal bellet veres skallat swuegh [BLt I Béli Kelemen inv.]. 1628/1635: Ket veres skarlat nuztal bellet suuegh [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1656: hagiom Hiusz lábbal berlett, hay szín mentemet, veres Scarlat, nustal berlett öregbik szüvegemmel edgiütt [Ádamos KK; BálLt 93]. 1711: Egi Pasint szín Scarlát hoszu süveg zöld atla- czal bellett Nustostol [Told. 19].

skarlátszín égőpiros; de culoare stacojie; scharlachfarben. 1714: Bör nélkül való 5 Süveg Sdike penig Skarlat- szín Posztobul fl. Hung. 15 [AH 9].

skarlátoszoknya skarlátposztóból készült szoknya; fustă de scarlat; Scharlachrock. 1560: Egy Egez skarlath zoknya. Egy zoknyara valo fekete zeold chemelethy [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1573: Magdolna Molnar Andrasne Azt vallia Adot rezebe egi scarlat Zoknyat es egy zeold palastot [Kv; TJK III/2. 193]. 1634: Veres skarlath Szoknya Arany Peremes [Kv; JHbK XVII/15]. 1648: Kek Iskarlat Szoknia Szeles Arany prem nyolcz rendel rayta [Mk Kapi Katalin kel. 3]. 1651: Vagyon edgy kenkő szín Scallat Szoknyaja Galanddal Peremezet es negyes kotessel hal hey formara czifráztak megh az Allyat es az elejít [WassLt Wass Judit kel.].

skarlátoszőnyeg skarlát posztóból való szőnyeg/terítő; cuvertură de scarlat; Scharlachteppich/Decke. 1627: Egy Scarlát szeoniegh aestimaltuk tt. f. 16 [Kv; RDL I. 132] | Scallat seoniegh kettei veres, eggik kek Nro 3 [BLt Béli

Kelemen inv.]. 1628: Veres szeoniegh Nro 12 Aztatla ualo keőzep szerw Scharlat szeoniegh Nro 8 eőtte ueres harma feier [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. 1637/1639: 1. vj Fejer Skarlat szeonyegh f. 12 [Kv; RDL I. 111]. 1642: Iskarlat szeonyegh veres no 2 [Koronka MT; Told. 26]. 1651: Edgy Iskarlat szőnyeg az kozepi kek az kerület (!) veres [WassLt Wass Judit kel.]. 1652: Egy Asztatla valo uj skarlát szőnyegh [Nsz; IB X. 2]. 1657: Az Monostori Templom szűk- segere hagyok ket Skarlat szűnyögöt [Galgó Sz; JHb VIII/61]. 1665: Skállát szőnyegekre, aprokra Tal. 50 [Uul]. 1673: Egy Fejer skarlát szűnyög [Marossztkirály AF; IB]. 1674: Az szőnyeges ládában vagyon, egy Megy szín Skar- lát szőnyeg. Egy kek Skarlát szőnyeg egy veres Skarlát szőnyegh [Beszt.; WassLt 72/6]. 1675: Az első hazb(an) vago(n) Egy paraszt pad szek az asztal körül, egy Eskallat hitván szűnyegh asztatla valo [Dés; Borb. II]. 1693: Edgy Skarlát szőnyeg flo: 7 [Ne; DobLev. 1/37. 4]. 1768: Viseltes Skarlát Szűnyög [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Szk: dupla ~. 1747: Somosdi Szeke Ferencz Conferalt a Somosdi Ecclab(an) lévő Praedikallo Szekre egy dufla skállát szőnyeget, kilencz forintost [MMatr. 89] * *portai* 1736: Az koporsót belől vagy bársönynyal vagy materiá- val vonták bé az nyujtószéken volt valami szép portai skarlat szőnyeg [MetTr 401].

skarpvágó szőlőnyeső munkás; muncitor care lucrează la tăierea viței de vie; Rebenverschneider. 1844: Az első hétbe őszvesen volt homlito 180 ... Masodik hetbe Homlito ember volt 145 Skarp vágo ember 123 [Born. F. IIb].

skatulya l. iskatulya

skóciái Skóciából származó; originar din Scoția; aus Schottland stammend. 1662: a keresztyén fejedelmektől is jövőn-mevén postakövetek, maga meghitt szolgálja is, Bálintfi Balázs és Szenpály István és Gaudi András által, ki skóciái fi, de hűséges és azután derék vitéz emberé is vált vala [SKR 205].

skófiom l. szkófiom

skóla l. iskola

skorbut scorbut; Skorbut. 1857: halt meg Szép Sándor Szóts mester 48 éves korában scorbutban [Dés; RHAk 87].

skorbuto scorbutic; skorbutkrank. 1805: Welling La- josnak az inye vagy foghúsa nagyon Skorbutos [DLt nyomt. kl].

skorpió scorpion; Skorpion. 1657: Az öregbiket^a azután vevé báváiai elector maga hatvanhárom esztendő korában mégis azután néhány gyermekek lőn, azt beszéllettek, scorpióval hizlalt kappanokkal élt, talán abban volt valami virtus arravaló [KemÖn. 52. — ^aTi. a római császár idő- sebbik leányát]. 1710 k.: a skorpióról mondják, akit meg- mar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s békíti véle, maga meggyógyítja marását [BÖn. 428].

skorpióolaj (gyógyító hatású) olajféleség; un fel de ulei (cu efect tămăduitor); heilendes Öl. 1667: Hogy az balsa- mom es skorpio olajak drágábbak, mint Kegyelmed írta,

azon ne csudálkozzék, mivel nem itt a városban vesszük, hanem onnét belől a császár patikájából lopják s az mint adják, nem kötődhetni velük [TML IV, 152 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: olyan fluxus ereszkedett a torkom, nyakam s állomra, hogy egy nagy disznósza, vagy tályog lőn belőle. Ezt bizonyosan részegségem belső hevítése okozta, melyet osztán észrevén, józanság, külső meleg, és szüntelen vélem járó skorpióolaj megigazította szépen és jól [BÖN. 525].

skrofula görvély, gümőkóros nyaki nyirokcsomódagant; scrofulozás; Lymphdrüsentumor. 1855: meghalt ... Söfalvi Károly 18 éves skrofulába [Kalotasztkirály K; RHAK 6].

skrofulás nyirokcsomódagantatos; scrofulos; mit Lymphdrüsentumor. 1846: Herman Mihály scrofulás [DLt 1200 nyomt. kl].

skrupulizál aggályoskodik; a-și face/a avea scrupule; sich Sorgen machen. 1761: Lancz teremtette en nem rontattam el azakat a fazakakat mit scrupulizalsz azon a haszontalan dolgonis [Branyicska H; JHb XXXV/45. 14].

skrupulus aggály; scrupul; Bedenken | kétely; indoială; Zweifel. 1619: Hogy pedig Felsőged őkegyelmeket expedialta, igen nagy scrupulus< > és diffucultást vött ki Felsőged ezeknek az szivekből véle [BTN² 361]. 1665: Nagyságodat nagy bizodalommal kérem, le tévén szívről minden scrupulust instáljon ő felségének mellettünk való kegyelmes interpositioja felől [TML III, 361 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. 1677: Kegyelmedet kérem, mindekről tudósítsom, ne maradjon az elmémen scrupulus [TML VII, 516 ua. Baló Lászlóhoz]. 1735: mi részünkről

igen akarjuk, hogy Scrupulussa kinek kinek tollaltassék irántunk [Lozsád H; Ks 99 Györfi József lev.]. 1753: az Atsnek egy kis scrupulussa van az fedél iránt [Wlt Vesselényi István feleségéhez]. 1764: világosan ki nem lehet tanulni, hol gerjesztett tűz ezért hogy minden scrupulus tollaltassék, s az igazság világosságra jöjjen ad communem Inquisitio(n)em exmittaltatnak, melyb(en) is lesznek Regiusok, Palfi Laszlo es Szolga Biro cöklme [Torda; TJKt V. 244]. 1779: Székely Ferentz valami gyülekezetben mint afféle tsalfa Ember ittason dítsekedett volna, hogy Báro Kemény Miklos Ur az ő Fia volna de hogy az édes Attyának ezekben valami Scrupulussa lett volna soha sem tapasztaltam [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsianna (61) vall.].

Szk: ~t csinál. 1665: az után is csénáltanak némely magyarok az méltóságos úr elméjében scrupulust [TML III, 359 Teleki Mihály a fej-hez]. 1668: inkább scrupulust csináljanak elméjében, és vegye eszében, hogy az az békesség nem felejteti el az ő kegyelme s mások Erdélyben tölt dolgokat [TML IV, 313 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~t kauzál. 1764: (A) fassiois scrupulust causal, hogy egészen kétségsben hozza az Novizánsnal való lehetőségét azon pénznek [Torda; TJKt V 210] * ~t keres. 1757: a' Phisicusok Még abbanis scrupulust keresnek, küllýeb a' pasint, vagy bellyebb lehet jobb a' Mineralis Vena [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.] * ~t szerez. 1619: rettenetes nagy scrupulust szerezett ... az Balassi uram késése [BTN² 372]. 1676: affélékkel Kegyelmed scrupulust szerez elméjében ő nagyságának s az embereknek [TML

VII, 215 Teleki Mihály Csáki Lászlóhoz] * ~t tesz. 1664: az assecuratoriát mind én, mind pedig Cob uram az Kegyelmed kezébe küldtük, abban semmi scrupulust nem töltünk, mivel igaz járásbeli emberek vagyunk [TML III, 52 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz] * ~t vesz. 1669: Lehetett volna méltán scrupulust vennünk [TML IV, 471 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz].

skrupulus-vétel kételkedés; indoială; Zweifel. 1669: Lehetett volna méltán scrupulust vennünk, de hogy azzal is megmutassuk, az mi kegyelmes urunk és hazánk sincere kíván az dolgokhoz nyúlni megyünk, csak már ezután scrupulus vételre való alkalmatosságok ne következzenek; az mennyiben lehet, sietünk is [TML IV, 471–2 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz].

sláfkrajcár szállásdíj; plată pentru adăpostire; Quartierpreis. 1826: Consignatioja Azon Déési Lakosaknak, a kik Katanákat szállásolván a Schlaf Xr. illet [Dés; DLt 866].

slafrok, slafrog háziruha; halat; Hauskleid. 1768: Egy Zöld és sárga változó színű Schlaff Rock kartonnal bélelt [Nsz; TGsz 51]. 1781: Az új Schlafrokbol maradt Materia [Mv; Told. 9a]. 1788: Egy kékes virágu moj ette Slafrog | Egy veres tsikos Slafrog [Mv; TSb 47]. 1789: Egy tarka jo féle Kartonbol valo Slofrog Rf 3 [Mv; ConscrAp. 22]. 1810: A koporsom belől légyen gyoltsal bé vonva Slafrokat adjanak Sapták és kapták is [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuelné végr.]. 1820: Két fehér Schlafrag [Mv; Told. 19]. 1849: egy Schlafrock, egy fekete Selyem egész keszkenő [Kv; Végr. Vall. 55].

Vö. a gyolcs-, kanavász-, merinó-, merinosz-, selyem- és szürslafrok címszóval.

Szk: német ~. 1758: Egy veszsős hoszszu Német Schlafrock tafotából, kartonnal bélelt [Nsz; TSb 21].

slág¹ 1. vmilyen kalapácsféle; un fel de ciocan; Art Hammer. 1798: Schlág xr 3 verő xr 6 [Kv; Pk 6]. 1812: Egy Schlág Rf 5 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 12 kov.].

2. mérleg; cintar, slag; Waage. 1824: A kisebb slág pondussával [Újf. Ujfalvi Samu hagy. 1]. 1846: Gazdája által hus mérésre használt hibás (Schlágja) mertékje a panaszlo által hibásnak fel jelentett Schlágját a Tanács házhoz fel hozattuk melynek körtvélye két ó és egy új vas karikákkal körül övedzve csucsa végén egy kisebb új vas karikával össze foglaltatott [Dés; DLt 698]. 1849: Egy vasbol épített jo Slágh hozzá valoival édgýtt [Somkerék SzD; Ks 73/55].

slág² gumicső; furtun, sloag; Gummirohr. 1838/1839: va'greg@eum.hu'gyon egy Pintze A' Gátorba egy lántzos slág gombjával [M.péterlaka MT; TGsz 18].

slágráma ? ütközős keret; cadru/ramă cu tampon; Schlagrahmen. 1852: Készítettem ... egy két ülésű Árnýék-széket Sveler (!) és Slág rámaival [Kv; SLt Vegyes perir. Máyer József ácsmester nyil.].

slájder puskaalkatrész; un fel de piesă de pușcă; Bestandteil der Waffe. 1808: A' Nagyobbik golyobisos Stutzb(a) ... Uj Slájder a' Diob(a) xr. 30 [Kv; TKhf puska-műv.].

slájer fátýol/finom gyolcsanyag; pînză fină; Schleier. 1789: 2 ref Schleier 3/72 [Wlt Cserei Heléna jk 24a]. 1800: két Babos Schlájerbül való fehér fersing [LLt br. Bálintit Anna Mária kel.].

slájer-előruha fátýol/finom gyolcs kötény; șorț de pînză fină; Schleierschürze. 1750: Slájer Potyolat Elo ruha [WassLt Wass Dánielné portékái]. 1760: Egy Slajer elő ruha [Mv; TGsz 2]. 1763: 2 Sima Slájer elő ruha, Imegivel, Tászlíjával s belső gallérával edgyütt [Nsz; Szer.].

slájer-főkötő fátýol/finom gyolcs főkötő; scufie/bonetă de pînză fină; Schleierhaube. 1788: 8. Slájer főkötő és négy homlok kötő ruhátka [Mv; TSb 47]. 1789: egy Schleier főkötő 6 [Wlt Cserei Heléna jk 28b].

slájergallér fátýolgallér; guler din țesătură fină; Schleierkragen. 1766: belső Slajer bétsi kötással készített gallér [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1788: egy kotzkás virágos Slajer belső gallér, egy pár kotzkás virágos lng váll [Mv; TSb 47].

slájering fátýol/finom gyolcs-ing; cămașă de pînză fină; Schleierhemd. 1739: Hat Slajer Patyalot lng, és két Slesiai Gyolcs lng [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1752: Slácer ing nro 4 Gyólts ing nro 4 [Marosztkirály AF; Told. 19]. 1763: 4 Slajer lng uj 6 [Kv; TJK XVII/1. 15]. 1766: Egy vékony Sima Slajer ing duplászalíval, belső gallérral, és előruhával edjűt [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

Szk: virágos ~. 1768: Virágos Sláyer ing Sima Sláyer ing két rendbéli [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes féneműje].

slájer-ingujj fátýol/finom gyolcs ingujj; mînceă de cămașă din pînză fină; Schleierhemdsärmel. 1749: Adának ... Egy Pár Virágos Slaer lng ujott, egy pár Tászlíval, és Gallérral [Koronka MT; Told. 12/2]. 1773: Egy Pár Slájer ingujj, ahoz valo varrott patyolat taszli [RLt Salánki Ráchel lelt.]. 1788: Egy paraszt Slajer Ingujj, egy pár duplász Tászli [Mv; TSb 47].

slájer-ingváll fátýol/finom gyolcs-ingváll; ie de pînză fină; Frauenhemd aus Leinwand. 1788: 1 sujtátos virágos slajer lng váll [Mv; TSb 47].

slájer-keszkenő fátýol/finom gyolcs kendő; basma de pînză fină; Schleiertuch. 1803: el-vitt magával két kék pamut Keszkenőt ... egy Slajer Keszkenőt [DLt nyomt. kl].

slájerkötő fátýol/finom gyolcs kötény; șorț de pînză fină; Schleierschürze. 1788: körül varrott Slajer kötő [Mv; TSb 47].

slájerruha finom gyolcs ruha; haină de pînză fină; Leinwandkleid. 1757: Egy rendbéli Slájer Patyalat ruha széelles sujtással [Jobbágyfa MT; BálLt 71].

slájer-tászli fátýol/finom gyolcs kézelő; manșetă de pînză fină; Leinwandmanschette. 1768: Slajer tászli pár I [Marosztgyörgy AF; Ks 23. XXIIb].

slájerviganó finom gyolcs viganó; rochi de pînză fină; Leinwandkleid. 1800: Egy fehér Schlajer kék pantlika-<val> bé szegett viganó [LLt].

slájf csiszolt; șlefuit, cizelat; geschliffen. 1848: Négy-fertáljos slájf pohár Huszon öt darab slaf (!) boros pohár [KLev.].

slájfer köszörűs; tocilar; Schleifer. 1847: a' többek közt volt egy tekergő slájfer is és Berki Károly — kik együtt németül felfluktereztek s azután a' slájfer kártyát kért [Dés; DLt 498].

slájfolás csiszolás; șlefuire, cizelare; Schleifen. 1770 k.: mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes elő Kglmének meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat Imo a plak igen görbe és az Slájfólása darabos [Kv; ÖCJk].

slám sirhalom; movilă funerară; Grabstätte. 1775/1802: ez a Slám nevezet térszen magyarul Holt Ember, vagy Sir Halmat a régi Pogány Járásakor ezen helyben a Pogányak egy Embert ölvén meg oda temettetett volna el s az olyan Sir halmat nevezik az Oláhak Slámnak [BSz; JHb LXVII/3. 84].

sléf hurok; laț, ochi; Schlinge. 1843: Két hámot re(peráltam) két haslot fel kötöttem a gyeplobbe egy sléfet vartam | Két hámot kireparaltam, a Szügyibe három Sléfet bé vartam, és egy ujat tettem [Kv; Újf. 1 Nemessányi András szíjgyártó számlája].

sléfel hurok; laț, ochi; Schlinge. 1637/1639: Egy kek kamukas Ezüsteos farnatring 104. Ezüst forgas slefel raita f. 12 [Kv; RDL I. 111].

sléfelű hurkos; cu laț/ochi; mit Schlinge. 1681: Kigyó hatas slefelű aranyos fek agy sűrű appro pillangos szűgyellőtűl s fejer orrozzostul [Utl].

sléjt I. selejt

slép zsílip; stăvilar; Schleuse. 1750: mind Malom Messter és Molnárok referállyák, hogy az Slépeket egészen ujjolag kell renoválni, az kulső Zugójával egjűt [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7].

slépp uszály; trenă; Schleppe. 1823–1830: Gálaszoknyák-jok a régebbi úriasszonyoknak morból állott s hátul oly hosszú volt, hogy a földet messzére septe, melyet slepnek neveztek [FogE 65–6].

sléppes uszályos; cu trenă; mit Schleppe. 1816: Fekete bársony sleppes köntes 84 Rf [Kv; Born. IV 41] | Fekete Sleppes Levántin I. Sleppes (!) Brilliantin köntös [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19]. 1820: Egy zöld Schleppe magyar köntös | Egy fekete Levántin Sleppes köntös [Mv; i.h.]. 1824: Egy gyöngy Virág Szin Levántis köntös Sleppes [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1834: Schleppe köntös magyar I [Born. F. IXc].

slét I. serét

sléziai 1. Sziléziában lakó; care locuiește în Silezia; in Schlesien wohnend | Sziléziából származó; care este originar din Silezia; aus Schlesien stammend. 1657: Bécsben érkezvén vendégségbe hívta Hofkirker nevű ürember ki Erdélyben is lakék, midőn exulálták vala őket, sok mor-

vai, slésiai, csehországi herceg és ürembereket, császár ellen való rebelliónak idején [KemÖn. 54]. 1757: Sleziai Kotsis Mihály [TL. Teleki Ádám költségnaplója 113b].

2. Sziléziában gyártott/készített; fabricat în Silezia; in Schlesien hergestell. Szék: ~ *cérna*. 1808: 5 matring Sléziai cérna [Mv; Told. 22] * ~ *gyolcs*. 1793: Báro Bánffí Esther Aszszony ő Nsga tsináltatott Slésiai gyoltsból hat fain bátizzal tászlizott, és Sápottlizott Ingeket a' Csernátoni Antal ur számára [Koronka MT; Told.] * ~ *gyolcs ágyravaló*. 1789: vettem kezemhez 8. Rendbéli vékony Silésiai gyolts ágyra valót [Meggyesfva MT; JHB XLVII/I Torma Éva kel.] * ~ *gyolcsing*. 1739: két Slésiai Gyolcs Ing [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1768: Két rendbéli Batiz ing. Négy rendbéli Slésiai gyoltsing, hozzá tartozó négy Előruhával együtt [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fehérneműje] * ~ *kamukaabrosz*. 1763: Két egy arányu Slesiai Kamuka Abrosz tizenkét Személyre való [Hsz; Ks 23. XXIIb] * ~ *keszkenő*. 1788: 1 fain Slesiaj keszkenő [Berz. 8. 72] * ~ *közesetmet*. 1629: Eöt singh Slesiaj Keoz Zeold Estamet f. 6 d. 25 [Kv; RDL I. 132] * ~ *közlondis*. 1627: Niolcz sing slesiaj keoz londis tt f. 12 d [Kv; i.h.] * ~ *lenfonal*. 1836: most már az fen irt 49. darabb Slésiai Lenfonalrol irom meg kívánságomat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

slíhtfeil simító reszelő; raspel; Schlichtfeile. 1845: A Fuserek szer szám Specifikátzioja három Dupla gyalu harmintzkét vésű, és egy Slíhtfeil [Kv; ACLv.].

slik kimosott finom por (bányászatban); šlic (material granular obținut prin prepararea minereului pe cale umeză); Schlick (im Bergbau). 1781: Csűr és Veteményes kert vólt, de ezek el rontattak, és ide Stomp és Sliknek való Ház építtetett [Kisalmás H; JHB XXXII. 22].

slikpor kimosott finom por (bányászatban); šlic; Schlick (im Bergbau). 1781: A' Mos Sztán Öröksége mellett, a' Hegyről lehozott vizet és árkont a' Slik porral az örökségre nyomván, a' Viz az örökséget njalja, mossa [Kisalmás H; JHB XXXII. 22].

slingel, slingli hurok, hurkolás; copcă; Schlinge. 1860: 1 darab Czérna nadrág átalakítása f. 2 fejer pertli és topanka Schlingli hozza f 4 [Kv; Újf. 1].

Szék: *arany* ~. 1764: (Adtam) Egy fekete Bársony Lengyel mentét tizen nyolcz arany Slingeek raita [LLt Fasc. 109]. 1768: Fekete bársony Mente, arany Slingerekkel, Nuszta prémezve [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntösei].

sliszhakni rigli, retesz; închizătoare; Riegel. 1852: Egy otska Zárnak új trukert új láisznit új sliszhaknit tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. kezével].

slog i. slóg

smajdék lágy; malcabil; weich. 1570: Az kemenchet begywtatam es az virgakat be sozam es egy twzben tartam es ky vóm, lón smaydek es gradussabannis felieb Mene [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1574: keet twzben vyd veghez, ha azt akarod, hogy smaydek legien es keueseb kölcheged az Mercurium(m) dolgabol ha az virga török, tahat haych özwe es Ra<k>d porban fazekben az kemencheben, vgy Mint 12 oragy, es smaydek lezen [Nsz; i.h. 360].

smajdéksg lágyaság, arany lágy volta; maleabilitate; Weichheit. 1574: Az smaydeksagrol valo bezedem es Megis az, hogy ha török az virgaban az arany haych özwe es Ra<k>d porban fazekben az kemencheben [Nsz; MKsz 1896. 360].

smaragd smarald, smaragd; Smaragd. 1584: Cathalin Borbely Iános felesége Vallia Ket lancz vala Nalla Az fwggeobe hat draga keo vala rubintok es Smaragdok [Kv; TJK IV/I. 389]. 1589: Tizedik gywreo három keő benne ketty rubint, harmadik Smaragd [Kv; KvLt Vegyes I/2. 33]. 1611: Egi Pelikanos kws feőgeő, negi smaragd három rubint benne f 40 [Kv; RDL I. 88]. 1628/1635: Egi kys fuggeo, kiben uagjon egy keozep zerw smaragd [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1648: Egy köves tizenegy boglarbol allo Arany nyakb(an) veteő, melyb(en) vagio(n) tizenniolcz rubint kilencz giemant haro(m) Smaragd, egy Saffir, eőtve(n) zem eőrög győngy [Mk Kapi Kata kel.]. 1668: Egy kis pezma tarto kereszt, negy Rubint, s egy smaragd benne [Mk Kapi György inv. 10]. 1752: egy homlok pártá tizen három rubintal, s egy nagy Smaragd rakva, a boglarban egy egy rubint [Ks Kornis Ferenc lelt.]. 1761: Egy Smaragdos homlok pártá, mely 19 remekből, huszan het smaragdbol és 80 jóféle győngyből van öszvefűzve [Koronka MT; Told. 8]. 1766: egy kisdeg smaragd s két szem jó féle győny (!) [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 96]. 1768: arany Gyűrű; melyben vagyon egy szem Gránátkő és két Smaragd mellette [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ékszerei].

Szék: *zöld* ~. 1801: Sárának jutott Edgy Arany Médáj a' közőpében Zöld smaragd, a hat Rosályában Rubint 29 [M.köblös SzD; RLt O.2 Rettégi István felj.].

smaragdgűrű inel de smarald; Smaragdring. 1629: Egy Smaragd giwrw, hoszszu smaragd benne tt f. 6 [Kv; RDL I. 143].

smaragdkő smarald, smaragd; Smaragd. 1820: Egy Arany nyakba valo Colle melynek közepébe Zöld Smaragd kő vagyon [Felőr SzD; BetLt Fráter Theresia kel.].

smaragdkövű smaragdkövel készített; cu smarald; mit Smaragd gefertigt. 1789: Harom ezustból aranyos Madár formara tsinált s mindenik(ne)k a közepin egy egy Smaragd Kövű Reszkető Tő [LLt].

smaragdocska kis smaragdkő; smarald mic; kleiner Smaragd. 1697: Gyűrű, melyben vagyon négy rubintocska; és az közepin egy kis Smaragdocska [KGy]. 1786: Arany portéka 14 Smaragdotska és tizen négy rubintotska benne [Nsz; Ks].

smaragdos smaragdkövel készített; cu smarald; mit Smaragd. 1696: Egy Sas körmös Gyémántos arany gyűrű fl. 50. Egy Smaragdos Rubintos Szives fl 12 [Mv; MbK 80.6]. 1713: Egy Pantlikára valo függő rubintos Smaragdos Egy fülle valo Arany fel függő ez is Zöld smaragdos [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1757: Egy pár Smaragdos, és győngyes Arany fülle valo [Jobbágyfva MT; BálLt 71].

Szék: ~ (arany) boglár. 1758: Smaragdos filegrán munkával valo boglár [Nsz; Tsb 21]. 1768: Egy kis győngyös bokréta öt darabból álló, egy egy Smaragdos boglár a' kő-

zepibe [Nsz; TGSz 51]. 1776: egy rubintos Arany függő, egy smaragd Arany bogláról [M.köblös SzD; Rlt Sombori Klára és Sándor lelt.] * ~ (arany) gyűrű. 1611: Egi kws smaragd gieleőre f 3 [Kv; RDL I. 88]. 1628: Aestimaltanak eo keglemek az Aruanak illyen Aranj marhat Egy smaragdus gyüreot [Kv; i.h. 123]. 1637/1639: 1. mas Smaragdus Arany gyürü fel vagot kostelyu ... f. 8 [Kv; i.h. 111] * ~ fityegő. 1761: Méltóságos Groffné Petki Anna Aszszonyinak Egy Kis Smaragdus Fityegő Egy Smaragdus Fülbe való, három gyöngyös fityegőivel [Nsz; Ks 73/75] * ~ függőcske. 1749: Egy Smaragdus függőcske, husz Smaragd benne [Koronka MT; Told. 12/4]. 1761: Egy Smaragdus függőcske, melyben van 20 smaragd, a közepe egy természetes rubint [uo.; i.h. 8] * ~ fülbevaló → ~ fityegő * ~ homlokpárta. 1761: Egy Smaragdus homlok párta, mely 19 remekből, huszonhét smaragdból és 80 jó féle gyöngyből van össze fűzve [Koronka MT; Told. 8] * ~ kösöntyű. 1637/1639: 1. mereo Arany, eöreghe gyeongyos, Smaragdus kessentyű f 300 [Kv; RDL I. 111] * ~ medál. 1758: Egy Arany Médál 25. Smaragd benne. Egy más gyöngyös, és Smaragdus Médál, melyben vagyon 50. Smaragd, és 28 szem gyöngy [Nsz; TSb 21] * ~ nyakbavaló. 1757: Egy Smaragdus nyakba való, gyémánttal elegy, melyben vagyon 25. óreg Smaragd aranyba foglalt, és 56 apró gyémánt [Nsz; TSb 21] * ~ nyakszorító. 1728: 1. Smaragdus nyak Szoritto [Nsz; Ks] * ~ reszketőtű. 1774: Egy Gyémántos Smaragdus Reszkető Tőt [MNY XXXVIII, 305].

smaragdszabású smaragdszerű; asemenea unui smarald; smaragdartig. 1576: Wagon három zeold keo Smaragd zabassw de my nem twgywk mychoda [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3].

smaragdú (vhány) smaragdkövel díszített; împodobit cu smarald; mit einigen Smaragden geschmückt. 1719: Három smaragdu és három szem gjöngju pántlika rosáscka (!) [WassLt Wass Daniel inv.].

smaragdus smaragd; smarald, smaragd; Smaragd. Szk: ~ függő/függőcske. 1648: Egy Smaragdus apro rubintbol es giemantbol allo Tollas fűgő, melyben(en) vagion tiz giemant huszon negy Smaragd [Mk Kapi Kata kel.]. 1716: Egy Smaragdus Függőcske három szem gyöngy az Fityegője [WassLt] * ~ gyűrű. 1688: Egy Rubintos Gyűrű. Egy smaragdus Gyűrű [Born. II. 18 Mikola László inv.].

smaragduskő smaragdkő; smarald, smaragd; Smaragd. 1603: Edgy bokor smaragdus kövel rákot Függőjet ki hazasitasakor velle adttak volt [M.fráta K; Bállt 93].

smaragdusos smaragdus, smaragdkövel díszített; împodobit cu smarald; mit Smaragd geschmückt. 1716: égi smaragdusos gyűrű [Kv; Pk 6].

smink arcápoló; fard, suliman; Schminke. 1841: 1 tégli Smink 2 Rf 30 xr [Kv; Born. F. Via br. Bornemisza János lelt.].

smiz ing; cămașă; Hemd. 1779: egy Szederjes Arany Czánklis Schmis [Nsz; CsS].

smizetli ing; cămașă; Hemd | ingelő; piept de cămașă, șemizetă; Vorhemd. 1816: Fejér petinet csipke smizetli 4

Rf 10 xr Smizetlik 8 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1818: Négy Smizékli (!) [Kv; HG Ádámosi Véghe lev.]. 1820: Ket Smizetli Egy darabb Kréznek valo Tsipke [Mv; Told. 19]. 1830: Pelerin és Schmizetli hat [Msz; i.h.]. 1832: Smizetlihez valo Csokor három [HG Br. Brukenenthal lev.].

smizetli-keszkenő finom gyolcs-keszkenő; basma de pinză fină; Leinwandtuch. 1816: Smizetli keszkenő 40 Rf [Kv; Born. IV. 41].

smizli ing; cămașă; Hemd. 1844: belső Stikkolt Smizli [Kv; SL].

smucig fukar; zgřcit; geizig. 1879: Azt mondhatja bátyád, hogy smucig vagyok, pedig Isten látja lelkemet, hogy sohasem is voltam [PLev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

smukk ékszer; bijuterie; Schmuck. 1768: Gyémántos tokba lévő Smúk, melyben vagion ... egy pár Fülbevaló; három Reszkető tő [Császari SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ékszerei]. 1777: (Gr. Bethlen Rozáliának) jegyezgetnök fel minden Smukkjait [Nsz; JHbB 406]. 1778: Szebenben Zállogban vetetett Schmukjaimot váltotta ki ő Nga [Nsz; JHb XXXV/62]. 1793: egy Schmuk(na)k valo kis lapos ladatska veresen s zöldön festve [TL].

smukkládácska ékszerdoboz; casetă de bijuterii; Schmuckkiste. 1752: egy Üres Schmuk Ládácska [Eszt. gr. Pekriné lelt.].

? **snajdázni** 1849: Három Snajdázni [Dés; DLT puskaműv.].

snapsz pálinka; rachiu; Schnaps. 1823–1830: Itt az egy ital pálinkát snapsznak mondják, talám a schnapp szótól, mely hirtelen teszen, mivel a korty vagy pohár pálinkát hirtelen felhőrpintvén az ember, avval elébbáll [FogE 237].

snej puskaalkatrész; parte a unei puști; Bestandteil eines Gewehrs. 1736: Akkor leghíresebb puska vala az stucz, — az után való volt a tersényi puska ... azután volt az köszegi pulyhák Ezek mind kerekesekek voltak, de kivált a stucznek az rántója mellett sneije volt, aki kit felnyomván, mihelyt alig nyultak hozzá, mindjárt szaladott [MetTr 371].

snekli göndörített hajfűrt, vukli; buclă de păr, cirlionț; Haarlocke. 1823: Bartsné Kata szörnyű gálántoson jár fel serített hajjal és sneklikkel [DLt 254 nyomt. ki]. 1823–1830: Nemrég kezdettek elől az homokra sokan vendéghajakat is kötözni, mely holmi felkondorított részekből áll, és snekli, vukli, bukli neve vagyon [FogE 68].

snett ' 1656: Ket musketa Eöreg, Egy sneth puska tok [Doboka; Mk Inv. 2].

Címzavunk talán a szalonka jelentésű német Schnepfe torzult alakja és vmilyen szalonkavadászathoz használt puskaról van szó.

sniccer faragókés; cuțit de cioplit; Schnitzer, Schnitzmesser. 1711: 1 Kadárnak valo snittzer ...—// 18 2 Kadárnak valo horgas kés ...—// 30 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1820: Két Schnittzer [Mv; MvLev. aszt.]. 1847: Egy grund Gyalu ... Egy grott Gyalu Egy schnitzert [Kv; ACLev.]. 1850/1851: Két vono ... Egy Schnitzer ... Három ráspoly [Kv; Szathm. aszt.].

snurkaszten egyenes szekrény; dulap drept; Schnurkas-
ten. 1818/1826: Egy Schnur Kasten [KvAkKt Mss hung. 27].

só 1. darab/kőszó; sare gemã/de ocnã; Steinsalz. 1555: er-tem azt hogy k kiraly ew felsege valami sot adot, enis azzon kernem k mind regy bizot vraitot hog nekemis kiraly ew felsege adot valami sot dösen venne el k az adossagerth [Gyalu K; BesztLt 5]. 1587: kiuaníuk aztis hog az melj sojnk az portusson leznek, azoknak az pajtakban valo be hordatassara az oth lako eokros embereket rendelje Nagod hog az portusson sonknak sokajg valo leteleben karunk ne keouetkezek [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. 1590: Farkas Ferencz hozot 216 Soot attam(m) f 3 d. 24 [Kv; Szám. 4/XV 27]. 1591: kwldett Byro vram hog zekerst fogagjok, az Soh alla Mentem Colosra Kerttes Jmreh keett Lowan, hogy sott Rokassak f — d 50 [Kv; i.h. 5/I. 63–4]. 1600: biszott volt kegtek kezembe eszer Niohchad fel zaz sőtt. Melly Soabol Arultam eoze Summalwan f 151 d 16 [Kv; i.h. 9/XIII. 1 Damokos Máté isp. m. kezével]. 1603: ha kiknek az Varos Ados, es Adossagokert soth Akarnanak venny az Aknakrol, tehat az Camara Jspanok Adgyanak Adossagokert soth [Kv; TanJk I/1. 438]. 1606: Maradot nallam so negj Ezer eot zaz harom köuel | Szazonkent attam el Sot nro 358 köuel, szazat attam tizenket forintot [Kv; Szám. 12a/I. 12–3]. 1677: A' Sónak ez Országbol valo ki-hordása, ez eddig valo usus szerint, szabados egyéb helyeken-is, de signanter a' Körös uttyán-is [AC 215]. 1702: (Az alperes) bizonyos szamu Sokat alkalom szerent tülem el vevén az ara 24/24. penzevel ... megh kivanom az 80 soknak arat egeszen [Dés; Jk 331a]. 1710: sőt is küldöt volt uram eő kegime husz kövét [Kásonújfalú Cs; BCs]. 1756: talam az Meltosagos Thesaurariusatnál vagon valami mod, hogy hány Cseledre s hány marhára menyí So Szakat adadni [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1b]. 1757: az ő Felsege Savát itten vecturázni nem lehetne Semmiképpen [Bh; BfN AA. 31].

Vö. a bog-, darab-, decima-, és tárgyazó címszóval.

-, gorc-, gyári-,

-, pogácsa-

Szk: ~ örölni. 1597: Zeky Jstwan deak zolgaloja Orso-lya wallia. So eorleny mentem wala egikor Sardy Janos hazahoz az felesége teyet melegit wala az tewznel, monda hogi eo mingiarast el menne az haztol chiak az tey hewlne megh [Kv; Tjk VI/1. 101] * ~ra járó sószállító. 1597: Palfalúiak feleöll ieott szo be hogy az sora íaroknak az ky ereztett helyekreöl marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki ereztő heljek voltak [UszT 12/97]. 1806: három derék szán, két erdőöl és egy sora járó [HSzj derék szán al.] * ~t vágat. 1673: jó volna sőt vágatni vele^a, míg az tömösvári pasának ő nagysága értésére adná [TML VI, 455 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aA 15 szókott jancsárral] * ~t vecturáz. 1749: midőn a' Portusra sőt vecturaztak volna edgj szám (!) soja ketté törvén, midőn busult volna rajta, az I. Keresztes Peter consolalta biztatván hogy ő azt el igazította, s kára nem lesz miatta [Torda; TjkT III. 262] * ~val kereskedik. 1749: Minekelőtte Szilágyi, alias Lakatos János ur(am) Assessorságra fel vétetett a' mint félyeb is mondám N(eme)ssi szabátsággal elő ember volt. Sóval kereskedet; A lakatos Mesterséget is üzte [Somlyó Sz; TKI Franciscus Tidrik (67) jur. assz. vall.] * ~val kereskedő. 1668: Itt Máramarosban az harminczad erigál-

tatván, harminczados uramék nem elégesznek meg azzal, hogy az sóval és egyéb marhákkal kereskedő emberektől harminczadot vegyenek, hanem a mi még eddig szokásban nem volt, most olyant is igyekeznek elkövetni [TML IV, 323 Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz]. 1676/XVIII. sz. eleje: Akár a' Dési só Cellérek, akar más egyéb Sóval kereskedők, ha a' Birák meg engedik hogy ki rakják itt a' portusson sojokat, tartozzanak száz sóból egy forinttal, a' Templom szükségere [SzVJk 207–8] * ~val való kereskedés. 1593: Sowel walo kereskedissel ilni akarnak [Dés; DLt 241]. 1671: Mivel sokann a' Sóval való kereskedésben a' Fiscust defraudállyák némelyek nem a' Portusson, hanem másutt adván Sójokat a' hajokra, a' melly lopásnak neme; Végezettett azért hogy ha kik ezután olyanok találatnak, kik ezt cselekednek két két száz forintot maragdyon, és az el-lopotott sónak Portusi árrán [CC 55] * ~ venni. 1800/1802: menyünk el Só venni Parajdra [Makfva MT; DE 6 Transm. 461] * egy könyi ~. 1717: Edgy könyi Só, appro darabocskákb(an) [Kentelke Szd; JHbK L/3] * idegen ~. 1597: Az idegen so feleol is ew kegmeke wgy zollottak hogy az clebbi vegezes zerint mikor az vasarra sőt hoznak zekerekreöl le ne rakhassak, es ha az vasaron el ne(m) adhatnak tehat az varosrol ki vigie (így!) [Kv; TanJk I/1. 290] * kerek ~. 1594: Az Varbéli hazakban ualo Inuentarium Az belső kapu mellett. Wagjon Oregh kerek Soo No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 29] * lengyel ~. 1705: a Cancellarián levők panaszkodnak, hogy Szilédiára adtanak volt assignatiot ott is a só fundusából hogy felvehessék fizetéseket, de minthogy a lengyel só belopása miatt ott is kevés redditus van, ők is még fel nem vehették [WIN I. 449].

Sz. 1710 k.: Harmadik rendbéli kenyér Roggenbrot volt, és színére nézve mint a szederjes vagy fekete posztó, nehéz mind a só, tömött mint a szappan [BÖn. 575]. 1768: A Szöllőről nagj örömmel irtunk volt mert olyan volt rajta a Gerezd mint a só [Told. 5a].

2. porsó; sare măcinată/sfărmată; Feinsalz. 1584: Sophia Zeoch lakabne vallia Zolgaló leany valem Latam ezt Zabo Catotol, hogy az Zoba Ayto eleot kewzeob keowet fel vewe es Sowel s hamúwal hinte megh az helyet es Hírser Martonnewal haromzor leptete Altal [Kv; Tjk IV/1. 216]. 1596: Jelentette vala az gazdazzoni hogy 12 penz arra hust veött Azt (!) penigh chak vizzel sowel igen sowani volt, hanem egiebbel kellett feőzni [Kv; Szám. 6/XXIX. 172–3 Bachi Tamas sp kezével]. 1608: egiebbnek nem itil-heteók lenni aszt sonál mégh Kristaly Emrehne megh nyalántá [Szentegyházassalóhálalu U; OfLev.]. 1621: feozet-tem eo kemeknek egi tal piztrangot soba(n) [Kv; Szám. 15b/IX. 200]. 1743: Alítottat Pisztrangas halásznak Bolog Mihaj, aki tartozik annuatiot be adni 600. mellyeket tartozik meg szaraszteni, Sót adván az Udvar hozzája [Grohot H; Ks 62/6]. 1749: sot hogi tölcük az Szeremer Testében, hoztakke töltettek nem tudom [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1842: Fél év alatt Czipo sütésre, és Főzelékre ment el 15 Font so [Hoszsúaszó KK; Born. F. IIh Szermerjai Károly számadó keze írása].

Vö. az apró- és millye-só címszóval.

Szk: ~ba fő. 1595: Elsőo tál etek tsuka soba feőwe: 13 font chiukat veottem f — d 52. Feier Tamasnetol 2 1/2 Etyel eczetet veottem f—d 30 Tormat chiukához veottem f — d 2 [Kv; Szám. 6/XVI. 1] * kalcinált ~. 1558 k.: Wenusnak feyersege ez zerenth lezen, Wegy kalcionalth

sooth, borkoueth es timsooth Egienlőkepen chalch(inal)va ezeketh, oluazd meg anny echetben keuerve, ozton ebbe hetcher heitue es hethcher oluazthua olchad az veres rezeth, lezen zep feier es lagy Minth on [Nsz; MKsz 1896. 287] * *lagy* ~. 1679: Lagi S6 tarto Cseber nro 1 ebben lagi s6 octal. 6 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. 1681: Kisded kád egi Ebben Lági s6 Qr 2 K6 S6 Nro 12 [Vh; VhU 502]. 1682: Közönseges k6 s6 Nro 16 Szép fejr k6 so Nro 4 Lági s6 Qr. 2 [Vh; VhU 693. — "Quartal"] * *törött/tört* ~. 1587: Teoreot sot hozattam ket vttal —/5 [Kv; Szám. 3/XXX. 25 Seres István sp kezével]. 1680: Sütö haz ... egy Uj cseber törtöt soval felig [A. porumbák F; Ált Inv. 23]. *XVIII. sz. eleje*: Az melly lonak a lapoczskája Szárad, le döjtve ér vágó vassal meg kel a lapoczskáját vagdalni jo formában az után harapo fogoval fel kel Szedni a lapoczskája bőrit, apró tört s6val meg kel hinteni a föl Szakadot bőrt [JHb 17/10 lőrtási ut.] * *vhányadmagával eszi* a ~t. 1756: (Az attestoriából) ki tetzik hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot ennem, s azon kívül kéves Jobbágyatskaimat, s pénzes dolgassaimat etellel kell tartanom [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/279. 2b Bartók Áron foly.] * *vki ~ját (s) kenyerét eszi*. 1619: az bódog emlékezett szultán Ahmet császárnak savát-kenyerét nem öttem heába [BTN² 340]. 1698: jöve' Tisztarto Úr Veres Gergely Ur, s monda no az aki az en somot s kenyeremet észí kellyén fél, jöjön is velém [Szászfalu Hsz; HSzjP Kús Jánosné vall.] * *vkivel* ~t s *kenyeret eszik együtt*. 1619: magam^a látom, hogy az urad nekem nem hiszen s megvetette az én barátságomat, s nem tartoznám véle, de megemlékezem az régi barátságról, s6<lt>-kenyeret öttem együtt véle | látod, mi s6t-kenyeret ötünk együtt az uraddal; az Isten nekem adja azt az gonosz, azkit neki kívánok, csak hatalmas császár igazságát adja meg [BTN² 177, 206. — "Mehmet pasa szavai"] * *vkivel egy ~n kenyéren él/van*. 1638: Czillag Giörgj megh teotté Uarga Miklosnenak, külön kenierreis vetette volt Uarga Miklos akkor tajba(n) az feleségét, nem c6t vele, az uta(n) ismet egi son keniere(n) volt vele, s eggyütt lakot vele sok eztendeigh [Mv; MvLt 291. 146a]. 1677: mint hogj pedig minden nemű ioszagom 1661 eztendöben puztasagra iutot volt semmi epület rajta nem volt aztis io gonduseles által tizteseges epuletekkel fel allitotta, es edigh ele uelem egi son kenyeren leuen minden iouaink eggyütt voltak [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/32]. 1692: az mikor azon perben forgo jöszagot az ő néhai Annyok vette volt akkor egy son kenyeren volt az Annyával [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1776: Már hatvan Esztendöket excedalt öreg ember Ráduj Nyikula nevű Széplaki Birám Vejét maga mellet tartotta, egy s6n Kenyeren éltenek [Széplak KK; SLt 17 P Horváth Ferencz lev.].

3. s6jórándóság; cantitate de sare ca venit regulat/remuneratie oficială; Salzbezüge. 1606: Az szegeniek szamara ualo soknak be Jöueteli. Taualy Eztendöben hogj zamot attam, maradot nalla(m) sauok az szegenieknek nro 3101 Ez Eztendöben attanak az zegeniek zamara az Colosi Aknarol sot ... nro 2000 [Kv; Szám. 12a/l. 12]. 1614/1616: az aknas helylyeken az többj közt az Akna Biraknakis Decanyoknak es az Szeker Dacánakis (!) jar bizonyos szamu sovok prouisiouiok | eleitől az Colossj praedicatoroknak sallariumokban az Feiedelmek prúsiouiabol esztendöket (!) rendeltetiet nyoltz nyoltz szaz S6, fel soúával egyetemben meg adatot [Kv; RDL I. 100] | Tudom hogy az mostanj Praedicatorunknak, Feiede(m) parancholattara

attak meg a savat [Kv; i.h. Steph. Kovacz prov., Szék nyil.]. 1615/1616: Bükfalvi Imre Papp Uram, akkori Colossj Annyasz. egyháznak lelki pasztora, mind az maga es Colossi tanacz neuevel ő kglmehez intercedalni küldöt volt, az Colossj praedicator souanak ki szolgáltatasa es meg adassa felöl [Kv; i.h.]. 1742: ezen Ispotálnak hány mása sava jár [Kv; AggmLt C. 12]. 1791: a' mint a' régibb idők(en) a Papok(na)k es Professorok(na)k szokott vala bizonyos szám Mása so adattatni, az ennek utánna is a' szerént ki járjon [Kv; SRE 269]. 1792: Borbéli fizetését Professor Méhes Györgynek ki potolja nem külfömben a' So is annyira a' mennyi szokott járnai a' több Professornak ugy mint 5. Mására a Communis Fundusbol ki potolthatik [Kv; SRE 286].

Szk: *isptótyához való* ~. 1597: Az Ispotalihoz való s6t az Ispotaly Mester vagy it lehet vagy másua distrahallya adgia el [Kv; TanJk 1/1. 290] * *Isten sava* egyházi (oktatási) célokra fordított s6jórándóság vagy az abból származó jövedelem. 1670: Az itt való aknán volt eleitől Isten sava nevezeti alatt való s6, kinek árát felmenő deákoknak es schola<beli embereknek> szokták volt adni [TML V, 49 Tekei Mihály Nalácz Istvánhoz Husztról] | Az Isten sava nevezeti alatt felöl való proventusról ú nagysága mind Kegyelmednek s mind penig Debreczeni Jánosnak parancsolt [TML V, 61 Nalácz István Tekei Mihályhoz]. 1672: Irta vala Kegyelmed azt is, hogy tudósítsam mennyi pénz volna nálam. Az kamara ispán adta pinz féle az haterz forintból vagyon hatszáz forint. Isten sova pinze féle vagon külön kétszáz forint, mind öszvességgel vagon, Uram, nyolcszáz forint [TML VI, 4 Katona Mihály uahoz]. 1693: Németi Samuel Uramtól vött levelet a' Tiszt. Consistorium Idv. b. e. Fejedelmektől Is(te)n sava nevezeti alatt a Maramarosi Aknarul járo beneficium felöl, mely ennek előtte intervertaltatva lévén a' idok mostohasága miat [Kv; SRE 17] * *nemes* ~. 1793: ezen Hadnagy familia eleitől fogva armalistai nemesi szabadsággal elő Emberek voltak, s hogy még a' nemes sois nekik ki adattatott [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)] * *nobilitaris* ~. 1756: méltotassak Istenértsi regi usussait, Törvenyt a Nemességnek maga hathatos interpositiojaval manutenealni, Nobilitaris Somnak ki adattatását exoperalni [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/270. 1–2 Bartók Áron foly.].

4. s6akna; ocnă de sare; Salzgrube | s6kitermelés; extragera sării; Salzausbeutung. 1623: Tudom aztis hogy mikoron Iffiu Janos kiraly el fogna az Zouathay Sorol az Maros szekieket hogy miuelnek az baniat, kit vduarhelyhez kit penigh az Sofalui sohoz foglalanak [JHb Valentinus Orb<an> de Kibed vall.]. 1667: a s6 harminczadlását is kéré, hogy ú nagysága engedje meg, úgy mint eddig [TML IV, 114 Székely László Tekei Mihályhoz]. 1671: Méltóságos RAkoczi György Fejedelemségében, Maramarosban a S6tol Harminczadot nem exigaltak [CC 45].

Szk: *~nak proventusa*. 1670: Az huszti dolgokról mit írjon Katona Mihály uram s mind penig az s6nak proventusa felöl az inspector, én urunknak megmutattam [TML V, 125 Székely László Tekei Mihályhoz].

5. marhas6, állatok számára (a legelőre) kített darabos; sare pentru vite; Viehsalz. 1587: Keouetkezik az Soh vetelj, elseoben az Haz züksegere annak uttana az Johoknak es egieb Baromnak ualo züksegere [Kv; Szám. 3/XXVI. 68 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1775: a Marháit a Szena füveken sozván, avagy sot adván ugy el rontotta hogy nem

tsak az idén hanem még jövődöbe is azon szotat helyyek-(ne)k hasznát nem vészik [Kisoklos H; BK sub nro 303 Dantsu Bonzán (60) jöb vall.].

Vo. a marhasó címszóval.

Szk: ~ra való hajtás. 1773: Az Sora való hajtás iránt Excellentiád parantsolatya szerént kívánunk tselekedni, abban nintsis mód hogy flügh mehessenek [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz] * ~t nyal. 1811: Ha nem akar kantzád Ménlovat fel venni, Koplaljon, ne kapjon sem innya, sem enni, Sokszor próbált dolog, e' néha meg tsalja, Szükség azomban, a' söt szüntelen nyalja [ÁrÉ 143].

6. sós (forrás)vízből (főzéssel) nyert só; sare obtinutá prin evaporare; durch Wasserkochen gewonnenes Salz. 1823-1830: Itt láttuk a sófőző házat Lovak által bizonyos masinán tekertetik fel a vizet magasán A nagy katalanban közzénnel tűzelnek mikor annyira főtt, hányni kezd fel a söt, mint a savó az ordát Mindennap 150 Scheffel söt főznek igen gyenge erejű só [FogE 191-2. — "Hálléban 1796-ban]. 1834: Városunknak Határan talaltato Sos forrásnak, nem tsak Vízével, hanem még Savával is élhetni meg engedtetett [Dés; Dlt 534].

7. ~ul sóként; in sare; als Salz. 1587: Az pajtáknak beribe Nagodnak jgirunk az ki nég eöl fl. 4 harom eoltol fl. 3. ket eoltol ket forintot az ki menj eol annj forintot vag kez penzül kiuanja N(agyságod) vag sojul punkostbe minden eztendoben egzer meg adgiuk büntetes alatt [GyK.A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. 1614/1616: Tudom azt hogy az en Attyam Boldisar Praedicator harmadfél Esztendőig lakek Coloson, az ministeriumban és mindenkor esztendőről esztendőre meg attak az nyoltz szaz kö soot, vagy soul vagy penszül [Torda; RDL I. 100 Joannes Pall, jud. pr. opp. Thorda vall.]. 1668: Az só állapotjáról mit írsz, értem, de úgy hiszem, hogy ha úgy iránzanak szaporábbnak, hogy soul adják meg, talán nem cselekednék [TML IV, 257 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

◊ Szn. 1603: St. Hadnagy alias Só ppix [Köszvényes MT; SzO V, 257] | Ant. Só ppix [Remete MT; i.h.]. 1614: So András [Bere MT; BethU 87] | So Antal [Remete MT; i.h. 54] | So Istvan [Bözödújfalú U; i.h. 177]. 1664/1687: Steph. Soó [Kibéd MT; MMatr. 200]. 1670: So Miklos [Seprőd MT; BálIt 50].

◊ Hn. 1228/1378: (meta) descendit iuxta rivulum et ibi intrat silvam fagi, qui vocatur Madabiki et per eundem rivulum terminatur in littore Soyoy [Gyeke K; BfO I, 6]. 1737: Az lo tilalmasban az Só farkán vicinitatibus ab una az Akna lo tilalmossa [Torda; EHA]. 1773: Az Özvegyné Soja (sz) [Szarhegy Cs; EHA]. 1785: A Soba [Gyerővásárhely K; KHn 153]. 1797: A So uttya felet (e) [Tarcasfava U; EHA].

sóadás sókiutalás; repartizarea unei cantități de sare (pentru cineva); Salzuteilung. 1677: Az Székelységen lévő Darabantságnak-is, az Aknákról házok szükségére való só adás usque ad bene placitum Principum, rendeltetett, praestaltván ókis az Aknához való taxát [AC 214].

sóadattatás sókiutalás; repartizarea unei cantități de sare (pentru cineva); Salzuteilung. 1671: Só adattatás az haza fiainak ante omnes extraneos [CCM].

sóakna sóbánya; ocnă, salină, mină de sare; Salzgrube. 1571: az tiztartók ... Jobaginkat ... valahol akartak chak el

foglaltak ket varhoz és az Soo Aknához hamorhoz [SzO II, 324 a székely főrendek az egy-hez]. 1585: Mikor Keoreosi Mihál deak iktata Palffalwat ezt monda vrunk enneke(m) chak az eo birodalmat atta melliet az soo aknához birtak [Firtosvárálja U; UszT]. 1597: Sofalui Janos feleséguel Anna Azzonniál Eggiwth megh gondoluan hog ven es el Eseth Emberek semmi teörüeni zeörént walo hereseök Nem leüen, az korondj Eöreöksegeketh ... Mindzentj Benedeknek adak, kiuel taplalhatnak magokath mint Jlljen Ven Emberek, Jlljen okon hogy azt eö felsege Zamara az soaknához vegie mely Wduarhely zekben wagion, akar penig maga zamara zabad legien vele [Szu; Ks 14. XXIX. 11]. 1614/1616: Elöszer azt mondgyak, hogy ennek előtte való időkbén, mikor en az Colosi so Aknat arendalasnak modgya szerent birttam volna bizonyos ideig akkor marattam volna adossa nyoltz szaz soval [Kv; RDL I. 100]. 1662: Péchi Simon nótaján confiscáltattak Ismét az dési, széki, kolosi, tordai és vízaknai nagy jövedelmű sóaknák mind kezében valának [SKr 201]. 1677: ha kiknél Fiscusra nézendő Bányák; Soaknák volnának, azok az 1514. Esztendőbeli Generale Decretumban bé-iratot mod szerint recuperaltassanak | A' Só Aknák, ez Országának rendelési szerént, és annak jövedelmi, tulajdon csak a' Fejedelmeket illeti | Huszt Vára minden pertinentiaival, és minden jövedelmével, s' a' Só Aknával edgyütt, ötven ezer aranyban inscribaltat, a' Néhai Tekintetes és Nagyságos Groff Bethlen Istvánnak, és maradékinak | A' Székelységen lévő Só Aknák Fiscus számára foglaltattanak, in Anno 1567 [AC 44, 89, 148-9]. 1692: Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai hata-ron egy ő veszni tert, sillyedni kezdet tőgy fal talpokra, agosokra épitet So akna, Gepelye alol tőkebe be eresztve, vas csapon fordul, vas karikával öszve szoritva, felső felin fa csapja [Görgénysztrime MT; JHb Inv. — "MT". 1769: A Felseges Udvar eleibe hatván Némely Lakosok(na)k panaszzai, hogy a so aknáknak Lévo officium számára Fa vitelre erőltetnének, eo Felsege innen Anyai könyörületességéből az efféle erőltetést keményen meg tiltotta [UszLt XIII. 97]. 1794: a Maras Ujváron készült Sóó akna Számára Szükséges és az I. Tesauriatus által ki nevezett Szeretura nevezett Helly [Marosújvár AF; EHA]. 1845: Parajdról a' Sóaknákhoz vivő uton elromlodozott hidak építésire szükséges költségek valamelyik köz pénztárból kiadattása ki eszközöltessen [Usz; UszLt XI. 85/6. 215]. 1860-1861: a Kis-Küküllő ... ágya jó darabig köves, lejobb iszapos, fővenyes; vize, mikor tiszta, jó, iható, de mihelyt Sófalfvárol a parajdi sóakna mellett lefolyó korondi patakkal öszszevegyül, megsóul és gyakorta annyira, hogy csak a barmok ihatják [Benkő, Mszlsm. 6]. — L. még CsH 149; RettE 276; TML III, 78, V, 38, VI, 62, 64, VII, 190.

Vo. a fatyri-sóakna címszóval.

Szk: ~k inspektora. 1710 k: Én kértem volt Alvinczi Istvántól kölcsön 500 forintot. Ez akkor felette gazdag, sóaknák inspectora volt [BÖn. 687] * ~t megárendél. 1616: ezen Incata allegalya azt, hogy az mikor az Colosi So Aknat meg arendalta Bathorj fejedelem üdőiben, az miczoda igassaggal önekj inscribalt volt, akeppen birtta volt [Kv; RDL I. 100]. 1710: Teleki Mihály szokása szerint practicalódván, a nagy jámbor embert, Budai Pétert rávevé, hogy a sóaknákat árendálja meg a fejedelemtől [CsH 149] * ~t nyit. 1677: nem szabados senkinek a' Fejedelmek engedelmé, és ahoz járult Ország Consensusa kiölő Só Ak-nát nyitni, azt colalni, mellyet ha valaki cselekednék, evo-

caltassék a' Fiscalis Director által Ország Gyűlése alatt lévő Táblára, avagy Octavalis Terminusra, és két száz forinttal büntetessék-meg [AC 89] * *felhagyott* ~. 1761/1808: Köz, és osztatlann helyet tudunk egy fel hagyott Só aknát [Pata K; EHA] * *királyi* ~. 1816: Oláh János Tordán a' királyi Só aknák mellett szolgáló Huthman | a Tordai Királyi Só aknák mellett Hutmani hivatalt visel [Torda; KvAkKt 363] * *tilalmas* ~. 1713: Felette nagy abusus szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós helyeknek lakosaitól a tilalmas és fattyú- só aknáknak kinyitásban, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VII, 794].

sóaknai sóbányánál levő; de la ocnă/salină; Salzbergwerk-. 1840 u.: öt Bágyoni Ifiak a' Felső Tordai Só Aknai fel pengetésekre Só lopás véget Tordára csoportosan bé hatoltanak vala, s hogy a' Só lopásban nem boldogulhattanak az őrzők mián öt kas annya méhemet el vitték [KLev.].

sóaknás sóbányával bíró; cu ocnă/salină; mit Salzbergwerk. 1639: (A kezeseket) megh dulathassak Es vehessek, akar mi nevel megh nevezhető helieken szabad, Es szabadtalan varoson Es Soaknas helieken(n)is [Dob., Ks 41. F].

sóalkalmatosság kb. sótároló hely; loc de depozitare a sării; Platz für Salzlagerung. 1704: Ugyan ma jött a híre, hogy a generál Fehérvárt obsidiálta volna és oda szállott volna a Maros-partra, aholott a sópajták és egyéb sóalkalmatosságok voltak [WIN I, 224].

sóárenda sóakna-bérlet; arendă pentru ocnă/mină de sare; Pacht für Salzgrube. 1669: Az elmúlt medgyesi terminuskor búcsúvzán az rác Szegedi Gyuricza az sóárenda mellől, másképpen nem maraszthattam volna meg, kiből asszonyunknak ő nagyságának mi kára következhetett volna, Kegyelmed jól tudja ... melyet látván én, hogy az rác csak elől mellőle, tanácslottam Hedri uramot is, álljon melléje, adják meg kettő ő nagyságának az ezer tallért [TML IV, 562–3 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

sóárendátor sóakna bérelője; arendaşul ocnei/salinei; Pächter der Salzgrube. 1678: En Palogiaj Mihálj valalta(m) fel az Dessj harminczadnak Rationistasagat, Eskusze(m) azért az Elő Istenre ... hogi ezen hivatalomban az én klmes U(ram)n(a)k és klmes Aszonjo(m)nak só Arandator Uramek(na)k ... hasznot kereső Szolgajok leszek [Gyf; KaLt Apor István ir.].

sóáruulás só-árusítás; vînzarea sării; Salzverkauf. 1792: noha Városunk nem csak közönségesen, hanem annak különös Lakossai is a Só áruulás ez előtti ussussában voltak, Sajnoson kell mind azon által érzünk, hogy ezen Szokásnak ellenére a Só Áruíthatásnak Beneficiumával nem csak Hazánk fiai között egy is nem élhet, hanem tetemes Sérélmünkkel ezen Jót idegen vészi [Zilah; Borb. II hiv.]. 1847: Vádoltatik valló, hogy Bucumba lakó Kolbászi Tamás nevű só-distractort a további sóáruulástól eltöltötte volna [VKp 174].

sóáruíthatás sóáruulás/sóval való kereskedés lehetősége; posibilitatea de a vinde/comercializa sarea extrasă; Gelegenheit für Salzverkauf. 1792: a Só Áruíthatásnak Beneficiumával nem csak Hazánk fiai között egy is nem élhet, ha-

nem tetemes Sérélmünkkel ezen Jót a mely Városunk(na)k közönséges hasznára Szolgálhatna, idegen vészi [Zilah; Borb. II. hiv.].

sóáruító sóárusító; de/pentru vînzarea a sării; (Platz) für Salzverkaufen. Szk: ~ hely. 1759: a' közönséges piactzon a' buza szerben és a' só áruító helyen [Mv; MvLev.].

sóáruítási sóáruításra vonatkozó; referitor la vînzarea de sare; sich auf den Salzverkauf beziehend. 1846: A Kolosi só hivatallal kötött só áruítás béli jogról szollo Contractus in Copiis [Erked K; LLt].

sóbafőtt I. mn sós vízben főtt; fiert in apă sărată; im Salzwasser gekocht. Szk: ~ csuka. 1597: Egy Taal Soba feot Czwkat [Kv; Szám. 7/XIV 59 Masass Tamás sp kezével] * ~ hal. 1597: Hoszadtam az Soba fot haalhoz 3 Eytel ecsetet —/24 [Kv; i.h. 7/XIV. 59 ua.] * ~ retke. 1597: Chiukat Teoreot lere Varose. Etzetet a' Soba feot retkehez 5 1/2 eitel d 44 [Kv; i.h. 7/XII. 35 Filstich Lörcin sp kezével]. 1598: Elso l. Taly Soba feot Retke d 27 [Kv; i.h. 7/XVIII. 77 Masass Tamás sp kezével]. 1609: Elseo tal etek Soba Feot Egi Retke hozza kilencz fontos f—d 36 Ket eytel Eczet d 20 Torma d 1 f — d 21 [Kv; i.h. 12b/IV 426].

II. fn 1. sós vízben főtt eledel; rasol; Suppenfleisch, im Salzwasser gekochte Speise. 1586: Soba feotheoz echiet es vi zalonna specelnj —/12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 75]. 1823–1830: Mikor az urak benn nem voltak, a városról hordattak fel ételt^a fogadott gazdasszonytól, leves, sóbafőtt, becsinált, sült | Ami továbbá a göttingai életünket illeti: az ebédet, vacsorát egy hónapra 15 tallérért adták, s szállásunkra hordotta a legény. Volt leves, sóbafőtt, becsinált, sült, kenyér nélkül, sert hozattunk, azt ittuk, egyszerű másszor bort is [FogE 116, 229. — "Szentpáli Elekek"].

Szk: *berbécshús* ~. 1823–1830: Aratás után kedves étele volt^a a fürj kásával. Azonban osztán mikor ideje volt, mindennap berbécshús sóbanfőtt s amellet mégis mindenkor marhahús sóbanfőtt is volt [FogE 135. — "Bethlen Pálnak"] * *marhahús* ~ → *berbécshús* ~.

2. sóbafőttöz való (edény); (oală) pentru rasol; (Topf) für im Salzwasser gekochten Speise. 1782: asztali portzelan tesse, soba főtt par 2 (igy!) [A. balázsfa BN; LLt].

sóbánya sóakna; ocnă, salină, mină de sare; Salzgrube. 1831: Ezen utomba Ábel Fogadosan innen, a bé sülytet Só Bánya irányába ... találalok tégedet ... részegen teringetvén a Gujabeli Marhákat [Dés; DLt 332. 13].

sóbéli sóra vonatkozó; referitor la sare; sich auf das Salz beziehend. 1822: a' Déás Aknai Királyi Sóó Tisztstégtől a' Sáros Berkeszi² Apro Sóó Distractioanak meg hagyatott a' melly Conscriptus Lakosnak Soobeli Competentiája ki ment, bé irodván elebbi Bollétája, második ízben is ki veheti [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmund aprósó áruító biztos jel. — "Sárosmagyarberkesz Szt].

sóberek sós berek; luncă sărăturoasă/cu solul salinizat; Hain mit salzigem Boden. Hn. 1786: a Falun kívül lévő Nagy Irtásban a kis Morgo és So Berkek között (k) [Nagy-pacal Sz; EHA].

sóbrák fősvény, zsugori; zgürcit, avar; geizig. 1823–1830: Rendkívül piszkos sóbrákasszony volt ez^a ... minden

hétén egymásra küldi a commissiókat egy s más dolog iránt, melyekből mind nagy fősvénysége tetszik ki, mint egynehány kupa borért a férje megpofozásából is | sobrák, fősvény, ha valamije volt, abból senkinek semmit sem adott^b, pénzt pedig úgy kímélte, hogy csak egy krajcárját is félve adta ki [FogE 100, 134. — ^aKorda Zsuzsanna. ^bBethlen Károly].

sobrákság fősvénység, zsugoriság; zgircenie, avaritje; Geiz. 1596: Biro W. meg hagyja, hogy sobrákságnak beket hagyján, úgy(a)n gazdalkogya(m), mint olyan Groffnak^a, költtettem kesső és hertelen Ebedgyere és Waczorara, igyen [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aLúdoúcius Angiusola, Cubicularius et Nuncius pontificis].

sobrákul fősvény módon; ca un zgircit; geizigerweise. 1657: (Kassai István) Noha sok jószágokat, udvarházat bír vala, de az fősvénységnek sorditíese nem bocsátja vala künn földön lakását, hanem az városban városi takarossággal, kevés cseléddel sobrákul él vala [KemÖn. 254].

sócé csirkefogó; vagabond, pierde-vará; Schelm. 1630: minek utanna, hogi az veres vagas megh eset volt, az kapu közben halla(m) hogi az ket fnas beszilli vala egy masnak s monda Mihok hogi bezzegh megh ütem am eczer a so-czett, hogi mindgjart az kapunak haniatlek ugj mond [Mv; MvLt 290. 194a].

sócellér sókereskedő; negustor de sare; Salzändler. 1676/

XVIII. sz. eleje: Akár a' Dési só Cellérek, akár más egyéb Sóval kereskedők, ha a' Birák meg engedik hogi ki rakják itt a' portuson sojokat, tartozzanak száz sóból egy forintal, a' Templom szüksegeire [SzVJk 207–8].

sócsűr sóraktár; depozit/magazie de sare; Salzlager. 1799: város határán a Szamos parton épült, de már leha-gyott és eladová tétetett Só Csűrűt és ahoz való strásaházat [Dés; EHA].

sód kemence tűzfala; cāminet, chiminet; Ofenwand. 1744: ezen kemenczének az elején Cserefa vagyon, a lába kőből való, az sodgyát kőből és sárból rakták ki [HSzj sód al.]. 1755: azon Jozságon levő Háznak volte faragot kőből álló Soda [F.csemáton Hsz; HSzjP]. 1803: hazajöve és beült a sod alá [HSzj sód al.].

sódar (füstölt) sonka; jambin, şuncă (afumată); (geräucherter) Schinken | (füstölt) oldalas, lapockahús; costiță (afumată); (geräuchertes) Rippenfleisch. 1584: vittem fwsteolt hwst es pechienieket /45 Sodorokot/36 [Kv; i.h. 3/XXIV. 7]. 1590: Thudom hogi mi minde(n) approlekot az mi marhanknak ott az Jknek meg tiltuk sodora kerezte-teme oriais vala ott [UszT]. 1596: En magam hazatul attam 2. soldort f—d 32 [Kv; Szám. 6/XXIX. 107 Bachi Tamas sp kezével]. 1601: Zalonna Nro 5. Kezdet Darabba nro 2. Sodor nro 1 [Kv; AggmLt A. 41]. 1610: Aztis latta nagi kenieret tett az Tarizniaba, soldort s szalonnat [Farcád U; UszT 37d]. 1660: Uy szalonna nro — 1 azon oria Labay, sodori, feje rajta vagy(n) [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117]. 1672: Sodor nro. 40 [Alvinc AF; UtI]. 1692: Az Szalonnas házban tanaltunk szalonnat, es egyeb diszno aproleket Uj Szalonna nro 16// ... Ezek ... nyulastul, sodorostul vad-

nak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1714: Azon Gabonás házban tanaltunk két szalonnat még sodor rajta [Kászonfel-sőfalu Cs; LLt Fasc. 85] | három Szalonna sodorostól [Pálos NK; LLt]. 1720: Az Uduar Haznál Tanáltatott Sodor 4 Bog haj 4 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1722 k.: Kereszte-letől^a edgy Tyuk avagy edgy sodor a tyukert [Vécs MT; GörgJk 95. — ^aA papnak jár]. 1747: Diszno husok le írása Nyullya 9 Sodor 18 Keresztetem 18 Hoszszu pecsenye 18 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1753: Uj szalonna rajta lévő nyuljaival es sodarival [Beresztelke MT; Told. 19]. 1824: 2 kitsi sodor — egy kis háj — egy órja [Erdő-szengyel MT; TSb 43]. — L. még BÖn. 724; MetTr 361; SKr 628, UF I, 172, 913, II, 594.

Szk: ~ *takarni*. 1682: Vastag Abrosz sodor takarni nro. 2 [Utl] * *bőrös* ~. 1753: Szijjalt bőres Sodor Nro 27 Szijjalt bőres pecsenye Nro 35 Tor pecsenye Nro 1 Kopacz Solder Nro 12 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] * *első* ~. 1656: Ezen kis haznak az heian vagy(n) szalonna nro. 15. elseo Sodorostul [Doboka; Mk Inv. 5] * *füstös* ~. 1753: füstös sodor kettő Diszno labok nro 5 [Mező-záh TA; Told. 18]. 1768: Sodor a Szalónakon 20 Füstös Sodor 3 [Mezőstgyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *kopac* ~ → *bőrös* ~ * *ó* ~. 1676: Vadnak most ezen házban ... ő szalonnak cőtven hat Ugyan effele ő sodor nro. 163. O haj nro. 53 [Fog., UF II, 729]. 1684: oh oldol pecsenye no 16. oh Nyuly no 2. oh Solder no. 7 [Radnót KK; UtI] * *ordináré* ~. 1844: van oldalas ha kel utra 's ordináré sodor de sonkához egyhez se nyuljanak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * *új* ~. 1676: Vadnak most ezen házban uy szalonnak nro. 21. Uy orjak nro. 24 Uy sodor nro. 92. Uy hajak nro. 5 [Fog.; UF II, 729].

sódarab kőso darab; grunz de sare, drob de sare gamă; Steinsalzstück. 1807: a So darabakon hanyatán volt fektet-ve [K; KLev.]. 1836: egy nagybatska és két kisebb da-rabotska sóo darabok [Majos MT; Told. 35].

sódaráló sóőrölő; rişniță de sare; Salzmuhle. 1754: egy sóo daralo, egy alma törő valu [Ádamos KK; JHb XIX/10] | Ezen házak(na)k a Tornáczáb(an) vagjon három egy modu nagiságu igen jo hámbar, ugj Soo daráló, egy alma törő valu, egy vedres desa, és egy Tehén fejő-Sajtár [Kincsi KK; JHbK XVIII/10]. 1794: So Daráló Minden készületivel egy Perpentzén kívül [Nagyfalu Sz; CU]. 1816: A' Bor Szinbe kívül Egy So Daráló [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

sódaros sódaralóval együtt levő; cu jambon; mit Rippenfleisch. 1662: Sódoros szalonna [SKr 618 Tartalomjelző fejezetcíméből].

sódarpecsenye oldalas; costiță; Rippenfleisch. 1717: Torok, Sodor és kereszt pecsenyék nro 50 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5]. 1798: Sodor petsenye [Marosbogát TA; MkG]. 1823: Quietaltatik Budatelky Tisztem ... Negy Kereszt sontos oldalrol, négy lapotzkarol, negy Sodor pet-senyéről, két Hoszu petsenyéről^a [Kv; Born. F. IIe. — ^aFolyt. a fels.].

só-depozitórum sólerakat; depozit de sare; Salzlager. 1797: A Déési határon a Szamos partján tudva lévő Só De-pozitorium mellé Kontrásnak rendeltetett a Felsőes Erdélyi Kamarától meg őregetett szabadságos Katana Déési

Civis Beretzki Samuel [Désakna; DLt]. 1798: az úgy nevezett Szilagyi Majorjába, vagyis a volt sóó Depositoriumon innen lévő város elpusztult Fogadó házához [Dés; EHA]. 1805 k.: A' Nagy- és kis Szamos folyóinak Déés városa nyugati része felől utolsó egyesüléseken alól, mintegy kétszáz lépésnyire, az úgy nevezett hágók között, — vagy is sóó depositoriumnál lévő helyen [Dés; EHA]. 1810: a' So Depositorium mellett 's azon túl a' Kis Hágón szerte széjjel [Dés; EHA]. 1826: a Nagy Szamos vizén a' két Hágók között a' régi So Depositoriumnal [Dés; EHA]. 1841: a' régi so depositorium helyenél lévő egyik malom gáttjának megkötését ... megengedni méltóztatott [Dés; EHA].

só-disztraktor sóárus; vlnzător de sare; Salzverkäufer. 1847: Vádolatik valló, hogy Bucumba lakó Kolbászi Tamás nevű sódistractor a további sóárulástól eltöltötte volna [VKp 174].

sodor magával ragad; a lua/duce cu sine; mitreißen. 1841: tutajfáimat a viz a huhuba sodrotta [Dés; DLt 707].

sodor-aranylánc ? sodrott aranylánc; lântişor (de aur) răsucit; gedrehte Goldkette. 1673: Ket szaz ötven het szem-ből allo sodor arany lances [Marossztkirály AF; IB].

sodorit ? kb. vízsodrás révén keletkezett földdarab; porţiune de teren formată din aluviuni; Anschwemmfeld. 1844: ezen Berekhezis a' Szőlők alatt lévő Sodoritból apránként mosogatott a' Szamos folyó vize [Km; KmULev. I Kosztin Györgye (57) col. vall.].

Hn. 1714: Sodoritin felyül (sz) [Szászfénes K; EHA].

sodormány vízsodrás révén keletkezett földdarab; porţiune de teren formată din aluviuni; Anschwemmfeld. Hn. 1857 k.: Sodormány (1) [Márféva U; EHA].

sodrás sodort/tekert díszítés; ornament răsucit; gedrehter Schmuck. 1790: Egy darab fel tekert avatég borítás és Sodrás Dr. 08 Holmi dirib darab Lántzollások selyemből [Mv; MvLev. Ats Kis Ferentz hagy. 8].

sodrásos sodrott; răsucit; gedreht. 1750: Vagyon egy Islogos Sodrasos arany lantz, az mely nyomot Duc(atos) 21 [WassLt Wass Danielné ékszercei].

sodratlan nem sodrott; care nu este răsucit, nerăsucit; ungeglättet. 1681: Adat Harom lot fejer seljmet sodratlant //72 [DLev.2. XIIIb. a]. 1683: Vötem Hat nyitra sodratlan m(in)den fele színű selymeket | (Vettem) Ket Nitra Zöld és veres sodratlan selymet Nitrajat 3 forinton [Útl]. 1687: Egy nyitra Publican Szin sodratlan Selymet pro f 3/50 [Útl].

sodró 1. csizmadia szerszám; unealtă de cizmărie; Werkzeug des Stiefelmachers. 1839: Egy Sodro [M.lápos SzD; DLt az 1846.évi adatok közi].

2. tézstadíszító eszköz; uncaltă folosită la ornamentarea prăjiturilor; Gerät für Gebäckverzierung. 1816: Egy tesztia tziifrász Sodro [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

sodrófa tézstanyújtó fa; sucitor; Nudelholz. 1698: edgy Gyuro tekenyő ... edgy sodro fa [Kóród KK; LLt Fasc. 72].

1728: égy Sodro fa Sulykaval edgyüt [Aranykút K; Ks 55/73 Petky Dávid inv.].

sodron XIX. sz. eleje: Gránát szín keskenyő selyem 1. rongyos sodron 1. új Bunda [CsS].

sodrott sodrással készített; răsucit, făcut prin răsucire; geglättet. 1825: Kender portéka, sodrott, Kótelek 1 Má'sa Bé-hozatal Taxája 18 fl [INyR 8754 kv-i nyomt.].

Szk: ~ nyelű. 1637/1639: vagjon hatt Eöz labu kalanok Egib(en) Jaro kalan ket sodrott nyelű kalan [Kv; RDL I. 111] * ~ selyem. 1676: vöttem ... Katonak s Pannusnak szoknyajokhoz sodrot selymet de : 36 [Beszt.; Törzs]. 1743: Vettem egy patingt Den. 68 Kek sodrot selymet Den. 12 [Szászkerked K; LLt].

sófalvi a Sófálva (BN) ill. az A. v. F.sófálva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sófálva/Sărata sau Ocna de Jos/de Sus; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sófálva. 1. Sófálván található; din/de la Sófálva; in Sófálva befindlich. 1606: en az Soffalúi juhokot ott feytem az Mihaly Vajda be jeóútelekor [UszT 20/72 Paul(us) Maior de Paraid (46) lib. vall.]. 1623: mikoron Iffiu Janos kiraly el fogna az Zouathay Sorol az Maros szekieket hogy miuenek az baniat, kit vduarhelyhez kit penigh az Soffalúi sohoz foglalanak az Maros szekj falukban [JHb Valentinus Orb(an) de Kibed vall.]. 1642: Vitezlő Kis Pal Balint hiutinknek, Haromszeker(n) bizonyos szamu Louasz Szekelyek hadnagyanak, ott valo Soffalúi Aknankrol annuatim ki iart, annak most ötuen forintyat defalcualuan, az többit, úgy mint az mas fel szaz forintyat ki akariuk szolgaltatni neki, ugyan ott valo Aknank prouentusabol [Kp I. 56 fej.].

2. Sófálván lakó; din/care locuieşte în Sófálva; in Sófálva wohnend. 1561: az felszeged sententiaya tartasa zerent ... eli menenk Az peres feoldre es ky hyuatok az soofalúi espant es gerebeket az peres feoldre [BesztLt 21]. 1590: Philep balas Soffaly [UszT]. 1603: Albert mihalj sofalwy zab zekel hwjt wtan ezt wallia Az föld zenen meg mondhatnam az földnek a hatarat de Jnet nem Tudom [i.h. 17/29]. 1604: Viúe el Isten egy Atiankifiath hadba maradasban keozzilleónk, Kachio Balast Soffaluith, kinek maradanak aruay [i.h. 18/49]. 1606: Fwlep Bertalan sofaluj Kaczó Andras ... Jobbagia lura(tus) harmadeuj en major voltam, Az majorhazra 40 toluaj olah jeott wala [i.h. II/4.A. 153].

Szn. 1590: Soffalj Ferencj [UszT]. 1591: Joannes Soffaly nobilis de Malomfala [i.h.]. 1595: Soffalúi fere(n)cz [i.h. 10/40]. 1597: Soffalúi Janos [Szu; Ks 14. XXIX. 11]. 1598 k.: Caspar Soffalúi de Malomfalúa jb [UszT 13/93]. 1600: Soffalúi Janos [Tamásfva U; i.h. 15/263]. 1603: Petrus Soffalúi ppix [Remete MT; SzO V, 257]. 1604: Soffaluy Janos [UszT 18/27]. 1614: Soffalúi Mihaly pp [Nyomat MT; BethU 81] | Soffaluj Peter pp. Soffaluj Thamas pp [Remete MT; i.h. 54] | Soffalj Peter ppix [Etéd U; i.h. 152] | Soffalúy Tamas ppix. Soffaluy Istuan ppix [Martonos U; i.h. 147]. 1627: Catharina Soffaluj [Nyárádszereda MT; DLt 358]. 1675/1687 k.: Soffalúi István [Tótfva MT; MMatr. 293]. 1786: Soffalúi Josef [Kv; SRE 243]. 1844: Soffalúi Ignác [Nyárádselye MT; DE 4]. 1845: Soffalvi Josef [Dés; DLt 591].

sofelyos ' 1637/1639: Egi nyolcz szegű Sofeljos gyűrű Sas kormes, beouen nyom harmadfel Aran: aestimalt: — f. 40 [Kv; RDL I. 111].

sófőző sópároló munkás; muncitor care lucrează la extragerea sării prin evaporare; Salzsieder. 1823–1830: A nagy katlanban^a képzelhetetlen forrása vagyon a víznek. Osztan mikor annyira főtt, hányni kezdi fel a sót, mint a savó az ordát, melyet hosszú nyelű nagy vasserpenyőkkel szednek ki a sófőzők, és töltik valami méhkasforma kosarakban [FogE 191. — ^aHalléban a sófőző házban 1796-ban].

sófőző-ház sópároló ház; clădire/casă în care se extrage sarea prin evaporare; Salzsiederei. 1823–1830: Itt^a láttuk a sófőző házat Mindennap 150 Scheffel sót főznek [FogE 191–2. — ^aHalléban 1796-ban].

só-fundus sóból származó jövedelem; fond/venit obținut din sare; Einkommen aus Salz. 1705: Bethlen László uram még a vexelt fel nem vehette, mert minthogy a só-fundus, amelyből kellenék annak a vexelnek complanálódni, más-nál van, most azért difficultas nélkül nincsen [WIN I, 449].

só-gazda sóból származó jövedelem kezelője, sófelügyelő; persoană însărcinată cu administrarea veniturilor realizate din sare; Verwalter des Salzeinkommens. 1676/XVII. sz. eleje: A' siboi só Gazdák, a' Kereskedésből s büntetésből való részt adgyák ki az Eccl(esi)a(na)k [SzVJk 208].

sógor 1. cumnat; Schwager | férfitrokon; rudă masculină; (männlicher) Verwandter. 1569: Az Hatalmas Wr Jsten tharczia megh kdett mind az kmed feleségewel gyermekewel, Es annak whanna Rokoniwal baratiwal Attiafiaywal Sogoriwal, es mind(en) nemzetségiwel egyetemben [BeszLt 104 G. Bator a besz-i bírőhoz]. 1581: en megy gondolwan Keopecz Janosnak szekel wasarhelinek szolgáltatath pereimnek gongia viseleseth Szegedy ferencz sogorom es egiebek ellenis [Mezőbánd MT; BálLt 1]. 1582: Valentinus Colosvary fassus est ... Sogora vala eothiswos Miklos Peter Deaknak, es megh Adossult volt Neki [Kv; Tjk IV/1. 13]. 1591: Kereztely Pal feoldeok kit keresnek Szaz Antalnak vagion Kerestely Pal engette neky mint Sogoranak [UstZ]. 1600: Tudom hogy Racz Antal, Imreh Isthwannak ki sogora wolt, atta az Betlenfalui hazat [i.h. 15135 Mihaly Ambrus Betlenfalui Zabab zekely (60) vall.]. 1629: En Kolosuary Schuller Georgi az en Eoczeymmel sogoraymmal es Hugaymmal az en Attiay es Annyaj reszem feleoll megh alkuttam [Kv; RDL I. 140]. 1632: Ennek a kettőnek az sagarak adott belső ülés ház helyet [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366]. 1638: vagion ket hete hogi lo terebbe(n) hoza egiszter szenat az az Kovacz Jancsi sogora Miklos [Mv; MvLt 291. 154a]. 1641: megh előltik Kuoaczj Miklost az Sogoromot [Sajósárvár SzD; Ks I. D Szekelj Jstua(n) (45) jb vall.]. 1699: Zöldi Istvánné sztanisa nevű falut ... Sebesi Beniamin Ur(ajm)(na)k mint vernek es sogora(na)k adá mi előtünk örökösön [Sárd AF; JHb XXXVII/3]. 1722: Cserei Janos Sogorommal ugy beszéltem én üdö telve ki fizetem [Kézdizstereszt Hsz; HSzjP Kús Farkas (50) pp vall.]. 1727: Mint Kedves sogorom(a)k ajánlom kigjelmed(ne)k mindenkor kész szolgálatomatt [Abrudbánya; Pk 7]. 1728: A Sogor Apor Joseph Vr(ajm)(a)t tisztá Szűvel latom, ha ki jü [Nsz; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához]. 1773: menyen kijed ihon sogram es hugom Aszony jó akaratyából bontson edgyet hozzon jobbat^a [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69. — ^aHordó bori]. 1789: Csetri Josef Sogor eő

Kglme azon földeket én töllem ki váltá kész pénzü [Mezőbánd MT; MbK XI. 75]. 1815: (Az) Attyafiak, sogorak ha lehetne meg melyeszténének kivált Szekely Mihaly ötsém [Várfa TA; JHb 48].

Szk: ~ának hív. 1570: Zenth Lazlay Gergel ezt vallyá, hogy Eothwes Lwkach az kochyst ky be hozta volt Sogoranak hytta [Kv; Tjk III/2. 85] * ~ának nominál. 1753: en többször levelemben kigyelmedet sogoromnak nominalni el nem mulattom; most az edczer ha ugy eset alazatosan követem kigyelmedet; ezért nem kel vala engemet pirangatni leveliben [Lörincfva MT; SLt Szabó László Gálfalvi Adámhoz] * ~ának szólit. 1823–1830: Zilai pedig megharagudott, hogy földjét az apám meg nem szántotta, holott az anyámnak atyafia lévén ... engemet öccsének tartott, az apámat pedig sógorának szólította [FogE 293] * közelvaló ~. 1710: Az anyám atyja, az öreg Cserei Mihály, Rákóczi György idejében görgényi főudvarbíró volt, azután a Rákóczi és Barcsai Ákos disturbiumiban csiki kapitányságra választott, melyet megirigylvén Lázár István, ki főkirálybíró vala, noha közel való sógora vala, a gyergyói tolvajokkal rámené s mádefalvi házánál mindenit felpredáltatá [Csh 79].

2. megszólításban; in adresa; als Anredeform | levélzáradékban; in formula de încheiere a scrisorii; am Briefende; 'ua., idem' 1569: Mikor vachoraltunk volna vachy Peter Monda ennekem, zerető Janos vr(am) es Jo sogorom, kyne Meny az hazbol, ne Jary kyn, hogy ne lassanak, Mert Meg eskwttnetnek ... vgy Ment el es wgy arwl el Mind chaky vram es Mind ő feleségének es Mind bekes v(ramnak) [Nsz; MKsz 1896. 371]. 1573: Sala Bartos hity vtan vallia hogi Mynekwtanna meg holt voltna (!) Nagy Sala, Ment volt eo ala Besterere lffyy farkashoz fely hiny Ide hogi meg oztozannak az nagi Salatwl Marat lozagal Es hogy zolt volna vele Mond lo Sogorom en oda Nem Mehetek, Mert az Isten engemet talam hamar ky vezen ez vilagbol [Kv; Tjk III/3. 133]. 1588: Ennekem azt monda Balazfy Christof ne fel sogor mert az mig En ilek soha meg nem perellek Jrette [Kövesd NK; SLt V 14 Fodor Matias jb vall.]. 1631: Andras kuoacz azt monda, hogi ho ho Sogor el attam) azt en az hazat regen [Mv; MvLt 290. 260a]. 1635: az feleségem egy test es ver vala Colosi Boldisarneval, en oda menek Colosi Boldisarhoz es mondek, jo Sogor lassad ha megh nezed az szőlőt mert el adgia az feleségem [Mv; i.h. 291. 38a]. 1665: Kegyelmed jó akaró sógora, atyafia, szolgál Boldai Márton mp. [TML III, 357 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1767: fojtással töltett fél pistoit meg foga aranyozván Modván Andrét, hallattam mondani tartazzál Sogor mert igen lölek [Majos MT; Told. 26/5]. 1803: maradtam igen elgyengült Szolgája kedves Sogora K Lutzai Elek mk [M.dellő TA; DobLev. IV/868]. 1810: maradtam hív atyafia Sogora Dobolyi Sigmond mp [Nagyak AF; i.h. IV/527]. 1813: Sogor! ezt tsak kétszer se mond; mert bizonyoson el nem Szenvedem [Dés; DLT 71/1814].

3. ~ék a sógor és családja; cumnatul meu și familia sa; Schwager und seine Familie. 1602: Catharina Kuthy vallia: Hallottam Zel Borkatol hogy monta ... im az komam penzen veuék az lowat Sogoromé: [Kv; Tjk VI/1. 632]. 1776: A faluban is nagy láрма esett, a sógorék Szentkirályi József és Szathmári József is odamentek [RettE 369]. 1814: a' székek Házában nevezetesen ollyankor szollott belé a' nevezett Czéh mesterné midőn a' sogoromé Barátosiekról volt a' szo [Dés; DLT 56. 15].

4. ~ul sógorként; în calitate de cumnat; als Schwager. 1801: az osztályt ... melyet mi hármán Sogorakkul tettünk véghez viszik [JHb XLVI/4 Jósika Miklós keze írása].

5. osztrák/német ember; termen folosit pentru denumirea austrieilor/nemților; Deutscher/Österreicher | cimbor, pajtás; firtat, prieten, camarad; Kamerad. 1670: Az commendant nekem mi választ irt, Im én Kegyelmednek oda küldtem Nem árt, Kegyelmed cathgorice írja meg neki, ha mi jót véghez akar vinni az ő felsége subditussinak oltalmokra ne imperiose legyen, hanem per bonam correspondentiam s precario, különben bizony lecsapják az sógorokat [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Ha. 1779: sógar [Csesztve AF; Ks 96]. 1788: Sogoram [Kv; RLt O. 3]. 1791: sogoramat [Sebeshely AF; JHb Dumitru Rehován (73) jb vall.]. 1796: Sogoramat [Kv; AggmLt B. 15]. 1821: Sogara [Mv; DE 3]. 1831: Sogoram [Dés; DLt 332]. 1846: Sogoram [Kv; Vég.].

sógorasszony 1. sógornő; cumnată; Schwägerin. 1660: édes Sógor uram, szegény Apafiné sógorasszony már két rendben küldött hozzánk ki, Im most is három szolgálji itt kinn van [TML I, 533 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1662: Ha az sógorasszony, Daczóné, oda megyen, láttassa meg, ha Bányára bemehet-e? nem-e? [TML I, 277 Ébeni István ua-hoz]. 1719: Gkiget mint Kedves Sogor Vrajmat nagj bizodalmason kérém, mégy emlékezvén az maga halando Sorsáról és alapottyarol az meg irt Napon es orakor Reggel az declaralt Falub(an) lévő Özvegj szegény Pusztá Hazamnál Kédvés Sogor Aszonyomokkal edgyütt meg jelenni és en(n)en szegény Feléségém még hidegült Tetemít el késérni ne terheltelessé [Gyergyóújfalu Cs; Borb. I] Solyom István lev.]. 1738: hallottuk néhai Kapitány Jzsák Uram szájából mondani bizony több Aranyai vadnak az sógor Aszszony(na)k Anitza(na)k mint énnékem [H; Szer.]. 1749: a Sogor Aszszont köszöntöm, s köszönöm hogy kicsi Gyurival dajkalkodot [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1796: a' Felesége mellet a' Sogor Aszszonyát élte [Bács K; RKA]. 1823: én Nms Szabo Josef Uramot sógor aszszonyával Vas Agnessel egy társaságba ugy hogy különös Szüvetségeket együtt, véttem volna észre soha sem láttam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Csorvási Györgyné Benedek Klára (26) ns vall.].

2. megszólításban; în adresare; in Anredeform | levélzáradékbán; în formula de încheiere a scrisorii; am Brief-ende: 'ua.; idem' 1637: gjere be sógor aszsoni lassuk az gyermekeit [Mv; MvLt 291. 95b]. 1697: Kérdém hová mégy Sogor Aszszony monda az Iskolába megyek [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szent Györgyi, al(ia)s Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.]. 1699: Sogor Aszszony eddig is a miatt az Inas miatt forgott kegyelmed bestelenségben [Hr]. 1808: Kedves Sogor Aszszonyomat ölellem csokolom [Szentmihálytelke K; BetLt 4 Nemes Anna lev.].

sógorka fiatal sógor; cumnatel; junger Schwager. 1717: most ujjalag el küldöttem edgy gyalmoczkámot Méhesre ha valamit tehetnének véle, hogy Sogorkáimnak is succurrálhatnék a börtre, itt pedig éppen Szűkösök vagyunk friss hal dolgaból [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez].

sógorné sógorasszony; cumnată; Schwägerin. 1570: (A valló) az kor Jwot volt oda Mykor Zas Janos es Borbelj lazlo veszekednek volt az keoz dolga felewl Es Zas Janos Jgh zolt Ez wallonak hogi Jo Sogorne azzonyom zolj

teis Borbely lazlonak Engedye nekem az harom labnye feoldet [Kv; TJK III/2. 162].

sógorság 1. sógorok közötti viszony; cumnătie, relație de cumnătie; Verhältnis zwischen Schwagern | rokonsági viszony; relație de rudenie; Verwandtschaft. 1570: Kwpa Isthwan ezt vallya Monda ez byzonsagh az embernek My keppen valo Sogorzagh vagon keoztetek hogy Jm halom Sogornak hyatok egymast, Az Ember azt Montha neky hogy Jllen modon vagon hogy az ew felesége es az Enym egy ember germeky [Kv; TJK III/2. 85]. 1614: Keuantatot volna hogy keg azt az zep Sogorsagot Attiafiusagot szemelőt viseluen nem iozagara hanem Jozaga keouwl adot volna valami keues keöltseget neki feye szabadtasara [Törzs. a fej. Szentpáli Kornis Ferenchez]. 1710: Kegyelmed^a régi ős hazafia, nagy nemzetből álló úr, s miért enged meg, hogy egy olyan ember, mint Bánffy Dénes, aki csak a fejedelemmel való sógorságért promoveáltatott, kegyelmed előtt járjon? [CsH 110. — *Ti. Béli Pál]. 1778: mentem juris professzor Csomók uramra, mivel sógorság mellett nagy confidentialiában vagyok [RettE 385].

2. vkivel sógori viszonyban álló személy; persoană aflată în cumnătie cu cineva; sich mit jm in Schwagerschaft befindende Person | vkivel rokonságban álló személy; persoană aflată în relație de rudenie cu cineva; sich mit jm in Verwandtschaft befindende Person. 1570: Thymar Myhal felperes Sogorsagywal egetembe [Kv; TJK III/2. 206]. 1630: Jollehet ennekem sogorsagom uolt de keuzzer uoltam hazoknal Kalos Giörgynek [Kv; RDL I. 19]. 1657: Bethlen Gábornak igen kedves és hiteles ember, sógorsága is volt^a [KemÖn. 27. — *Imrefi János]. 1662: minekelőtte a fejedelem Krakkóbul megindulna, Tordai Ferencet a portára küldötte vala olly instructióval, hogy megmondhatná: már az országnak metropolisa, fővárosa is, Krakkó, kezében volna, a nagyrendű lengyel urak is, kik sógorság, s kik kivált-keppen való jóakarói, baráti lévén [SKr 356]. 1701: Tudom asztis hogy mikor azon Deakok oda mentenek az Falub(an) azon Jobbagjok repetalására Tekint(etes) Kendeffi Janosne Teleki Kristina Asszony ő kglme egy szolgáljais lévén ő kggkel, azon Jobbagyokat nevezet szerint kerdezte meg én kerdem hogi ha ismerneji őket s aszt monda hogi igenis ismerne mivel sogorságok egy mással [Keresztényalmás H; Szer. Steph. Körösi (40) gondviselő vall.]. 1736 u.: Mikor a keservesek kijöttek a különös házból a színben hol a koporsó volt, legelől jötenek a sógorságok [MetTrCs 478]. 1771: Meghala a szegény Kádár Zsigmond is Jó emberséges nemeseMBER, jó barátom, a mostani feleségétől pedig sógorságom is [RettE 252]. 1792: fel gyűjtötte Sinkovits János Ur(am) az Felesége részéről lévő Sogorságait [Berz. 16. XL/5]. 1823–1830: Az méltóságos Domokos Sámuel úrnak, Küküllő vármegye főbíró-<ja>-nak s József császár ideje alatt sedria praesesének lett volt kezese 200 forintig egy Szathmári Mihály nevű szűcsért, sógorságért [FogE 81–2].

Szk: közel való ~. 1823–1830: Rátz Salamon igen közel való sógorság tiszteletes Kis Gergely uramhoz [FogE 59] * osztozó ~. 1824: midőn volnánk itten Aranyos Székben F. Sinfalván az Uni(ta)r(ia) Sz. Ekk(esi)a Házában az holottis jelen lévén egy Részről Sinfalvi Nms és Ntzes Kontz Moses és Ajtai Sámuel Uramék mint osztazo Sogorságok [Asz; Borb. I].

sógorsági sógori; de cumnat; Schwager- | rokoni; de rudă; Verwandten-. 1662: Azki^a ezen az 1646-ban Tren-

csinben felesége után való jószágiban s a gróf Illésházyak sógorsági látogatására járván, die 3. Augusti gutaütésben nagy hirtelen megholt vala életének 36. esztendejében [SKr 283. — *Gróf Bethlen Péter fia]. 1766: Ez igen jámbor, istenfélő, jó, szolgálatra való, emberséges ember vala. Nemcsak sógorsági kötelességgel viseltetünk egymáshoz, hanem ugyan jonatháni barátsággal is [RettE 204. — *Az emlékiró sógora, Enyedi István]. 1767: A commissariusok, úgymint ítélőmester Szombatfalvi László, Hodor József és Czikó Pál sógorok a kév; Apén mind Szamosújvárt voltak. Mit dolgoztak, ki nem tanulhattam pedig sokszor voltam együtt velek s kettővel sógorsági régi confidentiám vagyon [i.h. 208].

sógoruram 1. sógorom; cumnatul meu; mein Schwager. 1594: Mely Zaz f(ori)nt meg adasarl ado(m) en ez en pechetes chedulamat Moro Sig(mon)d Sogor vramnak menedekwl [Abrudbánya; Törzs]. 1600: Az my keuessem nekem megh marad Azokra hagiom Tütomak es gonduiselonek az en io Akaro Sogor vramat Janos Kouacoth [Kv; RDL I. 70]. 1608: az perit szallította(m) vala Haller Gaborrul Sogor Vra(m)ra Zalanczy Jstuanra [Kv; JHb XXVI/49]. 1686: En magam penig adoss vagyok Butyka sógor U(ram)nak 3 véka tavasz buzával [Kv; PatN 53a]. 1701: ha ki talalna joni soguram az mely övet kötöt hozza ki [Küldöttem volt levelet Pető Ferencz Suguramnak (!) [BLt 9 Toth Jstván édesanyjához Toth Bálintnéhez Ne-ről Angyalosra (Hsz)]. 1719: En Czegei Vass Miklos alkudtam es vöttem hitelben Sogor Uramtól Lengyelfalvi Orbán Elek Uramtól egy szarvas szőrű Spanyol faj paripát [Mezőmés TA; WassL]. 1730: az Ur Soguram és az Aszszony Hugom Aszszony [Kv; ApL 2 gr. Kornis Zsigmond keze frása]. 1740: Bornemisza soguram jo idein le gyűvén két napot az sogorom el várt, gondolván, hogy az harmadik napon fordul ele az Inspectorságról valo propositio [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1761: Mezei Battyám Ur(am) köszöntvén sogar Uramat azt izeni hogj azon adosságot Aszsignálta Apamuramra [Nsz; Ks Adamus Sztmiklosi lev.]. 1791: Kedves Soguram Betski Miklos Ur(am) [M.köblös SzD; Becski 98].

2. megszólításban; in adresare; in Anredeform | levél-címzésben/záradékbán; in formula de începere sau de încheiere a scrisorii; am Briefanfang/ende: 'ua.; idem' 1573: Megie(n) ky adam Jstwa(n) vtanna ered ez vallo ery az Jspotal hydnal, Mond Neky mint vattok Benne zereteo Sogor vra(m) ky hanyade az fat onnadt, Mond hogy Ne(m) hantam [Kv; TJK III/3. 198b]. 1660: Nekem kedves Sogor uramnak, nemzetes Teleki Mihály uramnak adassék [TML I. 562 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1661: Úgy veszem eszembe édes sógar uram, ha jól megvizsgálók, az más ember búzájában is találánk konkolyt [Mv; SzO VI, 230]. 1692: Hitesse el kglđ aszt magával edes Sogor uram hogy én bizony Kg(ne)k igaz joakaroja vagyok [ApL 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez]. 1733: maradok constanter Jó Ur(am)nak kedves Sogor Ur(am)nak igaz obligatus Szólgája Sógóra Maxay Dávid mpra [Szengyel TA; SLt 8. K. 6]. 1753: monda Rákosi Pál uram Soguram ne altercalodjunk, hadgia el ked had vessem be még egyszer [Martofva Hsz; HSzjP Tusa Jakab (30) ns vall.]. 1756: Mostanis ezen Levelemben kerem Soguramot bizadálammal considerallia az en hoszszas es Sullyos nyavallyamat ha ki mehetek ügyekezem a jóságot Soguram kezében által adni [Lőrincfva MT; Kp III. 135]. 1806: Na Soguram

mihent ide jó az a Bitang Professor, mingyárt kötezzesse meg [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1815: Tekintetes V Ispany Ur! Kedves Soguram! [Mikeszása KK; Kp II. 70 Nabradi Daniel lev.].

3. ~ék a sógor és családja; cumnatul meu și familia sa; mein Schwager und seine Familie | két v. több sógor együtt; doi sau mai mulți cumnați împreună; zwei oder mehrere Schwager zusammen. 1777: Sukrol az Atyafiak tisztelik sogor vramékat, s várják ki felé [Lőrincfva MT; SLt XLIV 13]. 1815: a sógor Uramék gondolatytis meg halgatva edgyeztessük a dolgot [Asszonynépe AF; DobLev. V/975 Borberekli Iosef Dobolyi Sigmondhoz]. 1818: Csu-dálkoztam a minapis mikor Sogor Uramék(na)k elé hoztam a békeltetést, hogy nem fogadják el jo kedvel [Szentbenedek AF; i.h. V/1013 Mohai Lőrincz Bartók Ádámhoz].

soha 1. (eddig az időpontig) semmikor (sem); niciodată, nicicind; nie. 1550: az belesen Inneth soha monostoryak nem byrtanak hanem walkaj tamas vöth Cyllarwl hawas Bört [Incsel/Damos K; MNy XXIV, 358 Mich. tarka de Inczel jb vall.]. 1557: En Machkassy Boldizar, ces Bwday, Gergely, keytral ew felsege embery kyk volthwnk, vallywk my azth az my hythethwnk zerenth hogy az Nemes zemely az Gywlay Gaspar Thewn yllyen wallasth my elewthethwnk hythy zerenth hogy hallotta attyathol Soha egyebnek nem hythtak, hanem Lepseny hazanak hythtak elthygh [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. 1568: Ersebeth zariady gergelne fassa e(st) en nem esmerem ez keth azontys, sem az palastoth nem luttam soha [Kv; TJK III/1. 153]. 1586: soha enny Summat raytunk Nem kertenek, hane(m) mégh Vrunk eo Naga halalakortis, Masfel ezer forintnal teobet Nem veotenek [Kv; TanJk I/1. 32]. 1590: en soha hitemet neky ne(m) attam [UszT]. 1623: Tudom aztis hogy Azon innen soha ne(m) feytek az vduarhelyszekiek nemis uolt akkor heliek hane(m) az meddwuel szabodon Jartak mindenwt [JHb Valentinus Salat ppix de Kibed^a (60) vall. — *MT]. 1639: olliat mondok, az melliet soha küüled senkinek nem mondotam [Mv; MvLt 291. 175a]. 1651/1653: az mely arokba(n) az Tatrangh most iar, soha abba(n) az arokba(n) az Tatrangh ne(m) iart [Bodola Hsz; EHA]. 1697: uittek volna el az ördögök s szaggatták volna el, mert soha nem szerettem mint hamiss lelkűt [Szentgyörgy Cs; CsJk 7 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. 1754: Tudgyae a Tanu bizonyoson es nyilván Nehai Tiszteletes Komjatszegi Pal vramnak ki lött légyen az Attya hany Jobbagyi voltak, és saha Contributio alatt nem volt [Asz; Borb. II]. 1756: az Nagj Atyám soha részt nem vett a Simon Jozságból [Kökös Hsz; Kp I. 199 G. Tusnádi de Kökös (60) pp vall.]. 1762: én Suha nem tapasztoltam, Nem is láttom, hogy Krajnik Uram az Uraság kukurizájából három Száz vékát hozott volna [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766: En ismértem néhai Bentsér Pálné Asz(sz)onyomat tudom aztis hogy soha ép elmével nem volt [Csisó Cs; Ks 92].

Szk: ~ *míg a világ*. 1823: Soha míg a világ bésem (!) volt kerítve^a [Bh; HG Eszterházi perek. — *A legelő].

2. egyszer sem, egyetlen alkalommal sem; niciodată; keinnal. 1552: ez ellwth mikor az Moduay vayda ennyre iuth, hath mindenkor bee iuuth, es soha karmekkwyl ky nem menth [LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferencz Batori Andrass erdélyi vajdahoz Tordáról]. 1568: Vincencius literatus fassus est ... Jta dixisset, Johannes brassai hazuch vg mond, bestye agebul benne ... Mert soha

ne(m) voltal te olyan helyen, s nem is vagy olyan Mint een [Kv; TJK III/1. 219]. 1584: Kadar Iános vallia 'a' feleségem laba meg vesze Izoniu keppe(n) laigatot velle, Zewntelen kertewk ez vargane Anniat hogy leone hozza es giogitana, de soha Ne(m) leót [Kv; TJK IV/1. 276]. 1597: Zabo Mihali wallia. Lattam az Kis Imreh giemekit hogi waltigh búdostak ala s fel meztitab az apioktol ige(n) feltek de ne(m) lattam soha hogi megh werthe volna eeket es werbe kewerte volna [Kv; TJK VI/1. 38]. 1655: Bodoni Martha jelenti az szent Ecclesia előtt, hogy Kükölli Varmegyében Egrestön volt férnyel Vajda Lukatsnal. Mivel pedig igen keményen tartotta, kenszeretet (!) mellőle elmenni. Azert emberseges embereknel szolgált egyúttis matutis immar három esztendőttől fogva. Azolta soha meg nem kereste, noha tutta hol lakik [SzJk 78]. 1722: Az Utumba Specificált Bikát Soha nem tudom, hogy embert, marhát s egyebet meg Sebhett volna [Marosbogat TA, TL Kovács Mihály (33) zs. vall.]. 1753: Orbán Miklós soha nem lattam, annál inkább beszede sem voltam velle [Törzs. Simon Csobok jur. ass. sedis Kezdi vall.]. 1778: a' Koronkai Református Eccliának Soha Ngod edgy grajtzár árta hasznót sem tött [Msz; Told. 3a]. 1788: Nagy Tamás Vram .. A midőn Bontzidán meg fordul a többek között Soha a Czitrom, és Narants vitel el nem marad [Solymos K; BfN Kátai Mihály lev.].

3. egyáltalán nem; deloc; gar nicht. 1568: Bestye kuruaffi soha ne(m) felek En a te kardodttwl [Kv; TJK III/1. 140]. 1573: Feyer Iános Zwky Benedekne Iobagia, Azt vallia az feold le zaka<tt> egi vagi ket lwh alat, Es az Teobies Mind vtanna Menten<ek> soha eleykbe Nem alhatot, otth holtak meg [Kv; TJK III/3. 217]. 1644: Ezt mondotta Varga Birtala(n) hamissá(n) rea(m) eskwuek Phileóp Palne, de ha az terueni hozza bizoni ki mecseti az nieluet ... Mert soha azt ne(m) tudgia miczoda az hwt [Mv; MvLt 291. 425a]. 1650: Azo(n) kezdé Mihalyi Istva(n) Sapolodni hogy eo soha nem tudgia mint vagio(n) az levelben(n) [Uszt 8/64. 18b]. 1701: edes Anyam kegyelmed egy jo Nagy Pokroczt készitcsen jöven<dö> telre mert anekül soha el nem lehetek [BLt 9 Toth István édesanyjához Toth Balásnéhoz Ne-ről Angyalosra (Hsz)]. 1731: ha minden héten szeket ültednénekis az eők Pereknék Suha vége nem lenne [Pálos NK; Ks 83 Géczj László lev.]. 1732: én az Aszony ó Nga dolgát soha nem érthetem mit akarjon ő Nga [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. 1766: Soha nemis igaz az hogj a' mely Josszág közös, annak köz Métájais légjen [Torda; TJKt V 328]. 1829: nem tudja soha hogy győzhesse ki a Falu annyi teméntelen költségit [Mezőkölpény MT; TSb Kelemen János (62) ns. vall.]. 1846: Saha Kenem (!) jöhetnek meg hasanlás nélkül [Magyaros MT; MRLt].

Szk: ~ ember nem lesz (belé/belőle). 1732: Ember soha nem lészen belőlle [Dés; Jk]. 1739: az Inakfalvi Birot a kit ugj meg kénosztatot a kapitány soha Ember nem lesz belé [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1744: meg verlek hogj soha ember nem lész [Szászsztyjakab SzD; Told. 11/81]. 1762: valahol ne találjam mert meg morsálom ugy hogj Soha ember nem lész belé [Kv; AggmLt B. 3] * ~ emberré nem lesz. 1573: eleibe allot az kardal Istwan ... ezt Mondwan vgy Meg marchanglak hogj soha Emberre Ne(m) leszen (!) [Kv; TJK III/3. 316 Balint Lakatos peter fia vall.] * ~ is. 1601/1675: én nem tudom annyi üdőtől fogva sohaish hogj Bernald Balas Csernatonban birt volna [A.csernátón Hsz; HSzjP Janos Balas de All Csernaton

(100) vall.]. 1632: monda Nagj Marton hogj el igettet te eötueös Istua(n) az en kerekemett ... azt monda Eötues Istua(n) hogj nem egettem en sohaish [Mv; MvLt 290. 76a]. 1679: Nem Tudom hogj ... valaki ellenzette volna vagy Tilto-gatta volna sohaish^a [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/2. 24. — ^aA földet]. 1770: nem is volt sohaish Vár(me)gye Tisztei által leg kisebb huzás vonasis az Hidak miatt [Csákgörbő SzD; JHbK XL/8]. 1782: hogj tsak leg kisebb jussa is let volna hozzá^a néhai Bán Sámuel Uramnak sohaish nem hallottam [Galambod MT; Told. 29. — ^aA jószághoz] * ~ többé. 1597: az azzony az fitalan gonoz eletert az perenger alatt ereosse(n) megh vezzeoztessek es az varosrol ki ewzettessek, soha penigh teobe az varosson magat ne tallattasa [Kv; TJK V/1. 134]. 1694: Pesti György Uram megh talált eskünni hogj soha többé vissza nem fogadgya^a [Kv; ACJk. — ^aTi. az inast]. 1789: Azt sem mondaták, hogj a Groff Árendátor Ur külömb külömb féle Malom Mestereket hivatván azon malomnak oculatiojára, azok azt tilték, hogj ott sohá többé malmot tartani nem lehet, mert az hely nem arra valo [Abosfva KK; Gyl]. 1868: A' burjánon ha most meg maradna is idegen juh; de soha többé az általános kül és bel birtokosság bele egyezese nélkül eladni ne lehessen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.] * ~ többször. 1584: Orsolia Hegedews Mihalne vallia Ezte(n) vosarnap ezt monda Isac Peter Ninch enneke(m) teób felseo Marha(m) az halonal, es Im en eszt el vizem Az kohbanis el lakhatóm, soha Nem leoweók teóbzeór az Eb hazaba [Kv; TJK IV/1. 209]. 1631: mondotta aztis Halom Kata hogj ha csak egy kis olat czenalhatis, de nem lakik soha eő teóbzsör senki hata meget [Mv; MvLt 290. 58b]. 1749: a' hus árta dolgában soha többször a' Communitast illy notabiliter eő kgmek^a al(ta) meg károsittatni nem partialya [Torda; TJKt III. 251. — ^aTi. a mészárosok]. 1793: mihiellen a Néhai grof Besztertzére el indul azonnal el megyen a' maga Josszágába, és soha többször vissza nem jö [Koronka MT; Told.].

Sz: ~ csordát nem őriz. 1696: ma bizony lepedőb(en) hozzák haza ha megh kaphatom soha csordát nem őriz^a [Mikháza MT; Berz. 17. XIII. — ^aTi. a pásztör] * ~ meg nem adom fejében. 1788: Nagy Thamas Vram parantsált fel tétetni 10 jo száraz fenyő Deszkákat mint nagy gazda költsön soha meg nem adom fejében, mintha Kolosvárat közelebb nem költsönözhetett volna [Solymos K; BfN Kátai Mihály lev.] * ~ nem eszik többet. 1644: keozeonnie az Ese leleók kurua fia hogj Oth Ne(m) talaltam, Mert soha ne(m) Eöt volna teobert [Mv; MvLt 291. 426a] * ~ nem eszik több kenyeret. 1792: soha több kenyeret nem eszel mihent ezen a barazdan felyül kaplak [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a]. 1797: a' Gráditson fel járo karkát is le rántván azzal ugy utánam hajtott, hogj ha ért volna, soha talám több kenyeret nem ettem volna [Harcó MT; Berz. 3.3. N. 21] * ~ nem köt több kutyát meg. 1663: az beste lelek kurva fia hogj ha valahol talalom Soha nem köt teob kutyat meg [Körispatak U; Pf] * úgy jár, hogj ~ el nem felejt. 1806: hogj ha a bitang Professortól függesz ugy jársz, hogj soha el nem felejtet [Sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

4. kihagyásos szerk-ben; in constructii eliptice; in Ellipsen: ~ annyit semmikor nem látott annyit; niciodată nu a văzut atât/aşa de mult ...; nie hat er so viel gesehen. 1731: bele Nezek abban az Zöld Sárta tarkás ladaban annyj pohárt laték azon ládának az fenekin, hogj soha annyit [Ne; DobLev. I/142 Ladislaus Úveges (37) ns. vall.].

sóhajt 1. a ofta/suspina; seufzen. 1661: Gondoljátok meg, kérlek, mennyi ezer keresztyének légyenek még az tatár keserves igája alatt, kik mezítelenség, éhség, szomjúság miatt elepedvén sóhajtanak [Kemlr. 340]. 1710: (Apor István) noha betegsége előtt örökké vig kedvű, nyájas ember vala, de azolta megkedvetlenedék, csak gondolkodott, törődött, sóhajtott, míg utoljára hirtelen megüté a guta Szebenben [CsH 298]. 1710 k.: Monda László öcsém: Éppen így mondjam-e meg? Én mondtam: Így. Sóhajta s elméne [BÖn. 937].

Szk: Istenhez ~. 1710 k.: Sóhajtok Istenhez. Ihol semmit sem tudok, mi dolog? [BÖn. 700] * *keservesen ~.* 1811: Hát nem érez a' Fal nézd tsak Jupiternek Fáját majd ledőlti bárdja egy embernek, Mint kiált! oh szegény! keservesen sóhajt, Valahányszor vágja, annyszor kiált jajt [ArÉ 35] * *nagyot ~.* 1710: (Apor István) egy darabig senkihez egyet nem szólott, csak tusakodott magában, s nagyokot sóhajtott | Nagyot sóhajték, s mondék az úrnak: „Nagyságos uram, ha valakinek volna szüksége a promótióra, pénzre és jószágra, bizony volna nekem” [CsH 297, 305] * *nagy ~va.* 1582: Ilona Henteler Andrasne vallia hallotta Az fogoly leantol hog monta Nag suhaythwa, oh legien annak az mely bestie hires kwrwa myat ezt zenwede(m) [Kv; TJK IV/1. 103]. 1584: Nagy suhaitwa monta Daroczy Janos es feleségeis halalok elcót a' fiok Daroczy Peter feleöl, Mondwa(n) Im az hitwa(n) essez, mayd ky veszt minden Marhambol [Kv; i.h. 229]. 1635: mikor Molnar Jmrehne Igen nehez betegseghben uálá monda(m) Azzonyo(m) mjiért ne(m) gondolkodol az Leanyodrol kire monda nagy sohaytva, az edgiket Nagy Balintnenak hagio(m), az masikat Kómörnenak [Mv; MvLt 291. 54b].

2. sóhajtozik, panaszkodik; a se jelui/lamenta/ofta; seufzen, sich beklagen. 1657: az nénédek jó akarajtukhoz nem sokat kell bízni, mert a bizony hamar el fogy, csak kevés ideig tart, mert ő kegyelmek úgy suhajanak, mint ha többire kúdosok volnának [TML I, 55 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1668: a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertől szívesen szánatik ha rabságában panaszkodik, suhajt, azért senki nem bántja [TML IV, 379 Paskó Kristóf ua-hoz].

3. vágyódik vki/vmi után; a ofta dupá cineva/ceva, a dori din tot sufletul pe cineva/ceva; sich sehnen. 1603: Tott Mihajl Fenessy vallia varga Janosne sohaitot az legenj Gaspar vtan, es monta hogy ha az vram megh halna hozza mennek [Kv; TJK VI/1. 691]. 1678: Látom, Máramarusra sóhajt leginkább [TML VIII, 263 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez]. 1705: immár elműlék két esztendeje, amikor az én Istenem engem az én háborgatóim által kikergettetett hazából és házamból, és azóta ... éjjel és nappal sóhajtvá vártam és várom az én Istenem szabadítását [WIN I, 509].

4. *ts* sóhajtozva emléget; a pomeni oftind cu jale; seufzend erwähnen. 1570: Barath Leorinch vallya hallotta hogy zekel peter gyakorta Swhaytotta azt hogy ew Neky zabo vinche az atthianal is Job Theot Embere volt [Kv; TJK III/2. 17]. 1638: Etteöl az Szeöcz Ianosnetolis hallotta(m) hogj mondotta sohaitotta az batiat* [Mv; MvLt 291. 143b. — *Hűtlen felesége paráználkodása miatt]. 1674: Mező Örményest Kamuthi Miklos ur(am)tul az öregh RAKoczi Georgy hatalmasul erővel foglaltata el, még Sohaitották az öreg emberek [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. 1710 k.: Azt is megtanulám sok nagy és alábbvaló embertől, hogy a császár is sokszor sóhajta Kinskit [BÖn. 913].

Szk: szívesen ~ vkit. 1672: Bizony az szegény feleségem szívesen sóhajta ő kegyelmét* [TML VI, 101 Nalácsi István Teleki Mihályhoz. — *A komaasszonyát].

5. *ts* óhajt/kíván vmit; a dori ceva, a ofta dupá ceva; wünsch. 1619: Monda arra*: Bizony, jó uram, sok ember súhajtja, hogy csak adna az Isten oly ést az erdélyi fejedeleme-nek, hogy most indulna [BTN² 308. — *Liptói Imre]. 1658: mind az föld népe valóban suhajtja ő nagyságát, mind mi szegény árvák, mert bizony mindjárt megcsendesednék az ország, csak ő nagysága jőne be [TML I, 248 Bormemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1710: mikor jó békességben valánk, nem tudók megbecsülneni, már most sóhajtuk, várjuk, örömet megbecsülendők, ha valaha megérhetnők [CsH 437].

sóhajtas sóhajtozás; oftat, suspin; Seufzen. 1662: Mellynek siralmas végét amely becsületes emberek a dolognak kimeneteliből fontolni tudhatják vala, mindezeket fejek lehajtva, csak nagy szívbeli szomorúsággal, sóhajtással és kesergéssel nézik és szenvedik vala [SKr 457]. 1664: Ovidius suhajtás nekem jut eszemben, hogy édes hazájának füst is édes [TML III, 160 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1678: Bizony Bátyám uram csak sóhaj-tással, egymást szólással, okvetéssel nem lesz vége az dolgoknak [TML VIII, 265 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez]. 1710 k.: nagy nyomorúság és szomorúságimban, gyak-rabban vagy torkommal nyeltem, vagy orromon fújtam ki, vagy mély keserves sóhajtságokkal nyegtem el, amely sirás és könnyhullatásnál sokkal nehezebb volt [BÖn. 501]. 1768 k.: a mi életünket is sok keserves nyögéssel és so-hajtságokkal a Terhek alatt le görbedve keressük [Told. 5a]. 1826: az ő sóhajtsái — panaszkodásai — Lepegő vagy tactusos beszédgyé olyan unalomra vagynak, hogy Kolo-svárig miatta forro nyavallyába esem [Mv; Told. 7].

Sz. 1658/1741: Nagy veszedelemben forgál kis Enyed Kinek romlásodat nézi szőlő hegyed. Az kin siralmidat éjjel nappal tégyed Kenjeredet pengig sóhajtsással égyed [EM XXXVI, 145 Köröspataki B. János hist.].

sóhajtoz, sóhajtozik 1. (sóhajtvá) panaszkodik; a se jelui/ofta; sich (seufzend) beklagen. 1639: az mikor az Mol-dovaj Marto(n) lova el veze, hallottam hogy suhajtoztak Meszaros Imrenek, s mondottak hogy hatalmas Isten bizoni felek rajta hogy Andras uramnak vitték el az lovat [Mv; MvLt 291. 201b]. 1662: De hogy azután üdő múlva nagy gyakorta emlegetvén s számlálván hűséges szolgálatját, hogy azokért semmi méltó és érdemlett jutalmaztatása, avagy immár hacsak Pocsaj is, azokért neki nem adatott volna, nagyon sóhajtoz vala! [SKr 406–7]. 1740: elig vármá valami haboruságnak kezdetit, suhajtozott eő Kglme gyak-ran [Szásznyires SzD; Ks 54. 72]. 1756: sokszor hallottam, hogy az Aszszony Györőfiné Aszszonyom sokszor mondot-ta suhajtozva az utrumb(an) forgo buza és pénz felől hogy még nem adhattya [Kv; Born. II. 34]. 1779: Gr. Bethlen Lajos Egyébaránt jó ember lett volna, de szörnyű fő-svény ember volt. Ha valaki hozzáment a nemesek közül, szüntelen azon panaszkodott s sóhajtozott, hogy nem tudja, hogy éljen meg Erdélyben [RettE 400].

2. vki után kesereg; a ofta/tínji dupá cineva; um jn trauern. 1633: hallam Zabo Jacobnetoll magatol hogy mo(n)gia vala az legendy uta(n) sohaitozua, Eő ugi szerette azt az legent, hogy immar szintén ugi tartia az varost, mint ha cziak egi emberis ne(m) volna az varosso(n) hogi az elment [Mv; MvLt 290. 126a].

3. *ts* sóhajtvá emleget; a pomeni oftind cu jale; seufzend erwähnen. 1785/1796: a Sz Léleki Sebestyén Atyafijait sokszor sóhajtoszta [Székelypálfva U; Pf].

sóhajtozás panaszos emlegetés; oftat, suspin; Seufzen. 1678–1683: kiknek akkor is világh böcstelenséget fizet, Is(ten)nek hala, az kiknek megh ert idejekbe(n) sok haza fiainak, szomorú suihaiozasi (!), s, ohaitozasi közben Lelkeket az ő teremőjeknek még kellet is adni de mind azoknak Is(te)n sep maradékat heljekben hagiót [Ks Kornis Gáspár keze írása].

sóhajtozó (gyakran) sóhajtó; care oftează/suspină (ade-sea); (oft) seufzend. 1879: Az öreg Mentovich Csak 3 óráig volt nehéz beteg, nyögő, sóhajtozó beteg, ki hitte, hogy meg kell hálnia [PLev. 69 Petelei István Jakab Ödön-höz].

Szk: ~ *formán*. 1804: Kontz Sigmond beszédjét pedig mintegy sóhajtozó formán ejti [DLT nyomt. kl].

sohase tiltás/óvás kif.; pentru a exprima o interdicție; für Ausdruck einer Verbot: semmikor se; nicicînd; nimmer. 1780: soha se járjok annyit vélek [Km; KLev.].

sohasem, sohase tagadás kif.; pentru a exprima o negație; zum Ausdruck einer Negation. 1. semmikor (sem); niciodată; nie. 1592/1594: Tisztelendő Birak vrain ez hazban valo igassagomat cum declaratione igit mutogatom es magiarazom megh, hog' az en gazdam azzonnak az Attia Andras Kowachi vagion immar 16. eztendeye hog' birta elteigh s mind en post mortem Andreae Kowachi meli ellen te soha nem Contradicaltal, sem p(ro)testaltal sem epitesetoöl nem inhibealt [Kv; RDL I. 63]. 1637: soha nem voltal te jambarjab az en Aniamnal [Mv; MvLt 291. 116a]. 1668: az felesége is idegenedet Tölle mondta hogy eő felesége soh sém lesze(n) töbsször [Szűv; Born. XXXIX. 5 Majus Márton (40) vall.]. 1669: en soha sem igitem az Daniel István Ura(m)nal levő portioikat [JHb XLVII/9 fej.]. 1751: pénzél valo kérdését Murza Vonnullynak Soha sem hallattam [Gyeke K; Ks]. 1752: én soha sem Láttam Tisztarto uram(na)k a meg irt Aszszonjnjal még tsak enyelgésit is [Gardánfva Sz; BK]. 1755: (A Lázár) Famillia Emberei a Molduvaiaiktól soha se haboritattak [Gyszm; EHA]. 1756: Soha sem limitáltom lehetne é, vagy nem lehetne Oláh Ecclesia erdeje, minthogy soha oláh Ecclesia erdejének lenni nem hallottam [Szőkefva KK; Ks 15. LXXVII. 17 Ladislaus Szikszai de Nagy Bánya vall.]. 1764: itt mi soha se vágunk, hanem ezen le vágatt erdő allyán levő uton alól [Bece AF; JHb XXVIII/48]. 1768: Soha Sem tiltotta eő Nga hogy a Marháit kárból bé ne hajtás [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1800: azt meg vallani nem tudom mivel házalo Aszszony ember soha se voltam [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV 6 Kadár Judith (70) vall.].

2. egyáltalán nem; deloc, defel; gar nicht. 1599: hallottam az zegeny batiamtól hogy az Menes lo chitkaiai soha ne(m) atta Ferencz deaknak, soha se(m) aggia [UstZ 14/21. Petrus Kerestely Jenlaciensis vall.]. 1600: Ez fel peőres azzonnak penigh hogy valami keőzi leőt volna hozza, soha se(m) tudom [i.h. 15/49 Demien Ambrus Betfalui, Zabad zekely (60) vall.]. 1632: en soha sem tudom ki vagta eőtuēs Samuelit sem penigh hogj melyk kardoskodot ott hazakon, mert en igen reszeg volta(m) [Mv; MvLt 290. 67a]. 1704: nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom

panaszolkodik, hogy sohasem tudja, ha az szegény rab ura él-e vagy megholt [WIN I, 291]. 1767: az ő Exlja Mal-má(na)k Kerekei holt vízben állaná(na)k szüntelen és soha sem forognának [Ádamos KK; JHb XX/24]. 1773: Az utrizált goldal Soha sem esmertem mennyit ért nem intézhetem [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1819: a' mig ezt a' mostani feleségét el nem vette, addig az ideig soha se ivut, hanem azután kezdette a' mod felet valo pálinka italát RAKosi Boldisár Ura(m) [Kv; Pk 2].

Szk: ~ *is*. 1805: az utolsó articulus ellen tudunkra Társaságunk nem hibázott, de nemis hibázhat azok alól Társaságunkat még ujjantába dispensálni méltostattak, arra soha semis szorittattunk [Torockó; TLev. 9/38]. 1841: (Rosi) ha nem akar azon nem neki valo Urfirol le mondani — Isten légyen véle! ha most Tanátsunkal nem kíván élni, adja Isten hogy soha se is szorulyon arra [Veres-egyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz]. 1879: Azt mondhatja bátyád, hogy smucig vagyok, pedig Isten látja lelkemet, hogy sohasem is voltam [PLev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

3. kihagyásos szerk-ben; în construcții eliptice; in Ellip-sen: semmikor sem; niciodată, nicicînd; nie. 1850: Farkas oly jól néz ki, hogy soha se úgy, elhízott a' sok heverésben mint egy disznó [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

sóhíd sószállító hajók révjéhez vezető híd; pod de încărcare a sării; Brücke für salzliefernde Schiffe. 1680: az Soo hidon alol valo nyilakra mennyen minden ember marhaja-nak ki eresztelere es etetesere [Dés; EHA].

sóhivatal sókamara; administrația salinelor; Salzamt. 1846: A Kolosi sóo hivatalnál kötött soo árultatás béli jogrol szollo Contractus in Copiis [Szászkerde K; LLt].

Szk: *királyi* ~. 1832: Az ezen Kir: Só Tisztsegnél lévő Géppellyes Lovaknak a következők idei Téli tartásokra 42 szekér jo kvalitásu szénának ... administralatása ezenn Kir So Hivatalnál tartando Licitatio Uttyán lévén kegyelmesen meghatározva kérjük a Tktes Vmegye Tiszt-ségét, ne terheltesen ezen licitatioat a maga kebelében kő-zönseggé tenni [Torda; TLt Praes. ir. 1158].

sohol, soholt l. schol

sóhordás sószállítás; transportarea sării; Salzlieferung. 1677: Aknákról a' so hordás, a' mint más utakon, úgy a' Körös uttyán-is szabados [AC 252]. 1800: Sóo hordás kedvéért vagy miért tsináltak itt a' Szamos szorossán Utat, én azt nem tudom [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stéftuz Györgyi (36) col. vall. Vervölgyi Bányai János keze írása].

sóhordó 1. sószállító; de transportat sare; für Salzlieferung. Szk: ~ *hajó*. 1704: A németek a Maroson a sóhordó sok szép hajókat elhánták, égették és vagdalták [WIN I, 74] * ~ *szekér*. 1677: A' Só hordo szekerek eleiben ki ne mennyenek a' Debreczeniek, és sem kün sem ben savokat el-foglalni, azzal annak el-adását meg-akadékoztatni, vagy a' szegínységnek kedve s' akarattya ellen ot le-ra-katni ne mérészellyenek | Aknákról so hordo szekerekről a' Váradgyai hidon vám ne exigaltassék [AC 218, 252].

2. sószállítással foglalkozó; care se ocupă cu transportarea sării; sich mit Salzlieferung beschäftigend. Szk: ~ *sekeres/szekeres ember*. 1677: A' Só hordo szekeres embe-rektől ajándék, vagy egyeb exactiot venni a' Kamara Ispá-

nok ne mérészellyenek | Aknákról so hordo szekeresektől
 czédula pénzért so ne exigaltassék a' harminczadokon sub
 poena flo. 200 [AC 214, 252].

sóhozatás sószállítás; transportarea sării; Salzlieferung.
 1590: My koro(n) Az Hostatokat el Jartam volna Zabo
 Georgiel es Az Zolgaval hogy Az Zekeresekek (!) az soo
 hozattassara vetettük Kyweol Belol. Jarttük koltottunk
 Ebedre vachiorara f. — d. 32 [Kv; Szám. 4/XV 31]. 1664:
 azok az istentelen kőborló hadak itt termének rajtuk is
 és sok károkat tőtenek mindenütt, az hol elmentenek Ne-
 kem valóban megések, Uram, az só hozatás, mert tizen-
 nyolcz szekér előtt való barmokat mind elhajtottak vala és
 az magam szekereimet is [TML III, 163–4 Katona Mihály
 Teleki Mihályhoz].

sóinspektor sófelügyelő; inspector la administrația salin-
 elor; Salineninspektor. 1696: akkori Soo Inspector, Szava
 Mihály Uram [Somlyó Sz; BK]. 1710: Apor István ellen
 penig külön Száva Mihály, aki sóinspektor vala, és Balog
 Ferenc fiscális perceptor, szüntelen írogattak az udvarban,
 hogy tesaurárius lévén, csak a maga hasznát keresi, és a
 császárt illető jövedelmet alattomban magának elteszi [CsH
 296].

sójóvédéki sógyedárusítási jövedelemre vonatkozó;
 referitor la venituri obținute din sare; sich auf Salzeinkom-
 men beziehen. 1868: Tapasztalván, hogy ... az üzletjelen-
 tésekben eltérőleg az 1866ki 212. sz. a kiadott mintától
 láttatik el, és abban némely hivatalok nem csak az oda nem
 tartozó sójóvédéki raktárak készleteit, hanem a tisztátalan
 hulladék és gorcz-sót is felveszik: meghagyatik hogy
 csak a tiszta alak, darab és apró só, és ezen sónemek össze-
 ge, és a marha, gyár, és trágya só vétessék fel [Désakna;
 Dészaknai városi lt].

sok I. hltan számn 1. számos, nagymennyiségű/számú;
 mult; viel. a. emberre von. 1558: Pether Bernald Azth
 walla, hogy ew adoth wolth zallasth Annosnak egy kys
 hazba ... Annak wthanna lattha hogy sok darabonthok oda
 menthek Annoshoz [Kv; Tjk I/1]. 1568: monda sok
 adosim vadnak neke(m) [Kv; Tjk III/1. 188]. 1595: Vaj
 bizonyj megh adgia kgték, merth az sok Jambor tūdgia hogy
 enyem az a' négy eöker [UszT 10/103]. 1632: sok ember
 hitta es hijais lengetek Geörg'nek Meszaros Geörg'cöt
 [Mv; MvLt 290. 100a]. 1724: Vingárdi Gondviselő Uszkai
 János sok Nemes emberekkel az erdőre ki jöven a' régi Je-
 gyeket megh ujjította [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2].
 1731: sok Jobbágya szókott el eö Ngának [Kendilóna SzD;
 TKI Joannes Molnar (51) jö vall.]. 1768: ha a' bátyja Tot
 András haza jö Szebenből sok embernek bé romlik a foga,
 azzal fenyegetődzik Muntyán Dani [Karácsonfva MT;
 Told. 3a]. 1797: most az olyannak sok a' Part fogója [Hé-
 derfája KK, IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. 1817: sok
 kerengők lapangván azok által történik az város kára
 [Bereck Hsz; HszjP]. 1841: Ma sok vendegeim voltak
 látogatoul Szántner Laji tordárol Juliska a' 2 leányá-
 val [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

b. állatra von. 1584: Venkler Janos latta hogy Az sze-
 les miklosne vdwararol egy feyer Lud Jeowe ky, Az sok
 tehenek Immar zinte ky Erkeztenek vala az vczabol, Azon-
 keozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek
 vizza [Kv; Tjk IV/1. 275]. 1586: Jacob Vischkeder vallia

Mikor az peter it Zamosfalua(n) Giulaj Janosnal lakek
 sok lo veze el, es peterre volt a' gyanosagh [Kv; i.h. 567].
 1595: Mikor az sok loat haitottak vala az közep kapuj kö
 kertben Ot az nagy lakatnak vaittak ki az feneket [Kv;
 Szám. 6/XVIIa. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600:
 Keotelwereo Thamasne Dimbriger Margit Azzonny
 vallja Eoys menth volt hal venny, Amikor oda érkezet Ak-
 kor Immar vgyan sok halat el veottek volt az olah dara-
 bantok az halaznetol ereowel [Kv; Tjk VI/1. 453]. 1633: az
 tizta buszanak feiet tobiere mind el szette uala az sok vad
 lud [Mv; MvLt 290. 133a/2]. 1722: annak utánna az
 ittleness mián dögleni kezdenek a Marhák, annyira hogy a
 Falu is bűdös volt töllök, nem győzték enni az ebek a sok
 dögött [Szárhegy Cs; LLt]. 1738: tavajis Bika nem lete
 miatt sok marháink maradtanak meddön(n) [Dés; Jk 497b].
 1796: Mihajesd fele méntenek, ottan sok lovak voltak a
 mezőn egy pej szőrű gyermek lovat meg fogtanak [Déva;
 Ks 115]. 1851: A Cséplés foly de ugyan sok Buza bogár
 van [Széplak KK; SLt évr. Bíró Sándor lev.].

c. növényre von. 1596: Mint hogj sok nadat vagtak le
 sok kaza törött es kalapachot chjnalnak [Kv; Szám.
 6/XXIX. 170 Bachi Tamas sp kezével]. 1637: Vagion egy
 io Eöreg gyümölcsös kert, mellyet szegeny megh holt
 Feyedelem Commissioiabl kerittetet es ültetettett uolt
 be sok szep Czemetekkel es oltouaniokkal [Bráza F; UC
 14/42. 117]. 1667: harmad idén az megyébeol sok szeoleo
 teot karostol ki deoltogetet Csiepregi Ura(m) [Kv; RDL I.
 148e Stephanus Cassai alias Csizmadia jur. centum vir
 Colosvariensis (37) vall.]. 1679: Oltovanyos kert. Ez az
 Falu Erdeje között vago(n), ebben sok szép oltovány fa,
 mellyet in A(nno) 1670 kezdetek Colánj [Uzdizstper K;
 TL. Bajomi János inv. 140]. 1720: sok Elő Fakat is ki
 vagdaltak el pusztítottak [Msz; MbK 104]. 1732: sok szép
 ujj otoványok vadnak, két körtfelyfa nem régen kezdett
 benne termeni [Erdőszengyel MT; TSb 51]. 1757: Sok fa
 ott maradt mert más fára dült s ott kellett hárni [Spring
 AF; BK sub nro 834]. 1792: A kertbe sok szép gyümölcs fa
 vagon, de mikor a patak meg árod, minden felől beléje
 omlik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

d. tárgyra/dologra von. 1560: nyilvan vagon hogy mi-
 kor Lepeny Istuan az my Atyank Margit azzont Swky
 istuan megy hagyot feleséget az my anyankat el vette uolt
 Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot es egyeb labas
 marhat myndenfelet Sokat vit volt Swkra [Kv; SLt ST.6].
 1574: Istrangnak es keotelnek valo geplw szok volt hazanal
 [Kv; Tjk III/2. 339]. 1579: Az 13 July az Nag Istwan Jot
 vala lengel orzagbol lengel kyraltol Sok leueleket hoza ő
 Naganak panazolkodek hog kolchege nem volna [Kv;
 Szám. 1/XVIII. 24]. 1597: hozot volt Komiatzegi Marthon
 Lengiel orzagbol Granatot Kamúkt es sok egiemas
 portekat [Kv; i.h. 7/XII. 60 Filstich Lörinc sp kezével].
 1629: eö neki sok szep ezüst marhaj marattanak s gjrü-
 ben valo draga keöuej [Mv; MvLt 290. 182a]. 1645/1664:
 az elő ruhaiaba pénszt hoz vala ki sokat [Kv; HszjP].
 1686: Oly nagy kerengő szél lött az táboron, hogy sok ka-
 lyibát el rontott [VassN 57]. 1730: Hát ki látta vagy hallot-
 ta nyilván, és bizonyosan ki kérkedett azzal, nem látá
 kglmek, de én haza vüm az sok pénzt [Altörja Hsz; Borb.I].
 1749: sok Ház helylyek vad(na)k itt a Faluban, mellyeket
 a' ki járás előtt nem tudok specificálni [Mezőcsán TA;
 DobLev. I/236. 22b]. 1764: Az I. ládákatt ettzaka fel nyi-
 tott, és onnan sok gunyágot el löpött [Torda; TjkT V. 222].
 1768: most őszszel hogy elő jövek cséplőből kezdém

hallogatni, hogj sok szép pénze Mariássa petakja vagyon, és bővön költ [Martonos U; Pf]. 1807 k.: a Felesége magtalanul meg halálazatt két Attyafiárolis Sok jok és pénzis maradtak [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.]. 1810: ezen Faluban sok malmokat és Fogadókat építettek [Doboka; Ks 76 Conscr. 100].

e. *elvont fogalomra von.* 1558: Az Barnasyboknak hagygyuk megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz vagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth tezen [Kv; TanJk V/1. 48]. 1581: az varas el vegezte azt hogy idegen procator be ne erezenek sok okokert [Kv; i.h. V/3. 238b]. 1592: en vgy mint te mo(n)dod nem emlekezem sem az veresegre, sem az sok szitkokra, kiert te engemet nagy terhekre keresz [UszT]. 1594: Vagion kegmes urunk ezen kiwlis sok nyaualiank, es bantasunk [Dés; DLt 247]. 1633: ez az Cassai Ferencz Debreczenben sok latarsagott czelekedett [Mv; MvLt 290. 131a]. 1693: Kglmednek Istentül sok jókat kíváno Attyafia Apafi Mihály [Küküllővár KK; Born. I. 10]. 1727: mennyi sok bestelenseget kellett Ng(okna)k hallani [Torja Hsz; Aplt I Kálnoki Mihály lev.]. 1752: ha én utána hadtam volna magamat, Sok bestelenséget ért volna [Kv; Szám. 69/XXVII. 6]. 1803: sok közbéjött akadályoknak el hárintások után menének és lépnek a' két felek egyezésére [Kvh; HSzjp]. 1831: Láddé Vonutz hogy kerekedik ki a te sok hazugsagad! [Dés; DLt 332. 18].

Szk: ~ *rendben.* 1818: Azután sok rendben kérte az attyától az részecskéjét De még eddig néki nem adta ki [Jenőfva Cs; RSzF 243]. * ~ *szám.* 1758: A Szub Rip nevezetű helyben kaszálo hely volt szép oltoványos Sok szamu gyümölcs fakkal b6 plantalva [Sztina (Nyárló) Sz; Mk III. XXIV/464]. 1769: Mint hogy Molduvából és Havaselföldéről sok szamu Népek maguk batorságokért ki Jövéen ezen országba szerte el terjedtek szükséges ezekre nagy vigyázással lenni [UszLT XIII. 97]. 1820: A' mi a' helybéli katonaság excessusait illi az igaz, mert sok turma Juhakat, és sok szamu Lovakat tartván a' Legelőt étetik a' Colonusok Marhái elől [Nagyvajdafa F; MvAlt Fogarasi vidéki úrbéri összeír. Nagyvajdafa 10]. * *annyi* ~ 1723: anyi sok bocskor van az hárszóján a kasba(n) [Szépenyerüsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 1]. 1753/1781: nem hallottam miképpen jötteken bé ezen Gyógy vizére annyi sok Possessorok [Máda H; JHb LXXI/3. 266]. * *elég* ~ 1573: Katalin deak Adamne azt vallia hogy Eo fekete Katot az my Ideotwl fogwa esmerete semy gonoz etitit Nem latta Egibektwl eleg zok zott hallot feleole [Kv; Tjk III/3. 86a]. * *ennyi* ~ 1681: Kecze, öz, Juh bőr egyi rakason veszett, már az moly ighen el vesztegette, ennyi sok bőrt kár volt igi el hadni veszni [Vh; VhU 533]. * *felette* ~ 1587: Miel hogy Nagos Vrunk my nekunk^a Sibon felete sok bajjank vadnak melljeket nem pacjalhatunk ... kenszeritunk az Sibon valo portusunkat el hadnonk [GyK. — "A dési celléreknek]. 1600: Az Mezarosok feleol ... felette sok panazolkodas vagyon [Kv; TanJk I/1. 358]. 1750: az Hajosokkal felette sok baja volt az nehaj Mgos Nagy Aszszony(na)k [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. 1864: Bungár Ezen Határ Részben Felette sok gyümöls Terem [Veresgyháza SzD; Pesty, MgHnt 312a]. * *igen* ~ 1572: Azonis panazolnak hogy Igen sok vyz leo az Malomra ... Byro vramis ketteot kvlgen kyk megh lassak [Kv; TanJk V/3. 63a]. 1598: az feő Agiúz mester igen sok loath ker uala [Kv; Szám. 8/V. 108]. 1654: itt az Natak Udvaraba(n) ighen sok nyelve moso rősz emberek vadnak

[Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan lev.]. 1710: Efelett az Rátz Kattonak ellen igen sok az panasz [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1813: az oltoványos kertbe ketskékett jártatott az Arendátor Ur s a mián igen Sok oltoványok veszték ki [Killyén Hsz; MvRKLev.]. * *mennyi* ~ 1578: ertyk Aztis menyé sok hywatalt hoznak Byro vramra es tanachyara Az futot vagy zóket Jobbagyok felől [Kv; TanJk V/3. 175b]. 1596 k.: Miel hogy Immar egy nyhaniszor találtak megh Nad Az Desy Kamara Ispan Zekelj Janos meny sok teoruintelen es zokatlan dolgokat chyelekedne raytok [Dés; DLt 249]. 1650 k.: menni sok egyeb akadalyos bandodasim voltak en nekem s vadnak mostis bizony kglmes Uram [Ks 42. C. 5 Cseffei László a fej-hez]. * *nagy* ~ 1570: Nerges Vitalius Azt vallyia, hogy Am egy Brassay thymar Nagy sok Beort hozot Jde az vargaknak neky Semmy keozy nem volt hozza [Kv; Tjk III/2. 152]. 1582: Az nagy hidnak az labayhoz haytot wolt az arwiz nagy sok gatz [Kv; Szám. 3/V. 18 Lederer Mihály sp kezével]. 1597: mykor aziert az teörwenbe mind az ket fel elő keolt volna Simon Janos Nagy sok gyakon Es maradsagon maradoth volt [Berz. 15. XXXVIII/3]. * *nem* ~ 1662: zab vetes vagio(n) Cub. minor. 20 ket helye(n) de az balha rea eset nem sok remenség vagio(n) hozza [Bábolna SzD; Ul]. * *nem ~ hja.* XVIII. sz.: én kérdek mit csináltak, felele mit csinálunk ott, bizony nem sok heja vala a veszedelemnek [Imecsfa Hsz; HSzjp Acél Pálné Kondrát Annok (40) pp vall.]. * *oly* ~ 1802: Oly sok gabóna, vólt ma, a' piaztan, hogy tellyességgel el nem lehte adni [Kv; IB]. 1836: mikor itt a ho meg mozdul már élik az ingo marhák oly sok, jo fű terem [Nagybacon Hsz; HSzjp Nicolaus (Nyika) Veress (34) vall.]. 1849: ott oly sok minden hazi Drága eszközök voltak hogy bajos egy helyt annyit tsak latni is [Héjjas-fva NK; CsZ. Szakáts Juliánna Lörintzi Istvánné (45) vall.]. * *oly véghetetlen* ~ 1801: Pusztításait tapasztalják ... Az oly véghetetlen sok branyistag keritések által, melyek csak egy esztendőre is alig hoznak hasznat [Kóvár (Szt) vid.; ErdO II, 770]. * *rendkívül* ~ 1839: De itt rend kívül sok ho és, éjtzaka képtelenül meg fagy, az itatora alig tudjuk hajtani a' Marhánkat [M. valkó K; BeLt 4 Bálint János lev.]. * *rettenetes* ~ 1829: oly rettenetes sok Marha éli el Határát^a úgy el eszi a Határt [Mezőcsán TA; LLt. — "Ti. a falunak]. * *számtalan* ~ 1571: Effele keozteok valo sok Ispanoknak zabadosoknak valo zolgalatiok is zamtalan sok nekijek valo kert es haz epitessék voltak rajtok [SzO II, 329 a székelly nemzet foly.]. 1613: Szepemberben jöve Bethlen Gábor az Szkender basával, számtalan sok törökkel, Báthory Gábor fejedelemre [Kv; KvE 146 SB]. 1763: számtalan Sak it nem tsak az Météjes hahem a Falubanis olyan gajvásak az Marhák hagy én többet olyiant nem láttam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. * *szertelen* ~ 1596: (A bírónak) zertelen sok zenaja kel el az posta es vendegh louaira [Szu; UszT 11/40]. * *jobb* ~ 1619: Több sok tractánk között őnagyságával az vezérrel ezen dolog^a occurrált [BTN² 242. — "Az, hogy a francia király hajóhadat küldött a kalózok ellen].

Sz: ~ *kicsi ~ra megy.* 1668: Nem adhatják ő nagyságok, mert magok is ő nagyságok pénzen vesznek affélt és noha keveset tézen ugyan, de az sok kicsin sokra megyen [TML IV, 340 Baló László Teleki Mihályhoz]. * ~ *szem többet lát.* 1676: soha nem ir ám Kegyelmetek nekem, mit csináljak s mit kövessék. Ihon mellettem sincsen senki, csak magamtól kell cselekednem; az sok szem pedig többet látna [TML VII, 291 Vesselőnyi Pál Teleki Mihályhoz]. * ~ *szo-*

nak ~ az alja. 1896: Kedves atyámfia! Sok szónak sok az alja. Nem is írok erről többet [PLev. 177 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *az igazság kiszolgáltatása oly sok kerekben megy keresztül, hogy az igaznak lehetetlen ki nem kerülni.* 1843: az igazság kiszolgáltatása oly sok kerekben megy keresztül, hogy az igaznak lehetetlen ki nem kerülni [VKp 119].

2. nagyarányú/mértékű, jelentős; inemnat, considerabil; wichtig. 1560: az my Atyank Lepseny Jstuan ket kew házat Csináltat nekik sok kewltséggel [Kv; SLT ST. 6]. 1568: Catherina Sth(eph)ni Reody consors iur(ata) fassa est, Ezt tudom hogy az Kodory Gaparne mellettem lakoth sok kart es haborusagot vallottam myatta [Kv; TJK III/1. 223]. 1570: vadnak sok Bwsulasm hazambely Nep Mya es Adossagbais zokba vagiok [Kv; TJK III/2. 16]. 1577: Miert hogy penig az wyz miat mostis sok kulemb kulemb kar wallasba wagio(n) az waras Nepe ... keryk Byro vramat, hogy talallyo(n) Modot benne hogy illye(n) kar wallastul az keosseget Menchye megh [Kv; TanJk V/3. 140b]. 1588: annak vtan(n)a hogi mikes Janos onnat kj mene sok heawal talalok [Jásfva U; Bállt 81]. 1604: ennek eleotte ualo ideokbe(n) mikor az zekelisen az sok ado zedes uolt az Palfi Benedekne ige(n) meg zegenjedet uolt [UszT 18/19–20]. 1608: Kaussy Chye Gergely sok karwallasaj utan, egy nihaniszor eletetis szerenczere vetette [Szentbenedek SzD; Ks 26. IX. 4]. 1646: Ugia(n) Köuer Gabornak hogi az Agju vitetesen sok emberseggel volt adot Biro Ura(m) egi Tallert fl. 1/80 [Mv; AAlI 6]. 1691: arolekos Karaink lótenek sokok [M.bece AF; Told. 25]. 1733: Trauzner Sigmund Ur(am) emergalt sok költsége az mű előttünk valo computus és Calculus szercet Computaltatek in et ad fl. hung. 52. et den. 40 [O.lapád AF; JHb XXIX/56]. 1741: Egri János Ur(am) mind az birák(na)k, mind az falunak sok hasznára volt eleitől fogva [M.fráta K; BLt I Fazakas Stephan (32) zs. vall.]. 1846: Sak és nagy költséggel épített házakat [Nyárádmagyaros MT; MvRLt].

Szk: *igen ~.* 1790: Paraszt malma mián igen sok károkat okozott [Peselnek Hsz; HSzjP] * *kimondhatatlan ~.* 1763: temérdeki és kimondhatatlan sok költségi voltak [Mv; Told. 33/26] * *nagy ~.* 1589: Waroswl nagy sok karokat latnak Az videky emberek Alnaksaghy miath, kik Immar feokeppen a' Sendelt Reowiden es Ne(m) iol chinaliak [Kv; TanJk I/1. 118] * *nem igen ~.* 1759: a' miolta én Biro vagyok, Mlgs Földes Vram eo Nagának nem igen sok hasznót hajtott, sokat járván széjel [Marosludas TA; TKI] * *rettenetes ~.* 1672: Katona Mihály uramat ... eléggé próbáltam, hogy megmarasztassam Huszton, de csak nem akar, pretendálván rettenetes sok kárait [TML VI, 140 Tekli Mihály Bornemisza Annához].

3. időre von. haszn-ban; privát/referitor la perioadă; auf Zeitperiode bezogen. a. számos, több; mult; viel. 1559: Az hatalmas wr Isten tarcza megh keg-det mynden joual sok eztendeig [Gyf; LevT I, 304 Bathory Andras Bathory Ersebethz]. 1571: Thamas kenez Somborhy Baladffy Cristoph kenéze megh eskwek ezt valla, Tudom azt hogy mywltá lt my köztwnk lakik mynd az olta Jlés Mate volt Nwee es Annak hyttwk, az Jdeyet megh Nem Monthatom Mennye Jdeye hogy Jt lakyk, de kyralne azzony be Jeöwetynek Elötteys sok eztendeöwl Jt lakot es hazas Ember volt [Bükkös AF; KCs I. 52]. 1638: Czillag Giörgj megh töotte Uarga Miklosnenak, s küleön kenierreis vetette volt Uarga Miklos akkor tajba(n) az feleséget, nem öt vele, az uta(n) ismet egi son keniere(n) volt vele, s eggyütt lakot

vele sok eztendeigh [Mv; MvLt 291. 146a]. 1664/1681: varga Andras Csatosagaval sok esztendök alatt szolgavann Annak okáért varosamb(an) ... az Alszegeh uczaban levő hazat adom és kötem nekik kétszáz magyar forint summában [Vh; VhU 229–30]. 1754: Horko Sigmund, és édes Annja Bartha Judith Aszszonytol az Titt. Kovács Péter Ur(am) édes eleinek ez előtt sok Esztendökkel Zalogban adatott Mező Bándi jóságában meg örökösíti, és által adgya Kovács Péter Ura(mnak) és két ág Posteritassanak [Sövényfa KK; MbK VIII. 16]. 1766: Sok tiz Esztendő mult el mivelta az az Vdvar közre biratik [Torda; TJKT V 322]. 1768: oly nagy bővséggel volt esős üdők(en) mind udvaron mind pinczében az víz, hogy Sok napokat kellett nekem is a viznek ki merésib(en) el töltenem [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1777: Kretson Triful ezen a' bokros öblötskén tul irtogatni kezdet, mind azon által haszon vehetőe nem tehette, hanem ki holt belőle, halála után pedig sok Esztendőkgi ugy álván az Erdő majd megint föl fogja vala ha tsak az után az Exponens irtásához nem fog vala [Dupapiatra H; GyK. Ádám Toma (70) jb vall.].

Szk: *nagy ~.* 1542: Az Vrysten az ew zenth jo volthabol tarcha meg the k: nag sok jo ezthendeyg [Fog.; LevT I, 19 Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. 1562/1567: Az eoreok Jsten tarcha meg felsegedet Nagy sok eztendeyg [Pókafva AF; JHb XXVI/33].

b. hosszú, hosszas; indelungat; lange, langjährig. 1571: Egi karulert kyt lowef hozot volt erdeoreol harom tehen vitték el eo maga sok Ideig hon nem mert lakny, hanem budossot fogsag eleott [SzO II, 326]. 1584: Ersebet Daroczy Jstwanne vallia, hogy Barmatis eoriztettewk eze(n) Daroczy Peternek a' fíanak Daroczy Janos holta vta(n) sok wdeowel [Kv; TJK IV/1. 230]. 1588: az Meszarosok lghireketek Nem Allottak megh ... Az keossegh penigh sok Ideoteol foghwa(n)t kialt a' Birak es tanach vramra, Azert Matol foghwan ennek vthanna illien keppen valo vegezest Akamak eo kgmek varosul [Kv; TanJk I/1. 85]. 1597: Nicolaus Kalmancsehi fassús est ... Elek Janos sok ideigh búdsek adossaga eleol ket eztendeigh leön oda [Kv; TJK VI/1. 14]. 1645: az d. detentor Diosi Mihaly az foglyot Adamosi Gyeorgyeot sok wdeokteol fogua(n) tartatua(n) a foghazba(n) ki nem hozatta ellene Nem ágalt mostis nem p(ro)ponal a mint kellene [Kv; TJK VIII/4. 9]. 1646: immar sok ideje hogi ez az ca(us)am fen al [Kv; i.h. 167]. 1763: a koltsár ittasan le dőlt s erőssen el alutt ... ettzer nem sok idő mulva jü Toma költé hogi keljen fel [Betlensztmiklós KK; BKG]. 1776: olj frissen vagiok hogy sok időktől fogva olj frissen nem voltam mint most vagiok [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1806: (A kaszáló) a' Küküllő fojarmjai által vizek áradásaival követelt porondal egészen meg rakattatván, haszon vehetetlené lett és sok ideig tsak marhák dérelték a' mián [Erdősztyörgy MT; WH].

Szk: *nagy ~.* 1559: Ez el mult napokba az En zolgaim fogtak volt meg Eg' fw orrot ky kgmetek tartomanianak Nag kart töt mind ez ideigh, kit En meg ertettem, En az kgmetek Baratsagaert meg tartottam Nag szok ideig törwenre, es kezbejs attam törwen zerent [Retteg SzD; Besztlt 24]. 1569: a my oltal hogi Madarassrol kj mentemis vagion hwzon cöt Eztendeyenel teob, Annak eleotte penig Nagy sok Ideöwl byrta bernald balas [Mezőbánd MT; VLT 7/6 92].

4. sokáig/hosszasan tartó; de lungă durată, lung; lange Zeit dauernd. 1563/1577: my eleotewnk, Sok zo wthan

Teonek Jlyen wegezesth^a hogi az Mennye per eo kozthok wolt, az Thorozkay Jozagnak ozlasarol, hogy az Mosthany Terminusrol halasztottak az Jeouendo Terminusra [Kv; Thor. VIII/2. — ^aA peres felek]. 1570: Azwtan mykor az Mwstot Be hozta volna Dabo Thamas akarya volt Meretlen adny Zabo gergnenek, Az penigh ne(m) akarta venny oztan szok versenges vtan Megh Mertek es 37 veder leot de Dabo tamasne 38nak Mongya volt lenny | Mezaros Balint vallja hogi Siluester Thakachnak felesége Egy pohart vith volt hozza hogi penzt aggio(n) Rea szok keonergese vtan adot neky fl. 4 [Kv; Tjk III/2. 2, 162f]. 1599: az felseo inget az kemeny mellet az ezterhaban talaluk megh sok kerdezkedések vtan megh vallotta hogy az ezterhaban talaljak megh az mentetis [Kv; Tjk VI/1. 367]. 1670: sok töreködesvnyk által igy alkotok meg ő kegielmeket [Andrásva U; Told. 21]. 1701: Santa Tivadart én vittem el is sok reménkedesere innet Nagy Czégben [Vízszilvás SzD; WassLj]. 1760: Sok költseges perlekedések után menenek ilyen Atyafisagos meg egyezesre [Albis Hsz; DobLev. II/307]. 1790: ez elot jo darab üdövel egy el veszt báltját meg találván el tökitette s nem adta meg sok keresereis [Martonos U; Pf]. 1818: már most a sok jo es meleg üdök el telése után nem Commendálom hogy magatok utra induljatok [Kv; Pk 7].

Szk: nagy ~. 1570: Borbel Myhal es Aztalgarto Myhal Ezt vallyak hogy tyлта volt eeket More Ambrus felesége Nagy szok zowal hogy egybe Bekeltetnek az vrawal [Kv; Tjk III/2. 148]. 1573: Annak vtanna Adamot is Nagy sok Beo Bezedekkel meg Engezteltek volt haragyarol [Kv; Tjk III/3. 198].

5. gyakori, többszöri; des, repetat; häufig, wiederholt. 1592: az sok esso mya ne(m) rakhatom be zenamath es zabomat [UszT]. 1597: el wnuan w kegelmek az sok reaiok walo iarast Adatanak w kegelmek 2. Tallert [Kv; Szám. 7/XIV 31 Masass Tamás sp kezével]. 1639: Kallai Giurkane ... sok italat dorbezasat hallottam [Mv; MvLt 291. 188b]. 1675: Ez buzanak arattatásának hosszas ideje, az sok alkalmatlan ideo miatt lött, mivel sok esső volt [Kv; Szám. 35/I. 20]. 1699: bizony édes Komám Aszszony mostis lé mentem volna de az Sok utazásban igen meg terödtem s meg betegesedtem [Ks 96 Apor István lev.]. 1702: sok hevet hideget szenvedtetek mellettem [Tarcsafva U; Pf]. 1716: a buza is meg dőlt a sok essők miat [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1727: Pap György ő Ex(cellen)ciája keze alatt levő pinczejéből sok alkalmatosságokkal a bort helytelenül hordotta 's tékozolta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1737: már huszonhat pár ökreinknél több nintsen, annakis njolcza a Sok postalkodásban elromolván nem alkalmatos a befogásra [Várfva TA; Ks 99 Dóz Péter lev.]. 1818: a Széna fübe Szénát Csinálunk, ha idő lenné, itt a sak Esőzések nagyonn Még hátráltatták a széna Csinálást [Galac BN; WLt Kováts Mihály lt lev.].

Szk: ~ izben gyakran, többször. 1691: Jákó Gergely valylya Procuratoranak Kolláth Mihályt. Felesé<ge> Lodormányi Anna ellen; divortiumot kíván, mert sok izben hitetlenül el hadta [SzJk 248]. 1703: Noha sok izben ment kk(ne)k parancsoltatya az Szebenhez kívántató dölgosók-(na)k fogyatkozás nélkül való el küldéséről, mind az által minden parancsoltatunk(na)k posthábeálásával nem p(rae)s-tálta [UszLt IX. 77/65 gub.]. 1758: Gyermek korunkban azon Joán nevű Ember sok izben a Gyümlötsről meg is kergetett [Galgó Sz; JHBK XL/1]. 1771: Vasánapokon sok

izben hallottam a Mlgos Grof Haller Péter Ur Ő Nga fogadojában Musika szot és ottan Donboltanak [Dés; DLt 321. 14a Molnar Anna ifjabb Marton Janosne (36) vall.] * ~ rendben. 1722: Ennek az Dominium(na)k afflictioit s injuriatatasit ugy a Proventusok(na)k detruncatioit sok rendben eddig ... annotaltuk [KJ.Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1810: Blós Mihailát láttom sok rendbe hogy házi Cse-lédgyeit a' Házbol ki kergette [Adorján MT; Born.G. XIV. 1 Mojszin Konsztántin (70) vall.]. 1814: mint szomszéd sok rendben forgottam az Mihály András Ur házánál [Sszgy; HSzjP Szóts János felesége Tanka Kati (32) vall.] * ~ úttal. 1682: Eöreg Petki Istva(n) Ura(m) ... adot sok utal buzat kölest [Marossztygyörgy MT; BálLt 55] * ~ versben/versen. 1718: Ezenközben hozodék elé hogy az Inas sok versb(en) az Urat el hatta, két hetekigis oda koborlott [Kv; ACJk 102]. 1758: en bizony Soha Gyirászin Volná bironak Semmi Paráznalkodását nem latom, meg tsak igyekezetetis hanem azt Láttam Sok versen hogy az Fejéb(e) nézetet hol edgyik hol másik Liankal (!) [Cintos AF; TKI 19/42 Bukur Indre (18) jb vall.]. 1803: Ő Kegyel-mekkel Komjaczegi Mihályné Aszszonyom ez előttis sok versen kotzodott és veszekedett [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1831: hogy pedig a' Gujás a' Guja mellett nem mindenkor hált tudom mert azokat én a' szőlőből sok versben hajlat-tam ki [Dés; DLt 332. 2].

◇ **Hn.** 1655/1813: a Sok Szilvaban lévő kaszálo [Kide K; BHn 86]. 1727: a' Sok Szőlők nevű Szőlő hegyben [Pókafva AF; EHA]. 1774: A' sok Szőlők Utyán (sz) [uo.; EHA].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție de substantiv; im substantivischen Gebrauch. 1. nagy darab/mennyiség/rész (vmiből); mult (din ceva); viel, großes Stück (aus etw.). 1578: Frwsinazzont Az Annya az wen Thorozkay Ferencz-nę Thorozkhoz Tartozzo Jozzagbol ky Elegitette zaz Arany forintott Adott, Appro penzt nem tuggya menyett de aztis Sokatt [Torda/Kyralyfalwa K; Thor. V/14]. 1585: Pitter Bennek Hozzú Jacob Es Ach Matias valliak Mikor a' hazat meg oztanok wewen takach Georgy ezebe el tilta rolla, mert a' hazba(n) nem sok lut vala neky [Kv; Tjk IV/1. 444]. 1634: Ez connumerals utan az josag sokkal saporodott ezeket is jde kel jmi fel [UF I, 373]. 1737: Az Arpábanis sokat le kaszáltattam s kalongyaba, vagyis bug-lyába is rakattam [Altörja Hsz; ApLt 4 Márton Mihály Apor Péterhez]. 1753: bort, kivált a' jóvából ezen az földön nem sokat isznak [Szászváros; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1773: Bodolán alol Czigány gödre nevű helynél is sokat és Nagy helyet szagattott el a Viz a rend kívül és hir nélkül valo gátlások s töltések miatt [Bodola Hsz; EHA]. 1803: Jol emlékezem, hogy a' Gyitraiak sokat foglaltak el a' Toplitzai határból [Várhegy Cs; Born. Xvc. 1]. 1807: Böl-tsön emlékezhetik Nagyságod, hogy ... a hejünkől Sokat vesznek, és foglalnak más Possesorak [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. 1824: Az Enyedi Bibliothéca sokakat bir a' registralt MSScriptumokból [Ne; DLev. 3. XXVIIIa].

Szk: vagy ~ vagy kevés/vagy kevés vagy ~. 1560: ez országban myndenét ig' elnek ezuel, hogy ualához az kéz erdő uag'on eg'arant tyzedelnek zemeli ualogatás neky, uag' sok uag' keues [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41]. 1608: mikor Varadon Kalachswető Balas megh holt volt-is, Annakis marhayanak renunciatlak, es semmi <re>zt nem akartak benne venny, hogy az eő marhayok keőzzé ne elegiedgiek, hanem valamelyek volt, vagy keues, vagy sok, de mind azo(k) sayat keresmenniek volt [Kv; RDL

1. 85]. 1623/1624: Adossagomatis mindenwt uagy sok uagy keves, leszen mindeneket az Felesegemnek hattam hogy fel szedgye, es ellyen beleöille [Medvén AF/Gyf; KCs IV/103].

Sz. 1592: Kis Georgi ... vallia Tudom eztis hogi Ceklas Mihallial Igienetlenkedet, es feniegette, megh lad te vgimond esse lelek hogi ram teorz, de ne(m) ezel megh hid sokat [Kv; TJK V/1. 209].

2. *drv is nagy/jelentős dolog; lucrū mare/important; wichtige Sache.* 1644: Marto(n) Deakne Monda Keoteles Janosnenak, Marta Azzoni lapossat pillá(n)taz te most Keoteles Janosne mo(n)da Erre, Mikor en lapossat pillantok akkor sokat gondolok [Mv; MvLt 291. 423b]. 1657: Oh ki sok esett ilyen Erdélyben [KemÖn. 23]. 1672: Rédei Jánost ha lehetne elbocsátanám s küldeném Kegyelmed után Mégis látna, hallana; másutt sem sokat lát, hall [TML VI, 310 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1678: Ők bizony dolog sokkal biztatták magokat [TML VIII, 97 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1716: az kertész inas nem sokat tud még [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.]. 1748: alázatoson meg vallom, hogy Gyakorta Sok fogyasztásim voltanak, az melylyek miatt mint Gyalló, és Gomba ember sokakb(an) énis el estem [Szentdemeter U; Ks 83 Ambrus Gergely gondv. lev.]. 1793: énis hibáztam sokakban meg vallom mellyről alázatosan engedelmet instálok Ngto! méltoztassék meg engedni mint legg kisebb szolgáljának [Drág K; JF 36 LevK 175 Tollas György lev.]. 1841: A nevezett szolgálán az előbbi önkéntes szelid vallomása a gazdája most le irtt vallomásával sokakba nem lévén egyező — a gazdát a szolgáljával szembeállítjuk [Dés; DLt 1541. 9a]. 1873: A kérvényt ma kaptam sokat de sokat tanoltam belőlle [Szentmihály U; Pf Henter Károly lev.].

Szk: *felette ~.* 1710 k.: lássuk, a semmiből tanulhatunk-e valamit a léleknek tökéletességei és erőtlenségeiről és a mű üdvességünkről, mért én avval merlek biztatni, hogy felette sokat [BÖn. 438].

3. nagy érték/pénzösszeg; *valoare/sumă mare; große Geldsumme, großer Wert.* 1582: ereossen kerte Az felesége Georgy vramat hog Ne keolchieón el sokat rea, mert vgian Jol Erzi hog meg hal [Kv; TJK IV/1. 71]. 1604: Tudom hogi az kez tarto aruara sokat költe georfi lazlo oruosra mire [UszT 18/138]. 1629: az teöruenjre sokat kellett költeni azért az Batja Toroczka Zabo Istuan ada költsiget [Kv; RDL I. 145]. 1756: Minthog pedig ezen kertesznek fizetése, és az instrumentumok procuratioji sokat absorbeálnak, a' kertnek proventusa nem exponaltatik [Déva; Ks 101]. 1767: Jol esmértem Néhai Györgybiro Janost, jámbor ember volt, hallottam Zugolodásitis, azért hogy sokat vettek rajta [Kökös Hsz; Kp IV. 246 Steph. Reznek (30) lovas kat. vall.]. 1807: a Gátokra nézveis jól tudom, hogy a napszamosokra is kellett sokot költeni mivel a Jóságai nem érkeztenek az oeconomiatís folytatni 's a gátokatis napszamosokkal meg tartani [Borsa K; RLt O. 2 br. Josintzi Mihály (40) vall.].

Szk: *~ba kerül.* 1823–1830: sokba került nekem ez az esketés [FogE 279] *~ban áll.* 1756: Ajtai Ablakai Szarvazattya fedele mindenestől ha meg építenek Sokakb(a) fog állani [Branyicska H; JHB LXX/2. 23] *~ban készül.* 1656: az szekeret valahol ne hagyjátok, mert sokban készült az énnékem [TML I, 36 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] *~ra (fel)hág.* 1671: tudgyók (!) hogy márcsak az Interes és sokra hágot [Baca SzD; RLt O. 5 Bánffí Sára

lev.]. 1850 k.: A kuthoz való gabonákat 's egyébb aproságot mind magam állottam ki, de a' melyek még is sokra felhágat [Szucság K; RKA 97] ** igen ~at ér.* 1654: Im Edes Fia(m) küldötte(m) egy oruosagos keüet, mely bizony igen sokatt érne, kérék Edes fia(m) az J(ste)nért el ne uezessetek vagy teörjetek, mért az en kezessegemre adta ide Bethlen Ferenczne Nened [Gyf; BeszLt]. 1768: Veres András azt monda, olyan Kutya Kölykemet ütötte meg, hogy sokat ért volna [Szentlélek Cs; BLt 7. — "Ferencz János]. 1789: Nem el hiszem (igy!) hogy Nsgodnak telyes contentuma lehessen ebbe a székelly asszony gazdasszony-ságáb(an), mert ha a kezeis olyan lenne mint a nyelve, ugy sokat érne [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ** igen ~ban telik.* 1672: Egyébaránt sietnék, ha lehetne, mert bizony igen sokban telik az itt való lakásom [TML VI, 161 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ** igen ~kal marad adósa.* 1639: az Istenben el nyugot Batiamnak meg maradot iouaj latogatasara, menek Kolosuarra; holot az Attiafiakot egyben gywtuen, s megh nezegetuen jouait ki teczik uala, hogy igen sokkal maradtott uolna adossa [Kv; RDL I. 117].

Sz. 1738: Meg szaporithattja Isten az kicsidet, s el fogyaszhattya az Sokat [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. 1766: egyebet nem fateáltam, hanem: „Tudom, hogy önagsága sokat ígér, semmit sem ad” [RetE 202].

4. *~a a. vkinek nagy vagyona; avere mare a unci persoane; js Vermögen.* 1662: De miért nem szánta meg keresztyén magyar felekezeti, küldött volna a sokából bár csak kétmillió aranyat Higye el minden, noha soka volt, de nálamnál értékeltebb volt” [SKr 465. — "Barcsai Ákos felelete Rákóczi György kérdéseire].

b. vmiből nagy rész; *mare parte din ceva; großer Teil von etw.* 1672: Ki látta, itt az szomszédságban lévén az császár, az adót az terminusra be ne hozzák, holott ha Jenitehert, vagy messzebb volna is, azt megkívánja? Fordítsa Isten sz(ent) fiáért jóra, de én bizony félek, megárt az soka [TML VI, 392 Baló László Teleki Mihályhoz].

5. számos ember/személy; *mulți oameni, multe persoane; viele Leute.* 1570: Demyen Janos vallia ky Jöde hazabol Rutul szidalmazúa(n) mind az Egez falut ... monda Esszeszek, ha Jtt hon lwtt(e)m volna mi kor Ide akartatok Az Niomoth hozny hazomra. Jtt holt volna sok megh Bennetek [Oroszfalu SzD; BeszLt 114]. 1585: Ez epyletnek megh chinalassara zerzetünk meg a keomywesel teczet az vram kezül sokaknak hogy egy kewes keoltsigre nem kel nezny, hanem kaptelra legen a boltozassa, attunk ket kaptelut, haromut f. 1. Tezzen f 2 d. 33 [Kv; Szám. 3/XIV 29]. 1588: Mostannis Nem tudnak egiebet voxot kerdwen veghezni holot lattiak Nem chak az vensegnek de kiualekpen eo kgmek keozzewl sokaknak Absentiaokath [Kv; TanJk V/1. 71]. 1623: magok kezekkel uetőtenek igazatt, sokakat az Recuperatussok keozül megh fogtanak vertenek [Csikszerd; Törzs]. 1693: szokasais az az Actrixnak hogy sokakkal vizsálkodik [Dés; Jk]. 1719: közeleb levő Attyamfiai az mostani Szűk es Sokakott ehel halra jutato Szűk időben ... mellettem nem voltanak [F. csernátón Hsz; HSzjP]. 1771: Tyiu György Sokakat fenyegetett tüzzel hogy fel persel [Bukuresd H; Ks 114.61.119]. 1772: Sztokl hallottam hogy az öreg Gázmér a Templomat nem gyakorolja [Dés; DLt 321. 48a]. 1780: Ez meg vesztet Világban látom hogy az Atyafiui szeretet sokakban meg hült, el fogyatkozott [Mv; Told. 27]. 1817: (Háza) földig porig el égett másokéval Sokakéval egyetemben [Torda; KvAkKt 368].

Szk: *szörnyű* ~. 1777: A thesaurarius egészen tollátlaték. Szörnyű sokból is állott annak personalis statusa, sokat is fizetett nékik a király [RettE 381].

6. vmiből a kelleténél több; *prea mult din ceva*; zu viel von etw. 1672: Úgy is sok, az kit iraték, de kételen vagyok vele, kiről Nagyságodat alázatosan követem [TML VI, 141 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1722: Felső Venczén micsoda Metalis reambulatio lött légye(n) sok volna le írni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ról]. 1744: Sok volna papirosra fel tenni Néd(na)k, Szegény Vármegyénk(ne)k el darabolatása miatt réánk következő nyomorúságát [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz]. 1758: a szegény feleségemnek valóban sok jutván e világi nyomorúságokban, nagy békeséggel eltűrt mindeneket [RettE 67]. 1796: Sok volna voltaképpen meg írni Ambrus Gedeon Uram Cselekedeteit [Krasznárcse Sz; KCs K. 1265]. 1799: Nyak szírtan ragadt, s egy gusajnyi fával úgy meg vert, vérbe küpült, hogy egy Márhára is sok lett volna [Názánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

Sz. 1637: edes Aszonim bizoni immar sok az mi sok, de el nem tűrhetem, mert az szolgálóim mindent oda hordanak [Mv; MvLt 291. 118b].

◊ **Szk:** *ért fel nem venni vmit* sok pénzért magára nem vállalna vmit; nu ar accepta ceva pentru nimic în lume; auch für viel Geld nicht akzeptieren. 1668: En az Istennel bizonyítom, csak azt is, az mennyi bajom itt lőn ezzel is, sokért fel nem vettem volna [TML IV, 389 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1697: Tőllem igen kére helyet Az Sajtnak Peter Deakne Aszszonyo(m), míg meg adhatná Pater kaszoni vramn(a)k, én mondam, én bizony ne(m) adhatok mert nekem nincsen olyan záros helyem az hová az én fiaim is ne nyúlhasanak, ha meg látnák, meg kerdeznék mi csoda sajt; s mire való, ha meg tudnák, fel nem venne(m) sokért [Kotormány Cs; CsJk 2 Balint Peterné Ersebeth (60) pp vall.]. * *ért meg nem tenne vmit* sok pénzért nem merne megtenni vmit; nu ar face ceva pentru nimic în lume; auch für viel Geld etw. nicht zu tun wagen. 1770: Igen szerette^a a jó lovat, de maga rá nem ült volna sokért, mivel félelmes ember volt [RettE 226. — *Wesselényi Ferenc]. * *ért nem adná sok pénzért oda nem adná*; nu ar da pentru nimic în lume; auch für viel Geld nicht geben. 1810: Ugyan menkö kutya az a' ménés pásztor Kutya, ha az enyim volna, nem adnam sokért [Dés; DLt 82]. * *kal tartozik vkinek* lekötöztetettje vkinek; este îndatorat cuiva; js Schuldner sein. 1679: Az méltóságos nagyhlíru Zrinyi familiának nekem nagy jó uraim maradékinak sokkal tartozván, Gróf Zrinyi János uramnak is az miben szolgálhatok, el nem mulatom [TML VIII, 417 Teleki Mihály Zrinyi Ilonához]. * *ra megy* jelentős előmenetelt/sikert ér el; a ajunge departe, a face carieră; Erfolge haben. 1781: (Bethlen Miklós) Sokra ment, mert előben fogarastól főkaptánnyá tétetett, azután gubernialis consiliarius, azután thesaurarius lett [RettE 415]. * *ra mehet* jelentős eredményt/sikert ér el; a putea obține rezultate bune/succese mari; große Erfolge haben können. 1711: S bizony dolog, ha okoson bának vala dolgaival, sokra is mehet vala, mert Havasalfölde, Moldova, Rác- és Bolgárországok várva várták a muszka cárt [CsH 467]. 1717: Én az Vr parancsolattja szerént az miben lehetet igjkezeim procedalni az itt való dolgoztatásban de az Emberek(ne)k szó fogadatlamások miatt igen Sokra nem mehettim [Borosbocsárd AF; BFR Lőrinczi László lev.]. * *ra vágyik* jelentős előmenetel/sikerre vágyik; dorește să se realizeze/să obțină

succese mari; sich nach Erfolg sehnen. 1669: Nem vágyok én sokra, Isten eltart engemet [TML IV, 599 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. * *igen* ~at *nem tesz* nem sokat számít; nu contează prea mult; nicht viel zählen. 1646: ne tarzia megk ktek tullem az Feizes ur(am) háza mellett az porgolaton kiuull leueo darab helyet, annelkül ktek konyen el lehet igen sokat sem teszen [Bádok K; JHb III/72 Kézdpolyáni Veres István apjához]. * *nem* ~at *tesz* 'ua.; idem'. 1568: Benedict(us) Serator, iur(atus) fassus e(st), Engemet hywth vala oda Sos Martone, hogy az ladat meg nissam, de az Nemes azyony, azt monda hogy ne(m) sokat tezen, ez, egyed az zar meg vez (Igy!) [Kv; TJK III/1. 188]. 1677: Az Kende Gábor uram öt lovárul valo quartélyt se felejtse el, hiszen az nem sokat tézen [TML VII, 409 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

III. ragos alakban *hsz-szerűen*; cu sufix, în funcție de adverb; mit Suffix in adverbialem Gebrauch. 1. ~at a. sokáig, hosszú ideig; mult timp; lange (Zeit). 1571: chyaky wram egyebkoris, az orzag wegezeseth maskepen formaltha en Bizony mykorra ezembe wehetem, vgyan az wrak elwth sokath feddem welle [Beszt 42 Paulus Banfi lossonchy de mogyoro a beszi-i tanácshoz]. 1586: Az egyhaz fiak Honorariumokra deputaltanak, holot ezen ezendeoben az Menykeo megk Wtwen Giutwan az Torniot, sokat faradtanak az Epitesben [Kv; Szám. 3/XXIX. 17 Gr. Diosy not. kezével]. 1591: Pernezy Istwan Az korba kergetettis engemett kjert sokat kellett Budosnom [UszT]. 1639: Kallaine monda egiszer hogy bizoni megk hid gjörgy Ura(m) nem sokat Cziczazol azon az lovon [Mv; MvLt 291. 189a]. 1671: Bizon meg vallyuk elig jót tőt kegyelmed velünk hogy ezen nehéz időben is ilyen sokat varokozot az nékőnk ki adot kölcsön Pénziért [Baca SzD; RLt O. 5 Bánffy Sára aláírásával]. 1697: Kiraly Biró uram huiatott vala ki, olyan sokat beszélgetenki hogy három helyen is mind meg teticak az nyomodasunk [Kotormány Cs; CsJk 6 néhai Janos Benedek relictája Barbara (37) pp vall.]. 1728: az Attya Fogarasi Janos(na)k Alvinczi Peter Uram Jobbagi Legenyenek az kezit el vagta volt, eppen es azért Sokot Perlették az Vármegye Tisztei előt [Csüddötke KK; SLt PQ.9 Babos Marian (70) jó vall.]. 1831: Tudom azt hogy Kovács György az Gál György erőszakos haláláért sokat raboskodott a' Tömlőtze [Szentersébet U; Borb. II Agilis Idősb Török János (61) vall.].

Szk: *nagy* ~at. 1585: Anna Czementes Ianosne szolgálóia vallia Oda hozza Mene Az Inashoz Balassy Gergelne Es Nagy sokat bezelle velle [Kv; TJK IV/1. 423]. * *rettenetes* ~at. 1614: Ebben az esztendőben^a voltam először vásárhelyi főbíró, azmely esztendőbe s az következőbe is rettenetes sokat feküdtem az kőlikába [BTN² 48. — *1599-ben]. * *ugyan* ~at. 1573: Vst Iarto Janos Azt vallia oth oztan vgian zokat Mwlatak Ittanak ... vegre vgian othan leh fekwtték [Kv; TJK III/3. 303]. 1593: Kerde Gergelj Janos miért Irtana mertt cowe volna az mo(n)da Bodo Gergely vaj my birtuk egy Ideoteol fogwa ott vgia(n) sokat felesle-nek rajta [UszT].

b. nagyon, nagymértékben; (prea) mult, în mare măsură; in großem Maß. 1670: Bánfi uram írásán nem kell Kegeyvel-mednek sokat törődni [TML V, 83 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1701: Egyéb aránt meg ne útközzeék azon kegyelmed hogy dolgunkat tudya^a, mivel nagytekintetű ember udvarnális, Sokat Szolgálhat kegyelmedhez [Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához. — *Pater Kapj]. 1750: Eleitől fogván közel járván a Maros az udvarhazhoz sokat

igyekeztek azon az Nehai Mlgos Aszszonyok, hogy a Marost meg gátolhassák [Folt H; BK sub nro 144]. 1771: Itt a Kérgesi Lakosakis sokat praeparicalnak az Erdőben [Kismuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. 1772: ennek^a a Ganyozás (!) is nem sokot használ hanem ha Juh Akolnak alkalmaztattnék [Szászfehes K; BethKt Mikes conscr. — *Ti. földnek]. 1781: Úrszujnak el Menetele után még azon ostorgát sokat emelődött, Nagyittatott [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1810: (Koloszvárt és Szamosújvart) a' Természeti Productumoknak árak az Országban közönségesenn meg szabott Természetiek árak mekkoráságától nem sokat differál [Doboka; Ks 76 Conscri. 196].

Szk: *túl* ~at. 1574: Kerekes ferench Azt vallia, hogi az ely mwlt Napokban Eowele p(er)seoltetet meg ket díznót halaz gergelne egyknek az faran Masiknak az Nyakan volt vagas Azt latwan Az Azzon Illyen Modon zitkozodott Az mely Bestie hires kurvafia twl zokat vagdalta meg Eolte az en Marhamat [Kv; TJK III/3. 328] * *ugyan* ~at. 1814: azt hallottam midőn Barátosi szemibe mondotta Dobainak: hallja ked Dobai Uram, engemet ugyan sokat üldöz ked, már mindenemből ki forgatott [Dés; DLt 56. 21].

c. gyakran, sokszor; adesea, adeseori, de multe ori, in repetate rînduri; oft. 1550: wk warczaban^a löttek ez wylagban es oth neweködtek volna es az Cylla mezőn, diszno barommal es egieb fele barommal sokat Jartak, de wk soha nem twdgiak, hog' az monostoryak oda szoltak volna hanem myndeltik walkayak, kelecelyek, wyfálwyak etlek [Mny XXIV, 291–2 Briccius Andro de gyalw és Benedictus gycher de Lona jb vall. — *Eltűnt település M. valkó (K) tájékán]. 1574: Brozer Anna Zekesfe(ie)r(vary) Borbel lanosne hity vtan azt vallia hogy Mond Zeoch Thamasne, Byzon sokat Zoltam neky Erte vgi hogy soha Ream Meg Nem haragwt Mind azert, De megis Rea Byram az Bekesegre [Kv; TJK III/3. 326]. 1625: Agiagfalva musna sokot perle Egi massal de mattisfalua akkor nem perlet [Agyagfva U; UszT 156b]. 1626: sokatis iartam azo(n) ala s fel ualamin akartam szabad ut uolt szekeruel s ekeuel [BLt 3 Antal Janos Kozmassy^a (40) vall. — *Cs]. 1629: Panaszolkodot ennekem sokat az szegeny Borbely Ferencz hogi bizony ő neki ninczien penze [Mv; MvLt 290. 166b]. 1770: nem sokat forgak abban a malomban [Dombó KK; JHb LXVII/142]. 1775: Én Vas Andras Jágersegemben Sokat vadaszván azon erdős helysegeben az Jáger társam mutatta mindenik Makkos kosár helyét nekem az vadászatan [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1777: már meg vénhedt öreg Ember vagyok s a Kódmönösi és Konkojfalvi Hátart sokat jártam életemnek Napjaib(an) [Kódmönös SzD; JHbK LVIII/28].

Szk: *igen* ~at. 1724: Az Istenek legyen hala à Farsangos Németek, s Német Aszszonyok nem járanak igen sokat ide [Altoria Hsz; APLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1738: monda Ilona hogi ha el hadtam volna is az elébbeni Uramat, azert hadtam el hogi engemet igen sokat vert [Ádamos KK; Ks 17/LXXXII. 2]. 1777: a Bolovasztu Fia Magosmartyán Vonul igen sokat járt Flora Kosztánhoz el szökése előtt [Sajóúdvárhely SzD; KS Moldován Kosztán (38) jb vall.] * *nagy* ~at. 1573: Sophia Kadar Myhalne Azt vallia hogi hallotta valami chatorna veget Nagy Zokat feddeodet Balasy gergel Lwkach deakal [Kv; TJK III/3. 233] * *ugyan* ~at. 1784: a' közeleb el mult telen véket tsinálván az Exponens eő kgylme a' fejr nyikora, oda mene András Pálné eő kgylme hogy mossan a véken, monda az Exponens eő kgylme hogy tsinállyon mosni má-

suvá véket, de nem fogadá, pedig kéré is ugyan sokat szépen, mert ott osztán nem isznak a marhák [Malomfva U; Pf Stephani Lakatos consors Barbara piros (32) vall.].

2. ~kal a. vmi előtt sok/hosszú idővel; cu mult (timp) înainte; vor langer Zeit. 1752: még a Kurutz világ előtt sokkal egy Bikát adtanak volt [M.nádas K; KHn 223]. 1777: 1770dik esztendőben Áldozo Csőtörtőkön eő Natsága Szeledsán nevű Jobbágya már ki volt hanva az Utrizált helyről, ugyan Áldozo Csőtörtők előtt nem sokkal teték bé az Horváth Gergelly Uram Emberei az Oláh Papot [Burjánosbuda K; JHbK LVI ad 1]. 1821: Aratás előtt nem sokkal egy éjtzaka, ki, ki nem azt nem tudom, kaszával invádálta, és a' szép Buzát sok helyeken tsufoson, és vétkesen le kaszálta [Apahida K; RLt O. 2 IIa Maftyéj vall.].

b. nagymértékben; in mare măsură, cu mult; in großem Maß. 1620: Ferdinandus soha sem német, sem több országok képében nem confederált az hatalmas császárral, hanem csak Magyarország képében. De most sokkal meghaladja az confederatio az német confederatióját [BTN² 407–8]. 1660: Mivel városunk constitutioja tenora szerént három(m) forintot felül halado dologh az B. Tanácsigh szokott transmittáltatni; Igy ezis azt sokkal fellül haladván ad Senatu(m) usq(ue) transmittáltatott [Kv; RDL I. 30].

Szk: *igen* ~kal. 1726: a ki latta az előbbeni épületeket azt mondgia hogy a mostaniak igen sokkal fel haladgyák a régieket [Sajókeresztúr SzD; BLt 7].

c. kf mellett; lingă un adjectiv la gradul comparativ; neben einem Adjektiv im Komparativ: nagymértékben, nagy fokban; in mare măsură; in großem Maß. 1573: Borbolia Aztalos lanosne Azt vallia hogy Eo az Espotal Molnaba rostalt volt, Az telman Benedekneis oth volt panazolkodyk volt conekey hogi egi Neged Bwzaia volna es az Molnar Nem hadna meg Eorleny, Eo zolt az Molnarnak es meg hatta Eorleny, De mykor haza vzyz volt az lyztet szokal teob volt az lyzt egi Negednel [Kv; TJK III/3. 213]. 1620: mind az Zeőleő karokat, mind penigh az Sindelieket sokkal reőuidgiebben czinalliak, hogi nem mint ennek eleőtte [Kv; TanJk II/1. 295]. 1645: sokkal illendeob embernek, az illyen n<agy> utara ualo igyekezetiben Czeledi es edes haza nepej keozott bizonyos dispositiot tenni [Erdőszengyel MT; Told. Ia. II]. 1702: az Thoroczka Ferencz Uram szoloje(n)el ároasabb volna sokkal az Velczter Istvané Aszszonyo(m) major helye [Kv; Pk 7]. 1724: atyafiságoson ezekről edgyeztenek meg illyen modon, mint hogy az also malom sokkal aláb valo az Felsőnél, tehát azt egyedül cedalak Tar Tamás Ur(a)m(na)k [Nsz; Borb. I]. 1739: sokkal terheseb most az quartély tartás mint tavaj volt [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1748: miolta Ferenczi Ur(am)hoz ment, sokkal cizfrább köntősb(en) jár [Torda; Borb.]. 1815: (A föld) sokkal eszkosabb Soványabb [Somkerék SzD; Ks 77. 19 Conscri. 155]. 1851: az az fordulo hol a vetések vagynak nagyobb sokkal annál hová jövőndőbe vetődnek a Buzák [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

Szk: *igen* ~kal. 1598: feirwarat minden szwk es draga wolt, de ha Masunatis Elessel nem Taplaltak volna igen sokkal teobbet keoltodtwk volna Mert sokan woltwnk [Kv; Szám. 7/XVIII. 9 Masass Thamas sp kezével].

soká sokáig; mult timp, timp îndelungat; lange Zeit. 1584: az kegyelmes wr Jsztzen felsegedeth soka elthesse, es mynden kjanthaw yawawjal meg lathogassa [Komlód K;

WLt Petrichewich Kozma lev.]. 1606: Germeksegeimteól fogúa Keczetben laktam, Czijk Illjest, Albert Janost sokka zolgaltam [Uszt 20/69 Jacob(us) Marto(n) (32) jb vall.]. 1669: Kegyelmed vádlóival való dolgát is, kérem szeretettel, halaszsa addig, míg én Kegyelmeddel magával nem beszélek. Ha halad is ugyan, azzal el nem mulik, a mint hogy elmulatását bizony soká nem is jóvalom [TML IV, 557 Teleki Mihály Fleischer Andrásához]. 1855: (Kisfaludiné) nem viheti soká ... és nem hágy utódot [Újfe 220].

sokác kis délszláv népcsoporthoz tartozó személy; persoană care face parte dintr-un grup de populație slavă meridională; zu einer südslawischen Volksgruppe gehörende Person. 1752: mioltatol fogva emlékezem úgy hallattam hogy Visestyán (?) Iosziv(na)k az Attya Bánátusi ember let volna, nem Erdéli Jobbágy penig; hanem tős gyökeres Bánátusi lakos(na)k, és Sokácznak ... ottan az Bánátusb(an) egy Sokácztól származott volna bizonyosan hallottam [Vormága H; BK ad nr 1134 Vojka Petru (60) jb vall.].

sokacska I. mn I. meglehetősen nagyméretű; destul de mare; ziemlich groß. 1847: a' játzintok elvitelével nem akartam alkalmatlanokdni, mert sokatska pak, hanem mihelyt lesz kitől, elküldöm [Kv; Pk 7].

2. meglehetősen nagy összegű; care se ridică la o sumă destul de mare; in ziemlich großer Summe. 1814: kenyérral sokatska költségem vagyon [NkF]. 1828: oda küldhetöm emberem nincsen addig a meddig oda bé valo kevés jóságokskáimból viszsza nem jön praefectusom 's ha olyan jóságu, 's akkora ki terjedésű hellyel teszszük a Cserét, a mostani pénz szűkibe a kívánt fellyül fizetés talám sokatska is lenne [Kv; RLt O. I Béli István lev.].

II. fn meglehetősen nagy összeg; sumă destul de mare; ziemlich große Summe. Szk: ~ba kerül. 1844: biz e' sokatskába fog kerülni [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez] * ~ költ. 1788: négy bérés ökrét vettünk hogy a dolog jobban foljon a pusztá bé kerítésére is sokatskát költettünk s még adob(an) is sokat kell adni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu funcție de adverb; in adverbialem Gebrauch: ~t meglehetősen sokáig; destul de mult timp; ziemlich lange. 1861: Mult év utolsó holnapjában írott Levélét ez év elejével tiszteltem; mert a' postán úgy láttzik sokatskát ült [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

sokacsán meglehetősen sokan; destul de mulți, cam multe persoane; ziemlich viel (Leute). 1738: ittenis hagy-mázban sokacsán kezdettek betegeskedni egy néhányon holtakis meg [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

sokadalmas I. mn I. ~ hely országos vásár tartására jogosult település; localitate care a obținut dreptul de a ține târg de țară; Markttort. 1671: mindeneknek mindenekben, minden sokadalmas és vásáros helyeken szabados vévést és adást engedgyenek, sub poena Articuli végeztetett [CC 84]. 1746: Ez országban pedig minden Sokadalmas Czehetlen helyeken az eddig practizált Czehék(ne)k Szokása Szerint a' posztot áruló Sátorok(na)k végiben mingyárt Szakaszszanak ezen Gombkötőknek miveknek alkalmas áru-lásnak való helyet [Torda; TJKt III. 104 egy-i végzés]. 1756: Meszár Székek Sokadalmas helyek ha vadnak azok micsoda importantiajuak, és miképpen observálatnak? [H; JHb LXX/2. 7]. 1817: (Uzon) sokadalmas, és vásáros hely

és más több aprobb commercialis helyekkel szomszédos [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318].

2. ~ idő országos vásár ideje/időszaka; timpul când este ținut târgul de țară; Marktzeit. 1634: sokadalmas ideo vaggio(n) [Mv; MvLt 291. 11b]. 1648/1650: Vegesztek eo kglmek Cehwl, miuel Markt az Tegely dolgabol valo panas-szolkodasokat, hogy nemely vraink sokadalmas vdeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittanak velle, hogy jeovendeoben az Teglyet senki egy Mesteris, maga számára egyedwl be ne vegye [Kv; ÖCk]. 1764: Azon sokadalmas időken kívül tudjuk hogy kortsomároltatta(na)k [Makfva MT; DLev. 5].

3. ~ nép vásáros nép; mulțimea adunată la târgul de țară/bilci; Leute auf dem Markt. 1707: Aradról is kiútván, Brádot felverik^a, és a sokadalmas nép közül 60-ig valót le is vágnak [Kv; KvE 250 GM. — ^aA rákok].

4. ~ láda vásári árutartó láda; ladă pentru mărfuri; Warenkiste. 1615: Egi feyr zaros lada, es egi sokodolmos vas-szatlan lada az kibe(n) Soffika egyet masa vago(n) [Kv; RDL I. 97].

II. fn tbsz vásáros nép; mulțimea adunată la târgul de țară/bilci; Volk auf dem Markt. 1745: egy katona egy embert el ér hozzá vág az paraszt emberhez látván az Sokadalmasok fel bodulnak az katonákat visza nyomják az verbuálo helyre [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6] | az katona hozzá vág az kardal az paraszt emberhez az job fűlit orczástol le vágja az vér egészen el fojja s lövődik az vér mint ha csövel lőnek azonb(an) az Sokadalmasok fel zu-dulnak, es az katonákat visza nyomják az verbuálo asztalokhoz [Dombó KK; i.h. Drágán Todor (50) jb vall.]. 1824: Bányai István Vám Arendator a' Mag(ist)ratus előtt azt adja fel: hogy mind a Piatzon, mind pedig a Kolosvári uttán a' Jóságok előtt csoportos kövek, Fák vagynak le-rakva úgy annyira meg-vagyon szorulva a' piatzi Hely, hogy bé nem fogadhattya most a' Kis Aszszony napi Sokadalomra ide jövő Sokadalmasokat [Torda; TLt Közig. ir. 252/1825]. 1825: méltotasson Nagyságod Hentes Csergő Györgynek vágo Tökéje Tárgyában ... le-küldeni méltot-tott Kérelm levelére tett ... Vég-határozását kegyesen meg tenni, hogy a' Panaszlonak Tökéje miatt ne kéntelenit-tesseken mind a' Sokadalmasok, mind pedig az ottan járo héti Vásárosok akadályt szenvedni — sokági [uo.; i.h.].

sokadalmaz vásározik; a se duce la târgul (de țară); zum Markt gehen. 1777: Balyko Miklós az akkor itt Harasz-kereken esett Nagy Boldog Aszszony napi barom sokadal-mon itt volt meg regelenkent velünk együtt a Templom-ban jót s az után ment az piatzra sokadalmazni | Balyko Miklossal együtt is sokadalmaztam velle harom napokon [Harasztkerék MT; Berz. 12. 92/222].

sokadalmazás vásártartás; ținerea târgului; Markthalten. 1777: mihejt eszre vette hogy az Exp(onen)s Ur Causaját assumálatni akarja a Falu Székin, mingyárt Sellyében fel szaladván hogy a földeket méretesse, pedig igaze az hogy szabadságot adott volna hogy miglen a Sz: Janos napi So-kadalom el nem telik Makfalván addig Nyugodalmot és so-kadalmazást enged az említett sellyei Lakosoknak [Msz; BetLt 6 vk]. 1800: sokadalmazáskor tudom hogy kortso-mároltatott [Msz; DLev. 3. XXXV. 6].

sokadalmi I. vásári, vásárral kapcsolatos; de târg de țară, care aparține târgului (de țară); Markt-. 1688: az so-

kadalmi alkalmatossággal megh engedtetik az Meszarosok-(na)k harom napok alatt hogy az Tehen husnak fontyat negy negy penzen arullyak az utanis Becsi fontal ha mérik megh engedtetik [Dés; Jk 26b]. 1690: A Tulkot Demény Daniel váltotta fel sokadalmi alkalmatossággal [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/8]. 1724: minémő Lármák voltanak Vásárhelyen a' sokadalmi alkalmatossággal Szekere hátán volt az ember [Altörja Hsz; ApLt 2. Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1733: Sok Kárát tapasztalta a szegény Város sokadalmi alkalmatossággal, ugj akarmi időbennis, hogj sidok(na)k és akarmely külső Emberek(ne)k az Egetbor, Palinka arulás meg engedtetett [Dés; Jk 436a]. 1745: Sokadalmi alkalmatossággal lévén akkor és feles erszény vágás és sok lopás esetenk [Torda; TjKt II. 65]. 1766: sokadalmi alkalmatossággal a Milgos Urnak Datzó Josef Uramnak egy darabb borát czéger aloll turbálta a' város [Sszgy; HSzjP Georgius Mihály de Szt. György (55) ns vall.]. 1819: Fekete Isak a' sokadalmi alkalmatossággal egy Sidoval valo pofodozásért behozattatván edgyik a' másiknak meg engedvén békesség utján ezen költsónös kereset el enyészte-tett [H; Ks 91. C. 12].

Szk: ~ *haszon*. 1764: minden Sokadalmi hasznot vehető Beneficiumival tsak éppen a Balog Jussón bíró Possessorok Gaudealhasa(na)k [Makfva MT; DLev. 5] * ~ *idő*. 1764: az sokadalmi időkbén kortsomároltattak [uo. i.h.] * ~ *nap*. 1763: az l. mint olyan vásár és sokadalmi napokon habarúságot szerző, verekedő, lármázó emberek vásár törésén Hf 12 meg veretéseért pedig az oláhnak in Hf 6 büntetessék itilletett [Torda; TjKt V 172] * ~ *proventus* vásári jövedelem. 1764: a sokadalmi proventus osztották magamis jelen lévén [Makfva MT; DLev. 5] * ~ *reditus* 'ua'. 1746: Makffalván a Kortsamárlás rendit Esztendőnként harom rendben esendő Sokadalmi Reditusakor limitálnak [Mv; i.h.] * ~ *strázsa*. 1796: a sokadalmi Strásákkal el fogatván kalodába verette [Dés; DLI] * ~ *tarifa*. 1852: Sokadalmi Tarifa az 1852 ik évre Minden pár szörös bocskor 1/2 xr Minden osztóváta 6 xr [TSb 51] * ~ *vám*. 1793: Kétséges lévén az, hogy a' Ratiocinans a' Sokadalmi Vámbol tsak annyit, a' mennyit Diariumába inferált, incassált volna [Déva; Ks 78. XVII. 8].

2. ~ *ajándék* vásárfia; dar fäcut cu ocazia tîrgului; Geschen vom Markt. 1823–1830: volt egy más jövedelem Nundinale vagy Sokadalmi ajándék név alatt, mely szerint minden tanuló a classisbeli praeceptornak adott legalább három krt egy-egy Sokadalmon, és így a négyen négy garast [FogE 120–1].

sokadalom 1. országos vásár; tîrg de țară; Jahrmarkt. 1558: E lewel kolt Besterzen sokadalom wtan walo hetfon An(n)o 1558 [BesztLt 68]. 1568: Geruasius Nemez gyarto, Cleme(n)s Nemezygyarto fassi sunt hogy eők egez ceql vegeztek hogy valaky eo kozqlok Coloswarot es Monostoron myw szert vezen, az tqb mesterekkel tartoszek meg oztany, szasz penz kotel alatt, de az myth ezen kwl Egyeb sokadalombol haznak Mindennek sayatya Legen [Kv; TjK III/1. 221]. 1570: Mayor Peter vallia hogy Ew egykorban leo volt Zekel Kerezttwrol zokadalombol mely zent kerest Napban oth leszen [Kv; TjK III/2. 16f]. 1592: Wst Giarto Georgi vallia ... Ez el mult Zent Gal napba mentem vala sokadalomba Eniedre [Kv; TjK V/1. 240] | megh ertette(m) az Actrixnak keresetith, Jobbagia kepebe(n) keres hogy en itt az Sokodalom(b)a le vontam(m) volna [UszT]. 1597: Myerthogy egieb iol rendelt zomzed varosokban az soka-

dalmoknak bizonyos es el határozot modgia es rendy vagon, ew kegmekis azoknak peldait keowetwen igiekeztenek azon hogi az itwalo sokadalomnakis el rendezeseben az varosnak es az keossegeknek haznat keowessek [Kv; TanJk I/1. 298]. 1606: Menthwnk wala Köhalomban Sokadalomba [UszT 20/310 Nehaj Dobaj Peterne Piroska löuetej vall.]. 1671: Minden sokadalmokban az haza fiainak leg első praerogativaja légyen az adásban és vevésben | sokadalmok alkalmatossággal, vasat s' egyebet-is éppen magok számára el-foglalván az Városbéliek, külső embereknek nem engednének vásárolni [CC 83–4]. 1681: Itt Hunyadon szokot esni esztendő által négi sokadalom mely alkalmatossággal, a város hites Biraja és Vásár-Biraja által vásárvám szokot exigaltatni [Vh; VhU 50]. 1700: fel ment Nagy Péter Kézdi Vásárhelyre es ott megh kiáltotta nem engedik Ghidoffalván legjen az sokadalom hanem Szent-gjörgjön [Sszgy; HSzjP Andreas Marton (30) pp vall.]. 1726: elő hozván az sokadalomról költ Privilegialis Levelet, es annak színe alatt csak el hozák a bort [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4]. 1727: azon helyen soha sokadalom s Barom vásár nem volt hanem mikor valami kis vásárocska volt mindenkor ben volt a Faluban [uo.; i.h. 14. XV/21]. 1731: aldozo csőtörtők nap tajb(an) Nagy Enyeden szokot Sokodalom esni [Sövényfa KK; Born. XXXIX. 16]. 1763: sakadalom alkalmatossággal énis szemeimel láttam [Nagyida K; Told. 9]. 1768: a szerint esett Szent Katalin napkor Déván a' Piaczon a' Sakadalomba [Bukuresd H; Ks].

Vö. az *aldozo*-, *barom*-, *kántor*-, *virágsokadalom* címszóval.

Szk: A. ~ *beharangozása*. 1758: A sokadalom bé harangozásáért az órának attunk 3 xr [Kvh; HSzjP] * ~ *elbomlása*. 1774: Sokadalom el bomlásakor Létzet, és karot az kert mellé han(n)yak és dugják [Mocs K; KS Consr. 51–2 Sos Ferkő (30) jb vall.] * ~ *esik*. 1731: aldozo csőtörtők nap tajb(an) Nagy Enyeden szokot Sokodalom esni [Sövényfa KK; Born. XXXIX. 16 G. Simon (52) jb vall.] * ~ *formájára*. 1704: Ugyan ma az ittvaló áros emberek kirakodtanak sokadalom formájára hogy már, de igen vékony keresetek van, amint látom, mert mindent drágán tartanak [WIN I, 223] * ~ *harangozó* (országos) vásár beharangozója. 1755: az ősi Sokadalom kiáltonak és harangozonak attunk 4 1/2 xr [HSzjP *sokadalom-beharangozás* al.] * ~ *hete*. 1646: Aztis tudom, hogj egj sokadalom hetin egj falka marhat ki vert vala Barabas Georgi az udvararol [Kvh; HSzjP Zabo Istvan (40) ppix vall.] * ~ *ideje*. 1575: Vagion panazolkodas kapubely Drabantok feleol hogi Igen gondwiseletlenwl vadnak es Nem vígaznak Mostan penig az zokadalom Ideien valamy kaposas ... neh legien [Kv; TanJk V/3. 119a]. 1597: ew kegmek indul-tattak illyen kegiessegre hogy az sokadalom ideyen ez leo-weo hetfeoteol fogwa egy hetigh az húsnak fontyat mas-fel penzen adhassak [Kv; i.h. 299]. 1621: Az Sokadalom Jdeje(n) az kapukon az varossj Attiakfajvalis az Eörző-keket megh teöbicziek eö kglmek [Kv; i.h. II/1. 322]. 1677: sokadalmok idején el-veszet marhákat sem nyomozni, sem meg-fizetni nem tartoznak [AC 232]. 1774: Itten az Motsi Piatzon lévő Exponens Uraság Fogadaja hoz minden Esztendőben az négy Sokadalom idein valo kortsomárolással együt 800 forintot [Mocs K; KS Consr. 50] * ~ *kiáltó* → ~ *harangozó* * ~ *napja*. 1592: Jsabella ket Donatij a' Nagy Sokadalmokrol hogy eleottis a' sokadalom Napia-nak, Niolczad Nappal allion be, vtannais Niolczad napigh

tartasse [Kv; DiósyInd. 31]. 1623: szalad sert is sokadalom napjan kwweol nem szabad varosunkban arulni [Kvh; HSzjp]. 1747: Marton Andras örmény a' M.R. Guberniu(m) determinatioja ellen itt Tordán Czéhos helyen az Mészárosoktól sokadalom napján kívül bárány bőrköt meg vásárolván szekérre rakta [Torda; TJKt III. 122]. 1749: az Biro Uram Hazahaz az sokadalom napjan attam Gyertyat N: 4 [Mv; MvLev. Erog. 5] * ~ra való harangozás. 1621: Az Harangozo Leghinnek fizetesere, Es az fw Jnnepekre ualo harangozasra, Egez Eztenő által az Zaz Emberek gwlesere, Es sokadalmokra ualo Harangozasra, az Eleobbi Zokas Zerint deputaltu(n)k fl. 28 [Kv; Szám. 15b/IV. 32] * ~ szabad ideje. 1677: sokadalmoknak szabad idején, mind Kovács, és egyéb Mesterek mivei másunnét-is bé-hozattassanak^a [AC 248. — *Váradra] * ~ szere vásár sora/sorrendje. 1656: Hasanolkeppen mikor Balogh László Uramn(a)k az Falu szérin Sokadalom szére esik, akkor az faluis ne Korcsomárollyan egy héten, hanem Balogh László Ur(am) Korcsomároltassan [Makfva MT; DLev. 5] * bárányi ~ bárányvásár. 1840: vettenek vagyis vásároltanak Felfaluban ... egy két esztendő Bival tulkat huszan öt válto Re forintokan az ezen esztendőben esendő Szász Régeni bárányi sokadalomra lejendő meg fizetés mellett [Marosfalu MT; DE 2] * bárányos ~. 1825: (A széna) árát a' Sz Régenbe 12a Maji esni szokott Bárányos Sokadalomra bé fizessék [Marosvécs MT; DE 2] * beáll a ~. 1687: Az sokadalom itt^a holnap uta(n) be áll [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez. — *Nagybányán] * futja a sokadalmat járja a vásárokat. 1599: Bernard(us) Iacobinus vallja Razman Adam holta vthan az felesége eozwegysegebejs az vra Jowaj vthan kezdte az kereskedést minthogy nem rest azzony vala ereosen futwan az sokadalmokat kereskedet zorgalmatoson [Kv; TJK VI/1. 382] * futó ~ rövid ideig tartó vásár. 1727: Néhay Fogarasi Samuel ur(am) ideiben volt valami futo sokadalom de nem a rendelt helyen [Mezőbánd MT; Berz. XV/21] * megkiáltja a sokadalmat. 1753: Napjára, hogy meg kiáltatam a vásárt 3 den Hogy meg kiáltatam a sokadalmat 3. den [Kvh; HSzjp] * országos ~. 1655/1754 k.: Senki Czéhüknön kívül valók Városunk határán Kopját ne tsinályanak, se el-adásnak okáért ide ne hozzanak; az Országos Sokadalom napján kívül, mivel hogy Kegyelmes Urunk porontsol Országunk szükségére, mi nekünk Czéhéseknek kellett meg felelnünk nem a' Kantároknak [Kv; ACJk 17]. 1761: köznséges Mázas edényeket külső helylyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kívül ne arullyanak [Torda; TJKt V 31]. 1762: az szörös botskor árulással praevaricalok ellen menutenealtatnak az Instansok, s a szörös botskornak ezen Városban Országos sokadalom Napjan kívül a' modo in proterum arulása penitus interdictaltatik [uo.; i.h. 81]. 1818: (A Magistratus) Határozásánál fogva ki rendeltettünk a' Besztertzei országos Sokadalomban a' proba tételre szükséges vágo marhák(na)k meg vásárlására és azok(na)k kivágatásokra [Dés; Dlt az 1823. évi iratok közt]. 1825: Sokadalmok és Héti Vásárok curens jövedelmei A' két országos Sokadalomból gyűltbe juxta contra quantetiam (!) 3 Rf.63. A Héti Vásárból juxta 24. Rf. 65 [Szk; Borb. I] * rendelt ~. 1701: Az idegen Posztóval kereskedő embereknek itt ne légyen szabad Posztot el adni hanem az it valo rendelt Sokadalom [Kv; PosztCARt. 17] * sátoros ~. 1685: itt Erdélyb(en) csinált, meg hant vetett elegi belegi posztót Colosváratt csinált posztó gianant az városan Cze-

hunk(ne)k p(rae)judiciumara ne arullya(na)k, az Sátoros Sokadalmakon kívül [Kv; TJK XIII/1. 255] * szabad ~. 1588: ezeketh az kezesekeht Petky Istuan wram mind falun, mezőn, waroson, zabad Sokadalomban, Malomban ... megj foghassa [Vécke U; BálLt 81]. 1671: Ismet senki, vagi külseo, vagy ennek a Varosnak lakossa, seot conne(n) magok az Vargak keozzülis, masun(j)at ebben az Varosb(an) njeresege sarukat el adni ne hozzo(n) (:ki véven az szabad sokadalmok(na)k napjait:) [Kv; Céhir. I. 17]. 1821: Esztendőnként vagyon ezenn mi Falunkban három Szabad Sokadalom [Makfva MT; DE 6] * vásáros ~. 1596 k. Annak felette vasaros Zokadalmokban mind városbeli Embereken mind keoweol valokon Insolita exactionokat ezen minden Rigi Immunitasok ellen [Dés; DLT 249].

B. áldozói ~ áldozócüttörtöki vásár. 1774: Széna elég termet attanak is el minden Sokadalmon Portionként tudom ugyan hogy most az Aldozai Sokadalomban 300. kötést ki olvastak, mellynek kotesit égy égy Garason adták [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. 1803: az pénz meg adásának terminussa leszen mához esztendő napja a pénzt adtam áldozóji Enyedi sokadalom napján NÉnyeden [Ne; DobLev. IV/867] * aratási ~. 1826: Aratási sokadalomra Rőfőknek 1 fenyő (Deszka) [Déva; Ks 106. 159] * augusztusi ~. 1824: Devai Augustusi Sokadalomkor idegenyek által el distrahaldot 87 Veder 3/4 kupa Bor [Déva; Ks 106] * Bertalan-napi ~ aug. 24-i vásár. 1716: az Bertalan napi sokadalomra akarván menni Beszterczére [Nagyida K; Told. 22] * bőjti ~. 1724: az Kézdi Vasarhelyi Bőjti sokadalom szombattyán, az midőn az említett városn szalmában tüzes tetemenyek szinten lobadolog tanaltattanak volt külön külön helylyeken, akor harma esven az városban [Kanta Hsz; HSzjp]. 1735: Bőjti sokadalomkor az Aszszony Ó Nag(y)sága Varga Mihály Uramnit evék ebédet, attunk halat poszt 2 fontot, vizat is egy fontot, Den. 24 [Kvh; i.h.] * Ferenc-napi ~ okt. 4-i vásár. 1721: az aszszony a Ferencz napi Sokadalomkor Kali Nagy Simon urammal be rekeszkedett volt a maga hazaba holmi részeg emberek előtt [Kál MT; Berz. 12. 90] * Fülöp-, Jakab-napi május elsejei vásár. 1757: Ditső Szen Martani Fülöp Jakabb napi Sokadalom napja [Csapó KK; DobLev. I/293] * Gergely (pápa)-napi ~ márc. 12-i vásár. 1795: De Bonis Eccleae a' Curatorok számot adának és Visitationkor be adjak vagy a' következő Gergely pápa napi Sokadalomkor lejendő Partialisra el készítsék [M.bikal K; Rak 21]. 1801: adtam vala a mult Gergely napi Kolosvári Sokadalomig két tulkat 52 V forintakan [Torda; KW]. 1820 k.: Gergely Pápa napi sokadalomkor [Aranyosrákos TA; Pk 7] * húsvéti ~. 1823–1830: Ezen húsvéti sokadalomra, melyen én is ott voltam, jöttek sátorban holmi portékákkal árulni valami Hernhuterek is [FogE 198] * Illés-napi ~ júl. 20-i vásár. 1774: én Kálylyán Filip Tavaly Illyes napi sokadalomban árultam és féle Sz. Martoni Bort 70. vedret kupáját 16. Grajtárjával [Mocs K; KS Conscr. 18] * Jakab-napi ~ Fülöp-napi ~ * karácsony sokadalm. 1809: most az közelebb elenyészett 1808-dik esztendőben karácson sokadalmának utolsó napján vásárlót lett volt egy ökörötint az fölperesnek az etse, Szabó Ferenc, az alperestől, Barabás Balázstól 20 magyar forintokkal az anyjának, Szabó Antalénak; holott kellett volna ünötinót hogy végyen [Szárhegy Cs; RSzF 285] * Kisasszony-napi ~ szept. 8-i vásár. 1766: itten Tordán a Kis Aszsz(ony) Napi sokadalom alkalmatosságával rá tanáltom ezen Isra [Torda; TJKt V.

299]. 1824: némelly Jóságok előtt nagy Czúvekek, valamint Kövek vagynak felállítatva, úgy annyira meg-vagyon szorulva a' piatzi Hely, hogy bé nem fogadhattya most a' Kis Aszszonynapi Sokadalomra ide jövő Sokadalmasokat [uo.; TLt Közig. ir. 252/1825] * *kiskarácsony sokadalma* január elseji vásár. 1655: Kis Karátson Sokadalmán vett Balog János a Makfalvi Templomb(a) az Ur asztalára flor. 12 egy szőnyeget l(ste)nhez való buzgo indulatjából [Makfva MT; MMatr. 188] * *Luca-napi* ~ dec. 13-i vásár. 1728: Kolosvári Görög György Déák Uram(na)k az a Sátor hely ahol most Desi Lucza napi sokadalomkor arult a Desi Piaczon eleiteig meg hagyatik, illendő Taxajatt mindenkor meg adván [Dés; Jk 382a]. 1729: 13 mensis Xbris Luca napi Sokadalmunk [Dés; Jk] * *májusi* ~. 1793: a' Raciocinans a' Majusi Sakadalomban a' Vámotól percipált Vám pénzt, tehát a' más két Sakadalmakbanis percipálni kell [Déva; Ks 78. XVII. 8. 21]. 1824: Dévai Majusi Sokadalomkor idegenyek által el distráhaladat a Mlgs Urasság Itala, u: m: 194. Veder 5 3/4 kupa bor [uo.; Ks 106] * *Margit sokadalma* júl. 13-i vásár. 1818: Takó István és ... Talugyán Stroja nevezetű berszányok ... megalkuván a fenn írt havast 200 Rforintokkal Oly feltétel mellett, hogy a kétszáz forintnak felit, azaz száz forintot most in paratis kifizette, a más fele, azaz száz forint marad Margit sokadalmáig [Jenőfva Cs; RSzF 131-2] * *Mindenszentek-napi* ~ nov. elseji vásár. 1811: Be Szegőttette Binder Joseff Uram Nagy Bányáról ide Városunkra Jövő Betsületes Légenkét Lipotzki Josefett olj moddal hogy az közelebb Jövő minden Szentek napi Sokadalamig tartozik egész hűséggel és Jamborsággal, az levelért és az azután Szép Szabadságáért Szolgálni [Kv; KCJk 104a] * *nagybőjti* ~. 1800: a nagy Bőjti Déési sokadalomnak napján [Dés; DLt] * *nyári* ~. 1747: Az Devai Nyári Sokadalom után zugatni kezdik it a faluban azon kereskedőnek veszedelmét [Radulest H; Ks 112 Vezes ir.] * *őszi* ~. 1733: Őszi sokadalomkor Bene Josephni Csiki Comendansnak gazdalkottunk 3 poltrára kenyérrel [Kvh; HSzjP]. 1778: az el mult őszi Sokadalomban Hunyadon alkudozvan egy Papucsot magamnak [KLev.]. 1833: Az irt 20. Rftoknak bé fizetendő Terminussa leendő a' Jovo 1834dik evben esendő őszi Nagy Enyedi sokadalom [Nagylak AF; DobLev. V/1191] * *pünkösdi sokadalma*. 1789: Taplocán commoralo Kotsis, alias Miklós György szeredai pünköszt sokadalmakor szereda napon vévén Györgypál Jánostól 66, id est hatvanhat magyar forintokon két ökröt, melyek hogy hibáson mentenek volna által Miklós Györgynek állítván, kívánja, hogy azoknak egyike nála meg is dögölvén, kárát fizesse meg [Taploca Cs; RSzF 282] * *Sára-napi* ~ jan. 19-i vásár. 1828: Sára napi sokodalomkor [Marossztkirály MT; Pf]. 1829: ezen esztendőben elölt Sára napi sokadalom után lévő hétfőn [Mezőkölpény MT; Tsb 48] * *Sarlós boldogasszony-napi* ~ júl. 2-i vásár. 1730: Szamosujvari Toder Márton Ormeny az Alpareti Sarlos boldog Aszszony napi Sokadalomból jöven ejtett s vesztett el néhány oka Matászt [Dés; Jk 395a] * *(Szent) Antal-napi* ~ jún. 13-i vásár. 1586: 7 Junj Gergeolj megien tordara hogy meg kialtata, senki az Antal napi sokodalo(m)ra ne Joleion —/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 53]. 1591: Mezaros Miklos tuggia azt hogy zent Antal napi sokadalmot, egi hettel tartiak zent Antal nap eleot [Kv; Tjk V/1. 63]. 1676: An(n)o 1676 mense Junio most az Szent Antal napi Kolosvarat eset sokadalom(m)kor valo vasarlasok Folthi Kato es Pannus sokakra [Beszt.; Törzs]. 1766: László Vaszi ... Kolosvárott a Sz:

Antal napi sokadalom előtt valo baram vásaron adot volt nekem edgj pej metztetlen csikot [Torda; Tjkt V. 299] * *Szent Gál-napi* ~ okt. 16-i vásár. 1590 k.: az el mult Zent Galnapi sokadalomkor eztendeie mult Im(m)ar most [UszT]. 1676: An(n)o 1676 die 15 8bris Szent Gal napi Enyedi sokadalomkor vöttem Folthi Kato lakodalmara 2 font Mondolat flo 1 Jtem 2 font füget de 30 [Beszt.; Törzs] * *Szent György-napi* ~ apr. 24-i vásár. 1746: Szent György napi Sokadalomnak előtte lejendő barom Vásárban jövő S.V. Marhákat az Hidon az Vamos által ne botsássa jó és hiteles Passus nélkült [Torda; Tjkt III. 25] * *(Szent) István király-napi* ~ aug. 20-i vásár. 1689: Következendő István király napi Desi sokadalomigh az sellerek(ne)k is kik az portio(an) vagy egyeb szedő vedőben contribultak az Desi Borok(na)k arultasa megh engedetik [Dés; Jk]. 1732: Szent István királynapi Sokadalomkor [Dés; Jk]. 1831: a Déési Sz. István király napi sokadalom után [Dés; DLt 332] * *Szent István király sokadalma* 'ua' 1573: Kolosy Istwan vtan azt vallia hogy Eotet kerte volt Istwan deak Kykellew varat Zent Istuan Kiral zokadalmaba Eotet kerte hogy zekerst zezene valam y keotes poztoianak [Kv; Tjk III/3. 120] * *Szent János-napi* ~ jún. 24-i vásár. 1659: Az Alvincziek es Borberekiek találvan megh bennünket alázatos suplicatiojok által, Jeletek; hogy ennek előtte, az ot valo Szent Janos napi sokodalomkor, két napok alatt, az ot lakosok közzül, mindenek(ne)k indifferenter szabad volt Korcsmat arulni [Törzs. Barcsai Ákos rend.]. 1768: (A kancát) Szent János napi sokadalomba vásárlotta, és szent Fülöp Napjára viradolag ell lopták [Kovácsna Hsz; SzentGy Jos. Kotsis (18) gy.kat. vall.]. 1777: miglen a Sz:Janos napi Sokadalom el nem telik Makfalván addig Nyugodalmot és sokadalmozást enged az említett sellyei Lakosoknak [Msz; BetLt 6 vk] * *(Szent) Lőrinc-napi* ~ aug. 10-i vásár. 1638: ez ide(n) hagi Eöperjesre az szent Lőrincz Napi sokadalomra megjünk vala fel, az Tisza mellett megh szallank egjütt, s ennekem egi keőteő fekeőm vesze el [Mv; MvLt 291. 148a]. 1675: A(n)n)o 1675 Vettem Lőrincz Napj sokadalomkor ... Egy Mentenek valo Kiraly szin Perpetat harom Singet Singit flo. 1 d. 30 [RLt O. 35] * *Szent Margit sokadalma* júl. 13-i vásár. 1714: az három kezések tartoznak az következő Sz. Margit Sokadalmara jo el kelhető kész pénzül megh adni [Szépvíz Cs; Ks 65. 44. 12] * *Szent Márton-napi* ~ nov. 11-i vásár. 1630: Az sz. Marton napi sokadalomkor az Czirkalobol megüünk haza s lata(m) hogi az az Halona (?) Gieörgj ot az Aztalos Marton haza eleöt kardoskodik vala, szidgja vala ereőssen Asztalos Martont esse lilek fianak [Mv; MvLt 290. 258b] * *Szent Pál sokadalma* jan. 25-i vásár. 1644: Zent Pal Sokadalmaban Enieden az Górógh Thamas felesége Annia megh Zolita az Piaczon Bekesi Mathiast [Mv; MvLt 291. 426a] * *Úrnapi* ~. 1691: Konya Istvan Fejér Varmegyeben Brasso Varossaban Urnapi Sokadalom alkalmatossagaban azon lovon bemerven meg törvenyezek es a Varos statutioja szerent el igazitottak [Zabola Hsz; HSzjP]. 1711: Borbirák uraimék Tiszt. Predikátor Uraink(na)k az nyolczvan forintokat adgyák meg az Urnapi sokadalomra [Dés; Jk 355a] * *virágveti* ~ virágvasárnap előtti héten tartott vásár. 1754: szintén az mikor ezen 1754dik esztendőben Virág heti Sokadalomra Fejervára indultam volna, akkor ment ki a' Falu azon Tanorok körül lévő gypűnek el hányására [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a] * *virágnapi* ~ virágvasárnapon (húsvét előtti első vasárnap) tartott vásár. 1686: En Buczi Ko<zm>a Vettem költsón

Nemzetes Mvasarhelyi Kováts Istva(n) <vramto>I ... száz ötven Aranjkot; az 1687 <Ezten>deőbéli mvasarhelyi Virágh napi sokadalomig való várásig [MbK]. 1744: a virágnapi Sokadalomkor Szakáts Filepel Mezőn hálván meg baszot tégedet Fülöp [Gyeke K; Ks]. 1750: Anno praesenti 1749 Maros Vásár helyen esett virág napi Sokadalomkor [Koronka MT; Told. 18]. 1755: Marus Váshellyre Virágnapi Sokadalomkor 14. darabból álló Béres ökröt bé hajtata eő Nsga [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * *Zsuzsánna-napi* ~ aug. 11-i vásár. 1841: A marhákat most a Susánna napi Szász Régeni Sokadalomkor, mentől jobban el adni és mentől oltsobban másokot venni el proballyuk [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

C. *alparéti* ~. 1772: Egy Mentét is adott vala Gázmér Kriskának melyet az Alparéti^a Sokadalomba el loptak volt tölle [Dés; Dlt 321. 79a. — *Szd] * *alvinci* ~. 1754: Timár Miklos és Timár Roska György Lévaltanak két száz m. forintokat az jövő ezen Esztendőben Szent Katalin napján esendő Alvinczi Sokadalom napjáig [Alvinc AF; Incz. XI. 4a] * *bándi* ~. 1726: a Bándi sokadalomba a barom vásárra ki állított borát Kovács Peter ur(am) Tordai Márton ur(am) és Vanka János cselekedték hogi a korcsomáros kezéből el vegjék [Mezőbánd MT; Berz. XV/14.6] * *bányai* ~. 1670: Kérlek, édesem, tudósíts, mely nap esik az bányai^a sokadalom [TML V, 96 Teleki Mihály Veér Judithoz. — *Nagybányai] * *baróti* ~. 1810: a Barothi országos sokadalom mindenkor nyoltz napokig tart a' rongy és Bőr vásárlással edgyutt [Barót Hsz; HSzjp] * *besztercei* ~. 1570: Jwlya Thèmeswary Gergelne Ezt vallya hogy Mykor az Besterchey Zokadalomba Jar volt ... Lattha hogy egybe gywlekeztek es zayganak [Kv; Tjk III/2. 59]. 1703: irtam volt ennek előtte hogi az besztercei sokadalomra jű el [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1777: Kratson Stéfán el akarván menni a' Beszterzei Sokadalomra Tehén vásárolni [Sajóudvarhely SzD; KS] * *bonchidai* ~. 1592: Az Malomhoz Elseo Boncziday^a Sokadalomba(n) veotte(m) Bezterczey Zappant p(ro) f 2 [Kv; Szám. 5/XIV 41 Eppel Péter sp kezével. — *K]. 1597: Ez el múlt Beoit keozepbe(n) me(n)tem wala Bonczidy sokadalomra [Kv; Tjk VI/1. 83] * *buzai* ~. 1768: láttam hogi valami Katanai emberek, kik a Buzai^a Sokadalomból akkor jöttek vala huzzák vonnyák vala egy mást [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszyly (28) zs vall. — *Szd] * *dési* ~. 1726: az Deesi Sokadalom iránt Biro György vram bővebben informálhattya Ngdot [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.] * *dévai* ~. 1761: Mardsinán Dumitru elveszett kantzáját a' Dévai Sokadalomb(an) Muntyán Kretsunnál meg kapta [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.]. 1777: Mura Salamon két vasarlot ökrít a Devai Sokadalomba hajtván Lopotnak találattot [H; Ks 114 Vegyes ir.] * *drassói* ~. 1790: Drassai Sakadalomkor Musikus Czigányok(na)k Hung fl 2 [Drassó AF; TSb 24] * *enyedi* ~. 1593: Orsolia Teolcheres Palne vallia: Zent Gal napba az Eniedi sokadalomkor Teolcheres Leorincz zaiabol hallottam^a [Kv; Tjk VI/1. 316. — *Köv. a nyil.]. 1683: vőt ... az Enyedi sokadalomb(an) 80 vago Marhakat [Uil]. 1786: azon ne törődj, mert ... az enyedi Sokadalomkor által adom [M.régen MT; DobLev. III/615. 2a]. 1835: Az Enyedi Sakadalomba vettem egy általagat ürmes Bornak [Hosszúaszo KK; Born. F. Ib Bod Péter tt kezével] * *eperjesi* ~. 1653/1655: egy János nevű németh más nap megh indult az Eperjesi^a Sokadalomra, és onnét Bécsb(e) ment az jo uti társasággal [Kv; CartTr II. 873 Gásp. Veres Marti past. eccl. orth. vall.

— *Sáros m.] * *etédi* ~. 1599: Egy Szen mihalj napian, az Etedi^a sokadalomkor Jeóue oda Az Eyen laki Kerestelj Albert [UszT 14/17 Simopfi Mihály Etedi szabad székely vall. — *U] * *gidófalvi* ~. 1700: ha valaki a kereskedő rendeket azért haborgatna, hogy az Ghidoffalvi^a sokadalmat el mulatván Szentgyörgyre mentenek, azoknak menedekseget fogad [Sszgy; HSzjp St. Bartok (40) ns vall. — *Hsz] * *gyalakuti* ~. 1774: attam az Gyalakuti^a Sokadalomban egy pár meg hizott béres ökröt az Mészárosok(na)k 55 ötven öt vonás forinton [Szentdemeter U; LLI Vall. 123. — *MT] * *hadadi* ~. 1774: Most 5 Esztendeje Papp Telki Mátyás Von ... szökött el Tavaj beszéltetem az Hadadi^a sokadalomba, s mondotta hogy viszá jönné [KS Conscr. — *Sz] * *katonai* ~. 1776: a Katonai Sokadalomba láttom ottan, hogy Vojvod Juon, és Dán Juon szobol vetekednek [Katona K; Born. VI. 14] * *kolosvári* ~. 1736: (A) kolosvári sokadalom alkalmatosságával ... azon meg-nevezett szoknyát el-adta [Dés; Jk 204a]. 1755: Perlaki V(ramna)k a kolosvari sokadalomba Vásárlani holmiket fl. h. 16 Den. 16 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 12b] * *korondi* ~. 1764: mikor kijöttek már a korondi^a sokadalom el tőlt volt [Parajd U; DLev. 3. XXXIII. 9. — *U] * *kőhalmi* ~. 1570: Palocz János vallya, hogy Az Torozkay Gergel hazaba ew Berbe lakot ... Annak wtanna mykor Keohalm^y Zokadalomba Menth volna ... Az Ideo alath az hazat Megh beochwltetek [Kv; Tjk III/2. 84. — *NK]. 1783: ezen törvény alatt lévő Lovat Kőhalmi Sokadalomban tserélte vala Szentpáli Isák Uram [Sszgy; HSzjp Kis György (22) gy. kat. vall.] * *küüllővári* ~. 1570: Segeswary peter ... vallya hogy Ez ely mwlt kykelleowary^a zokadalomnak eleotte Megen ky az piachra feyerdy Balint es hoz valamy Dyszno hws pecheniet [Kv; Tjk III/2. 114. — *KK]. 1573: Borbarra Nehay Bachy gergyne vallia az kykeolleowary Zokadalomba hallota hogy zapolodnak volt rayta [Kv; Tjk III/3. 297] * *(maros)vásárhelyi* ~. 1662: Szöcz János harmincz öt magyari forintokat Sz: Marton Napjara az Maros vasarhelyi Sokadalomra megh adgia [Mezőbánd MT; MbK]. 1753: Husvét előtt levő Vásárhelyi Sakadalomra velem vagy tizenhat véka utollybuzát vitetett bé [Mezősályi TA; Ks 8. XXII. 9] * *medgyesi* ~. 1570: Margith Makay Balintne vallya, hogy ez Ely mwlt Zent Margit azzonnapba az Megyessy Zokadalomba hallotta Botha gasparnetwl hogy zeoch Balintne adott volt valamy vasat nekyk hogi ely aggyak [Kv; Tjk III/2. 7] * *mocsi* ~. 1745: ez utrumb(an) mentionalt Mócsi^a Sokadalomban én is jelen voltam [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall. — *K]. 1774: az ide valo Motsi Sokadalom mit hozna Esztendőt által bizonyoson nem tudgyuk [Szépkényerűsztmárton SzD; KS Conscr. 102] * *petelei* ~. 1602: az petelei^a sokadalomra halasztotta uolt az fizetist [Marosjára MT; Berz. LXV/9. — *MT] * *radnóti* ~. 1728: Mihaila ... most a Radnóti^a sokadalomban vólt [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz. — *KK] * *régeni* ~. 1585: Zyw Balas Kys Gergely valliak, Az Regeny^a sokadalomtól fogua mind velewnk volt olah Mihalj [Kv; Tjk IV/1. 518. — *Szászrégen MT] * *rettegi* ~. 1610: az el mult Rettegy^a sokadalomkor [Dés; DLT 321. — *Szd]. 1689: az Rettegi sokadalomból jűvén haza [Dés; Jk] * *segesvári* ~. 1547: Ez zewrrest nohay Laios megy nem Akarya wala Allany es My Akarank az ew Jozagan Igazath wennwnk Biro Espan nekwl. Mynth az kwthes wala my kwzettwnk: Azertth Ew Annak wthanna magath megy gondola Jewwe My hozank

Az Segewsvary Sokadalomban Az ky zenth Janos Napp Elewtt Essyk [Sv; MNY XXXVI, 53] * *szászvárosi* ~. 1668: az sidók az szászvárosi^a sokadalomban mentenek [TML IV, 299 Nalácz István Teleki Mihályhoz. — ^aH] * *szebeni* ~. 1573: Gaspar deak Azt vallia hogy tawaly vyzkerestbe mykor az zebeeni sokadalomra Mennenek, Emlekezy eo neky gergel deak illen zowal [Kv; TJK III/3. 155]. 1632: ez az asszony az hütös urának inget s lábravát küldött szebeni sokadalomból [Mv; MvLt 290. 94b átírásban]. 1720: övet nem kaphattam az Szebeni Sokadalom nem meszsze lévén válogatván jutalmasabban vehet az ember [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre Haller Jánoshoz] * *székelykeresztúri* ~. 1832: vettünk egy pár ökröt Sz: Keresztúri Sokadalomkor [Bordos U; Told. 39] * *szentpéteri* 1712: proxime Sz. Péteri^a sokadalomra járván drágán vásárolhatták a marhákat ö kglmek [Torockó; TLev. 13/1. — ^aUdziszt Péter K]. 1755: a' Szt Péteri Sokadalomra edgy Sárja hodos, és edgy pej Gyermek Lovakonn bé menénk [Gernyeszeg MT; TGsz 35 Alexander Varró (24) j b vall.]. 1770: Két ökröt vettem ... az borju vásárt a Szent Péteri Sokadalomra hattam mivel másakis igen jóvalották [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.] * *tekei* ~. 1773: a Tekei^a Sokadalomkor [Mezőkerék K; LLt. — ^aK] * *topánfalvi* ~. 1753: patruz Ignát az Topánfalvi^a sokadalomból két pár tsizmát lopott el [Grohot H; Ks 80. 40. 5 Román Ávrám (46) j b vall. — ^aTA] * *tordai* ~. 1573: migy elment satoromtól egteken sokal ram kiáltot az torday sokadalomkor [Kv; TJK III/3. 268a]. 1629: Ez niarba Kis dalomkor [Kv; TJK III/4. 286]. 1806: Esméri é a' Tanu Udvarhely Várossában lakó Ns Pataki István Uramat ? Ha igen, Jelen volt é a' mikoron a' Tordai Sokadalomba, egy Tordai Ember által arulásába meg gatoltatatt ? [Torda; UszLt ComGub. 1753u vk] * *udvarhelyi* ~. 1850: én látván a jelenlegi üdös ut alkalmatlan voltát, ugy egyezék vele^a, hogy ha a' követ mig az ut alkalmasab nem lesz el nem hozhatyuk is ne adja el mert a közelb jövő Udvarhelyi sokadalom bé állásával az árát udvarhelyre bé viszem [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev. — ^aA malomkő-faragóval].

2. ~kor országos vásár alkalmával/idején; cu ocazia/in timpul tîrgului de țară; während/gelegentlich des Marktes. 1584: Feyerdy Mathias vallia Zinte a' sokadalomkorth vala, Mikor megh Arula Bokor Caspar Koss Istwannah [Kv; TJK IV/1. 317] | Hog ha Sokadalomkor walo wamolasa vagione rizek az Sowagoknak Awag Zabadoky valamolni [Torda; DLt 212]. 1599: Veöttem az Sokodolomkor szappant f 2 [Kv; Szám. 8/XII. 3 J Chanadj mb kezével]. 1621: Z. Antal Napba(n) sokadalomkor adtunk el gyapiat eboreget N 218 [Kv; i.h. 15b/VII. 19]. 1631: egiszer sokadalomkor egy korszot egy Desi Fazakasnetül penz nekül uiue el [Mv; MvLt 290. 254b]. 1655/1754 k.: Az Ifjú Mesterekkel az Ifjú Czeh Mester tartozzék minden Sokadalomkor felállítani az szokott helyre az B. Czéh Sátorát [Kv; ACJk 5–6]. 1668: Sokodolam kor megh ata [Ispánlaka AF; JHB XXVIII/1]. 1682: szabadonssan korcsomarovlatot akar mi idő korában bort Sinka Georgy mind sokadalomkor es egyeb időbenis [Kibéd MT; DLev. 5]. 1816: levelet maga harom vagy négy, hêtre sem küldet, én a Sokadalomkor is küldöttem magának [Kv; Pk 6].

3. sokaság, tömeg; multime, grămadă (de oameni); Menge. 1797: az sokadalom hallatára gyalázta, motskolta,

bestiális kúrvának ország, vármegye kurvájának teli torokkal kiáltozta [Dés; DLt].

Ha. 1591: sokadolmokban [Kv; TJK V/1. 137]. 1598: sokadalomkor [UszT 12/8]. 1629: sokadalmokban [Mv; MvLt 290. 182a]. 1656: Sokadalom [Makfva MT; DLev. 5]. 1720: sakadolom [Folyfva MT; Told. 76]. 1727: sokadalom [Mezőbánd MT; Berz. XV/21]. 1759: Sokadalomb(an) [Bulzest H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1766: Sokadalom [KSz; Bfr 104/2 vk]. 1784: Sokadalomra [M.gorbó SzD; JHBK LIX/4. 28]. 1786: Sokadalom [Backamadaras MT; CsS]. 1792: Sokadalomkor [Mezőbánd MT; MbK]. 1801 k.: sokadalomban [M.fráta K; KLev.]. 1830: sokadalom [Kv; Pk 5].

sokadalombeli vásárból eredő; care provine/rezultă din tîrgul de țară; vom Jahrmarkt stammend. 1640: perlette Vizont Sokodolombali rezt, Korchiomarlasbol valo illendeo rezt [Mv; DLev. 5].

sokadalom-elbomlás vásár vége/szétoszlása; sfîrșitul spartul tîrgului; Ende des Marktes. 1774: az Sokadalom el bomlás alkalmatosságával, ki egy, ki más felé lopja a karot [Mocs K; KS Conscr. 51 Sos Ferkő (30) j b vall.].

sokadalom-megkiáltás országos vásár kikiáltása/hirdetése; vestierea/anunțarea tîrgului (de țară); Ausrufung des Jahrmarktes. 1586: 6 Junj az egik barnaszib Almasi Balasi megien Desig es alpetig az sokodolom meg kialtas feleol attam ennek —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV 53].

sokadalom-nap (országos) vásár napja; ziua tîrgului (de țară); Tag des Jahrmarktes. 1705: Vad(na)k sok idegen kereskedő emberek, kik Városunk Privilegiuma ellen, Városunkba(n) gazdát tarta(na)k végeztük hogy valakik efféle Tilalmas kereskedésb(en) comperliátatnak minden kereskedésbéli marhájok és jóságok confiscáltassék; az ilylen emberek jóságá(na)k helyet ado és vellek egjet értő Gazda emberek penig toties quoties fl. 12. büntettesse(ne)k; szabad vásár és sokadalom napokon penig akarmi kereskedésbéli marha és jóság árulás meg engedtetik [Dés; Jk 348a].

sokadalom-tartás vásártartás; ținerrea tîrgului; Markthalten. 1810: a'mint hallottuk régen ezen Falunak meg volt a' Sokadalom tartás Privilegiuma, de mitsoda uton modon maradt el tölle nem tudjuk [Doboka; Ks 76 Conscr. 101].

sokadalom-törés a vásár megzavarása, a vásár rendjének megsértése; tulburarea tîrgului; Störung des Marktes. 1570: ez orzagba myndenay toruen hogy az zabad sokadalom (igy!) az sokadalom töris tyzen két forynt uolna [Buza SzD; BesztLt 43 Bornemyza Benedek lev.]. 1592: Borbeli Georgi Coloswari vallia Eperiesen laktomba teortenek valami haborusagh Zent Andras napba sokadalomkor, az harczolasba leon ket embernek halala, kit mikor megh ertettek volna az varosban, megh foganak eginehaniat az leginiekben, kikhez az gianosagh lehetet volna de mikor raiok nem bizonithattak volna az halal dolgat az sokadalom teoresert tiz tiz forintot veonek raitok. Nierges Ambrus mikor ne(m) fizethette, ot marada fogua [Kv; TJK V/1. 226]. 1649: Mivel constal az hogy az captivus legeny cziaakanival wteotte az Cziefjeff vr(ám) Jobbagiat, Azert sokadalom teorese(n) va(gyo)n erette es tartozik az l az borbelt

Contentalni az Jobbagiert, ha mit fizetet erette [Kv; Tjk VIII/4. 384].

sokadalomvám vásárvám; taxă de vinzare în tirg; Markt Zoll. 1725: Percipialtak Sokadalom vámot az idegen Asztalostól d 70 [Kv; ACJk 130].

sokadmagával a szóban forgó személy több személlyel együtt; împreună cu mai multe persoane; mit mehreren anderen Personen zusammen. 1606: sokad magaua vala Kouaczj mathe [Uzon Hsz; BLt]. 1646: Balog Lazlo vram erkezek sokad magaua Nr. 18 Torma Peter Uramis sokad magaval erkezek [Mv; AAlI. 6]. 1653: Házamtól is vittem el sok élet, kivel sokadmagammal jövet-menet mind megértük [ETA I, 146 NSz]. 1673: az szanto földre mentenek vala aratni sokad magokkal [Egrestő KK; BálLt 44]. 1688: Viskondi nevű Rejtar kapitány sokad magaval léven [Kv; UtI]. 1752: a Falus biro Betze Imre Sokad magával előnkben alván Vas Villakkal dorongokkal turbáltanak [Delne Cs; Berz. 12. 92/228]. 1789: G. Kemény Farkas Vr eo Excellentiája és Groff Teleki Lajosné eo Nga három kis asszonyokkal itt hálának vissza menet elég bajt okoztak mert sokad magokkal léven nehezen fértek, az üdő hideg volt, fánk pedig kevés volt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1847: az idevaló uradalmi tekintetes ispány úr tudom, hogy sokadmagával kiment volt Bucsum-Pojénybe, hogy Varga Katalint elfogassa [VKP 238].

Szk: igen ~. 1599: Kouach Janos vram Feierwarra cum omni apparatū biro vrammal eo kgmewel ket vttal menth az felelmes eodeohez kepest minthogy igen sokad magokkal kellett mennyek keolteott mindenesteol fl 167/76 [Kv; Szám. 8/XV. 32] * *nem ~.* 1614: Annyi csendesség vala penig ekkor, hogy az hadaknak derekát Básta ismét ugyan <ki>szállította vala Erdélyből és nem sokad magával vala Erdélyben [BTN² 53]. 1653: Báthori András pedig az urakkal a mint az üző lengyelek előtt elszaladhata, Csikba méne, de nem sokad magával, hanem mintegy másfél század magával — de azok mind fő emberek valának [ETA I, 52 NSz]. 1664: kívánnám Kegyelmedet látnom, de nem sokad magával, hanem csak szokása szerént való emberekkel [TML III, 182 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

sokadozik 1. tömegesen gyülekezik; a se aduna; sich sammeln. 1629: latam hogy ott az Horuat Istuan ablaka alat sokadoznak azo(n) közben új wtek Horuat Istua(n) hogy le deölne [Kv; Tjk VII/3. 95].

2. késlekedik, tétovázik; a zábovi/Intirzia; sich verspäten, zögern. 1704: Ezek^a Kőmál-tetőről lekiáltoztak, lövöldöztek, ott a szőlők gyeplőjénél sokadoztak mindaddig, míg innen a ráccokat kiküldék [Kv; KvE 288 SzF. — ^aA kuruc lovasok].

Szk: sokáig ~. 1704: a szentpéteri templom táján, ott a malomnál is sokáig sokadozván, az Magyar utcai házaknak az udvarát megjárván, lödöztek be^a az ablakokon és kívül is [Kv; KvE 285 SzF. — ^aA kurucok].

sokadozó *tbsz* összesereglettek; persoane adunate; versammelte Personen. 1806: a' mikor ő fel ebredt látta a' sokadazokat az ablakon kívül de kik voltak légyen ott azután másoktól tudta meg [Dés; DLt 250/1808].

sokáig 1. hosszú időn át; mult timp, multă vreme; lange Zeit. 1557: Ty .k.nel nyľwan wagyon az hogy a' kewes bor-

goy Jozagoth sokayg .kthek kere mygh .knek adam [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70]. 1570: Jiona yewewe(n) lean ezt valya, hogy ew Zeech adam hazanal Tart zallast, Es hogy vigadtanak es eyel sokaygh Mwlattanak [Kv; Tjk III/2. 70]. 1573: Eotthwes ferench Es vas gergel, Azt valliak hogi vicey Janos Mond ... Tharch Magadnak az kertet Byriad mynth tyedet Es az felet Igen aldotta hogi Zokaig Birhassa [Kv; Tjk III/3. 235]. 1592: Barrabas Lúczak fiaanak tud(m) lenny Thamast, még Az Antalfi Matias Iktatasa vta(n)is sokaig lakek Barrabas Lúczaknal [UszT]. 1598: en sokaik (!) zolgalta(m) az szegin nagy vramott Lazar Imrehet Louaz legenie uoltam [Pálfa Cs; BálLt 81]. 1629: Az mikor az Nagj ho let vala harmadideje telben le romlot vala az haznak szarvazasa, sokaigh ugi alot az haz [Mv; MvLt 290. 163b]. 1679: Ha az Talp fák alá mind körül kü fundamentomot nem raknak, az a nagj Épület sokaigh álando nem lészen [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 52]. 1715: Én határ kerülő voltam sokaigh mikor Gorbo pusztá volt [Csákgörbő SzD; Jhb XXXIV/20]. 1757: Gligoria meg is hazasadván sakaigh lakat ada haza [Csömeny SzD; Ks 9. XXXI. 20]. 1783: azzal Fülöp Todor fel szokván meg taszította az Apját hogi a Földön hengergett sokaigh [Udvarfva MT; Told. 44/54].

Szk: elég ~. 1632: az Aszonj hatra mentt s elegh sokaigh volt oda hatra [Mv; MvLt 290. 82a] * *igen ~.* 1591: az eb vghatni kezde valamj ember mene ott el; Míkl(os) fel vghrck, monda(m) hogy ne mennyen vtanna, mo(n)da hogy el megie(n) megh lattya kicsoda, el mene Igen sokaigh león oda [UszT 13/71]. 1600: Zattmary Janos vallya Zilagy Susanna az eo vra Zabo Peter holta vthan marat vala adosagokban, mert igen sokaigh fekwek nyawalyas Peter Vram es betegsegeben Adosodtanak [Kv; Tjk VI/1. 502]. 1724: hogy ha az Esperest szepen el nem akar menni Sz: Lelek-ről, inkab ötötes Utra teszik, megis igen sokaig az en boszumra ott nem ül [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1798/1802: Dosa Adám Úr igen beteg volt, igen sokaig sinlett [Ilencfva MT; DLev. Vall. 189] * *ily ~.* 1776: Hogy penig unalmas Vendég Volt M. B. Henter Urffi ő Ngok^a előtt, abbólis tapasztaltam, hogy nekünk ő Ngok alattomban mondották, hogy Zugolódánk M. B. Henter Antal urffi Cselédgyei előtt ily Sokáig rajtunk való Lakásokért, Zugolodtunk is [Kóród KK; GyL. Mart. Dénes (30) famulus vall. — ^aTi. a Grófné és leánya] * *nagy ~.* 1573: Kata egi arua lean azt vallia hogi eo Latta onnat hogi Nagi szokaig fwsteoleg volt az zena az Darochy Maioraba [Kv; Tjk III/3. 190]. 1583: mikor nagy sokaigh pantolodot es wezekedeth volna wegre Cancellarius wramba akada [Gyf; BáthoryErdLev. 134]. 1622: Kowach gergely maga gondolatlansagabol talta (!) volt el hozny egy zegédett wramnak kett lowatt Beldy Kelemen Vram Harom Zeky Capitan tyzt liwin fogatta woltt megh Kowach gergelt mintt a fele Malefactort Kiert wtett nagy Sokaigh Sanyarw fogsagban Vasban tartotta [Hsz; Kp I] * *nem ~.* 1653: 1585 esztendőben lött nagy drágaság. Egy köből búzát adtak el hat forinton; de nem sokáig tartott, hanem megolcsódott [ETA I, 40 NSz]. 1778: csak félek, hogi nem sokáig él szegény, mert láczhatosképpen erőssen fogy és gyengüle [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. 1779: Gr. Bethlen Lajos úr is megholt Kolozsvárt 26-ta Julii, mivel úgy tette volt fel, hogy ott lakjék, de nem sokáig lakhaték [RetE 400] * *nem viszi ~* nem lesz hosszú életű. 1667: Én bizony fekvő betegszen kívül soha így nem voltam, nem is hiszem, sokáig vigyem [TML IV, 8 Teleki Mihály fele-

ségéhez, Veér Judithhoz]. 1763: 12-ma Junii voltam Kolozsvárott, vágattam eret magamon Gyulai Borbély Ferencsel, de csak egy szörzálon maradték, hogy meg nem halék. Az Isten mégis megtarta, de csak nem vagyok jól, inkább hiszem, nem viszem sokáig [RettE 152] * *oly* ~. 1595: Az keűes Lóúó szerszámtól vittettem az Clastromban: Alot pedig oly sokkaig az vdúaron itilűen hogy meg örömet kelene lönj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * *ugyan* ~. 1568: Andras Katho ... fassa e(st) my semit ne(m) lathatunk maga vgyan sokaig voltunk oth, az var fokon [Kv; TJK III/1. 228]. 1631: akkor ejel ~ ot halank mind egi mas szeltibe(n) ez az Szalontaj Gergely tul fekűt Uramon, eczer czodalom ki kezében az Czecczem mert elsőben ezt tudtam, hogy uralm tapogattia megh ugya(n) sokaig hagjam ot az kezét egikor eszembe veöm, s hat Szalontaj Gergely által niult Uramon, eő fogdosa az Czecczemett [Mv; MvLt 290. 237b]. 1662: Azon nemes, nevezetes Bihar vármegye ugyan sokáig csak nagy felfordultul lévén, semmi törvényes igazgatások végben nem mehetvén, a latrok napról-napra szaporodnak vala [SKr 308].

2. udvariassági formulában; in formule de politete; in Höflichkeitformeln. a. *Isten ~ éltesse (és tartsa meg)* Dumnezeu să vă trăiască (și să vă țină); Gott erhalte Sie. 1641: Isten iltesse es tarczia megh kglteket sokaig io egessegen [Szentegeyd SzD; WassLt]. 1657: Isten sokáig éltesse Kegyelmedet [TML I, 58 Ujlaki László Teleki Mihályhoz]. 1659: Isten sokáig éltesse Kegyelmedet [TML I, 370 Bornemisza Anna ua-hoz]. 1671: Isten kegyelmedet éltesse sokáik (!) kívánom [Baca SzD; RLT O. 5 Bánfi Sára lev.]. — b. *Isten ~ tartsa meg boldogul/jó egészségben* Dumnezeu să vă țină în fericire/în bună sănătate; Gott erhalte Sie in Glück und Gesundheit. 1577: Isten Nagysagodat sokkaigh boldogul megh Tarchia [Mezőszopor K; SLt J. 19]. 1657: Tartsa meg Isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben [TML I, 46 Barcsai Ákos Teleki Mihályhoz] | Tartsa meg Isten Kegyelmedet sokáig jó egészségben [TML I, 106 Bornemisza Anna ua-hoz]. 1678: Isten Kegyelmedet tartsa meg jó egészségben sokáig [TML VIII, 133 a fej. ua-hoz].

3. sokára; dupá mult timp, într-un tirziu; nach langer Zeit. 1572: Apaffy Esthwan ... Jmmar megh ez vitan Jratthya az Sentenciath, De Monda Ennekem Swlyok uralm az Mester hogy chiak az terminus wegeben walthya kj az Sentenciat, Enys akkora ky waltom az Inhibitiot, Az Leghint Marthont Nem akarom yth tartany merth sokaygh lezen az dologh [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistaky Gr. Daum beszti-í bírőhoz].

sokáiglan sokáig; multă vreme, timp îndelungat; lange Zeit. 1677: Tarcza és éltese Isten Ngodat kedves jo egessegen kglmes Aszszonyom sokaiglan boldogul [Balázsfa KK; UtI].

sokall 1. túlságosan soknak tart vmit; a i se părea că e prea mult; etw. für zu viel halten. 1592: Az kelchyegeam ha kegdték Sokolya, oka ez hogy az Terők kewettei Magyar katonak voltak, es Az Terők kewetnek gazda wolt vrűnk zolgaya, Pettő ferentz, Az Jgen kegyetlen volt hozank hogy Nem gyeztűtk Telttény [Kv; Szám. 5/XIV 229 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Regen olyan vegezese uala az fa-lunak hogy ha valakj az tilalmasbol vizen egi forintot vegyenek raita, de az vthan hogy sokallyk uala eőtu(n) penzre hattak uala [UszT 11/2]. 1653: Ha valamellyik fel

sokallia az Ezer forint summat, vagi vas Lazlo es Janos vramek, Ellenben penigh Ebeni Lazlone Azzo(nio)m keweselli, az elebbi Contractus szerent ... Limitalliak az Tabla fiaí az Czegei Jozagot, hogi abol pro emaritatione mit kellene Ebeni(n)e Azzo(nio)mnaK ... fizetni [WassLt]. 1659: Az fejer ruhakban is haza küldtem, mert sokallótam, mivel lóra szorúltam [TML I, 456 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiahöz]. 1705: Azután pedig mondá, hogy mikor sokallatta volna, néki csak azt vetették szemére, hogy: Magad kértél segítséget, azért tartsad már es tarsátok [WIN I, 625]. 1823: Nyerges Mihály a hajto négy darabb marhámért öt forintot akarván vonni, én azt sokolván hivatm hogy mutassa meg hol, és menyí kart tettek marhaim [Dés; DLT].

2. (ítéletet) túlságosan súlyosnak tart; a i se părea că e prea aspru (sentința dată); (Urteil) für zu streng halten. 1573: Kis Myhalnak harmad Magawal valo hitet Itelt Neki az teorweny hogi tartozyk annyewal Es teobet az Masfel forintnal Meg Ne(m) adot, ha meg eskedik Tartozyk Barat Istwan, hane(m) eskessik Ment ember leszen Appellal Barat Istwan, Kis mihalis hogi zokallia az hitet [Kv; TJK III/3. 263d]. 1593: ez az Anna ennekem feleségem wala ennekem az ne(m) tetczik hogy eő magha ne(m) tagadgia az eő withkith en hozzam gianakogyk mert eő bizonsagrais fogoth wala, hogy ream, abbanis megh fogiatkozik ne(m) bizonithata ream sokalam a torwenh hogi mieghis heted maghammal menche(m) magamoth [UszT].

sokallás soknak tartás; părerea că e prea mult; Meinung, daß es zu viel ist. 1710 k.: Jaj, mely gyilkos vagyok sokszori mérges indulattal irigységet, gyűlölséget forraló szívemmel, mások élete sokallása, és halálának, élete, becületi romlásának kívánásával [BIm. 1009].

sókamara sóbánya-igazgatóság, sóhivatal; administrația salinelor; Salzgrubendirektion, Salzkammer. 1581: Erreől is kegielmessen Emlekezhetik felseged hogy akkor Sem kiwantam keőztunk walo állapotban oly few es nagy tiztett, hanem felseged kegyelmessegebeől rendelte es atta wala tiztwt nekem az keőztunk walo so kamarat kibeől En vgy tudom hogy Jamborwl es Igazan zolgaltam felsegedet [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly. Báthory István fejehez]. 1820: Pénz-keresés kedviért a kolozsi és tordai So kamararol Miriszlora, és Károlyfejevárra szoktuk a sőt leszállítani jó rakott uton [Báld K; BLt 6].

sókamaraispán sóbányaigazgató; inspector la administrația salinelor; Salzbergwerkdirektor. 1822: a' Déés Aknai Királyi Sőó Tisztségűtől a' Sáros Berkeszi^a Apro Sőó Distractionak meg hagyatt az 1o Hogy a' visitatio alkalmatosságával a' Dés Aknai Kir. Sőó Kamara Jspány Berenyi Emánuel Ur által, iten hagyattott ujj Bollétakrol Hiteles legyzés vitessen végben, melly Legitimatio gyanánt fog Szolgálni [RLT S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó áruló biztos jel. — ^aSárosmagyarberkesz Szt].

sokan számosan; mulți, multe persoane; viele (Personen). 1560: Azert ezek mynd Jgy leuen az mynt megy monttwk kyket myndeneket megy byzonytwnk leulein- kel es elew byzonsaginkal Chak ty kegyel (!) az vdenek es az dolognak myuoltahoz kepest aggyon alkalmas napot az byzonytasra Mert az byzonsagokban Sokan el ozolua vadnak es hamar Ewket egybe ne(m) lelhettywk [Kv; SLt ST].

6]. 1570: Az Ides wraym ielen Ninchenek es sokan Betegek sokan honnys Ninchenek benne [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1597: mente(m) Bodo Janosni ott sokan Jariak azt az eösue(n)t [UszT 12/37 Martha relicta qvondam providi Martini Foris vall.]. 1633: latam hogi falabo Janos hazatol sokan omlanak kj mind ferfiu, leani es aszoni ember, es Cziaszar Istua(n) egiszer hozajok vaga de eggiketis nem talala vagni mert az ajtoba(n) akada megh az zabliaja [Mv; MvLt 290. 135a]. 1661: Pusztá Karaba(n) az mikor bele ictatta batyank Czeffei Vra(m) magat, akkor enis ott voltam, s Varmegye Tisztei közzülis akkor soka(n) voltak ott [Sófva BN; Ks 41. K]. 1698: ha Szekelyhidi János nem lött volna sokan meg holtunk volna az mostani verekedés mia [Dés; Dlt 479]. 1770: Sokan el szökvén a' Bor árrával annyira meg károsodtám hogy az ökreimet is el kellett adnom és abból kellett be fizetne(m) a Bor árrat [Baboca Sz; IB. — ^aTi. a kiárult borét]. 1829: a kik mentek vettenek sokon fát, én is vettem s másokis sokonn [Mezőkölpény MT; TSb Gazda Márton (67) ns vall.]. 1849: a' házból ki hánt vagyonokat pedig sokan hordották [Héjjasfva NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall.].

Szk: *igen* ~. 1562: a székelyek megvereténék, kikben igen sokan elhullának és elvágattának, némelyek pedig elszaladának [ETA I, 19 BS]. 1762: Utoljára megvallá^a, hogy a papok adtak okot az ennyiféle vallásra. Arra azt találtam mondani: „Bizony kegyelmes uram most is igen sokan vannak az excellentiátok papjai” [RettE 140. — ^aGr. Bethlen Miklós]. 1831: igen sokan vagyunk kik tsak az ég hajlazzatja alatt nyomorgunk [Dés; Dlt 532] * *mely* ~. 1584: Az leankamis meg zolita, Es Monda Jay Ania mely sokan larnak itben (!) az hazba(n) [Kv; Tjk IV/1. 243] * *nagy* ~. 1604: nagi sokan Jöuenek be hogy az palastban wögiének, mondotakis az Jnasnak hogy eo azt niluan lopta [UszT 20/300 Kosa Boldy meness] maroszekben lako (16) vall.]. 1612: az mint ertiwk mostan az haborü Ideo alatt, Nagy sokan az megh neuzett Marhakknak kereskedeset megh indítottak volna [Kv; PLPr 2]. 1615/1616: az mint rea emlékezem Küthi Jakab, Zeremy Pal, Teleky Gaspar, ugy tetzik Cziako Janosis, es többekis nagy sokan mind kj Jöuenek [Kv; RDL I. 100] * *nem* ~. 1723: az kik ellenzikis^a nem Sokan vadnak [Sövényfva KK; MbK 163. — ^aTi. a malom fennállását] * *nem igen* ~. 1740: Az Vice Tiszteket örömost meg marasztottak, azok ugyan nehezen marattanak, hanem az Maros melyéki feő Birot némelyek, de nem igen sokan, nem akarták meg hadni [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.] * *olyan* ~. 1572: Magdolna Kyrál Matene, Azt vallyá hogy Zenth Myhal Nap vtan Egy Eyel 13 Jeottok volt az Keomyes Georg Hazához es Be tértek az aytot keomyes georgne ely reytezett volt Eleotek az Ayto Mege hogy olyan zokan Jeotek volt [Kv; Tjk III/3. 7] * *ugyan* ~. 1586: Olaios Georgy vallia vgia(n) sokan valank egygywth, mikor így zola Menyhart deak al(ia)s Nemeth Jgyarto Georgnek zembe hogy megh Erdemlenc a' Nüzast, mert ket fel peres keozt feleletet chinalt volna [Kv; Tjk IV/1. 584]. 1589: Latam hogy azonj nepek mennek ott el az en Zabomban vgian sokan valanak ... vgj wueoltek ne mennienek az Zabra, lam ott vagion az Eoswen mennietek arra [F.boldogasszonyfva U; UszT]. 1632: az az Annok hoza egy kis labasba(n) egy kis sarga leueczket az piacra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b].

sokára 1. későre; tírziu, după mult timp; spät. 1570: Makay Benedekne Erzebet, hythy Zerent ezt valya, Mikor

az Monosthor kapwba lakyk volt az eo vrawal, Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta, es Intete hogy Engedne Neky Aztis Monta Neky Myne(m) (!) sokara lezen chynallywk be az Ablakot hogi szeotet legen De eo Nem Engedet nekj [Kv; Tjk III/2. 81]. 1583: Veres Lukach vallia, Delkor vgmint tizen eg orakor Menek az eppel peter Maioraba halla(m) Az estalloba A' Niegest, es mingiarast be fütek, Latam hog az eggik pogachas eókeór igen Nieg es fel nem kelhet fütek az teob Maiorokhoz ha valamy legent találhatnek Aky az eokreót meg verhetne, sokara lelek egy Mathias Neweo legent [Kv; Tjk IV/1. 185]. 1667: En elijedtem vala, hogy ily sokára vöm Kegyelmed levelét [TML IV, 94 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Szk: *igen* ~. 1796: már igen sokára telvén az idő, az Exponens Ur is tovább nem várakozhatik [Ne; DobLev. IV/768. 1b].

2. sokáig; mult timp, timp îndelungat; lange Zeit. 1653: Isten kegyelmessegiből az Moldauai állapotok(na)k le csendesittesiben valo faradozásunk ekkedigh Szerenczeltevén es immaron táguluánis az jövendő Esztendeőbbeli Országunk keözösneges Gyulesit sokára halasztani nem akarjuk [WassLt fej.]. 1667: Kegyelmed nyavalyáján búsulok; kérem, ne halaszsa orvoslását sokára, mert veszedelmes [TML IV, 234 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1671: ha megis sokára durál az iga rajtok, félő az országh és Ngod kárával [KJ]. 1716: sokara bizony ne(m) ígírhitem [Köröspatak Hsz; ApLt 2 gr. Kálnoki Ádám Apor Péternéhez].

3. idővel; cu timpul; mit der Zeit. 1603: az nagy adomiát el kellettnek az hazat adnia, mely akkor az wdeoben, az zegeny varoso(n) Colosuar(n) felette terhes uolna mint hogi az ado az hazat sokara megh zokta emezteni, ha gonduisselesnel kwl megh fogiatkozik [Kv; RDL I. 75].

sokaság 1. emberek/állatok/dolgok nagy mennyisége/száma; mulțimea oamenilor/animalelor/lucrurilor; große Menge von Leuten/Tieren/Dingen. 1599: Az scolaban a gradich alat valo hazban hogi az kemenczet mind el teortek volt, ismegh az Deakok sokasaga miat meg kellett chynaltatnunk [Kv; Szám. 8/XVI. 27]. 1653: A császár hadának sokaságáról azt mondom: hogy az ő állapotjokat mindenben azt elhiheti ha ki látja, de szöből nehezen hiheti el ha nem látja [ETA I, 135 NSZ]. 1690: Jött bé ez mű határunkba sáskáknak sokasága [Kv; KvE 219 BP]. 1710: Molduvából számtalan sáskák jövének ki, kik a napnak fényt sokaságokkal befedték [CsH 443]. 1729: nem tudgya á Lovál és szekérrel való postálkodásnak számát á sokassága miat [Sövényfva KK; TSb 51]. 1736: Az válogatott étekek sokaságát le nem írhatni [MetTr 396]. 1761: Elhihetetlen dolog mely nagy sokasága volt az hainak azon vízben [RettE 119]. 1827: a Régistrátor Urak nem végeztek el a levelek sokasága miatt a Régistrálást nem is fogják el végezni Karátson előtt [Bögöz U; IB. Káli Nagy Boldisár gondv. Bágya Sigmund inspektorhoz]. 1845: az észténákról fizetni kellett Szabályozott mennyiség nemis a Juhok Sokaságától függ [UszLt XI. 85/3. 38].

Szk: *oly nagy* ~. 1789: a' Vectorok a' Németi és Sollymosi Révnél meg számosodván Sokszor olly nagy sokasággal tudulnak az Dominalis Révhez hogy egész nap estvig a' Hajosok tsak nem el állanak a' sok Magazinalis Vectorok által szállittásában [Déva; Ks 74. VII. 67] * *számtalan* ~. 1710 k.: Az aér másként láthatatlan, de mikor

a nap valamely kisedd lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak, pillangócskáknak, melyek atomusoknak nevezetnek a physica scholában, azoknak számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖN. 448].

2. (összesereglett) emberek csoportja, tömeg; multimea (de oameni); (versammelte) Gruppe von Leuten. 1580: Vegeztek ezis, hogy niolcz zekre minden wdöbe elegh hust vagyanak Az Mezarosok ha penigh az Gywlesseknek es egieb sokasagnak It lete teobet kewanna Akor tartozzanak Az zek zamat megh teobtybeni [Kv; TanJk V/3. 222a]. 1599: Zabo Janos al(ia)s Luch megh eskeowen valija ... colenk egj aztalhoz valamy kartya Jatzasnak okaert Bol-dissar vonny kezde az Zeket Zabo Georgy alol Georgy rada az Ablakrol egy ostablat es az sokasagh keozze vgj hagyta [Kv; TJK VI/1. 287] | ot az zyniey hataron, az herepa Neueo veolgye leödeögelne ala Nyulazuan zegeny Vram, es latta hogy Nagy sokasagh sereglet megh chák ot az Alparethy hatar ziliben [Dés; Eszt-Mk]. 1619: ott állotam lovam hátán az sokaság között addig, azmég Iszkiderből általköltöztek igen-igen rettenetes nagy pompával^a [BTN² 267. — ^aA perzsiai követet]. 1668: midön procedalni akartak volna, azon legitima Executiot sokszor említett Kamuti Susanna Aszsz(ony), nagy sokasagot fejveres kézzel fel giujtvén, obvalta volt [Kv; Jhbk XLIII/36]. 1736: (A) székelyek generalisa ... kiáltja az egész Tábla és sokaság előtt: Sógor, hová löl: jere, perelj [MetTr 416]. 1763: Senator Hutter Jákob Uram elől indulván, a' Biro Házához öszve gyűlt sokaságnak azt mondatta, gyertek rontsuk el a' szstupaturát [Szecsel Szb; JHb]. 1806: az Alperes tsóditette oda a' piatonk lévő sokasagot [Dés; DLT 250]. 1826: a' sokaság közzi elegyedett [Bh; KLev.].

Szk: baromi ~. 1710: A török császár penig, minden országokkal egyebütt békessége lévén, az egész birodalmából ugyan kisépré a baromi sokasagot, s úgy jöve Lándorféhvár-ra [CsH 166] * fegyveres ~. 1762: Kitsoda ment réa fegyveresen, és fegyveres sokasággal, azon Házra ? [H; JHb XXXV/51. 4 vk] * rettenetes ~. 1619: Egy küsed füstös szabású fejr lovon ül vala ő maga^a Rettenetes sokaság volt annak az divánjában [BTN² 280. — ^aA perzsa követ] * számtalan ~. 1653: Végre egyebet semmit nem emberkedheték^a a számtalan sokaság nyilai ellen [ETA I, 165 NSz. — ^aA tatárokkal hadakozó Kemény János] * temérdeki ~. 1662: És ekképpen az Üristen öfelsége a nagy sok török népet minden emberi erő nélkül — mint Gedeon által a madianiták temérdeki sokaságát — csudálatosképpen megverte, szégyenítette vala [SKr 179] * udvari ~. 1779: Gramma Todor ... fenyegetődző szokai ezt monda az halásznoknak hogy mingyart egybe vagja az hálót az kiis az egész Udvari Sokasagot fel lármozott (így!) az Exponens Ur eő Nga Halász embereire [Záh TA; Mk V VII/12].

sokaságos nagyszámú; numeros; zahlreich. 1662: Keserves vala nézni s hallani, hogy annyi sok minden könyörületesség nélkül való, sokaságos ellenségtől minden hegyek, völgyek barlangok, menedék-, búvó-, rejtezőhelyek ... mindenütt ... kerestnének és azokban rejtezt szegény község ... csoportokban hajtatnék a siralmas rab-ságra [SKr 437].

sokaságú nagyszámú; numeros; zahlreich. 1658/1799: az sokaságú török, tatár Havasalföldét elrabolván az moldovai Stephán vajda is ki szaladott Csíkba | A sokaságú

pogányság penig Háromszéket és a Barczasagot elégetvén elpusztította, s népét elrabolta [Mv; EM XVIII, 451–2].

Szk: barom ~. 1711: a török császár az egész török impériumból nagy sokasagot hajtat ki táborra ... két saeculum alatt annyi barom sokaságú pogányt senki nem látott együtt mezőben [CsH 468–9] * iszonyú ~. 1614: 1612 esztendőben azmely iszonyú sokaságú sáska Erdélybe jött vala azelőtt három esztendővel, ebben az esztendőben fogya ki az országból egy versen [BTN² 60] * sűrűsleges ~. 1662: mindkét oldalról s hát megöl nagy sűrűsleges sokaságú darvak szörnyű szokatlan kiáltást kezdenek [SKr 177–8] * tementény ~. 1662: Az chám is pedig Várad alól megindulván, Gyulát alól megkerülvén, a megírt utakon a nagy tementény sokaságú rabokkal, megbecsülhetetlen prédával, barommal nagy rakodva, népének kára nélkül fészkiire, székibe takarodott vala [SKr 456] * temérdek ~. 1692: Istennek kemény ítéleti szerint rettenetes temérdek sokaságú Sásák érkezvén határunkra az tavaszi vetést meg emésztették [HSzj sáska al.] * temérdeki ~. 1662: A fejedelemnek azért értésére adák, hogy a tatár chám nagy temérdeki sokaságú népével csak közel szemközben jövő útjában volna, úgy, hogy semmiképpen már el nem kerülhetnék [SKr 372].

sokasít szaporít; a inmultji/spori; vermehren. 1763: mint-hog az A semmi uj Documentumakat, és azokon fundalhatott uj allagatiokat in sui defensum nem producal de sőt inkább Böszörmenyi eő kegelme Inassa részéről fatealt fatensek számát sokasittya, és hogi maga Inassa Boros Miska által eset, azon tűznek gerjesztése, bizonyittya [Torda; TJK TI. 159].

sokasodik szaporodik, számosodik; a se inmultji; sich vermehren. 1629: kezdenek az nagy schola feleol sokasodnj, es ezek harma(n) touab nem merenek menny, hane(m) megh terenek [Kv; TJK VII/3. 28]. 1678–1683: soha senki olj kedves, es, hiteles nem lehet, hogi neha giűllűseghre, s megh vettetesre ne iussan, s minel hitelesb, s kedvesb Űra előt valakj, annal inkab tamod, ellene valo s igikező tarsa, es az ertekkel io szerencsevel egiűt nevekedik, s, szokasadi ellenseges irigi, s gonos akaroi [Ks Kornis Gáspár kezével].

sokbeszédű beszédes; vorbāret; gesprächig. 1770: Teleki Adám ... Magas, száraz, sokbeszédű ember volt [RettE 221]. 1779: (Pop Lupujt) azért hiták it Haraga Lupuj(na)k hogi sok beszédű s veszekedő ember volt mindenel veszekedet [Girolt SzD; GyL.Pop Dumitru (98) ns vall.]. 1831: Egyed Laszlo igen sok beszédű ember volt — Fogadásból Nadrágot 's Lájblit adtak, 's elviselte, 's még a' Templomba is elment velle fogadásból [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Balint Gergely (52) vall.].

sokélú több éllel bíró; cu multe tăisuri; mit mehreren Schneiden. 1849: ott volt Szávuly Simon maga kezébe lévén egy sok elű Bitsok [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

sókereskedés sókereskedelem; comerț cu sare; Salzhandel. 1710 k.: Ugyanekkor volt a palatinus, Kollonics kardinál, Matyasovszki cancellarius, Pálffy Miklós Uraknak discursusa vélem, hogy a kamara sok excessusának megorvoslása és a szegény községnek a sótalan kenyértől való meg-

mentésére nézve Magyarország s Erdély árendáljuk meg a kamarától a sőt egészen 500.000 Rh. forintban ad sum-mum, és osztán vagy engedjük az előbbi szabadságra a só-kereskedést, vagy folytassuk mű per patrias a commerciumot [BÖn. 922].

sokfelé 1. *ár* is több irányba; in mai multe directii; in mehrere Richtungen. 1571: sok fele valo zolgaltatas miat Imide amoda zekel feolden keöwrwl valo zolgaltatas miatt el puztultanak [SzO II, 328–9]. 1586: Was Gergely vallia, Mikor megh Akarak vezeeozny Az eotweos leghent Ben valem Az chehben, vgyan zechy Istua(n) hazanal Akori Czeh Mesterünknel, Mikor voxra Mentenek volna sok fele Mene Az vox [Kv; TjK IV/1. 533]. 1619: ennyi sok szántalan sokfelé való húzás-vonásban magam sem tudok sokszor hol s mely aránt vagyok el dögomba | az hatalmas császár parancsol sokfelé, hogy Erdélyre haddal készüljenek [BTN² 243, 275]. 1670: Hogy penig az emberek sokfelé vonsznak, nem kell azt csudálni; olyan volt az magyarok dolga eleitől fogva [TML V, 115 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. 1681: Hát a' sok felé valo ajandekjok honnan telik ki ? [Vh; VhU 69]. 1701: Előtte viselven a' T. Consistorium ezt a' mostani költségtelenséget, mely szer felett nyomja szegény Ecclesiánkat, tettzet ő kglk(ne)k rövidíteni az eddig sokfelé oszlani szokot költséget [Kv; SRE 74]. 1795: a vizeknek ki tojulásai eő Nsgoknak, s Embereinek, úgy Másoknakis ezenn Ádamosi, s Dombai mind két Határakonn a ki tojult Vizek sok felé ágazott árjaival sok károkat okoztanak [Ádamosi KK; JHb XIX/48].

2. sok részre; in (mai) multe părți; in viele Teile. 1727: Miklos Deak Uram(na)k levén feles bajoskadása és pörlekedése Néhai édes Apjáról állo, de sok felé oszlott jóságainak rehabilitioja iránt, kölcsége nem levén, kentelenített adni zálogb(a) egj darab kaszálo rétet [Ne; DobLev. I/127].

3. sok helyen; in multe locuri; an vielen Plätzen. 1688: az jóság(na)k sok felé és meszsze lete miat, sok alkolmatlanságok inter venialtak [Venice F; Bállt 44]. 1705: egy itt tizenkét esztendeig raboskodó eperjesi legény, hintócsináló, aki sokfelé levén adós, foggattott volt meg a tanácstól, az idevalótól, sok és hosszas rabság alól abszolváltatott [WIN I, 371–2]. 1709: meg eddig ne(m) érkezhetünk csepeltetniiis sokfele distrahaltatva(n) a Jóság soha bizony nem érkezhetik annyifele [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. 1729: Az Asz(szonyo)m(na)k nem csak edgy, hanem két levelét is vettem melyekre a sok felé valo distractioim mijat válaszolni nem érkezhettem [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

4. többféleképpen; in mai multe feluri; in mehreren Weisen. 1710: A tűz indulatját maig sem tudja senki bizonyoson. Sokan sokfelé magyarázzák, én abban hagyom [CsH 219].

sokféle 1. különféle, különböző; de (mai) multe feluri, diferite; verschieden. 1594: Ertik varosul eo kgmek Biro vramnak p(ro)positioiat, Minemew Nagy es sok fele keoltseg talalta volna ez zegeny varost [Kv; TanJk I/1. 238]. 1607: minden modnekwl ualo sok fele töruintelen dolgokat czelekeduen raitok, az w Immunitasokban wkwt giakorta haborgattiak [Dés; Dlt 297]. 1621: eő kglmek az kewe kőtesebe(n), es az kalongiatol valo fizetesbe(n) sok fele abusosokat hallanak [Kv; TanJk II/1. 236]. 1677: a' Judaizansok felől az Országnak sok fele végezési voltak,

mellyek szerént dolgok nagy részént executioban-is vétetett [AC 9]. 1745: (A vádlottak) eleitől fogván sokféle gonosságokban elegyítették magokat [Torda; TjKt II. 18]. 1752: Néhai Dësházán lakott János Istvánt vagyis Nemes Gábot úgy értetem, hogy Falumb(an) Dësházán Petkes Kis Annat elvévén a' Kurucz világkor, úgy származott oda, és ottan sok féle nevei voltak, mivel János Istvánnakis, Csontinak, és utoljára Nemes Gábormakis hívák [Dëshháza Sz; Ks 101]. 1802: Hozzám küldett leveliből Ötsém Uramnak sajnálva értetem sokféle bajoskodásait [Dés; Ks 34 Szásznyires I. 10 Kornis Zsigmond lev.]. 1861: ezen tartozásom az mái világ sok féle terhes vekturázásai miánt meg fizetni nem tudtam [Csóka MT; VH].

2. különböző fajtájú/minőségű; de diferite feluri/calitate; von verschiedener Art/Qualität. 1573: Keomyes Leorinch-ne es Nerges Ianosne Azt valliak hogi az halalba holt volt Meg Kalmar Imre Lattak hogi hazaban haz keoz Marhaia zepen volt haza tayan Mwheoz valo fa volt zokfele [Kv; TjK III/3. 195]. 1636: Ez uiragos kert vagyon negy részben szakasztua ... középsi sok fele fuuekkel uiragokkal [Siménfva U; JHb Inv.]. 1666: Tudom azt hogy sok fele porteka vala [Marossztygyörgy MT; Bállt 55]. 1683: Az kép iro festék sok fele levén. Ahoz kepest az mint itihitem. Egy font görög fejert vöttem [Utl]. 1761: azt is monda hogy sok féle Portékái maradtanak [Akosfva MT; Told. 23]. 1775: Ezen Erdő all Sokféle Gyertyán Bük nyár, többire pedig nagy Csere Fákbold [Homoródremete U; EHA]. 1791: Egy Jukatos Láda, meljbe sok fele kerti Lentse, Faszuika, és más fele Magok vadnak [Nagyercse MT; Told. 19]. 1807: mellyet^a osztán sok és külömb külömb helyekről meszünnen szerzett, és hozatott sokféle gyümölcs és más féle élő fákkal bé plántált [Apahida K; Rlt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provizor vall. — ^aEgy planírozott terület].

Szk: ~ *specieszű*. 1797: vagyon egy jo darabotska Erdő Vagnak benne sokféle speciesű apro fiatalok [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 177] * ~ *szinű*. 1759: Egy csomo varrani valo sok féle színű szőrt Lott: 12 [Nsz; Tsb 7]. 1790: Két darab ülő Párnának valo sokféle színű posztobol varrott Dr 20 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4].

sokféleképpen többféle módon; in mai multe feluri; auf mehrere Weise. 1678: Valamint az ide ki való dolgokat oda bé, szinte úgy az oda bé valókat is ide bizony sokféle- képpen hozzák [TML VIII, 13 Thököly Imre Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: ez^a énnékem káros volt, sokféleképpen bujálkodtam benne, kevéskedtem véle [BÖn. 502]. — ^aAz építésre való hajlandóság]. 1736: az l késő estvének idejénn, ejttzakára kelve, az Edes Annja háza ajtajára pöröllyel ment, vervénn az ajtót, káromkodván sok féle képpen [Dés; Jk 206a]. 1745: a mely széna fű vagyon á Szénás völgy feijben és mostan Tisza Vr(am) pénzt adott vagy adni akar Kapusi Katának réaja annihillaltassék, sok- féleképpen valo okokra nézve [Torda; TjKt II. 89]. 1766: mind maga^a, mind valami nagy leányi ... csúfondárosok voltak, kivált a külső nemesembert sokféleképpen tudták csúfolni [RettE 205]. — ^aSzéles István]. 1807: A Gyümöltsőt, a Berketet hasonloképpen szaporította sokféleképpen, es conserválta költségessen [Apahida K; Rlt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

sokfelől *ár* is több irányból/helyről; din mai multe directii/locuri; aus/von mehreren Richtungen/Plätzen. 1591: Latom hogy az Mihaly Marton fia egy czieppel kerget vala

egy veres alaczy borywt megh wteis velle az chywr kertbwł
wzy wala az chywr Zabad volt sok feleol be mehet az
baro(m) befele de en nem tudom(m) kie volt az boryw
[UszT]. 1662: Hogy a szegény haza szép nevedésben,
boldog békességben s jó állapotban, s az Rákóczi-háznak s
fejedelmnek is az egész keresztényiségben nagy kiterjedt
híre-neve volna, sokfelől a keresztény fejedelmektől is a fe-
jedelem udvarát méltóságos követések gyakorlani kezdet-
ték vala [SKr 332]. 1702: mivel ez Hazab(an) sok felől ha-
latnak tolvajok Kgc szorgalmazasson investigallja őket
hol latitálnának [UszL IX. 77/50 gub.]. 1776/1784: Poká-
ban Sok felől fegyveresen egybe gyűjtett és maga mellé fel-
vett Sok féle gyűlevész népével erőszakosan Repellálni
akarván onnét által jött Galambadra [Galambod MT;
Told. 29].

sokjószerű több birtokkal rendelkező, gazdag; cu mai
multe posesiuni/moşii, bogat; reich, über mehrere Besitztü-
mer verfügend. 1775: (Toroczka István) Leányát vette pe-
dig apjáról, anyjáról atyafi Teleki Ferenc. Édesanyjak Seré-
di leány, magyarországi sokjószerű derék úriasszony
[RettE 356].

sokkalt, sokkalta sokkal; cu mult; mit viel. 1710 k.:
Tudom azt is, Uram, hogy az ilyen és ennél sokkalt na-
gyobb keresztviselése is a te híveidnek nem a te hara-
godnak, hanem a te bölcseségednek és hatalmadnak
jelei [Blm. 1001]. 1768: Malmanak Gattyá sokkalt alább
valo hely [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1775/
1781: Bárá Jósika ur idejében sokkalt több gazdagság
ment bé az udvarba, mint mióta Groff Kun urak birják
[Balsa H; JHb LXXI/3. 404]. 1830: azon darab hely a
régí Conscriptiobéli quantumnál sokkalt több [Kajántó
K; KmULev. 2]. 1847: a bucsumiak a hegyen által szoktak
menni gabonáért Tövisre, és azokkal legjobb volna elmen-
ni, mivel erre sokkalt közelebb [VKp 153–4 Varga Kata-
lin sk. — "Ti. Kolozsvára jutni].

sokkalta sokkal; cu mult; mit viel. 1801: Szeplakon
az szálló sokkalta termettebb mint tavaly vala [F.zsuk
K; SLt 17 Margitai János P. Horváth Ferenchez].

sokképpen 1. többféleképpen; in mai multe feluri; auf
mehrere Weise. 1580: ekedigh sok keppe(n) esset az ado
zedesbe fogiatkozás, hogy egyenleo proportiot es aequali-
tast az bezedesbe nem tartottak [Kv; TanJk V/3. 205b].
1599 k.: Bathory Christoph vrunk megh tekintuen sok ke-
pen walo lga vyseleseónket, lowainkal, zekerinkel es ha-
yoinkal zintelen walo zolgalatunkat [Dés; DLt 261]. 1603:
Nem tagadhattuk hogy az Vristennek ostarot sok kepen
nem erezneok, az teobby keozeot penigh az nagy chsegh
zorongath [Kv; TanJk I/1. 441]. 1629: Szombathelyt
Asscuraluan mi Tholdalagi Urammal egyútt arról hogy
sem ioszaga el nem Vetetik, sem maganak bantodasa nem
leszen, noha sokképpen uiolalta uala az conditiokat
mindazaltal condonaluan eó Felsege, meg nem haborgata,
seótt az Desi kamara Ispansagot ada neki [Fog; KCs
IV/114 Kemény János Kemény Boldizsárhoz. — "Szom-
bathelyi Márton]. 1653: Én ezt hallván, mintha úgy küld-
tek volna oda, hogy mihelyt a szerket beadom, mindjárt
haza mehetnék mindazaltal ó nagysága előtt mentém
sokképpen magamat [ETA I, 126 NSz]. 1655: Kézdi-Vá-
sárhelyen lakó Barabás Péter hűtös táblai deákunk adja alá-

zatosan értenünk hogy ugyan Kézdi Vásárhelyen lévén egy
nemes háza annak uraságában és birodalmában azon
kézdívásárhelyiektől törvénytelenül sokképpen háborgattat-
ták [SzO VI, 199 a fej. a hsz-i tisztekhez]. 1776: ők a sza-
vatyosságot sok kepen beszéltek, de egyiket sem bizo-
nyithatták meg [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1794: Bulz
János Sugya az Udvaris sok képpen kárasította [Vályeb-
rád H; Ks 75. VIII. 172].

Sz. 1676: Az Haller János uram levelei hadd legyenek
Nagyságodnál. Mester az ördög, sokképen is mesterkedik
[TML VII, 265 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

2. sok tekintetben; in (mai) multe privinte; in mehrerer
Hinsicht. 1657: az ifjú fejedelem az felesége anyját
pedig sokképpen inkább reverálja vala, mintsem maga jó
édesanyját [KemÖn. 305]. 1672: Úgy látom, Bethlen János
uram hosszú discursusa ellenkezik sokképpen az tanács-
ban fenforgott és el is végezett dolgokkal [TML VI, 95
Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

sokkereű több kerékkel működő; cu multe roţi; mit
vielen Rädern. 1710 k.: Hogy pedig egy nap s egy éj 24
órától álljon, arra maga a nap tanította az embereket az
árnyékóra által, mely is vezette az embereket erre a sokke-
reű, eszközü óra találására, melyben áll egy óra 60 minu-
tából [BÖn. 451].

soklelkű álnok; perfid; heimtückisch. 1776: Ezen nyolc
nap alatt következén Szent György napja is, engemet nem
más, hanem tulajdon az én fiam Zsigmond, ezzel a sokszí-
nű, soklelkű Bogdán Dénessel együtt, köszöntőversek
helyett szépen kipaquilizálnak ilyen versekkel^a [RettE
366.] — ^aKöv. a latin nyelvű vers].

sókomisszárius sóbiztos; comisarul salinelor; Salzkom-
missar. 1697: Voltam só com(m)issarius Prajner Christop
ur(ná)l ebédén [AIN 151].

sókommercium sókereskedés; comerţ de sare; Salzhan-
del. 1710 k.: mű Erdélyül már azelőtt egynehány esztendő-
től fogva compossessorok voltunk a kamarával a sócom-
merciumban, és mind jóvedelmét, kárát, csinját, binját
soknál jobban tudtam [BÖn. 922].

sokotorol susputol, sugdos; a şuşoti/şopotî; wisperen.
1596: Esek iljen dology Ertesemre hogy azt monta
volna hogy Kosa Istok jeott <volna> az En hazamhoz ot
sokotorlottak volna deakneűal, kibeol Engemet mondot-
tanak k<urvanak?> kj En Nem az vagyok [UszT 11/21] |
Kosa Istok Jeott az en hazamhoz ot sokotorlottak volna
[i.h. II/2. B. 21].

sokpecsű több pecsétell ellátott; prevázut cu multe pe-
ceţi; mit mehreren Siegeln versehen. 1704: Ma is felgyűl-
vén az ország, akik még azt a sokpecsűt proscriptiót nem
subscribálták volt, azokkal subscribáltaták [WIN I, 185–6].

sokpénzű gazdag; bogat, cu mulţi bani; reich. 1753/
1781: néhány idősb osdolai Kun Miklós Ur(na)k özvegyét,
kiis sok pénzű és nagy Jóságu volt, noha öreg is volt, B.
Jósika Imre pedig igen iffiatska lévén, nem is igen gazdag
volt maga el vette, a kitől nagy gazdagságot nyére [Nagy-
rápolt H; JHb LXXI/3. 332–3 Komán Togyer (80) jb vall.].
1771: De Szilágyi úrra térvén, az tabulae assessorság mellé

baronatust szerzett. Jósága egy talpalatnyi sem volt, hanem sok pénzű ember lévén, annak interesséből élt [RettE 255].

sokrekeszű többpolcos; cu multe polițe; mit vielen Regalen. 1736: Az Ur Házáb(an) találtattak ezek: Fal mellett álló tarkáson feketével festett (:Ilyas fijas:) sok rekeszű pohár székek [Várhegy MT; CU XIII/1. 100].

sokrendbeli 1. többszöri, többrendbeli; care este făcut de mai multe ori/în mod repetat; mehrfach. 1594: Latuan eo kegmek mindenwt az vtaknak alkalmatlan voltat, ki miat sok rendbeli panaz vntalan mind eo kegmeket, s mind az tanachbeli vrainkat zokta talalni ... valasztottak ennek gonduisselere Nagi Baniai Balast [Kv; TanJk I/1. 234]. 1677: már az ösztől fogvást Isten ő felsége magamra és egészen minden házam népére sokrendbeli sulyos látogatást bocsátotta érdemlett bűneimért [TML VIII, 332 Lázár István Teleki Mihályhoz]. 1689: Acta Danielis Dioszegi Provisoris Arcis Szomos ujjár. Sok rendbeli eleitől fogvát(n) valo macskolodasi à sz: Ministerium ellen ... lehetetlen hogy tovább a' sz: Társaságtól toleraltassa(na)k, hanem mind Praefectus Uramat, mind a' Vármegye(ne)k fő tiszteit kell felölle requirálni [SzJk 235]. 1701: Biro Samuel Ur(am) is látván az Falunak sok rendbeli Expensájokat, azon Száz forintokat oda engedé és Contentus lön azon említett Darab szántó földel [Nagylak AF; DobLev. I/55]. 1742: Mind ezen sok rendbeli loakarait és jöteleit a' Mlgs Itilömester Urnak ... recogoscádom [Marossztkirály AF; Incz. X. 6b]. 1747: Tudgyaē ā Tanu aszt, Hogy Illyesfalvi Nemes Pap Peter, és Pap Vonka eő kigyelmek eleitől fogva sok rendbeli Lopasokat, Tolvajsagokat Orgazdasagokat gyakoroltanak, és ilyen malitiájok iránt mind eddig Szoban forgo, és gyanus emberek voltanak? [KSz; Ks 27/XVII vk]. 1796: Özvegy Groza Vasziliáné Marina, és két fiaí sok rendbeli terhes környül állásaikra nézve 35 id(est) harminzt öt Vonás forint betű mellett egy hasábotka szöllejeket Zállogképpen alkuvák és adák el Titt. Bartok Sándor Vrnak, és Posteritassinak [M.igen AF; DobLev. IV/757. 1a]. 1827: Laskának, s egyébb Teszta néműnek a sok rendbeli kalákásoknak 's más munkásoknak számára el költ 10 véka ősz Tiszta Buza [Budatelke K; Born. F. 1h].

2. különböző; diferite, tot felul de ..., verschieden. 1714: Festekek. 1. Cinabaris egy darabb(an) 1 lb. 10/52. 2. Zold festek 1 lb. 2/88. Vannak ezen kívül más Sok rendbeli festékek [AH 27].

sokrésű több rekeszes; cu mai multe compartimente; mit mehreren Fächern. 1736: Fal mellett álló tarkáson feketével festett (:Ilyas fijas:) sok részű pohár székek [Várhegy MT; CU XIII/1. 100].

sokréű több szálból álló; din mai multe fire; von mehreren Drähten. 1595: ket Aranj lanchok Eggik egy gyenge sok retheo Aranj lanch vagion benne Aranj pp. 23 1/2 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

sokság sokaság, nagy szám; multime, numărul mare de ...; Menge. 1673: annyera el szaporodot azo(n) legelő barmok(na)k számok hogy en magamis az melly helyet ennek előtte szena füvek tortva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok(na)k soksaga miat el szoritattam úgy hogy anny ot

Biro portionatusok közül senkinekis ott szena tsinalo helye nem maradhat [Mezőzáh TA; WassLt]. 1702–1764: Sasak bejövése irtosztato soksaga [Torockó; MNy IV, 233].

sokságos tömérdek; o sumedenie de ...; sehr viel. 1662: Az Júda pedig és az Izraelnek népe meg sokasodott vala, mint a tenger mellett való sokságos fövény [SKr 694].

sokszerte többszörösen; de mai multe ori; mehrfach. 1662: azmelly ezeknél^a sokszerte nagyobbra böcsültetnék, olly drága gazdagon rakott clenódiumok is, mellyek sok ezer aranyra becsültetethetnének, a fejedelemasszonynak hoztattak vala [SKr 333. — ^aA svédéktől Kázmér lengyel királynak küldött ajándékoknál].

sokszínű 1. tarka; colorat în culori variate; bunt. 1627: Elegj belegj seliem prem, niom masfel fertalt tt f. 3 d. 50 Jtem Elegj belegj sok színw seliem, es sinor mind Eggiut tt f 7 [Kv; RDL I. 134]. 1770: Egy ujj Fejér Aranyal ezüsttel és sok színű Sejemmel varrott Fatyal Keszkenyő [Kisecsküllő K; RLt O. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy.].

2. különböző, különféle; diferite, tot felul de ...; verschieden. 1733: Sok színű lopásokb(an) nyilván valokb(an) elegyítette magát [Dés; Jk]. 1740: Háttzeg Varossa Lakossi recurálván hozzám jelentik hogy mind condescensiok, úgy más sok színű Servitiumok, és Terh viselésekkel volnának aggravalatva [Ks 83 a. gub. Nsz-ből]. 1741: Az Forspontatt ki hajtok Sok színű kereskedések tollálatat(ána)k [H; Ks 101]. 1748: Az A. ő kglme által exhibealt Documentumok tellyesek Illyésfalvi Pap Vonkának sokszínű gonoszágival [BSz; Ks 27/XVIIa]. 1753: eő Felsége előtt sok színű bajoskodásinkot és a sok rajtunk való huzást vonást declarállyák [Barátos Hsz; Törzs. Alexander Beder (46) pp vall.]. 1757: Némethi István ... nem abban igyekezik mostan is, hogy ennek előtte patralt sok színű rossz tselekedeiteit, virtussal váltánna fel [Kv; Mk IX Vall. 215]. 1764: Az Inctus meg rögzött sok színű helytelen tselekedeitől mégis nem szűnvn meg Musnai János eő Kgyilmét az Ő Tordai Piatzon késő estve az Inctus egy nagy baltával meg támadván, fejét, mejjét, testit őszve rontani, s tsaknem holt elevenen hagyni batorkodott [Torda; TJKT V. 216].

3. egymástól eltérő; diferit; voneinander verschieden. 1670: Hogy pedig kegyelmes Uram, az odaki való atyafiak sok felé vonsznak, azon meg nem kell ütközni. Erdélynek Istennek hála egy urunk volna, mégis sok színűek vagyunk [TML V, 114 Teleki Mihály a fej-hez].

4. álnok; perfid; hinterlistig. 1776: Ezen nyolc nap alatt következén Szent György napja is, engemet nem más, hanem tulajdon az én fiam Zsigmond, ezzel a sokszínű, soklelkű Bogdán Dénessem együtt, köszöntőversek helyett szépen kipasquilizálának [RettE 366].

sokszor 1. sok ízben, gyakran; de multe ori, adesea; oft. 1558: Zerethe Anna Bizonsaga ... Thamas dyak, Meg esken azth walla hogy lattha az hygedewznehez (!) Sok Latrok Jarthanak, es hayagatthanak ... es az Thyzedes zokzor zo<lito>ttha meg semmyth nem gondolth vele az hegedwsne [Kv; KvLt Diversa 1/26]. 1585: Nemes Iános vallia ezt hallottam Ludwich Lukach zayabol sokszor chalt az Isten Immar Megh [Kv; TJK IV/1. 483]. 1590: Haydu Jakabot sokszor lattam walla [UszT]. 1597: En neke(m) uala egy keűes sariu(m), sokzer kerte Ferench Keleme(n) de ne(m) atta(m) [i.h. 12/79 Joh. Andras de Farkas

laka vall.]. 1609: Ide münkeöt sokzor kerettek kazalni [Kozmás Cs; BLt]. 1625: Falabu Janosneis ... tutta az leaniának kuruasagatt sokszor zitta az leaniat [Mv; MvLt 290. 32b]. 1643: Daniel cigányt egi Horúat Janos neuő szolgam reghi ismeretseghbeől esmeri sokszor erdemlette volna megh az akasztó fat [Sófva BN; BesztLt 337 Petrus Gavay Andreas Vegh beszti-bíróhoz]. 1655: Tudom hogy Monostor uczej Razmany Istua(n) sokszer kerte Ozdi Tamas Uramat hogi kj adgya a 200 aranjakat [Kv; CarTr II. 1033 Teke Kata Azzonj Demjen Martonnak megh hagyatat eozevegie Urunk jobbagya (43) vall.]. 1717: Evictiois vőn már sokszar említett Kis Péter Uram magára [Vajasd AF; DobLev. I/93]. 1757: kenszeritetenek kerni kölcsen tizen ött Magyar Forintakat igírtének sakszar említett Creditorak háram Szép Fekete kucsmanak volo Baran bőreket [Csapó KK; i.h. I/273]. 1768: Jól ismertem azt az Isák Péter szürke kantzta lovát, mivel, hogy sokszor voltam az Ur dolgára véle [Kovácsna Hsz; SzentGy Nic. Kis (38) jb vall.]. 1806: házoknál jlentzfalvan sokszer jártom [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

Szk: igen ~. 1752: azon kérdésben lévő Tanorok körül nem volt igen sokszor rés, mivel ottan, ottan bé-csinálták [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1772: ő Excellentiája Malában, mind örles kedviért; mind pedig, Vám mérésnek alkalmatosságával, mint Regiusok igen sokszor meg fordulunk [Ádamos KK; JHb XX/27. 35]. 1812: régtől fogva halász vagyok, és igen sokszor halászgattam ezen Berkek körül [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 17b]. 1815: igen sokszer hordatott a maga szállására Ebédet [Mv; Told. 45] * ily ~. 1724: Az Urnak töllem illy Sokszor valo busittatását immár szgyenlem [Sorostély AF; Ks 95 Bethlen Jmre Kornis Istvánhoz] * nagy ~. 1550: nag' sok szer barmot őriztőth az Cylla mezőn de akkor egiembe eltek az walkayak es az monostoryak aszt az hawasth [Szászfenes/Damos K; Mny XXIV. 292]. 1573: Ersebet Zabo Martonne zolgaloia azt vallia hogy Eo tawali Ezteadoe zolgalt Borbel Balintnal mykor az felesége Beteg volt, Nagy zoksor Monta es vgian halalig mynd Azt kyalította ... hogi Eo neky az Irnes Bor Miat kelj meg halny [Kv; TJK III/3. 114]. 1626/1766: a folyo Viznek olyan szokása és természete vagyon, hogy eo kiváltképpen térhelyeken nem mindenkor foly egy helyen, hanem nagy sokszor más helyett tsap magának [Mv; LLt] * számtalan 1599: Ennek eleotteis pedig szantalan sokzer ighyrte megh hogy megh eől [UszT 14/36]. 1606: Ianos ... szamtalan sokzor hordott ki sendiczet, ordat nekik [Sófva U; i.h. II/4 A. 153 Fwlep Bertalan jb vall.]. 1797: Számtalan Sokszor erőltetett, hogy készitsük-meg azon Testamentumot [Kolozs; Told. 42/24]. 1803: a' Ploptyis mindenkor diffcultas alatt vagyon az igaz hogy mindég a' Topplitzai emberek használlyák azoltais; de az olta őket a' Remetiek számtalan sokszor meg huzták [Várhegy Cs; Born. Xvc. I Dobrán Gligorás (50) col.vall.] * ugyan ~. 1638: en nalam ugja(n) sokszor allatis az az parta ladamba(n), hogi fel tette az Aszony mikor vala hova el ment [Mv; MvLt 291. 145a]. 1847: Varga Katalin nálunk Bucsum-Po-jénybe szállva volt Jánk Sándru áluj Mákárie és Kriznyik Todor nevű embereknel, s azok is adtak ugyan sokszor nekije enni [VKp 266].

Sz: ~ kicsiny dolog nagy dolgok eleje. 1811: Kitsin a' Bors, mondják, de nagy az ereje; Sokszor kitsin dolog nagy dolgok eleje [ArE 39] * kicsiny fáradtsággal ember nagy célt elér, és kicsiny munkával ~ nagy hasznot nyer. 1811:

Kitsin fáradtsággal ember nagy célt el ér, És kitsin munkával sokszor nagy hasznot nyer [i.h.].

2. olykor, némelykor; uneori, citeadatá; manchmal. 1619: ennyi sok szántalan sokfelé való húzás-vonásban magam sem tudok sokszor hol s mely aránt vagyok el dolgomba [BTN² 243]. 1653: Több dolgainkat elhallगतom, mert hinni való dolog az, hogy olyan nagy emberek dolgaiban forgódní nem kicsiny dolog. Bizonyos, hogy sokszor azt tudtam, hogy az életem is elfogy, de lsten megtartott [ETA I, 136 NSz]. 1756: Molduán Vonya és Ettse Nikuláj Lovai (:sokszor négy, öt): szerte széljel jártanak az határb(an) tilalmosban és gabonák közt [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. 1769: Ne Duzzagion tovább; mivel Kedves Ötsém Uram, el Duzzog magában két Esztendeig is és nem tudgya sokszor maga is miért Duzzog [Mv; Told. 19/45]. 1846: Roza szörnyű nagy hantzfut, teli pajkossággal, alig lehet sokszor birni vele [Kv; Pk 7].

Ha. 1600: sokzer. sokszor [UszT 15/36, 15/122]. 1604: sokszer [i.h. 18/65]. 1781: sokszer [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1]. 1792: sokszer [Déva; Ks 73. 74. VII. 98]. 1814: sokszer [Ne; TSb 12] | sokszer [Körtvélyfája MT; LLt]. 1822: Sokszer [Kv; RLt]. 1826: sokszer [Mv; DLev. I. I. 45]. 1835: sokszer [Zsibó Sz; WLt].

sokszori többszöri, sokszor ismétlődő; frequent, des; sich mehrmals wiederholend. 1662: Mindenik részről pedig álljon Nagyságtoknak kegyelmességében az dolog, mit-evő leszen és ha sokszori írása szerint Nagyságod tovább is ez helyre kegyelmesen provideálni akar, cselekedje hamar és ez nagy alkalmatlanságokat orvosolja meg [TML II, 361 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1664: ezeknek hópinzek vagy az debreczeniektől telik ki vagy maga urunk ú nagysága tárházából küldje meg sokszori kegyelmes írása szerint [TML III, 161 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1689: Deák Jánosnak maga nyelvével valo sokszori kérdéksége paráznságával, és hazassági hitinek bontogatása constálván Feleségét Czinege Annokot Férjétől Deák Janostol divortiallya [SzJk 241]. 1699: ezen kedves Feleségem Kapi Anna énnékem az én sokszori betegsé-gimb(en) böttsülletes jo feleséghez illendő nagy hűséggel jo gjamolom es takagatom volt [Mk Macskásy Boldizsár végr.]. 1700: Bányai Jánosné az T. Eccla sokszori inté-sére valo engedetlenségéért excommuniattatik [Kv; SRE 67]. 1736: Thordai Horváth Ersőknak sokszori és sok helyeken való lopogatási nyilván vagyon [Kv; TJK XII/1. 52]. 1737: A Nms Város sokszori Protocollationnak tenora 's vigora tarttya, hogi Mészáros atyánkfiai a szarvas marha húst Cum Den. 2 :/ árulylyák [Dés; Jk 479a]. 1762: már az a kis szegeletetskei a többivel mind edgyüvé szakadt a viznek sokszori árja ugy meg egyenesítette és szaporította hogy már meg se lehetne mutatni hogy hol és mekkora volt [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6].

sokszoroz 1. megszoroz; a multi; multiplizieren. 1810: A Curia közepén egy Metzenzeifferrel kösziklából kivá-gatott kirakatlan kut, mellysége pedig őt öl — Talpát ezen Uregységnek sokszorozván mélységével kijön ezen két mekkoráságbol hét és fél köb, vagyis Cubik öl [Doboka; Ks 76 Consr. 44].

2. ismételi; a repeta; wiederholen. 1772: azokat ottan ot-tan majd minden feleteinkre sokszorozni el nem mulat-ták: Hiszem jól meg tanított titeket az Udvar-Biro fatealni

[Drág K; TSb 21]. 1800: Beretzkiné tellyességgel haza menni nem akart tsak ott nyakoskodván és mtskolodván sokszorozván azon mtskos szovait [Dés; DLt].

sokszorozás beszorzás; ínmutjire; Multiplizieren. 1817: szántó ... meg méretetvén közép széle 6 4/6 hossza 127. öl — áréája a sokszorozás által 796 □ öl [Szentbenedek AF; DobLev. V/1008. 4b].

sokszorozott 1. sokszor említett; care a fost amintit/pomenit de mai multe ori; oft erwähnt. 1814: Eszt látván Molnárom, más ott jelen volt két Emberekkel, a vizen le felé igyekező Tutajos gazda után indultanak a vízbe ugárdoztak, a sokszorozott Tutajost el fogták [Hadrév TA; TLt Köz. ir. 1527 Miksa Imre birtokos vall.].

2. megismételt; care a fost repetat; wiederholt. 1800: ottanis sokszorozott szovaival kérte az onnat valo el meneltre [Dés; DLt].

sokszögű sokszögletes; coltuos, cu mai multe colturi; mehreckig. 1614: az nyári házban alatt az földön egy igen szép sokszögű, fejr márvánkőből csinált csekme, az kiben huddozott fel az szép viz tizenkét csőből és ismét ugyanott elenyészett [BTN² 70].

solban a torockói vaskohászatban használt eszköz; unealtă folosită în siderurgie la Torockó; in der Eisenverarbeitung in Torockó verwendetes Werkzeug. 1785: Citallyuk az Familiak(na)k Német Nemzetből valo Eredetekre névüket, a' Bányákban lévő Mineráknak, és egyéb Materiáknak ugymint, Ort, Értz, quartz, Katzender etc Ugy nem külömben a kohoknak 's eszközöknek Pest, Slak, Solban etc nevezeteket, mellyek mais ennek az igazságnak mint egy meg annyi bizonyosságok [Torockó; Thor. XX/9].

solcos 1824: Egy soltzos Tál Tángyéroslot [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1833: Egy sotzoz on csésze [Dés; DLt 750].

sollott szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ selyem selyemzsinór-fajta; un fel de şnur de mătase; Art Seidenschnur. 1685 k.: Vettem ... Szava nevű görögöl Három Nitra sollott sellymet Nitrajat in f 3// 75 [Utl].

sólópás furt de sare; Salzstehlen. 1735: az őcsémért Andrasert sokat fizettem midőn so lopasban elegyítette magát [Torda; TJKt I. 70]. 1840 u.: öt Bágyoni Ifiak a' Felség Tordai So Aknai fel pengetésekre So lopás véget Tordára csoportosan bé hatoltanak vala, s hogy a' So lopásban nem boldogulhattanak az örök mián öt kas annya méhemet el vitték [KLev.].

sólópogatás ismételt sólópás; furturi repetate de sare; wiederholtes Salzstehlen. 1749: importallya az Inctus Keresztes Peter(ne)k régtől fogván malitiose gjakorlot sok apolék lopogatásait u. m nevezetesen sóvágoi hivatalb(an) fungalvan, a' só lopogatásb(an) is felettébb belé elegyítette magát [Torda; TJKt III. 262].

soltész telepes község előjárója; şoltuz, primar al unui sat de colonişti; Dorfvorsteher in Neusiedlerortschaften, Schultheiß, Schulze | szabados, jobbágyi kötelességek alól mentesített személy; persoană scutită de servituţile iobă-

giei; von dem Frondienst befreite Person. 1758: Soltésznak egy pár nadrágra Rf. 1 xr. 40 [TL. Teleki Ádám költség-naplója 171b].

solya könnyű lábbeli, papucs; sandală (tip sabot); Pantoffel, Sandale. 1614: az gazdaasszonnak magának küldtem egy kék sólyát, Istóknak egy kék sólyát kapcástul [BTN² 76]. 1620: Egi Soliatul f—/ 3. Egy Papucztul f—/ 3 [KvLt II/69. VectTr 3]. 1628: Egy Szepetben Egy bokor Sarga Solia [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. 1642: Egy bokor Solja kapcástul [Koronka MT; Told. Ia. II]. 1657: Solyát most csinálnak urunk számára, csak készüljön, mindjárt ki küldöm [TML I, 52 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. 1663: Kérem azon is Kegyelmedet, vétessem én számomra férfinak való sólyát, két bokrot, kapcástul, sárgát, vereset [TML II, 442 Teleki Mihály Bornemisza Susannához]. 1666: Ez siető alkalmatossággal penig szükkült állapotomhoz képest nem tudok Kigyelmednek mivel kedveskedni, hanem teljességgel üres ne legyek, küldöttem Kigyelmednek egy sólyát kapcástól [TML III, 597 Rosnyay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1699: Harom pár Aszony embernek valo solya 3. [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

solymár solymász; şoimar; Falkner. 1608: Az halmot hanta egyik Feier Györgyne fia Istuan ... Zent leleki solymar [Csicsó Cs; BálLt 60]. 1609: Albert mate Zfent) m(artoni) solmar An(n)o(rum) 40 [Cszs; BLt 3]. 1614: Libertini Dok Mate Solimar. Dok Istua(n) Solimar. Geotther Janos Solimar [Gelence Hsz; UszLt VI. 56/364]. 1626: Hozzo Gergely. Z. Marthonj Annor(um) 60 solymaar [BLt 3]. 1631: Lukaczzy Thamas zent Miklosi eo Naga Solymara annor(um) 75 [LLt]. 1635: Thamas Myhalj Kazo(n) szekj felseo fflui solymar [LLt Fasc. 71]. 1641: Thamas Mihaly Annor(um) 50 Imre Peter Annor(um) 35 Kazon szekj Felseoffaluiak Vrunck eo Naga Solymary [BCs]. 1676: Az hűségtek szekiben leuő Solymárok tartozván az szokás szerint minden esztendőben a' Portára az adóval edgyütt nyölcz nyölcz Solymokot be vinni azon hűségtek szeke beli Solymárok(na)k parancsollya meg; hogy ez esztendob(n) általok administralandó nyölcz Solymokot el készveten, vélek edgyütt Brassóban lenni el ne mulassak [UszLt IX. 76/2 fej.]. 1677: Marok Marthe es Andras, Lörincz Gergely, mind harman Solymarok [Vargyas U; BálLt 61]. 1735: A Pavai Sojmarok Ngdnak ket Karully fiat visznek [Imecsfa Hsz; ApLt 4 Imecs Antal Apor Péterhez].

solymász solymár; şoimar; Falkner. 1614: Pal Janos Solimaz Sos Marton Solimaz [Lövete U; UszLt VI. 56/84]. 1620 k.: megh hith Embert hadgion az Solymaszok eloth [MNY XXXV, 262 Bethlen Gábor kezével].

solymos olyan hely, ahol sólyommadarak vannak; loc cu mulţi şoimi; Platz mit Falken. Hn. 1633: A Solimos uttia mellet Ualo nagi irtas [Körispatak U; EHA]. 1652: solymas [Libánfa MT; OL. Km-i konvent urb. 26]. 1728: a Solymos uttyan alol (sz) [M.bece AF; EHA]. 1758: Soljimos Bércin [Selye MT; EHA]. 1760: Solymos nevű Erdő [Csehtelke K; BLt]. 1778: Solymos ut meget az ut mellett (sz) [Körispatak U; EHA]. 1779: Sollymos (e) [Pusztakamarás K; EHA].

Vö. a solymos címszóval.

sólýmosi vmelyik Solymos (H, K, U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Solymos/Šoimuș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Solymos. 1. Solymoson levő, ide tartozó; din/care se află în Solymos; in Solymos befindlich. 1653: holtom után hagiom azt az erkei és solimosi ioszagot fiamnak mikola Sigmondnak [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr.]. 1771: a Sollymasi portushaz a So Tisztek házához sok Tölgy fát vittének a Vetzeli Katanak [Vecel H; Ks 93. 19. 6].

Hn. 1688: Az Solymosi utra menőben (sz). Az Solymosi Völgyben (sz) [Oroszfája K; EHA]. 1699: Az Solymossi útnál (sz) [Fületek K; EHA]. 1795: A Csere mellett való Solymasi Irotvány (sz) [Magyaros MT; EHA].

2. Solymosról származó; care este originar din Solymos; aus Solymos stammend. 1684: az nehaj Solymosi Koncz Boldisar Püspök Uramnak arvai, ugy mint Solymosi kis Koncz Boldisar és Koncz Anna [KvToki. II, 426]. 1757: Solymosi Sipos Miklos [Kissolymos U; Márkos lev.].

Szn. 1745: Solymosi Péter [Körspatak U; Ethn. XXIV, 160]. 1829: Mezeit, Solymossit köszöntem, Danitis [Kv; Pk 6].

sólýom a varjúnál nagyobb, vadászatra betanítható ragadozó madár; šoim; Falke. 1571: ele számlalhatatlan rajtok való ado es birsag zedes karulioknak eoiveknek solmoknak keresesekre es zerzesekre fogsagokkal birsagvetelekkel ereoltessek es kynzasok [SzO II, 330 a székely nemzet foly.]. 1579: Az 10 Marty hoztak vala valamy solym o Nagnak kyk hoztak vala kerenek mynd ő Magoknak mynt az Solymoknak húst [Kv; Szám. 1/XVIII. 10]. 1585: Jowe az Czhögödy Myhaly Feyeruarrol Solymokat vyt ki Gyulara | 20 Aug ... Jöwenek az fyevede(m) madarazzy Solymokkal attunk Tordayg alayok 3 louat louas Jstuanet fizette(m) d 75 [Kv; i.h. 3/XXII. 9, 14]. 1597: Juta Madaraz Janos Vrnuk Madarazza Masodmagauval es hoza vele 5 Solimot ... adek neki es a' Solimoknak kostot Attam húsra hogy a' Solimoknakis legien f — d 8 | Juta vrnuk Madarazza Madaraz Janos Attam Maganak es a' Salimanak husra f — d 7 [Kv; i.h. 7/XII. 119, 134 Filstich Lörinc sp kezével]. 1614: az hatalmas császár Három esztendeig az adót tíz-tizezer arany forintra engedí, azmellét az régi mód szerént való sólýomokat, aranyas kupákat, pogácsa ezüstöket megkévánja [BTN² 75]. 1620 k.: Az Solymokath kgd mjnd Czikbol Girgiobol Kaszonbol ualahol mi leszen igen io gondueless alath Indiczja kj, egy bizonyos megh hith Emberth hadgjon az Solymaszok eloth kinek meg hadgjad vram, hogj en hozzam hozak megh ne hadgjak ehezjn eoketh, Jol tarczay az uton [MNY XXXV, 262 Bithlen Gábor kezével]. 1638/XVIII. sz. köz.: adatott tizenkét Solymot, mindeniken két két ezüst Csörgő [Fog.; Told. 27]. 1656: sendeli hejazatt, ki alatt boronakból roth allia leuen, solimokott tartottanak [Fog.; UF II, 145]. 1687: Bánffí Györgi Vram ő Ngá két Soljmat p(rac)sentalo szolgainak d. 90 [Uti]. — L. még BÖn. 509].

Szn. 1566: Anthonius solym [Kv; Szám. 1/IX. 244]. 1567: Solymom Péter [ETA I, 25 BS]. 1602: Sólýom Dávid lőfő [Alfalu Cs; SzO V, 242]. 1603: Paulus Sólýom szab. [Galambod MT; SzO, V, 268] | Nic. Sólýom szab. [Szabéd MT; i.h. 267]. 1614: Soly(om) Ferencz jb [Szentkirály Cs; Beth U 440] | Solyo(m) Mihaly lib. Solyo(m) Peter lib. [Szentmiklós Cs; i.h. 482] | Soliom Imreh Jeóueueny olaz thléki jb [Bölön Hsz; i.h. 196. — "U] | Soliom Mate jb

[Martonos Hsz; i.h. 352] | Kis Soljom Mihaly ppix [Szabéd MT; i.h. 40]. 1662: Sólýom Balás szab. Sólýom Pal szab. [Feltorja Hsz; SzO V, 181]. 1676: Sólýom Janos Nobilis [Mezőbánd MT; MbK]. 1711: Sólýom Thamasné [Újfalu Cs; Wlt]. 1729: Soljam Ersok [Aranyosrákos TA; Borb.]. XVIII. sz.: Sojom György pp [Feltorja Hsz; HSzjP]. 1820: Falus-biro Sollyom János [F.rákos U; Falujk 100 Barabás Aron pap-not. kezével]. 1834: Sollyom Imre [Kv; ACProt. 2]. 1850: festő Solym Ignátzot [Mv; DobLev. V/1303].

Hn. 1614: Apor Janos birta az Soliom vegbéli kis Auast [Kvh; Borb. I]. 1715: a Soljomkü nevű hej felet [Csáki-gorbó SzD; EHA]. 1740: Solym könel (k) [M.bikal K; EHA]. 1754: a Sollyom Patakán (k) [M.valkó K; KHn 103]. 1756: Sólýom Szégben (deserta sessio) [Torja Hsz; EHA]. 1763: a Sojom földében (sz) [Jákótelke K; KHn 39]. 1765/1804: A' Solym oldalan (sz) [M.valkó K; EHA]. 1771: Az Solym megett (k) [uo.; KHn 104]. 1817: A Sólýom alatt (sz) [uo.; KHn 106]. 1821: a' Sollyom körül lejáro ut [M.gyerőmonostor K; KHn 86]. 1840: a' Sollyom kö alá [Bikszád Hsz; MkG]. 1860: Solym n. kösziklás oldal [M.valkó K; KHn 112].

Sz: ha sólýmot szolgálhatt, bagolynak nem udvarlott. 1729: es a jo életet Tako Uramnál meg unván, mondotta a' felesége Sztantsulnak, ha Solymot szolgálhattot, Bagolynak nem udvarlott, — és így atta magát Kálnoki Farkas Uram keze alá [Apáca Br; BrÁlt Stenner II. IV 15 Péter János (77) prov. vall. — Dani János kijegyzése] * olyan, mint tömlecben a ~. XVIII. sz.: Olyan vagyok immár mint tömlecben sólýom [Barabás, SzO 390 rabének].

sólýomkői a Sólýomkő (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sólýomkő/Šoimeni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sólýomkő. 1. mn 1. Sólýomkőn lévő; din/care se află în Sólýomkő; in Sólýomkő befindlich. 1597: Achy Lúkachiolt kwle B V az Soliom keouí Erdeore fa latni d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 68 Filstich Lörinc sp kezével]. 1753: Sollyom köi, Borsai, Fodorházi Portioakat intéztük két részre [CsS]. 1771: a Sólýomkői erdő szeliben rugo kitsin keskeny kaszalo [Nagy- esküllő K; BHn 81]. — L. még RettE 239.

2. Sólýomkőn lakó/működő; din/care locuiește în Sólýomkő; in Sólýomkő wohnend. 1592: Piriska (?) Ambrus-tol Soliomkeoytol vettem kerek fat [Kv; Szám. 5/XIV. 56 Eppel Péter sp kezével]. 1596: Toppai Peter Sollyomkey Tisztarto, vit Wrünk ő fge zaamara nagy ladakat, rakottakat [Kv; i.h. 6/XXI. 7].

3. Sólýomkőről származó; care este originar din Sólýomkő; aus Sólýomkő stammend. 1592: Soliomkeowy Keweor Thoadar [Kv; Szám. 5/XIV 56 Eppel Péter sp kezével].

Szn. 1596: Soliomkewi Istwan [Kv; i.h. 6/XXIX. 26 Bachi Tamas sp kezével].

II. fn Sólýomkőn lakó személy; persoană care locuiește în Sólýomkő; in Sólýomkő wohnende Person. 1654: masnap az falu ki mene oda az honnat el vittik az lovat, es lata(m) az szekernjomot az kin el vittik az soljomkőyeket ki hiuatua(n), az uy faluiai rea Eskőuenek az szekernjomra [M.újfalú K; Ks 42. C. 42].

sólýomorrú sólýomcsörhöz hasonló orrú; cu nasul asemănător ciocului de șoim; mit falkenschnabelartiger Nase. 1833: Kálmár Péter ... alkalmas nagy solym orrú [DLt 275 nyomt. kl].

sólóyszárny átv magasan szárnyaló hímnev; faimá/reputație mondială; Weltruhm. 1704: Hol vagon magyarság szived batorsága, Regi híred neved sebes sólyom szárnya, Majdan el huldagol szép aranyas tolla [EM XXXV, 273 gyászének].

sólóymtelki a Sólóymtelke (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sólóymtelke/Cornești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sólóymtelke. 1. Sólóymtelkéhez tartozó; din/care ține de Sólóymtelke; zu Sólóymtelke gehörend. 1642: Az Sólóymtelki hataron, Komaromi Marton egy darab Erdeot es retet maga Jobbagyi hitiuel occupalt el [Sólóymtelke K; GyU 87]. 1767: a Sólóymtelki, és Bogártelki Határokat ezen Kerék Erdő Nyaka külömbözteti meg [Bogártelke K; KHn 185]. 1864: egy a' Sólóymtelki határból eredt és tőrén keresztül vezető kis patakon van egy egy kövű mal-mocska [Türe K; KLev.].

2. Sólóymtelkén lakó; din/care locuiește în Sólóymtelke; in Sólóymtelke wohnend. 1589: 15 Augusti vöttem Sólóymtelki embertol Paskül Thamastol egi bokor Malom kouet f. 7 [Kv; Szám. 4/XI. 23].

som 1. a somfa gyümölcs; coarnă; Kornelkirsche. 1625: az A Azzony az J Azzon(n)ak Vrau(a) Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek, hol czjomja közik fogdosta hol Jtal kozben cziokolgatta hol hazához Lagy som enni hitta [UszT 89b]. 1744: Néhány darab Désa kibe Som, kibe veres Szőlő, kibe aszszu medgy és egjebek hasonlok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. somból készült befőtt; compot de coarne; Kornelkirschkompott. 1809: a' Feleségem egy kis bé tsinált somot, és medgyet instál [Mv; SLt Vegyes perir. Z. Batz Joesff P. Horváth Miklóshoz].

3. sombokros, somfaerdő; desiș/pădure de corni; Hartriegelwald. Hn. 1614/1687 k.: Som hegy előtt (sz) [Kebelesztiván MT; MMatr. 298]. 1620/1687 k.: A' harmadik erdő vagon a Somba [Ménés MT; i.h. 407]. 1636: Somkerekben (sz) [Siménfva U]. 1646: Som keozí Neuezetű heliben [Küsmöd U]. 1687: Az Som szőlő alatt [Désfva KK]. 1687 k.: A' Som hosszszáb(an) (sz) [Mezőkölpény MT; MMatr. 389]. 1688: Som kerek orrán fellyül (sz) [Szentgerice MT]. 1693: Somáj bérczire megyen veggel [Siménfva U] | Somályb(an) (sz). a' falu mellett Kaplán földé Sommáj Pataka mellett (sz) [Székelysztmiklós U]. 1718: A' Som haton [Mezőmadaras MT; MMatr. 376]. 1737: a' Somban (szb). Som n. Hegyben (szb) [Désfva KK]. 1769: Som oldal [Bos MT; Told. 8]. 1772: Sommező nevű helylyb(en) [Bálványosvárja SzD; Ks 101]. 1777: a Sompatak n. hegiben [Ne]. 1874 k./1906: Somoldal [Bede MT]. 1891: Somföldje [Jákótelke K; KHn 40]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

◇ **Szn.** 1603: St. Som [Makfva MT; SzO V, 248]. 1835: Dutsi vagy Som Joesff [DLt nyomt. kl].

sombajom szőlőfajta; soi de viță de vie; Art Trauben. 1843: Sombajon vagyis pápaszőlő [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

somberek somfaberek; desiș de corni; Kornelwäldchen. Hn. 1770: a Somberek (sz) [Perecsen Sz; EHA]. 1781: A Somberekben (k) [Szucság K; KHn 254].

sombokor tufa de corn; Kornelbusch. Hn. 1664: az Sombokor alatt (k) [M.szovát K; EHA]. 1765: A Sombokorban (sz) [uo.; EHA]. 1779: az Sombokor nevezetű Erdő alatt (k) [uo.; EHA]. 1785: A' Sombokorba [Győrővásárhely K; KHn 153].

somcsemete fiatal somfa; puiet de corn; junger Kornelkirschbaum. 1844: Ültettem el a' hozott barkocza, köris, som, s juhar csemetéket [Újf. 3]. 1864: Somkerek mert itt igen sok som csemete bujan tenyészett [Perecsen Sz; Pesthy, MgHnt 86a].

somfa 1. corn; Kornelkirschbaum. 1609: Venger Balint Fenessj ... vallia Monostornal az sorompon innen egy somfa alatt fekeoznek ez fogolj legeniek [Kv; TJK VI/1. 692]. 1736: egy darabotska Veteményező hely; és közbe, közbe mesgyein Egres, és Tengeri szőlő fák som és Ciprus fák [Sárpatok MT; CU XIII/1. 71]. 1756: Esik a Gyümölcsös a le irt Virágos, Veteményes, és Szőlős Kertnek Eszak felől valo végiben melyben találatnak Alma fa nro 41. Körtvélyfa nro 27 Somfa nro 2 [Branyicska H; JHb LXX/2. 32]. 1760: a Dószí (!) Cornyibán nagyobb Bik fákis tanálatnak, nemelly helyeken Somfákális veresellik [Hasadát TA; EHA]. 1784: Erdős és bokros hely vagon az Somos berekbe mind az által az rajta talaltato kevés Somfákól s azoknak gyümölcséből szokot egy egy kevés haszon redundálni belölle [Galambod MT; EHA]. 1811: Te pedig szép Som fa! melyet ma meg-nyestem, Hidd-el, hogy még szebb' légy azzal azt kerestem [ÁrÉ 56]. 1850: A Berekre vagon még négy kiszáradott nagy somfák [Gyérőssztkirály TA; DE 5].

2. levágott som anyagfa; lemn de corn; Kornelkirschholz. 1590: Veottem az Malomnak orsonak ualo som fath fl. 1 d. 60 [Kv; Szám. 4/XIX. 14]. 1597: uottem orsonak ualo somfat f l [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. 1599: Veottem Somfat az malomhoz d 65 [Kv; i.h. 8/XII. 2 J. Chanadj mb kezével].

somfacsemete fiatal somfa; puiet de corn; junger Kornelkirschbaum. 1834: Meg fogant Somfa Csemete 25 [M.újfalú K; BetLt 7].

somfadarab bucătă de lemn de corn; Kornelkirsch-Holzstück. 1679: Malom orsojahoz valo Somfa darab nro 106 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11].

somfamacsuka somfabot; măciucă/bită de corn; Kornelkirschstock. 1778: A' Budnár Péter megverettetése alkalmatosságával magamis jelen voltam a fejit tudomis hogy Káló törte be egy Somfa Matsukával, az ország uttyán támadván meg [Záh TA; Mk V VII/20 Gruna Voniszie (30) jb vall.].

somfaostornyél somfából készített ostornyél; codiriștel/coadă de bici din corn; Kornelkirschpeitschengriff. 1756: Somfa ostornyel 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35].

somfapálca somfavessző, vékony somfaág; băț de corn; Kornelstock. 1723: Ezen földben lévő controversia, hogy az felső vicinus Fantsali István le vettette volna az maga földet a Szóts Péter foldere ki járván Dersi betsületes emberek secundum sentimentu(m) lett ambar(um) partiu(m) consensus az mi p(rae)sentiánk(b)an in facies loci, ugj hogj

edgi sonfa páltzával (:mellyis hatodfél arasz:) engede Fantali Istvan ur(am) az maga földében fellyeb valo hatart azon palta ki határoz hatod fel araszsal valo menetelt [Derzs U; KaLt Apor István ir.].

somfapálcika somfá vessző; băt de corn; Kornelkirsch-rute. 1823–1830: privatus praeceptorom volt Szigeti Mihály uram. Igaz, hogy kemény ember volt, kisujjamnyi sonfa pálcikával vert engemet is, mást is [FogE 80].

somfavilla somfából készült szénahányó villa; furcă de corn; Heugabel aus Kornelkirschholz. 1590: Deesen ... veotték zenat egy helyen, ot az helien woltanak Somfa wilak, azokban kert eggiet az ember zolgaiatol, es nem adta [TK] V/1. 50 Sarlay Pál vall.].

somgomb som alakú gomb; nasture în formă de coamnă; kornelkirschförmiger Knopf. 1637/1639: Nyolcz Ezüst Eöreg som gombok [Kv; RDL I. 111].

somkereki a Somkerék (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Somkerék/Şinte-reag; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Somkerék. 1. Somkeréken levő, oda tartozó; din/care se află în Somkerék; in Somkerék befindlich. 1830: Két Kolosvára menő Székérárt az Somkereki Hajoval valo áltol menetelért fiztettem [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg]. 1840: minthogy a Somkereki jóságba leg több butorok vagynak, ebből a' Szent Benedeki adjutaltassék [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 55].

Hn. 1514: Somkerekyay thetheye [Tóhát BN; TelO II, 327].

2. Somkeréken lakó/működő; din Somkerék; in Somkerék wohnend, tätig. 1802: Bakos Gergely Somkereki Ref. eskala Mester [Somkerék SzD; JF 36].

3. vn előtt származásra utaló előnévként; ca supranume individual plasat în fața numelui de familie, indică locul de origine a persoanei respective; als auf die Herkunft hinweisender Name vor dem Familiennamen. 1630: En Somkereky Erdely Istwan, eo Felsegenek Thanacza es Thorda uarmegienek feő Ispannia [Gyf; BálLt 47].

Szn. 1565: Stephanus Somkereky [Kv; Szám. I/VIII. 73].

somkóróvirág-por polen de sulfină; Steinkleepulver. 1687: Küldtünk Fejer málna gökerre porral. Székfü virág porra. Somkóró virág porra f 1/14 [Ul].

somkúti a Somkút (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Somkút/Somcuta; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Somkut. I. *mn* Somkúton levő; din Somkút; in Somkút befindlich. **Hn. 1809–1815:** a Somkúti Fordulob(an) égy darab bokros köz hely [Dés; EHA]. 1840: Somkúti fordulón az ugy nevezett bűdös kútnál [Dés; EHA].

II. *fn* Somkúton lakó személy; persoană care locuiește în Somkút; in Somkút wohnende Person. 1572: Twdom es hallottam Ryghy emberekteol hog' egykor Nagy mirigy halál vala Somkwrol az Chatany hatharba Jeottenek wala az halál eleoth es hog oth Jrtogottanak az Somkwtyak valamý keweset es az Jrtasirt ozton megy fytettenek volt az Chatanyak az Somkwtyaknak [Dés; DLt 184]. 1760: La

Kale Felsziguluj egy darab Erdőt, és szántó-földet el foglaltak a Somkútiak [Somkútpataka Szt; KS].

som-lik-tárium somból készült lekvár; marmeladă/dulceață de coarne; Kornelkirschmarmelade. 1685: Som Lic-tar(ium) vas 6 [Ul].

somlyai, somlyói a Somlyó (Cs v. Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Somlyó/Şimleul Silvaniei; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Somlyó. I. *mn* 1. Somlyón levő, ide tartozó; din/care se află în Somlyó; in Somlyó befindlich. 1594: Teörueni szerent wolt adajokat hit zerent mongiak Zent Mihali adaiat hogi attanak az Somlyai varhoz in paratis f. 117 d. 75 [Kraszna Sz; UC 113/5. 28] | Az Somlay Maior hazban uagion buza cub. 65 | Restal az Somloi Maiorban juh Sait No. 32 | Az Somlioy maior hazban vagion tej fel egi vederrel es egi fazekal No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7 4, 11, 16, 17]. 1649: az Czyki Somlyai Klastrom [Szárhely Cs; LLt]. 1674: Feleségem kegyelmedet szeretettel köszönti Ugy látom, nem volna előtte unalmas a somlyói lakás, ha lsten megboldogitáná továbbra is ez darab földet [TML VI, 564 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Somlyóról (Sz)]. 1685 u.: A Somlyai dicsősséges Szép Fa Temploma (!) kezdetet éppítettni T. Miskolczy Gaspar Ur Praedicatorsagaban [Somlyó Sz; SzVJk 66]. 1716: en az somljai buzamot be adom [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1726: az Aszso(ny) ő Nga az Somlyai hazait oda engete az vice koronelnak Covartelynak [Darlac KK; ApLt 1 Apor Susanna Apor Péterhez]. 1770: En az Somjaji hegyeken Levő Szűretet elvegeztem szinten Ez maji Napon [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.]. 1812: a Somlyai Só Officium [DLt 314 nyomt. kl].

Hn. 1657: az Somlyai nagy reten [Somlyó Sz]. 1677: Somlyai ut [Bagos Sz]. 1689: Somlyai Orthodoxa Parochia [SzVJk 66]. 1715: Somlyai Felszeg utzába [Somlyó Sz]. 1731: A Somlyai ut mellett (sz) [A. valkó Sz]. 1743: az Somlyai Felső mezőben [Somlyó Cs]. 1747: a Somlyai Hegyb(en) vulgo Ingovány (sző) [Somlyó Sz]. 1757: A Somlyai szögben [Taploca Cs]. 1775: A Somjai Tova farkába (k) [Röd K]. 1800: a Sz. Somlyai Magurán [Somlyó Sz]. 1807: Horojtza (!) a' Somlyai (sz) [Borosbenedek AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. Somlyón lakó/működő; din Somlyó; in Somlyó wohnend/tätig. 1601: az Somlay feolden egy Somliay ember [WLT]. 1645: Teoreok Menyhart Somliay Czyk szekben lako [BálLt 53]. 1675: Tisz. Miskolczy Gaspar Ur(am) somlyai Reformat(us) tudos Predicator Ember Hajadon leanyát Juditot vacsora felett meg neztük volna más nap mingyárt kérettem* [PatN 46a. — *Köv. a leánykérők neve]. 1681/XVIII. sz. m. f.: ha szintén valami építést tétetne is Lugosi Ferencz ur(am) a' ton, vagy malmon az olyanokértis a' Somlyai familiákis hogy ne tartozzanak semmitis fordítani [Szentbenedek AF; DobLev. 1/28a]. 1690: Somlyai Fő Capitany [Told. 52]. 1700 k.: A' Somlyai Lakosok kik(ne)k buzajok terem ad(na)k két két véka rostalt buzát [Somlyó Sz; SzVJk. — *Ti. a papnak]. 1726: az Somollyai Jobbágyok marhájakon oda Gát ágat nem hozhatnak [Szentgyörgy Cs; ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. 1748: Egi Pakular azt mondotta hogi ő lopta volt el T. N somlyaj Harminczados Vram lovait innet Kerestelek-ről [Kerestelek Sz; BFR III. B. 60/9 Theodor Rác (30) jb

vall.]. 1872: Néhai Lakatos Alajos sz: Somlyai volt lakos [Somlyó Sz; RLt O. 3]. — L. még TML VI, 203.

Szk: ~ *barát* csiksomlyói ferences szerzetes. 1736 u.: Mikes Kelemen eltemették Csikban a somlyai barátok templomában [MetTrCs 479] * ~ *katona* Szilágysomlyón szolgáló katona. 1669: Racz Miklos Somlyai katona feleségétől Fogarasi Kis Annától kivan abszolutot [SzJk 105]. 1672: Ha az megírt faluknak rablásában egy somlyai katona vagy más végbeli akár hová való kegyelmes uram szolgálja, vagy katonája volt, bár engem öljenek meg [TML VI, 73 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz]. 1678: Somlyai Katoná(n)k f 10 [UL].

3. származást jelölő előnévként; ca predicat plasat inaintea numelui, indică localitatea de origine; als die Abstammung bezeichnendes Prädikat. 1557: Somlay Bathory Istvan [Somlyó Sz; WLT]. 1559: Ked-med attjaffja Bathory Andras Somlyaj [Gyf; LevT I, 304]. 1577: Ez leuely es byzonsag adassek Az my kegielmes Vrunknak Somlay Batori christophnak Erdely Orszagnak feiedelmenek [Alparét SzD; Ks]. 1611: Somliay Szekelej miklos Vram nobilis [Várdótfalva Cs; LLt Fasc. 155]. 1739: Csik-Somlyai Markus Judith Asz(sz)ony [Dés; Jk]. 1741: Somlyó Városában lako Somlyai Nemzetes Szilágyi aliás Lakatos Mihály, András es János Uraimék [Somlyó Sz; TKI]. 1752: somollyai Benedek István fel lázaszta a' Falut [Delne Cs; Berz. 12. 92/228]. 1818: Somlyai Ns Ifju Fodor Károly [Burjánosbuda K; RAK 1].

4. Somlyóról származó; care este originar din Somlyó; aus Somlyó stammend. 1590: Nagy Miklos Somlyai [Bőnye Sz; WLT].

Szn. 1568: Woffgangus Somlyay [WLT]. 1572: Somlay tamasnetwl [Kv; TJK III/3. 9]. 1591: Gregorius Somlay de Zentegyed [WLT]. 1614: Somlay Boldisar Veres drabant uolt [Kolpény MT; BethU 31]. 1627: banfi peterne somliai Christinazon Jobbagia [Kszeg; MNy XL, 378]. 1642: Somolli^a Miklós [Uzon Hsz; Kp I. 55. — *A hátán XVIII. sz. eleji regesztában: Szomolyai]. 1677: Somliay Mihályne [Varsolc Sz; Ks 83]. 1736/1785: Somlyai Kata [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 260]. 1753: Registrator 'Somolli-jai Uram [Szentsimon Cs; Ks 94]. 1755: Somlyai 'Sofi Fia János [Kv; RKAK 16].

5. Somlyón termesztett; care a fost produs în Somlyó; in Somlyó angebaut. Szk: ~ *bor*. 1615: Peter Andras az Somlyaj bor arraval 9 ftal^a [BálLT 93. — *Adós]. 1753: Somlyai körisszegi Bakatar szőlő bora [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1800: Somlyai Fain jo Boramat benn tiltották [Dés; DLt] * ~ *ürmös borseprő*. 1753: Somlyai körös hegyi Vrmes bor seprün [Marosztkirály AF; Told. 18].

6. ürmérték megnevezésében; in denumirile măsurilor pentru capacitate; in Maßbenennungen. Szk: ~ *cseber*. 1594: Ratio Acetorum. Restal az varban egi hordoban altagba(n) es három Berbenczechkeben Echjet Somliai chjeberrel cub. 8 p. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 7] * ~ *icce*. 1651: Ad hat Somlyai icze bort [Kraszna Sz; SzVJK 39] * ~ *köböl*. 1683 k.: Addegh penigh migh az szőlő megh eppül, a Falu minden müvet ex debito m(e)g-adni tartozik

Szántást ket holdat edgyikb(en) edgyikb(en) ket-ket Somlyai köböl^a bele menny(e)n [Lecsmer Sz; SzVJK 59. — *Ti. ennyi vetőmag] * ~ *pint*. 1594: Ratio Butyri. Restal az varban vay Somloi Pintel No. 16 [Somlyó Sz; UC 78/7. 12] * ~ *veder*. 1676 u.: Bort minden külön kenyeres ember ad^a két ket veder bort a' Somlyai vederrel [Balla Sz; SzVJK 173. — *A prédikátornak] * ~ *véka*. 1674: Minden külön

kenyeres ember (:értsed a ki házas ember:) ad metretas Triticii nro 2 Az Somlyai vekaval [Somlyóújlak Sz; SzVJK 63]. 1676 u.: A' Ki penigh kalongya buzat nem adhat, ad harom vekat az Somlyai vekával [Balla Sz; i.h. 173]. 1683 k.: Minden házas ember ad az Prédikátornak d. 25 négy négy pint bort, egy egy öregh véka buzat mely nem csak az Erdelyi, hanem az Somlyai es Marghithai vekanalis nagyobb, értsd egy egy vekauat [Nagyfalu Sz; i.h. 50]. XVII. sz. v.: Minden Nemes ember adot Nyolcz öreg véka buzát mely öreg véka tett Somlyai másfél vékát [Illosva Sz; i.h. 177].

II. *fn* Somlyón lakó személy; persoană care locuiește în Somlyó; in Somlyó wohnende Person. 1668: Az somlyaiak Károly(ból) hajtának el egy falka marhát [TML IV, 368 Nálaczi István Teleki Mihályhoz]. 1672: Az az hamis kutya Strasoldo úgy látom az somlyóiakra panaszol | Nekem elég bajt szerze már kétszeri tolvajkodásokkal vitéz hadainak, mert csak a somlyaiakra vetik az németek [TML VI, 50, 215 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1809: Hát te Somjai lévén miért jöttél most ide? [Kissolyos U; UszLT ComGub. 1752].

somlyaiánus a Somlyai család tagjai/örökösei; membrii/moștenitorii familiei Somlyai; Mitglieder/Erben der Familie Somlyai. 1771: minthogy most a' Forrai határból magok rátájok ki mégyen a' Feket nevű helységek^a helyet annyit a' mekkorák léznek azon Feket nevű helyek ... es ha az nem adaequalna, másunnet ki potolva kívánnák a' Somlyaiánusok magoknak excindáltatni | leg kissebb Documentummalis, azon assertio nem gyamolittatik, in Judicio épen erőtelen, simplex negatioval a' Somlyaiánusok könyven ellene állhattak volna [Fejér m.; DobLev. II/428. 7b, 10a. — *Az elekesi határban].

somolyog hamiskásan mosolyog; a zimbi pe sub mustață; schalkhaft lächeln. 1598: Zak Istvan valija Baka Ferencz egy lanchos botot huzot fel, es azonban vgy eote pazthor Istwant velle hogy hya vala Danchy Leorincz haza arra eo chyak Somoliogh vala [Kv; TJK V/1. 250–1].

somorákbali a Somorák nevű helybeli; care se află/găsește în porțiunea de hotar numit Somorák; aus dem Ort namens Somorák. 1718: az szénégetőbeli és somorák bali két darab szántó föld [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX/8].

somos I. *mn* I. somfával benőtt; acoperit cu corni; mit Kornelkirschbäumen bedeckt. Hn. 1604: Az somos or pataka [Abásfva U]. 1634: Az Somos nyakon (sz) [Betlen-sztrmklós KK]. 1675: Somos Végh (e) [Visa K]. 1679: Az Somos oldalb(an) [Vajdasztiván MT]. 1711: Somosbertz (szó). a' Samos Bértz Nevű Erdőnek fele része [M.öz. AF]. 1714: az Somos oldall [Gyulatelke K]. 1726: Samos Oldalb(an) felyül az erdő (sz) [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. 1740: A Somos Arok előtt (k) [Sztána K]. 1748: A szomos Berek közt valo vápádu (sz) [Koronka MT]. 1755: A Somos Bükb(en) (sz) [Egrestő KK]. 1758: A Somus áruk tetőn (sz) [Sztána K]. 1775: Az Somos Köz nevezetű helylen (sz) [Búzásbesenyő KK]. 1781: a' Somos Tetőn [Mv; MvHn]. 1797: Somos udu farkán (k) [Tordátfva U]. 1865: Somostető orra nevű határrészen (sz) [Bölön Hsz]. 1891: Somosor [Magyarókerke K; KHn 95].

2. som alakú díszítéssel készült; cu ornamentație asemenea corneei; mit den Kornelkirschen ähnlicher Verzierungen verfertigt. 1752 k.: Egy Somos öv 28 Bétsi lot [Kv; RLt].

II. *fn* somfával benőtt terület; teren acoperit cu corni; mit Kornelkirschbäumen bedecktes Gebiet. **Hn.** 1625: Somos hagoya New szanto feoldbe [Uszt 107a]. 1636: Az Somosban (sz) [Szentmiklós U]. 1649: az Kws Somos alatt (sz) [Nagyteremi KK]. 1658: nagy Somos neuü helyben (sz) [Tarcsafva U]. 1659: kis Somos neuü helyben (k) [uo.]. 1669: Sömös füeben (e) [uo.]. 1673: az Sámosban egy 1669: Sömös füeben (e) [uo.]. 1673: az Sámosban egy darab tövis [Dombó KK]. XVIII. sz. köz.: A Pusztá somoson a Verőfényen (sz) [Szilágycseh]. 1836: A' Somos Kérlétebe (e) [Geges MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

somosbéli a Somos nevű helybeli; care se află în porțiunea de hotar numită Somos; aus dem Ort namens Somos. 1665: Kús Somosbali Szena fű [Tarcsafva U; NyM 162]. 1670: az Kis Somosbalj Szena fű [uo.; i.h.]. 1704: az Somosbali része [Kobátfva U; i.h.]. 1745: Kis Somosbali szántó földek [Tarcsafva U; i.h. 162–3]. 1746: A Kis Somosbali ket föld [uo.; i.h.].

somostelki a Somostelke (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Somostelke/Somostelnice; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Somostelke: Somostelkéről származó; care este originar din Somostelke; aus Somostelke stammend. 1828: Somostelki Nyitó János Nms Küküllő v(ár)mege hites As(s)es[ora] [Kük.; DobLev. V/1139].

sompordál I. ólálkodik; a da tîrcoale, a se învîrți; herumschleichen. 1758: Urak körül hízelnedni, ajtajokon sompordálni, gratiájokhoz bizni irtóztam [RettE 80]. 1797: a' Groffne Aszszony eő Nga emberei mind tsak Imreh Daniel mellett sompordálnak vala 's kéri is vala hogy adná oda a' Marhájakot [Mk II. 8/260 Oltszemi] Olosz András (36) vall. — [Hsz]. 1843: Gilányi és felesége meg Sejdítvén hogy Szíjjába pénz vagyon mind körülette Sompordáltak [Dés; DLt az 1842. évi adatok közt].

2. lopakodik; a se furișă; spähen. 1788: egy koszuu veres hagymát a szokmánya alá vévén Csak somporgyált az Sebestyén Uram kertye tetején miképpen meg vethesse hogy ne lássák még is utoljára egy támasz mellé bé eresztette [Dés; DLt]. 1789: egy Koszuu Hagymát ő keme a szokmánya alá vévén azzal csak sompordált az Sebestyén Ur kertye tetején hogy miképpen vethesse meg hogy ne lássák nézvén mindenfele [Dés; DLt].

somszóló szőlőfajta; un soi de viță de vie; Art Trauben. 1788: éppen a szőlőt vesztegette meg a ho harmat aztis leg inkább a havis (!) som szőlő, és fekete szőlő tökből, az édesebb természetűek u: m: kövér, király, s asszony szőlő egészen oda vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

sónem sófajta; soiuri/feluri de sare; Art Salz. 1868: sónemek: alak, darab, tiszta apró, marha, Lábsó, gyári | meghagyatik hogy csak a tiszta alak, darab és apró só, és ezen sónemek összege, és a marha, gyári, és trágya só vétessek fel [Désaknai városi lt].

sonka jambon, șuncă; Schinken. 1798: Kövér Sertést hajtattam No. 2 Ezek közül edgyik Sonkának vágottott [H; Ks 108 Vegyes ir. 51]. 1834: Egy Sonkának valo Sertést 10 Rf [M. lápos SzD; HG Eszterházi perek]. 1841: Sonkának csak felét küldöm most [Görgény MT; Born. G.

XXIVb Csiki Sámuel lev.]. 1844: van oldalas ha kel utra ... de sonkához egyhez se nyuljanak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1849: Kelemen Béni a' menyetskének küldött egy Sonkát, egy fél oldalast [Kv; Végr. Vall. 59]. 1852: ha sonkát akarsz páztoltatni tsak Salétrom kel egyébb van a kis fekete almáriomba [Kv; Pk 6].

Szn. 1721: Sonka Pista nevű Czigány [Kv; TJK XV/3. 44]. 1796: Sonka Mihaila [Mocs K; Eszt-Mk].

Szk: *bepácolt* ~. 1826: Huszon hét bé páztolt Sonka [Szentdemeter U; Told. 41].

sonkoly I. méhviasz; ceară de albine; Bienenwachs | méhviasz törmeléke; boștină; Stücke von Bienenwachs, Bruchwachs. 1637: Janos Deaknak volt Meze aniera valo hogi egj eőregh hordo megh teölt volna vele sonkolyostol [Mv; MvLt 291. 85b]. 1680: meh kosár no 3. keteibe(n) viasztol marad sonkoly metr. cir. 1 [A.porumbák F; Ált Inv. 7]. 1763: Két font Sonkolybol valo viasz [Is-pánmező SzD; Torma]. 1768 k.: Pénznek Percept(iója) A meg dőglött Méhek sonkolyából lett 3. fertály font Viasz árrát Dr 54 [DobLev. II/390. 19b].

2. *drv* vminek a salakja; zgură, drojdie; Schlacke von etw. 1710 k.: Hivata engem a generális és nagy haraggal mondá: Nézd, uram, a gubernátor csúfolódik énvelem Egy ártatlan borjú^a küldött ide, hogy az adjon számot Csajágiról Én elmenék Macskásival és felvivém a gubernátorhoz, a generális szavait is megmondván, de megszürev a sonkolyától, noha a borjú titulus oda mondam [BÖN. 976. — "A fiatal Macskási Györgyöt].

◇ **Hn.** 1797: A Kapus megett a Sonkoly tetőnél a' Szilágyi István Irtoányá [M.lapad AF; EHA].

sonkolyos I. *mn* 1. ~ méz sonkollyal/méhviasztörmelékkel elegyes méz; miere amestecată cu boștină; mit Bienenwachsstücken gemischter Honig. 1629: ket hordo sonkolyos meztis tudom hogy hozanak kerdetta ha le folté az szin meze hogy le folya az maradekjat megh oztak [Kv; TJK VII/3. 108]. | Egj desa felig sonkolios mezzel [Szentdemeter U; LLt]. 1656: negy fazek sonkolyos Mez lehet benne [Doboka; Mk Inv. 31]. 1676: Sonkolyos méz Ur. no. 15 [Gyf; Ut] | Szin méz Ur nro. //5. Sonkolyos méz Ur. nro //4 [Radnót KK; Ut]. 1732: Daniel Ferencz alkutta es vasarlotta meg az mennyi meze volt; száz veder méz gyanánt melyben 20 veder szin méz, elegyes sonkolyos 80 vedernék kellett lenni [Kv; TJK XV/9. 91].

2. ~ viasz méhviaszból olvasztott viasz; boștină topită; Wachs aus Bienenwachs. 1632: Komanai Udvarház két fazekba(n) szwrt méz ... Egy kis kad feligh sonkolios viasznak ualo leppel [UC 14/38. 121].

II. *fn* sonkolygyűjtéssel foglalkozó személy; boștinar; mit Bienenwachssammeln sich beschäftigende Person. **Szn.** 1568: Georgy sonkolyos. R(elic)ta Georgy sonkolyos Martha R(elic)ta Mathei Somkolos [Kv; TJK III/1. 151, 173]. 1570: Zonkolyos Mathias [Kv; TJK III/2. 137].

sónyaló sónyalató hely; locul unde se pune sarea de lins pentru animale; Salzlecke für Tiere. **Hn.** 1688: Az So njalonál fen az tetőn (sz) [Szentgerice MT; EHA]. 1745: a' Sónyaloban (sz) [Backamadaras MT; EHA]. 1759: a Sónyaló helyben (sz) [Nyomád MT; EHA]. 1766: az irma nevezett helyben melj Sonjalonak is hivattatik [Szentlászló MT; EHA]. 1816: A' Sónyaló oldalban [Nyomád MT; EHA].

sónyamag füstöléshez használt gyógynövénymag; sâmință de planta medicinală folosită la afumat cu scopul de tratament; zum Räuchern verwendeter Heilpflanzensamen. 1717: nem is tudtam hogy himlőznek a városban eddikis hazadis sonnya magal füstölöm [Szu; ApL2 Répasy^a Apor Péterhez. — ^aCsak így!].

sónyeresség sójövedelem; venit obținut din sare; Salz Einkommen. 1710: Számtalan só s egyéb nyereség taláztatott ott^a, többet kétezer töröknél vitt onnan el rabságra [CsH 212. — ^aA törököktől feladott Lippa várában].

sóofficium sóhivatal; administrația salinelor; Salzamt. 1812: a' Somlyai Só officium [DLT 312 nyomt. kl].

sóörülés sódarálás; măcinarea sării; Salzmahlen. 1789: Só örülésre való 2 darab kő Rf 1 [Mv; ConscrAp. 6].

sóörölő I. mn só örülésére való; pentru măcinarea sării; zum Salzmahlen. Szk: ~ *kézmalmocska*. 1838–1845: Resnyice daráló kása- és sóörölő kézmalmocska [MNyTK 107 rezsnice al.] * ~ *rezsnice*. 1680: az fal mellett egy só örölő resnicza minden apparatussával [A.porumbák F; ALt Inv. 23–4]. 1735: Só örölő Resnyicze mindenik helyen aequaliter marad [Kv; Ks]. 1736: Só örölő Resnyitze fel készítve 1 [Mikefva KK; CU]. 1747: Só örölő resnyitza egész készületivel [Borsa K; Told. 24]. 1750: az eresz alatt egy soó örölő Resnyitze [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]. 1786: So örölő Resnyitze [Nagylózna SzD; i.h. XXXV/5. 6].

II. fn sódaráló; rîșniță de sare; Salzmühle. 1593: Ersebet, Zabo Balas zolgaioia vallia hogi egikor Jstuan kowachne wl vala az so eorleo mellet, es Caspar kowachis elotte al vala [Kv; TJK V/1. 379]. 1652: Egy So örölő alá való Lap fa | Egy soo örölő, az padgya bikfa töken 4. lábón álló [Görgény MT; Törzs]. 1681: A kő padra jaro garadics also végenel, kő padrol le hozott, csorba, felső kő Nro 1 (:NB Ebből masut jo so örölőket csinálnanak, nem hadnak igi hejjab(a) el romladozni:) [Vh; VhU 574–5]. 1685 e.. mentünk az végo őreg házra Ebben vad(na)k So örölő hozá való készületivel Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8]. 1724: Ezen Sütő Ház mellett künn egy Só örölő [Korona MT; Told. 29/12]. 1744: Regi Soo örölő 1 [Szamosfva K; JHbK LI/17]. 1756: Kőből faragott jó Só örölő 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 28]. 1767: A' Fal alatt Só örölő Székivel együtt [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P 2]. 1819: Egy So örölőnek a' Felső rész kőve [Mv; MvLev.].

sóörölő-forma sóörölőszerű kézimalom; ca o rîșniță de sare; Handmühle in Salzmühlenform. 1685 e.: Az Csűr mellett so örölő forma száraz malom cum requisit(is) Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10].

sóörölő-kő sódaráló; rîșniță de sare; Salzmühle. 1652: Vagyon soo örölő also felső kő No. 36 [Görgényi vár MT; Törzs Inv. 16]. 1681: Vajda Hunyad vára Vagyo(n) Só örölő kő (:kár hogi csak ugi hever:) Par 1 [Vh; VhU 502]. 1685 e.: Az Csűr also fiaban vad(na)k So örölő kő Nro 5. Malom kő [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10]. 1694: Ezen hoszszu Jo pusztá Istallo fala mellet kívül az Udvar felől va(gyo)n ragasztva negy egyenlo paros So örölő vagy Rosnicza Kő [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1714: egy pár só örölő kő [Pálos NK; LLt]. 1820: Egy so örölő kő [Korona MT; PfM].

sóörölő-malom sódaráló malom; rîșniță de sare; Salzmühle. 1591: Vagion egi so eorleo Malom [Kv; AggmL A. 53]. 1817: Egy két kőű So örölő Malom [Mv; MvLev.]. 1826: Ujj Só örölő malom, minden késségivel hiba nélkül [Szentdemeter U; Told. 41].

sóörölő-malmocska kis sódaráló malom; rîșniță mică pentru măcinat sare; kleine Salzmühle. 1835: A' Hintó Szinben Egy só örölő Malmocska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sóörző sőt őrző, sóra felügyelő; care stă de pază la sare; Salz bewachend. 1843: Gyujto István soo őrző Hajdu [Szo-váta MT; Bereczki József lev.].

sop szín, részben nyitott oldalú gazdasági épület; șop, șopron; Schuppen. 1749: a Nob(i)l(it)aris Curian volta(na)k alkalmas Ház, Csűr és sopok [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 22b Maria Prodan (64) j b vall.]. 1761: Vagyon negyven nyoltz tsere Ágasokra tsinált kurta szaru-fákon álló szalma fedél alatt Kantzák számára készített Sop, vagyis Árnýék [Spring AF; JHbK LXVIII/796] | hoszszu szín, vagyis Sop Ezen Sopon belől [Bolya NK; JHb LXVIII/1].

sopajt sopánkodik; a se jelui/lamenta; sich beklagen. 1764: (Enyedi István) Kolozsvári szenátor s bíróságviselt ember vala kiment az utcára s látta a nagy tűz világot s csak sopajtani kezdett ilyenképpen: „Jaj Istenem! oda vagyunk, jaj Istenem! mindenünk elég” [RettE 176].

sópajta sóraktár; depozit de sare; Salzlager. 1658 k.: Az Soo Pajtaknal Poklos Rethi [Gyf; EHA]. 1692: Ezen Gepelyben vagyon őreg ő viseltes kőtel mely vagyon az so Pajtaban [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1704: Ugyan ma jött a híre, hogy a general Fehérvárat obsidiálta volna és oda szállott volna a Maros partra, aholott a sópajták és egyéb sóalkalmazások voltak [WIN I, 224]. 1797: parantsolni méltoztatik, az Dési Só Pajtának az hozzá tartozando Strása házzal édgütt kotya-vetye által esendő eladattatását [Désakna; DLT]. 1810: (A sertések) ottan a So pajta felett lévő oldalon legelődnek [Dés; DLT 82] | én magam hoztam a királyi fiscus számára: póznának való fát a sópajták fedelire [Erdő III, 28 Tanúvallomás a vizaknai erdők használatáról]. 1825: Vagyon Nemes Décs várossának Somkut felé járo Ország Utyában ... a' volt So Pajtákhoz közel egy kő fogadoja [Dés; EHA].

Hn. 1875: A sópajták körül (e) [Miriszló AF; EHA].

sopánkodás 1. esedezés; rugă fierbinte, implorare; Flehen. 1596: Az olahoknak bort nem adtünk, hanem sopánkodásokert egy Vasarnap attam bort f — d 48 [Kv; Szám. 6/XXIX. 170 Bachi Tamás sp kezével]. 1672: Érttem Kegyelmed supánkodásit s törődésit Azért beszélné Kegyelmed hova hamarabb az úrral, s hadna ide be ő kegyelmére is Isten után [TML VI, 257 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

2. siránkozás, sápiózás; tînguire, jeluire; Klage. 1605: Megh tekintwen Teutsch Janosnak sok sopánkodásit az város eleot való esedezeset keonteorgeset kar vallasinak mutogatásit .. engettenek megh neky szaz hatwan kilench frot [Kv; TanJk I/1. 526]. 1638: jaj Ur Isten Biszony Feltem az Görögh penszet hogy El lopiak, ilyen sopánkodását Gia-

korta hallotta(m) [Mv; MvLt 291. 151a]. 1676: bizony fél-
lek veszedelemtől, mert a rosszra elég társat talál az ember.
Vajha Uram, az én írásimnak, sopánkodásimnak s tökéle-
tes informatióimnak hitele lesz vala, bizony nem ké, Uram,
most félni [TML VII, 275 Vesselenyi Pál Teleki Mihály-
hoz]. 1758: nagyanyánk csak a sok sopánkodás s veje
Kolosvárra való panaszkodással töltötte idejét [RettE
62].

sopánkodik siránkozik, siránkozva panaszkodik; a se-
tíngui/jelui; klagen. 1603: hogi haza Juta sokat sopanko-
dek pal tamas hogi pinszt ne(m) kwlték [UszT 17/89 wa-
gasj Janos lofw vall.]. 1629: az vram el maradot vala az
levelezestől s tudom hogi sopankodot raita [Kv; Tjk VII/3.
24]. 1634: az paztórók ot sopankodnak hogi az a' kis bar-
na men ló az vízben eset [Mv; MvLt 291. 29b]. 1639: Hal-
lam ezt az piaczon hogi sopankodik vala Moldouai Marton,
hogi el veszet az loua [Mv; i.h. 203b]. 1674: Gyulai uram-
nak is irt; kezeiben adták, olvasá, mint sopánkadatt. Ihon,
ha valami gonosz emberek volnának — ugy mond — meg-
ölhetnék arra [TML VI, 590 Bornemisza Anna Teleki Mi-
hályhoz]. 1756: az Utrumban meg irt bokor költs Szántó-
nál állott, hallottam azt is, hogi Sopánkodott és mondotta
vólna, a költösk nálla állottak, még is a' pénz el veszett
[Kv; Mk IX. Vall.]. 1759: hallottam Sopánkodni Togyer
Dsurdot, hogi a Csorikájának madzagját, mellyel a Szára
vége volt meg kötve, le metczették [Tomnatyek H; Ks 112
Vegyes ir.].

sóperceptor sóházbeli beszedő/átvevő tiszt; functionar
insărcinat cu preluarea/recepționarea sării la depozit de
sare; Verwalter im Salzlagar. 1730: Só Perceptor Tktes
Nztes Hanes Jakab ura(m) [Dés; Jk 403a]. 1732: Ezen meg
írt levelek ki váltására hogi valami pénzt Vihessenek Fa-
cultaltatik Hadnagi Atyankfia eo kglme, hogi so Perceptor
Vrunktol kölcsön kerjen 50 magyar forintokat [Dés; Jk
429b]. 1824: Só Perceptor Sééger Christán Ur [Bh; Somb.
II].

sopru szín, fészter; şopron, şopru; Schuppen. 1821: ő
Excellentiája tsináltatott egy Nagy Soprut, vagy fa Szint
az Udvarnak nap keleti részén, fábol tsinálva, szalmával
meg fedve mintegy 5. vagy 6. ölni hosszúságú [Celna AF;
Ks 79. 16 Flora Zaharia (80) col. vall.].

sor I. fn 1. egymás mellett/mögött álló egynemű tárgyak
rendje; rind, şir; Reihe. Szk: ~ba állít. 1846: Az előszobá-
tól ... jobbra Pépi dolgozó terme Szemben a' kerevettel csu-
bukos pipak sorba állitva [KZsN].

2. házsor, az utca egyik oldala; şir de case, una dintre
părțile străzii; Häuserreihe. 1629: ez az két Jnas tavul allot
teolleok az kis schola feleol valo soron [Kv; Tjk VII/3.
29]. 1731: (Egy ház) nap nyugot felől valo Soron [Mv;
JHbB 4]. 1744: az edgyik Soron majd minden Táblat meg
verték [Mv; Told. 27]. 1753: (Egy szesszió) a' Falu dere-
kában a' Patak felől való Soron [Nagykend KK]. 1767:
Ugyan abban a Sorban vagyon alábbatska a falunak közepe
fele [Pocsfva KK; LLt Fasc. 129]. 1774: Templom Sorjá-
ban et Loco, Hólt Berettyó közt [Zovány Sz]. 1800: Mészá-
ros Uraimék mostis a korcsomárolástól meg nem szűn-
tenek ... egész fogadot tsináltakan amely nekünk s a piatz so-
rán lakoknak és az egész Magyar uttzának nagy praejudi-
ciumunkra van [Kv; SRE 835]. 1817: egy fél minutum

alatt az egészsz Sor Langba volt [Torda; KvAkKt 368].
1827: a Falu közepe felé az észkas soron [Cege SzD;
WassLt]. 1837: az Exp(onen)s ur nője Kolosvárt Monos-
tor Belső utzába tartott szállást a déli soron [Völcs SzD;
BetLt I Durus József (51) ns vall.].

Hn. 1669: az alsó soron [Betlensztmiklós KK]. 1681/
1748: a' falu Also végén a' Felső Soron (ház) [Tür AF].
1748: Vagion a Külső Soron Csiki Fiak Közökben Toss
hely [Karácsonfva MT]. 1763: az Hatzit Sorjában (sz) [Fel-
őr SzD]. 1765/1778: Ilentzfalvának Fintaháza felől valo
végén a' Nyárad soron [Lukailencfva MT]. 1766: a Fogado
Sorban [Válaszút K; BHn 171]. 1832: ugy nevezett külső
soron (telek) [Szárdobos U]. 1855: Újszékely községnek a'
felső résziben a' belső soron* [Újszékely U. — *Pusztá
telek].

3. vmely hely/terület egyik oldala; una dintre părțile la-
terale ale unui loc/teren; ein Rand eines Platzes/Gebietes.
1638 k.: Az erdeo feleol ualo soron [Km; GyU 31]. 1662:
az vár harmadik udvarának a piac felől való sorján, fenn
a második contignátióban ugyancsak országgyűléseire csi-
náltatott vala* egy nagy öreg palotát [SKr 301. — *A fej.].
1693: Az oh borok egy mas mellet vadnak az Utza felől
valo renden az fal mellet Ez a kettőis* egy mas mellet a
Deszka rekesz mellet az Udvar felől valo soron [Ne;
DobLev. I/38. 14. — *Az összeírásban előbb felsorolt ket-
tő]. 1797: bé mévén a Veteményes kertbe, melynek bal-
felől valo során vagyon négy Veteménynek valo tábla ... A'
Jobb oldalában a' Veteményes kertnek 8. veteménynek
valo tábla uagyon [Ajton K; CU IX. 2. 12–3]. 1823–1830:
azon szentlászlói udvaron a napnyugati soron volt valami
régi köépület [FogE 148].

Hn. 1684: Az Kőrté kut felől valo soron [Fejérd K].
1742: egy kis Szegelet hely vagion a verő fény soron az
Falu Uttya mellett [Backamadaras MT]. 1759: a Verőfé-
nyes Soron Sessio [Bos MT]. 1764: A Hágos béli földék
Sorában [Válaszút K; BHn 170]. 1775: a' Szőlő felől valo
Soron (szesszió) [Szászszőlős KK]. 1807: Sás sorja (sz)
[Tarcsafva U]. 1834: a' Nagy Rét sorában (k) [A.szentmi-
hályfva TA]. 1840: agyagasoba a Napkeleti soron [Bölon
Hsz].

4. (épület)szint; nivel, etaj; Stockwerk. 1662: Üdösbik
Rákóczi György fejedelem a Veres-bástya ellenében való
toronybástyáig azt az oldalt középpen igen erős gerendák-
kal meggerendáztatván és mésszel annak padlásán felül
erősen megöntetvén azt a sort úgy csináltatta vala, hogy
alót caji ház legyen, az felső része pedig erősen élésháznak
tartassék [SKr 596].

Szk: felső ~ felső rend/emelet. 1662: (A várnak) azon
felső sorján mindkétfelől sűrű, apró, négyszegű ablakokat
hagyatván [i.h.].

5. piaci áruló asztalok/bódék rendje; şirul tejghelelor/ta-
rabelor; Reihe der Verkaufstische/Buden. 1806: Semmit
sem hallottam mert a fejer gunyasok(na)k során leg hátul
árlunk [Torda; UszLt ComGub. 1753u].

6. gyöngysor/füzér; şirag de mărgăritare; Perlenkette.
1727: Egy Pár öreg Szem gyöngből valo kezre valo, tizenöt
Sor egyik egyik kezre valo [Marossztygyörgy MT; Ks gr.
Petki Zsuzsa kel.]. 1800: adot álolt Nyakra valo metzet
gránátot Négy sort [O.fenes K; JHb LXVU46]. 1833: Két
apro szemű hat hat sorból álló ordiner kláris, leánykáknak
valo kis gyöngy [Dés; DLt 750].

7. fogsor; şirul dinţilor, dantură; Zahnreihe. 1805: a fo-
gainak felső során a' középső hibázik [DLt nyomt. kl].

8. egymás mellett/mögött álló (azonos) növények/fák rendje; şirul plantelor/arborilor; Pflanzen/Baumreihe. 1648: Lugas kert Egres fais nagyon egy sorral, sállya hárommal, oltványok, szilvafák [Komána F; UF I, 934]. 1681: Majors: szőlő Felső Sorban; ez hét hasabbal allo [Mácsó H; VhU 108]. 1842: két rendbe vagy sorba lévő Ribizli (:veres szőlő:) fák [O.kercisora F; TSb 51].

9. sövényfonadék egymás fölötti rétegei; rînd, şiruri de materiale suprapuse ale unui gard împletit; Heckenreihe. 1807: ván ... felig negy Sorral masut ötél fonni kezdet s felbe maradt kert mely ha gondviseles lesz rea s el végződik még fődik Szolgalhato lesz jo dárab ideig [Dés; BetLt 6 GyUjF] Fálvi Nagy Ferencz kezével].

10. azonos dolgok csoportja; grupul lucrurilor de acelaşi fel; Gruppe ähnlicher Sachen. 1795: azon Sessio emberi emlékeztetől fogva Eccia birtokab(n) volt nem jöven az ki semmi bizonyításból, sem okoskodásból, hogy az Antiqua Sessio sorába köz osztállyra valo föld maradhatott volna, és idő jártába(n) az Eccia azt fogta volna fel [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 1b]. 1820: nemhogy kereskedésre lenne fánk, de magunk tűzire sincs, a mint a maleficiumok Sorában megmondottuk — Szalmával és burjánnal tüzelünk [Báld K; BLt 6]. 1847: Mondja meg a valló, hogy a bucsumi bíráknál talált több mennyiségű pénzről szóló nyugtatványait mi célra adta, s általában azok hogy kerülhettek a falusi költségek sorába [VKp 177].

11. összetartozó személyek közössége/összessége; rînd/ grup de persoane care formează un tot omogen; Gemeinde zusammengehörender Personen. 1811: A' Gonosztévőknek pedig egész sorját El-fújja a' szél, mint léha pozdorját [ÁrE 127]. 1821: Borszékben a két commonitások egyezésin kívül építetéseket tenni senkinek is meg nem szenvedheti, akár possessor legyen a két commonitások sorába, akár nem [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 142]. 1822: nemességeről nékem hiteles Testimonium adatasson a Városi Hajdúság fiamról le vétessen, magam pedig a' Servitorok Sorába tétessem [Zilah; Borb. Décsy György ns foly.]. 1844: onnan mingyárast a' Commetaneusok sorába hozának által jöni porontsolta [Szárzapaták Hsz; Berz. 17]. 1845: Remekező ifjú ezüstmives Binátz János Czéhunknek tagjai sorában bé vévődött [Kv; ÖCJk].

Szk: kiszóllítatik az élők -ából. 1862: Ha én Szentpeteri János az isteni hatalom által hamarabb szóllítatnék ki az élők sorából, mint kedves nóm azon esetre minden fekvő és fölkelhető vagyonon maradjon és szálljon szertett nőmre [Kv; Végr.].

12. egymás mellett elhelyezkedő személyek láncolata; rînd, şir (aliniat) de persoane; Kette von nebeneinanderstehenden Personen. 1736: egyik legény elvitte az más sorban álló egyik leányt, vagy kétszer táncszal meg kerulte mind közben mind kívül az két sorban állókat, azután elbocsátotta kezit a leálynak, külön kezdetek tánczolni | Mikor osztán megfogta^a, akkor ujjolag kétszer-háromszor az leánynyal együtt tánczolva az sorban állókat meg kerulte [MetTr 331-2. — ^aA legény az egeres táncban előle menekülő leányt].

13. katonasorozás rendje; rîndul pentru recrutare; Musterrungsordnung. 1869: Feri 46ban született tehát hozzá nem kerül talán el a sor, s ha el is, teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelölt menekül — bé sorolják ugyan és ithon hagyják [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

14. vmely írás egy sornyi része; un rînd dintr-un text scris/tipărit; Schriftreihe. 1679/1741: az Nagylaki Berek ...

es egyebb egy nehanj szokbol allo Circum Scriptioji, az Görgenyi Papyrosrol el koptak ugy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. 1879: Éktelen sok mondanivalóm van, amiből ide egy sort sem írok [Mv; PLev. 56 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1894: Minden sorodban, amit leírtál, te vagy benne [i.h. 170 ua. ua-hoz].

15. írásmű, levél; scriere, scrisoare; schriftliches Werk, Brief. 1855: Hozzám utasított sorait tisztelettel vettem [Nagylak AF; DobLev. V/1386 Kórét^a Dobolyi Bálinthoz. — ^a[gy, keresztnév nélkül]. 1879: Jakab Ödön! Nem itthon írom ezt a két sort. Tentám sincs. Nézd el [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1880: Mielőtt felmegyek, szívesen venném, ha vagy egy sorodat látnám [i.h. 78 ua. ua-hoz]. 1884: Neked, Ödön, nem is felelek az arckép iránt írott soraidra [i.h. 110 ua. ua-hoz]. 1886: Fogadja e sorokban mindnyájunk szíves köszönetét, s legyen meggyőződve őszinte barátságomról [i.h. 122 Szász Károly Petelei Istvánhoz].

16. események/történések időbeli egymásutánja; şirul evenimentelor/întîmplărilor; chronologische Ordnung der Geschehnisse. Szk: a ~ (el)kerül vkire/vmire. 1770: a' Nyári munkán ... egész heteket kellett az Uraság dolgán töltönnünk ... a' Telen is mikor a' Sor reánk került, rendre a Maros Mellett heteltünk egy egy hetet [Babuca Sz; IB]. 1783: Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Compartmentam volt is, de hogy a' Sor nem került reám, én esketetlen és kérdéslen maradtam [Kr; IB. Georgius Sombori (45) ns vall.]. 1855: tisztelettel kérem a' Méltóságos Cs. K. Járásí hivatal méltóztatson kérésemet ... a' gát ujira építése iránti engedélynek meg adása iránt felterjeszteni, míg a sor az én malmomra is elkerülne, hogy az mérnöki leg hivatalból felméréssé [Koppánd AF; DobLev. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.]. * a ~ legvégén marad. 1880: Arra a sok levélre, melyet mostanában kaptam, válaszoltam szép sorban. Te maradtál a sor legvégén, mert tudom egyformán veszed, akár korábban, akár későbbben köszönöm meg azt a szíves hangú levelet, melyet megválasztásom alkalmából^a hozzárt [PLev. 82-3 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aA Petőfi Társaságba]. * ~ra kerül. 1879: Amit versedről szóval akartam elmondani — ide írom ... Nagy Miklós uram, J. Ö. betűk alatt. Azt írta, hogy: versed eltévedt, de most azok között van, amelyek legközelebből fognak sorra kerülni [i.h. 57 ua. ua-hoz]. * vkin van vminek a ~a. 1878: a consistorium minden évben megújítandó levén, 1/3 része kilépendő A kilépés sora most ezeken van: Kuder Mihók János, Antal János, Lakatos B. Márton, Kupa István [M.bikal K; Rak 341]. * vkire jön a ~. 1792: a midőn az Exponensre jött a sor maga is szép mulatságot adott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5].

17. a céhben a legények munkáltatási rendje; asigurare de muncă pentru cale în cadrul breslei potrivit ordinii stabilite; Arbeitsordnung in der Zunft. 1838: el jöhet dolgozhatik nállam azt nem fogja senki meg tudni és akkor a mikor a sor nállom léssen czusikolni fog | hát maga miért dolgozik soron kívül miért nem a Czéh Rendes során kerestek magának munkát | September első napján mikor Ifjabb Harai Josef mint ki nevezett Béjaro Mester Hivatalsón a legényeket el rendelni jelen volt a Herbergen Farkas György is fel szolla Harai Joseff hogy a munkát Kérő legények Könyveiket és el botsáto czéduláikat mutatnak ele a dékány legény fel szollita Tofalvi Janost hogy Czéduláját mutatna fel melyre Farkas György fel szolla és aszt monda én immár el vettem a Tofalvi Czéduláját meg tartom a ma-

gam sorára [Kv; ACProt. 6–9]. 1856: Haller Ignátz Czéhbéli társnak már több versen sorára vett legényt mind annyiszor fuser fiának adta [Kv; i.h. 39].

18. *a világ ~a* a világ rendje; asta-i viața; Weltordnung. 1861: hisz ez a világ sorja [Köblös SzD; BetLt 4 Vajda Agnes lev.].

19. terhelő körülmény, gyanú; bānuială, suspiciune; Verdacht. 1604: nem akartad acceptálni hitömet, hanem gyalázatos szóval illetél engömet, holott azt nem chelekedhetted volna, merth az sor is én hoz<zám> semmiképpen nem fér, te is nem mondhattad volna én hozzám, merth én mindh az várasnak, mind bíró uramnak hitös vagyok, satis prohibitio ez az gyalázatos szó | Mellyről azt mondom, hogy semmiképpen énréam nem cirkálhattott volna és tisztösségöm ellen nem bizoníthatott volna, merth én ith kegyelmetök között esköt jámbor szömény vagyok, sor is énhozzám nem férhetne [Gyf; GyfJk 100, 112]. 1605: A. cum protestatione respondit: Ezért citáltatta bíró uram az I-t, Kis Mihált, ki lakik Feiervárat, Feiér vármegyében, hogy ez jelenvaló 1605. esztendőben hallott volt bíró uram hozzája némine-mű sorokat Sánta Györgynével egyetemben, mely sorok fölötté igön világosok. Ókegyelme bíró uram tisztí szerénth nem akarja elszenvedni, hanem azt kívánja, hogy kitisztítsa azokból az sorokból magát | Deliberatum: Mivelhogy ennek előtte való napokban Sánta Györgynének az bizonságoknak vallása után és az nagy sorokra képest hetedmagával való juramentumot imponált volt, hogy megmencse magát, hogy Kis Mihálytúl tisztá és semmi nyilvánvaló paráznsága nem volt vele [Gyf; i.h. 174–5. — ^a szék]. 1607: az Egi megh Sente(n)tjatzatot leani keüwl csak edgik bizonsagis semmi bizonios meg cziak sortis Nem bizonitott | Nem latnak eö kegmek az bizonsagoknak Valasibol semmi bizonios sort [Mv; MvLt 290. 7]. 1608: Teczik az törvénnel, hogy ilyen nyilvánvaló egy bizonság és az mellette való sorok ellen magát hetedmagával, tisztességbeli emberekkel, esztennapra megmenche, hogy ebben a vallásban ártatlan [Gyf; GyfJk 236]. 1638: mikor fogua tartata Czibak Andrasis ha valami sort kaphattak volna hozza, bizoni megh kellett volna halni ha szaz lelke let volna [Mv; MvLt 291. 136a].

Szk: ~ *esik vkihez*. 1605: A., cu protestatione illen feletöm vagyon Sánta Györgyné, Anna aszszony ellen: Nilvān vagyon az széknél az elmúlt időben, mikoron Kis Mihály az feleségével törvény szerént veszöttek volna, akkor is ez I.-hoz sorok estenek, mostan pedig énhozzám több sorok jöttek felöle es bizonyosabbak [Gyf; GyfJk 167].

II. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch. 1. vhány sornyi vmiből; de un anumit număr de rinduri din ceva; einige Reihen von etw. 1679: Vagion egy Uri Udvarház. Az felinek nemely része egy Sor, némely része pengi ket Sor Sindelyes [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1735: ezen vetemenyes kertben vagion két sor szilvafa csemete, és egy sor Megi fa Csemete ültetve körülötte [Mezősztyakab TA; JHb XI/9]. 1736: Az udvarház az utca felől ... faragott tölgyfa kapubálynokból való kapu és mellette való utca-ajtó négy sor jó zsendely-fedél alatt [Szászcsanád AF; ETF 108. 7–8]. 1738: Az Udvar kapu s Ajtó felső gerendájára vagyon építve ... Sendely fedel alatt egy Sor Galambucz [Szász-vessződ NK; Born. XX. 12]. 1811: A' völgy teteire négy sor fát ültettem, De a' domb tetőre nyöltz sorjával tettem: A' külső sor Dió, Barkotza 's Gesztenye [ArÉ 46]. 1823–1830: Ezen sor szobáknak közepén volt régen a nagykapu

[FogE 97]. 1849: A Gabonás alatt lévő pintzébe Két sor állás három Stelazsiákkal [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. vmely szinten lévő; care se află la un anumit etaj/nivel; auf irgendeinem Niveau sich befindend. Szk: *alsó ~ ház*. 1662: az alsó sor házak mindenestül meg is boltoztatnak [SKr 596] * *felső ~ ház*. 1662: a Bethlen- és Királyfia-bástyái között amelly felső sorházak a kapu felett Bethlen fejedelem idejében üszögében maradtak vala nagy szép bolt alá vetette vala [SKr 299].

3. vhány rendben/sorban elhelyezett; care este pus într-un anumit număr de rinduri; in einigen Reihen geordnet. XVII. sz. m. f.: Egy Barsony Palast egy sor tenyérmi széles csipke az allyan [Klobusitzky lev.]. 1696: Egy Karmasin Szin virágos Barsony Szoknya egy Sor Csipke [M.bukkös AF; BálLt 71]. 1700: Egy Zöld Kanavác Szoknya egy Sor arany Csipke rajta [Hr 1/20]. 1761/1784: édes Anyám hagyott és adott egy hajszin virágos barsony szoknyát, vállastol, egy sor ezüst kötös (!) volt a' szoknya allyán, egy fekete virágos barsony palástot, őt sor arany csipke rajta [Hosszúfalu Szt; TKI Con. Anna Teleki (61) vall.].

4. hány füzérnyi; de un anumit număr de șiraguri; von einigen Ketten. 1713: Harom sor vagy rend középszer orientalis gyöngy [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1773: Egy Nyakra valoba daraboson ösze fűzött 16 sor jo féle gyöngy [RLt Salánki Ráchel lelt.]. 1776: Négy Sor Veres Kaláris [M.köblös SzD; RLt O. I. 34 Pataki Istvánné Rettégi Krisztina része]. 1820: Egy sor Aloé Gyöngy [Mv; Told. 19] | Vitt el négy sor jó féle nagy szemű Brilianterozott gránát Gyöngyet [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.]. 1823: Három hoszszu sor klaris gyöngy [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

III. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; in adverbialem Gebrauch: *vhány ~jában/-jával* a. vhány rendben/sorban elhelyezve/ültetve, vhány rendet/sort alkotva; așezat/pus într-un anumit număr de rinduri; einige Reihen bildend. 1652: Az Vár közepin a Tömlöcz előt, arczul a kapu felé fordítva egy Sorjába hat öreg czifrázot Agyu [Görgény MT; Törzs]. 1685 e.: Az vegső had vegiben vad(na)k az palankig ket sorjában ültetve had oltani valo fák [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 9]. 1732: Vagyon a le irt kertben edj Sorjában öt kalongya széna, mely(ne)k ketteje Tavalyi, háma idei [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1811: A' völgy teteire négy sor fát ültettem, De a' domb tetőre nyöltz sorjával tettem [ArÉ 46]. 1819: A kert hoszszába ket sorjával apro veres szöllő fák, megént keresztbe az also részbe viszont veres szöllők két sorjával [M.köblös SzD; Torma]. — b. vhány sornyi díszítéssel; cu un anumit număr de rinduri de găti; mit einigen Reihen Verzierung. 1697: Egy Lengyel országi Egh szin kanavác szoknya, az allyán két sorjával szelyes ezüst galand [Beszt.; Ks].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sorban rendre, egymást követően; pe rind; nacheinander. 1880: Arra a sok levélre, melyet mostanában kaptam, válaszoltam szép sorban. Te maradtál a sor legvégén [PLev. 82 Petelei István Jakab Ödönhöz].

sorbeli 1. utcabeli, házorbeli; din strada/șirul de case; aus der Straße. 1662: az ellenségek egyebűnnen nem lőhetnének, hanem csak a Bethlen-bástya szegletiről csak vagy két lövészszámmal azon sorbéli házak faránál [SKr 450].

2. egy ~ ugyanazon társadalmi rétegbeli; din aceeași categorie socială; aus derselben sozialen Schicht. 1716: ezen ket nap dob szohoz tanyítottam az embereket, es az eo Felsege Parancsolattya szerent meg mutatom, hogy nem edgy sorbeli emberek vellem [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

sorezred tényleges állományú katonaságból alakított ezred; regiment de linie; Linienregiment. 1869: ezen felszolitást tettük kérelmünkre Az 51ik számú Carl Ferdinánd nevet viselő sorezred méltóságos Igazgatóságához [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

sóresznyice sódaráló; rișniță de sare; Salzmulhle. 1777: A' Bács Házában találtatott So Resnyice Nro 1 [Mezőmehes TA; WassLt]. 1794: So Resnyitza minden hozza tartozójával roszzs [Zentelke K; CU]. 1851: A' Cselédház az udvar felől van a' négy fiók gerendák alatt négy pap erősségül helyeztetve, és egy ros szó résnyice a' pince belseje papokon fekszik [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

sorfa faszor; alee; Allee. Hn. 1758: a' Szép ligetb(en) a Sor fáknál (sz) [Inaktelke K; EHA]. 1793: A' Sorfákon fellyül (sz) [uo.; EHA].

sorjában 1. sorban; în șir; nacheinander. 1810: Vagyon ezen kertben hat Veteményes Táblák körül sorjába ... veres szőlő fák — ezeken kívül egres fákis [Doboka; Ks 76 Conscr. 47].

2. rendre, egymás után; pe rind, unul după altul; in Reihenfolge. 1870 k./1914: szöszedet. A latin, görög, német nyelvű és lefordításra ... feladott szövegben előforduló szavakat szótár segítségével kikeresvén, azoknak 2–3 jellemzőbb magyar jelentését egy e célra készült füzetbe sorjába irtak [MvÉrt. 40].

sorocska 1. rövid levél; scrisorică; kurzer Brief. 1880: Emlékezel-e arra, mikor Klasszit felküldtem a Föv. Lapoknak, s onnan írták azt a gonosz három sorocskát? [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. kisebb gyöngyfűzér; širag mic de mărgel; kleine Perlenkette. 1848: 3 sor aprotb gránát gyöngy 1 sorocska felűze [Pk 2].

sorolt felsorolt; înșirată; aufgezählt. 1849: Tisztelt Szolga Biro Somogyi Joseff, és kirendelt Biztos Társa Bereczki László által véghez vitt ki Nyomozas általunk tovább folytatattik, mely tsak ugyan a fenn sorolt tisztelt Biztos Urak munkálkodása alá iktattatik [Héjjasfva NK; CsZ].

sorompó 1. vár/városkapu mozgatható zárókorlátja/ros-tély; barrieră mobilă în formă de grilaj la poarta cetății/orașului; Schranke. 1585: Az Hidkapuhoz hozattam ket Nagy Erog fat Az fák az Szarampo(n) belől feksnek [Kv; Szám. 3/XVIII. 35a Gellien Imre sp kezével]. 1593: Edes Athianktol Orozhegi Albertol marat wolt my reank egy haz meljnek az arrabol az my mostoha atthiank es edes aniank wet volt egy hazat az war Sarampoia előth [Szu; UszT 9/43]. 1595: Monostor utcza kapúnak és Sramponak czinaltatasa: Hoz Lörintz Wram Epitet az Srampon, melyet ő kmenek megis fizettem | Az Srampo czinaltatasa Hidutza kapu elöt Volt és műelt az Srampon Acz Gergely Negyed magaua [Kv; Szám. 6/XVIIa.

243, 246 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1632: Az sorompo mellet valo őregh tho [Fog.; UF I, 193]. 1662: igen jó széles és mély árokkal környülvéteett vala, mindenütt a kijáró utcákon kapu, sarompók csináltatván | Azhol is nagyon tudakozta: a király a várban volna-e? nyitnák meg a sarompót. De megmondattván, hogy kinn a táboron szállott volna, a sarompót pedig hogy megnyithatnák, abban mód nem volna [SKr 482, 568. — Várad vára]. 1671: az sarompók őrzésére az városi rendek között ... limitatiót tevé, bizonyos számmal azok is hetenként az odaváló vigyázást és szolgálatot véghez vihetik [TML V, 435 a fej. Teleki Mihályhoz].

Szk: belső ~. 1621: hogy az Tatar hyr Juta öt vasbol Czinaltatta(m) Marton Kouaczial az Keozepkapun valo belseo sarampohoz huz zeget /20 [Kv; Szám. 15b/IX. 641] * középső ~. 1629: En Az mikor ala iebwók uala az templo(m)bol az középső sarampónál talalam sweget uetek neki középsőnek zoualis [Kv; TJK VII/3. 63] * külső ~. 1662: Az vezér nagy hirtelenséggel és véletlen a vár kapuja előtt termett vala, melynek kapui sem tanálattván felvonva lenni, csak a külső sarampója s gémje valának belakoltva [SKr 568].

2. (a szabad közlekedést elzáró) utcavégi/úton elhelyezett torlasz/korlát; barrieră; Schlagbaum. 1556: Joanni Serfewzew Racione duorum ad Sarampo in Monosthor wcha existen(tem) datorum solwi sunt | Soluti Mich(ae)le goched p(ro) Ligna quod dedit ad srompone(m) Monosthor wcha d 80 [Kv; Szám. I/IV. 210]. 1586: Meg emlekeznek Vrunck illie(n) parancholattiarolis hogy Sarampokat kewan lenny az hostatok ueghin, Vegeztek eo kgmek hogy Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowenniel vagy theowissel be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen senkyt, deogeos helyreol leoweol, be Ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1594: az Srampokra walo kelcheyeg 18 die Juli kezttég El az Srampok Chylast (!) Az hidelwey vram az Srampok Chynalashoz witteg volt f 1 ... Az kowachyoknak attam f 1 d 75 Melyek az hidelwei Srampokhoz Muelttenek [Kv; Szám. 6/VIII. 109–12 Caspar Semel sp kezével]. 1597: Kis ferenczne Orsolia azzony wallia Kadas Ianos enge(m) az vcha(n) meghis zolitoit vala hogy az ew felesetet ne inchem s ne tanicha(m) mert kinek mi gongia velle ha az sarampotol fogwa mind az eo hazaigh egyk lator az masikat erys [Kv; TJK VI/1. 21]. 1638: huztak vontak az Inast az pituarba(n) az uta(n) oza(n) az sarampoban vettek el teóle az szabliat [Mv; MvLt 291. 135b]. 1644: ot az oskola mellet, valo saranpon hogi be jöuek latam az Nagy siuas riustat [Mv; i.h. 401a]. 1653: kozákfejeket is hozának egynehányat kardokban, és a bíró háza előtt először „Jézust” kiáltányat, és ott lerakák a kozákfejeket, melyeket az utca végén a sorompók tetejébe rakata a bíró [ETA I, 57 NSz]. 1675/1759: az Tövis Utzaj Sarampon kívül az Herlos szőlők felet valo utig vagyon egy jo darab kert szőlő [Ne; DobLev. III/651. 16a]. 1704: estve jövének be Hid-kapun gyalog németek: 100 a kurucok kísérték éppen a hidelwei sorompóig [Kv; KvE 282–3]. 1832: a város végén levő sorompo le vevén bótstáva [Dés; DLT 574].

Szk: külső ~. 1595: Byro vram be hivatwa(n) az Capitankokat, megh paranchiolia nekyek hogy az kwlseo sarampokra zorgalmatoson vigiazwa(n) sarral megh thapazzak es illendeo helieken leoveo lykakak hagyának raytha eyelys penigh az kewlseo sarampok be tetessenek [Kv; TanJk I/1. 278]. 1660: ez kwlseo Hostatbeli Magyar ucza Sorompon kívül [Kv; TJK X/3. 280].

radtanak ugyan az 5 forint 12 krajcár évi taxafizetés mellett, de ezek számába soroztatott minden olyan bányászgazda, bár egy ökre se lett legyen, akinek négyeszekérnyi szénát termő helyénél több volt [VKp 127].

sorpog fél, retteg; a se teme, a fi cuprins de frică; Angst haben. 1670: Barkóczi Sándor itt van; valóban sorpog, de én nem gondolok vele. Fenyeket törvénnel [TML V, 30 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

sorpogás (félelemteli) suttogás, sűgás-bűgás; şopotela (plină de spaimă); (angstvoller) Flüstern. 1710 k.: láttam a nagy udvarló, úri, fő s minden rendnek szörnyű sorpogását a Teleki Mihály palotáján [BÖN. 417].

sors 1. életkörülmények; soartă, condiții de viață; Lebensbedingungen | életkörülmények alakulása; modifica-re/schimbarea condițiilor de viață; Wendung/Entwicklung der Lebensbedingungen. 1618: itt én előttem lévő Nagyságod jámbor szolgáltnak az fatum úgy hozta volt sorsokat némelliknek, hogy Nagyságodat örvendetes hírekkel delectálták, nekem pedig az én sorsomat most is úgy találta hozni az én fatumom, Nagyságodat semmi örvendetes hírekkel nem delectálhatom [BTN² 123]. 1638: Emberek az eo sorsa es állapotja igen bizonytalan uolna [Kv; RDL I. 115]. 1662: Valljon ha Báthori Zsigmond ... maga sorsával, békességes szép fejedelemiségével megelégedvén, török császár igazát kiszolgáltatta volna, az a Basta német generál alatt esett nagy romlás a szegény országot valljon találhatta volna-e? [SKr 81–2] | Minemű változó sors alá legyen az ember vetetvén kedves Juditom, jól tudod [TML II, 239 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1679: I(ste)n ő Felsége meddég határozta legyen életünk végét bölcz tanácsában vagyon, azert most jo idején, meg gondolvan romlando es hamar változható életünk(ne)k sorsát, akarunk javainkrol rendelést tenni [Kv; RDL I. 157]. 1841: mivel a nevezett folyamodók sorsaikon semmi változást nem tapasztaltnának, általam e következőket terjesztik elé [VKp 60]. 1842: így van az élet most egyik kedvesünket majd mást veszünk el; ki kel békülni a' sorsal rendre jár [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: boldogtalan ~. 1662: Méltán hasonlítottak e mi szegény hazánknak, Erdélyországnak állapota az Izrael és Júda nemzetének boldogtalan sorsához | Az fejedelemasszony, hogy sírástul magát megtartaná ... intettetett vala. De olyan ... gyenge asszonyi állatnak olyan elváltásra hanyatlott boldogtalan sorsban, attól magát megtartóztatni mint lehetne? [SKr 72, 557]. 1677: Vas a lábamon nincsen ugyan, de sok vasban levők állapotjánál boldogtalan borsom [TML VII, 342 Bethlen János Teleki Mihályhoz] * **nyomorult** ~. 1657: Ajánlván szent kezeiben szegény bűnös lelkeinket, testeinket, nyomorult sorsunkat, édes hazánkat, nemzetünket [Kemlr. 334–5]. 1666/1701: szegény Hazánk már annyira jutott, hogy Colosvár már vég Bátyája, mely nyomorult sorsunkra nézve kényszerítettünk eő kgeket nemessi szabadsággal Condecoralni [KvLt I/188 ogy-i végzés] * **a világ forgandó** ~a. 1771: megismervén eő kigylmeknek ez mulando, s változás alá szorítottatott Világnak ottan ottan forgando sorsát, tevének mi előttünk illetén emlékeztetett mind ketten [Kv; REKLt Fajk András és felesége végr.].

Sz. 1772: Boldog Isten, Hogy forog a világi sors [RettE 286].

2. társadalmi/családi/vagyoni helyzet/állapot; situație/starea socială/familială/materială; gesellschaftliche/familiäre/materielle Lage. 1603: Senki penigh ennek tereh viseleseteol immunis ne legyen, hanem minden rendbelyek az eő Sorsok zerent tartozzanak megh adny* [Kv; Tanjk I/1. 46a. — *A sarc-adót]. 1727: Instálók annakokáért a Mlgos Fő Ispány Vr(amna)k méltoztassék meg tekinteni ... Az én Özvegyi siralmas állapotomat, és boldogtalan Árvaim szomorú sorsokat immár szegény árváimmal gyalázatos szegénységre jutottam [Ne; DobLev. I/129]. 1746: az Actor ő Kglitől bé adott Literalekból importaltatik az Inctanak sok rendbeli lopogatása az után igen bővön és sorsa felett költött s vasárlott [Torda; TJKt III. 43]. 1754: Kápás Jánosné Harko Mária Asszony hoszsoson declárlván mi előttünk lamentabilis sorsát s állapotját [Sövényfa KK; MbK VIII. 16]. 1761: ezen rész anyiból álló hogy annak hasznából a relicta maga sorsához képest tisztességesen meg élhet [Hsz; BLev.]. 1765: Minden rendbéli embereket kit kit sorsa s állapotja szerént meg betsdl [Torda; Pk 2]. 1779: a' Mostani praeceptor Kontz felettsé alatonitatta 's gyalázta maga praeceptori sorsát 's állapotját [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.]. 1804: Barthos Josef Ur meg halálazásával Kedves Özvegye olyan állapotban maradt, hogy sorsához képpst betsütlettel mások segedelme nélkül is holtáig élhetett [Szentimre AF; DobLev. IV/875. 3a]. 1810: azon Bözödi Portiot Nemes Tsia Josefnek adom hogy ezen most kiti korától fogva szárnyaim alatt lévő arva Takáts Josit tartsa és Sorsához képpst nevelje [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.] | nem maga szükségére, hanem el adás végett készített egy valójában drága és nem Sorsához illő Secretért [Kv; ACLev.].

Szk: **alacsony** ~. 1823–1830: Bizony! eléggé hálát nem adhat az ember, akit ~ alacsony és szegény sorsba születetvén — az efféle terhektől megmentett az isteni gondviselés [FogE 277] * **árvák** ~a'árvai ~. 1794: Essék meg szive az Inclytum Officiumnak ilyen példatlan Árváknak sorsán [Kv; CsS]. 1807: felserdült állapotomnak idejétől fogva mind azon törekedtem, hogy Árvai sorsomat mi módon tehetném előmenetellese [Kv; Incz. XII. 3a br. Josincki József lev.] * **jobbági** ~. 1752: velem perlekedvén nevezett Néhai Nemes Gábor, én sokszor obciáltam neki szembe(n) Jobbági sorsát excipiálok Actoratussa ellen Jobbági Sorsával, nem perelhetvén Jobbági mint Felperes Nemes emberrel [Menyő Sz; Ks 101] * **özvegyi** ~. 1843: mint Simplex Viduát ámbár törvény szoross értelmében sem(m)i vagyon nem illette az el holt Férje után, hanem minden vagyon szállando let<ti> vala az Exponensra* — mindazonáltal az Exponens az asz(sz)ony özvegyi sorsát tekintve joltevőségéből a lehetőségig osztozni kívánván; — meg égyeztet vala [T; Tolvaly lev. — *Egerbegyi Jubilatus Szekely Lovag Káplár Nemes Tolvaj Ferentz Magistratua-lis assessorra] * **szegény** ~. 1772: Bajtay Antal József amaz szegény alávaló sorsból világ csudájára szörnyű nagy uraságra ment camerae praesesnek [RettE 289]. 1810: mennyi bajoskodással sullyositatnak a' szegényebb sorssal küszködők Terhei, ha a' kolosvári malmok meg állani kintelenittetnek [Kv; KmULev. 3].

3. nehéz/súlyos élethelyzet/állapot; situație/viață grea; schwieriger Zustand. 1619: azmint forgott az vezér hadának infelix sorsa, hogy megverték volna őket, és azért is lott volna muzullá az vezér [BTN² 245]. 1658: Kelleték Kegyelmedhez, édes Öcsém uram, az szegény uramnak ke-

serves rabságos sorsa és állapotja felől folyamodnom [TML I, 161 Bornemisza Judit Teleki Mihályhoz]. 1661: Ngod méltóságának és magunk Ngod hiveinek nyavalyás sorsunknak veszedelmes voltának látom ez dolgot^a lenni [EMLT Czerej Miklós a fej-hez Brassóból. — *Mikes Kelemen kegyetlenkedését]. 1719: mindezelőtti nyomoruságinkot, felyülhaladó mostani utolsó pusztulásra és éhelhalásra jutott nyomorult helységünk szegény lakosinak sorsa kényszerít nagyságtok, kegyelmek atyai könyörületességéhez folyamodnunk [SzO VII, 257 Csz, Gysz, Ksz panasza]. 1773: Régtől fogva Szándékozom Ngódnál Személyesen Udvarlani, de mái napig is beteges sorsom nem engedi [Pálfa Cs; Ks 65. 44. 13]. 1807: a' meg nevezett nyavalyás Colonusnak szerentsélen sorsa ezet szükségességgel meg kívánván [Balázstelke KK; DLev. 4.XXXVIII] | mostoha sorsomat meg Szánván az Egeknek ura, Királyomhoz valo hiv Szolgálatom fel áldozásánál fogva, modot nyújtott énnekem becületesen élnem [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinzi József lev.]. 1894: A szenvedélyed egypárszor nyilatkozott meg, mikor a sorsod felett kétségbeestél [PLev. 170 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *vmilyen kedvezőtlen* ~ra jut. 1657: egyébiránt talán nem jutottam volna ez boldogtalan sorsra [KemÖn. 83]. 1661: Megjelentethi ökegyelme, micsoda nyomoruságos sorsra és állapotra jutott ez néhány esztendőbeli változások alatt ez szegény haza [Kemlr. 342] * *vmilyen kedvezőtlen* ~ra jutott. 1676: en megh emlékezven Szakats Györgynek minden kori alhatatos hűségéről boldogtalan bujdosasbellei Sorsra jutott alapotomban hozzám hasonló hűséggel igyekezvén lenni [Vh; VhU 340 Thökölly Imre ad. lev.]. 1677: Az nyomorult sorsa jutott magyar nemzetnek és hazának segítségére bizonyos számú hadainkat akarván megindítani ... fő generálisokul Kegyelmedet deputáltuk [TML VII, 381–2 a fej. Teleki Mihályhoz].

4. nyilvános, sorshúzás; tragere la sorti; Losen, Losziehung. 1586: az Lesneken walo attyoktol maratt Wdwar hazatt, osztottuk sors szerint Ekkeppen [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1603: Az ennek elotte valo vegezes es sors zerenh az Colosy Camaranak gonduselesere választottak Teleky Istvánt [Kv; TanJk I/1. 497]. 1617: Az meli Stomp kett szököllore hatt hatt Nylra volna fel epitve oda fel Vespatakon^a az is ket fele ozlatik Sors szerent eggik szököllo eggidke (!) az masik a masike | Az Nagi Avas Reteth ide ala sors szerent kett fele valo diuisiora intiztuk Arbiterek által [Abrudbánya; Törzs. — *AF]. 1741: lattuk a' sok Jövevények(ne)k szenafü nemlételeket, attunkis, kinek hol, a' sors szerint jutott [Dés; Jk 548a]. 1802: a fen Specificált Summat méltotassék hozzánk küldeni, hogy miis az assignatiohoz kezdheünk s kinek kinek birtokat, az egyenesen ki dolgozott Sors szerint assignalhassak [M.zsombor K; Somb. II]. 1823–1830: Ezen négy úrfiak megegyeznek, hogy a négy kisasszonyt elveszik, nyilat húznak, s a legidősebb, Sára, jut sors szerint a legifjabb úrfinak, Bethlen Pálnak [FogE 109]. 1830: kinek kinek Sors szerent jutott Nyiljának az also vége 15. öl, a Felső vége 10. öl [Galponya Sz; Somb. II].

Szk: ~ot húz. 1850: Gyaloi Josef és Szilágyi Josef mind egy fiuk sorsot nem huznak^a [Dés; DLt 2137. — *A katonáskodáshoz]. 1873: Kebli tanácsunk a régi szokást tartván meg, hogy minden egész bérfizető örökségnek 2 szálla osztassék ki s az illetékesek hátszám szerint rendre sorsot huzzanak [M.bikal K; RAK 304] * ~ot vet. 1599: Eo kgmek azert elseoben azon megh eggyezwen hogy arra

valo gondwiseleo chyak egy legyen, kyre sorsott vetwen, eo kgmek, hogy melyk nemzetbeol kellessek arra valo gondwiseleo embert valasztany, Az sors vgy hozta hogy az szaz nemzetbeol legyen [Kv; TanJk I/1. 334]. 1747: melylyk rész melylyk(ne)k jussón, vagy edgjmás között meg edgyeze(ne)k, vagi ha meg ne(m) edgiezhetnek, sorsot vessenek [Torda; TJKT III. 114] * ~ot von. 1602: elseoben eo kgmek egez varosul megh Alkúwanak azon hogy mind az ket Aknara az ket natiobol ket embert valazzanak sorsot vonwan annak okaert az valasztasnak elötte, hogy melyk Aknan melyk nemzetbeol legyen gonduseleo [Kv; TanJk I/1. 409] | Andreas Deak fassus est: En ot volta(m) és egyenlő arkaratból (!) sorsot akartunk vonny, ky lassa meg az utat es ky adgyo(n) loút [Kv; TJK VI/1. 584].

5. sorshúzásra bízott döntés, véletlen; rezultatul tragerii la sorti, întâmplare; Zufall. 1599: sorsot wetwen eo kgmek hogy melyk nemzetbeol kellessek arra valo gondwiseleo embert valasztany, Az sors^a vgy hozta hogy az szaz nemzetbeol legyen [Kv; TanJk I/1. 334. — *A címszónak ez az előfordulása tartozik ide]. 1602: eo kgmek egez varosul megh Alkúwan azon hogy mind az ket Aknara az ket natiobol ket embert valazzanak sorsot vonwan hogy melyk Aknan melyk nemzetbeol legyen gonduseleo az Sors^a vgy hozta hogy az Szaz rendreol valo legyen ez Jelen valo ezteendeben az Colosy Aknan, Az magyar rendreol penigh legyen az Zeky Aknan [Kv; i.h. 409. — *A címszónak ez az előfordulása tartozik ide]. 1761: L. Baro Josika Daniel Urffi eő Nga a maga nyilával nem volt elégé contentus a szántó földekre nézve de ugjan csak el halgatta ő Nga, nem rugoldozott a sors ellen [Branyicska H; JHb XXXV/46. 12].

6. végzet, fátum; soartă, destin; Schicksal. 1719: Kedves Sogor Vrajmat nagy bizodalmason kérem, mégy emlékezvén az maga halando Sorsáról és alapottyarol szegény Feléségem még hidegült Temetit el késérni ne terheltessek [Újfalú Cs; Borb. II Solyom István lev.]. 1811: Rád-is Házam! a' sors nagy változást hozott, Melyet, tudd-meg, az Ősz, nem egyéb okozott [ÁrE 188]. 1841: ők tapasztalatlan és bárdolatlan emberek, aminek korántsem ők, hanem a sors az oka, hogy őket szegény jobbágyoknak, nem pedig uraknak szülte [VKp 61]. 1846: a' Sors engem Saját kedves Gyermekeimtől meg fosztott [Kv; Végr.]. 1853: Ő hát maguk a' sorstol csak ara rendeltetvék hogy ismét meg ismét hideggel bajoljanak? [Kv; Pk 7]. 1854: Kedves Fiam Bálint! Ha a Sors ennyire üldözöt kérlek Kedvesen, bár a jövőbe csapást ha lehet kerüljük el [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz]. 1862: ádáz sorsom engem nős-nőtlenességgel^a sújtott [Doboka; BetLt 1 Hodor Károly lev. — *Ti. felesége különváltan Kv-t élt].

7. erkölcsi vétség gyanúja; suspiciune, bănuială; Verdacht. 1586: Zeoch Miklos vallia, Az gazdam Azzonnak az cöchet megh fogtak vala paraznasag sorsaiert | Judith Zeoch Miklosne vallia, Az eöchemet az leanzot az Varos Valamy Sorsra fogtatta vala megh [Kv; TJK IV/1. 587–8]. 1656: Christof deak uramot is küldöttem hozzá, hogy azokat a tanú vallásokat meg nézze s neki sem mutatta meg, a mint hallom más emberektől, olyan emberek esküttek reá, hogy kikre sorsot találtna ember, tolvajok volnának [TML I, 16 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1679/1681: ha melylyk jobbághoz valami Sorsot hall, reveidealtatvan dolgot törvényess(en) igazittassa el [Vh; VhU 674].

8. szk-ban; in constructii; in Workonstruktion: ~ot kap gyanút fog, gyanúja támad; a intra/cădea la bănuială; ver-

dächtigen, Verdacht hegen. 1730: most esztendeje jó reggel keresni kezdém az Szántó taligátot, s-az jobbágy Aszso(nyo)mon keménykedem vala, s-azonban nem tudom micsodás sorsot kapott az jobbágy Aszso(nyo)m mondá hogy keressük Szakács Mátyásnit, oda menénk az házához s-ott találám meg [Csatószeg Cs; Borb. I Mihály Deák de AICsik Csato Szeg (39) ns vall.] * ~ot kaphat gyanúja támadhat; a putea intra la bănuială; verdächtigen können. 1723: Most az kaptalannal beszéllek Kolosvarat, meg nezem az Levelek laistromat, ha valami sorsot kaphatok, bizony mindgyárt fel hányatom [ApLt I Apor Péter feleségéhez].

sorshúzás (sorsjátékban) vmely nyeremény kisorsolása; tragere la sorți; Losziehung. 1846: a ki adott 650 Sorsjegyek közül Désen tartott Táncz vígalom alkalmával, sors húzással nyertes lett 138 [Dés; Berz.].

sorsjáték sorsjegyek kibocsátása és ezekkel a nyeremények kisorsolása; loterie; Lotterie. 1846: A Belső Szolnok Megyei Pékány kisdod ovoida építési költségeinek pótlására tervezett Sors-Játékra, több Nemes keblű Hölgyek Női munkákat és Fényelgési czikkeket ajándékoztak [Dés; Berz.].

sorsjegy sorsjátékban való részvételre jogosító jegy; loz, билет de loterie; Los. 1846: a ki adott 650 Sors-jegyek közül Désen tartott Táncz vígalom alkalmával, sors húzással nyertes lett 138 [Dés; Berz.] | A nyeremények egy része (a) sors jegyek bé adójának a ki jártzás napjától számlalva két hónap alatt ki fog adattatni Déesen a Társalkodási Egylet Teremében [Dés; Berz. 20].

sorsolás vminek sorshúzással való eldöntése; tragere la sorți; Losen. 1580: Az sorsolást a' my nezy mint hogy az vasar mind a' két felnek Mezarosnak es hentelerek (!) egy arant zabad ... Az sorsolas is mind ket fel keozt egy Arant legie(n) megh [Kv; TanJk V/3. 221b].

sorsos I. mn vmilyen sorsú; care are parte de o anumită soartă; von irgendwelchem Schicksal. 1699: udvarlo levelemnek adja I(ste)n találnia (!) Nagdat boldog oráb(an), mindenekül érdemlet Tekintetnek melto sorsos gradussa(b(an) [TL. Fogarasi Sámuel gr. Teleki Sámuelhez Franeke-rából].

II. fn 1. sorstárs, azonos sorsú személy; tovarăș de destin; Schicksalsgenosse. 1854: Sorsosaim nagyobb részével magam is, kirabolt s elpusztított falusi lakomból kiszorítva éltem alkonyán Kolozsvárra menekültem [ÚjFE 4].

2. hitsorsos, azonos vallásfelekezeti személy; persoană de aceeași religie; Person derselben Religion. 1795 k.: ki-ket valami Világi hivatal Méltóság, vagy Párt fogás osztónőzhetne, hogy hitünk sorsossai közé való bé vételeket kérjék [HbEk]. 1810: az első Czéh Mesterség à vener(abilis) Evangelica Religio sorsossait, à 2dik Czéh Mesterség pedig à R Catholicusokat illeti [Kv; ACSzám. 17].

sorsú I. mn vmilyen társadalmi/vagyoni helyzetű; de o anumită situație/poziție socială/materială; von irgendwelcher materieller/sozialer Lage. 1675: Igaz dolog, én az méltóságos fejedelemnek ő nagyságának, az minemű sorsú s állapotú szegény legény vagyok, ahöz képest nagy dologban .. nem szolgálhattam [TML VII, 26 Szepesi Pál Teleki

Mihályhoz]. 1780: nyilvánvaló ... dolog is közönségesen, hogy az irt pretendens Bánfi Miklós mi sorsú volt s lett, az is [Taploca Cs; RSzF 229]. 1796: Instalunk Ngod előtt azon, hogy melto meg fontolasra vévén minemű romlás és kár következék ebből az erdők és gyümölcs fák pusztításabol ezen helyesre 's ennek minden sorsu s rangu lakossaira ennek el fordításara Meltotzassek Ngod ben-nünket authoralni [Torockó; TLev. 10/6]. 1823–1830: papucsot a nagyúri asszonyokon kívül senki sem^a, s nincs több harminc esztendeinél, hogy az alsóbb sorsúak, kivált a városiak viselni kezdték [FogE 65. — ^aViselt]. 1835: mint különböző sorsu emberek meg szoktak vásárolni holmi aprolékos Bokonyitzába való Szereket, azokat árul-gatni szokták, és ugy szokták Élelmöket keresni részint mint nemesek, részint mint Városi Polgárok Vám-adással nem tartoznának [Torda; TLt Praes. ir. 1012]. 1841/1847: ajánlatik Fő Hadnagy aanak, hogy Darvas Josefet szolliassa fel bemutatni hogy hová való, mi féle sorsu ember s minél fogva kíván Városunkba megtelepedni [Dés; DLt 530d]. 1845: Török János Közepes sorsu [Nagykapus K; Rak 50].

Szk: *szegény(ebb)* ~. 1810: A közönségnek több és számossabb részét, a' mellyet a' szegényebb sorsu, és a' nyomorusággal inkább küszködni szokott Polgárság térszen (igy!) [Kv; KmULev. 3]. 1820: az szegényebb sorsu Embereknek votumat fel adta az Veröss Kovácsi Társaság előtt és abban határozta meg az mivélés dolgát hogy az kinek három napi vereje vagyon futasson egy egy müre három ágas vasat [Torockó; TLev. 9/44]. 1834: Török Mihály szegény sorsu — hurubában lakó [Nagykapus K; Rak 30].

II. fn szegényebb ~ szegényebb vagyoni helyzetű személy; persoană cu situație materială modestă; Person im ärmlicheren Lage. 1823–1830: Sohasem is szerettem, ha a szegényebb sorsúak módizni kezdték [FogE 290]. 1854: A szegényebb sorsú későcskén kezdven tanuláshoz, férfikorában végzett [ÚjFE 85].

sorsvetés sorshúzással hozott döntés; tragere la sorți pentru a lua o hotărâre/decizie; durch Losen getroffene Entscheidung. 1742: mikor fel fogtuk a' bányát, megh egyez-tenek az Istalljosok és Gárgyásiak 's az Istalljosok választani hagyák az Gárgyásiakat ... akár jó akarat szerent válaszszak, akar sors vetessel [Torockó; Bosla. Moréh András (31) jb vall.].

sorsvonás sorshúzással való döntés; tragere la sorți pentru a lua o hotărâre; durch Losen getroffene Entscheidung. 1602: sorsot vonwan annak okaert az valasztasnak előtte, hogy mellyk Aknan mellyk nemzetbeol legyen gond-uiselo ... Ennek vthanna valo ezendeokben penigh Nem zewkseg az sors vonas, hanem az vicissitudinaria success-ionak kell lenny, thudniillik Ahwn mostan szaz lezzen ott leovendo ezendeobe(n) magyar legyen [Kv; TanJk I/1. 409].

sorvad 1. (épület) roskadozik, roskataggyá válik; a se strica/deteriora; (Gebäude) zugrunde gehen. 1648: Ez describált Udvarház hejazattya régi sendelyezes sorvadni indult [Komána F; UF I, 939]. 1692: Az varbol ala juven, er-keztünk a lisztelő malomhoz sorvadni indult [Görgény-szímre MT; JHb Inv.]. 1783: az Épületnek fedele Sendely; de az régiség miatt lyukadozni s sorvadni kezdett [Mocs K;

JHbK XXXI/1. 7]. 1794: az épületek ottan^a sem nem lakhatók, sem nem hasznavehetők, sőt naponként erősen sorvadnak [Msz; MbK XII. 99. — ^aMezőkövesden (MT)]. 1810: A Malomháznak már az egerek Juggatása miatt sorvadni kezdett szalma fedele [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 264–5]. 1811: Gabonás ... ágasokra vagyon építve Szalma fedél alatt, de már Sorvadni kezdett [Szamosfva K; HG Conscr. 327]. 1851: Egy kő boltozatu jó pincze a fal egy kevésé sorvadni kezdett jobb felől [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

2. korhad; a putrezi; modern, faulen. 1662: a cövekek a fundamentumnak szélessége szerint ... egymást érnék azt tartván benne, ha continue szüntelenül vízben állhatna, úgy nem rothadna, sorvadna, hanem sokára a vízben úgy megkeménykednék, hogy majd ugyan kővé változni állíttatnék [SKr 296].

3. bomlik, erjed; a se descompune; zerfallen. 1810: poszadt ganj dombok állanak és hosszason sorvadva a levegőt el bűdössittik [Dés; DLI 477].

4. gyengül, tönkremegy; a se släbi; schwächer werden. 1850: Sala Mihály mind csak kornyadoz ... alig ha szegény előbb utóbb vízkorságot nem kap, mert fullad erősen, és sorvad [Kv; Pk 7].

sorvadály sorvadás, tüdővész; tuberculozā, fizie; Tuberkulose. 1854: reggeli 7 órakor halt meg Horváth János 60 éves korában sorvadályban [Dés; RHAK 61]. 1859: halt meg Pap János fia János 4. hónapú korában sorvadályban [uo.; i.h. 107]. 1860: halt meg Kasza Joska 10 éves korában sorvadályban [uo.; i.h. 108].

sorvadandó roskatag, roskadófélben levő; deteriorat; zerfallend. 1810: Szake György Telke végibenn egy Szálló Épület Építetett Vagyon Ezen meg Szálló Épületnek már sorvadando Fedele [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 262].

sorvadás 1. (épület)roskadozás, lepusztulás; deteriorare, degradare; (Gebäude)zugrunde gehen. 1867 k.: Temploma jökészületű s ízlésesen épült, de a harangláb teljesén sorvadásnak indult [Drág K; ETF 107. 11].

2. sorvadály, tüdővész; tuberculozā, fizie; Tuberkulose. 1859: halt meg Bako Rezső leánya Lilla 6 hónapú sorvadásban [Dés; RHAK 104]. 1862: halt meg ifjabb Kustár Károly fia Gyula het hónapú korában sorvadásban [uo.; i.h. 140]. 1863: halt meg Jékei Aniko természetes leánykája Kati 13 hetes korában sorvadásban [uo.; i.h. 149].

Vö. a *tüdősorvadás* címszóval.

sorvadófélben roskadozóban; şubred, şubrezit; am Zerfallen. 1682: az it Valo Sárdi házam táján lévő sorvado félben valo Pinczem(ne)k megépítésére [BfN 81/25]. 1811: Ökör Pajta ... Sorvado Félben vagyon [Szamosfva K; HG Conscr. 327].

sorvadólag sorvadóban, pusztulóban; şubred, şubrezit; am Zerfallen. 1666: leven Fianak egy pusztulásra jutott, es többire sorvadolog vesző félben lévő örökségekeje Mező Bándon kerek ... Kovats Istva(n) Uramot venné meg a denotalt pusztulásra jutott, es többire sorvadolog vesző és dőlő felben lévő örökséget [Mv; MbK]. 1720: azon Nobilitaris Curia tellyesseggel ruinában volt, az kertekis sorvadólag voltak [Siménfva U; JHb XVIII/4].

sorvadozás roskadozás; ruinare, dārāpānare; Zerfallen. 1656: vagjon ... vas csapos karikas pantos kapu, melinek allia igen reghi roshatt állapotall vagjon, felseő reszeis padigh sendeli hejázat nélkül leuen sorvadozasra jutott [Fog; UF II, 156]. 1795: a Solymosi^a Határon a régiség miatt Sorvadozásra jutott Litzelt malmot egészszen ujjobban fel emeltette [LLt 67/1843. — ^aO.solymos KK].

sorvadozik roskadozik; a se ruina/dārāpāna; zugrunde gehen. 1694: nijilik az Udvarház(na)k Udvarára, egy pusztá nagy kapu mellj(ne)k tsak köteses kapu bálványi vannak, es sorvadoz(na)k [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1751: kertek, Pajták, Csűr, Diszno Olok, Tyuk ól, s több másfélleis ruinálnak Sorvadoznak [Marossztkirály AF; Told. 29].

sorvadozó dűledező, roskadozó; şubred, şubrezit; zerfallend. 1648: Az malom előttis vagjon disznoknak, malaczoknak valo ket paytak, de azok majd sorvadozo állapotall, twrhetoó képpen egy ideigh el szolgálható [Komána F; UF I, 937]. 1753: Sovadozo lészász (!) kert [Marossztkirály AF; Told. 18].

sorvadozólag pusztulóban, dűledezőben; şubrezit; am Zerfallen. 1753: a Maros Parton Vagyon halas tocska Sorvadozolog lévő lészász kertel körül véve [Marossztkirály AF; Told. 18].

sorvadozott 1. (épület) roskatag; gata sã se prăbușească; (Gebäude) baufällig. 1676: Az kertnek egiik oldala sorvadatt alapattal vagjon, az többi megh el szolgál egy darabigh jo támaszal együtt [Sárkány F; UF II, 755–6]. 1688: Egy fenyő fabol fel rott régi sorvadozott sütő ház [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1694: Mind ezek penig az meg irt házak, vannak nagy részént, szakadozott es sorvadozott földözst s ujjitast is kévanó sindeljes fedel alatt [Borberek AF; BfR]. 1697: a Csűrös kert véghib(en) lévő Haltarto Totskát, es minden Sorvadozott épületeket is jo Leikünk ismereti szerint böczültük mind edgyüt Kilencz száz magyar forintokra [Dés; Hr 2/30]. 1791: Az Udvar Ház Vagyon a Curiának Nap Nyugotti részén tsak nem egész el-Sorvadott es majd lakhatatlan Státusban, ugyan Sorvadozott Szalma Fedél alatt [Búzamező SzD; Ks 74/56]. 1842: ezen pincze felül bé van padolva — külömben az egész pincze sorvadozott [Oprakercsóra F; TSb 51].

2. avatag, romlófélben levő; şubred, stricat; mit Zusammenbruch. 1694: vagjon a Konjha ház, melljre nijilik fa melljekes Sorvadozott félszer Ajtó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1794: 8 szál diribra darabra el romlott s Sorvadozott Deszkák [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1796 k.: azon Kerti Szóllőben betűtlenek az utza felől találtatott Sorvadozott sövény gyalog kertet —/60 [DobLev. IV/265. 1a].

sorvadt, sorvadott 1. roskatag, romladozó; care este gata sã se prăbușească; baufällig. 1640: Regen deficialt rosz hitvan soruat haz most cziganiok laknak benne [Nagyvajdafa F; UF I, 777]. 1694: A külső Vár Kapu előtt va(gyo)n egy Kösziklából vagot hitva(n) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadott hid [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1726: edgy Sorvatt Ház [Nagyfalu Sz; Told. 19]. 1742: (A) Kamora széknék fedele Sorvatt lévően az eső bé es rajta [Bh; i.h. 25]. 1795: Találtatott egy Szalmával fedett sorvatt

fedelű Sövény oldalú Ház bétűltetett H fr 15 — E Mellet találtatott egy más Sövény oldalú ház melynek fedeje hasonlólaga el van sorvadva ugyan Szalmával fedett ez is [Ne; DobLev. IV/750. 1a]. 1810: egy avaték szalmával fedett Sorvadtt fedelű ... régi Épület [A Fogado Ház, melynek vagyon ... Szalmából Sorvadtt Fedeje [Doboka; Ks 76 Conscr. 24, 95].

2. avitt; distrus, stricat; uralt. 1656: Ezen filegorianak felső menyezetje sorvadtt bontakozott deszkából áll [Fog., UF II, 141]. 1679: Kaposztas kert három oldala sorvadtt fedel alatt való romladozott sövényes [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. 1794: a kapun belől nap nyugotra vagyon kilencz Sas-fákba rakott és fedél nélküli való romladozott, és Sorvadtt palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1842: (A) veteményes kertek körül sövény kertel kerítettnek mely részint szalmával fedeztetik — részint fedetlen sorvadtt állapotba áll [Oprakercsisora F; TSb 51].

3. hervadt; elsatnyult; pipemicit; welk. 1847: A szőlő közül a sorvadtt savanyuakat lehetőleg el különítvén, — a jobbacskákat választattam [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

sorvadtság 1. avittság, roskatagság; stare uzatá/stricatá; Zerfallenheit. 1710 k.: tudta Ő maga hajója sorvadtságát, meg is parancsolták volt már néki, hogy azon egy útnál többször a tengerre ne üljön véle [BÖn. 589].

2. elsatnyulás; pipemicire; Verkümmern. 1847: Cikmántoron kevesebbet javult dér óta a szőlő. Itt savanyu sorvadtságba ment át a szőlő egy részeis mivel úgy látszik éretlenebb állapotban találta a dér [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

sorvaszt rongál; a deteriora/strica; zerstören. 1694: Ezen Haznak jo Kis Pinczeje van, maskint de az oldalbol viz szivarogvan belejje Oldalat az Viz mosadek es folyasa erőtenitven sorvasztja [Kővár Szt; JHb Inv.].

sorvasztó sorvadást előidéző (betegség); care atrofia; Abzehrung verursachend (Krankheit). Szék: ~ betegség. 1853: halt meg Méltóságos Varga Ilka kisasszony 17 éves korában sorvasztó betegségben [Dés; RHAK 43] * ~ hideg. 1853: halt meg Pető Julianna 14 éves korában sorvasztó hidegben [uo.; i.h. 45] * ~ láz. 1860: halt meg Kolosvári Imre fia Laczi 2 hónapos korában sorvasztó Lázban [uo.; i.h. 110].

sorvatag 1. roskatag; care este gata să se prăbușească; bauffällig. 1839: Az Árnyszekék mellett egy roskatag hízó sértés ol [Mezőszilvás K; TSb 2].

2. erjedt; fermentat; gegeren. 1847: A Vápát szűrém meg ma ... Az alján csaknem csupa sorvatag volt minden; még pedig ecetes savanyusága [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

sorvezető transparent, hírtie liniatá gros; Faulenzer. 1870 k./1914: restelgő: sorvezető, írás alá használt vonalazott papír melyet „számárvezetőnek” gúnyoltak [MvÉrt. 40].

sorvláz sorvasztó láz; febră care epuizează pe cineva; Zehrfieber. 1856: halt meg Özv. Bánya Mihályné Kustár Zsuzsánna 72 éves korában aggkoros sorvlázban [Dés; RHAK 79]. 1858: halt meg Özvegy Butyka Sámuelné Kerekes Maria 72 éves korában sorvlázban [Dés; i.h. 97].

sós I. mn 1. (meg)sózott; sárat; gesalzen. 1573: Anna Henchy Gergelne ... vallia, hogy tyz orakor Eysel Beh kyalitia az azzonia Kapa Mihalne es Mond neky hogi hozna Sos echetet be kenne megh Mert Igen betegh volna [Kv; TJK III/3. 57–8]. 1629: az Zolgajoknakis Zenat hanjvan az Zekerreol le az nyars az al feleben ment volt rutul megh sebhette, aztis eo gyogitotta megh sos fog hagymaual [Kv; TJK VII/3. 118]. 1635: azt az Sebes kadar legénynt Sos kenyer bellet nálunk kötök be [Mv; MvLt 291. 48b]. XVIII. sz. eleje: (A ló) ajakáru a hegyes biborcsokot égesd meg, az után Sós hóval erőssen dörgöltesd meg a lónak egész testit [JHb 17/10 lótarási ut.].

2. sóban tartósított; care este conservat prin sărare; im Salz gelagert. 1590: 4 harchyat veottem d. 10 2 Pontyot Soosz d. 16 [Kv; Szám. 4/XXI. 50 Kis István sp kezével].

Szék: ~ citrom. 1673: 1 Tonna sós Czitrom [Gyf; UtI] | Soos Citru(m) egy tonnaival [Fog.; Törzs]. 1685: Regi sós Citrom Ket kis edénybe [UtI] * ~ citrom-tartó. 1679: sos Citrom tarto Tonnaczkák, nro 4. vanna nro 1. kárt nro 1 | Sos Citrom tarto vanna Nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27, 28] * ~ csuka. 1625: Sos Czukat es posat hordottak az Vasarbirak mjnd hogy pentek napys volt az gazdalkodas keozben [Kv; Szám. 16/XXXV 63] * ~ egres. 1625: Sos Egrest veottem d 55 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 137]. 1673: Sós Egres egi Tonnaival [Fog.; Törzs]. 1683: Sos Egres vagyon nr: 2 [Küküllővár KK; UtI] | Ujj Sósos Egres edgy Altal(a)gb(an) ved(er) 8 ... Ő Sósos Egres 1. Altal(a)gb(an) ved(er) 3 [Szűv.; UtI]. 1692: Sos egresnek valo desa [Görgényszimre MT; JHb Inv.] * ~ egres-tartó. 1685 e.: Sos egres tarto abroncsos berbencze Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] * ~ habarnica. 1674: Ötvenegy font sós habarnyciztat fontját vévén hatvanöt pénzen [AUt 236] * ~ kapor. 1687: Sos Kapor Tavalyi | Sos kapor in Vitro no 1 [A.porumbák F; UtI] * ~ pisztráng. 1679: Sos Pisztrangh, egi Czomoval nro. 6 [Uzdisztpéter K; Bajomi János inv. 30] * ~ poszár. 1585: Egy sos posat vötte(m) d. 20 [Kv; Szám. 3/XXII. 58]. 1599: Kouaczi Janosnak ueottem az utra 3. Sos Posat f 1 d 40 [Kv; i.h. 8/XIII. 40 Szabó András sp kezével]. 1625: attam Vaczorara sos posat felet. d 25 [Kv; i.h. 16/XXXV 201] * ~ tárkony. 1625: attam(m) az konjhara ... sos Tarkont d. 4 [Kv; i.h. 16/XXXIV 12]. 1669: Vagyon ezen pinczeben Egy kis kartban sos Tarkonj [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]. 1680: vagyon ezen hazban ... három Üveg Tokokban Tavaly sos Tarkony nr. cir. 1. Ez idej sos Tarkony ött Üveg tökekb(en) nr 1/2 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 10]. 1683: Ujj Sósos Tarkony ejtel nro. 4. Ő Sósos Tarkony 1. Altalagb(an) ved(er) 2 1/2 [Szűv.; UtI].

3. sóval ízesített; sárat; mit Salz gewürzt. 1710 k.: Az igen sós vagy igen sóltalan és az igen fűszerszámos étket nem szerettem [BÖn. 516]. 1777: a nyáron udvari Bironak tétettvén Flora Kosztán ... monda; hogy ő jól lakott az Udvarral; mivel tsak sos vizes édes lével tartják [Sajóudvarhely SzD; KS].

Szék: ~ írósvaj. 1788: küldtettem konyhára valot egy dása Sós Iros vaját [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Fels-ből kiemelve] * ~ orda. 1699: menenek be a szalonás házban Itt talaltatott Tömlő turó Nro 1 Sósos Orda dásastul Nro 1 [O.csesztve AF; LLt] * ~ tejfel. 1677: Egy deberke sós tejfelt, nro 1 [Ebesfva; AUt 208]. 1687: Ebesfalvárul sós tejfelt egy deberkével hoztak [uo.; AUt 568].

4. sótartalmú (víz); sárat, care conține sare în mod natural; salzig (Wasser). 1817 k.: A Küküllő is igen nagy volt

most pedig a' vize olyan sos, hogy főzni sem lehet belőle [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.].

5. sőt tartalmazó (talaj); (sol/párint) salin, care confine sare, bogat in sáruri; (Boden) Salz enthaltend. 1713: Feletle nagy abusus szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós helyeknek lakosától a tilalmas és fattyúsó aknáknak kinyitásban, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VII, 184 gub-i rend Usz-hez].

6. só tartására való; pentru păstrat sarea; zur Salzlagerung. Szk: ~ *deberke*. 1757: egy kis Sos *deberke* [Nagyvercse MT; Told. 18].

7. sőt szállító; cu care se transportă sarea; Salz liefernd. 1595: Dewaj Mihaly az úton Wida Miklos egy sos zan elől fogot Monostoron loat kj, és Miklosset az Zanasnak attá és oda hatta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

♦ Hn. 1332: Soushyd [Zsuk K; Csánki V, 403]. 1366: Primo ad quandam terram seu locum accessissent Sospatak vocatam [Ub II, 262 Torda és Ajton közötti határjárás]. 1370: Sospotok [Bonchida K; BfO I, 299]. 1453: Sospa-thak* [TelO II, 49. — "Somkerék (SzD) táján]. 1482: (Meta) transito capite seu ordine rivuli Sospa-thak few vocati* [TelO II, 154. — "Sajókeresztúr és Sajószendrás (SzD) közötti határjárás]. 1590: Az Sos holt Aknal [Homoródsztrmárton U]. 1607: az Soos reten [Pálfa Cs]. 1643/1770 k.: Sós mező torokban (sz, k) [Bethlen SzD] | Est in Sospad (sz) [Szeszárma SzD]. 1647 k./1687 k.: vagyon édjy hold föld a Soós Szék alatt [Nyárádsztrbenedek MT; MMatr. 95]. 1679: A Soós Malban (sz) [Nagylak AF]. 1680: az Sos hidon alol [Dés; Jk]. 1696: Az Szos patak [Szeszárma SzD]. 1698: Sos tanorok allya [Ákosfva MT]. 1703: A nagy Soós aiban (sz) [Nagyiklód SzD]. 1717: a Soos reben(e). Az Sos rév (sz) [Fejérd K]. 1722: A' Sos völgy szereb(en) sz [Barátos Hsz]. 1724: az Sos Aroknál (sz) [M.zsombor K]. 1732: A Sós torokban egy darab vizes rét [Mezősámsond MT]. 1737: Sós Gödör nevű helyben (sz) [Illyefalva Hsz]. 1756: A' Sos fű nevezetű helyen [uo.]. 1759: A Vásáros Kapún alól a' Soós oldalon [Zovány Sz]. 1761: A falun fejjel a Sós Révnél (sz) [Fejérd K]. 1762: a Sos körtövély fánál (k) [Rigmány MT; EHA]. 1767: Sós Erge partja [Retteg SzD; SzDMon. V, 531]. 1768: Soós Kőben (sz) [Gyalu K]. 1772/1869: In Loco sos rét (sz) [Túr AF]. 1820/1851: Sos veremnél (sz) [Mezőkölpény MT]. 1834: A Soos Liget nevű helyen (sz) [Backamadaras MT]. 1855: A' Sósáron le a' sos lapályig van egy oldal (sz) [Torda]. 1864: Sos szék ezen határ rész mellett elvonuló úton szállították Désről a Szilágyságon át Magyarországra a kőst. Az út neve Sosut [Diósd Sz; Pesty,MgHnt. 24. 70a].

II. *fn* 1. sós szállítással foglalkozó személy; cărăuș de sare; Salzlieferer. 1595: Dewaj Mihaly az úton Wida Miklos 2. loat ki fokta meg nem elegenduen az Coloswarj loakkal, es egy sos zan elől fogot Monostoron loat kj, és Miklosset az Zanasnak attá és oda hatta, ötet pedig mas ember Loajual el üzte: Az sos oda kj megyen volt: Miklos vizza jódet, talallya az zanost az ő 2 loauál, tehát loanak Czipoiet le törtek, és fenese(n) túl meg holt az lo [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1677: Debreczeniek a' sosoknak savokat minden képpen el-adni, 's másuva-is ki-vinni sub poena flo 200 meg-engedgyék [AC 254].

Szn. 1453: Soos [Csánki V, 318]. 1553: Stephanus Bogoly et Stephanus Soos iudices [Baca SzD; Makkai, SzD

Puszt. 49]. 1554: Sos Mathe [Kv; Szám. 1/IV 57]. 1558: Soos Myhalné [Kv; i.h. 76]. 1573: Orsolia nehay Sos Janosne [Kv; TJK III/3. 113]. 1597: Sos Jstwan és Sós Mihaly [Kv; TJK VI/1. 31]. 1602: Sos Benedek lófó [Csatószeg Cs; SzO V, 235]. 1614: Sos Georgy zs [Csicsó Cs; BethU 457] | Sos Gergely jb [Muzsna U; i.h. 121] | Sos Péter pp. Sos Tamás pp [Vargyas U; i.h. 100]. 1699: Sos Annok [Mocs K; SzJk 321]. 1717: Soos Szabo István [Kv; SzCJk]. 1780: Soss Jantsinál [Kv; Pk 6]. 1805: Sósos Ur [Dés; KMN 114]. 1808: Soos Katalin [Nagykapus K; Rak]. 1815: Soos Samu (inas) [Kv; CsCJk I. 264a]. 1835: Sós Reti Pista [Zsibó Sz; Wlt].

2. sóval ízesített/megsózott étel; mîncare gătită cu sare; gesalzene Speise. Sz: *ha ~ evett, igyék (rá)*. 1595: lassatok ha megh fogiatok, ha sost ett igyek rea [Uszt 10/41]. 1710: Ha sóst ett, igyék, mert bizony megtöltik a pohárt [CsH 303] * *nem evett volna több ~t*. 1633: Hallottam Berej Janostoll hogi mo(n)dotta, hogi mikor Boros Gergely az ablakara ment volt, ha az en fia(m) ne(m) volt volna ne(m) előtt volna több sóst | ha az Eöczem velle ne(m) volt volna bizoni ne(m) előtt volna több sost, mert mingiarast altal lőtte volna [Mv; MvLt 290. 130b].

3. sőt tartalmazó talaj, ilyen talajú hely; sol/párint salin, sárutúr; salziger Boden. Hn. 1676: mely a Sós szeliben iú ala [Gyalu K]. 1700: A Sósban (k) [M.décse SzD]. 1700/XVIII. sz.: A Sosban (k) [M.felek U]. XVIII. sz. eleje: A Sosba (sz) [Légen K]. 1749: A Sosig keresztül menő utig [Szentbenedek AF; DobLev. I/235]. 1754: A' Sosbann (sz) [Almástamási K; KHn 277]. 1764: A' Sósba [Válaszút K; BHn 170]. 1777: A Sosb(an) (sz) [Mezősámsond MT]. 1806: A Forrásoknál a' Sosba (sz) [Búzásbocsárd AF]. 1809: A Sosnál Egy kaszálotska [Kissáros KK; DLev. 2. IXA. 9]. 1851: Sosban [Dés]. 1864: Felső Soos (k) [Dés].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sósbeli a Sós nevű helybeli; care se află în porțiunea de hotar numit Sós; aus dem Ort namens Sós. Hn. 1664: a Sosbaly föld [M.décse SzD; EHA]. 1812: A' Sosbéli és Kadbukki Nyilakon (sz) [Dés; EHA].

sósbolt sóraktár; depozit de sare; Salzlager. 1756: Térven innét a Grádsit alatt lévő Sós Boltb(a) Vagjon kő Só 31 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 17].

sós forrás sós vizű forrás; izvor de apă sărată; Solequelle. 1800: Ezen Malmokon alábbatska levő Sos Forrás pedig ma nincs meg mivel néha az nagy essőzés és Patak Aradása miatt, igen közel lévén a' Patakhoz az Fojamtyát a' Patak reá vette, és ma rajta foj [Indal TA; JHb].

sós fürdő sós vizű fürdőhely; stațiune balneară de ape sărate; Solbad. 1840: Bölkény^a Gyalagassai kádározttak es a Sos ferdónél a szél által tett kárt igazították [Bom. G. XXIVb. — *MT]. 1853: Grof Toldalagi Ferencz Ur egész szivességgel hajlandónak nyilatkozott, hogy a' Sós fürdőre kijárat utat el fogja készíteni [Korond MT; DE 2].

sosgyafa sós kafa; drăcilă, acriș; Berberitze. 1727: A Tablaknak és Mesgyéknek szelleyin vadnak Alma fák, Szilva fák, Megy fák, Rosa fák, Veres Szőlők és Sosgya fák [Csákgorbó SzD; JHbK XXVI/13. 13]. 1736: ezen Sárpatiki Curiaban van az Veteményes Gyümölcsös kert ...

van benne egy darabotska veteményező hely, és közbe, közbe Mesgyein Egres, és Tengeri szőlő fák, Sosgya, borsostyán, rosa Som és Cziprus fák [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71].

sóshajó folyami sószállító hajó; navă pentru transport sare; Salztransportschiff. 1754: sokszor a' Sos hajokkal fel felé menvén^a, az említett Marton kívül lévő uton husztuk a' Sós hajokat [Vulcsesd H; GyK. — *A Maroson]. 1773: az Exponens Ur eő Nga Gornikja mondá á Révésznek hogy tásztáná vissza a rév hajot, mivel á Sos hajok el mentenek [Guraszáda H; BK. Kaprár Petru (36) educillator vall.]. 1779: az Utrumban declaralt Sziget körül volt véve a Marossal a Sos hajok Gyogy felől valo Részin a Marosnak jártak [Gyalmár H; BK ad nro 450 Jákob Adám (70) zs vall.]. 1795: Minémü akadályok származtanak légyen a' Sós Hajóknak szabados fel Vonásokra nézve a' Déva és a' Maros Sollymos közt le folyó Maros Vize Arkában meg látni nem terhelletnek | az Sós hajók minden akadály nélkül bátron járhatanak Helytelenül attá fel tehát Hajós Mester eő Keeme a' Gátnak a' Sós hajókra nézve akadályos voltát [Déva; Ks 73. 74. VII. 108]. 1825: Azon Királyi Sos Hajok(na)k 's Hajókbéli Requisitumoknak neme és Száma s azoknak árra' [JHb Jósika János főispáni ir. — *Köv. a fels.]. 1848: Mikeháza felől az hol a Kis Szamos a Nagy Szamossal egyesül, és az hajdoni időben Úsz révnek nevezetett azon okból hogy a Sos Hajokra azon helyen rakattatott a terüh [Dés; EHA].

sóshal sóval tartósított hal; pește sărat; in Salz gelagerter Fisch. 1574: Vrbeger gergel azt vallia hogi Eo adot volt fl. 100 Ezwstre Zabo Simonnak kit mykor az hagiót Ideore Meg ne(m) adot volna vgy fizette neky az Sos halat p(ro) fl 69 [Kv; Tjk III/3. 314]. 1581: Vgian ezen Gat Keotestoro(n) kenyere bora húsra sosz halra Molnárokra ment keolchegere d. 51 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chanady Thamas mb kezével]. 1585: waiat wottem Pecz olait Sos hal fozny f — d 2 [Kv; i.h. 3/XVIII. 17b Gellien Imre sp kezével]. 1620: Soos halakrul. Egy tonna Heringtül f —/25. Egy Masa uizatul f —/20 Zaz Barillatul f —/50 Egy keötes Habarniczatul f —/6 [KvLt II/69 VectTr 16]. 1621: az Tatar keöutetek erkezuen heten gazdalkotta(m) nekik ez szerent Sos halat attam nekik feozni ket fele képpe(n) [Kv; Szám. 15b/XI. 24]. 1735: Sósos halnak való kis Désacska [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1740: mostan küldöttem G(róf) Ur(amna)k egy fazekban olt beli Sos halat 12öt [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

sósház sóraktár; depozit de sare; Salzlager. 1681/1748: ki jövőn vagion egy pitvar, melynek fele Sós ház [Balázsva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

sóska 1. mácriş; Sauerampfer. 1735: egressel, soskaval etc gyengén savanyított étkekből gondolom hogy ehetik Excellentiád [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1797: Murok Dr. 6 Sóska Dr. 6 Spenot Dr 3 [Szszág; IB III. R. CXLV/22].

2. télire eltett sóska; mácriş conservat (in ojet/saramurá); für den Winter eingelegter Sauerampfer. 1746: Egy üvegben félíg sóska [Vargyas U; DanielAd. 256].

sóskafa sóskaborbolya; drăcilă; Berberitze. 1778: Megy fa 20. Sóska fa I. Akátz fa I [Mezőzáh TA; Told. 18].

sóskáposzta 1. sóval tartósított káposzta, savanyú káposzta; varză murată/acrá; in Salz gelagerter Kraut, Sauerkraut. 1582: 12 January veotte(m) karazt Ib. 8 d. 24 sos kapozta feozny d. 4 [Kv; Szám. 3/V. 158 Lederer Mihály sp kezével]. 1589: Kapozta dolga. Restantiara Maratt volt sos kapozta Ket haddal [Kv; i.h. 4/XI. 4b]. 1590: Kouetkozyk Az Wr Kochniayara vallo keolchege veottem Sosz kapoztat 16 feyet f.4 d 56 [Kv; i.h. 4/XX. 31 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1595: Racz Andrasnetol veotte(m) 7 Chieber soos kapoztat d 84 [Kv; i.h. 6/XVI. 87]. 1647: Ket kad Soos kaposzta No 2 [Drassó AF; BK 48/16]. 1680: egy hordoban sos kaposzta [A.porumbák F; ÁLT Inv. 19]. 1710 k.: Vacsorám aszú szilva főve és szárazon sós, nyers káposzta pecolajjal [BÖn. 690]. 1761: 3 Káposztás hordo, az egyik(en) sos káposzta [Szászvevssződ NK; JHb XXII-1/31.24]. 1781: Tiz fő Sos káposzta 10 xfr [Óraljaboldogfva H; Kf]. 1833: Két bé feneklett fa abronts(u) hordoba Sos káposzta [Katona K; Ks 73/55]. 1849: egy hordotska sos káposztát el éltek [Dés; DLI].

Szk: *fejér* ~. 1585: wöttem feier sos kapoztat d. 3 kek kapoztat ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b Gellien Imre sp kezével].

2. sós/savanyú káposztából készült étel; mincare gătită din varză murată/acrá; Speise aus Sauerkraut. 1585: Zos (!) kapozta az swlthez d. 2 [Kv; Szám. 3/XXII. 56]. 1591: 17 die January Az zaam veoveo vrainnak fezettem Ebédett Tük Mont d 3 Feher húst fezny d 8 Sos kapoztat d 10 [Kv; i.h. 5/I. 5–6]. 1625: 29 Aug. Az Guber. eo Naga konjhajara attam Ebedre ... Egi Conder sos kapoztat | gazdalkottam ... Ebedre Sos kaposztat d 20 [Kv; i.h. 16/XXXIV 79, 87].

sóskáposztás savanyú káposztával készült (étel); (min-care) gătită cu varză murată/acrá; mit Sauerkraut gekocht (Speise). 1710 k.: Kiváltképpen a káposzta nekem nemcsak étel, hanem orvosság is volt ... A sós-káposztás hús máig is minden csemege specialénál kedvesebb étel előttem [BÖn. 514].

sóskás sóskával benőtt; năpădit/acoperit de măcriş; mit Sauerampfer bewachsen. Hn. 1743: A Sós-kás Völgybe (sz) [Fejérd K; EHA].

sóskavíz sóskalé; zeamnă de măcriş; Sauerampferwasser. 1679: Gjôngi viragh első vize nro 2. 2dik vize nro 2. 4dik vize nro 1. Sóska első vize nro 3. 2dik vize 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

sóskút sósvízű kút; fântină/izvor de apă sărată; Solebrunnen. 1805: Ezen helynek a' Kereszturfalva felé valo bútújébe vagyon két sos kut, egy a' Fiatfalviaké, más a' miyénk Kereszturfalviaké, melyekből minden héten kétszer szokott a lakósnakn sósvíz adattatni [Szkr]. 1817: hogy pedig a' Soós kut sokszor bé zárva volt ... mindennek(ne)k a' Contrás légien fundamentalis oka [KLev.]. 1818: A' Pusztá Csáni Határon a' Felsőbbség engedelmeből Sós kut nyitattván ennek gondviselésére arra alkalmazatos, 's Hittel köteles orizót Contrás kellett tenni [Torda; TLt Közíg. ir. 1216]. 1823–1830: Kassel városa. Nemigen termékeny tartomány, mindazonáltal Van vasa, más mineráléja és sós kútjai [FogE 247]. 1826: A sos kut Visitatiojara Rf 1 xfr. 12 [Szkr; Borb. I]. 1832: a' Dési Sós Kút Contrássá Kántor István nagyon előregedett [Dés; DLT 330].

Hn. 1500: unam piscinam supra dictum Soskwh^a [TelO II, 241. — ^aSomkerék (SzD) körny.]. 1641/1757: az Ösvényen alól a Sos kut felől (sz) [Gyalu K]. 1661: az Sos kuttera jü vegel (sz) [Bádok K; BHn 23]. 1668: az Sos kut foljama [M.szová K]. 1698: az Sos kutnál való föld [Csekela-ka AF]. 1703: A Soós Kút [Nagyiklód SzD]. 1754: a Sos kutnak a lábaján (sz) [Nádasdarác K; KHn 249]. 1773: Az Sos Kut szeriben (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. 1780: Közél a Soss Kuthoz [Búrjánosbuda K; BHn 42]. 1782: egy hupa hupás gödrös helye mely vagyon a Sos kuton alól [Dés; Hr 7/8]. 1823: a' Sos Kutnál (sz) [M.bece AF]. 1839: A' Soos kuthaz el vetődött [Nagyernye MT; MRLt]. 1862: A Sos kutnál (sz) [Tompá MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sósmezei Sósmező (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sósmező/Glód; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Sósmező. 1. Sósmezőhöz tartozó; din/care ține de Sósmező; zu Sósmező gehörendig. 1694: Sósmezei Malom va(gyo)n benne egy merő Veka, egy vajtoko, es Varnak valo Ket Hordo [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul de origine a persoanei respective; als auf den Abstammungsort bezogener Attribut. 1614: Markos Sosmezej, Kúuaruidekj [KCs IV/91]. 1693: Sosmezei Kővárvidéki Filep Pál [MbK 72].

sósos sós talajú; cu sol/pămînt salin/sărăturos; mit salzigem Boden. **Hn. 1764:** a Sósosban (k) [Ne; EHA].

sósság vminek a sós volta; salinitate; Salzigkeit. 1710 k.: A vétkek, vitiumok között leghajlandóbb voltam a haragra ... annál is inkább pedig a Venus vagy fajtalanságra, mely is felette igen gyötört a vérem, magom nagy bővsége és melegsége, sóssága miatt [BÖn. 506].

sós sajt caș sărat; salziger Käse. 1589: Az mint penigh az Anak az luel componalassa volt hogy minden hwy Juh wtan kett Sos sajtot, ket teomleot egy vider ordatt az az I bizonitsa meg az A [UszT]. 1788: most két lovon küldök egy dása frís vaját. 80 tojást egy Sos Sajat, 12 kászt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

sós szekér sószállító szekér; căruță pentru transportat sare; Salzwagen. 1659: Az sós szekerek is elérkeztenek [TML I, 368 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1665: Az debreczeni jó vasas sós szekerek, az ágyukat le vevén az ágyárúl, el bírnák [TML III, 357 Boldvai Márton ua-hoz]. 1681: Vasár vám itt orszagos sokadalom nem esik hanem heti vásár, es ilyenkor Minden sós szekertől egy egi so, ha mas vármegyéből való [Hátszeg; VhU 150]. 1770: szokunk volt vámolni mind terhes soos szekerektől, mind másféle magok dolgokban járo terhes szekerektől egy egy pénzt [Szúv; JHbK XL/8]. 1772: egy Garasnál több vámot nem vött a' sos szekerektől több Vámot vőtenek volna [Kozárvár SzD; DLt].

sóstej savanyú tej; lapte acru; Sauermilch. 1586: Az Juhoknak, Baranyrol, Giapiayrol, Beorieól, Saytiarol, Waia-rol, Thuroiarol, Sosteyereol hozza tudwan, Meny maratod kezenel az Zamwetel vtan eg' Summaba mindenik felet proventusba megh Mutasson [Kv; PolgK 19]. 1589: Türo

Zama es Sos Tey Zama Adot uolt ó keglmek Restantiaba Ket Berbencze sos teyet Vagio(n) mostan kit en Idemben chinaltak haro(m) eoreg berbencze sos tey [Kv; Szám. 4/XI. 12]. 1591: Sos teinek valo deberke VI | Sos tej deberkewel II [Kv; AggmLt A. 53]. 1628: ket sos teinek valo deberke az edgyikben fenyő mag [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1656: Sos teinek valo fenyő berbencze. Nro 4 [Doboka; Mk Inv. 5]. 1669: Sos Tej Nr 18 Edes Tej Nr 11/4 [Fog.; UtI]. 1679: Sós Tej Kissebb, s nagyub Vannaival nro 19 ... Alutt tej, felestől, őregh fazekkal nro 35 Sós tej ala valo dásacska nro 12. Sos teinek valo Atalagh nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 116]. 1680: Száva Péter küldött Egy deberke sós tejet [Ebesfa; AUt 384]. 1687: Egy sos Teinek valo Déberke [Veresmart TA; Berz. 11. 87/1]. 1725: Sósos tejet percipialta(m) 2 deberkevel [Kv; Szám. 54/IV 11]. 1748: Sós téjnek valo dása nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

Szk: *teifel* ~. 1678: Egy deberke teifel sóstejet [AUt 211]. 1680: Száva Péter küldött egy deberke teifel sós tejet [Radnót KK; AUt 386]. 1687: Item külön Asszonyunk őnga számára teifel sóstejet 1 deberkével [Ebesfa; AUt 567] * *teiffeles* ~. 1678: Egy deberke teiffeles sóstejet | Teiffeles sóstejet egy deberkével, vas. 1 [Ebesfa; AUt 213].

sóstejes 1. sóstej tartására/szállítására való; pentru păstrat/transportat lapte acru; für Sauermilchlagerung/lieferung. Szk: ~ *bödölő*. 1600: Eot sos Tejes Beódeólyenek megh keótesetől Haro(m) haro(m) penzeuel teze(n) d. 15 [Kv; Szám. 9/XIII. 14 Damakos Máté sp kezével] * ~ *cseber*. 1676: Vagion benne sostejes eőregh cseber no. 2, mely mostan tele tej fellel [Sárkány F; UF II, 756] * ~ *deberke*. 1600: keotttettem megh hett Czebret, Eott sostejes deberket, attam teolle d 16 [Kv; Szám. 9/XII. 75 ígyártó Simon isp. m. kezével]. 1633: Egi sos tejes deberke f. — d. 8 [Kv; RDL I. 103].

2. ~ *leves* sós savanyú tejjel készült leves; supă facută cu lapte acru; mit Sauermilch gekochte Suppe. 1584: Diossy Mathias hwty wtan vallia Jeowe hozza(m) egy darabant Weón es kewana hogy Sos teyes lewest chinalliak [Kv; TJK IV/1. 250]. 1593: Die 19 Xbris Az melj Olaz kapitan fogwa wolt Constantinopolban es el zaladot gazdalkottam neky Soos teies lewest [Kv; Szám. 5/XXI. 135].

sóstó sós vizű tó; lac de apă sărată; salziger See. **Hn. 1514:** piscine Sostho nuncupate territorio possessionis Somkerek [Tóhát BN; TelO II, 335]. 1643 u./1770 k.: in Sóstomartja (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. 1659: Az Sos toban (sz) [Kide K; BHn 86]. 1676/XVII. sz. *eleje*: Az Sos To Farkan fellyül (sz) [Nagyercse MT; EHA]. 1681/1748: A Sós Tonál lévő Kis föld [Balázsfva AF; EHA]. 1693: A' Sós Tób(an) | edgy darab rét, melyet Sós tónak hinak [Marossztygyörgy MT; MMat. 311]. 1767: A Sos Tó Szerbe (sz) [Póka MT; EHA]. 1800: az Aroktol fogva a Soosto Forrásaig [Kide K; BHn 96].

sóstóbeli Sóstó nevű helybeli; din porțiunea de hotar numit Sóstó; aus dem Ort namens Sóstó. 1693: az Sos toballi föld [Sszgy; EHA].

sósugorka (sóval tartósított) savanyú ugorka; castravete murat; saure Gurken. 1591: veotttem Ecetes es Sos wgor-katt f — d.5 [Kv; Szám. 5/X. 31]. 1595: Racz Andrasnetol

veotte(m) Soos vgorkat per f — d 32 Zekely Balintnitól
veotte(m) Soos es Szoatlan Vgorkat per f — d 12 [Kv; i.h. 6/XVI. 77]. 1673: 1 Cseberben sós Ugorka [Gyf; Ut]. | Sos ugarka egy veder ket ejtel m 1/2 [Fog.; UF II, 559]. 1684: Sos Ugorka 5 üveggel nr 1 /7 [Porumbák F; Ut]. 1685: Be szott telelesre valo Sos Ugorka Uvegekben in vas 3 [uo.; Ut]. 1688: Sós ugorkát egy deberkével [Ebesfva; AUt 580]. 1827: Ót Zöld Kanta tele Sos Ugorkával [Koronka MT; Told. 34]. 1849: egy deberke sosugorkának valo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

sósóvíz sôt (és más ásványi anyagokat) tartalmazó (gyógy)víz; apâ minerală sărată; salzhaltiges Mineralwasser. 1594: Az Somlyoy maior hazban Soos viznek valo kadachka vagyon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–7]. 1621: Veöttvnek egy kadachkat sos viznek p(ro) d 28 [Kv; Szám. 15b/VII. 25]. 1697: it(t) ivut(t) sos vizet az ifiu as(s)zony [AIN 153]. 1748: Volt gyanuja, ha Vizi kország is volna rajta, mert az ellen is orosolta magát, Feredezett Sos vizb(en) [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1782: az Mlgos Ur az Radnai savanyó és sós viznek látogatására szándékozik [Szentmargita SzD; SLt 17 Nemes József P. Horváth Jánoshoz]. 1805: Ezen helynek a' Keresztúrfva felé való büttyjébe vagyon ket sos kut melyekből minden héten kétszer szokott a lakosoknak sósóvíz adatatni [Szkr; EHA]. 1817: a' Soós kut néha néha bélett légyen zarva, akkor midőn Soós vizet ki osztogatni az Exponens tartozott volna, azis igaz | Contrásnak hogy ide visába meg tétetett az Exponens eő Kegyelme ... soós vizet nekünk ki osztogatván ugy kötelendre a' falujába viszsza utazatt ... Soós vizet minden héten a' maga idejébe ki adni meg jelent [KLev.]. 1847: egy átalagatska sos vizet kaptam [Dés; DLt 891].

Hn. 1591: Sos viz kéozbe az erdő sarkolatban (sz) [Szkr; EHA]. 1697: Az Sos vizen tul (sz) [Hidvég Hsz]. 1765: az Sos viz nevű réten az Roka lyuknál (k) [Bágyon TA; EHA]. 1805: A'Sos viznél az innen valo Lábokba (sz) [Szkr; EHA]. 1843: a' Sos viz torokban [Bágyon TA; EHA]. 1850–1860: sosviz (sz) [Hidvég Hsz; EHA].

sósóvizes sósóvíz tartására való; pentru păstrat apă sărată; für Salzwasserlagerung. Szkr: ~ hordó. 1833: Egy 3. vas abrontos Soos vizes hordo [Katona K; Ks 73/55]. 1849: Egy sosvizes Hordo [Szentbenedek SzD; i.h.].

sósószállítás sófuvarozás; transportarea sării; Salztransport. 1592: Kewöttkezyk Rendt zerendt Az Soo Zallyttas Collosrol gyalwik (!) [Kv; Szám. 5/I. 91]. 1677: Ordinarié a' Székelység sem só szállításra, vagy egyéb tereh viselésre ne kenszeritessenek | Aknákról valo só szállításra, Vármegyék, Szászság, Székelység, ne kinszeritessenek | Aknákról valo só szállításban a Szamoson, Maroson lévő Gátakon akadályok lehetvén, Commissariusok által rectificaltassek [AC 240, 251, 252] | Az kertelők eő nagyságok számára való vas szállítással tartoznak Szeredáig és az aknáról hámor szükségire való só szállítással [CsVh 57].

sósószék sós hely; loc/pămînt salin; salziger Ort. **Hn. 1604:** Az So szekben ket Nyl szena Rhet [Jedd MT; EHA]. 1664: a Sós Széken egy szélében (sz) [Ne; EHA]. 1681: Sós szek nevű szél föld (sz) [Vh; VhU 44]. 1750: a Sós Székben (sz) [Cserefva MT; EHA] | Sós szek [Koronka MT; EHA]. 1756: Sós Szék nevű helyben (sz) [Kozmás Cs; EHA]. 1767: a Sós szek felé rug egy hold föld [Ne; DobLev.

II/380. 3a]. *XIX. sz. eleje:* A Sós Székbe(n) [Mezőbánd MT; Hr 3/37]. 1864: Sósószék ez valami sos és gérás hely [Folyfva MT; Pesty, MgHnt. 28. 59b].

sósószékbeli Sósószék nevű helybeli; care se află în porțiunea de hotar numit Sósószék; aus dem Ort namens Sósószék. 1764: a' Sós Székbeli kerek Rét [Cserefva MT; Told. 30].

sósószékér sósószállító szekér, sós szekér; căruță pentru transportat sare; Salztransportwagen. 1672: Csak én jobbágyimnak nyolcz sós-szekereket hetven ökörrel hajtották az krajnaiak Munkácsban s többeket is [TML VI, 386 Gyulafy László Teleki Mihályhoz].

sósószikla sóhegy, sôt tartalmazó hegy/szikla; stei/stîncă de sare; Salzfels. 1834: a Bilaki Sós-Szikla őrzésére Kamarai költségen épült Várdház [LLt].

sósószínű szürkésfehér; gri albicios, grauweiß. 1815: egy bors és Sós színű mellértes pantalon Nadrág [DLt 473 nyomt. kl]. 1825: egy otska kevert sós 's bors színű Frack [DLt 736 ua.].

sótalan I. mn 1. nem beszózott, friss; nesărat; frisch, ungesalzen. 1679: Ket ejtel sótalan írósvajat [AUt 205]. 1742: küldöttem ket tegnapi napon vizből ki vet Szepej sótalan Galóczát s ket per halat [Imecsfa Hsz; ApL 2 Imecs Antal Apor Péteréhez]. 1787: Moston egy szekeret fel indítván rakattam reá ... 3 darab sótalan friss írósvajat egy kazupb(an) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1788: küldtettem konyhára valót ... egy désa sótalan friss vaját [uo.; BK. ua. — *Fels-ból kiemelve]. 1792: ez uttal e nevezetes napra igen kevés poltolhattam a konyhát, mert egyebet nem küldhettem 200 Tyuk, 8 Lud tojásnál, egy désa Sótalan Írósvajnál [uo.; BK. ua. — *Folyt. a fels.].

2. sóval nem izesített; fără sare; nicht mit Salz gewürzt. 1710 k.: a sótalan kenyér a hasamat elcsapta vala, mert a párisi kenyér majd olyan, mint az erdélyi városi kenyér: jó, de igen sótalan | a szegény községnek a sótalan kenyértől való megmentésére névze Magyarország s Erdély árendájuk meg a kamarától a sôt egészen 500.000 Rh. forintban ad summum [BÖn. 592, 922]. 1823–1830: igen jóízűek a kenyerek*, ha a sótalan lehet jóízűnek nevezni [FogE 192. — *A németországi Halleban].

II. hsz sótalanul; fără sare; salzlos. 1823–1830: Itt ebben a környékben a kenyeret is sótalan sütik s minthogy háznál nem sütnek, tehát a kenyérsütőktől veszi mindenféle ember a kenyeret; az hamar elkelvén, sótalan is meg nem romlik [FogE 192].

sótalanul az állatok számára kitett só nélkül; fără drob de sare pentru lins; ohne für die Tiere ausgelegtes Salz. 1695: Az mindenféle marhák sótalanul ne tartassa(na)k [Marossztkirály AF; Told. 2].

sótartó I. mn 1. só tárolására való; pentru păstrat sarea de bucătărie; zum Salzlagern. Szkr: ~ bocska. 1631: egy sotarto bocsyka* [Fog.; UF I, 401. — *Fels-ból kiemelve] * ~ désza. 1685 e.: So tarto kis désa Nro. 1 [Borberék AF; MvRKLev. Urb. 16]. 1717: Az Czipo tarto kamara, melyben talaltott egy só tarto Désa* [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5. — *Fels-ból kiemelve]. 1758: egy kártos egy gyertya marto kártya, egy sotarto désa, egy Juh fejő ga-

lata [Nagylak AF; KGy] * ~ *kártya*. 1736: So Tarto kis kártya I [Várhegy MT; CU XIII/1. 93].

2. ~ *kamara* sótároló kamra; cãmara unde se pâstrează sarea; Salzammer. 1756: harmadszor a' So tarto kamaráb(a) ugyantsak erővel meg nyomott [Galac BN; Wlt Anyigutza cons. providi kertész Gergely (24) j b vall.].

II. *fn* solniță; Salzfaß. 1573: Hendrich Mihal azt vallia hogy Eottues Ianos egy Sotartot hozot volt [Kv; TJK III/3. 239]. 1595: Egi oh Sotarto egy darab kalannal M — p 44 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1629: Egy fedeles kupa, so tarto is benne, es giorttia tarto melliet aestimaltunk tt f 94. d. 70 [Kv; RDL I. 132]. 1650: Az So Tartokatt töltöttem megh Borssal Gyömberrel d 20 [Kv; Szám. 26/VI. 427]. 1673: az Ifju Eötvösnek az so tartort, es az Hopmester Bottjáért adtam f 2/150 [Utl]. 1730: egy nagyoscska So tarto [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1736: Az hintó derekában, az ló felől való ládában hordozták a pohárszék egyetmást, úgy mint abroszt, asztalkeskenyőt, sőtartót s affélét [MetTr 369]. 1770: Egy Sotarto viseltes [Usz; Pf]. 1781: So tarto három, ketteje Hollitsi; egyik üveg [Koronka MT; Told. 10]. 1804: Sotarto faty portzellánból [Borosbenedek AF; SLev.]. 1812: a tisztelt Groffné hogy pedig so tartokot és gyertya tartokot vitt el légyen én azt nem tudom [Héderfája KK; TB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

Szk: *aranyos* ~. 1595: Egi mereo Aranyas labas soh Tarto Az kj ponderal M I p 35 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1637/1639: Egi bertüs aranyos so tarto küül mereo aranyas nyom m. I p 24 f. 24 [Kv; RDL I. 111] * *bertüs* ~ → *aranyos* ~ * *capás* ~. 1697: Aranyas Czapás emberképes Sótartó [KGy] * *egyes* ~. 1801: Két édgys Sotartók [Kv; Ks] * *fedeles* ~. 1740: Egy Filigrand munka, ezüst aranyos fedeles sótartó [Ne; Told. 19] * *fedeletlen* ~. 1677: Egy fedeletlen sótartó v(a)(e)t f—/06 [Kv; RDL I. 155b] * *háromágú* ~. 1651: Edgy három agu Soo Tarto Arannyas [WassLt Wass Judit kel.] * *holyagos* ~. 1673: Egy kerek holyagos aranyas sótartó [Fog; Utl] * *kerek* ~. 1655: Egy kerek sótartó nyom M I [Kv; RDL I.29] * *kerekded* ~. 1683: Két kerekded merőb(en) aranyazott so tarto [Utl] * *lábás* ~ → *aranyos* ~ * *megaranyozott* ~. 1806: I meg aranyazott Soo tarto [Ne; DobLev. IV/897. 1a Árva Dobolyi Sándor lelt.]. 1839: két meg aranyazott So tarto [Nagylak AF; i.h. V/1225] * *merő* ~. 1611: egi mereo so tarto faból czinalt [Kv; RDL I. 80] * *négyyszögű* ~. 1628: Egy Ezwst negy szeghio Soo tarto [Gyalu K/Kv; JHbK XII/55. 4].

Vö. a cserép-, ezüst-, fenyődeszka-, márványkő-, ón- és üvegsótartó címszóval.

sótartócska kis sőtartó; solniță mică; kleines Salzfaß. Szk: *aranyos* ~. 1651: Edgy nedgy szegű Arannyas So tartoczka [WassLt Wass Judit kel.] * *kerek* ~. 1711: Kis kerek sőtartocska [Told. 19]. 1730: egy dupplás fedelű kerek Sótartoczka [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * *négyyszögű* ~ → *aranyos* ~.

sótartó-mérce söt adagoló edényke; vas mic pentru măsurat sarea; Salz zumessendes Töpfchen. 1685 e.: So tarto kis mércze Nro I [Gyf; MRKLev. Urb. 25].

sotíros szőr pamutféleség; un fel de bumbac; Art Baumwolle. 1788: 14. darab varrani való sotíros Szőrök [Mv; TSb 47].

sótiszt sóhivatalbeli tisztviselő; funcționar la administrația salinelor; Beamte(r) im Salzamt. 1771: a Sollymasi portushaz a So Tisztek házához sok Tölgy fát vittenek a Vetzeli Katanák [Vecel H; Ks 93. 19. 6].

sótízsztég sóhivatal; administrația salinelor; Salzamt | sóbánya-igazgatóság; direcțiunea ocnei; Salzgrubendirektion. 1807: Az Parajdi Tekentes Soo Tízsztég [Korond MT; UszLt ComGub.]. 1815: én előre tudtam hogy kudoztat nyerendünk, de nem volt annyi erőm hogy a' Tks Soo Tízsztéget az iránt Capacitállyam [Kolozs; SLt Koronka Lajos Margitai Jánoshoz]. 1818: A' Maros Portusi Soo Tízsztégnek a Hajosok oblatuma Tárgyában küldett válasza [Ne; DobLev. V/1017] | A Pusztá Csáni Határon ... Sós Kut nyitattván ennek gondviselésére Contrást kellett tenni szolgabíró Kasza Joseff Ur a' Contrást mindenféle Közterhek hordozására kívánta szorítani; a' Contrás Tyivorán Juon ezen szokatlan terhelhetését ide a' Soo Tízsztéghez bé panasolta; a sőtízsztég a' szolgál Biro Urat betsülletesen meg kereste és a' Contrás törvénytelen hurcolásától meg szűnésre kért (!) [Torda; TLt Közíg. ir. 1216].

Szk: *királyi* ~. 1806: Az Tekentes Magistratus az Katanák Számakra Kolosvárol profiantnak való kihozatalára ezen modat tanalta fel, hogy ... egy rendben ezen K: So Tízsztég, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt Közíg. ir. 583]. 1822: a' Déés Aknai Királyi Sótízsztégtől a' Sáros Berkeszi^a Apro Sótízsztégnek meg hagyatott^b [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó áruló biztos jel. — ^aSárosmagyarberkeszi (Szt). ^bKöv. a részl.]. 1832: Az ezen Kir: Sótízsztégnél lévő Géppellyes Lovaknak a következő idei Téli tartásokra 42 szekér jó minőségű szénának adminisztrálata ezen Kir So Hivatalnál tartando Licitatio Uttyán lévén meghatározva [Torda; TLt Praes. ir. 1158].

sótőmeg (kitermeletlen) sómennyiség; zăcămint de sare; (ungeförderte) Salzmenge. 1688: köröskörül majdnem határalan sőtőmegek a benn foglalt legtisztább sóval együtt érintetlenül maradnak [Désaknai városi lt].

sótörő darabos só törésére/aprítására való; pentru pisat/zdrobit sarea; zum Salzbrechen. Szk: ~ *favályúcska*. 1688: Egy só törő fa valyúcska [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3] * ~ *fa-mozsár*. 1636: egy só teőrő fa mosar teőrőjeuel keszen [Siménfva U; JHb Inv.]. 1648: Az másik szobában egy deberke, egy sőtörő fa mosar törőstől [Porumbák F; UF I, 898]. 1669: Egy sőtörő fa mosar [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] * ~ *mozsár*. 1771: Máktörő Mosár egy I Sótörő Mosár egy [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158].

sótörő-malom sóőrölő malom; moară de măcinat sare; Salzmühle. 1638: Ezen tul vagion eggy uy kasa es soo teőrő malom hat nilra [A.porumbák F; UF I, 665].

sóút sószállító út; drumul sării; Salzweg. 1818: A So út és a' Deberke igazittatlanul áll [Dés; EHA]. 1838: A So Ut felől a Mészárszékhez menve vagyon egy fa hidatska [Km; KmULev. 2].

Szk: *országos* ~. 1820: a Somkut felé menő Országos Sótút a hely színén meg vizsgálván azon utnak egész a Somkúti Völgy torkolattáig lévő része ... rövid időn járhatatlanná válik [Dés; EHA].

Hn. 1729: So Utra hagoban (sz) [Pálfa U; EHA]. 1822: Az Ugy nevezett Somlyai So után Déés és Somkut között a Somkut felől folyo Deberke patakan hid [Dés; EHA].

sóvágás sófejtés; extragerea sarii; Salzhauen. 1599: az kamaraispanak fizettem az so wagersert f 4 [Szám. 8/VIII. 6 Valentin Zigiarto sen. isp. m. kezével]. 1627: az kik alkalmatossak volnanak az Varosban valok es lakosok közül az Soovagasra, azon Deesi varasunk(n)ak birayual az Kamora Ispanok eggiet ertuen az ollianokat Szent Peter napban az réghi usus szerént az Soo vagozra el rendeluen szoktak vala ökött megis posztolni [Dés; DLT 356]. 1745: Tatár Mihálj ... nállam lakván, Sovágásából szerzett 30 frkat [Torda; TJKT II. 12].

sóvágó 1. sófejtő munkás, ciocănaș, muncitor care sparge sarea în ocne; Salzhäuer. 1584: az varas molnabwl Jarnak rizek a sowagoknak awag nem | hogha Jari Az varostul fizetisek az so vagoznak awag nem | Az mi pedig az aknabeli és So vagoz között walo dolgot nezi, azt my nem Erthywk [Torda; DLT 212]. 1591: Ertuin az Vrnk Commissariussa as sowagoknak Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok ninchen az Teoruin dolganak Igazgatasaban [Dés; DLT 233]. 1671: Az Sóvágók ... és aknához tartozó szolgálak, a' kamara háztól el nem szakasztnak [CC 48]. 1677: Ov Thorda Városa immunitása; Sovágók a' Biráktól halgassanak és fűgjenek Törvények dolgából [AC 265]. 1687: Sz. János napban mikor minket bé posztotztanak közenségesen mind Sovagok és Aknai szolgálakul adatat Kamara Ispán ur(am) a szokás szerént akkori vendégségünkre két alávaló marhákat [Sziget Mm; Törzs]. 1727: Nyári András mint Soó Vágo ugy lakik Aknán [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 1]. 1746: az Articulus verbo tenus innuallya, hogy a' Sovágók a Törvény dolgában a' Város Hadnagyától dependallyanak [Torda; TJKT III. 88]. 1773: nem acceptáltatnak ollyanok kik jó sóvágók volnának 's örömost is, vágná(n)ak [Vizakna; JHbB VIII]. 1809: A' Sovágoknak száma mind eddig csak 40 főből állott, mivel közönségesen esztendőnként 20, 30, de 40 voltárok is az aknába bé szoktak volt járni, és ezért nem volt Szükség a' sóvágók számának szaporítására [Parajd U; UszL ComGub. 1743]. — L. még AC 245.

Szn. 1444: Johannes Sovago [MNY X, 376]. 1590: Sowago Mihaly B 8 [Kajántó K; GyU 15] | Souago Balas [Km; GyU 11]. 1605: So vago Andras [UszT 20/41]. 1614: Souago Janos Zeky zs. Souagho Janos Zeky jb [Mezőmádas MT; BethU 11, 29].

Hn. 1736: Tordan az Sóvágó uttzában [Torda; TJKT I. 102].

Szk: ~k kapitánya. 1683: Mi okon kellett Nemes Kegyess Istvan es Borbely Istvan so vagoz Kapitanyat in jus adtrahalnem [Dés; Jk] * *posztos* ~ hivatásos (nem önkéntes) sófejtő munkás. 1584: az poztos sowagok semmi zolgalattra nem keotelesek sem a Malomhoz sem az gatht keotitre sem egeb varasi zwksiges zolgalatokra | mitsoda hatalma ligen az varosi Bironak az poztos Sowagokon | Tartozik az poztos sowago az biro pechitre eleo jwni Teorwinre de ne(m) eleb hane(m) veczernie zekre ha hwl pedig rea ne(m) Irkeznek Tahat twdoman tittellet tartozik az birak eléott mynthog semmikippen az fejedelem dolgatwl nem Irkeztos rea es hogh Arra keoteles [Torda; DLT 212]. 1658: posztos so vagoz [KvLt III/420].

2. mesterségnevként vn + kn előtt v. után; înainte sau după nume + prenume indicind meseria cuiva; als Berufs-

bezeichnung vor oder nach Familien- + Vornamen: 'ua, idem' 1584: Nagy Gaspar Soo Vago-Desy | Nagy Lörnychy Deesy Soo Vago | Zabo Andras Deesy Soo Vago | Szouak Görgy Deesy Soo Vago [Dés; DLT 246]. 1625: Monos Imre so vago (25). Nagi Kovacz Janos so vago (45) [Korond U; UszT 180b]. 1771: a Sovago Sebestyén György fia Josi is meg támadot volt benünket [Dés; DLT 321. 6b].

sóvágó-bíró a sóvágók bírja/vezetője; conducătorul ciocănașilor; Steiger der Salzhäuer. 1584: Hog valami ember eolist wyr ontast werekedist lopast paraznasagot es egeb hatalmaskodast az sowago biro ne(m) igazgathat hane(m) mindent Az varas biriaia igazit el | az sowago birois eskwit az Tanach kezöziben Es az sowagok filik tiztelik beotswllik az varas biraiath [Torda; DLT 212]. 1594: Zekely György Deesy Soo Vago Biro [Dés; i.h.]. 1673: Drincz Marto(n) mostan Ó Tordáb(an) lakik Sovágó Biro [Teremi KK; SLt R. 32 St. Menyhart (50) jb vall.]. 1728: Sovago Biro Káján Márton [Dés; Jk].

sóvágói sófejtői; de ciocănaș; Salzförderer- 1749: importally az Inctus Keresztes Peter(ne)k régtől fogván malitiosé gjakorlott sok aprólék lopogatásait ... nevezetesen sóvágói hivatalb(an) fungalvan, a' só lopogatás(an)is felettéb belé elegitette magát [Torda; TJKT III. 262].

sóvágóság a sóvágók testülete; tagma ciocănașilor; Salzförderergemeinschaft. 1746: a bitang marhák dolga nem a Sovágoságot hanem a Magistratust illeti [Torda; TJKT III. 88].

sóvány 1. *mn* 1. slab; mager. 1772: Sovány és magtalan asszony s kikapós is, mondják, hogy lett volna* [RettE 266. — *Gr. Bethlen Ádámné]. 1775: Wesselényiné pedig hoszszú, vékony, halovány, sóvány, szöke asszony [i.h. 358]. 1823–1830: A feleségem, mikor elvettem, magas szál, nem elhízott, de nem is sóvány ... leány volt [FogE 304]. 1894: Az egészségünk elég jó, sőt az enyém túl jó, amennyiben alacsonyul elhízta. Zsuzsika még tartja magát, ő sóvány és zörög [PLEv. 165 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szn. 1614: Souan Thamas jb [Polyán Hsz; BethU 325]. 1617/1628: Souanj Orban [Ditró Cs; LLt Fasc. 69].

Szk: ~ ábrázatú. 1805: Samuilla Brutta sóvány ábrázatu [DLt nyomt. kl]. 1838: Vaszilie Bánus vagy Bálmós mintegy 60 esztendő, közép termetű, sóvány bibértés barna ábrázatu [DLt 497 ua.]. 1846: Wálther János ... Segesvári 26 éves törpe sóvány ábrázatu [DLt 1200 ua.] * ~ *termetű*. 1809: kisség kartsu sóvány termetű [DLt ua.].

2. kevés húsú; slab, care nu are multă carne; mager, mit wenig Fleisch. 1850: Székely származásu Bara Josef két lovait tudják edgyik veres pej-kantza kisdéd, a' más hasonló szőrtü paripa a' másnál magasabb, sóványobb, gyengétske lovak voltak [Mv; DobLev. V/1303 Soos György tanátsi Biztos kezével]. 1855: Két sóvány székely fajú lovát egész ut alatt egy szem abrakban sem részletelté mégis soha fenn nem akadtak [Újfe 153].

3. rosszúl termő, gyenge minőségű; cu fertilitate slabă, sărac; unfruchtbar, von schwacher Qualität. 1571: nagtob rizze az zegenységnek feleségesteol gyermekesteol ehel halok mert Zanto feoldeknek zena fyveknek Jowayt kezébeol mind ky vettek es az varakhoz hamorhoz foglaltak holott eok annelkyis nagtob rizze hawas kezoben sovány es

zvk feolden laknanak [SzO II, 329]. 1653: ada ... egy darab szanto feoldet Zalagba illyen vegezes alatt hogy Sera Janos uram megh ganeztassa, mivel hogj az feold igen Sovany [Illyefva Hsz; BLt]. 1711: az földek sovanjok roszak [Káson Cs; BCs]. 1737: az Udvarház mellett Kaposztá-(na)k és kerti vetemény(ne)k valo oldalos Sovány kert [Buza SzD; JHb IV/22]. 1745: a Láb föld Kapusok felől valo része mind keskenyebb mind talán soványobb [Nagyida K; Told. 9]. 1772: Ezen kaszálló sovány hely lévén, négy szekér szénánál több rajta nem terem [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158] | nincsenek é ollan sovány földek, mellyek egyébbre nem lévén alkalmatosok, földi Mogyoro természetre forditathatnának? [Fejérvíz H; JF 36 Balt. Herna szb kezével]. 1774: volt ugyan Fogytokozás a Szántó Földek Terméseiben azért, hogy egyszer Sem trágyásztattak Tiszt Urami elő kigyelmék a tavuliyabb lévő leg Soványob földeket, mivel vadnak olyan Sovány Szántó Földei ... mellyek még a beléjek Vetett Magot is nehezen eresztik ki [Mocs K; KS Conscr. 81–2]. 1831: Ezen meg nevezett Helly agyagos és porondos lévén sován és csak inkább Zabnak valo Hely [Dés; DLt 904]. 1851: (A földek) mind jo helyt vagynak tsak Trágyát várnak mert soványok [Héjjasfa NK; Pf].

Hn. 1606: Az sovány labnál [Szentmárton Cs]. 1639: a Sovani oldalon [M. bikal K]. 1693 u.: egy nagy sovány pallag [Tarcsafva U]. 1701: az Sovány Torok felet az Sándor Toja nevű hely. Savan Torok [Türe K]. 1711: Aranjas pataka mellett is vagyon egy darab Föld vici(nusa) kül ez Sovány oldal belől az Foljo patak parlagul áll [Ménaság Cs]. 1745: a Tyira Patakján innen lévő sovány ormóig [Nagyida K]. 1754: a Kopátz (alias Sovány:) Domb nevű helyiség [Doboka; DHn 11]. 1782/1798: A' Sovány kutba (e) [Bágyon TA]. 1833: A Sovány Ponkba (sz) [Szöröscse Hsz].

Szk: ~ természetű. 1864: Ezen havasban is laknak marha tenyésztésből élő emberek pakulár vagyis marzimán név alatt ösmeretesek, ezek többnyire nagyon szegények oka maga a terméketlen sovány természetű föld [H; MgHnt XXI, 27a] | Sovány parag sovány természetű fekete agyagos fel hagyott parlagok [Sepsiszkirály Hsz; i.h. 18. 231b] * vmely föld ~ természete. 1789: Probálták ezen Faluk a Pityókának vetésítés, de a helynek hideg és sovány természete miatt vagy egészen el veszett, vagy a hol meg maradtottis egy magyaronynál nem igen nöhetett nagyobb [Kobátfva U; UslLt XIII. 97].

4. terméketlen; neroditor, neproductiv; verkarstet, mager. 1743: Az Kert felett egy darab Sovány Kövecses Palag [Csókfva MT]. 1756: Helységünk nem tsak kitsin, hanem kösziklás, sovány és terméketlen lévén ... majd semmi gabonánk, és szénánk nem terem ... szénánkat, buzánkat penzen veszszük [Torockó; Tlev. 9/8]. 1760: ezis sovány helyt füvet sem terem, zabnak sem jó culturara alkmatlan [Novoly K; BLt]. 1767: haszantalan Savány sárka helyen [Pete TA; LLt Fasc. 129]. 1842: oly fekvést sovány hely, hogy nem érdemli meg a' fel szántást [Kakasd MT; DE 2].

Szk: ~ patakkó. 1781: a víz Szentkulést Juvon örökségit ... egészen el púsztítá helyin most tsak a Sovány Patak kővek vagynak [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

5. satnya, rossz minőségű; de proastă calitate; verkümmert. 1675/1759: (A szőlőt) az Collegium el akarná adnj mivel igen sovány [Ne; DobLev. III/651. 16a]. 1786: A' Setét Völgy bértzin egy Sovány Kaszálo [Mezőbánd MT; TSb 51].

6. gyenge, erőtlen; slab, de proastă calitate; schwach. 1717: Mult esztendei Borokis éppen sovány, és erőtlenekek Voltak [Sárd AF; UI].

7. nem tápláló, nem ízletes; sárácacios, fără gust; nicht schmackhaft. 1596: Jelemtette vala azért az gazdazzoni hogj minde(n) nap ket vttal 12 penz arra hust veött ebedre es vachorara, Azt (!) penigh chak vizzel sowal igen sowan volt, hanem egiebbel kellett fedőzni [Kv; Szám. 6/XXIX. 172 Bachi Tamas sp kezével].

8. szűkös; plin de lipsuri; dürrftig. 1669: Én, Uram reggel Sebesvárbán megyek kevés sovány szüretem alkalmatoságával [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1700: a' mostan csak legközelebb reank jövendő dragasagban es sovany szűk időb(en) nem leven majd semmi majorkodasa Varasunknak vigeztük hogy senkinek ne legyen szabad az idegen Bort be hozni es annal inkább ki korcsomarolni [Dés; Jk 312b]. 1796: (A jószágot) ereszsze rendre, azon Gyermekaim kezére, a' melyik meg-házasodik, hogj ki ki foghasson élethez, mert Jószág nélkül sovány élet, az hivatalbéli élet-is [Maroskoppánd AF; DobLev. IV/760. 2]. 1800: Nagy köszönettel venné Társaságunk ha ebben a sovány pénz kereső időbe az Lo hajtók szolgálk fizetesi ... a Constitutio(an) ki irt articulus-hoz alkalmaz<atn>ák [Torockó; Tlev. 9/31].

9. szegényes, szűkölködő; sárácacios; ärmlich. 1662: az hazának rettenetes kárával, pénzbeli jövedelminek fogyatásával, idegen országokban, sok dolgokbul talán ennél sokkal soványabbakban, nem kellene ... temérdek sok költség, mind egyik s másik recepta religiokon bevett vallásokban levőknek, csak a tanulás kedvéért farsztaniok^a [SKr 303. — *Magukat]. 1695: Bajcsi Sámuel uram sok keserű bujdosási után indult ez sovány földről édes hazánkba [Kv; KvE 237 VBgy]. 1740: Runkon es Nagy okloson^a a' Mlgs Vraság még eddig nem practizáltatta a' Korcsmárást ez ideig, mint hogj igen szegény, és sovány Havasos helység mindenik [Ks 89. Inv. 59. — *TA]. 1761: Te pedig oh szent Mindenható az mi eleinket a sovány földről és pogányság közzül ... ez kívánatos földre kihozván telepített [Nyir. 20 Bánfi Farkas álma]. 1763: Sithiithia ki jöven egy árón vasárlók meg Sován földünket [UslLt 18].

10. árny gyenge, silány; slab, sárac în conținut; schwach. 1662: Megkötődött a mennyei szent tudományban való öregbülésnek s annak terjedésének és az élet megjobbításának sok szép hasznos útja. Sőt, a kemény törvénycsinálásokkal tisztbül kihányásokkal, árestumokkal s több eféle sovány poenitencziázásokkal ugyan le is kötődött [SKr 715]. 1710 k.: (A biblia) Első olvasása, bizony, úgy tetszik, sovány, de minél többször olvasod, annál ízezebb | Mihelyt a declinatio, conjugatio, comparatio igen nagy mértékben meglőtt mert ezekre volt néki derék gondja, nem amaz sok sovány regulákra minden időt a stylusokra fordított [BÖN. 505, 535]. 1806: tanultam 10zig, egy sovány Repetitiot is mondtam fél a 7tig egy sovány Letzkét meg nem tudtam tanulni | egész nap kivált del előtt Sovány voltam | dél előtt a Letzke sovány volt ... delutan is sovány Legény voltam [Dés; KMN 182, 336, 338]. 1807: Kis Papát meg köszöntöttük egy sovány verssel [KMN 373]. 1811: a' ki nem próbál, se nem nyér se nem vesz; A' meg-tsalattatás ad az embernek Eszt; Azert tsak folytatom sovány versezésem [ÁrE 12].

11. árny meddő, hiábavaló; fără teamei; unbegründet. 1764: Két gögös, nagyravágó leánya s egy fia maradtott

volt. A nagyobbik leányát vette a szegény Szilágyi Sándor. A másik még leány a sovány göggel [RetE 176–7].

II. *fi* rosszúl termő, gyenge minőségű föld; párint cu fertilitate redusă; Boden von schlechter Qualität. 1821: adott volt egy fél Nyill kaszálo Retet Rado György Uramnak Zállog titulus alatt 4, negy esztendeig olj formán Hogy a Soványát trágyaza meg és az irt terminusig bekesegesen birhassa használhassa [Asz; Borb. I].

Hn. 1698: A' Rövid Soványba(n) (sz) [Bonyha KK]. 1741: A rövid Soványban (sz) [Dányán KK]. 1759: a Sovány nevezetű helyben (sz) [Csóka MT]. 1775: A Soványban (sz) [Nádasdarác K]. 1836: Cserkülő soány (k) [M. péterlaka MT]. 1840: A' Soványba (sz) [Kraszna Sz] | A' Soványon [Krasznahorvát Sz].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

soványan hústalanul, böjtös étellekkel; consumind alimente preparate fără carne; mit fleischlosen Speisen. 1724: Itt ugy (!) vagyon elég mulatság; boloncság ment az farangon veghez masként itt elég soványan böjtölünk [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

soványka meglehetősen gyengén termő; cu fertilitate redusă; ziemlich ärmliche Frucht bringend. 1746: egy soványka Domb [Nagyida K; Told. 9]. 1794: Soványka föld [Marosjára MT; PfM].

soványocska 1. meglehetősen gyengén termő; cu fertilitate redusă; ziemlich ärmliche Frucht bringend. 1720: Az Udvarház mellett edgy láb föld soványocska [Gorbó SzD; JHbK XXVI/12]. 1780: egy Láb Föld a' Felső Rése soványotska [Nagyercse MT; Told. 79]. 1794: Soványotska föld | Soványotska hely [Marosjára MT; PfM].

2. *drv* gyengécske; slábui; ziemlich schwach. 1807: dél előtt külömbé(n) meg lehetős uoltam tsak a Letzke soványocska volt | 7 után tanultam a Letzkét de soványotska voltam | délelőt soványotska voltam delután p(e)d(ig) igen rossz voltam azért jól megis abrakoltak [Dés; KMN 224, 361, 366].

soványodik lesoványodik, testsúlyából veszít; a slabi, a scădea in greutate; an Gewicht abnehmen. 1823–1830: ott ülve keveset ettem Azonban jó természetem lévén mégse soványodtam [FogE 91].

soványos soványforma; slab, uscățiv; mager. 1826: Brankovits György magos soványos termető [DLt 968 nyomt. kl].

soványság 1. (a föld) gyengén termő volta; fertilitate (foarte) redusă; Unfruchtbarkeit. 1677: Ezen udvarházhoz jobbágyok nem lévén, ha az hozza való földeket feliben kezdik colaltatni, az helynek felettébb való vad és soványságához való képest, az mint referáljak, nem sok haszon jó ki belőle [Rákos Cs; CsVh 54–5]. 1746: A Praenominált ... hely also része kővér felső része sovány, ennek soványságát potoltuk a hegyen egy jo darab földel [Mezőbodon TA; JHb XI/28. 5]. 1747: egy darabotska hely a soványság miá külön szakasztott [Nagyida K; Told. 9]. 1752: vad-sága és soványsága miatt határunk(nak) igen vékony Gabonaink termenek [Ludvég K; Told. 30/30] | soványsaga miatt nem szantyak [Tancs K; EHA]. 1767: egy holt föld, rétnék hagyatott soványsága miatt [Ne; DobLev. II/380. 3a].

1789: Buzat Rosot, és kevés Zabot szoktak vetni egyéb féle Gabona pedig a Földnek soványsága miatt nem teremhet és Szaporittani sem lehet [Kénos U; UszLt XIII. 97].

2. terméketlenség; neproductivitate; Unproductivität. 1780: Ez ennek előtte való időkben ősz Buza alá való Föld volt, most pedig pallagiában hever, és soványsága mián még a' fűvet sem termi meg [Nagyercse MT; Told. 79]. 1793: Az Omlásban vagyon edgy nagy Suhartz föld mellynek a' két vége mivelletik a' közepe a' Soványság miat fel hagyatott [Kakasd MT; DLev. 2. XIII B. 16]. 1824: (A) földeket a föld soványsága és oldalas volta mián nem használhatta [Szásznyires SzD; Ks 79 Consr. 95].

soványul 1. szűkösén; in mod prost; dürrtigerweise. 1667: egj Sorban Flojra nevű Majorja leve(n) cő kegmének ... az juhoknak hasznat igen károson soványul es haszonatlanul administralta; azért Törvent akarna láttatni cő kegmé [Dob.; WassLt].

2. silányul; slab de tot; schwach. 1806: igen soványul kezdettem a tanuláshoz délelőtt, del után valamivel jobbatska voltam [Dés; KMN 343].

sovári-alma almafajta; un soi de mere; Art Apfel. XIX. sz. eleje: Udvarhelyi sovári alma Nro. 9 [Keménytelke TA; IB].

sovárkodik sovárog; a tinji; schmachten. 1597: Balogdy farkas wallia Kiraly Biro vram ielente hagi az leány perit az papok eleőt meg nyereok illien hirtelenséggel az papok megh nem esketik eoket felek hagi Marthon deak vy iteletet wezen benne s el vontattia egi falkaigh az dolgot s chiak igi sowarkodnak egimassal [Kv; TJK VI/1. 6].

sovárog 1. kíván, óhajt; a tinji după ceva; schmachten. 1664: Ez előtt is meg írtam vala Kegyelmednek, hogy egy kenyérre szorulok az cseléddel. Egy időtől fogva húst is nem igen vehetek, bizony csak sovárogok [TML III, 42 Veur Judit Teleki Mihályhoz]. 1852: ha van friss kolbászod adig is külgyl mert Lelkem Anyám sovároga erősen [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. vágyik vki/vmi után; a jindui după cineva/ceva; sich nach jm/etw. sehnen. 1761: gyakran által szöktének ők Kékre ... ottan neveltetnek fel arra sovárognak [Gyeke K; Ks]. 1851: A' Lelkem Anyám ... mind maga után sovárog s mindgyárt mindgyárt érzékenykedik hogy magát lássa [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

3. áhítozik vmire; a rivni la ceva; etw. sehnlíchst wünschen. 1811: Ha Czéhokba álnék az Áts Mestereknek, Ezen két munkámat adnám-bé Remeknek ... Én nem sovárogoz az Átsok' prebendáját Tsak a Grófnak mentem meg egy két pótráját [ÁrE 123].

sóvektúra sószállítás; transportarea sării; Salztransport. 1710 k.: Ezen esztendőben adatának a tanácsurak kölcsön sóvecturára Páter Jánosnak, vagy inkább magoknak (mert Páter János neve alatt ők bírták a sőt) ország pénzét negyvennégyezer forintot [BÖN. 743]. 1741: az mostani Só veectura miatt, in varia distrahálatván a' Nms V(ár)(me)gie emberei, parancsoltatott Nms Városunk(nak), hagi minden héten a' quártélyos számára, administraljon Currus Lignorum focalium 10:10 Injungáltatik pedig Marhás atánykfiainak is, hogy ... a szekereket igazán rakják meg s administrallyák [Dés; Jk 549b].

sóvitel sószállítás; transportarea sării; Salztransport. 1780 u.: só vitelre nem hajtatattunk, mellynek vitelére most kénszerítettünk, noha talám ezzel nem tartoznánk, minthogy ez extra ordinarium terh [Torockó; TLev. 14/2]. 1803: (A) szekerekkel téendő só vitel árta minden kő sóért egy mértföldnyi helyre egy fel krajzárral nevelkedett [T; TLt 535].

sóz 1. tartósítás céljából besóz; a săra (pentru a conservă); salzen. 1642: Kaposzta soosza negy kaddal [UF I, 821 Fabjan Istvan porumbákai tt kezével]. 1671: Egy kad aprított kaposztát szottunk ... Mas hordoval pedig egész fejeket szottunk [PatN 79a]. 1754: a Sűrödát nekem adta Mátyás hogy káposztát szottam beli [Buzd AF; Ks 22/XXIIa]. 1770: Ha sozva el küldhetném a halat az én hon nem létemben is írja meg a Nyigának hogy külgye által kegyelmednek is elküldi [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1774: káposztát sóztak minden esztendőben tíz kaddal [Szentdemeter U; LLt Vall. 111]. 1792: egyebet nem küldhetem Tíz darab majorságnál sozva, és egy kosár körtvélynél [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1794: sár Sozni Valo [Nagyfalu Sz; CU]. 1798: Egy nagy Kád melyben Kaposztát szoktak sózni [Vingárd AF; KCSl 5].

2. állatokat kitett darabsóval ellát; a da sare pentru lins (la animale); Tiere mit Salzstücken versehen. 1775: a Marháit a Szena füveken sozván, avagy sot adván úgy el rontotta hogy hasznát nem vészik [Kisoklos H; BK sub nro 303 Dantsu Bonzán (60) jb vall.].

3. ~ red útést mér reá; a aplica cuiva o lovitură puternică; jn schlagen. 1812: a Groffné az ajtó sorkához támasztott valami Borostyán Fa Husángot, 's kapván a kezébe tsak edgj nyári Lájbibá lévén a' Grof, míg ki kapott volna a Kis Palotáról jött sózott réája [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

sózás sóval való ízesítés; sărare, potrivirea gustului cu sare; Würzung mit Salz. 1829: So Egy Sertésnek ázálékja sozására 5 Font [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám.].

sózat tartósításra besózat; a dispune să fie pus în saramură; salzen lassen (zwecks Konservierung). 1589: Kaposzta Dolga. Restantiara Maratt volt sos kaposzta Ket kaddal ... Ez eztendeobe kit sozattam volt 5 kaddal [Kv; Szám. 4/XI. 4b].

sóztatás állatok számára kitett darabsóval való ellátás; punere de sare pentru lins (animalelor); Versorgung mit Salzstücken (Tiere). 1695: Az mindenféle marhák sotalanul ne tartassa(na)k, mint eddig ha meg szenteltetven gjakarta meg adassák soztatásokat [Marossztkirály AF; Told. 2].

sóztatlan nem besózott, friss; nesárat; ungesalzen. 1595: Zekely Balintnitól veotte(m) Soos es Soztatlan Vgorkat per f— d 12 [Kv; Szám. 6/XVI. 77]. 1681: Kaposztas Pincze ... Vagyo(n) ezen pinczeben: mostan sozott kaposzta 5 kaddal hatodik megh soztatlan [Vh; VhU 517].

sózhat 1. tartósításra besózhat; a putea pune în saramură; salzen können (zwecks Konservierung). 1834: Ugarkát a' Kolosvári Udvar Számára nem sozhatni [Sajókereztúr SzD; Born. F. IIg].

2. nyaka közé ~ árv (sértő szavakat) hozzávágthat; a putea adresa cuiva cuvinte jignitoare; etw. jn ins Gesicht sagen können. 1881: (Gyulai Pál) írogat nekem leveleket, s le-hord benne, mint a bokrot ... nagy gyönyörűsége telik benne, ha a nyakam közé sózhat egypár gorombaságot, hogy aztán a következő sorban mondjon valami jót is [PLev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz].

sózó 1. besózással foglalkozó; care se ocupă cu săratul produselor alimentare; sich mit Salzen beschäftigend. Szn. 1602: Sózó Miklós jb [Gelence Hsz; SzO V, 198]. 1614: Sozo Janos Basta Peter regi Job [uo.; BethU 377].

2. állatok számára kitett darabsóval ellátott (hely); unde se pune sarea pentru lins (la animale); (Ort) mit Salzstücken versehen. Hn. 1754: A Sózó Retiben (sz) [Borsa K; BHn 115].

sózott 1. sóval tartósított; sárat, care este conservat prin sărare; im Salz gelagert. 1648: Belseő pinczére be menvén ittis két kád sozott káposzta, és egy wres negyvenes általagh [Komána F; UF I, 934]. 1674: Egj rekesz vagion benne szozot (!) új káposzta husz kadakkal [A. porumbák F; UF II, 604]. 1681: Vajda Hunyad vára Szegelet Bástya ... Also Contigna(tio)jának Ajtaja fel szer Vagyon itt: Mostan Sozott Káposzta, Kaddal Nro 4 [Vh; VhU 502–3]. 1720: edgy Skatulaskában bort (!) eczetben Soozot friss tíz Pisztrangot küldöttem Ngodnak [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.]. 1799: két Fazék jo Sozott Téli Ugorka [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

2. (olyan hely) ahová az állatok számára darabsót tettek ki; unde a fost pus sarea pentru lins (la animale); (Platz) wo die Salzstücke für Tiere ausgelegt werden. 1775: a Marháit a Szena füveken sozván, avagy sot adván úgy el rontotta hogy nem tsak az idén hanem még jövőendőbe is azon sozat helyek(ne)k hasznát nem vészik [Kisoklos H; BK sub nro 303 Dantsu Bonzán (60) jb vall.].

sőmöreg sümölcs, szemölcs; neg; Warze. 1802: (A) ló szűgyén sőmrögje van [DLt nyomt.kl]. 1825: (A) szőkevénynek) van egy kis sőmrögje is a' szemöldökei között [DLt 968 ua.]. 1838: a' jobb pófáján egy kis sőmöreg van [DLt 1256 ua.].

sőpredék l. sepredék

sőr l. ser

sőre hizlalni való/hizlalt szarvasmarha; vită de îngrășat; Vieh zum Mästen. 1724: az vármegye az szegénységűl ökröket szedetvén ösve sőrére valokat [MNy XXXVIII, 306]. 1740: Kurtány István felől hallottam hogj Magyar Országgra ment volna ki, és ott valami Örmény Sőrei mellett volna [Cege SzD; Wassl.t]. 1758: Két Sőreb(en) valo Ökröt vétett(em) Rh f. 40 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 160b].

Hn. 1806: A' Sőre gát nevű helyen (sz) [Kusaly Sz; EHA].

sőrény, serény 1. lősőrény; coamă; Pferdemähne. 1679: Eőreg Kancza Arany szőrű fako, fekete serénye, farka | Eőreg Kancza Fejér fako farka serénye fejer | Eőreg Kancza Suffa fako elegyes farka serénye [Fog.; Ut]. 1681: Menes fele feketi serénye farka Fako [Ut]. 1685: Gyermek lovak ... Egy Szürke Fejer orru, serénye farka Szürke [Ut].

1692: Öregh kancza. fejár szürke, serénye farka fejár be-lyeges | Öregh kancza Pei hodos, sörénye farka fekete bellyeges [Mezöbodon TA; BK Inv. 17]. 1729: jo kantz lovát ... ugj elrontották hogj csipőitől fogva a Serényig le kopodott a' bőre [Sövényfa KK; TSb 51]. 1761: Szarvas szőrű Fako Serénye, s Farka^a a Tövin kevéssé Fejár [Branyicska H; JHb XXXV/39. 16. — ^aA csikónak]. 1788: verhenyős vágott, és jobb felé függő serénye [Kv; DLt]. 1841: ott akkor kezen közön meg úgyelve az elé mutatt (!) szőrt, tsak ugy találtuk, hogy a bizony, — nem lehetett a tsiko farkabol; hanem a serénnyéből [Dés; DLt 1541. 10b]. 1847: Sem a patkókat lehúzni, farkikot kiszedni, serényeiket levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzf 204].

2. állati szőr; pár de animale; tierischer Haar. 1757: mind le nyirt marhák Serénnyit ugy a' bőrök^a le tisztított Szőröket meg gyűjték Székek töltésekre [Déva; Ks 92. 1. 23. — ^aÖz- és vadkecske-bőrök].

3. sörénnyből készült kalapdísz; podoabă de pălărie făcută din peri de pe coamă; Hutschmuck aus Mähne. 1761: Egy veres kalpag festett sörénnyel, s arany vitéz kötessel [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6].

sörényszőr peri de pe coamă; Mähnenhaar. 1841: a hol ók a tsikom lába el törését mutatták, semmi ottan akkor frissibe található látható vérességre jegyre, Az A alattihoz gombostőzött serény szőrin kívül, amit ók a farkából valonak lenni állatnak nem találattott, holott, amint láttzik a sem farak, hanem serény szőr [Dés; DLt 1541].

sörényű vmilyen sörénnyel bíró; cu un anumit fel de coamă; mit Mähne. 1675: Mikes uramnak fejár serényű, farkú fako paripája bizony nincsen; vagyon fekete serényű, farku [TML VII, 54 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1684: Piros pej fekete serényű farku kancza no 3 [Fog.; Utl]. 1748: Pap Vonka | Kornis Sigmond Vr eő Nagának egj fekete farku serényű Gyermek Lovát más Complex társaival el lopta, el adta [BSz; Ks 80]. 1755: Négy eszt(endős) fekete farku és serényű Pej Gyermek lo 1. Három eszt(endős) fekete serényű és farku Pej gyermek lo 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.]. 1761: Seregej Szürke szürke Farku Serényű örög kancza | Szarvas Fako fekete Farku Serényű örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13, 14] | Sufa fako szőrű, fejár Serényű farku jo Paripa Nro 1 [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/31. 23] | Fekete Serényű farku egyebült fako szőrű hat esztendos Mettzejt Lo Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15]. 1765: adott el egy pej szőrű kitsid Serényű Lovat [Fintoág H; Ks 1/3 Vegyes ir.]. 1773: egy pej Szőrű serényű és farku Csitkozo koncáját Gonosz Tolvaj emberek el lopták [Magyaros MT; Berz. 12. 92/116]. 1812: Egy vén barna pej verhenyeges serényű, és farkú [DLt 298 nyomt. kl]. 1821: Meg jelent vala egy Derék Paripa pej szőrű kantz loval igen gyakor serényű vala [Zalán Hsz; HSzjP Pettő István (46) huszárkatoná val.].

Szk: szalonnaforma ~. 1695: A Tarka szép paripa volna de az edgik első lábát ki verte a Törsök, az hátullya(n) pedig könyök pok vagyon, egyéb arántis szalonna forma serényű [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsey István lev.].

sörét l. sérét

sőt mellérendelő kapcsolatos fokozó értelmű mondatrészek/mondatok kapcsolására; leagă părți de propoziții sau

propoziții coordonate cu sens intensificator; für Koordination von Satzgliedern/Sätzen mit steigender Bedeutung. 1. azonfelül még is; pe lângă aceeași; și în afară de aceeași; noch dazu. 1584: Azert holot keresztien emberheöz ezféle Bew Baiossagh Nem illendeo, seot az vristen ez fele emberre kik ilyen eletben elnek bwnetest es tilalmat vetet [Kv; Tjk IV/1. 278]. 1593: Az Eotweos Andras minden maga Mentseget ez eleot eo kgmek Varosul Nem illie(n) derekason erettek, Ahoz kepest volt eo kgmeknek oly veghezesre valo Zandekok seot Neha weghezesekis, hogj tizticha magat [Kv; TanJk I/1. 215]. 1629: el hiheteo seot en elis hiszem hogy az Apia ingerlesebeol perli az Zeo-leot az A. [Kv; Tjk VII/3. 83]. 1634/1687 k.: Maros Szere-dában lako Balassa Gábor hagyá a Templom számára ... egy hold földet meg hihatatlanul semmi contradictio ne(m) lön, sőt mind felesége, mind vér atyafiai szabad akarattok szerint helyb(en) hagyák [Nyárádszereda MT; MMatr. 251]. 1701: Groff Apor István Uram gátya miatt olly el szenyvedhetetlen kárban vagiok, hogj edgy poszto dűrűczkölő malmomat el hánta a viz, Sőt mihelyt kevés áradása vagion az Vizek körül folya malmomat a Víz [WassLt WassDaniel ut.]. 1752: nekem mint Tisztar-tonak köteleségembe alvan pirongattam a szolgatot Sot vereselis fenjegettem hogy azon gaz eletnek beket hagyon [Abosfva KK; Ks 83]. 1758: (A) helyet Rusz Joán birta is holtig, sőt gyümölcstös is plántált volt réá [Galgó Sz; JHbK XL/1]. 1814: a' tűz kemény hidegbe a' szoba bé melegítésére jo sőt szükséges [Dés; DLt 56].

Szk: ~ ami nagyobb. 1658/1799: Szeptemberben Gyulafehérvárát elégették és elrontották^a, sőt a mi nagyobb és keserveőbb öregbik Rákóczy Györgynek és fiának Rákóczy Zsigmondnak holt testeket koporsójokból kihozván, tűzzel megégették [Mv; EM XVIII, 452. — ^aA törökök]. 1831: sőt a' mi nagyobb egy estve későn midőn valami két tulkakat bé hajtottunk volna [Dés; DLt 332] * ~ ugyan. 1585: Paxy Caspar vallia, Dabo leorincz es Tamas Az Jstenert kert engemet hogy az eo Atthiokfiat ky eresztessem az principallissal kezessege(n), mert Menyhart deak kezes lenne erette Seot vgia(n) Az tanach hazbannis ezek kette(n) kezesek leonek Menyhart deaknak feyekigh Marhaiokigh Az Battiokert [Kv; Tjk IV/1. 442]. 1600: eő ne(m) mastol hallotta, hane(m) mint hogy az paztorsagba Farkaslaka(n) lakot, seött wgya(n) ottis leött ez wilaghra, nylwa(n) tudgya [Uszt 15/104 Pasztor Janos Sorwardgia(n) Maros Zekbe lakozando Zabad Zekely (55) vall.].

2. mennyiségbeli, időbeli fokozásra von.; referitor la gradațiile cantitative sau temporale; sich auf zeitliche, quantitative Steigerung beziehend; és ami még több; ba mai mult; und noch mehr. 1584: Dengler Lukach es Vadalma Mihaly valliak az Tehenym az eo^a hazara Mentek es vgia(n) fűtöttak es kapuyan Ablakan rittak be, Seott az vitan Amely tehenym voltakis vagy Jartak, Nyolcz tehenembeol sem feyhettek annyit mint eo ketteobeól [Kv; Tjk IV/1. 248. — ^aA boszorkánysággal vádolt zeles Miklosne]. 1585: Piroksa Ember Antalne vallia Nem Jút lol ezembe ha tize(n) ket firtot mondaye vagy tize(n) harmat hogy hatra marat volna, Mert vagyon ket eztenyde beoweon seot vgia(n) ez el mult farsangkor mult ket eztenyde [Kv; i.h. 445]. 1604: ez mostani maknak ideje(n) diznajnkat legeltettwk Mind apros-tul wztek be harom zaz diznajnkat, seot talam teobis uolt [Uszt 18/59]. 1635: az mely mayszer dolomany mente fe-leol uagio(n) az uezekedes ...ugian berletlen ... viselte kett

eztendeigh nagy Ferenczy seot annak utanna it vasarhelyt berlek megh [Mv; MvLt 291. 36b]. 1774: senkiis az Uraság közzül az Limitatio mellé nem állott, s a' nem tettét, sőt ma sem tettik [A.jára TA; BLt 12]. 1797: ennek az Erdőnek fele, sőt többis el van most pusztulva [Szentgotthárd SzD; WassLt Conscr. 363]. 1807: kötőlőze magát T. Borberek Josef Ur arra, hogy azt^a ezen a Nyáron, sőt minél hamarabb fel állítatja [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906. — ^aA zsellérházat]. 1813: a Mlgs Aszszony is ez előtt két, három, sőt négy, öt esz(ter)dökkel, ő Nságát meg pofozta meg verte [Kük.; IB].

3. méghozzá, mégpedig, ba chiar; und zwar. 1588: Byrom propositioira therwen eo kgmek varosul Melyek keozswel legh elseo, az hatarnak visitalasa Az hatar domboknak vytasa, es el zantasa, Seot kewannia eo kgme tanachawal egie(te)mbe, hogy Bizonios Negy vraitmat valasztanak az hataroknak megh latogatasara [Kv; TanJk I/1. 65]. 1591: Boyta Lazlo Chepegeo Machkasy Theoreok Caspar hozzu Machkasy valliak ez Regenj Tamas eleotwnk veowe megh az lowat Rado Andras zolgayatol, fl. 6. Aldomas italabanis ot volta(m) Kowach Lukach vallia vgia(n) Azont, Seot eo mutatta fel Az ket fel keozseot Az Aldomast [Kv; Tjk V/1. 123]. 1606: Mikor az bizonsagot mind az ket fel ele allatiak Buzas Janost az bizonsagy eppen megy tartja, seot az Actor bizonisagais neki zolga [UszT 20/271]. 1635: Haggiuk annak okaert söt paranczioliukis hüseghtek(ne)k, ez lefelünk latüa(n), az megh neuzet kétt Calugjereket ... Barmokkal ... bekeüel bocziassa es bocziattassa [BesztLt 103. I. Rákóczi György a beszt-i főbíróhoz]. 1736: nagy uri, nemes és fő emberek is, az kik más valláson voltanak is, felesen az kolos-monostori pápista iskolában tanították gyermekeket, sőt azt tartották, hogy az catholica iskola merő második udvar [MetTr 422]. 1823–1830: én a Kollégiumból kijővén, nem volt aki őket vezérelje, hanem fel zúdulván, éjszaka Székely Mártonra mentenek, hogy a kolcsokat ne tartsa magánál, sőt azokat el is vették tőle [FogE 137–8].

4. azon kívül, ráadásul; pe deasupra; außerdem. 1580: Az tegla weteknek keonyorgesset eo kgmek Nem buchyiatiak elő, bizonyos okokert, seot ltylik hogy buchysok legienek lnnet [Kv; TanJk V/3. 207b]. 1590: ne(m) ilendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe Menni Seot Nem Reghenis Biraink Artalmot hoztak othen letekkel [Kv; i.h. I/1. 141]. 1603: J: azt mondom hogy Jo okon chielektem mert En wagiok otalma az zegen azononak símo Janosnenak seot megis Esmertem hogy magadnak többet zantaz hogy sem mint Ennekem [UszT 17/63]. 1672: En Meeg harmadyk Eztendeoben vettem vala ott valamely teglakat, kinek Job Reezet el hordattam, Meeg wagyon ot Benne Illyen Mezzszul Nem Akor kewidhetek Erette Mykor En Akarnam Seott ha kdett Meg Nem Bantanam veele kernem kdett, hozattna keozelb Jde feele Akar Chak walaz wthygh wagy Boczhydaygh [Zsombor K; BesztLt 3602]. 1755: Én^a el akartam adni most a Napokban a Csürt és a Házat ... de ^bnem éngedte söt azt mondotta, hogy ha meg próbálom, a Falut fel tséngetteti és meg fogat [Albis Hsz; BLv. — ^aBartos Kelemen. ^aA mostoha]. 1781/1785: ezen elé számlálattak, sőt édes Attyokat, s nagy Attyokat, Annyokat jól esmértem [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 182 Rusz György (70) jb vall.]. 1823–1830: irtozatos Maszkarások öltöznek Erdélyben, hogy még a' Nagy Emberek is irtoznak tőlük; söt sok Gyermekeket rontott ki a' nyavalya miattak [FogEK 425].

5. és még; ba chiar; und noch. 1591: az megh holt legenyen fel vgrot, es az tarsauel haiat baizzat tepni kezdte az Eottues leginnek vegre zablat ragadot hozza seot akki otalmazni akartais Zegedi Mihalt, azis nehezen ohatta magát teolle hogy gonozul nem lart [Kv; Tjk V/1. 175]. 1593: az tehen egy kormos zabasu zeoke wala, Az kit meg wagatoth seott illyen zotis zot, ha zaz forintoth yrneis meg wagattia, chiak teolthesse bwzwyatth [UszT]. 1603: az öröksegre sok boronakoth hordottak seoth hazatys chj-naltak [HSzj köpince al.]. 1628: az en Ura(m) <z>idal-mazot, gialazot, seot sütemben főztemben sem eöt [SzJk 22]. 1634: igen itas vala Lako Istvan, seot Fekete Janosis ittas vala [Mv; MvLt 291. 18a]. 1793: Sorbán Péter volt Nagy Faluban Kotsár söt azt is tudom hogy Koltsárságában Tisztyének egy jo Lovát eliss lopta [Szilágycseh; TKhf 13/34 Per Vaszilia (70) zs vall.]. 1823–1830: az öcsém egy igen fain köpenyegemet, melyet aztán eladott, a legnagyobb hévségben is, mind hátán hordozta. Söt estve a bálba is avval ment [FogE 278].

Szk: ~ még. 1582: Cathalin Zeold Ambrusne vallia, hal-lotta vgian azont a' Cassay azzony zaiabol, seot még Nag Jlonatis Ingerlette rea hog rea Allianak Igiarto George tiztessegenek el vezteseben [Kv; Tjk IV/1. 106]. 1619: nem hogy mind es eppen megh nem attam volna az ki tégedet concernált, szeot megh Brassoban deponalt ewst javaidat nagy sum(m)a pinzen valtotta(m) ki [Fog.; Szád.]. 1740: az mostanában bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szintén vgy mint Tél(en) interténéáltatyák magokat az Szegénységgel [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1818: Vasárnap söt még mives napokon is gyakran hivatott magához idő töltés végett beszélgetni [Szszgy; HSzjP László Máris (59) gy.kat. vall.].

6. egyébként; de altfel, cu toate acestea; allerdings. 1575: az Zathmari nemetek minemő hertelenséggel özve gyűltenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak sewt en vgian nem hihetem, hogy chyzar hire es parancholatia kywl effele haborut meryenek kezdeny [BáthoryLev. I, 313 fej.]. 1585: Catalin Zekel Istwanne vallia, Monda a' legheny, Ne zigy te Azzony Curwanak, mert Ne(m) wagiok, Seot tudde the mint Jaral az Zeoch Imreh kerty zúgalottiaba(n) [Kv; Tjk IV/1. 497]. 1610: Az parlagh tudja falue volt, sott az falu az fazakasokatt ellenzötek hogy ne assak ott az földet [Betlenfva U; UszT 40b]. 1632: az Atyafiak az kiket az Joszagh illet azt hagjtak eo keglmenek, hogy megh perellie(n) elseobbe(n) az Djrectorral, de velünk ugia(n) megh bekllejek az alat, seot my Gyarfás Pal, es en Janko Boldisar, ugj adtuk oda az Joszagot hogy kinek kinek az eo rezze szerint megh boczassa az Joszagot penze le teven [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Jako (34) vall.]. 1732: eczaka a bórós ládájából 'a Mlgs Aszszonyak az Mlgs Aszszony ket leányi a' költő penzit ki kotortak, Söt magamis láttam hogy a Sok aranyot és fejr penzt osztottak az asztalon [Szászvezzöd KK; Szentk. Catherina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi ancilla (60) jb vall.]. 1736: Az nagi haj igen igen ritka volt, söt soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna [MetTr 354].

7. inkább; mai degrabă; lieber. 1576: az kemenche zaiának zepen be rakasara gondot visely, Mert ha Meg Rekeztet es suspiriomot nem vehet, semmikeppen az gradus fellieb nem Megien, Meeg söt alab zal [Nsz; MKsz 1896. 368]. 1663: tehetségünk szerint azon leszünk, hogy Kegyelmedet búsulásra ne várjuk, söt mindenkben ... gondot

igyekeznük viselni [TML II, 620 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1677: Ha az portáról jó hír érkezik csak készülni kellének, kivált az hadak el ne oszloának, sőt szaporodnának több becsületes magyarságát szerető emberekkel [TML VII, 365 Matskási Boldisár ua-hoz]. 1736: bővségesen bé érik velle szükségeket sőt nem is bírnak velle [CU]. 1745: az l az elő Mindenható l(ste)nt, irtóztatóképpen káromlani nem irtózik, sőt meg nem szűnik [Torda; TJKt II. 39]. 1853: A kis Druszám^a nő, épül, kedves, gyönyörű gyermek alig várom hogy lássa 's meg durtskolja, jo fiu, eltűr minden őrmest, sőt szereti ha hurbolják [Kv; Pk 7. — *Ti. ugyancsak Lajos].

Szk: ~ *inkább/inkábbat*. 1602/1603: attuk peczetes leuelünket, hogy senki Ferencz kouacziot ez felől az szena Rett felől megh ne haborithassa sőt, inkab ha valaki kereskednekis egez faluiul oltalmazni akariuk [Vaja MT; Törzs]. 1755: az Ngod Jozságáb(an) nem voltam kár tivő Sőt inkab haszan tevő [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. 1819: Rákosi Uram soha senkinek a maga érzéseit nem panaszkolta és fel nem fedezte, sőt inkább takarta kedvetlenségeit [Kv; Pk 2].

8. ellenkezőleg, ba dimpotrivā/din contrā; im Gegenteil. 1571: Az Mynemew dezzak feleol knek Jrtham wala hog kd wgian azon myrtekre Chynaltasson hozzasagall Zellesseggel Az kyket kd chynaltatott h Jde hoztanak Ezekben eggys arra walo Nynchyen ky Jo wolna, Seoth oly geombeolygek vadnak keozteok hogy Tyz pynzt Sem Jrne [Szűv; BesztLt 3520 Petrus Zentmyhalyffalwy p(rae)fectus noue arcis Casp. Zewch beszti-bíróhoz]. 1578: A ket Zaz forinto(n) az eo Naga zeky el maraztotta eo kegmekek, Nem akarwa(n) azert ennelis nagiob Terhet az varosra hozny seot maga Aztis meg zalytany ha lehetséges lenne [Kv; TanJk V/3. 175b]. 1611: Hadgiuk azert es Serio paranczoliuk Kgdnek ez dologert Boyer Peternek haborgatni^a ne engedgie, seot megh oltalmazza mind mind adegh migh Boyer Jstuan megh Jeo [Gyf; Szád. fej. — *Boyer Jánost]. 1670: Kegyelmed szép és igaz atyafiságos intését is (kit nem mint neheztelnék, sőt örökké megszolgálók Kegyelmednek) előttem viselvé nem félek ... hogy orczám megpiruljon [TML V, 71 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1729: tudom hogy Bodolya (!) Györdgy Uram az első Feleségével Földeket nem adot el, sőt kereset [Feldoboly Hsz; DobLev. I/140 Isak Daniéne Sara (30) pp vall.]. 1742: a pestis nem harapozni Sőt tsendesedni láttatik [ApLt 4 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1760: Nem holt meg, sőt máig is él [RettE 108]. 1778: E^a sem kisebb sőt meg lehet hogy nagyobbatska [Koronka MT; Told. 79. — *A föld]. 1786: nem praedallyak itten az Erdot sőt nagyán feltik és orizetetik [Torockó; TLev. 4/13. 35]. 1827: a Ferjétől réa maradt Jozságot az Exponens Özvegy épen nem pusztította 's nem pusztitya, sőt minden lehető módon igyekszik azt gyarapítani [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 7 Boros Mihály (43) sz vall.].

Szk: ~ *ellenben*. 1781: ne gondolják azt Ngok hogy ő Nsga foglalás által kivanna potentiariuskodni mert ő Nsága nem hogy potentiariuskodni kívánna sőt ellenben eddigelé is Nsgtok iránt ezen controversiának el igazítása vegétt minden atyafiságos indulatot el követ [Told. 27]. 1782: Nem tudom semminémű jussát a jóságához Bán Ersébeth Aszszonynak, sőt ellenben örökké Toldalagi résznek tudom és hallottam [Galambod MT; i.h. 29].

9. de; dar; ínsá; aber. 1569: Vgy tecik hogy En akarambwl Meeg En hozzam tartozo ty. k. kaarth Nem twtt,

swtt ha valaky hyrem nekwl chyelekedettis sty (!) .k. Meg talalt tugarok hogy soha El Nem Zenwettem, swtt valamybe Meg talaltatok mindenkor keduetek zerint ualo valazotok volt [In Arce Hwniad; BesztLt 5 Christophorus Hagimmas de Beregzo Gr. Daum beszti-bíróhoz]. 1576: soha Thamas vaida az varos Neue alol el nem aggia magat, seot ha mas vr Neue ala adna magat tehat eo raitok az kezesőkeon megh vehessék az zaz forintot [Dés; DLt 193]. 1607/1608: mostan illien Aruasagomban akar kgd busitani, holot en kgdteől oltalmot varnek inkab hogy sem mint haborgatst, seot ha mas haborgatnais, kgdnek kellene oltalomna< > lenni [Kv; JHbK XII/6]. 1716: Ezekután a' ház helykes után ... jutot ... tized fel fel hold föld az also fordulob(an) penig kilentzed fel, fel hold föld, ezek többire mind őszvebomlottak sőt nem csak ezek a földek bomlottan(a)k meg hanem az egész határ [Vecsérd AF; TGsz 51]. 1739: korcsmákon innya emberséges emberek(ne)k sőt embertelenek(ne)kis szabad [Dés; Jk]. 1813: elég nagy az a hej el kerülhetik hogy egy kis buzánk mellet lévő fűvünket ne tessék meg Buzánkat is Sőt az nem elég hanem hogy le is agyallyanak [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1823: közel a 'Siliphez egy oly hosszuszagu tsapo Gátot kezdettek építeni, sőt nem tsak egyet, hanem alább többet is, melyek miatt a' Silipen, 's azon aloll is, nem hogy a' Viz Szabadoson le folyhatna sőt azt egészszen fel dugna, és a' 'Silipet is egészszen bé iszopolná [Erdősztyörgy MT; TSb 35].

Szk: ~ *pedig/penig*. 1669: Birodalmunkban Kempullungulli (!) Kirila alazatoson panaszolván eleöttünk, hogy valami alkalmal leuén ... Ust gyárto Jánossal valami kesz pénz adott volna kezében Berbeczekett venni, berbeczett sem veott az alkohol szerint, seott penigh, mégh az kész pénzébennis kilenczed fell tallératt el keöltötte [BesztLt Duka moldvai vajda a beszti-bíróhoz Jászvásárból]. 1724: jút Bodor Peter, három Fiaval ... invadták az malmat és ok ütetek rongaltak, sőt pedig ugj hajgálnak vala Darab kövekkel, hogy mikis akik az malomban voltunk nem alhatunk vala [Vormága H; JHb XXXII/34] * de ~. 1667: Kegyelmeteknek is értésére lehet Zólyomi urannak az hatalmas török nemzethez való menetele, az hol ennek az nyomorult hazának nem hasznára, de sőt veszedelmére czelőző igyekezettel vagyon ő kegyelme [TML IV, 77–8 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1772: a' kérdésben forgó Martnak olly nevezetes omlását nem tapasztaltuk mert addigis a' mig a' Királyfalvi Malom nem épült annyit mint az után suhadozatt, de sőt még többet [Ádámos KK; JHb XX/27. 14] * de ~ *inkább*. 1613: Az második el menetebennis protestatioval elt mi okon ment el^a hogi az vra nem hogy magat megh akarna tizitani, de sőt inkab most is hazanal vetkes szemtel büntelen szenvedne es, tartana [Dés; KJ. — *Ura háztól a valóféblen lévő asszony]. 1643: haro(m) Jobbagim vadnak az banya colalasatul (igy!), de seot inkab mostis hogi ide indultam erőssen megh hatta(m) nekik, colallyak az banyat [Torockó; Thor. XVI/2a] * *nem-hogy de ~*. 1772: a' Viz ugj meg csendesedett, hogy már most nem hogy a' Gátrol és silipről le folyo Vizeknek meg edgjezésin alol ne lehetne halászni, de sőt azon feljöl a' 'Silip árkában is meg lehet [Sövényfva KK; JHb LXVII/282]. 1776: Groff Lázár János Urffi ő Nga nem hogy meg másolta volna a' Kis Aszszony Groff Kornis Anna ő Ngáról való Szándékát, de sőt Levelével ottan uijtotta [Egrestő KK; GyL. Jos. Szalai (45) vall.].

10. hanem; ci; sondern. 1573: wegetek hogy ... Biro vram ... kettet az vram kezzeől valaztana az feyedelem-

heoz, keonyeorógyenekis eo Naganak hogy az warast wegezessebe meg ne haborichia, Seot Enggegie eo Naga bekessegre ha lehetny (!) az ket fel keozt e pórt^a [Kv; TanJk V/3. 164a. — *Értsd: pert]. 1580: addig az mig az Eo koltseget faratsagat kez pinzwl meg Nem fizetik addig az Eo portioikat meg Nem addya zalanczy gyorgy seot maganak Tartya [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1600: Petenie Ferenczis bizonicha azt ha akaria hogy hatalmat ne(m) adot rea neki^a seött kenalta neki hogy eskeggiek megh hogy eowe az a Juh, de ne(m) akarta [UszT 15/204. — *Martho(n) Andras Almassinak]. 1684: lattam, hogy kövel gathuál, czövekekkel gátolta azo(n) helyet megh hagyá, hogy az falu feolden ne gátollyon, seött á magha kertit is belyeb vegje [Csikfva MT; Bállt 50]. 1699: Hogy affe szohajto temondad hordozo haszantalán szemellyekkel barattsagat ne(m) tartya seött azokat házatol el tiltsa [SzJk 316]. 1721: Szabo Tamás Uramot nem keresnek söt többire mind tikozlonak vallyak [Illyefva Hsz; HSzJP]. 1764: azon Fatens meg eskettetvén nem mindenekben azon nyomon fateal, sot ket Positioban egészen ellene mond fasiojanak [Torda; TJKT V 206]. 1817: mint hogy együtt vadtak, ne hogy mind a ketten el negligáljátok magatokat, söt magad igyekezeted, Szorgalmatosságad, s jo példát által, serkents az ötsédet is az igyekezetre, szorgalmatosság-ra [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

Szk: *nemcsak* 1597: Chizar Peternet mint ilyen keozseoneses bekessegh fel bontho zelmelt iamboroknak gálazattarya, nem chiak most seot ennekeleotte is igyekez meg bewntetni az teorweny [Kv; TJK VI/1. 76]. 1743: Jollehet az olta a' Silipet fel vettük mind azon által nem tsak edgyik kerék söt mind a' három holt vízben forogván alig vánszorognak [Adámos KK; JHbK XXVIII/9]. 1771: Szabo Ferkónénél nem tsak helyt találnak a kurvák, söt minden féle idegen kurva forma Aszszonyokat és katonákat bé gyújt a házban [Dés; DLt 321. 19a Elisabeta Kis Georgii Széki (62) vall.]. 1827: a mészkőiek nem tsak a le vágatt ölekből söt a vagatlan erdőből is a Fának javát erőszakosan horgyák [Mészkt TA; Mészktó lev.] * *nem-hogy* ~ 1583: Molnos Ambrus vallia Aztis tudom hogy Nem hog az wtes vthan kj futot volna luhos Miklos a' hazbol seot Igen Nehezen vihettém kj a' hazbol [Kv; TJK IV/1. 171]. 1752: ne hogy kivanta volna engesztelni a' Mlgs Testvér Urak között való Controversiat, veszekedést, atyafiságtalanságot söt gerjesztette az Urakat egyiket a' másakra és haragítani kívánta s ügyeszte [Bodok Hsz; Ks 22. XXIIb]. 1821: Györgye Burgya azon verés mián egy heteknek el folyásáig nem hogy Marháit pásztrolhatta volna, söt magával is éppen jó tehetetlen volt [Petrilla H; JF 36 Prot. 5].

sötét, setét I. *mn* 1. fény/világosság nélküli; întunecos; lichtlos, dunkel. 1582: Eyel yeowe negi azzon ember, az negi azzonj ember úiue el inne(n) az my hazunktol es ezen faluba egy setet kamaraba tartottak mind adig mig az giermek ez wilagra leot [Kv; TJK IV/1. 59g Kalamar Cassaj Tamasne Barbara azzonj vall.]. 1652: Ez házbol nyilik egy kis Setét boltra egy régi béllét holyagos szeggel vert, vas sarkon pánton forgo Ajto [Görgény MT; Törzs]. 1660: csinaltam az sötet camarahoz egy aztalt kereszt labra az labat hevederit magam hars fajabol d 6 [Kv; ACJk 78a]. 1678: (A rabokat) gyalog Jediculában hurcolák, ott egy torony fenekin felette sötét helyen tartják [TML VIII, 178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. 1714: a

nagy vadon erdők között két setét kietlen völgyekből le folyo két patakocskák [Sztanisa H; JHb XXXVII. 7]. 1736: volt egy más bolt, az kiben tanították az principistákat és kis gyermekeket, de az olyan sötét vala hogy téiben, ha csak négy gyertya nem égett sem az mester könyvből tanítani, sem az gyermekek tanolni nem láttanak [MetTr 431]. 1745: az J. ujjabban azon tsalós Mesterségéhez fogván Ns Aranjos Széken Pojában néhány embereket meg tsalt pénz keresetnek színe alatt a Sötét földben sok ezüst, arany, drága portékákat lenni hazudott [Torda; TJKT II. 88]. 1763: utóllýára az Sötét cziherben el-veszvéen, vissza jövének az tűzhöz [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1858: ezen szobából nyilik egy más ajto a' setét gangra [Mv; Tsb 39].

Hn. 1643 u.: ad locum Setét Rakottya vocatum (sz) [Bacsa SzD]. 1699: A Fejér Pataokban Setet torok (k) [M.valkó K; KHn 102] | Sötét Szegben (k). Vicini a' kis Nyárad, ab altera Setét Patak erdeje [Nyáradandrásfva MT]. 1715: az Sötét Eger árkában [Kalotaszék K; KHn 50]. 1724: az Sötét völgyben (sz) [Mezőbánd MT]. 1739: az Setét völgyben (e) [Kercsed TA]. 1740: Sütét Berek Dombján (sz), a Sötét Berek Dombján alól [Gyerővásárhely K]. 1754: Setétor az Fejér Patakon innen (k) [M.valkó K; KHn 103]. 1767: A Setét Berek előtt (k) [Szentháromság MT]. 1768: A' Setét völgy Eszkába (sz) [Almássztmária K]. 1769: Setét szeg (sz) [Nyáradandrásfva MT]. 1771: Sötét völgy verőfény(ne)k felől valo tetejin (sz) [Mezőbánd MT; Hr 3/8]. 1773: A Setét réth alatt (sz) [Alfalu Cs; GyHn 17]. 1775: az Setet völgyben (sz) [Mezőbánd MT]. 1778: Setet vapaban (irt) [Körspatak U]. 1784: Setét Bük patakánál [Nyáradmogyorós MT]. 1791: A Setét Völgy [Tordasztlászló TA]. 1798: A' Setét váppába (sz) [Maroskeresztúr MT]. 1802: a Setét Völgy farán [Mezőbánd MT; MMatr. 369]. 1825: Lörintzi hidgyába vagyis Setét vápa butüibe (sz) [Körspatak U]. 1847: A' Setét tonál (sz) [Ákos Sz]. 1891. Sütét v(ölgy) [M.kiskapus K; KHn 173]. XIX. sz. v.: Setét tanyánál (sz) [Kibéd MT]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: ~ *éjjeli időben*. 1653: Én magam a besztercezi hadnagyal megterék a szekerekhez. Minémű nagy félelemmel mentünk vissza a nagy sűrű sátorok között olyan sötét éjjeli időben: gondolni való [ETA I, 129 NSz] * ~ *éjszaka/éjszakának idején*. 1710: El is menék sötét éjszaka nagy bajjal az Almási-szoros ösvényen által a kietlen erdőn [CsH 378]. 1754: Aldgia Györgj Mlgs Groff Ur Csüres kertiből késo Setett étczoka egy nagy nyaláb szénát vagj szalmát vitt [Betlenszék KK; BKG. Vonya Mardsinán alias Flester (46) zs vall.]. 1833 k.: életem s Törvényes jusom oltalmazásából, nem Hit szegesből kellett ferjemet egy Sötét éjtakanak idején el hagyni [Usz; Borb. II Válföldben lévő asszony panasz-iratából] * ~ *este*. 1584: Lazo kenez vallia hogy filewel hallotta hogy Botha Balas meg monta hogy mingyarást megh fogia az Nilas Ferencze Mustoha fiat de Ne(m) fogta megh hanem seotet estwere halasztotta Mert othon volt Akor az Lopo [Kv; TJK IV/1. 106]. 1593: Catalin Kalacsweo ferenczne vallia, Swtet estwe leowe hozza(m) Janos deakne sem gherezna sem palast Nem vala ezkor rajta [Kv; TJK V/1. 431]. 1732: Nemes lako Házára sötét este Cir(citer) 9 orakor potentia mediante töltött puskával réament [Dés; Jk]. 1775: lattak engem a falus biro, Ungur Samuel, kivel Setét östve is beszélgettem az utzan [H; Ks 114 Vegyes ir.] * ~ *estvéli idő-korájában*. 1829: az napon pedig setét estvéli időkorájában ... musikáltak s tántzoltak domboltak [Szárhegy Cs; LLt] *

~ *hajnalban/hajnalkor(ban)/hajnalkort.* 1570: Kyrál Matthe hity zeren valya Setet haynal korba hallia hogy az kert aytiaa megh Nyilt volna [Kv; Tjk III/2. 81]. 1586: Kepelies Ianos vallia, Lattam Nagy sokzor mikor eiel vagy seotet hajnalkort Lowaimhoz Mentem Az Mezeore, hogy ez peter a' lowak keozetot volt, ot lappangot [Kv; Tjk IV/1. 566]. 1623 k.: az sokodolomkor swtet hainalba hallam az szayt s kezdek mondani hogy az Georeogheok orrot fogtak [Mv; MvLt 290. 30b]. 1636: jouok ualá házá felé setet haynalkor hetfore virradolagh [Mv; i.h. 291. 72b]. 1781: Balás István o Kglmetis láttam egy Sötét hajnalban mikor korit vágok vala hogy egy Nyesó fa tetejin kopogat vala s vág vala [Csóka MT; Ks] * ~ *hajnalhasadatban/hajnalhasadtakor.* 1807: reggel felé (a' mint hallottam setet Hajnal hasadatakor) | Sötét Hajnal hasadatában Reggel felé [M.fenes K; KLev.] * ~ *idő.* 1778: igen sütét es essős üdö vala [MNY XXXVIII, 306].

2. sötétes/feketés/feketébe hajló árnyalatú/színű; inchis, de culoare inchisă/neagră; dunkelfarbig, schwarz. 1757: Egy ezüstös Sötét Szoknya, csinatlantlan vállnak valoval [Jobbágyfva MT; Bált 71]. 1765: hozott edgy Sötét fekete szőrtü Mettzelten Lovat mint egy 4 esztendőst [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1810: feketésű sötét hosszú Nadrag [DLt 598 nyomt. kl]. 1835: Bátor világos pej 1-ször Április 6-án a Gidrán császári setét maglóval [HSzj *bátor* al.].

Szk: A. ~ *színű.* 1638: Gyermek lovak Harmadik setetebb színű szürke negyedű [A.porumbák F; UF I, 666]. 1644/1759: Vagyon heted fél sing Duroczki setét színű karasia poszto pro florentin Hat [Ne; DobLev. III/651. 4b]. 1736 u.: Mikor eltemették^a, akkor sötét színű meggy szín bársonyt ezüst szeggel megverve vontak koporsójára [MetTrCs 479. — Mikes Kelemen 1686-ban]. 1835: egy másra járó, sötét színű ocska Kaszten [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

B. ~ *hajú.* 1848: magos termetű, hosszuko képű, sötét haju sötét szemű, hosszuko orru [DLt nyomt. kl] * ~ *hun-yori szemű.* 1848: Szászsebes széki Kelneki Penkert János ... setét hunyori szemű, barna haju, idomos kicsiny orru és ritka szakállu [DLt ua.] * ~ *macskaszemű.* 1812: Székely Lajos ... setét matska szemű [DLt 219 ua.] * ~ *szemű.* 1840: Jung Mátyás kidűjiedt setét szemű [DLt 540 ua.].

C. ~ *pej.* 1793: Egy Setétebb pej két esztendő [Bodola Hsz; BLt]. 1842: Az ifjabb sötétebb pej még nincsen egészen megvetkezve [DLt 861 nyomt. kl] * ~ *szürke.* 1787: látam a Drágamér Mihály setétebb szürke lovát ottan az uton elébb egérsélni [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP]. 1837: meg vettem azon sötétebb szürke kanczáját [Bom. F. If br. Bornemisza Ignátz lev.].

3. összetett színűnek jelzőként; ca atribut pe lîngă nume compuse de culori; als Attribut der zusammen-gesetzten Farbenbezeichnungen: sötétebb árnyalatú; de o nuanță mai închisă; von dunkler Nuance. Szk: ~ *almás-fakó.* 1832: Ezen Kantza sötét almás fakó [DLt 609 nyomt. kl] * ~ *fahéjszín.* 1749: Setét Fahaj Szin gazdag ezüstös Szoknyát elő Ruhájával [Koronka MT; Told. 12/2]. 1812: Egy setét fahaj szín Kázimir jó Nadrag [DLt 641 nyomt. kl] * ~ *gesztenyeszínű.* 1796: sötét gesztenye színű haju, és bajszu [DLt ua.] * ~ *gránát szín.* 1798: Egy sötét gránát szín szoknya [Kv; Pk 6]. 1810: Egy Setét gránát szín Nadrag Rf 11 xr 41 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3]. 1814: Heinrich Ioseff visel setét gránát szín Kaputot [DLt 894 nyomt. kl] * ~ *hajsín.* 1691: Három

sing sötét hajsín poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] * ~ *hamuszín.* 1843: Egy Sötét Hamuszín Überok Warasa 5 fl. [Kv; Pk 6] * ~ *kapornyaszin.* 1798: Öltözte setét Kapornyaszin ujjas bé-gombolo poszto reklije [DLt nyomt. kl] * ~ *kávészín.* 1732: Sötét kávé Szín mente hijuzzal bellet | sötét kávé Szin poszto Salaváris papucs [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 7, 9]. 1828: Egy setét Kávészín vati-rozott fain poszto kaput [DLt 118/1829 nyomt. kl] * ~ *lilaszin.* 1838: Sötét Karton Lilla szín selyem közepű Pap-lany. [Sáromberke MT; TGsz 54] * ~ *meggy szín.* 1708: Egy Sötet mecen barsony dolmany szkofiom gombok rajta [AplT 5 néhai gr. Apor István ingóságai]. 1714: Egy Sötét metszin angliai nadrag kék bagaziával bellett [Kv; Pk 6]. 1736: Az házas férfiak koporsóját fekete vagy setét meggy szín bársonnyal^a [MetTr 402. — "Vonták be]. 1816: egy setét meggy szín festékű, ön fedelű tserép Kantsó [Szentháromság MT; UNVjk 121] * *pompadurszin.* 1779: Egy egy rendbéli setett pampadur szín Köntös [Nsz; NKf] * ~ *violaszín.* 1749: Egy Pár Setett Viola Szin Aranyas Matéria Kis Ing [Koronka MT; Told. 12/2].

4. komor; sámlu; düster. 1879: Ahogy elmentél, más-nap már kaptam Ágaitól^a 20 frotokat és egy ékes levelet. A Bocskoros katonát beküldtem neki Te hibául fogod felírni azt, hogy az alak az elébe táruul nyomorúság képe előtt meglágyul szívében — de nem tehettem másképp nem láttam okát, hogy gazembernek is fessek nem vél-tem szükségesnek, hogy igen sötét színeket is vegyítsek vi-selt dolgai leírásába [PLev. 42 Petelei István Jakab Ódon-höz. — "Ágai Adolf, a Magyarország és a Nagyvilág szer-kesztője].

5. nyomasztó, győtrő; apăsător, chinuitor; bedrückend, quälend. 1834: Mind ezekből én azt huzom ki — hogy mi-vel a Tiszt a' Nagyságod előttis talám tudva lévő sötét próbáltasomra tett alatsónságai utánis, velem mesterkedése-it sem el rettentés, sem egyéb alatsón uton nem vihete — egy tzelja szerénti Regius ki eszközléséért, a feleségevel valo titkos öszve jövetelünk^a, alatsón huntzfut gyanuja által akar alam vermet ázni [Bögöz U; IB. — "Célzás a tiszt ama gyanúsítására, hogy feleségének a pappal viszonya van].

◊ Szn. 1602: Setét István löfő [Lemhény Hsz; SzO V, 186] | Setét Keresztes ns. Setét Lőrincz löfő [Nyújtód Hsz; i.h. 187] | Setét István szab. [Szentkatolna Hsz; i.h. 188]. 1614: Setet Lazlo pp. Setet Geörgy pp [Nyújtód Hsz; BethU 341]. 1645: Sötét Janos [Kanta Hsz; HSzjP]. 1674: Sütét Peter jb [Mezőméses TA; WassLt]. 1699: Sötét Mihaj ns [Törzs].

II. *fn* sötétség, esti besötétedés; întuneric, întunecare; Dunkelheit. 1570: Veres Imreh, Ezt valia hogy Mikor Á-ray Janos Ferenc deak zeoleh pastora volt az zenth gérgh paloyanal talalta Estwe seotetben rakodwa Jeot zeolevel Barazkal haza fele [Kv; Tjk III/2. 200]. 1582: Zakmary fe-rencz ... vallia, En valem eleob Zeoleo Eorizeo Tarsa chikos Gergelnek, De azert hagiam el, hagi hainalba Az varosba ment es ot Jywt seotetbe leot az zeoleobe [Kv; Tjk IV/1. 65]. 1591: vgi wte az Jermeket az Swtetben, hogy mindgia-rast kezde niegni az giermek [Kv; Tjk V/1. 55]. 1607: Az napzatasaba ott nem voltam, de mikor Etedre mene az A ... engemis el hyt uala velle, de setetigh az napo(n) sem jeówe [UszT II/14. A. 239 Michael Zabo de Keórispatak lib. vall.]. 1638: nosza, nosza, Czirkalok ihon az lovat vi-szik, fogd megh, ne erzed, or az, s latok az lovat, de az Ruot my nem lattuk el futot a seteten nem erhetto [Mv; MvLt 291. 168b]. 1667: (A bornak) az sötétben estvének

idején való fel hordásakor keolteottunk gyortyára d 12 [Kv; SzCLEv.]. 1762: én pedig a setétb(en) ki szaladtam a kapun [Branyicska H; JHb XXXV/51. 11]. 1766: Sütetben kik s miért lesték ő kegyelmit? [Szentháromság MT; Sár.]. 1788: kik voltak a setétben meg nem ismérhettem [Dés; DLt]. 1851: még bányabüknél el setétettünk mind setétbe jöttünk [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *igen-igen ~ben*. 1703: Nem latuk hogj kik vertik sebhetik megh mivel Eczaka volt igen igen sütetben, az Verekedés [Récekeresztúr SzD; SLt AQ. 39 Kormos János (21) jb vall.] * *késő ~ben*. 1769: a melly éjjel a kár esett, ugyan azon a Heten egy estve vatsora utan késő Setétben láttam hogy a T(i)sz(tele)tes Professor uram Háza felől fejér köppenységben egy magas szál ember fel jüven a mi kapunk előtt fel mene a Cantorunk Háza felé [Szu; IB id. Boros Joseffné Fosztó Maria (49) ns vall.].

Sz. 1710 k.: Felebarátomnak életét, jószágát, becsületét nem hogy úgy féltettem s őriztem volna, mint a magamét, sőt olyan messze voltam attól, amely messze vagyon az éjszakai setét a nappali világosságtól [Blm. 1011].

sötétbarna brun-ínchis; dunkelbraun. 1805: Egy sötét barna Kantza idősötske [DLt 68 nyomt. kl]. 1808: haja setét-barna, parasztoson nyirva [DLt 580 ua.]. 1846: Wálther János setétbarna valamennyire borzos haju [DLt 1200 ua.].

Szk: ~ *szőrű*. 1747: Tugya az Tanu aszt, Hogy Nemes Pap Peter és Pap Vanka Szathmari Boros Istvannak két Tulok ökreit, egyik Setet barna Szőrű kajlás fen álló Szarvu, másik világosab kék szőrű, vekony fen álló kajlás szarvu [KSz; Ks 27/XVII].

sötétbarna szín sötétbarna színű; brun-ínchis; dunkelbraun. 1844: Fugaletz János viselt setét barnaszín pantallont, vagy-is lobogó nadrágot [DLt 1399 nyomt. kl].

sötétbolt (tömlöcben) sötétzárka; carcerä; Dunkelzelle. 1710 k.: (Nagy Györgyöt) a Zólyomi Dávid raboltja mellett egy rossz kis setét boltba bétették; Isten tudná megmondani, micsoda keserű, becstelen rabságba majd két hónapig [BÖn. 564].

sötétebbecske kissé sötétebb; de culoare mai ínchisä; dunkler. 1807: Az Harmadik Kantza setétebbecske Pely [DLt 234 nyomt. kl].

sötétebben cu ceva mai ínchis (la culoare); ein bißchen dunkler. 1847: A' posztocsináló által megfestett fonalat küldöm, egy kissé setétebben ütött ki a mustránál, de tán haszonvehető [Kv; Pk 7].

sötétecske 1. kissé homályos; cam/puțin întunecos; trüb. 1771: mikor egy alkalmatossággal hozzám szállot volt Halász Hadnagy, történik hogy bé jöve Szabo Ferkőne is a házomba részegen és a mint a házom Ablaka papyrosbol volt csinálva Setétecske volt a Házom [Dés; DLt 321. 39].

2. a kelleténél kissé sötétebb árnyalatú; de o nuanță cu ceva mai ínchis; dunkler als nötig. 1850: a' Szövetet Schindler megfesté csakugyan ha setétecske is, de használható lesz [Kv; Pk 7].

sötétes 1. homályos; (puțin) întunecos; lichtlos. 1734: az Controversias gyoltsát az Anak el nem lopta, hanem csak az

magaeval akarván conferralni Speculationis causa vette kezéhez, nemis vitte tovább hanem circit(e)r két lépésnyire aztis azért hogy a Sátor szegeleten leven a sátor sötétes volta miatt a világoson akarta meg nézni [Torda; TjKT I. 47]. 1736: Az templom az kiben az catholicusok jártanak^a, kívül az városan az hostátban volt; kisded setétes templom vala [MetTr 436. — "Gyf-ott]. 1742: kik voltak nem ismérhettem személy szerint mivel szinte akkor virradott és még setétes volt az idő [Buza SzD; JHbB]. 1744: Ezen közbelső házból Nyilik egy Füstös Záros ajto valami Bot hajtásos Sotetes Erkébe [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1764: az tornáczbán hertelen el esett Murvai János mintha főben ütették volna de volté ember ottan már setétes léven az üdö, azt nem láthatta [Torda; TjKT V 237]. 1771: Most Eztendeje lesz Hogy egy Halász Hadnagy mi hozzánk szállat volt és hogy Setétes volt egy kissék (!) a ház oda jöve Szabo Ferkőne ezt mondá Hát baszam atták Teremtették ilyen házat adatok ti a Hadnagnak [Dés; DLt 321. 116 Borbára Szölösi cons. Ladislai Mak (25) ns vall.]. 1787: Sötétes léven az idő en Gyertyával oda mentem [Backamadaras MT; CsS]. 1814: akkor nyoltz kilentz ora között léven az idő, Setétes volt a' malomb(an) [Dés; DLt]. 1842: a' kérdéses időben olly Zivatoros, szeles, sötétes, és esős volt az idő hogy tám a' természet is kedvezni akart a' tolvajnak [Km; KmULev. 3 Jac. Finh (42) vall.].

Szk: ~ *idő*. 1584: Margit Lakatos Bartosne vallia hogy ez Seres Balint dolgat latta, de keső Sotetes wdeo volt es chak etotet latta a' verekedesben [Kv; TjK IV/1. 376]. 1805: setétes essős üdö volt [Szárjazita Hsz; HSzJP Varga Joseff (48) gy. kat. vall.].

2. sötétbe/feketébe játszó; care bate în negru; dunkel, fast schwarz. Szk: ~ *barna*. 1879: (Róza) Sötétes barna ruhába volt öltözve úgy nézett ki, mint egy ékesen virágos, sugár almafa a csihánybokrok között [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz] * ~ *csikú*. 1819: egy kis Kurta parket toku sötétes tsiku derekaly [Kv; Pk 3] * ~ *hajszin*. 1714: Sötetes haj szin Barsony Szoknja 5. rendbeli aran s ezüst Cspikivel | Sötétes haj szin Bárson Dolmánj, virágos Vörös Seljem materia bélléssel, 15. aran fonal gombotskakkal fl. Hung. 24 | Sötétes haj szin Magyar Nádrágh aran fonal Sinorral fl. Hung. 7 | Sötétes hajszin bárson férfi Mente, Nyusz lab bélléssel gombok nélkül fl. Hung. 60 [AH 3, 7-9] * ~ *kék*. 1742: Jármos okrók 4. Mellyeknekis ketteje világos kék, egyenes fel álló szarvuak Ketteje penig Sötetes kek villa szarvuak [Kisborszó SzD; TL 42] * ~ *szőke szőrű*. 1811: egy bitang üsző Tino setétes szőke szőrű [DLt 525 nyomt. kl] * ~ *violaszin*. 1714: Persiai öltözet ... hoszszu Uyaival Sötetes Viola szin fel Selyem Török materiaval béllét, s baraczk szin Primmel fl. Hung. 22 [AH 22].

sötétfakó sötét szürkéssárga; galben-cenușiu ínchis; dunkel gelbgrau. 1820: Sötét fakó (ló) [MNY XXXVI, 198].

sötétház (tömlöcben) sötétzárka; carcerä; Dunkelzelle. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Seotet hazban. Vy feold fazek wagon No. 12 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27]. 1842: meg jelentettem hogy a' Setét Háza az ablakot az arestánsok meg bontották [Kvh; HSzJP].

sötétkék albastru-ínchis; dunkelblau. 1588: Egy seotet kék keche [Kv; KvLt Vegyes I/2. 14]. 1696: Egy sötét kék czafrag [LLt 100/24]. 1802: visel sötét kek Kaputot, sárga

Nadrágot, felfűző Stiblit, kerek Kalapot [DLt nyomt. kl]. 1834: Lila szín tibet überrock I Sötét kék tibet I [Börn. F. IXe]. 1860: 3 1/2 s(ing) sötét kék kelme Budára [Kv; Újf. I].

sötétpej murg; dunkelgelb. 1627: Setet pey száár gjer-mek lo Nro I [Bodola Hsz; BLt]. 1656: Vagyon ezen jstalo-ban kett eoregh ménlo, jgyek fejer, masik sotett pej [Fog.; UF II, 142]. 1685: Gyermek lovak. I. vercse Szürke, elein jobb lába — Kapczás ... Setét Pej, kapczás a hatullja [Utl]. 1764: Sötétt pej nagj kancza [Buza SzD; LLt Litt. B.]. 1768: ket esztendő Setét pej Gyermek Lo [Páké Hsz; SzentkGy]. 1774: adott ell 4. Meczett Lovat remundában, Melyek közül kettő setét pej vólt, az 3madik barna, 'a négyedik fakó [Pipe U; LLt Vall. 204]. 1794: Sárga Pej Kancza Setét Pej Csitkaja [Zentelke K; CU]. 1807: Egy 12. markos, 6. esztendő kanfaru, setét pej Kancza [DLt 391 nyomt. kl]. 1861: Egy Igás sötétpej paripa mintegy 9 éves [Marosbogát TA; HG Gr.Kuun lev.].

Szk: ~ szörű. 1610: eg. louamot setet pey szeórit keottet-tem uala ki az fyre mochar newy heljbe [ÚszT 23]. 1748: vettem egy sötét pej szörű paripa Csitkót [Torda; Borb.]. 1807: kisded sötét pej szörű Ló [DLt 856 nyomt. kl].

sötétpiros murg; dunkelrot. 1815: Sötét piros pej két hátulsó lábán könyökbe madár pók vagyon [DLt 759 nyomt. kl].

sötétsárga sötétszöke; blond-inchis; dunkelblond. 1848: Szabo Samuel ritkás bajusszu, idomozott orru, bajusza sötét sárga [DLt nyomt. kl].

sötétsárgás sötétszökés; blond-inchis; dunkelblond. 1846: Farkas György sötét-sárgás bajusszu [DLt 466 nyomt. kl].

sötétség 1. íntuneric, bezná; Finsternis. 1619: 27 die Junii hallottam először meg, hogy ezen az tavaszon Egiptusba az Istennek oly nagy csudatétele lött, hogy harmadnapig oly nagy sötétség tartott, hogy egymást az emberek meg nem láthatták, hanem az sötétségben egymásra futottak [BTN² 278]. 1657: Isten tartá meg életemet, az emberek elszaladának az sűrű erdőben és sötétségben [KemÖn. 202]. 1710 k.: a setéség és világosság nekünk a naptól, szemtől függ: akármelyik ne légyen, ám az sem léssen [BÖn. 482]. 1765: Nagy földindulás lön novembernek elein Nagy égijelek is láttattak, némelyek azt observálták ugyanazon időtájban, hogy szépen megvirradott egy éjszaka, azután ismét mindjárt setéség következett [RettÉ 190–1]. 1786: az üdö is már setecsséggel béborulva lévőben meg nem ismerhetők, az midőnis ezen Felséges Királyi Decisiót publicáltak [Torockó; TLev. 4/13. 60].

Szk: éjszakai ~. 1657: Általállítván azért az árkon az se-regeket, az ellenség pedig lassan nyomakodván, valóban várom vala az nap lemenését, hogy az éjszakai sötétségnek beneficiumjával tisztességesen válhatnám meg [KemÖn. 204]. 1662: Győri Jakab elég nyereségnek állítván, amit most Isten eszközkeppen nagy részben óáltala végbenvitt vala, az éjszakai sötétségben, nem akará a véle való kevés népet az ellenséggel megegyíteni [SKr 179]. 1739: En ugyan Orosz Teleken, altal jöttem irtosztato Villámmasban menydörgésben, es éczakai Setétségben az esső igen meg ásztatott volt [Darlac KK; ApL2 2 Kálnoki Mihály

Apor Péternéhez] * *külső ~.* 1710 k.: A győtrelemnek helye vagy állapotja pedig nevezetik Gehennának, Matt. 10: 28., külső setéségnek, Matt. 8:12. és 22:13, Tőfetrak, Esai. 30.; utolsó, kénköves tüzes tónak, Jel. 19:20. stb. [BÖn. 482].

2. *árny homály; obscuritate; Dunkelheit.* 1882: Szíveskedj beszélni, felebarátom, és szíveskedj a sötétséget e kérdés körül eloszlatni [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödön-höz].

3. gonoszság; infamie, josnicie; Bosheit. 1697: a paraznasag sötéttségnek munkája es Törvényes Felesegevelis szem elől az Ember el rejtezik s nem esmeri oklatan allat modgyara [Dés; Jk 252a].

sötétszöke sötét árnyalatú szöke; blond-inchis; dunkel-blond. 1805: Demuth György, mintegy 23 Esztendő, származására nézve Saxoniából való ... sötét szöke, Titus formálog vágatott kurtia; de még-is a' szemöldökig le-botátott haju [DLt nyomt. kl].

sötétszürke I. mn cenusiu-inchis, gri-inchis; dunkel-grau. 1677: Eöreg Kancza Lo Fejér No 7 Eötöd fü Met-czet sötét szürke n. 4 [Szúv; Utl]. 1679: Kancza ... setét szürke [Fog.; Utl]. 1681: hat Setét Szürke Gjermeek lovak, mellyek(ne)k uj pokrocok, hevederek, peczkes köz-Fekék s Kötő fekek adattak [Görgény MT; Utl]. 1683: adattam gondviselese ala Setet Szürke vekony paripát [Utl]. 1684: Eöreg Kanczak Setet Szürke nro I [Ebesfva; Utl]. 1807: egy sötét szürke, idei szopó tsitko került [DLt 391 nyomt. kl].

Szk: ~ *lajbli.* 1828: Egy satinglot setét szürke Lájbli [DLt 118/1829] * ~ *szin.* 1845: Pollák Simon pesti származásu mészáros legény visel setét-szürkeszin struk-nadrágot [DLt 991 nyomt. kl] * ~ *szörű.* 1791: 10 esztendő Almás setét szürke szörű, az első jobb és hátulsó bal lábán holt tetem vagyon és kevésé kehes egyébként apro lépésű ló [HSzj *almás-sötétszürke* al.]. 1806: Egy 2 esztendő heréletlen, vagy fordítottan sötét szürke szörű Tsitko [DLt 348 nyomt. kl]. 1816: két esztendő Tehén, setét szürke szörű kurtá bé fordított és vékony szarvu [DLt 184 ua.].

II. *fn sötétszürke ló; cal sur; dunkelgraues Pferd.* 1718: ige(n) Szép Lo van a Setét Szürkéek közt kivált edgy Rudas [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

sötétül sötétedik; a se întuneca; dunkeln. 1660/1669 k.: Kgl's Királyunknak el jött ideje setétülyön az Ottomány Hold [Gysz; LLt]. 1774: már akkor Setétülni kezd vala [Nándorvállya H; EMLt Serbán Juon (40) jb vall.].

sötétülés sötétedés; întunecare; Dämmerung. 1655: urunk valami részét hadainak seregbe rendelé, és réjaja mégyen bátorsággal és az ellenséget futóba ejti ... melyet osztán setétülésig vágtek és kergettek [ETA I, 159 NSz].

sötétültig sötétedésig; pină la căderea serii; bis zur Dämmerung. 1599: Vadalma Jakabne Orsolya azzony vallja ... egy estwe fele nagy rutt zidalmokat halvan hazaban Farkas Jstwan kery vala Taligas Jstvannet hogy zeonnek megh immar az zidalomtól mind azatal nem akara meg zeonny, seott mind seoteteoltigh zidkozodek [Kv: Tjk VI/1. 296]. 1657: igen emberül s vitézül való harcot állván egész sötétültig az kevés magyarság [KemÖn. 175].

sötétvégben az este beálltakor, szürkületkor; la cadera serii, in amurg; bei Dämmerung. 1604: mikor niresbe(n) valo kosarunkat marhanknak megh akartuk uolna nagitanj, keozwllwnk bizonios Attiank fiaj iele(n) leue(n) az Farkas lakj Attiankfiaj marhaioknak kosara feleoll rank wtenek, nemw gonozul teuco emberek zinte seotet ueghbe [UszT 18/73]. 1764: Az estve majd Setét végbe vettem az Inquisitorio Relatoriat [Szu; LLt Fasc. 60]. 1809: Erre a' Káros Kádár János Maga megvallá, hogy ökröket Setét végbe kistsapták a' legeleóre; de nem hajtották a' Csordáig [F.rakos U; Falujk 38 Sebe János pap-not. kezével]. 1812: Setét végbe a Groffne édes Anyja ide érkezett [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.].

sötétverese sötétvörös, roşu-închis; dunkelrot. 1685: Gyermek Lovak Egi Almás Szürke egy setét verese, hódos [Uti].

sötétveres sötétpiros; roşu-închis; dunkelrot. 1835: Ablak előtti kised bikkfa lábu, sötét veress festékü deszka asztal egy rajta lévő zöld cserép Dohány Tárral [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sötétzöld verde-închis; dunkelgrün. 1800: Egy viola Szin, setét Zöld apro virágos atlatz arany krepénell készült dragonos viganó [LLt]. 1849: tizenégy talpas sötét zöld poharak, — egyiknek talpa tsorbás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ civil kaput. 1825: Elszőkésekor magával vittél (!), egy setét zöld Civil Caputot [DLt 736 nyomt. kl] * ~ gérokk. 1848: 1 Sötét Zöld Gérokat vásárolt az legénynek [Mv; MvLev. 2] * ~ majlander köntös. 1849: Egy setét zöld majlander köntös [Dés; DLt]. 1851: Egy sötét zöld majlander tafota köntös [Dés; DLt] * ~ pántlika. 1800: Egy setét Zöld pántlikával körül szegett Englische viganó [LLt] * ~ posztó. 1823–1830: Csináltattam osztán valami sötétzöld posztóból fekete fényes gombokkal egy kis dolmányt [FogE 141] * ~ tafota. 1831: 6 Sing Sütét Zöld Tafota a Báro számá(ra) 12 Rf [Kv; Born. O. la].

sötétzölden sötétzöldre (festve); (vopsit) în verde-închis; dunkelgrün (gemalt). 1845: mind ajtok mind ablakok sötét zöldre meg festve [Dés; DLt 111].

sövény I. fn 1. vesszőből font kerítés, sövénykerítés; gard de nuiele; Flechtzaun. 1568: Demetrius Veres fasus est in hunc modu(m) Az my seöuen az zamosra vagyon ky, azt en chynaltam oda, de en nem tudom mynth voltak ok zerszödsge [Kv; Tjk III/1. 169]. 1573: Gywlay Benedek azt vallia Egykor fely hagot volt az zeowenre es az lessat Igazgatia volt [Kv; Tjk III/3. 181]. 1580: Az Seowennyek es gyópykh ky vetesse feleoll wegeztek hogy lassak meg es vonassak le Mind zolók keozot s mind kertek keozót [Kv; TanJk V/3. 217b]. 1585: Hagio Andras fedet volt megh zalmaual Seowent Zep Miklosne feleoll [Kv; Tjk IV/1. 499]. 1588: sok panaz leö erreolis hogy sokan eoreoksegeket Seowenyeket gypweket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak [Kv; TanJk I/1. 66]. 1647: Az egesz Uduarhaz keorwl rosz seoueny vagion melynek fele fellyül sendelyes, az teob resze Teouisses ... vetemennek valo kert, seouenye io, leszas [Megykerék AF; BK 48/16] | Vagion az Var előt valo

Giümbölczes kert a' Maros parton, mind körül sövennyel be kerítve, tövissel, csak egy keves hija tövissel esenek [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1742: tölgyfa talpakra és koszorufakra épült Sövény [Pókafva AF; JHb XXXV/58]. 1760: Ha az epites felet meg ne(m) edgyezhetnek Laszlo Janos hordassa el a' Sövenyin kívül minthogy mikor megzalogositottais^a akkoris jo Sövény volt ott [Dés; Jk 309b. — ^aTi. a házat]. 1811: Az Ház oldalát kerétti környül Sövény [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 27]. 1851: Az oldalkert a' Gróf Rhédei udvaré, a' bütü kert a' gabonás felől a' kas végében sövény, zsendely fedél alatt [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

Vö. a gyalogsövény címszóval.

Szk: **fedeles** ~. 1637: Peczer haz Vagyon az peczerhaz keorwl jo fedeles seoueny; az seouenyen egy nagy eöregh deszka kapu [Fog.; UF I, 413] * **lészás** ~. 1632: Komanai Uduarhaz az Maior haz mind keorwl Tamaszos seoueny be kerített [UC 14/38. 30]. 1633: Az Curia kis kapuia előt uagion egy boronaua fel rot io öregh hal tarto o leszas seouenniel kertelue [Komána F; UF I, 314]. 1636: egy hitua(n) ayto felszer nylik egy kaposzas kerte, ki épen meg szantatott keoröös keorül leszas seouenie [Siménfva U; JHb Inv.] * **támaszos** ~. 1637: Uagyon az vetemennyes kert melle ragasztua egy fedeles tamaszos seoueny, azon egy fa sarkos pantos ayto [Fog.; UF I, 422]. 1674: Az Felső Porumbákrol lejövo patak és az falu s az Olt szomszedcsagokbanis vagion egy jo leszas tamaszos sövennyel be kerített csürös kert [A.porumbák F; UF II, 608].

2. vesszőből font (tapaszos) épületfal, sövényfal; perete de împletitură de nuiele (lipit cu lut); Flechtwand. 1633: Az udvaron job kez felöl nagi hoszan egy rendben hat részben ualo istálló, kettei seouenie negie io erös boronaua vas nélkül valo aitok raitak [Komána F; UF I, 310]. 1647: Az Czwr kertbeol Nylik egy faragott kis Ayto, az Majorhazra

Az Uduaran vagion Egy hoszú paita, fele boronakból rott, fele ereös seoueny [Drassó AF; BK 48/16]. 1692: Ezen konyhanak napkelet felöl-való részében vagion sövennyel keresztül rekesztve egy kis Házacska, melynek aitaia nincsen [Mezőbodon TA; BK 4]. 1701: az regi Majorház Sövényből valo, kis szobájával es kamoracsakájával [Páncélcseh K; Hr 1/4]. 1732: szalma fedelet tarto gabonás ház oldala sövényből valo gyengen agyagal meg vert | edgy dölő félben álló sövényből valo töredék pajta [Nagyiklód SzD; Told. 11]. 1748: Egy fedél alatt Sövényből lévő két ház ... ház alatt lévő kö pintzével edgyüt aestimáltattak ad Hfl. 72 [Déva; Ks 73.IV. 59f]. 1765: az Kapun belül vagion egy Sövényből épült Jo Diszno Pajta [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 49. 5]. 1768: a' major ház vagion Tölgy fábol és sövényből építve, és deszkával bé padalva [Szamosfva K; Ks 74/55 Consr. 12]. 1784: Gábor Petru épített magának, házat, tsürt, és pajtát sövényből [Arany H; JHb XXXI. 56. 16]. 1807: az tornacz vegeben lévő egy sövényből csinalt gyalog arnyek szek tapaszszára s egyéb arantis mar epen omlando felben [Dés; BetLt 6 GyU]Falvi Nagy Ferencz keze írása]. 1819: mind nyájon egy egy Szalma fedelű Sövényből valo Házatskát és Kamarát építettek [Szentkirály H; Born. Vegyes 4/43].

Szk: **meszeletlen** ~. 1810: Az Udvarház meszeletlen Sövényből áll, ezen kívül ki nyulo rosz sövényből font kémenyével diszeskedik [Pacal Sz; Ks 76 Consr. 350–1].

3. vesszőből font gát; dig de fascine/de nuiele împletite; Flechtamm. 1587: az varas taua zwgoia eleiben zerszeot-

tem es hozattam Eót szeket veszeot f 1/25 Ket szeket teovisset vitette(m) —/48 ket leginniel rakattam be az teovisset az ket rend szeowenij eleiben —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 10 Seress István sp kezével]. 1590: hogy Az Korchiolias Souent fonatot az varos Towan attam f. — d. 20 [Kv; i.h. 4/XXI. 52 Kis István sp kezével]. 1705: a gyümölcsfákat vagdalták s a malom árkanak, akin a vizet a malomra vötték, annak a sövényét is tördelték és égették [WIN I, 656].

4. vesszőfonadék; impletură de nuiele; Flechtwerk | sövény fonására való vessző; nuiele de salcie pentru impletit; Rute für Flechtwerk. 1583: Piroska Nagy ferencz^a lattam hog ket Nagy terehel hoz vala eg Ember onnat Az bachi peter kerte feleol Seowent az Var Allia Molna fele tartavalle [Kv; TJK IV/1. 161. — *Valija]. 1586: Vegeztek eo kgmek hogy Minden Vczakat azon vczabeliek vagi Seowenniel vagy theowissel Mennel hamareb lehet be chinallia(na)k, es Eorizzekis deogeos helyreol leoweot, be Ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33]. 1632: Szamtarto ház

Az pitvarban egy seouembeől font kemény [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. 1688: Ezen konyhán van tölgy fábol felrott egy Tűzhely, mely(ne)k felette van sövényből font tapaszos kemény [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 1]. 1714: sövényből csinált fa tüzelő kemence [Kásonzfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1727: Az Közepiben ennek az okolnak hosszan egy nagj tágas Sövényből font jászolly vagyon [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 14]. 1738: valami sövent vitt az Vermesan Szimion házatol [Galac BN; WLt]. 1785: Tövisel es Szalmával fedett harom Szálával valo Deszka kert felyül Sövennyel folytatva 63. Láb [Miklósfva U; Ks 73/55]. 1825: A bontásra, a készitendő bolt oldalának sövennyel valo bé fonására, sárral leendő meg hánysára, agyaggal valo meg tapasztására, és végre meg sikárlására egy nap számosnak 4 napi napszáma naponként p(e)r 30xf [Dés; DLt 3]. 1830: Török Buzás Kasok in Nro 3. — mellyek között edgyik Létzes, a másik Boronafából valo — az harmadik Sövényből vagyon keszítve [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

Szk: ~ *fonni*. 1580: vegeztek ezt hogy az epwletlensegek meg epwlyenek A kinek zekere ninchyen gyalogh feyzeyewel menny(e)n el vagy erdolny avagy seoweny fonny [Kv; TanJk V/3. 206a].

II. jelzői v. áll-i haszn-ban; în funcție atributivă sau predicativă; in attributivem od. prädikativem Gebrauch: vesszőfonadékból készült; fűtut din impletitură de nuiele; aus Flechtwerk verfertigt. 1736: Károlyvárat két páter lakott ... ben az belső kerített városban, majd a város közepin alatt az háznak az dereka és alsó contignációja köből való volt, az felső része sövény [MetTr 435–6]. 1802: Türei Fogado Az egyik szobába paraszt kementze, 'a másikb(an) Sövény vagyon [Türe K; MkG]. 1823: A' Palotára menve találtunk egy Pitvarra nyilo rosz fenyő fa ajtot falai' sövények és roszszak [Erdőszengyel MT; TSb 43. — *Ti. a palotának]. 1824: A' Sztina Szöllőbe Simon Áron vinnellér Háza — ennek pitvarának ajtaja sövény — Fa sarka és zárja jo — Cserénnye is jo ... — padlásának egy része sövény más része deszka [uo.; TSb 43].

Szk: ~ *árvékszkék*. 1847/1851: az udvar mellett sövény árvékszkék tapasztva, szalma fedél [A.szovát K; Pk 3] * ~ *disznókotyc*. 1813: Egy Sövény Diszno kis kotyetz [Veresgyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] * ~ *disznóól*. 1699: Itt vagion edgy sövény diszno olban, két fél hizottya-b(an) valo közép szerű ártány [Mihályfva AF; LLt Gyulafi

László inv.] * ~ *fűstfogó* vesszőből font szikrafogó. 1823: egy jo sütő kementze jo sövény fűst fogoval [Majos MT; Told. 35]. 1832: Egy jo Sütő Kementze, felette tapaszos sövény fűst fogó [Mezősztmárton K; Told. 42] * ~ *gyalogkert*. 1796: azon Kerti Szöllőben betsültenek az utza felől taláztatott Sorvadzott sövény gyalog kert —/60 [DobLev. IV/265. 1a]. 1823: az utza felől hitvány Sövény gyalog kert [Egerszeg MT; LLt 63/7] * ~ *lészás kerítés/kert*. 1797: A' Veteményes kert körül valo kertek egy oldala palánt kert a' több oldalai pedig sövény Lézás kertel vagynak bé kerítve [Ajton K; CU IX. 2. 13a]. 1837: gyenge létz kerítés felyül sövény lézás kerítése meg lehetős [Marosgombás AF; TSb 20] * ~ *majorságól*. 1732: A béjaro nagj-kapura nyilik edj fekkünni készülő sövény Majorság ól melly 'a régi fenn állást meg únta [Erdőszengyel MT; Told. 11/67] * ~ *oldalfal*. 1824: A' Molnárak háza Cserefa ágasokra Sövény oldal fallal, Szalma fedél alatt Szinte öszve sorvadott állopotba lévén betsülített Rfor. 30 [TGsz 51] * ~ *porgoláért* sövényből font falukerítés. 1694: Ezek(ne)k körös körül lévő kerítési, nagjobb részént, porgolát sovenj kert: mellj jobbitást kíván [Borberek AF; BfR] * ~ *törökbúzakas*. 1832: egy nagy Sövény Törökbúza Kas, Talpokba eresztve [Széplak KK; SLt 22] * ~ *törökbúzaskas*. 1814: A Csürös kertb(en) Vagyon három Sövény Török búzás avateg kas [Mezősályi TA; RLt Rettégi Sándor kúrialeír.] * ~ *vesszőkerteles*. 1862: A' Curia kerítve van avult sövény vessző kerteléssel, s also fele gaz kertel [Mezőbánd MT; TSb 39].

sövényág vesszőből font priccs; pat rudimentar de nuiele impletite; Rutenflechtbett. 1679: 1. Bastya Also Contigna(tio)ja gerendás deszka padlasos tapaszos. Vagyon itt, hitvan Sövény ágj no. 5 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv.].

sövényajtó vesszőből font ajtó; ușă de nuiele impletite; Korbttür. 1694: Ez mostan megirt Majorház mellett ... Vannak itt épületek is Sellér házak is nro 2: holott az 1-nek pitvarára nyilik fasarkakon forgo sövény Ajtó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.] 1735: a Csürös kertben járo sövény kapu, emellet egy kis sövény ajto Cserefa felekben guson forognak [Mezősztyakab TA; JHb XU/9. 9]. 1753: Ezen Pitvarban vagyon egy fűst házotska melyre nyilik egy sövény ajto [Marossztykirály AF; Told. 18] | egy kis Sövény ajtó szolgál a Tövisel körül vett gyümölcses kerte [Székásbesenyő AF; i.h.].

sövényajtócska vesszőből font ajtócska; ușă mică de nuiele impletite; kleine Korbttür. 1753: az Udvar háznak szarvazatjái belől vagyon egy darab jó Leszas Tamaszos kert melyre szolgál az ház szegeletitől be egy sövény ajtotska [Karácsonfva AF; Told. 18].

sövényállás vesszőből font állvány; platformă de nuiele impletite; Korbgerüst. 1647: Az Szekely Utza felől valo edgyik falonnis sövenj állas vagion [Marossillye H; VLt 55/5415].

sövénybárka vesszőből font haltartó bárka; un fel de coș de nuiele impletite în care se păstrează peștele viu, juvelnic; Fischkorb. 1679: Vagyo(n) itt ez Nagi Tón hal tarto Sövény bárka ... nro 3 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 143].

sövénycserény vesszőből font szikrafogó; parascíntei de nuiele împletite; Funkenschutz aus Ruten. 1745: a' Majorház ... ágasakra épített avatég sövény oldalú, sövény padlású és kémény helyett sövény Cserénye vagyon ujj Szalma fedél alatt [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1835: A velnitze pidváraba égy jo Sövény tserénis jol meg tapasztva [Várhegy MT; TGSz]. 1862: a' pitvarba van egy föld tűzhellyel rajta egy föld sütő kemencével és sövény cserénnyel [Mezőbánd MT; Tsb 39].

sövénycsinálás kerítésállítás; făcutul gardului de nuiele; Flechtzaun-Aufstellen. 1586: Zabo Istwan Vallia, Feias lanos zaiabol ezt hallotta(m), hogy soha Adegh En Nem bantom zabo ferenzet Az Seoweny chinalasbol, Amégh eo ell [Kv; Tjk IV/1. 552].

sövénycsináltatás kerítésállítatás; făcutul gardului de nuiele; Zaunstellen. 1590: Az Capitanok vgy itillek hogy a' Seoweny chinalatasba 72. Aggyon a' zegenj Azonj [Kv; Tjk V/1. 33 Taligas Tamas vall.].

sövénydarab vesszőfonadék-darab; bucată de nuiele împletite; Stück aus Flechtwerk. 1574: Magdolna filep Ianos-ne azt vallia, hogy Keotelwereo Berecht (!) hozot oda Az kemenche fwteny darab dezkat Zeoweny darabot es fat, egedwlis Be fwteotte az kemenchet Sylva azalny de Nem Twgia hwl weotte [Kv; Tjk III/3. 339]. 1597: veghre adigh vezekedenek hogy az A az J. nek az feyet megh yté egy palchaual, az J ys az A-nak az orchaiat egy faual seóúeny darabbal hogy ki zakada [UszT 12/78 St. Miklos de Farkaslaka jb vall.]. 1638: Az mikor az keöz kert felet veszekedenek Csiszar Istva(n) es Kerekes Szabo Istuan, latam azt hogj egi söueny darabal ugy megh úte Csiszar Istuant, hogy ugia(n) firregh vala az darabia mas fele [Mv; MvLt 291. 161b].

sövényelés körülkertetés; împrejmuire cu gard de nuiele; Umzäunung. 1801: Tudom aztis hogy Szubt Zepogya nevezetű helyen még gyerek koromban ezen helyen tisztogatván az Égerest és Nyírest Uraság Robottájában, hogy egyenesen Ő Excellentiájá alodialis kaszájára tette, építette Nemes Roppán Lup minden épületeit Kertyének Sövényelésével együtt [F.szöcs SzD; TKI Páska Styéfán (42) col. vall.].

sövényépfítés kerítésállítás; făcutul gardului de nuiele; Zaunaufstellen. 1600: Mint hogy az olahok az Totth vcha veginel az kapu mellet az Seowent mind tamoszostol le rontottak vala, kellett vesszeore, karora, es fonok(n)ak keotene(m) f. 2 d 86 Miuel hogj kegmeket ketelkedi az Giakorta valo Seoweny epitesb(en), Miuel hogj az tamozzat ki szettek Alolla mikoron egi versbe szepe(n) megh epittette(m) volna [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével].

sövényeresz vesszőből font eres; streasină de nuiele împletite; Flechttraufe. 1790: Egy Sövény eresz, egy Diszno Pajta [Mezőcsán TA; Ks 65.44.11].

sövényes I. mn I. vesszőből font; împletit din nuiele; aus Ruten geflochten. 1648: Az megh irt reghi hazak megget vagyon egy flegorias kert mely eleöl az urunk hazanak eggik szegeletiteol fogua az emletet konyhaigh deszkaual

vagyon az Curia feleol altal rekeztue Ezen kiuwł valo ke-retese seöuenyes [Porumbák F; UF I, 892]. 1679: az hazbol nyilo oldal kamora Ezen kamorabul nyilo Arnyek Szék Kamorája sövényes oldala kívül belől tapasztos, gerendas, deszka padlásos [Porkoláb Háza Talpfáko(n) allo söve-njes oldalai, kívül belől tapasztos, meszes | Lúd ól, Tapasz-tatlan sövényes oldala, félylöl szalmával fedet, mind egi végben nro 2 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 10, 77, 113]. 1681: Drabant ház. Az Palank nagj kapujan bé jöven, bal kéz felöl a kapu félén vagyon. oldala sövényes, tapasztos, kívül belől meszes | Ezen marhák akláb(an) léuő ökor Istálló. Szalmával fedett, oldala romladozot sövényes | Veteményes kert Az Tyukász majorház mellet vago(n) nap keletről a' mely sövényes oldala volt, az egeri vizi-nek sokszori ki áradása ighen ighen el vesztegette | egi gyű-molcs aszalo, oldala sövényes, tapasztos [Vh; VhU 506, 571-3]. 1694: Ez meg irt Udvar ház előtt altal ellenéb(en) vagjon az Majorház meljnek kötéses fákból valo és sövé-njes oldalai avagi falai, imitt amott tapasztosak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1753: va-gyon avatag sisa fedél alatt tölgyfa folyo és Mester Ge-rendákra sövényes tapasztos jo padlásu epült két hazok közben levő pitvarokkal [Veresegyháza AF; Told. 18].

Szk: ~ *agy* vesszőből font prices. 1681: Drabant ház Vagyon ezen hazacsokban, paraszt, sövényes ági nro 2 [Vh; VhU 506] * ~ *ágyfa*. 1679: Hitvan paraszt, sövényes ági fa nro 4 Sövényes ágy fa nro 4 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 42] * ~ *borona*. 1681: Jó Eke, Lapos vasával, Csoroszlyával Nro 3 Sövényes borona nro 2 [Vh; VhU 568] * ~ *kémény*. 1679: Ezen Tornácban levő deszkarekesz sövényes kéménye, kívül belől tapasztos meszes nro. 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 6] * ~ *kéményű*. 1656: Lako hazak között leuő Söuenyes keményu konyha hazban vagyon Egy so őrlő [Doboka; Mk Inv. 5] * ~ *kút* vesszőből font kút. Hn. 1740: Sövényes Kútnál edgj pallag (k), a Csorgos Kútnál a Sövényes kutra jár véggel (k) [Győrővásárhely K; EHA]. 1785: A' Sövé-nyes kútnál [uo.; KHn 153] * ~ *oldal*. 1679: Szent Peteri külső Esztana Pitvarának, szobajanak sövényes oldalai kívül belől tapasztosok | az molnar(n)ak egi kis háza, sövényes oldala tapasztos [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 123, 142] * ~ *oldalú*. 1681: -Diszno ól vagyon itt az Molnar haza mellett, diszno hizlalashoz valo, sövé-nyes oldalú, Szalmával fedett ól [Vh; VhU 578].

2. sövénykerítéssel körülvev; împrejmuire cu gard de nuiele; mit Flechtzaun umgeben. 1612: valahol söuenyes gyűmölcses kertt volt, és az Ellenseg miat mind(en) elő faiatol meg púszült, söüenyé el egett, most imar kender feöldnek fel szaggattak, söüeny környette ne(m) leüe(n) [Kv; PLPr I/1. 1612-1615]. 1681: Sütő Kemencze ez a Molnar haza előtt fél hajzat alatt vago(n) sövényes keré-tesb(en) [Vh; VhU 577]. 1754: Tudom hogy Szalmával fedett Ház volt az egész Udvara Csűrös Kertel edgyütt Sövényes kertel Circumdáltatott (!) volt [Sajóköröspatak SzD; BLt 7].

II. *fn* vesszőfonáshoz való vesszőt termő terület; loc plin cu nuiele de salcie pentru împletit; Neidenbestand zum Flechten. Hn. 1633: Seöuenies neuw heliben [Körspatak U]. 1643: az Seöueniesben [uo.]. 1670: Az Sövényes la-possaban (sz) [uo.]. 1694: A mocsaron szüvényes pata-kaba (k) [uo.]. 1721: Sövényesb(en) az bik alatt (sz) [Sep-siköröspatak Hsz]. 1731: Sövényesben (sz) [Körspatak U]. 1771: Akasztó alatt vagy Sövényes előtt (ke) [uo.]. 1782/

1791: Sővényes Patakán alól (sz) [uo.]. 1789: Sővényes (k) [uo.]. 1790: a felső határban Sővényes tsereje vegiben (k) [uo.]. 1797: Sővényes Szádnál (sz). Sővényes lapossánál (sz) [uo.]. 1804: Also Fordulo Határban Sővényes nevezetű Heljben (k) [uo.]. 1849: Sővényesbe a' köszikla alatt (k) [uo.]. 1862: Sővényesbe (k) [uo.].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

sővényfal vesszőből font (tapaszos) épületfal; perete de împletitură de nuiele (lipit cu lut); (mit Lehm bestrichene) Flechtwand. 1823–1830: A régi pap ház^a volt zsendelyfedéllel, sővény oldalú hátrébb egy kicsiny ház mind sővényfalakkal [FogE 295. — ^aGógánváralján (KK)]. 1852: a' malomház tartozó veteményes kert a' körülötte meg lehetős sűrűségben ültetett fűz fák jelelik, egyébb kerítése nintsen; a' haszon béröl állítása szerint a' kerítést — mely fűz ágakból volt 's el sorvadott — az istálló sővény falával, szalma fedele és létezésetével együtt, 1849be a' muszka katonaság hordotta el tüzelésre [Km; KmULev. 2].

sővényfalvi a Sővényfalva (KK) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Sővényfalva/Cornești; mit dem Ableitungs-suffix -i gebildete Form des ON Sővényfalva. I. mn 1. Sővényfalván v. határában levő; din Sővényfalva, în hotarul localității Sővényfalva; in Sővényfalva, am Rand von Sővényfalva befindlich. 1714: Sővényfalvi határban szanto, kaszalo szőlő földek, Malmok, Tok [Gálfva KK; MbK 113]. 1717: A Sővényfalvi Gáton es Malmon aloll levő Fundusokra hova valo Gátt dagaszsa tollya fel a vizet, ugyan ott az Ország Uttyat is mi miat nem jarhatni? [Kük.; MbK 127 vk]. 1723: A Sővényfalvi Territoriumra jövő árvizet ez a Sővényfalvi Malom Gáttja causállyáé nagyobbára, vagy az Adámosi és Királyfalvi Malmok Gáttjai Szerzik, s mi formában ...? [Kük.; MbK 150 vk] | Az Adámosi malom gát nagyobb oka ennek a Berek veszedelmének, a veti ki a vizet, a sővényfalvi és a Királyfalvi fel tollya | a Sővényfalvi haranglábnál is által járó rév vala [Királyfva KK; MbK 162]. 1743: (A rét) egészen sziszban és vizben all a' Sővény falvi berekkel edgjütt [Adámos KK; JHbK XXVIII/9]. 1771: az Sővényfalvi Rétnék Nagy Kárára vagyon azon malom [Kük.; JHb XX/26. 2 vk]. 1801: szomszédgya körülés körül a Sővényfalvi Határ szélye [Királyfva KK; LLt 26/13].

2. Sővényfalván működtetett; care funcționează în Sővényfalva; in Sővényfalva betrieben. 1717: Hallottade hogy ... az Adámosi es Dombai Possessorok perlettek volna kártételt a Sővényfalvi Malom Possessorat Daniel Deakott vagy maradokit? [Kük.; MbK 127 vk]. 1723: miolta ez a Sővényfalvi Malom oda épüle, abban a B(er)ekbe az árviznek ki vetése miatt több kár vagyon [Királyfva KK; MbK 162]. 1743: miolta a' Sővényfalvi Malom épült az Adámosi Malom többire mind vesztég hever | a' két esztendő alát mind haszon vetelt mind kárt tulajdonittanak a' Sővény falvi mostanság epitet Malomnak | az olta miolta a' Sővényfalvi Malom epitetet mikor kitsind a' viz még akkor is holt vizben járnak a' kerekék [Adámos KK; JHbK XXVIII/9] | azon Sővényfalvi Malom miatt az Viz mind az Dombai, mind az Sővényfalvi Rétkben két felől az Viz folyása mellett feles károkat téssen [Sővényfva KK; JHb XIX/5].

3. Sővényfalván lakó; din/care locuiește în Sővényfalva; in Sővényfalva wohnend. 1772: az említett Malmak dolgában Inqvirálván, volt Regius előbbszer sővényfalvi Nagy Sándor Vram [Adámos KK; JHb LXVII/2. 375].

Szn. 1653: Sővényfalvi Dániel [ETA I, 128 NSz]. 1657: Sővényfalvi Dániel [KemOn. 86]. 1729: Matthias Sővényfalvi [Dés; Jk]. 1766/1802: Sővényfalvi János [BSz; JHb LXVII/II.1].

II. fn Sővényfalva lakosa; locuitor din Sővényfalva; Bewohner von Sővényfalva. 1723: Láttam mig a' malom gáttja ott ne(m) volt s a' vizet el nem vetetté a rétről, hogi a Sővényfalviak <sz>éna boglyájokat s még búza kalangyájokat is tésolya farkán vonták hama<r>ebb vóltáért az árviz előtt [Királyfva KK; MbK 162]. 1771: ennek előtte circiter három esztendőkkkel el szakadván a' Malom Gáttja Todor Tisztarto olj nagy kecskét vetetett alájjja, melj miatt a' Gát tellyességgel le nem nyomulhatott, s e' szerént meg sem dughatják, hogi jo modgjával a' Malomra vizet vehessenek, mig nem most a' Sővényfalviak egészen ujra meg igazították [Sővényfva KK; JHb LXVII/175].

sővényfoldozgatás sővénykerítés-igazítás; reparatja gardului de nuiele; Flechtzaunreparierung. 1600: Az kert kapalastol es Seoweni fonastol, es foldozgatastol ez el mult Tauazzal fizettem f 1 d 20 [Kv; Szám. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével].

sővényfonadék vesszőfonadék; împletitură de nuiele; Flechtwerk. 1852: a' sővény fonadék vessző láttzik [Dés; DLt].

sővényfonás 1. vesszőkerítés megfonása; împletirea unui gard de nuiele; zaunflechten. 1600: Az kert kapalastol es Seoweni fonastol, es foldozgatastol ez el mult Tauazzal fizettem f 1 d 20 [Kv; Szám. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével].

2. vesszőfonadék; împletitură de nuiele; Flechtwerk. 1815: a' Kukuritász Kas ... 8 ~ nyoltz Sas Fak között álló sővény fonásbol vagyon [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19 Consr. 856].

sővényfonó vesszőfonadékot elkészítő munkás; persoană care face împletituri de nuiele; Zaunflechter. 1587: az szeouenj fonoknak es karok fel vereoknak fizettem — 46 [Kv; Szám. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével]. 1591: az Temeteo Kertheoz attam Egy Embernek hogy az ő Seowent el bontotta f — d 12 Jsmet attam Seoweny fononak f — d 44 [Kv; i.h. 5/X. 84].

sővénygabonás vesszőfonadékból épült gabonatarató; hambar de împletitură de nuiele; Getreidebehälter aus Flechtwerk. 1796: vagyon egy jo paraszt Ház, avatek Csűr, Sővény pajta, Sővény Gabonás, és körös körül Tövis kertel vagyon körül véve [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1875 k.: Van a' papi telken egy köből épült bolthajtasos pincze, rajta sővény gabonás, deszka fedéllel [Szucság K; RAK 106].

sővénygogány vesszőből font kémény; coș de nuiele împletite; Schornstein aus Flechtwerk. 1825: pitvarába ... be lépve találattik egy jo kis sütő Kementze Mellette lévő Kis Katlan előttök álló sővény Gogány [Köszvényes MT; Told. 34].

sővényház sővényfalú ház; casă de împletitură de nuiele; Haus mit Flechtwerkwänden. 1696: Az falu derekab(an) vagion edgj puszta, mélljen edgj rosz sővenj ház vagion [Szépkényerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 9]. 1761: nin-

Isen semmi egyéb egy kis sövény haznál, melyben lakik ...
eő Nga Báltsa [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1808: Egy ágásra hitván sövény Ház a végébe palyta Csűr és Csűr fia [Kiskend KK; Hr]. 1837: egy avaték sövény ház [Marosgombás AF; Tsb 20].

sövényházacska kis sövényfalú ház; cásutá de ímpletitürä de nuiele; kleines Haus mit Flechtwerkwänden. 1726: találánk ot egy sövény házacskát [Esztyén SzD; Told. 29]. 1760: egy kis hitván kunnyo Forma Sövény hitvány házatskánál Semmi egyéb épület rata (!) nem vólt [Mv; Told. 15/44]. 1786: adám által ... Kis Petri Curialisomat egy kistisd komorával s két kis Sövény Házatskákkal [Kispetri K, RLt O. 4].

sövényhíd vesszőből font híd; pod de nuiele ímpletite; Rutenbrücke. 1591: onnath ala hasított az Seoueny híd felseo Arokara [Geges MT; EHA].

sövényistálló sövényfalú istálló; grajd de ímpletitürä de nuiele; Stall mit Flechtwerkwänden. 1706: Ezen Curian vagio(n) egj szalmás ház, egj szövény Istáló egj Kertből font sütő ház körül a Curian alkatlan kert [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.].

sövényjászlas vesszőből font jászollal ellátott; cu iesle de nuiele ímpletite; mit Flechtwerkkrippe versehen. 1732: vagyon egj rend istálló három részbe szakasztva, mely(ne)k gerendáj fenjő fák, padolatlan, cserefa deszkával hidalat, edgik rakó fa jászlos, az más sövény jászlos, az harmadik szakaszszát kádaro színnek csinálták [Kórod KK; Ks 12. I]. 1736: van egy avatag ... szalma fedéllel fedett Sövény Jászlyos Pajta [A. idecs MT; XIII/1. 43].

sövényjászol vesszőből font jászol; iesle de nuiele ímpletite; Flechtwerkkrippe. 1636: egy cöreg hármas szakaszban valo Istáló borona feniő fabol rott ... Vagyon ketteib(en) az Istálonak seoueny Jászlok [Siménfva U; JHb Inv.]. 1638: Vagion ket hoszu seoueny jászolis [A. porumbák F; UF I, 665]. 1656: Ezen rend pajtak boronakból fel rott három rekeszben allanak, tapaszosok jok, mindenikben seoueny jászol, jo fá sarkon forgo deszka ajtai, hasonlok edgyik az masikhoz [Fog.; UF II, 180]. 1732: (Az) Istállóban ... borna fa jászlyon el fer jo tagasan Lo nro 6 az ökrök kereken font sövény jászlyan körül állanak [Nagyida K; Told. 11/70]. 1745: Lo pajta es marha pajta, sovény jászolyok vadnak benne [Veresegyháza AF; i.h. 18]. 1772: Az Csűrös kert felől végig az Pajtába Tölgyfa Gerendákból áll az Jászolly, az Udvar felől pedig egy darabb Sövény Jászolly vagyon [Szászfenek K; BethKt Mikes conscr.]. 1820: Egy Kis ded Csűr létezve fedetlen; ennek végibe marha pajta sövény jászollal, ajto nélkül [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

sövénykaliba vesszőből font kaliba; colibă de ímpletitürä de nuiele; Rutenhütte. 1717: A híd végénél, a porondon vagjon az vámos(na)k egy sövény kalibájá jó [Dés; DLT 504].

sövénykapu vesszőből font kapu; poartă de nuiele ímpletite; Rutenor. 1647: Vagion az Csűrös kerten túl ket barom Akol sövény kapuja, sövennyenek foldozas kel [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1732: A patak fele melyen enni hordanak télben a rideg marhak(na)k vagyon egy sövény

kapu [Nagyida K; Told. 11/70]. 1735: a Csűrös kerten járó sövény kapu [Mezősztyakab TA; JHb XI/9]. 1745: A Nemes Curia(ra) ... mennek bé egy nagy kötéses Kapun, melyen vagyon Sövény Kapu, mellette lévő fa sarkokon forgo deszka Ajtajával [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1753: A ... Curiára Nap kelet felől szolgál bé egy három Tölgyfa bálványu fa sarkokon forgo sövény kapu mellette lévő fa sarkokon forgo deszka ajtajával [Székásbesenyő AF; i.h.]. 1779: vagyon egy sövény kapu két kapu zábéval [Királyfva KK; LLt 24/15].

Szk: bejáró ~. 1753: A Csüres Tövisse kerten vagyon ismét egy hitván bejáró Sövény kapu [Bece AF; Told. 18] * **kétfelé nyíló** ~. 1735: (Az) Udvarhaznakis, Delre vagion egj hitván, két felé nyíló Sövény Kapuja [Szentjakab TA; JHb XI/9. 3] * **széles** ~. 1732: Mellj Nemes Curiában mennek bé a Falu felől, földb(en) fel-ásott más fél kapu Zábén, fa sarkon és horgon nyíló szélyes sövény kapun [Erdőszengyel MT; Told. 11/67] * **tölgyfa-bálványos** ~. 1753: Ezen Curiára szolgál bé vekony Tölgy fa bálványos Sövény kapu [Karácsonfva AF; i.h. 18].

sövénykaró kerítéskaró; bulumac, par; Zaunpfahl. 1583: 16 Nouemb(ris) Az wyzet hogy el weottwk Czeoweknek valo fat niagiob (!) seoueny karonal d. 32 [Kv; Szám. 3/XII. 5]. 1591: Attam 175 Söweni karot tezen f 2 d 62 [Kv; i.h. 5/VII. 9]. 1621: Hat Bakok labayhoz 24 zaraz Seouinj karot weottwnk d. 12 [Kv; i.h. 15b/IV. 19]. 1682: Vettem 40 sövénykarókat az haranglábhöz, egyet per den. 2 [Kv; ETF 107. 13].

sövénykas 1. vesszőből font gabonatarató, góré; coşar, pătut făcut din nuiele ímpletite; Getreidehälter aus Ruten | vesszőkosár; coş făcut din nuiele; Rutenkorb. 1819: egy Sövény Kasban aszszu husos Szilva 1 véka [Baca SzD; Tsb 6]. 1828: Van az udvaron egy sövény kas [Balázstelke KK; DLev. 2. XIA. 21].

Szk: fedeles ~. 1753: a pitvarba találattik ... egy fedeles Sövény kos kétféle lévén rekesztve Capax Cub. 5 [Sajókeresztúr SzD; JHb XXIX/7].

2. vesszőből font kocsikas; coşul trăsuri; Wagenkorb aus Ruten. 1797: Egy viseltes kotsi Sövény kassal [M. igen AF; DobLev. IV/777. 19].

sövénykemence vesszőből font (tapaszos) kemence; cameniță/cuptor de nuiele ímpletite (lipit/ă cu lut); lehmbe-worfener Flechtwerkofer. 1647: három Drabant hazaczkak fabol eppittetek ketteiben sövinj kemence [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1694: Vagion itt az Major ház ... Vannak benne belől fűjtő, tapaszos Sövény kemence (igy!) [Borberek AF; Bfr néhai if. Bálpataki János kúrialeir.]. 1771: Estimaltuk A Hazat benne levő Sövény Keméntzet, kállyha fűtött melly alatt vas van, fűtő keméntzet ... ad flo ung. 14 Dnr 04 [Nagylak AF; DobLev. II/430. 1b]. 1788: Egy Nobilitaris Curia Egy barna szalmával fedett nagy Ház E mellett egy kisdé konyha forma Ház 1 Ebbe sövény keméntze [Feldoboly Hsz; i.h. III/646a]. 1797: Ezen jászagon vagyon egy borona fabol rakott régi ház ... Sövény vagyis gogán keméntze benne [Bőzdőújfalú U; Pf]. 1804: Kimpian Goga Zsellér Ház Egy sövény keméntze, kájha fűtővel 1 MT 30 Dr. [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 5]. 1814: vagyon a Cseled Házba egy Sövény keméntze jo fűtejevel együtt [Mezősályi TA; RLt Rettég Sándor kúrialeir.].

sövénykémény vesszőből font (tapaszos) kémény; *coş de nuiete împletite* (lipit cu lut); lehmeworfenere Flechtwerkschornstein. 1688: Ezen háznakis fa lábón álló paraszt kályhákból csinált kemenczéje vagyon; melynekis az több házaktul külön való sövény keménye vagyon [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1690: Nyilik ezen reghi rosz konyhara Fenyű Deszkabol csinált Fa Sarkakon jaro Ajtó, romladazot Sövény Keménye [BK Kentelki inv. 5]. 1790: Vagyon egy Jóság, mellyen vagyon Szalma fedél alatt egy Ház és egy kamara, ezek között a' Pitvar sütő kementze benne Sövény kémény alatt [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2]. 1823–1830: Hátrább volt a pitvar sövénykéménnyel [FogE 295].

Szk: tapasztatlan ~. 1694: Vannak itt Sellér házak is nro 2 megien azon pitvarbol fel tapasztatlan sövenj kéménj nro 1 [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] * **tapaszos ~.** 1674: Ez hazak tapasztosok ... egy tapasztos sövény keménj és egy oh suppal kötöt fedel alatt [A.porumbák F; UF II, 609]. 1694: Vagion itt az Major ház Vagion itt egy Sütő-kemencze, tapasztos sövény kéménje alatt | vagion a' Konjha ház Vagion ebb(en) tapasztos sövény keménj alatt, egetett téglakból és egjeb kövekből rakott Tűz-hely [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] | vagion a' Konjha ház ... nyilik ott ara ... fel szer Ajtó. Vagion azon belől, fábol fel rótt, földel töltéses Tűzhely, igen meg bomladozott és meg szakadozott, tapasztos sövény kémény alatt | találattik az Udvarház ... Nyilik innet fa kilintses, Záros félszer Ajtó, ezen belől vagion egy kis töltéses Tűzhely tapasztos sövény kéménj alatt [Kisened AF; BfR ua.].

sövénykerítés vesszőkerítés; *gard de nuiete*; Flechtzaun. 1640: pusztá Vdvarház hitvan seouen kerítessel körül be vetetve giümolcsós kerte [Nagyvajdafa F; UF I, 777]. 1694: vagion egy Jegh-verem-is ... Ennek sövenj kerítése, az udvarház(nak) kerítésével együtt, nagjobb reszent jó, ujj, támaszos, lézsás, tövisses [Kisened AF; BfR]. 1697: Az Borberek Ház vagion alkalmas borona, és sövény kerítéssel [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. 1729: Vagion egy vesszőből font szalmával fedett kopok(nak) való pajta sövény kerítésével edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]. 1823: sövény kerítés rosz [Majos MT; Told. 35]. 1852: A' taligás ház déli végén van egy kis kert, mellynek déli és napkeleti oldalán, jelenleg könnyű sövény kerítés és vékony ajtó felek között fa sarkon forduló fenyő levél ajtója vagion [Km; KmULev. 2].

sövénykerítésű vesszőkerítésű; *cu gard de nuiete*; mit Flechtzaun. 1824: vagion Rúdeg Sertések számára készült Sövény kerítésű oll jó állapotban egy [Mezőbodon TA; Ks 89].

sövénykert vesszőkerítés; *gard de nuiete*; Flechtzaun. 1648: az uy kö hazak eleót az jstallok környwl való sövény kerteek alkalmason volnanak [A.porumbák F; UF I, 894]. 1696: ezen soron edgy rosz sövenj kert(en) ket pusztá haz hely [Szépkényerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 9]. 1732: Ezen Udvar, és giümolcsós kert mindenütt körös környül jó Sendely fedél alatt lévő, njesett vesszőből kertelt Sövenj kertel van bé kerítve [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1754: (A) veteményes kert körül való Sövény kert igen meg sarvadazott [Uzdisztpéter K; CU]. 1756: Vadas Kert, mely az vár felől régi kőfallal kerített körül,

naphaladat felől pedig sövény kertel [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.]. 1761: avatag és rosz Sövény kerteek közöt vagyon egy majorkodtató Csüros hely [F.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 396]. 1767: avatag Dranitzával fedett Sövény régi kertel négy szegre készitet Méhes kert [Mezőbodon TA; Torma]. 1777: építettett volt egy derék házat ekörül 320 karobol álló Sövény kertel félig fel fonva [Hosszúasó KK; BLt 9]. 1799: régebben volt valami pusztá hely az ut hosszszába ... Most már azon darab hely is a' Curiahoz vagyon kerítve, sövény kertel [Gyéresszikiály TA; Ks 89]. 1825: Ezen telket egyebüt körös körül Gyenge Sövény kert keritti [Köszvényes MT; Told. 34]. 1851: jó sövény kert, sátorral, 's támaszokkal [Erdősztyörgy MT; TSb 34]

Vö. a *gyalogasövénykeri* címszóval.

Szk: fedeles ~. 1734: Az Csűr kert kapun ki jöven bal kéz felől vagion egy fedel alatt bornából rakott öt Sertés pajta, körül bé kerítve fedeles Sövény kertel [DatK NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1768: Török buzás kert mellyet véssen körül néhol alább való, néhol pedig közep szerű sövény fedeles és támaszos kert [Szamosfa K; Ks 74/55 Conscr. 22]. 1843: Fedeles sövény kert Fedeletlen sövény kert [Szentbenedek SzD; Ks 88. 30] * **fedeletlen ~.** 1833: Egy ménes akol fedeletlen sövény kertel van bé kerítve benne 10. Sasfákra épült eres [Katona K; Ks 73/55] * **lézsás ~.** 1638: Az falu között vagion eggy uy leszas sövenj kert [A.porumbák F; UF I, 665]. 1747: Ezen Tsűrös kert és Majorság ház Vagion körül véve meg lehetős Támaszos Lézsás sövény Kertel [Borsa K; Told. 24]. 1783: Az épületnek háta megett 's két végeiben situáltott hosszsan a' Veteményes kert még egy kevés ideig durálható támaszos és Lézsás Sövény kertel rekesztetett-el [Mocs K; JHbK XXXI/1. 7]. 1833: Leszás avatág sövény kert [Mezőberked K; LLt] * **lézsátlan/leszásatlan ~.** 1676: egy por törő ház Ennek udvarara tamoszazatlan és leszásatlan soveny kertel vagion bé kerítve (igy!) [Fog.; UF II, 750]. 1798: Az Fogadonak belső Fundussa körödes körül jó magossan erigált támaszas, Tövis és Szalma fedelő Kertel vagion bé Kerítve, mellynek egy része Veteményező kertenek tsak könnyű lézsátlan sövény Kertel vagyon az Udvartól segregálva [Brád H; Ks 76. IX. 27] * **sátoros ~.** 1732: egy darab hely a Sertések(ne)k enni adó helynek meg hulladozott sátoros sövény kertel be kerítettett [Nagyida K; Told. 11/70]. 1784: Ezen Veteményes Kertől vagion sövény lézsás vagy Sátoros kertel el rekesztve ... gyümölcsös [Búrjánosóbuda K; JHbK LX/18. 10]. 1851: Tovább az erdőpásztor lakhelye veteményezője elé a kapuig vagion sátoros sövény kert cserefa karókkal 's támaszokkal [Erdősztyörgy MT; TSb 34] * **támaszos ~.** 1696: Vagion kert az falu also vegen, also Tanorok némi jó Leszas, és tamaszos Szövény kert körülötte [Pálos NK; EHA]. 1734: Az csűr kert körös körül fedeles és támaszos Sövény kertel bé kerítve [DatK NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1806: jo fedeles, támaszos Sövény kerteek [Szászkerked K; LLt] * **támaszozatlan ~.** 1676: egy por törő ház Ennek udvarara tamoszazatlan és leszásatlan soveny kertel vagion bé kerítve (igy!) [Fog.; UF II, 750] * **tövisses ~.** 1677: Fejérvárat a' kerítésen belől szalmával fedet házat, és tövisses sövény kertel, ad certum terminum, kiki reformálni tartozik sub poena [AC 257].

sövénykerteles vesszőkerítés; *gard de nuiete*; Flechtzaun. 1760: Az Udvar körül éppen semmi kerteles nintsen,

az Tsurós kerten kívül de ez körülis, valami haszontalan már el sorvadott sövény kertelés vagyon [Báld K; BLt].

sövénykertelésű vesszőkerítésű; cu gard de nuiele; mit Flechtzaun. 1837: vagyon egy más Ágosokon épült sövény kertelésű Hazotska meg lehetős állapotba [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

sövényköz (vessző) kerítésköz; gard despärjtitor (fäcut din nuiele); Trennungszaun aus Ruten. 1669: Odahátra az kis köházhoz ragasztott sövényközt, az zsendelyházat <alatt> levőt, én csináltattam [Kv; KvE 212 LJ].

sövénykút vesszőből font kút; fintină cu ghizd de nuiele impletite; Rutenbrunnen. Hn. 1654: sövény kutb(an) levő erdő [Bágyon TA; EHA]. 1750: A Sövény kutnál [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1838: A' Sövény kutnál [Harasztos TA; EHA].

sövénylésza vesszőből font tábla; leasă impletită de nuiele (fölosită ca element component); aus Ruten geflochtene Platte. 1761 Vagyon tiz tsere ágasokra szarvazott sövény lészával padlott, szalma fedelű cir. nyolc Lora valo díb dáb Istálló [Spring AF; JHbK LVII/1. 502].

sövényoldal sövény(ház)fal; perete de impletitură de nuiele; Flechtwand. 1732: a kertnek közepiben vagyon a Csűr vastag talpak köziben, földben eresztett ágasokra ... kötött tapasztott sövény oldala dölmi indult [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1753: Vagyon egy Curia Az hazok vadnak Tölgyfa ágasokra egyéb mindenféle elegy belegy koszuu folyo Mester Gerendákra s szaru fákra deszkas padlázatokkal 's tapaszos sövény Oldalokkal epítve [Karácsonfva AF; Told. 18]. 1817: A Lo Istáló régi szalma Fedél alatt, ágasokra építetett, sövény oldalaival, mellyek most jól meg vadnak tapasztva [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMűz. 6]. 1836: A Telken vagyon egy hitván ökör paitais — Sövény oldallal Nád fedél alatt [Erked K; LLt].

sövényoldalú 1. sövényfalú; cu pereții din nuiele; mit Flechtwand. 1681: Koh mester, es kofárok haza vagyo(n) itt sövény oldalú, gazzal fedett Istálló [Vh; VhU 583]. 1745: Azon Curian vagyon ágasokra épített sövény oldalú két Ház [A.karácsonfva AF; Told. 18]. 1761: 11 Cserefa ágasokra épült, fenyő fa gerendakkal gerendázott, és léczezet, meg czondorlot nados fedelű, és el romladozott sövény oldalú szinte öszve omlo Istálló, melynek koszuu gerendája alá két istáp vittetett [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX]. 1767: vagyon egy szalma fedél alatt levő Sövény oldalú Jobbágy ház forma Cseléd ház [Nagyemye MT; LLt Fasc. 129]. 1777/1780: vagyon jo tágasságu Sövény oldalú két Ujj Marha Pajta [Alparét SzD; JHbK LI/3. 16]. 1795: Találatott egy Szalmával fedett sorvatt fedelű Sövény oldalú Ház [Ne; DobLev. IV/750. 1a]. 1797: Cserefa ágasokra csinált Sövény oldalú pajtátska [Bözödűfalu U; Pf]. 1810: Egy ujj szalma fedelű ágasok közé font sövény oldalú régi Majoros ház | Egy szalmás, Sasok közé font Sövény oldalú hitvány Bihál pajta [Doboka; Ks 76 Conscr. 54]. 1836: A Házhoz közel vagyon egy sövény oldalú két rekeszű rüdeg sertés pajta Nád fedél alatt [Szászkerked K; LLt]. 1851: Az alsó nagy Szőlő hegyben találatott egy sövény oldalú, tapaszos falu, jó állapotban lévő sajto szin [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

Szk: tapaszos ~. 1753: szalmafedél alatt Tapaszos sövény oldalú hoszsu juh szin [Székásbesenyő AF; Told. 18]. 1783: Az Ház jo erős Tölgy fa Mester Gerendára rakott gyalulatlan fenyő Deszkákkal vagyon padolva, tapaszos, kívül belől mészszel fejeztetett sövény oldalú padimentoma Föld [Mocs K; JHbK XXXI. 11].

2. vesszőből font oldalrészsel készült; cu pereții din nuiele; mit Flechtwänden. 1735: Vagyon ezen házban Veres Paraszt Kájhás Kemencze, fa Kájha tartoja, a Tüz helye földből csinált sövény oldalú [Mezősztyjakab TA; JHb XI/9.6]. 1814: égy 10 ágasokra épült sövény oldalú Málé Kas [Septér K; BetLt 3 néhai Rátz Zsófia udv. leírása].

sövénypadlás vesszőből font padlás; podea de nuiele impletite; Flecht Dachboden. 1623: Komanan az Gabanas hazatt es Istalokot Czienaltassa igen Joll es zepen megh az sövény padlasokat haniassa ell es Dezkaual padoltassa megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1637: Az mayorhaz boronakbol rott istalok gerendain valami seüeny padlasok vadnak [Fog.; UF I, 414]. 1753: találatik az Beresek lakására készitetett egy kis házacska pitvarával egytembe azis tapasz alatt ágasokra Sövényből font Sövény padlása kementzéje, kétt lantarna ablakja [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1839: Egy hoszsu Kö épület felső része Majorság olnak — a' Közepső része Kotsi szinnek használtathatik — az also része pedig Lo Istalo — Szalma ajtóval, sövény padlással [Mezősztylvas K; TSb 2]. 1854: betsülték a' pitvarba a' Sövény padlást — Cserént — ajtot felestö — a' pitvar oldalát öszvesen 5 Frt [Etéd U; NkF].

sövénypadlású vesszőből font padlású; cu podea de nuiele impletite; mit Flechtwerk Dachboden. 1745: a' Major-ház ágasokra épített avatég sövény oldalú, sövény padlású [Marossztykirály AF; Told. 18]. 1810: Vagyon egy Cserefa szarufákra szalmával fedett, Sasok közé vesszőből font oldalú, gerendakra font Sövény padlású Lovaknak valo Árnýék Szin, melyet ha meg tapasztatik Istállonak lehet használni [Doboka; Ks 76 Conscr. 52].

Szk: tapaszos ~. 1767: tapaszos Sövény padlású Pitvaros Mészsz Házatska [Mezőbodon TA; Torma].

sövénypajta (tapaszos) sövényfallal épült pajta; poiată/ grajd cu pereții din nuiele (lipită cu lut); Scheune mit Flechtwerk Wänden. 1637: keöreös keörwl uadnak 15 rendbeli duplas szalmás seüeny paytak szalmaual fedettek [Fog.; UF I, 414]. 1638: Az major haz eleött vagion eggy hoszu marhaknak valo, szalmaual fedett negj reszből allo seüeny pajta [A.porumbák F; i.h. 663]. 1726: semire kellő sövény pajta [Esztyén SzD; Told. 29]. 1761: Vagyon két hitvány fedél nélkül valo ágasokra épített ereszt és egy hitvány Sövény pajta tsak karora kertelve [Szentkirály U; PfM]. 1796: vagyon rosz Ház, jo Gabonás, avatég Sövény pajta [Szentegyd SzD; WassLt]. 1798: egj hitvány sövény Pajtáját is tudjuk [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1803: Vagyon az Udvaron egy Sövény pajta mely betsültetett Rfr 40 Dr 80 [Elekes AF; DobLev IV/862. 7a]. 1832: Egy jo állapotban lévő Sövény Pajta, Szalma Fedél alatt [Széplak KK; SLt 22]. 1875 k.: A' köpajta mellett lévő két sövény pajtát a' pap kesztette [Szucság K; RAK 106].

sövénypince sövényfalú pince; pivniță cu pereții din nuiele; Keller mit Flechtwerk Wänden. 1797: Tzirgis Tagyer

Jobbágy Épületek vagynak ezen telken Egy jo sövény pintze [Háporton AF; CU IX/2. 88a].

sövénytartás kerítéstartás/gondozás; îngrijirea/intreținerea gardului de nuiele; Zauninstandhalten. 1590: Gabor soha minket ne(m) creoltet az seowenj tartasra chinaltatasa, hanc(m) eo maga tartotta [Kv; TJK V/1. 33 Catalin Haler Janosné vall.].

sövénytelen bekerítetlen; fără gard de nuiele; uneingezăunt. 1573: Berekzasy Mate Azt vallia hogi eo ne(m) latta mykor vagta volna tehenes Myklos az Kis Myhal dyznaiat, De Twgia hogi eo dolga mert Eo maga se(m) tagadia az tehenes myklos zeoleo Eorekegenek pwzta zëuentelen volta myat szok karok estenek Zomzedinak nekies ez vallonak [Kv; TJK III/3. 148].

sövénytörés kerítéstörés/rongalás; deteriorarea/stricarea gardului de nuiele; Zaunzerstörung. 1749: egj kús Sövény törésért ... béres Inassát meg fogta vala [Tarcsafva U; Pf].

sövényű 1. vmilyen vesszőfonadékú (kerítés); gard cu/ de o anumită împletitură de nuiele; (Zaun) mit irgendeinem Flechtwerk. 1652: Kaposztás kert, vagyon egy négy szegre font kaposztás, avatag sövényeo, leszas kert, egyik oldalán vagyon egy széles ajtó hely sövénnel be fonva, most palant van bele ültetve [Görgény MT; Törzs].

2. vmilyen sövényfállal épült; cu pereții din nuiele de un anumit fel; mit irgendwelchen Flechtwerkwänden gebaut. 1647: Az Uduaran vagion Egy hoszu paita Mellette egy io seouenyw Tehen barom Akol, ket rend Akol benne [Drassó AF; BK 48/16].

spacíroz sétál; a se plimba; spazieren. 1742: à mire parancsollyák késznek kell lenni, még tsak spacirozni is ha kívántatik kocsi eleiben, a Taligás lovak(na)k nyargalni kell [Kv; AggmLt C. 12]. 1754: B. Vaji Maria Aszszony kikkel ül egy hintoban mas falukban spacírozvan ? [Altörja Hsz; HSzjp].

Sz. 1770: Légy magadnak, spacérozz már, Mint a nyöstyény szabóbogár [EM XX, 499 Dersi István Diarium Elegans c. daloskönyve].

spácium távolság, térség; spațiu; Raum, Weite. 1736: közöttök^a olyan spatium volt, egy pár tánczoló tágasan eljárhatott [MetTr 331. — *A táncra két sorban felállott táncolók között]. 1736 u.: A dolmányon nem voltak, mint most, egymás rendiben varrott sok gombok ... hanem három rendiben egymástól spatiummal megkülönböztetett módon voltak a gombok [MetTrCs 462].

spádé kard; spadă; Spada. 1704: Ugyan egy igen játékos medvéje lévén az úrfiaknak, amint egy német barátokozott volna vele, igen jól pofon csapta, a német is spádával a lábát megvágta nyavalyásnak [WIN I, 276]. 1710: Az elector, mikor sem szép szóval, sem haraggal meg nem állíthatná őket, egy szaladó kométást spádéjával általvervén ... nagy vakmerő bátorsággal a kőfalra felhág [CsH 212]. 1756: hoszzú, három szegeletű, megfűstösült vagi égett Spádi, kereszt vasával, és markolattyával egjütt hövelyin lévő parityával [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. 1801: Egy Spádéra valo Táblatska [Medgyes; CsS]. 1810: Egy Spádé tok nélkül [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 2].

1823: ket Bajonétes Komisz fegyver Spadejaival [BK Inv.]. 1849: A' Gabanas feletti első szaba a' falba alkotott könyves Téka, — de üvegetlen, benne lévő külömböző könyvekkel. — Egy vas lántozott ing 2. spádé — és egy nagy spádé [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: **elektorális** ~. 1823–1830: Nyolcadik ház^a veres-aranyos tükrös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekből való apróság portékák [FogE 185. — *A drezdai Zwingerben] * **spanyol** ~. 1805: Egy virágosonn metzett aczél Spanyol Spádé [Mv; TGSz 52] * **vasas** ~. 1823: Fekete bőrű vasas Spáde Egy Toknél kült lévő Spádé [BK Inv.].

spádéforma kard alakú; de forma unei spade; spadaformig. 1776: Egy régi modi Spádé-forma Ezüst Tő mely lehet 1/2 Lot [M.köblös SzD; RLt O. 1. 7].

spádés pálca törös bot; baston cu stilet/pumnal; Stock mit Spada. 1790: El rongyosodott Spadés Paltza 1 [Sv; Ks]. 1806: 1. Spádés palczát 4 [Mv; Ks 34. VII]. 1807: (Vásárolt) 1 Spadés pátzát Rf 4 [Mv; Berz. 7. 69].

spájz éléskamra; cămară (de alimente), spais; Speisekammer. 1836: Az oldal szobába egy speisnak szolgáló pohárszék [Budatelke K; Born. F. lh].

spájz-szoba éléskamra; cămară (de alimente); spais; Speisekammer. 1857: A Spáj (!) szobába egy hosszu simpla Asztal [Nagyfalu Sz; HG Vegyes III].

spalér, spalír 1. tapéta, (fali) kárpit; tapet, carpetă; Tapete. 1711: 14 Darab spaller 16/— [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1732: az Ebédől palotába ablakok, és két ajtó előtt, vas rudakon, és karikákon két felé nyíló zöld perpéta Superlatok vannak, az fal oldala elő heljenn tarka Seljem materiabol valo Spallirral van bé vonva [Köröd KK; Ks 12. I]. 1759: szállittasson el Egy darab viseltes falra valo Spallért Egy falra valo igen nagy és szép tarka ször materia Spallert [Sárd AF; TSb 51]. 1816: Spalirmak valo Czitz 34. Sing ... 64 Rf [Kv; Born. IV. 41].

Szk: **aranyos** ~. 1706: vagyon, ket ház öltözetire való kész aranyos Spaller [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1711: 2 Aranyos Spalir 31/60 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1746: Két darab spanyol fal, aranyos spallerből való [Vargyas U; DanielAd. 254–5].

2. (gyümölcs)fa-sor; șir de pomi; Obstbaumreihe | élősvény; gard viu, spalier; lebende Zaun. 1753: a Csüres kertnek Dél felől való részében nyílik bé egy Sövényből való ajtócska az veteményes kertbe, nem levén Semmi Spallékkal ki Czifrázva, hanem paraszt veteményeknek keszult Táblákkal delinéalt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1758: Ezen kertben külömb külömb féle drága körtvélyfák Almafák Mondola fák korbe korbe a Spalerok és Táblák között accomodalva vadnak [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1797: bé menvén a Veteményes kertbe ... vagyon négy Veteménynek való tábla, melyeknek oldalai rész szerint zöld pusztipánokkal, rész szerint pedig bor termő szőlő fakkal vagnak (!) spallirba véve [Ajton K; CU IX/2. 12]. XIX. sz. eleje: A Filegoriara és a kanapé felől valo Spalerokb(an) oltatott almafa Tsemetek | A Be bétű körül lévő Spalérb(an) ... Udvar helyi Arpán erő körtvély Nro 8 [Keménnytelke TA; IB]. 1817: a Kertész ... a mikor pedig az idő nem engedné a veteményezést akkor az utak mellet lévő Spallérokot a hol

hibáztak mindenütt igazítva és a leg jobb moddal helyezteté [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. 1821: Vagynak hat rend spalérban ültetve, vén gyertyán fák, melyeknek árnyékai a veteményező tábláknak el soványodását és terméketlenségét okozzák [Koronka MT; Told.].

Vo. az alma- és körvény-spallér címszóval.

spalérnyirő, spalirnyirő fasor/élősvény nyírásához való; de tuns spaliere; zum Heckenscheren. Szk: ~ állás. 1820: Ádám Kertésznek a' Spallér nyirő állás reparatiojára [Déva; Ks 105. 172] * ~ *lajtorja*. 1836: edgy spallér nyirő [Déva; Ks 105. 172] * ~ *olló*. 1756: Spallér nyirő régi nagy olló 2 [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.]. 1766: Spallér nyirő nagy olló 4 [uo.; Ks 76. IX. 16]. 1814: Spalir nyirő olló 1 [Mv; Told. 18] | Spalir nyirő olló 1 [Vessző NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lct.]. 1817: Két spallér Nyirő olló 1 Rf [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. 1837: Két Spallér nyiro ollok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1849: Egy Spallér nyiro ollo [Somkerék SzD; i.h.] * ~ *pad*. 1780: Spallér nyirő hosszú pad 2 [Bethlen SzD; BK] * ~ *vasolló*. 1758: Spallér nyirő vas Allo 2 [Déva; Ks 76. IX. 8].

spalérozott, spalírozott fasorral/élősvénnyel részekre osztott; care este împărțit (în straturi) cu spaliere; mit Baumreihe/Hecke aufgeteilt. 1761: Ezen kertnek Veteményes része, nem spalírozott ágytáblákból való [Siménfva U; Jhbk LXVIII/1. 50].

spalérvágó élősvény nyírásához való; de tuns spaliere; für Heckenscheren. Szk: ~ *kard*. 1796: Spallér vágó rozsz Kard 1 [Déva; Ks 76. IX. 26].

spalét fa ablaktábla; oblon la fereastră, spalet; Fensterladen aus Holz. 1802: Az Uj Hálo Szobában Lambreka, Spalletokat csinálni és Lustereknek való horgokat a Stakatúrban [Mv; TGsz 52]. 1852: A háló Szoba spalét pántyait uj srofokat felsoroltam 36 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Gáng Ádám lak. m. számlája].

spalét-tábla fa ablaktábla; oblon la fereastră, spalet; Fensterladen aus Holz. 1848 k.: T:C. Nacsás Ujfálvi Sándor Ur Részire Két Ablakra Spalét tábla 18 f [Kv; Ujf. 1].

spalint vasműves szerszám; uncaltă de metalurgist; Eisenwerkzeug. 1691: Azon uas futató kohoz uagyon egy eöreg fogó, egy spalint, két uas rúd, egy keő teőreő both, egy koh nyárs [CsVh 114].

spán I. ispán

spanális ispánsági; de administrație de moșie; Verwaltungen-. 1843: Juonutz Sándru Iuj Petru vulgo Alb Sandru a Zseruluj, bucsu-szászai spanális gornyik, szeliden ki kerdetvén, ekképpen vall [VKp 115].

spangni (összefogó) vaspánt; bridă (de stringere); Spange. 1848 k.: A Kis szekérnek a kerekére egy ocska ráfot felhúztam 1 fr. Az első löcskőpühez egy uj spangnit csináltam 20 xr | A Félfedelű Kocsinak a hátulso féderstokra egy spangnit megadoltam [Kv; Ujf. 1 Fekete Ferentz Kovács Maiszter kezével].

spannolás kifeszítés; întindere (pe ceva); Spannen. 1845: Egy nagy varrás spannolás vakrámara 1 fl [Kv; Pk 6 könyvkötő munka].

spanyol I. *mn* I. spanyol nemzetiségű; de naționalitate spaniolă; spanisch | a spanyol néphez tartozó; care face parte din poporul spaniol; zum spanischen Volk gehörend. 1619: Vagyon egy új hir, hogy Albertus indult meg 30 ezer gyaloggal és 10 ezer lovassal, spanyollal [BTN² 271].

Szk: ~ *fi*. 1668: Császár ő felsége nem sokat gyönyörködhetett az spanior fiban, ha meg holt fia [TML IV, 267 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * ~ *kardinál*. 1710: egy Protocarus nevű spanyol cardinál, a francia király pénztől megcsalván, mikor már éppen in agone volna a király, sőt már eszin sem volna, addig sűga a király fülében, hogy új testámentumot tétete [CsH 314] * ~ *király*. 1710: a francia király nagy hadi apparátussal készül vala a spanyol király ellen | Ebben az esztendőben, midőn a francia király mind a spanyol király ellen Hispaniában, mind a császár ellen az Impériumban nagy armádákat készített volna a császár is maga armádáját expediálván ellene, szerencsésen triumphál a francia ellen kétszeri ütközetben [CsH 77, 124]. 1759: A spanyol király meg nem holt, hanem igen crassa melancholiában van | Bezzeg felőle is elmondhatni azt, amit <Fülöp> spanyol királyról mondtak volt akkor, amikor igen nagy tengeri erővel indult volt Elisabeta angliai király ellen [RettE 82, 95] * ~ *királyság*. 1710: Ki is^a Catalóniában bemene és ott a spanyoloknak nagy örömmel, fényes pompával spanyol királyságra megkoronáztaték [CsH 327. — ^aHabsburg Károly] * ~ *korona*. 1704: a császár is megmondotta, hogy később a spanyol koronát odaadni, mégis hadait Magyarországra fordítja | Ugyan na hagyá meg az úr az úrfiaknak az felséges ausztriai háznak a spanyol korona successiójáról írt könyvét magyarra fordítsák [WIN I, 218, 306]. 1710: Az európai királyok látván, hamis úton akarja az austriai háztól elszakasztani a spanyol koronát elállának a francia király mellől [CsH 315] * ~ *miniszter*. 1710: a francia király sok pénzzel s ígrettel a spanyol ministereket naponkint maga részire csinálja vala [CsH 313].

2. spanyolos, spanyol szokás szerinti; spaniolesc, caracteristic spaniolilor; nach spanischem Brauch. Szk: ~ *boronálóköntös*. 1603: Miwelhogy az colteozetben valo Luxus mind ferfy, mind azzonyallat es Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette meghaladta Tetzett eo kegeknek hogy minden varosi rend kewl valo colteozetet ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Aranny premes nyak ruha Arany Lancz, Arany percz es akarmi nemes renden valo forma Ezeken az eo Erdemek zerenet valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460] * ~ *him*. 1674: Vagyon egy spanyor himmel, varrot gyors kendő [Beszt.; WassLt 12/6]. 1697: Más formájú két széli fekete Selyemmel Spaniol himmel varrott viseltess vastag gyors lepedő nro 1 [Szentmargita SzD; KGy]. 1743: Egy Zöld Sellyemmel Spanyor himmel varrott Agira való hozza valo Parna hajjaival [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1748: Egy két fejtővel Spanyol himmel varrott kendő [Koronka MT; Told. 11/92]. 1750: Zöld Selyemmel, 'Sárgával Spanyol himmel varrott Lepedő, mind két végén varrás, Hozzá való Vánkos hejával egyben [WassLt Wass Dánielné portékái] * ~ *himes*. 1674: Bánfi Dienes romlásakor hozattam bé Egy tablas Reczés abroszt ... égy spanyor himes kendőt

[Beszt.; WassLt 72/6] * ~ *himvarrás*. 1674: Vagyon egy bokor Spanyol him varrás ki az Edes Anyamé volt [Beszt.; WassLt 72/6] * ~ *menie*. 1629: hallotta(m) hogy kerkedett az aszony vele hogy eő neki az spanjor mentet az edes Janos Ura uette [Mv; MvLt 290. 152b] * ~ *varrás*. 1633: Zabo Jacobne kett szep Nadragh kötött varra Giarmati Martonnak; az egik iras uta(n) az masik spanior varrassal [Mv; i.h. 127b] * ~ *varrásos*. 1654: Spanior varrasos him No 8 [Csapó KK; LLt 100. C]. 1673: Egy fejereses agira valo két lepedő s két vankos hej. Mas agira valo sponjal varrasos, két lepedő két vankos hej [Marossztkirály AF; IB].

3. Spanyolországban gyártott; fabricat in Spania; in Spanien hergestellt | spanyol módra készült; fűcút in felul spaniolilor; in spanischer Weise gefertigt. Szk: ~ *csövű*. 1805: Pistolyok 7. Egy par Spanyol csőjű, ezüst készületű, horgas kápája [Mv; TGsz 52] * ~ *fegyverecske*. 1782: Egy Kis sima rezes monderu Spanyol fegyveretske [Mv; NkF] * ~ *flinta*. 1805: Egy Spanyol Flinta ezüst virágokkal kirakott, Spanyol ággyal szerszámmal [Mv; TGsz 52]. 1823: ket lora valo Spanyol Flinta [BK Inv.] * ~ *kereszt*. 1699: Egy öreg spanyor kereszt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1724: A Spanyol keresztet igen köszönmő Kgd(ne)k [Altörja Hsz; APLt 2 Apor Péternő Kálnoki Borbála férjéhez] * ~ *posztó*. 1755: Kedves Feleségem(ne)k a Tenger-szin Spanyol posztó ezüst paszamánt mentéjének paszamánt toldalékjára Rh. fl. 6 xr 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 42b] * ~ *puska*. 1796: meg tovaj vett asz Uram 2 Spanyol Puskát per 18 ft téssen 243 [Wlt Cserei Heléna jk 84b] * ~ *spádé*. 1805: Egy virágosonn metzett acél Spanyol Spadé, négy mordály csővel [Mv; TGsz 52].

4. spanyol divatú; dupá moda spaniolá; nach spanischer Mode. Szk: ~ *szakáll*. 1843: Bodor Ádám — beretválnok — kivéve hogy meghagyja spanyol-szakállát [DLt 1309 nyomt. kl] * ~ *szakállú*. 1830: Prodán Moga Juon fekete spanyol szakállú [DLt 936 nyomt. kl].

5. Spanyolországban kitenyésztett, spanyol fajta; rasá originará din Spania; spanische Rasse. Szk: ~ *faj*. 1761: Barna Pej Spanyol faj Csillag á Homlokán belleges örög Kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13]. 1811: Báro Vesselényi Miklósnál volt egy Ló, Hertzeg Lichtenstein Ménessiből való; Fakó volt a' szőre, Spanyol faj, Bellonak Hivták [ÁrÉ 138] * ~ *gyermekló*. 1722: Tegnep meg njuzák az Fekete spanyol Gyermeke Lovat [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból] * ~ *ló*. XVIII. sz. eleje: légyen á Ló magos hosszu, tölcseres örü kosfejű, ne legyen husós álla kapczaja, légyen Szaraz fejű, sött az melly Lonak Szű formán tolypatt á homloka, nagy Specialitas é félék á Cserkesz és Spaniol Lovak között találtatnak [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1704: Ugyan most este csak hirtelen kezdé a földhöz verni magát az úr spanyol lova [WIN I, 290]. 1755: adott vala eő Nsga innen az Istállóból edgy szép Szeg Gyermeke Lovat Cserébe, edgy Barna pej Spanyol metzetlen lóért [Gernyeszeg MT; TGsz 35 Alexander Varró (24) jk vall.] * ~ *pej*. 1832: egy Kancza-csikó harmadfél esztendő Spanyol-pej [DLt 26 nyomt. kl] * ~ *tarka ló*. 1704: Ugyan ma patkoltattam meg az úr két lovát, az eljeiket Ugyan a spanyol tarka lonak is az elejit [WIN I, 244].

6. ~ *bor vin spaniol*; spanischer Wein. 1710 k.: úton valami rossz sertől úgy megbetegedvém, hogy szörnyű. Nosza spanyol bort, égett bort ivám reá harmadnapra jól meggyógyulék [BÖn. 526].

II. *fn* 1. *egysz* spanyol nemzet; najiunea spaniolá; spanische Nation. 1667: Keczer Menyhárt levele rész szerént kö-

szöntés, rész szerént francia Flandriába való successusi, császárnak vele való békélés és hadakozás közt való vélekedése és Balassy Imre elbocsátása, spanyol számára való hadfogadás [TML IV, 178 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1668: Holmi universale bellum franciscummal is álmadoznak ő kegyelmek, mint látjuk. Parancsoljuk Kegyelmednek kegyelmesen, annak fundamentomáról is ha mit érthet és az franczusnak az spanyollal való békességéről tudósítson [TML IV, 310 a fej. ua-hoz]. 1694: Ezen holnap elein verte meg az francia dux Noailles nevű Marehallusa a cataloniai mezőn a spanyol hadát [IIAMN 334. — Jánosius].

2. spanyol hímzés; broderie spaniolá; spanische Stickei. 1731: Kendő spanyorral varrott veres fejtővel [Kvh; HSzjP].

3. spanyolviasz; ceară de pecetluit; Siegellack. 1882: Vetem a pakok petsétlésekor Két rud spanyort [Etéd U; NkF].

spanyolett 1. kelme-fajta; un fel de stofă/tesătură; Art Tuch. 1814: 10 sing spanyolett [Mv; DE 3]. 1826: 12 sing spanyolett [Koronka MT; Told. 19]. 1829: 5 Sing széles Spaniolett ... 2 Rf 45 xr [Kv; Born. O. Ia].

Szk: ~ *darabocska*. 1841: Kék kotzkás Sponyolett dorobotska [Dés; DLt 466].

2. spanyolettből készült; fűcút din această stofă/tesătură; aus diesem Tuch gefertigt. 1838: Szoknya három, egy Moldon, egy spanyolett és egy viseltes [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.].

Szk: ~ *kaput*. 1813 k.: Lajos Urfinak egy sponyolett kaput varni való sejjemel együt 1 Rf 30 xr [Kv; Pk 6] * ~ *rékli* → ~ *szoknya* * ~ *szoknya*. 1833: Lakatos Mária, más névvel Groszjoz ujj paraszt rab Aszszony ... viselt veres spanyolett szoknyát, sárgás spanyolett rékli [DLt 997 nyomt. kl] * ~ *szoknyácska*. 1839: két esztendő Popp Nyikuláj viselt egy hasonló színű sponyolett szoknyátskat [DLt 132 ua.].

spanyolfal összehajtható paraván; paravan; Wand-schirm, spanische Wand. 1735: Két Spanyol fal [MNY XXXVIII, 306]. 1746: Két darab spanyol fal, aranyos spallerból való [Vargyas U; DanielAd. 254–5]. 1789: Ágy, Baplany (!), Sponyol fall es egyeb 64 [Wlt Cserei Heléna jk 32]. 1792: Spanyol fal egy képes, más Veres [TL Conscr.].

spanyolmeggy višiná spaniolá; spanische Kirsche. 1826: Spanyol medjet Termő fák nro 77 [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 40]. 1844: Küldöm a' Tolán Vonuj Szekeřit egy fél Véka nagyságu kosarat teli Spanyol Meggyel [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P Horváth Ferenchez].

spanyolviasz pecsétviasz; ceară roşie/de pecetluit; Siegellack. 1644/1648 k.: Tetettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas retezes es zavoros ladaban. Egy Atlacz szkofiumos erszin(e) aranyat ezer szaz negyven) edgyet Kiket maga Peczetivel Peczeteltettem be Spanior Viaszsza [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.]. 1678: Eot Lot Sponyor viaszra egy forintot f l [Utl]. 1681: adnak Papirossat, Inget, Spanyol viaszat [Utl]. 1703: Edgy darab Sponyor viaszatt külgyön klméd énnékem mivel most vészem eszemben, hogy nincs Ládácskában [KJ].

Tarpany N. Moyzes lev.]. 1724: Spanyol viaszszatis hozzon Brassobol sz: Ivanyi [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nyújtóról (Hsz)]. 1756: Spanyol viaszra nyomott petsét forma 2 [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 23]. 1794: (Vett) 1 rud Spanyol viaszat Rf—/ 20 [Mv; DE 3]. 1796: Egy Rud Spanyol viaszért xr. 12 [Koscsd H; Ks 77. XVII. 15]. 1808: Ket rud Spanyol viaszszért adtam xr 80 [Gálfa KK; Ks 99]. 1810: A város számára vétetett egy rud Spanyol viasz adatott érte xr. Harmintz [Kvh; HSzJP]. 1825: Papirosert Spanyolviaszért Tinta speciesért Kereskedő Csiki Lukás Urnak fizettem juxta Doc. 2um Rf. 3 xfr. 30 [Szk; Borb. I]. 1878: Vetem egy rud spanyor viaszat petsételni a pakokra [Etéd U; Nkf]. — L. még MetTr 360.

Szk: fekete ~. 1744: Egy rud fekete Spanyol viaszért Den. 14 [Szászkerked K; LLt]. 1753: Fekete spanyol viaszot egy fertályt [Mezőzáh TA; Told. 73] * veres ~. 1661: Edes Uram, nekem vétesen Kegyelmed veres spanyor viaszat [TML II, 70 Veur Judit Teleki Mihályhoz]. 1740: Látam is mind az két nyak szoritót, veres spanyor viaszbol valók voltak [Szemerja Hsz; HSzJP Samuel Deakné Imre Susánna vall.]. 1770: a Petset pedig vala veres Spanyol viaszra le nyomtatva [Orbai szék; BetLt 7]. 1805: Az Nap-pali Ház Ajtot találunk Veres Spanyol viaszszal bé petsételve [Szamosfva K; BLt 9].

Ha. 1678: Spanyol viaszot [Utl]. 1751: Spanyol Viasz [Ne; Told. 19]. 1755: Spanyol viaszszért [Kvh; HSzJP]. 1756: Spanyol Viaszra [TL Teleki Ádám költségnaplója 95b]. 1791: Spanyol viaszsz [Mv; MvLev.]. 1794: Spanyol Viaszért [Koscsd H; Ks 78. XVII. 12].

spanyolviaszú spanyolviaszos; cu ceară roşie/de pecetluit; mit Siegelack. 1802: Levél formában össze fogva veres Spanyol viaszú két petsételve az appertázás modja egy vala: 1802dik esztendőben fel nyitotta Ajtai Josef mp Ns Kolos Vármegye VNotáriussa [K; JHb LXVII/4. 22].

spárga¹ I. fn 1. zsineg, madzag; sfoară; Schnur. 1595: Hogy Azzonnyunk ő fge be lőde: Attam az Pastet Sütőknek és zakaczkoknak ő fgek zamara, takargatának: az ő modgyok szerent ... 1. kötés Sinört Spagat (!) Szebenit p(er) d 3^a [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Fels-ből kiemelve]. 1649: administraltunk halohoz valo spargaert f. 25 [Kv; i.h. 26/VI. 564]. 1697: az amyekek szék ltt van Egy darab spárga [Borberek AF; Mk Urb.]. 1729: midőn osztán feloldoztatta volna kezeit a sparga helljein Sűrűn ki serkedezet a Vér kezeiből, keze is belé dagadozván a spárgában [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1738: Mikor biro Uram brasóban ment vettem ispar-gat az ő kegyelme porontsolsatból [Kvh; HSzJP]. 1756: udvar számára vettem ispárgából valo 12 öles hálót öt véka buzával [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1796: az ispárgára tsengetőt kötök volt, mikor hozzá akartak nyulni az is-párgához a csengető nagyon kezdet szollani [Tarcsafva U; Pf]. 1807: Méré tőzvekek Spárgástol [Körtvélyfája MT; LLt]. 1829: Spárgából készült Dohány zatsko maradt volt 3 Darab Darabját 5 f. adva tészen 15 Rf [Kv; BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. 1862: 2 csomó spargó 14 [Kv; Újf. 1].

Vö. a dohányspárga címszóval.

Szk: fejer ~. 1789: Fejer Spárga 5. font 's egy Fertályt Rf 4 xr 30 ... Fekete közönséges Spárga Rf 13. xr 30 [Mv;

ConscrAp. 24] * fekete ~ → fejer ~ * gúnyszárazstó ~. 1820: Két Gunya szárazto spárga [Mv; Told. 19] * gúnysa-ritó ~. 1841: Egy Gunya terítő Spárga [Kv; SL]. 1851: Egy gunya terítő Spárga [Dés; DLt az 1852. évi adatok közt] * hámvarró ~. 1842: 25 kötés Hámv varro spárgáért fizettem 50 xr [Görgény MT; Born. F. Vc] * kertspárgázó ~. 1836: Három Kert 'spárgázó Spárga [Mny XXXVIII, 306] * kötőző ~. 1730: Kötőző vékony spárgáért Den. 09 [Kv; Szám. 56/XIX. 16] * madarászhalóra való ~. 1736: Ötöd fél madarász hálóra valo lsparga 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 94] * pallérozó ~. 1792: Pallerozo spárga [F. orosz-falu MT; Told. 71] * ruhaszárazstó ~. 1780: Ruha szárazto Spárga 2 [Bethlen SzD; BK] * szárazstó ~. 1827: Egy öt öles szárazto Spárga [F. zsu K; SLt Vegyes perir.].

2. lámpabél; fitil; Docht. 1681: Garadics felső végenel onb(an) foglalt paraszt üveges Lampas, vas csigas sparga-jával Nro 1 [Vh; VhU 544].

3. (zsinegre felfűzött) köteg (dohány); legáturi (de tutun însirate pe sfoară); Bündel (von Tabak an einer Schnur). 1787: (A) Dohány Spargáját a Dr. 18 Hf 17 Dr. 10^a [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 10. — *Ti. ennyiért árvezeték el]. 1790: Dohány vagyon fel papusálva mintégy fél mása, és a' Ház fedele alatt tiz Spárgával [Mv; i.h. Cimbalmos Ferencné hagy. 2].

II. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch; whány (zsinegre felfűzött) kötegnyi vmiből; un anumit număr de legături (de ceva însirate pe sfoară); einige Bündel von etw. Szk: whány ~ dohány/tubák. 1747: Nyihaila nevű Legény én nálam lakvan az kamarából egy bálból lopott dohánt, és mikor meg pirong<a>tom volna azon tselekedetiért meg fenyegete hogy még többetis lop, azután tsak hamar el vesze négy Spárga dohánym [Szókefva KK; Ks 17/LXXXI. 14]. 1765: Tiz iszarga dohány [Ne; RKA]. 1783: Árkosi Veres András, Barabás Andras provocalák árkosi Todor Istvánt törvényre; ilyen okon hogy ökegyelmeknek bizonyos számú spárga tubákjok, kinek-kinek a maga életiről, éttzakának idein gonoszul elveszett [Árkos Hsz; RSZF 160]. 1796: Kováts Istvánval, Söröstör Andrásnal egy néhány ispárga dohánt el loptak vott [Tarcsafva U; Pf Kerekes István (26) sz vall.]. 1814: az Gabanás hijján 17 az az tizen hét lsparga Rosz duhany [Mezősályi TA; RLt]. 1849: Tizen egy Spárga Dohány [Dés; DLt] * whány ~ pitonka. 1858: Kőtele a bérlő uraság számára még tiz véka aszu szilvát, harmintz véka aszu almát, tiz spárga kiszáritott pitonkát adni évenként [Kendilóna SzD; TKhf 15. — *A kövári urad-ra von.].

spárga² ehető húsos hajtásért termesztett konyhakerti növény; sparanghel; Spargel. 1736: az Spárgátis meg galamb ganeztatom csak hogy Sparga magotis szédgyenek [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez Ohábaról (F)]. 1747: Petreselyem Tábla ... az első Tábla szélén Vagyon Spárga [Borsa K; Told. 24]. 1753: Ha spárga volna küldene kgd [Hévíz NK; JHbT Arva Bethlen Kata lev.]. 1778: egy kevés Spárgát küldöttem s követem hogy többet nem küldhetem mert 4 bokornál több meg nem maradt a' többi ki vesztették [Bikfva Hsz; ApLt 5 Apor Anna Nemes János galaci gondv-höz]. 1788: küldtettem konyhára valot 10 csirkét hat darab halat, egy néhány tso mo Spárgát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1804: Natsád a' Vetemenyes Kertbe lévő Plántákról és gyűkerekről lévő (!) Parancsolatát vettem, itten Semmi féle Bétisi Plántákat, vagy gyűkereket, nem találtom, egyebbet egy Táblába egy néhány Articsoká-

nál, Másba pedig Spárgánál [Szentbenedek AF; SLev. 1 E Ujvári Imreh tt lev.].

Szk: ~ *borító cserép*. 1816: Viz tsatornára valo Cserepek Kissebb spárga boritto Cserepek [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * *formájú*. 1790: Holitser kaposzta Formájú Ugorka tarto Arszetli 2 Holitsi Spárga formájú Arszetli pár 1 [Sv; Ks].

spárgakötél kötél; funie, fringhie; Seil, Strang. 1786: terül fordul elő kegjelme le veszi a szánkorol az ispárga kötelet [Kadács U; Pf].

spárgál (rágalmat) terjeszt; a rászpindi (o calomnie); (Verleumdung) verbreiten. 1617: Azert az mint enis propoitiomban megh mondottam, most sem mondok egiebet, hanem az mit ellenem spargaltanak mind ketten, kiuanom hogi codem feré modo megis docealliak [Kv; RDL I. 11]. 1705: öfelsége fegyverei jól boldogulnak azért ellenkezőt ne higgyenek, ha spargálnának is | Azmely asszonyembert, úgymint az Teleki József uram bérésének a feleségét, akit exequáltanak, azt mondják, hogy disponálták volt a kurucok és ugyan ők küldötték volt bé, hogy holmi dolgokat spargáljon [WIN I, 138, 488]. 1748: oly kedvetlen szókot Kgd edgütts, másuttis Spárgált, és hirdetett [Told. 20a].

Szk: *becstelen hírt* ~. 1704: minthogy öexcellentiája felől is olyan becstelen hírt spargált, mintha erővel akarná megöletni az urát azért öexcellentiája megparancsolta, hogy az asszony szoros arestomba tétessek [WIN I, 140. — *Bethlen Miklósné] * *diffidenciát* ~ bizalmatlanságot kelt. 1677: Az Isten is boronáljon, gyaluljon ösze benneteket, mert ha mind így megyen a világ, az mint most, bizony elveszünk miattatok nagy rendek miatt és az sok közküpi hazug ember miatt, a kik magok alkalmatosságáért diffidenciát spargálnak naponkint az emberek között [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *hírül* ~. 1619: iminnet — amonnat hallogattam az pasák udvarából, jóakaró barátainktól s gonoszakaróinktól is, sőt majd igen kezdék spargálni hírül, hogy Erdélyre kellene haddal menni s Erdélyre mennek [BTN² 268].

spárgált terjesztett; (care a fost) rászpindit; verbreitet. 1617: Noha azert in serie responsionis lattattan az Jk az en ellenem spargalt diffamatiokat tagadni, de mas feleol in facie sedis nem tagadgiak, seot affirmaliak [Kv; RDL I. 11]. 1662: kérjük, Uram, Kegyelmedet igen becstülettel, továbbra is minden igazságos dolgainkban és az katonák dolga felől méltatlan spargált vádaknak elhárításában légyen protectorunk és jóakarónk [TML II, 280 Csehi János Teleki Mihályhoz].

spárgáltatik terjesztetik; a fi rászpindit; verbreitet werden. 1722: Itt már absentiamban az Spargaltatot hogj jö kglmetek az Camaras Urakkal edgüt, és az Compossessor meg Arendalta a' Fogarasi Dominiumot 18.000 forintban Annuatim [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

spárgamag sáminjá de sparanghel; Spargelsamen. 1736: az Spárgatis meg galamb ganeztatom csak hogy Sparga magotis szédgyenek [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez Ohábról (F)].

spárgás zsinórdisztítéses; împodobit cu şireturi; mit Schnurverzierung. 1850 k.: 2 spárgás ujjú fersingek [Pk 2].

spárgaszín halvány lilás/zöldes; de culoarea sparanghelului; spargelfarbig. 1823: Spárga szín zöld Brillantin kötő atlaszczzal dekorirozva [LLt Csáky-per 601. L. 1].

spárgatartó zsinegtartó; pentru (ţinut) şfiori; Schnurbehälter. 1789: 2. Spárga tarto, fa Pixis aranyos Rf 1 [Mv; ConsocrAp. 43].

spárgaváll zsinórból készült váll; umăr făcut din şireturi; Schnurleibchen. 1788: Fekete Spárga váll Fekete Fláner Sokétli [Mv; TSb 47].

sparherd takaréktűzhely; plită, sparhat; Herd. 1841: A' 3ik Szoba ... Melegittője a' Spárherdből bé jövő, a' mit egy kályha sip viszen a' kéménybe [Nsz; Told. 18 gr. Toldalagi Zsigmond lelt.].

Szk: *főző* ~. 1861: A konyha Szobába készítettem egy főző Sparherttet, Tűzhelyestől [Válaszút K; BfN dobozott anyag XI] * *régimódi* ~. 1841: A' Közepső hlu ajtója gyenge deszkából — vas retesz — van benne: 1. Egy régi módi Sparheerd [Nsz; Told. 18 gr. Toldalagi Zsigmond lelt.].

spáring 1. (szorító) fogó; cleste (de strîns); Zange. 1673: Kohosok eszközei: Az felső kohoz vagon egy vas hordo fogo sparingostol [CsVh 44. — *Fels-ből kiemelve]. 1677: Vas verő ház ... két tűz kő sparing no 2 [Madaras Cs; i.h. 50]. 1812: Hat Sparing, vagyis fogo szorítottok xr 18 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10 kovácszserszámok közt].

2. egy fajta (jó minőségű) vas; un fel de fier (de bună calitate); Eisen guter Qualität. 1845: Egy mása, és 20. font vas fele sparing, fele gitter vas [Dés; DLt 440].

spáring-vas egy fajta (jó minőségű) vas; un fel de fier (de bună calitate); Eisen guter Qualität. 1846: 1 Mazsa sparing vas [Dés; DLt]. 1848: Sparing vas patkonak valo egy és fél mázsa 22 rf 29 xr Toroczkozi fűrészes vas 8 rf [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] | Spáring vas a' Béres Szekerekhez [Dés; DLt].

sparkemence takaréktűzhely; maşină de gătit (economică), sparhat; Herd. 1848: Egy nagy spar kemencze két üstel, réz csappal petsenye sütővel 95 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849: a' Tiszti kül szabában ... egy spar jo kementze [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1852: Az Ujfalvi háznál épített sparkemenczehez vásárolt paraszt Kajhak [Dés; DLt 1343].

sparmacetli spermacet, cetfaggyú, cetvelő; spermantel; Walmark. 1789: Liliom viz, Camfor es Sparmatzetli — 48 [WLt Cserei Heléna jk 28a].

sparofen-kemence takaréktűzhely; maşină de gătit (economică), sparhat; Herd. 1839: vagon egy spar ofen kementze, — a mellyen vagon ket vas ajto, egy Rehr, 's egy hoszszu vas rostély, egy vas platten ket vas rud [Km; KmULev. 2].

spárta hatáskör; sferă de acţiune; Befugnis. 1746: A' Tekintetes Pünkösti György uram hajadon leányi Susánna és Sára Asszony, és Nemzetes Kispál Györgyné Asszony nyom között oriárodott controversianak fundamentuma lé-

vén a' gradus és praecedentia: nem tartja maga Spartajanak a' Szent Quindena a' Nobilitaris gradust és praecedentiat dirimálni [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1804: ki ki T. Professor Uraimék közül a maga spártájához tartozó könyveket seg-regállyá, külön loculusokba egymás mellé a lehetséges leg-szebb renddel helyeztesse el [Mv; CsÁlt VI/14. 17 szu-i Ref. Kollégium It Kuratori jk 1804. V. 31-i 17. sz. bejegyzés. — Jakó Zsigmond kijegyzése].

Szk: *prokuratori* ~. 1737: Nms Városunk Nagj Rétiből abalineaáltott Réteink(ne)k Törvényes úton(n) való rehabeálhatására, tettzett a T. N. Tanátsn(a)k ... hogj Ntzes Hunyadi Ferentz és Balványos Várallyai Simon István Uraikat requirállyuk ... és ő kglmek ezen Procuratori Spartat amplectálták volna [Dés; Jk 475a].

spéc szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *egy-ben marad* kb. egy hajszálon múlik; puřin a lipsit sã nu ...; fast. 1776: Nemes Thott Samuel Uram maga mellé vévén két katonát ream jötenek a Malomb(a) én az Malom házba bé zárkoztam, mélynek ajtaját ream bé rontat-ták, ottan meg fogtanak, kezemet, láboimat, nyakamat kö-telekkel meg kötözték úgy hogy tsak egy spétzbe maradt hogy meg nem fulladtam [Kiskaján SzD; BK. Molnár Ist-ván molnár vall.].

speciálé 1. ételkülönlegesség; specialitate, mincare spe-cială; Speisespezialität. 1710 k.: Szállásom^a egy vén öz-vegyasszonynál volt nekünk olyan jó magyar módra főzte az étket, mert a sok magyar deák már megtanította volt. Derék speciálékra nem vágytunk, az erszény sem bo-csátott [BÖn. 575. — *Utrechtben].

2. különleges öbor; vin vechi special; spezieller Altwein. 1637/1639: Harom egy aranyu specialenak valo nagy szaiu negj szegű on palazkok [Kv; RDL I. 111]. 1751: kültem butéliatskákb(an) mind az Specialébol mustrát mind az másikból, az az a' második aszszű szőlő borából [Szentde-meter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

speciális 1. különleges; special; speziell. 1677: a' kik Notán, vagy Quinque Casusokon, vagy az Articulusbán iratot valamely specialis casusokon kívül, personalis com-paratora (!) evocalnának valakiket, azok-is in mortuo ho-magio convinctassanak [AC 179]. 1705: A többi^a pedig sok szép vont arany materiákkal voltanak bevonva Né-mely részét pedig az maga vont arany szoknyáiból csinál-tatta, amelyek oly speciálisok, hogy én odafel is jártam, de a császár házaiban is hasonlókat nem láttam, kik ezeket érnének [WIN I, 587. — *Ti. szék]. 1729: ezen kert ... igen specialis gyümölcs fákból, a potiori mindazonál(ta)l szilva-fákból álló fakkal bővölködi [Buza SzD; JHb V/2]. 1736: egy Speciális Muskotálj Körtövély fa [Martonfva NK; CU]. 1774: Földvári István olyan szekeret akart csinálni, hogy magától minden húzás nélkül menjen; mely végre Tancson a ház ablaka alatt levő speciális körtvélyfát kivág-ván mind elfaragta [RettE 339–40]. 1832: Specialis Borok ... 9 veder Guraszadi Aszu szőlő. 9 veder 3 kup(a) Gurasza-di Málás [H; Born. F. IIa].

Szk: ~ *affektáció*. 1690: 17 Novembris mentem ki Apa-hidához látogatására az Badensisnek igen specialis af-fectatioval látott és meg is vendéglett az maga sátorában gazdagon [IIAMN 327] * ~ *annuencia*. 1647: Fogharasi Vdvarbıro Vram es egyeb Tiztviselők eben tarcsak megis cöket^a in genere: Excipialuan azokatt az kiknek cö Ngatol

specialis Annuentiaioiok vagyon [Fog.; UF I, 829. — *Az udvari személyzetet] * ~ *gyümölcs*. 1760: Ugyan a szőlő-beli selymes pergamenkörtvélyfáról, úgy a veteményeskert-ben lévőről, hasonlóképpen a nagy vacorka tetején oltott-ról ettem Isten engedelmitől ezen esztendőben. Mindenik igen specialis gyümölcs [RettE 115] * ~ *mandátum*. 1704: Ma reggel az ország felgyűlvén, a cancellariust is felkísérék legelsőbbben azt adá be és absolute meg is mondá, hogy a Sárosi uram példája szerint, kiről specialis manda-tuma volt öfelségének, hogy areasztálják, tisztitól priválják és ellene törvényesen procedáljanak, mégis magát resolvál-ván, hogy öfelségével soha bizony nem perel, hanem sub-mittálván magát, valamit öfelsége vele akar cselekedni, cselekedje [WIN I, 131].

2. részletes; amănunțit, detaliat; détailliert. 1691: A stá-tiobeli főcommissarius Minden héten Specialis Computust tétesse(n) és mind(en) holnapban G(ene)ral(is) Computust maga jelen létében Peragaltasso(n) az Statiobéli Commis-sariusokkal [Kv; Törzs Instr.].

3. rendkívüli; deosebit, neobișnuit; außerordentlich. 1737: látván ezenn szükségét^a s meg szorult állapotját a Nms Városnak Nzetes Bónis János atyánkfia ő kglme, igére, önként a Nms Városn(a)k költsönn 30. ~ harmintz M. forintokat, tali Conditione, hogj egjéb interest nem ki-vánván(n) engedné meg a Nms Város egj hordó Casualiter el-főjt külső boran(a)k residuitássát ki kortsomárolatni, melyet a Nms Város is lévén specialis szorultsága megen-gedi [Dés; Jk 484a. — *A malomgát építési költségének hiányát].

4. egyedülálló; unic, fărã seamă; einzigartig. 1762: Meghala Kidében a szegény Elek Sándor ... Ugyanott ... kőfaragó Sipoș Dávid. Ez jó asztalos, jobb kőmíves, kőfa-ragó pedig specialis, úgyhogy Erdélyben mása nem volt [RettE 136].

specialitás érdekesség, különlegesség; specialitate, cu-riozitate; Eigenartigkeit. XVIII. sz. *eleje*: az melly Lonak Szű formán tolypatt á homloka, nagy Specialitas é félék á Cserkesz és Spaniol Lovak között találatnak [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1705: Ugyan valami novellákat is hallottam, hogy olvastanak, kibén egyéb specialitasok nem voltak, hanem írják, hogy az francia király Villeroit ... armadájá-ban duxnak tötte i Ebéd előtt beszélt a generál az uraknak, hogy tegnap a kurucokkal hoztanak bé valami leveleket de semmi specialitas nem volt benne [WIN I, 406, 511].

speciesz 1. alapművelet; operație fundamentală de calcul aritmetic; Speziez, Grundrechnungsart. 1710 k.: Mathema-tica scientiára nem tanított, úgy hiszem, maga sem tudott, minthogy azok a magyar nemzetségben hírel sem hallattak Apácza János údejég az arithmeticanak négy első specie-sén kívül [BÖn. 542].

2. fajta, félétség; specie, fél; Art. 1774: a kertbe félen menvén tejedet ki fejtet látassék tejed nem lenni ... és így a kisedet ... tsak nem éhel halásra Juttatni nem Sajnál-ván, mint egy Szánszándékkal valo gyilkosság(na)k Spé-ciessit végben vinni nem általattad [Msz; BetLt 7]. 1830: Procurator Szilágyi Josef Urmak a Spoliumas perbe facti speciesek purizálásáért 4 Rfr. 35 xr [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

3. növényfajta; specie de plantă; Pflanzenart. 1820: Déz-mát szoktunk adni a tizediket a melyet az Uradalom Szá-mára vészik, a' mezőn termet mindenféle gabona Speciés-

ből Buzából, Málébol, Zabbol, Alakorbol, Árpából, Borsoból, Kenderből kivén az egy fuszuját amelyből nem adunk semmit [Bács K; KmULev. 2].

4. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: különleges; special, deosebit; speziell. 1756: Láttam midőn Németi István Uram kotzkázott Borbély Tamással, el vettett négy Species aranyakat [Kv; Mk IX Vall. 36].

specieszű 1. fajtájú; de (o anumită) specie; von (einer) Rasse. 1775/1802: Mely praetensiora nézve a Nagy Krisztolzi Mlgs Possessor Uraknak hogy constalhasan Bezded felől hány darab mitsoda Statusu és minemű specieszű fákból álló Erdők, és Cserék általunk oculáltatván tanaltattak eszerint^a [BSz; JHb LXVII/3. 88. — *Köv. a fels.]. 1809: A menyi ősz vetést vett volt általl az elsőbb ki arendálás alkalmazatosságával, ugyan anyit, és hasanlo Speciessűt ugyan azon földekben tartozzék viszsza adni [Kv; BetLt 7].

Szk: *elegyes* ~. 1784: A' Réstyán és Kis Tilalmas n. h. ben mindenféle elegyes specieszű Fákból álló Fialalos erdő [Szásznyíres SzD; EHA]. 1791: Az Udvar Ház Tölgy Fa Talpokra, külömb külömbféle elegyes specieszű Borona rakó Fákból ki-rakva [Búzamező SzD; Ks 74/56].

2. minőségű; de (o anumită) calitate; von Qualität. 1789: Egy fél Kötés fél arkusokból álló Górgényi Pappiros Rf 1 Egy Kötés és 13 Kontz 3dik Specieszű Górgényi Pappiros Rf 5 [Mv; ConscrAp. 24].

specifikáció 1. kimutatás, részletezés; specificare, specificatie; Ausweis. 1699: Minthogy az J. Teci Mihály documentuma nem sufficiens: tettet a' Törvénynek tanu bizonysga es Specificatioja melle esküdgyek meg, hogy a' specificatio(n) declaralt cizmakb(an) es egyebekb(en) mit es mennyit adot a' Capitalis Summaban [Dés; Jk 298b]. 1717: jollehet ez mostani Conjuntura alatt valo terheinket, volta képpen valo specificatio(n)ba sém tehetjük Le, mind az által az menyb(en) az rövidsegnek ratioja engedheti ne(m) az materiának suljához képest hoszason, hanem summatim, és rövideden ezen reparitionak alkalmazatosságával terheink könnyebbtéséért alázatosan remonstrálni ez szerent kívánjuk Ngto(n)k [INyR Csz, Gysz és Ksz panasz]. 1718: Kűlde Antos György Ur(am)is edgj Specificatiot a' Conficialt Borokrol nro 10 hordorol [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1780 k.: Specificatio Arrol, a' mit Mélgos Grof öregjebb Bethlen Gergely Ur Ő Excellenciaja számára dolgozstam [Szászváros; BK]. 1786: Groff Gyulai Generalisne Aszony eő Nsgának jutott köves Arany, és Gyöngy Portéak Specificatioja [Nsz; Ks 74/56]. 1793: Specificatioja A' Vallyebrádi és Patingányi Két Közönségek Között fen forgo Határbéli Differentiáknak ell Látására megjelent Tkts Arbitrativum Forumra tett Költsége(n)k [H; Ks LVII/53]. 1802 k.: A' Szatsvay Sándornál taláto oltoványok(n)k Specificatioja [Kv; IB]. 1807: Udvarhelyi Pataki István Instansnak Szolonnája meg tartoztatásból ki fojt Kárainak, Költségeinek, és Fárságainak Specificatioja [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1830: a közelebbi Ítélet következésébe a Nyertes Fellperes Ur a következendőkbe kívánna meg allitanni a T.T. Generalis Szék által költségei(n)k Specificatióját [Ne; DobLev. V/1165. Ib]. — L. még SzO VII, 27.

Szk: ~ba vesz. 1805: A Birák a Verős Kovatsi tarsasagot ... gyűjtse egybe és mindeniktől ... tudokozza meg, hogy ...

mennyi restantiaja maradat és azt hiteles Specificatio(n)ba vévén mindgyárt küldgye kezembe [Torockó; TLev. 9/4] * *parafernális* ~. 1850: Mely perefernalis specificatio mű előttünk és általunk mindenekben ment véghez [Kiskászon Hsz; HSzJP] * *patikabeli* ~. 1796: Mostan hogy ez az alkalmazatosság ellé adtta magát, a mult Esztendőről valo Patikabeli Specificatiot elkűldeni bátorokdtam [Kv; Somb. I].

2. értesítés, közlés; inštiințare, comunicare; Mitteilung. 1704: az úr mindjárt felkűlde engemet az fejedelemaaszonyhoz, megköszönvén azt az communicatiót, amelyet Kornis Zsigmond uram által tött a generál felől Írták azt is abban a specificatio(n)ban, hogy a kolozsváriak felvén régi királyoktól adott privilegiumokat, instáltanak azon, hogy ne hányassa el <a várát> de a generál arra azt felelte, hogy az a privilegium nem mostanra való [WIN I, 256-7].

3. számbavétel; numărat, numărătoare; Zusammenzählen. 1761: Tudom hogj volt B. Imreh Ur az Néh édes atjja Udvara felében, s pinczében, de a végre menté hogy az Udvar és hozzá tartozo adnexusumokat oculáljlja vagj pedig csak a mobiliák specificatioja végett, azt nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 20].

4. megállapítás; constatare; Feststellung. 1727: Az adoptált Itelő mester es Tablai Assessorok Specificatiojáról tudositani kell az Uratt Camerae Consiliarius Uramat [Déva; JHb XLII].

specifikál 1. részletez, felsorol; a specifica, a menționa ceva în mod precis; specificizien. 1676: Az Fegyverek nem lévén specificálva, hanem csak sommara írva nyil vetés szerent az Arvák(na)k jutott^a [Kv; RDL I. 155a. — *Köv. a fels.]. 1679: A Jozsagh szolgáltatsa(na)k nodgya specificálva lévén az Urbanumban azt eő kglme a szerint kövessé el [Vh; VhU 673-4]. 1693: Mindenemű Res mobilisek, valamelyeket Testamentumaban a Defunctus nem specificált, es Zar — s — petset ala nem vettetett, halala előtt, negy reszre oszolnak [Ne; DobLev. I/38. 6b]. 1695: Mind ezen kívül ha mi oly dolgok lennének melyek ez Instructionban specificálva nem volnának, és magatul Quártás Uramtul el nem igazitathatnék, mind azokban az Ecclesiastul fűgjön mindenekben [Kv; SRE 38]. 1710: Mind ezek felett penig Csontos Bálint Ur(am) hagyá fenn azt az just. Hogj mind ezekb(en) az determinált bonumokb(an), és az melyeket nem specificáltakis, valami resz azokból eő kglmet concernálhatná szabados dispositioja lehessen azokból disponálni eő kglmének vagy az Arvák(na)k vagy Annák(na)k ... vagj penig mostoha Attyának Polgári Mojzés Vr(am)na)k az maga acquisitumabol tudni illik [Kuküllővár KK; DobLev. I/67]. 1731: Ngd porontsollya hogy az borokat specificállyam az szerent az mint Kortsomákra ki vettették [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.]. 1749: Sessiok felesen vadnak, melyeket itt specificálni nem tudok, ki menyén Uttzánként többekkel edgyütt, reménlem ki mutathatnok [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 22 Mány Silip (56) jb vall.]. 1765: szállonát, Gabonát, Marhát, Agy leplet s egyebeket amint Specificálta vala Sárdi Szabó Sámuel el vettük [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 193-4].

Szk: *darabonként* ~. 1827: (A) hozott portékákat darabonként Specificálni nem tudgyuk, nem lévén ezen ez előtt 16 Esztendőkkal történt dologra oly figyelmesek hogy mostanig eszünkbe tarthattuk volna [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1139].

2. feltűntet, megemlíti; a indica/menționa; erwähnen. 1621: Az meli Buza pedegh Inuentarium szerenth nallunk

volt Abban en nallam marat Tiz keöbeöl, kit hova Expendaltam az masik ratiomban specificalom [Kv; Szám. 16b/VII. 15]. 1625: az zena funek nem specificaliuk uicinitassat [UszT 22a]. 1645: Ahol azzal excipial az A(ctr)ix az testisek ellen hogy esztendejek ninczien specificalua Azert condescendaltatnj kevannja, Miuel az Regiusok jelen vadnak ... hogy nem cziak legitime actasb(an) hane(m) ugyan perfecta aetasbannis voltak Mert az leg iffiaibbis volt huszonnyolcz esztendeos [Kv; TJK VIII/4. 30]. 1655: Mind ez fen specificalt jokat megh számlálván az mi megh talaltatot az Inventarium szerént azokat ide fel specificaltuk de mit az D(omi)na Tutrix eleö nem adhatot azokat computálván teött egy summában f 108. d. 70 [Kv; RDL I. 29]. 1721: Nem Specificallya azon 2 veder 2 etjel mezet hany kosár méhnek fel verésebü percipiallya [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1761: (A lovakat) az Hunyod varmegyei Joszagokat Conscribalo Titt. Cancellista Vraim eö kegyelmek Conscribalták, minek okaért a Többi közé ezeket nem specificaltuk [Spring AF; JHb XXIII/31. 36]. 1768: három darab erdöt (:mellyek itt alább meg különöztetve, és specificalva vagynak:) zálog jussan birnak az Mlgos Exponeus urak az alább meg irando Személyektől appropialták [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. 1789: mindenkor kérjen a Def. Commandótól egy Tisztet, és akár adjanak, akár ne, maga a kárt Specificalja, és minden holnap végivel submitálja [Csikszereá; UszLt XIII. 97].

3. megjelöl; a indica/specifica; bezeichnen. 1628 u.: Diosi Anna hol es miczioda helien czielekedtem volna ereözakat raita nem specificalia [SzJk 32]. 1652: mind(en) leveleit kezehez vette eö Klme, mellyeket maga kívánsága szerent pro evitanda Cautela nem specificaltunk ki mire valo [Ns; IB X. 2]. 1716: Vagyon ezen Portiob(an) két pusztá ház hely, mellyek utanis nem tudják az Fatensek specificalni az szanto földeket és széna füveket, mivel Anuatim az hatar nyil szerint szokot felosztatni [Szentmártonmaocsás K; JHb III/68]. 1747: Tudom hogy jutottak Csipkés Kata Asz(szonyna)k mind öröksegek mind szántó földek mind kaszalog, de mellyik és hol nem tudom specificalni [Aranyosrákos TA; Borb. II Ajtoni Márton (66) ns vall.].

4. (név szerint) megnevez; a nominaliza, a mentiona nemele cuiva; (mit Namen) nennen. 1705: A pénzesebb emberek pedig a magyarok közül, kiket specificaltanak, Récesei uram Sebesi Menyhárt és Pápai Pál is közöttök be van adva [WIN I, 575]. 1722: Hoza mi nekünk Fogorosföldi Voillay Nem(zete)s Sorbány Gabor uram eö kglme, Fogorosi Fő Kapitány Kövesdi Ts és Nemzetes Boer Simon uram eo Kglme Valato es Czitatoria pecsetitt hogy azakal el menenk Also Porumbakra és az melly valokatt eö kglme elöttünk specificalna azakatt erőssen meg esketvén hitek utá(n) tett fassiojákat ... meg irnok [F; BK]. 1735: a Decretum Tripartitum Vilagoson tanittya, hogy Valaki Valamely joszágot keres azoknak Vicinussit jól Specificallya [Dés; Jk 168a].

specifikálendő 1. felsorolendő, részletezendő; care urmează să fie specificat/mentionat în mod precis; zu spezifizieren/detaillierend. 1738: A Tktes Nms V(ár)me)gie, az Hidhoz Conferalendő 200. Rh. forintok ki adattatásának bizonyos Condiotiokat proponálván, Nms Városunk(na)k, Nms Városunkis Compromittállya magát ez alább specificalandó Condiotiokra [Dés; Jk 503a]. 1761: Vagynak a Faluban az alább Specificalando mod szerent Hurubákis

[Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 90] | tudgyuk hogy az alább Specificalando Falukbol Ide járnak az Interesséért dologra e szerént Aratásra* [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/31. — *Köv. a fels.]. 1767: Miből tugja a Tanu hogj ezen ide aláb specificalando nyolcz darab földek a N. Simon Péter jussához tartozzanak ? [Hsz; Kp IV 247 vk]. 1808: Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hites Assessorai Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusok a Feleknek meg egyezett akarattyokból a közöttök osztatlan maradtott némely Specificalando Bonumokat fell jegyeztük és kinek kinek eléb tettése szerént ki dolgozva a nyilakot, azokat nyil Vonás szerént fel is osztottuk [Asz; Borb. II].

2. feltüntetendő, említendő; care urmează să fie menționat; zu erwähnend. 1712: Bároczi Christina kéré az Urát hogy menne által Biro Samuel Uramhoz Nagylakra, és szerzene bizonyos számu pénzű ö kglmétől kötelezven arra magát hogj azon celebrálendő vasárt és cserét minden punctumiban, és clausulaiban helyben hadgja, s megh állja, mintha szintén maga eo kglme celebrálná arról az dologrol irando Cambionalis vagy Contractualis levélben Specificalando poena alatt [Hari AF; DobLev. I/75]. 1733: az alab specificalando superaddalendő pénzből Horvát Istvan uram(na)k adminisztrállyon az úr eö nga 50 ~ ötven magyar forintokat [O.lapád AF; JHb XXIX/56]. 1753: a két Fogadok közt alabb specificalando modalitas szerint köz ususra hagyatott Földek [DobLev. I/299. 1a gub.].

3. megnevezendő; care urmează să fie nominalizat; zu benennend. 1722: Vévén eszekben Sövényfalván Tktes Nemzetes Fritsi Fekete Ersebeth Asszony és édes fia Kováts Péter Uram alább Specificalando Composseessorok(na)k a Sövényfalvi pallonál el szakadt kis vizre kötött gátyoknak el vágattatása felől való Szándékot; pro Testimonio hivatá(na)k ö Kglmek bennünket [Sövényfa KK; MbK 137]. 1825: A pitonkáért és határ béli klákába együtt adnak száz ötven dolgot. Ezeknek ki hajtásokra kötelesek az alább specificalando fő kezesek és Falus Birák [TKhf. — *A somkútputaki (Szt) lakosok].

specifikálhat 1. felsorolhat, részletezhet; a putea enumera/specifica; spezifizieren können. 1676: specificalhatnám is én azt, mik következhetnek Kegyelmed gonoszakaróitól, de maga jobban tudja az dolgokat [TML-VII, 130 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. megjelölhet; a putea menționa/indica (în mod precis); bezeichnen können. 1749: külső egyéb appertinentia(na)k is lenni kell vadnak is, de ki hunn vagyon és ki birja nem specificalhatom [Torda; DobLev. I/236]. 1763/1768: Mellyik (!) legye(ne)k nevezetessen azon házhelyek mind nem specificalhatom [Romlot Sz; BetLt 5 Csurba Miháj (60) jb vall.].

specifikált 1. mn 1. felsorolt, részletezett; specificat, mentionat; spezifiziert, detailliert. 1619: Borbandi Miháj Relictaia Dienes Margit Asszony az vranak elseob felessegetől ualo giermekit, ez Inentariumban specificalt Jokrol, és minden egieb dolgokrolis kez penzul megh elegite vgi mint f. 50 [Kv; RDL I. 107 Andreas Juncck kezével]. 1677: A Szászságnak Vármegyéken lévő joszágiban a Círcálásnak Seriessében iratot közönséges Articulus, és abban specificalt módok observaltassanak [AC 160]. 1845: Székelly Aniko Hajadon mint szökött kártévő szolgálo Gazdaszszony és nemtelen személ ellen, törvényszerűleg lépven fel

ellene: Esedezem alázatosan a Tekéntetes Tanács méltóztatson az Expositával, a' fenn Specificált káiramat hittemnek letétele mellett megfizettetni rendelni [Dés; DLt 591].

2. feltüntetett, említett; care a fost amintit/mentionat; erwähnt. 1642: az feljel specificált 48. forint Summa penzről tisztá kész penzel megh elegicze Berger Margit aüagy maraduia ha hol penigh annak előtte megh adhatia Kovacz Gaspar vr(am) is leuallia [Kv; RDL I. 129]. 1663: ezen felyeb specificált Arbai portiojat Kassai Borbara Aszony el foglalna [BSz; RLt O. 5]. 1668: My azért Engedelmesek livin el Mentunk fen Specificált Napon, Helyre, es Esztendőben [K; SLt D. 12]. 1671: végeztük hogy afféle Donatiok-is producaltassanak a' fellyebb specificált alkalmatossággal [CC 88]. 1690: Nylik fellyeb specificált Tornaczbol Egy Pitvarba(n) Fenyő Deszkabol csinált Vas Sarkokon Pantakon jaro bellet Iratos Ajto [Kentelke SzD; BK Inv. 9]. 1700: a' melyik Regiment az Hova, a Mikor, és a' Mennyit a' specificált Naturákban kíván adminisztráltassa [UszLt IX. 77/9 gub.]. 1724: minekünk kezeket bé adván, bennünket authorallyanak és facultallyanak az fen Specificált osztózásra [Asz; Borb. I]. 1748: adta pedig

Szalai Andras Uram az specificált szántó földeket örökös jussal irrevocábiliter nullum jus sibi reservandó az Titt. M. L. Bárá Urnak, ugj mind két ágon lévő successorinak és Legatariussinak [Mezőmadaras MT; IB]. 1770: az Nagy és Kis Rápolti öreg emberek ... az Specificált helyen határ, és metalis köveket álitottak fel [Nagyrápolt H; JHb XXXI/179].

Szk: sokszor ~. 1664/1681: Adtam azért eximáltam, nobilitáltam, privilegiáltam, és inscribáltam azon sokszor Specificált hazat egynehanszor megh nevezett Varadi Lakatos Thamasnak [Vh; VhU 293 Zolyomi Miklós ad. lev.]. 1733: Soha az Sokszor Specificált Urffinak, két ágon lévő maradekinak ... Jobbagja maradeki buszut nem allanak [Bencenc H; BK ad nr. 1105].

3. (név szerint) megnevezett; care a fost nominalizat; benannt. 1637: Vagyon ezen a' patakon kett feliol Czapo Malom, mellicket az feliol specificált Boyerok birnak teob paraszt Attiokfiaialu eggjött [Illyen F; UC 14/42. 97]. 1644: mely szeleőt ... adtuk az Specificált Ros Anna Aszsonnak es maradekinak ötven magiari forintert [Déva; JHb 53u]. 1646: Az B. Tanaczi assummalua(n) penes appellatione(m) az felliel specificált peresek kezdő valo dolgot az Birak vraimek deliberatiojokot helyb(en) hagyua(n) azt adjungalliak hogy deposito mortuo homagio keöuesse(n) Ecclesiát [Kv; Tjk VIII/4. 139]. 1679: Kóródi Nemes házhelyeket majorkodó földekkel, szőlőkkel, szántó földekkel adtuk völt a' specificált Vrnak [Ks 19/I. 6-hoz fej.]. 1719: Melly dolog mi előttünk Fellyel Specificált Birák előtt így menven vegb(en) [Angyalos Hsz; Borb. II Albisi Bod Miklos angyalos rector keze írása]. 1724: Nalácsi László <uramat> a' mint ismértem Semmi illetlen maga viselesit nem mondhatom Semmi mordályságot, gyűlölséget, vissza vonást, haragtartást az Utrumban specificált két személyek között nem tudok [Mihályfva NK; BK sub nro 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.]. 1765: ezen Specificált Személyek nem akartak magokat a Falunak rájók Concipialt gyanuja aloll ki menteni [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

4. ábrázolt; reprezentat; dargestellt. 1692: Vagyon egy Céh Táblája, az mellyenis fenn a Pecsétén specificált Cimer vagyon [Kv; ACJk].

II. *fn* *tbsz* az említett személyek; persoeale nominalizate; erwähnte Personen. 1752: magamis az Utrumb(an) Specificáltakkal öszeve gyűlvén, innya kezdettünk [Algyógy H; BK. Bukur Opra (25) jb vall.].

specifikáltat felsoroltat, összeírat; a face/dispune să fie specificat; aufreihen lassen. 1761: midőn eő Nga Nehai edes Attya Udvarab(an) levő mobiliakot Specificáltotni akarta volna kényszerítette az Udvari Birot Mura Jánost hogi a' pincze ajtojat nyitona ki [Branyicska H; JHb XXXV/45. 12]. 1773: ki Specificáltatta s íratra fel az ot talált Mobile Bonumokot? [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69 vk].

specifikáltathatik felsoroltathatik, összeíratathatik; a putea fi specificat; spezifiziert werden können. 1761: az következhető Confusionak eltávaztotasara meg kel külembetetni az Ház udvarát, az veteményes kertől ugy az Csüres kertől is, hogy így helyesből rendel menvén, mindenek magok helyeben, suo ordine specificáltathassanak [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

specifikáltatik 1. felsoroltatik, összeíratik; a fi specificat/mentionat (in mod precis); aufgereiht werden. 1677: Minthogy ennek előtte indefinité végeztetett volt a' Fiscale bonumoknak recuperaltatása Tetszet azért, hogy azok in perpetuum rei memoriam ugyan specificáltassanak, és Articulusban irattassanak [AC 43]. 1681: Minden helj(ne)k az maga Territoriuma(n) specificáltatnak, az Majorsághoz valo Földek, Retek etc. [VhU 46]. 1726/1728: Ezen aláb meg irt expensák Seriessét jól lehet fellyeb meg irt esztendőkben kellett volna annotálni, de mit azokból (!) ki felejtődött ezen a' faciesen specificáltatta(na)k [K; TKI]. 1792: Ezek után az osztozo Feleknek Atyafiságos meg edgjezésből jutatt rata portiojak e következőkéb(en) Specificáltattak e szerént [Aranyosrákos TA; Borb. I].

2. feltüntetetik, megemlíttetik; a fi specificat/indicat (in mod precis); erwähnt werden. 1681: A' vas Kohra Keő Han-nyo Tekenő minden Banja(n) mértékes legye(n); ugimint hossza két arasz, szelessege mas fel arasz mélségénekis specificáltatni kell vala [VhU 63]. 1698: Műdön a' B. Céh egyben gyűlt volna Lőrinczi Boldisár Tarsunknak ilyen dolga vegett. Hogy tudni illik ... Novembernek harmadik Napjan holmi dolgok^a felől a' melly dolgok akkor mikeppen es hogi agitaltattak ott specificáltatott [Kv; ACJk 16a. — ^aA céh lakomán való szitkozódás, veszekedés és káromkodás]. 1776: igaz hogy olyan forma Levelet olvassa, misor-^adás az Utrumban Specificáltatik [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1797: a' Per mindenkor simpliciter elis botsáttassék, és Transmissio ki-vétele-mellett (:mellyben a' Levelek bé-nem iratnak, hanem visastatnak, és csak specificáltatnak:) vitetnek fennebb, és abbolis láttatnak-el [Mv; MbK XII. 113].

specimen 1. minta(darab); specimen, mostră; Muster. 1758: Paldi Ur(a)m(a)t ottan ottan nogatom most már írtam hogi kuldjön valami specimen [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]. 1770 k.: mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes eő Kglménék meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat 2do a petsét régi, nem a Specimenhez valo [Kv; ÖCJk].

2. bizonyság; dovad; Beweis. 1785: Az igaz, hogy különös specimen adott ezen ifjú^a, mely az Excellenciátok és Nagyságtok adsistentiáját s patrociniumát az én csekély

ítéletem szerint is méltán érdemelheti [FogE 338. — *Szigeti Mihály].

spék (húsbá/halba tűzdel) szalonnadarabka; bucăte de slănină (pentru împănăt); Speckstück. 1585: Boryu hus Egy talra spekkal foztek az arra d. 10 [Kv; Szám. 3/XXII. 54–5]. 1595: Harmadik tal etek boriu hus Espekkel: Hagimat, petreselimet Espekhez veottem f—d 2 [Kv; i.h. 6/XVI. 3] | 1. Czúkat hozottam d 20 Wy zalonat Speknek az Czúkahoz p(er) d 6 [Kv; i.h. 6/XVII. 293 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: 12 font Chiukat spekkal d 47 [Kv; i.h. 7/XII. 2 Filstich Lörinc sp kezével].

L. még az *ispék* címszót.

spékel 1. (húst) szalonnadarabkákkal megtűzdel; a împăna (carnea) cu bucăte de slănină; mit Speckstücken spicken. 1586: Soba feótheoz echi et vi zallonna specelnj — /12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 75]. 1591: Zalonat Jspekelnj es az Boriwhwshoz főzny f—d 10 [Kv; i.h. 5/I. 23]. 1592: keöwer zallona espekelnj es egieb fele zwksegre keölt F 0 d 16 | Spekelnj valo Zalonat f — d 2 [Kv; i.h. 5/XXIV. 123, 214 Eppel Péter sp kezével]. 1593: veottem zalonat ispekelnj f — d 5 | zalonat Spekelnj f — d 8 [Kv; i.h. 5/XXI. 12, 5/XXII. 4]. 1594: Spekelnj Zalonat f — d 2 [Kv; i.h. 6/I. 9]. 1600: attam Zalonat spekelnj [Kv; i.h. 9/III. 7 Szabó András sp kezével]. 1621: az Vasar birak veottek zalonat spekelnj f—/—5 [Kv; i.h. 15b/X. 37]. 1650: Süttem Negy Sal Boriu hus peczenyet d. 40 Atta(m) Jspekelnj Zalon(n)at Lib. 1 1/2 Süttem(m) Negy Sal Boriu hust ... d 40 Zalon(n)at Spekelnj [Kv; i.h. 26/VI. 416, 425].

L. még az *ispékel* címszót.

2. szurkál; a împunge; sticheln. 1636: Egyéb iránt nem az folyam eredne az kut főből, hanem az kut fő az folyamból, és szintén egy olyan dolog volna, mint ha ki az Acháb üdejébéli vétkes szókából állatná, hogy az Istent tisztelőknak, és segítségre hívóknak torkok szakadtába kellyen kajabátniok, és mezitelen testeiket éles hantsárokka spekelniek [ÖGr Aj.].

spékelő 1. *mn* szalonnával való megtűzdeléshez/spékéléshez használt; pentru împănăt carnea (cu bucăte de slănină); zum Spicken verwendet. Szk: ~ *tű*. 1801: 2 Spikellő tű 14 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. XIX. sz. köz.: Spékelő tű 5 xr [SLt Vegyes perir.]. 1874: Korélábi (!) hántó ... Spékelő tű [TSb 7] * ~ *vasútű*. 1801: 2. Spéklő vas tű xr 8 [Déva; Ks 97].

II. *fn* spekéléshez használt konyhaeszköz; instrument de împănăt carnea (cu bucăte de slănină); Gerät zum Spicken. 1791: Dévai Sokadalomba Udvar Számára Tészta vago Sarkantyút s Spéklőt 21 xr [Ks 108 Vegyes ir.].

spektákulum látványosság; spectacol; Sehenswürdigkeit. 1710 k.: Rettenetes spectaculumok voltunk, mikor a várba kijöttünk, a gyermek is eléfutott mindenfelől nézésünkre [BÖn. 691]. 1870 k./1914: mikor valami megbámulni való akadott egy elkiáltotta admirum! s azonnal szájáról-szájra adva a szó, kész volt a csöddőlet, a tumultus, spectaculum miraculum [MvÉrt. 27].

spektál (birtokrészhez való jog) vkire néz/vkit illet; a-i reveni cuiva (porțiunea de posesiune respectivă); jm zukommen. 1580: (A) meg magyaraztatot nyl feoldeik (?) fele

awagy ket portioiays de Jurę Illetik es spectálnak az nemes es Tyzteleos Keserw Katalin azzonra [Pókafva AF; JHb XXVI/8].

spekuláció 1. szemlélődés; iscodire; Anschauen. 1662: hogy annál inkább alkalmatosság ne adatnék a vezérnek s a török főrendeknek a városon s a vár környül való speculációra, szemlélésre, annál inkább a várba bekívánczolásra, csak a várostra is be nem tére, hanem igyenest a városon kívül, dél felől a Pece mellett és Szálka között való rétekre, sátor alá szállott vala [SKr 567].

2. kilátás, remény; șansă, posibilitate de reușită; Hoffnung, Aussicht. 1844: Az irós vajat tegnap és ma. Vendéglőtől Vendéglőhez; Czukrászkohoz, 'Semlésekhez hordoztatta Anyám, de az eladhatásra nincs ispeculatio; tegnap 30 xrt ígértek fontjáért [Kv; Pk 7].

spekulál 1. megszemléli; a privi atent/cercetător; anschauen. 1765: azonn helyekről, az holott a' Pistollyokkal való lövések estenek nem hogy a' Pistollyal való lövés, de még nagyobb Puskával való lövés sem szolgálja el az Aranyos vizere, mivel nagy a distantia azon helytől az Aranyosig a' mint azt akárki tsak speculállyá bizonyoson által látta [Gerend TA; KS.Sam. Teleki de Maxa (47) ref. tanító vall.].

2. számíltat; a medita, a se gîndi; sich etw. ausrechnen. 1899: A fiú* így spekulál: Ha Kolozsvárt az üzletvezetősnél bárcsak ha díjnoki állást kap, vagy ha tán a számosztálynál egy kis helyet csíphetne, délelőtt dolgozna délután tanulna s rögtön vizsgára jelentkezne, s egy esztendő alatt érettségit tenne [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz. — *Petelei István M. nevű román pártfogoltja].

spekulálódik nézelődik, szemlélődik; a se uita iscoditor; umschau. 1710: a fővezér Mohács és Siklós között erős sáncban száll, és sok éléssel megrakván tábort, onnan spekulálódik vala, mit csinál a német [CsH 202].

speller puskaalkatrész; piesă de pușcă; Bestandteil der Waffe. 1808: Nagobbik golyobis Stutz(a) Egy kápa Sroff xr. 12 A' Speller Rfr. 3 [Kv; TKhf puska műves számlából].

spencel, spencer rövid kabát, zubbony; spențer, haină scurtă; kurzer Mantel. 1805: barna színű úgy nevezett Spentzert vagy Trap-színű Kaput [DLt nyomt. kl]. 1823: Lajos Urfinak egy szederjes spentzel varni való Sejjeméljuk varroval egjütt 1 Rf [Kv; Pk 6]. 1828: (Varrtam) Az Vasarhelyi kertésznek egy spencelt lajbitt és egy pantalon [LLt]. 1829: egy spentzel csinálása, vatta, varro selyem és Gyltsal együtt f 6 [Ks 31. XXIIb Dobray Peter Nottaja]. 1834: Balás Mihály 45. esztendő ... visel kék magyar nadrágot és spentzelt sinorgombbal, fekete posztó lajbitt, fekete nyakravalót [DLt 940 nyomt. kl]. 1846: Kotsisomnak édgý Spenczel égy Lájbí [M.köblös SzD; DLt Retegi Sándor jk]. 1849: egy nadrag Egy spenczel | Egy spenzel egy seb kendő [Dés; DLt].

Vö. a *kazimir- és selyemspencel* címszóval.

Szk: *hajtókátlan* ~. 1819: Popenkievvcz Tamás Burkus Lengyel Országi Születés el szókésekor volt egy szürke hajtókátlan spencere [DLt 821 nyomt. kl] * *magyar* ~. 1840: visel ... magyar szederjes spenczelt [DLt 221 ua.] *

nyári ~. 1841: Egy nyári paratusos Spentzel [Dés; DLt 466]. 1845: Egy otska nyári pentzel [Dés; DLt 1388].

spenót paraj; spanac; Spinat. 1797: Murok Dr. 6 Soska Dr. 6. Spenot^a Dr. 3 [Szság; IB III. CXLV. 22. — *Alább többször *Spenolt* alakban is].

spérföder zárórúgó; arc la zavor; Sprungfeder. 1843: A Konyhaba egy almárom Zárnak egy uj kutsot uj rort uj spérföder útközövel együt ... tsináltam [Kv; Somb. II].

spering-selyem egy fajta selyemfonal; un fel de fir de mátase; Art Seidenschnur. 1688: Egy font Arany, vagy Ezüst fonaltól f —/75 Egy font Spering selyemtől f—/ 22 1/2 [Bfr Vect.].

spice 1. csúcsos eszköz; unealtă ascuțită; spitziges Werkzeug. 1832: Egy tojo fánk Spitz [LLt].

2. csúcsos díszítés; ornamentare cu spițuri; mit Spitzen verziert. 1589: Egy vduary pohar Spiccek rayta Aranos zelew [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64]. 1637/1639: Egy karcú Ezüst kanna, az allya spiczre lyukoztasos m. 2 p. 36 [Kv; RDL I. 111].

3. csipke; dantelá; Spitze. 1812: 2 sing Fáin virsán spitz [Mv; DE 3].

4. átv csúcspont; punct culminant; Höhepunkt. 1662: a nagy irigy gonosz fátum a méltóságos tekintetes fejedelmi embert^a életének illy korában és boldog szerencsés állapotjának majd szintén legfelsőbb spitzében fosztotta meg életétül [SKr 292. — *I. Rákóczi Györgyöt].

5. életveszélyes helyzet; situatie periculoasă; lebensgefährliche Situation. 1574: Cratter Georg vallia hogi Mentek volt Be az thoromba az Aztalos legenhez, kerdezek hogy ha volna Resze az halalba (!) az kerekas legennek, Mondot (!) hogi had lussak az spicre chiak meg Mondom [Kv; TJK III/3. 372]. 1662: a fejedelem^a egynehány török lovas közzé elegyedvén noha, mint utolsó spitzben, pallosával valóban emberkedni négyet rajta nagy sebeket ejtettek vala [SKr 553. — *I. Rákóczi György].

Szk: állapota ~en van. 1710: Annrya persuadeálta vala az vezérnek Thököly a dolgot, hogy mindjárt küldött a fejedelemhez, megizenvén, Teleki Mihályt adassa kézhez, mert különben erővel is kihúztatja sátorából Telekinek sem volt egyszer nagyobb spiccen állapotja, azért sokat tanácskozván, jobb útát nem találának annál, hogy a budai vezérnek jól megkenék a tenyerit [CsH 163].

6. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *élete ~en marad* élete hajszálon múlik; viața lui atimă de un fir de păr; js Leben hing an einem Haar. 1679: már életem is csak spiccen maradt, rabságra esvén holtig való gyalázatomra s mindenem elprédáltott [TML VIII, 560 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] * *vki dolga/vmely dolog ~en marad meg/van* hajszálon múlik vmely dolog bekövetkezése; era cît pe-aci să se întimplă ceva; es fehlt nur ein Haar dazu. 1710: Kemény Jánossal mind német, mind magyar hadak felesen lévén, Segesvár mellé száll hadaival és valóban spiccen vala Apafi Mihálynak dolga | a császár is megértvén, mely spiccen maradt meg dolga Szebennek, csakhamar újabb armádát küldte be Erdélyben Rabutin generállal [CsH 51, 384] * *vki feje ~en marad meg* hajszálon múlik, hogy megmarad vki feje; era cît pe-aci să-i cadă capul cuiva; es fehlt nur ein Haar zur Enthauptung. 1710 k.: A fejedelem minden hazugságnak helyt ad, melyet elég-

gé kimutatott az elmúlt esztendei tragoedia; mely spitzten maradt meg az ő ártatlan feje s az enyim! [BÖn. 694].

spiccbub gazember; ticălos, mișel; Spitzbube, Gauner. 1780: az ide valo Serföző Strausz Domokos Trettner Josefet meg nem betsülvén tsak ugy hivta Te monda Strausz Domokos arra a Cassai Czehodra semmit nem hajtok, aztat respektalom leg kevésbé Te spitzbub [Ne; DobLev. III/540. 3b Jos.Hirs (31) vall.].

spicces 1. csúcsos díszítésű; împodobit cu spițuri; mit Spitzen. 1637/1639: Egi Eöregb vduari pohar spiczes aranjas, nyom m. 3. p. 45 [Kv; RDL I. 111].

2. életveszélyes, a végsőkig kiélezett; foarte primejdios/periculos; lebensgefährlich. 1662: Hahol pedig a segítségküldést önagyságok s ökegyelmek elmúlatnák, tudniok kellene, valamit ők Isten dicsőségéért, az keresztyénség és nemesség megmaradásáért s közönséges javokért kevés számokhoz képest cselekedhetnének minden extrémumot, utolsó spitzes dolgokat, életek kockáztatásával bemenvén a várba, elpróbálni készen volnának | ez a nép eleitől fogva a szabad élethez szokván, még akiknek kötelességeknak lenni a közönséges dolgokhoz láttatnék is, de illy szoros, spitzes állapotban, a közönségesbe lévén kire támaszkodni, az akármint vihetné is végbe, nagyobbannak most a maga privátumát tartja vala [SKr 573, 580–1].

spicli besúgó; denunțator; Angeber. 1870 k./1914: Spitzli: régi néven delator A tanulók közt azokat stíjtották e névvel, kikről gyanítva, vagy épen bebizonyosodva volt, hogy az ifjúságnak egymásközt rejtegetett, néha ártatlan néha bizony nem épen ártatlan természetű titkait, csinjait, terveit az illetékes felsőbbségnek elárulták, besúgták [MvÉrt. 46].

spikinárd egy fajta levendula; lavandă, levântică; Art Lavendel. 1589: Attam az vrunk konihaiara Spikinardot d. 12 [Kv; Szám. 4/X. 43]. 1679: Spikinard 1. vize üveggel nro 1. 2dik vize üveggel nro 1. 3. vize üveggel nro 1 [Uzdizspitér K; TL Bajomi János inv. 46].

spikinárd-olaj levendulaolaj; ulei de extras din levântică; Lavendelöl. 1589: Attam az vrunk konihaiara Spikinard olaia 2 lotot d. 30 [Kv; Szám. 4/X. 43] | Egy pleh palazka Spichinard olay [Kv; KvLt Vegyes I/2. 73]. 1595: Boronkay Vram Vasarlasa Vrunk eő felsege meniegezeiere Spikiniard olaia p(er) f — d 50 [Kv; Szám. 6/XVI. 102]. 1674: Spikinárd olaia 5 lotott lottyat 15 penzen tesszen f —/75 [Utl]. 1679: egi keves Spikinard olaj, egi kis üvegh fenekén [Uzdizspitér K; TL Bajomi János inv. 29].

spikinárd-víz levendulafőzet; apă/decoct de lavandă; Lavendelwasser. 1632: Szamtarto ház Spikinard viz vagon N. 3 [Fog.; UF I, 143]. 1688: ebesfalvi számtartónk, Száva Péter administralt Spikinard vizet két üveggel [Ebesfva; AÜ 583].

spilon támasz; pilon; Stütze. 1853: A haranglábbhoz kar és szarufáért 5 r. frt ... A haranglábbhoz pilon és lécszegért 6 r. frt. 49 kr [Néma SzD; ETF 107. 30].

spinác spenót; spanac; Spinat. 1597: hozattam Salatat, petreselimet es Spinatzot f—d 16 [Kv; Szám. 7/XII].

111 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1600: Veottem 1. Fertaly Boryu hust d 45 Spinaczot Paret d 12 [Kv; i.h. 9/III. 5 Szabó András sp kezével].

spinác-paré spenót; spanac; Spinat. 1600: Az Commissarius vraknak feőzettem vaczorara Spinacz Paret d 4 [Kv; Szám. 9/III. 33 Szabó András sp kezével].

spinármag spenótmag; sãmîntã de spanac; Spinatsamen. 1656: Ezen házban vagion egi deszka rekesz Ezen rekeszben vagion egy saczkoban veres hagima magh feligh, 2 spinar salata magh [Fog.; UF II, 155].

spinátmag spenótmag; sãmîntã de spanac; Spinatsamen. 1796: 1 Zatskoban Czeller mag. 1 Zatskoban Spinát mag [Déva; Ks 76. IX. 26].

spinódlí spenótfőzelék; mîncare de spanac; Spinatgemüse. 1823–1830: hoz nekem is a német^a valami spinódlit, azon valami rántott portékát, melyet megettem jóízűen [FogE 170. — ^aPincér].

spió kém; spion; Spion. 1705: Azt is mondják, hogy a magyarok után spiókat rendeltének volna s kiváltképpen hogy kiknek-kiknek a gazdájokat subordinálták volna, hogy hallgatózzanak az magyarok után, hogy mit beszélnek és kikkel conversálnak az úr azt izente, hogy mivel hír nélkül jött be^a, és eltagadván magát úgy lopta be csak, azért az nem igaz ember, hanem spiók az ilyenek és az elenség exploratori [WIN I, 500, 602. — ^aEgy roszcsúri (Szb) ember].

spion kém; spion; Spion. 1739: G(ene)ral Csermin Uram Maga spionyai levelit communicalta [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1759: amint beszélík közönséges hírből, a tengeren meg is indították^a, de a prussus mind elvette. Ez, ha így volt egyáltalában, dalmatiai tengeren eshetett, melynek oka az ő kimondataatlan álnoksággal bíró spionjai [RettE 83. — ^aEgy nagy összeg pénz]. 1780: no Kováts Péter a tegnapi Napon mint Etédi Possessor itt vala, de valóságál Spion volt, mert ezen Levelet ő kglme attá által Szolokmának^a [Tarcsafva U; Pf. — ^aEtédiek vádja határvallatáskor]. 1808: Az ide való Kolosvári betsületes Asztalos Czéh ellenem ki irt Feladásábanis nekem sok hurtzolódat okozott, s minden napon okoz, kérem alázatosan a Tettes Magistratust, méltóztasson asztalos Czéhnek azt szorosson intimalni, hogy ide hátrább az afféle hatalmaskodásoktól illetlen maga viseletétől meg szűnnyön, szállásunkot ne strásáltassa — Spionnyait Quartelyunk körül ne lappangtassa [Kv; ACLv.].

spionkodik kémkedik; a spiona; spionieren. 1784: János Koltser Spionkodni ide jött, hogy meg kémleljen bennünket [Arany H; JHb XXXI/51. 49].

spirchenbüchler vmilyen puska; un fel de pușcă; Art Waffe. 1797: Apor Urnál vagyon most a Spirchenbüchler, mert a Magyarai Havasan Medvére volt véle, rugója, gyujto lyuka bezzeg meg vagyon igazitva [Gógánváralja KK; Ks 94 Vegyes lev.].

spiritusz 1. szesz; spirt; Spiritus. 1732: Egy éték melegítő Spiritus(na)k valo nyeletlen Lot. 80 [Kv; Ks Kornis

Zsigmond lelt. 10]. 1789: Ezen Spiritusok vagy(na)k festett Cristally Üvegekben [Mv; ConscrAp. 52]. 1812: meg történt az, hogy ki lévén Zárva a Groff ur és midőn a kis palota ablakán bé akarna hágni edj köre felhágván az le törött és a Groff ur eő nsga mind lábát mind Homlokát meg sértette és Spiritust kértvén a Groffnétol nem adott, mely szerént Pálinkával kellett megkenegetni az ütéseket [Héderfája KK; IB.Bali Jánosné Kis Ersebet (44) grófi mosóné vall.]. 1823–1830: Nevezetes a praeparatumok, vagyis a spirituszban tartató emberi tagoknak gyűjteménye^a [FogE 237. — ^aA göttingai egyetemen]. — L. még FogE 185.

L. még a fodormenta-, levendula- és mandula-spiritusz címszót.

Szk: ~(*t*) főző lombik. 1816: Spiritus főző lombik 4 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1819: egy Spiritust főző Lombik [Baca SzD; TSb 6] * ~(*t*) főző üstöcske. 1801: Egy Spiritust főző üstöcske készüléteivel edgyütt [LLt 106/1] * kámforos ~. 1759: az Gyermekek azon reszkető kezecskéit Feleségem Kánforos Spiritussal mosogatván tegnap semmi ollyas felettébb valo nagy változása nem volt az Gyermekeknek [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

2. átv szimat; simt; Spürnase. 1898: Igen szeretném tudni: hol van Hild Viktor? Kellene tudni, hol van. Magának egy csomó hírlap, statisztika van a keze ügyében, s azonfelül egy csomó összeköttetése, és főképpen riportert spiritusza írja meg hol van Hild [PLv. 196 Petelei István Gyalui Farkashoz].

spirituszos szesszel üzemelő; care funcionează cu spirt; mit Spiritus betrieben. 1732: Egy Ezüst Spiritusos Lánczon függő éték melegítő karikával Lot. 80 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 10].

spirituszos üvegróf szeszartó edény üveg dugója; dop de sticlă pentru sticle cu spirt; Glaskorken vom Spiritusbehälter. 1774: Két Spiritusos Éveg Srof [MNY XXXVIII, 306].

spiritusztartó üveg üveg szesz tárolására; sticlă pentru spirt; Glas/Flasche für Spiritus. 1768: Spiritus tarto Üveg [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

spiritusz-vitriol gyógyításhoz használt szesz; spirt (special) folosit ca leac; Alkohol (zum Heilen gebraucht). 1722: egy üvegecskeben vettem az Patikából Spiritus vitriol [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.].

spoliál megfoszt; a spolia/deposeda; enteignen, um etw. bringen. 1809: ezen Földből edgy darabot az Ur el borzoltatott potentiose és annak használat Spoliálta az expens Urat [Felőr SzD; BetLt 6].

spoliálhat megfoszthat; a putea spolia/deposeda; um etw. bringen können. 1583: a tarhazath mindenből tellesighel nem spoliálhattok [BáthoryErdLev. 99 az erdélyi hármastanács Báthori Istvánhoz].

spoliáltatott megfosztatott; care a fost spoliat, deposedat; enteignet. 1614: az teoruennitelenwl spoliatatot haeresek affele Jozagokat es marhaiokat, teoruenniel az ide ala megh irt mod zerint keressek [Ks 87 ogy-i végzés].

spoliátor fosztogató; spoliator, jefuitor; Plünderer. 1779: Hamisan arra vettek a tabularisták közül némely

agyafúrtakat, hogy spoliátornak íteltetvén, 202 forint exequitiót kellett szenvednem [RettE 408].

spóliumos szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ per rablásért/fosztogatásért indított per; proces intentat in caz de jaf; wegen Diebstahl eröffnete Prozeß. 1830: Procurator Szilágyi Joseff Urnak a Spoliumas perbe facti speciestek purizálásáért 4 Rfr. 35 xr. [Hosszúaszo KK; Born. F. la Bod László tt szám.].

spongya szivacs; sponghie, burete; Schwamm. 1700: Egi Kosár ... egy Darab Spongyiais az Kosarb(an) no 1 [Ebesfva; Utl]. 1710 k.: Ami pedig nehezebb, valamely mérget az ő szíve, mint a nagy száraz aszú spongya a sok vizet, bészív vala, azt osztán a király és udvar fülek, szívekbe felönti vala mindaddig, amíg így elveszte [Blm. 995]. 1842: 2 1/2 lot fein spondia Rf 2 xr 5 [Kv; Újf.]. 1853: Spanyol viasz 2 1/2 garas Spondia 10 garas [KCsl 3]. 1874: Fenyő acél ... Spongyia [TSb 7].

Szk: ~ *módjára*. 1636: Fen az levegő hig égben termő tűzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repeső madarakkal egygyűt azont tselekszik, mint a vízzel spongya módjára meg rakodott és meg terhelődött felyhők, és egyebek, melyeket az Propheta az Istennek ditséretire imigyen nógat [ÖGr Aj. 6].

spontaneitás önkéntesség; character benevol; Willkür. 1778: Fogdostatják is mindenfelé a katonának való jobbagylegényeket. Reám is erővel akara tudni a főispán egy tyrot De aperte <megmondám>, hogy többet reám ne tegyenek, mert ha sub titulo spontanei oblati parancsolta őfelsége, hogy ki-ki offeráljon, nem lesz spontaneitas benne [RettE 390].

spontoló gyalu egy fajta gyalu; un fel de rindea; Art Hobel. 1656: nilik az varban valo asztalosok hazara egy festett ... ayto vagyon 4 coregh fűrés, kett coregh eresztő gyalu spontalo gyalu nro. 2 [Fog.; UF II, 108]. 1820: két spontolo gyalu három vassal [Mv; MvLev.].

sporko bruttó, teljes súly; greutate brută; ganzes Gewicht. 1790: Felsőes Urunk ... méltoztatott parantsolni, hogy a Kék Gálitz Könek akár Cypriai, akár más idegeny Tartománybéli légyen az Sporko Mazsájától az az foglalékokkal edgyüt méretettvén az Harminczadokon a szokott portorium behozás vám 2 förtal, és 24 Xrál fizettesék [TLt 469 gub.].

spórol (magának) megspórol; a economisi (pentru sine); (für sich) sparen. 1832: Mikor szorattni akar ... felméret, de nem ütteti a Vékát félíg vagy meg félignél is jobban hogy az által magának minden száz vékából tíz és tizenkét vékát sparoljan, hanem a vékát egészen el ütteti [Csapo KK; Berz. 20. — *Ti. a gabonát].

sportula megjavulás; îmbunătățire; Besserung. 1776/1787: Szemei nagyon meggyengültenek, és a miánn nem remélheti írásának anyira való sportuláját [Dés; DLt].

spotály I. ispotály

sprengál terjeszt; a räspindi; verbreiten. 1747: az J sokakat hirekben nevekben meg ölt, midőn azokrol famo-

sus Libellusokat vulgo Pasquillusokat conficialt, és azokat in vulgo sprengalta [Torda; TJKt III. 134].

sprice fecskendő, spriccelő; pompă mică, sprit; Spritze. 1845: Pléh Edények. 1 Szűrő Kalány 1–2, Pritzel 1 [Gyalakuta MT; LLt]. 1849: Pléh Edények Egy kisebb spritz csillagall és két tsóvel 1 R 15 xr [Görgény MT; Born. G. XXIVd Grois Miklós udv. szakács lelt.].

Szk: *kolbászöltő* ~. 1802: Egy kolbász tőtő Spritz [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. 1829: Egy kolbász tőtő Spritz [Mv; MvLev.].

spriccelő fecskendő; pompă (mică), sprit; Spritze. 1820: egy spritzeltőt — 2 szilvoriomos poharat [Szászvezszőb NK; Told. 19]. 1848: Réz Edények Egy Spritzelő 1 [Erked K; LLt].

spriccléder takaróbőr (kocsiülésen); apărătoare impermeabilă (pe banchetă); Lederdecke (auf Wagensitz). 1841/1845: A Szekér üléseit javítottam — és a spritzléder alá új béllest vartam [Ne; DobLev. V/1254]. 1850: Egy darab Steyer bős szeker bővön vasazva töltött első és hátulso ülettel — spritzlederrel | Egy darab, az uj szekérbe járo uj kotsi derék fedéllel — (:corba:) bőrral bevonva — ület ládával — lo szörrel töltve, posztovai be vont párnával — első és hátulso takaró bőrral (:spritzleder:) kotsis ület előtti takaró bőr s kotsis lábánál fönn álló czifra vas támasz [Algyógy H; Born. F. li].

spriccléderes takaróbőrös (kocsiülés); (banchetă) cu apărătoare impermeabilă; mit Lederdecke. 1823–1830: Ezen 1795-ik esztendő végén, csakugyan végtére decemberek 15-ik napján délután 3 órakor a báró Kemény Miklósné Vas Krisztina házatól az őregh Bethlen Páltól adatott hat barna lovakkal, a néhai grófné félfedelű, elől spritz léderes hintójával, kocssal, felejtárral és egy inassal elindultunk Kolozsvárról [FogE 161].

spring-óra felpattanó fedelű óra; ceas cu capac automat; Uhr mit aufspringendem Deckel. 1816: Egy Spring órának a fedele aranybol [Kv; Born. IV 41].

springóra-fedél felpattanó órafedel; capac automat (la ceas); aufspringender Uhrdeckel. 1814: Egy Spring arany ora fedél 5 Rf [Kv; Born. IV 41].

sráfeving ?' 1850/1851: Harmintz elegyes Srafzwing [Kv; Szathmári lev.].

srájpis íróasztal; birou, masă de scris; Schreibtisch. 1747: A srájpis tetejin Egy gyertyatartó, umbraculummal | A fejár asztalon lévő, bécsi srájpisban ezek vadnak Két oszlop, pyramis forma [Vargyas U; DanielAd. 255].

srene silány papír; hirtic de proastă calitate; Papier von schlechter Qualität. 1595: Attam az Pastet Sütöknek és zakaczoknak ... takargatasnak az ő modgyok szerent: 1 kötes imi valo Pappirosnak az ütölyyat ... 1. kötes Schrentzet temerdeket feketeyebet 1. kötes Sinort [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

srét I. sörét

sróf I. csavar; şurub, şrof; Schraube. 1589: Egy Aranis kupa kinck Sroffia el teoreot ... Megh Eerr f. 26 [Kv; KvLi

Inv. I/2. 31]. 1718: az sroffak készen vadnak az Nemet Mester ember azt kívánna hogy magam jelen legyek mikor belé csinálja [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1753: Füttökre és kementzére vettünk párkányokat, sroffokat ... és gombokot [HSzj párkány al.]. 1778: Talaltam ... egy Soroft [Agárd MT; Told. 8]. 1780 k.: az hamu szín hintora hátul 7 sroftat meg vágtam xr. 21 [Szászváros; BK]. 1789: Egy Gyűkér vágo késnek a' Sroftja [Mv; ConscrAp. 20]. 1808: új Sziju tarto Sroffal együtt Rfr. 1 xr. 6 [Kv; TKhf puskaműv.]. 1827: Rud sroffal tsinálva és felsorfolva 6 ft [Kv; KmULEv. 3]. 1840: 161 Rft. és 22 xr 62 nyomo Tsapakér, és kilenc darab Sroftakért kezemhez vettem légyen, el esmerém [Kv; Born. G. XXIVb Andráschofszki János harangöntő kezével]. 1846: fa hidhoz Schrofok meg 12 darab az otskákból fenn maradt, mellyis a' régiség mián meg lévén évödvé [Dés; DLt 858/1847]. 1864: égy új also Lajtorja fa meg vasolása égy új dörgölő pléh az Fenék hevederen keresztül 2 sroft 2 oldal Stitzni [Kv; TGSz 37].

Vo. az ezüst-sróf címszóval.

Szk: ~fal jár. 1798/1821: Egy kised gyertya Tarto melly Sroffal jár, és ugy Szorittya össze a gyertyát [Kv; Pk 5] * ~on jár. 1739: Vagyon két Simma Kredentia az Lábai sorófon járnak [Szászkerék K; LLt Fasc. 96] * ~on járó. 1781: Az első Silipet mely Zápornak mondattatik, igen erős jó Silip jól conservállya a' malmot, de ... Víz eresztő Táblái nintsenek lántzokkal belé eresztve, de helyei gerendái, Srofon járó fái meg vannak Makán Ursztól téve [Mihálcfa AF; Eszt-Mk] * ajtó besrófoló ~. 1788: Ajtó bé srofflo (!) Sroff [Mv; TSb 47] * dupla ~. 1829: Egy új Rafót tsinaltam ... Dűfla srófra fel is húsztam [Mv; LLt] * fenékvonó ~. 1627: Egi sroff fenek vono, Kadarnak valo f. d. 5 [Kv; RDL I. 134]. 1765: Ontora Metző Nro 1 Fenék vono sroff Nro 1 [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz] * kerékemelő ~. 1756: Kerék emelő Sróff fájával egjütt jó 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23] * pecsétlő ~. 1806: Egy Pecsétlő Sroff Padgyával edgyütt [Szu; UszLt XII. 87].

2. szőlősjátó préselő szerkezete; şurub la teasc; Teil der Traubenpresse. 1647: Vagion egy io darab Szeoleois vagyon alatta egy Szalmas Sayto, sroffiaual eggywt [Teremi-újfalú KK; BK]. 1819: Sajto Szin, a' melynek 'Sroffján vagyon két Vas karika [Baca SzD; TSb 6].

3. ~formára való csavaros; rásucit, în formă de spirală; schraubenförmig. 1761: Kised Iro asztal, Esztergába meczett sroft formára valo Egyes Lábával [Branyicska H; JHb XXXV/39. 7].

sróftalan sróf nélküli; fără şurub; ohne Schraube. 1732: ezen pince torokba bé menvén, találtunk abban egy nagy hordo szoritto Srofos vas abroncsot, és három Sroftlan közönséges abroncsat [Kóród KK; Ks 12. I].

srófcső csavarjárt; pasul şurubului; Schraubengang. 1749: házához hivatván Hogj egy meg bontakozott rubintal rakott medályt meg becsüllyek töredezesi(nek) potlására ... Sroff csőinek es Stroff Házaknak kesztésére megien egy aranj egy fertály [Kv; Told. 12/1].

sróffazék ' 1842: A papiros malom ezen sroft orsonak fazakán vagyon egy lapos vas körös körül vas fogakkal ezen sroft fazek also részit övedzi még két vas abrants, hozsában szorittya ket vas pánt [Km; KmULEv. 2].

sróffúró csavaros fűró; burghiu elicoidal; schraubenförmiger Bohrer. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál Két sroft furu barkotza fából, jok az egyik(nek) a végén vas karika vagyon [Km; KmULEv. 2]. 1849: 47 Darab Sroft furu [Dés; DLt].

srófgyalu egy fajta gyalu; un fel de reidea; Art Hobel. 1656: Ezen saffar hazban vagyon egy negy szegre csinalt asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveleő ezköz ez szerint: Eoregh gyalu nro. 8. Kopiazo gyalu nro. 3. Gyombelleő gyalu nro. 2. Kis fontolo gyalu nro. 2 Sropt gyalu nro. 1. Kiczin apro gyalu nro. 3 [Fog.; UF II, 114]. 1845: két Srop gyalu három Duplagyalu [Kv; ACLev.].

srófház 1. csavaranya; piuliță; Schraubenmutter. 1749: (A medál) Sroff csőinek es Stroff Házaknak kesztésére megien egy aranj egy fertály [Kv; Told. 12/1]. 1777: Fel Csináltom Nro 10 Otska Sroftakot negyinek az Sroftat meg vágtom Srofházával edgyütt ~ ki is todtam őket az magam vasabul Rh. f. 1 dr. 12 [Szászváros; BK]. 1779: 16 Sroft Uira meg Vagtom Negj Ui Sroft házat is xr. 12 [uo.; BK]. 1780 k.: az hamu szín hintora atsígának (!) egy sroft házat meg vágtam hátul az bakon xr. 6 [uo.; BK]. 1781: Ferentz Urfi ő Ngă kotsijára ... A' Federnek a' más odaljára két plehet fel-verttem ótskat xr 6 ugyan tsak a' Federre négy sroftot uijat (!), Sroft-házatis hozzája xr. 40 [uo.; BK].

2. szőlősjátó préselő szerkezetének része; stîlp de şurub la teasc; Teil der Traubenpresse. 1665: Az saitohez tsináltunk égy sroft házat f—d 60 [Kv; SzCLEv.]. 1750: az Szőlő Labján valo Nagj Sajtonak az Sroff háza [Szamosfva K; JHbK LVIII/4.4].

srófkészítő sróft előállító; pentru făcut şurub; schraubenherstellend. Szk: ~pad. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál Egy sroft készítő pad 2 tölgyfa padokon [KmULEv. 2].

srófkulcs csavarkulcs; cheie de strîns şuruburi; Schraubenschlüssel. 1812: Két sroft kolts xr 40 Két Sroft Tábla Sroff koltsal edgyütt Rf 1 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10 kov.]. 1850: 2 lóra való viseltes hám, s egy lógó hám — kantáiraikkal — tarto lánczal — lógóval — sroft kulcsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal | Egy darab szetska vágo gép — Kolosvárról hozatva, sroft kulcsal, s késekkel egészen felszerelve új 115 vft [Algyógy H; Born. F. II].

srófmutter anyacsavar; piuliță; Schraubenmutter. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál Egy sroft furu rothadozo Egy más törgyfa darab sroft mutter el hasadva [Km; KmULEv. 2].

sróftolatik csavartatik; a fi înşurubat; gedreht werden. 1842: A papiros malom mindjárt a Sajtó mellett egy tölgyfa Csiga melynél fogva a' Sajtó sróftolatik ennek also végiben egy vas csap van, mely földbe eresztett és fejléről egy vas karikával megerősített fában forog [Km; KmULEv. 2].

sróforsó csavaros szerszám; unealtă în formă de spirală; schraubenförmiges Werkzeug. 1842: A papiros malom egy Sajto két erős srofos vas szegekkel a' fel álló két eszlophaz van szegezve a' harmadik keresztül álló fa a srofos orso altal fel és alá taszigáltatik, — ezen sroft orsonak

fazakán vagyon egy lapos vas a' srof orsonak végiben van egy vas csap [Km; KmULev. 2].

srófos 1. csavarral ellátott; prevázut cu şurub; mit Schraube versehen. 1679: Hordora valo vas abroncs, kolcsostol, srofos vasastol nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 100]. 1683 k.: Vagyon egy ige(n) szep Ezüst pohar Srophos es Aranyas [Hadad Sz; SzVJK 142]. 1713: Lengyel Országí onos íratos Bokájok, egy hojagos mecset üveg pohár Srofos [WassLt Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1729: Onn kanna (:palaczk:) srofos [Hídvég Hsz; SVJK]. 1736: vannak valo egy nagy öreg Srofszék három részben Szakasztott melyen talaltattott egy öreg lakat Srofos [HSzj lakat al.]. 1744: Eczetes Srofos Csorba Karafina [Buza SzD; LLt 181. B]. 1813: A' Pintzében Vas abrancs Srofos Nro 1 [Alpesztes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1852: Az első viz kerék a szorító pántok helyett, négy helyen, külön két srofos, mutteres kapcsolakkal van el látva [Km; KmULev. 2].

Szk: ~ *gyalulopad*. XIX. sz. eleje: Egy srofos gyalulopad [HSzj gyalulopad al.] * ~ *kereszszöllő*. 1735: Srofos Kertés oiók [Szentbenedek SzD/Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] * ~ *kulcsú*. 1813: egy kisded srofos költsu Lakat [Koronka MT; Told. 18] * ~ *köldökű*. 1813: Az alsó vagy is nagy Pintzének a' külső nyári ajtaja az ajtó ráján keresztül járó retesz fövel, és egy el romlott srófos köldökű kítsin gömbőjég Lakattyával edgyütt [uo., i.h.] * ~ *lakat*. 1656: Vagyo(n) egy Malomis benne egy ket részben szakasztott szuszék, srofos lakattyával, kulczauval, lehet benne három(m) veka vam buza [Doboka; Mk Inv. 7] * ~ *ónkondér*. 1699: Het ejteles Srofos On konder Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *ónpalack*. 1728: Egi srofos on palaczk nyolcz szegű Egi srofos on palaczk ismet, negj szegű [Nagyborosnyó Hsz; SVJK] * ~ *orsó*. 1842: van egy Sajtó erős srofos vas szegekkel a' fel álló két oszlophoz van szegezve a' harmadik keresztül álló fa a srofos orsó által fel és alá taszigátatik [Km; KmULev. 2] * ~ *palack*. 1728: Hat szegű ejteles srofos palaczk nro 1 [Málnás Hsz; SVJK]. 1760: Edgy Serpenty Kőből valo Srofos Palatzk. Használó kőből valo Kalamaris [Mv; TGsz] * ~ *patkó* csavaros sarkokkal ellátott patkó. 1859: Négy uj srofos patkó 10 f [Kv; Újf.]. 1864: 8 ocska Srofos patkonak a grifje kielestése fel verése [Kv; TGsz 37] * ~ *pecsétnyomó*. 1779: A Nemes szék Srofos Petsét nyomója [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *pohár*. 1739 u.: vagion edgi srofos Lábos arannjas Pohár [Mezőkölpény MT; MMatr. 389] * ~ *(réz) gyertyatartó*. 1634: Egy srofos gyertyatartónak az feneke és hosszu srofia f. — 1.25 [Kv; RDL I. 105]. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el Eöreg srofos Réz gyertya tartot nr. 1 [BLt I]. 1758: egy fából tsinált srofos Gyertyatartó [HSzj fa-gyertyatartó al.] * ~ *rúd*. 1681: Vagyon itt: Réz Taracz, Vasas ágaival, fako kerekével, csutak vono srofos rudgiával [Vh; VhU 547] * ~ *üveg*. 1749: Mas hoszszutska pintze tokb(án) Srofos Üveg Nro 7 [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ *üvegpalack*. 1699: Ejteles srofos üveg palaczk Gjöngj Virág vizel tele Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *varrópárnácska*. 1797: Egy srofos varo párnácska [M.igen AF; DobLev. IV/777.11] * ~ *vasabroncs*. 1756: Egy srofos vas abroncsot vettem Reh. Flor. 1., 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 70b]. 1761: Srofos Vas abroncs Nro 3 [Spring AF; JHb XXIII/31. 38]. 1794: Srofos vas abroncs 1 [Gyalakuta MT; Tsb 17]. 1813: Egy Srofos vas Abrants 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

2. préselő szerkezettel ellátott (sajtó); (teasc) cu şurub(ur); (Traubenpresse) mit Schrauben. 1761: kemény cserefa talpakban vésett kötéses csere sasfakon álló magyaros szarvazatu uj Zsendelly alatt Vagyon minden oldal nélkül cir. négy Szekeret capiáló Uj Szekér szín építve mely alatt jo Srofos egész appertinentiaju trébej Sajtó vagyon [JHbK LXVIII/1. 207].

Szk: ~ *sajtó*. 1733: edgy fátyol nyomtato Srofos Sajtó [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1757: Vagyon Srofos Bor, Vadalma, és olaj üttető Cserefából álló Sajtó, és hat küllő fa Bottyaival, melyekben az emberek lábai által Kása törtetik [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. 1761: Agasokon álló szalma fedelű szín alatt Srofos Sajtó [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 382].

3. csavaros; in formă de şurub, elicoidal; schraubenförmig. **Szk:** ~ *(ezüst)gomb*. 1673: adot megh Egy dolmánra valo srofos ezüst gombokot, dirib darab ezüstökkel edüüt [JHb Apaczay Cheri Tamas Hunyad és Zarand m. not. kezével]. 1798/1821: Aprob Srofos gombok Nro 12 hozza tartozo pikkelyekkel 11 próbás [Kv; Pk 5] * ~ *fogó*. 1622: Harom srofos fogó tt. f. — d. 45 [Kv; RDL I. 119 Néhai Tótházi Eötvös Mihály ötvösműszereinek lelt.] * ~ *vas*. 1789: Olaj sajtolni valo 3. darab Eszköz, mely(ne)k ketteje merő Srofos vas, egyike pedig esztérgával készült Fa ... facit Rft 4. xr 48 [Mv; ConscrAp.7] * ~ *(vas)szeg*. 1788: Dirib darab Vasak, srofos szegek, karikák, és más hulladék vasak [Mv; Tsb 47]. 1799: A' Fal oldalára fel szegesztetett Hét Gombos, és Srofos vass szegekkel készült Fogasotska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1841: vagyon a' ványalo hat tölgy fa döröztköllökkel, jo tölgy fa váluval, — a döröztköllök között felnyulik 4. tölgyfa oszlop, mely oszlopokat, és döröztköllöket hét helyen négy mind tölgyfa hevederek által nyoltz nagy fejű Srofos szegek szoritanak öszve [Km; KmULev. 2]. 1849: két muteres srofos szeg hidhaz valok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *versző*. 1756: az Lakatos(na)k ... Srofos veszszőkért fizettem fl. Rh. 1 xr 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 64a].

4. csavarosra esztérgályozott; rásucit, in formă de spirală; schraubenförmig gedreht. **Szk:** ~ *lábú*. 1788: Egy Srofos lábú Asztal | Egybe hajtható esztérgába metzett négy szegeletű négy Srofos lábú Tábori Asztal [Mv; Tsb 47].

5. csavart, sodrott; rásucit; gedreht. 1762/1763: Gyöngj Szin Moor Szoknya ennek vállán 3 rend két ujni Srofos arany kötés került Flor 70 [Hsz; Ks 23. XXIIb].

srófszeg csavaros szeg; cui filetat; schraubenförmiger Nagel. 1808: A' kisebbik Karabély A' Kápjába felyül egy sroff szeg xr: 12 [Kv; TKhf puskaműv.]. 1851: van egy rét gyalu a' maga leg jobb állapotjában, fa henger, kes és tengely, 's három gyalu vassal, az alsó gyalu öt muteres sróf szeggel fel srofolva [Erdősztyörgy MT; Tsb 34].

sróftábla csavarnak való tábla; tablă pentru şuruburi; Tafel für Schrauben. 1656: vagyon az lakatosnak egy mivelő asztala, meljen vagyon kett eöreg vas sutu kolczai-val edgyüth Egy sroph tablă Egy kis kalapacz [Fog.; UF II, 96]. 1812: Ket Sroff Tábla Sroff koltsal edgyüth Rf 1 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10 kov.].

sróftekerő csavarhúzó; şurubelniţă; Schraubenzieher. 1819: egy uj Sroff tekerő [Baca SzD; Tsb 6]. 1840 k.: egy ár, egy Sroftekerő [BetLt 3]. 1852: A' kő pad elején a' 3k srof tekerő hiányzik [Km; KmULev. 2].

stáb¹ törzskar, parancsnokság; stáb, stat-major; Stab, Kommando. 1688: Érkeztek el azon öt compania dragon, az stopal (stabbal) együtt szállottak be. Nagy bajom volt miattok [SzZs 522]. 1728: Colonellus Uram(na)k eő Nga(na)k, és az egész Stabnak szüntelen kivantato Túzi fa repartialtassek [Dés; Jk 375b]. 1735: Nemes Városunkb(an) terhes Quartelyos lévén, tudni illik Vice Colonellus Forgacs Ferencz urunk eő Nga, s az egész Stab, noha most eő Nga fel ment, s az Stabbolis ment ki a Regiment Comendasa melle, de V Colonellus ur(am) eő Nga Viszsza jöveletekor az Stabnakis Viszsza kell jöni [Dés; Jk 458a]. 1736: eleg Nimetünk leszen, mert leszen edgy lovas Colonellus az kisseb staabal, edgy gyalog V. Colonellus négy lovas és három gyalog Compania [Ohába F; ApLt 4 Apor Péter feleségéhez]. 1739: az itt Désen quartélyozó Inclytum Stabnak ígért Nms Dés Várossa, minden szervicziért Rh. I Xgr 30 [Dés; Jk 525a]. 1765: adminisztráltam vólt Hadnagyságomban N. Enyedre az Magazinumba stab számára tíz köből zabot [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 57]. 1816: Sofalvi Samuel Arestrom alatt a' Stabhoz kísértetett [Szgy; HSzjP Huszár Málnási Moizes (36) vall.]. 1821: Az Aszszony kereszt levelét és Katona férjének Haláláról; a' Stabtol Hiteles Leveleket mutatván öszve Eskettettek [Gyalu K; Rak 34].

stáb² kelmefajta; un fel de řesätürä; Art Stoff. 1782: Lauruszin Staab, három rend arany frantzia tsipkével váll [A.balázsfa BN; LLt].

stabilis 1. mn törzskari, parancsnoksági; al ştabului, de stat major; Stabs-. Szk: ~ ház. 1768: porgolát kert a Stabalis házan kívül nem volt a mely a Ludokat akadályoztatta volna^a, mivel a Stabalis ház külllyel van a porgoláton | A Stabalis ház körül lévő Sáncczokat ásták a N. Ajtai Lovas Katonák, és paraszt Jobbágyok [Nagyajta Hsz; JHb XVI-11/29. ... "A kártételben] * ~ officér törzstiszt. 1739: a' kik a' stab közzöl, ä dje 19na 9bris, Agjakat tartan(a)k a' szegénységtől, tarcsák azon ágjakat, ugjan azon stabalis officerek ad 9num ... xbris [Dés; Jk 525a] * ~ tiszt. 1728: Az militaris Tisztek ugj mint Colonellus ur(am) és az stabalis Tisztek szállásain kivantato Eszközök Csináltatások sok expensáib(an) lévén az Nemes Város(na)k, kiket Valamelly Törvennyel nem gondolo Emberek nappal és étzakanak idejen kit lopva, kit erőszakoson el rontotta(na)k hordotta(na)k erre nézve imponaltatik Hadnagy Atyankfiának eő kgl(ne)k hogj azokat az Embereket in jus adtrahálván prosequallya [Dés; Jk 379–80]. 1810: (Január 15-én) Orbán György felválolván az egész kemence munkágot a nemes vármegye házánál lévő minden munkát, az ispoťalyházokban is, ezen kívül a stabális tiszt urok számára is egy esztendőig, a nemes céh a szolgáló-legényi hivaltól menté teszi [Dés; Dfaz. 35].

II. řn törzskari parancsnokság/székház; řesedintă/clădirea comandamentului militar; Sitz/Gebäude des Stabs/Kommandos. 1768: a Sáncczok ki hányasa előtt midőn az esőzésektől a Kurta patak meg áradot, az Stabalisnak udvárát, és pinczéit ugj el fogta a viz, hogy éppen az épületekig, s házokig is el hatot [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1818: A' Stabálisinnál lévő két vékás föld [Árapataka Hsz; EHA].

stábház székház; sediu, řesedintă; Sitz, Stammhaus. 1773: Minek utánna megittasodott ... Asztalos Von az Vár-

megye Vagy is Stab Házok felé ... által ment volna el dülvén el alutt | a' Vármegye Stab házaitol égy Kártossal ivo Víz Után a Szamosra menvén láttam Jobbágyát ... Pallonak a' Stab Házok felől valo Végén hanytot fekünni [Dés; Ks 32. XXXII].

stabiliál 1. fenntart; a susřine; aufrechterhalten. 1613: akarjuk az ő Fge mandatumatis ennek elötte valo protestatioia szerent stabjialnř [Kv; PLPr 1612–15. 104]. 1617: ha mit mondot volnais Radnothy Miklos, annak okais volna az mint responsioiaban iria; seot azt magam bezedenek megh bizonyitasaul akaria stabiliálni [Kv; RDL I. 11]. 1670: Infidelitással vadoltatik az Aszonj meljet ha el akar bontani, ferjehez redealjon, különben az sok bizonsagok(na)k vallasokat pertinatijával abban valo perseveralassával stabiljalja [Szjk 111]. 1733: p(ro)testalok ne láttassam meritumot tangalni, hanem csak exceptionam akarom stabiliálni [Torda; TJkt I.20]. 1775/1802: Ami a Bezdédi Méltóságos Possessor Urak Nagy Kristolczi Lakosak ellen a már előreis attingált ezen Nyikita Pojanabeli 11 bugja szénának el égetésiert valo aqvistiojakot illeti praetendált Proprietassakat sufficientibus legalibus Documentis Coineálják, és Stabiliálják [BSz; JHb LXVIII/3. 135].

2. megállapít; a stabili/constata; bestimmen, festsetzen. 1721: Hogy a malombol 844 veka és nem több malét perciált Szükséges Stabiliálni hitelese(n) [Dés; Ks 26. XIV 1].

3. megszilárdít; a stabilařa/consolida; stabilisieren, konsolidieren. 1710: Most van azért egyszer ideje, ha a maga fejedelmi házát nevelni és stabiliálni akarja | Már mind a fejedelem, mind a fejedelemasszony nagy örömben valónak, és hogy a maga házát jobban stabiliálja, a maga váradi szamoncáit kezdé a fejedelemasszony promoveálni [CsH 105, 158]. 1710 k.: én mindent fundáltam Compilatae Constitutionis Partis 5. Edicto 27., és még akkor javallottam s végbevitetni kívántam volna, amikor in anno 1696. a guberniumot in solida forma et autoritate stabiliálni akarám [BÖn. 906].

4. árv alátámaszt; a documenta/dovedi; begründen, beweisen. 1694: Esküszöm az élő Istenre hogy ezen hivatalomban ... minden proventusokat az Jozsagon eő nsza számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokol Ratiot tartok, tartatok, aszt igazán költ Commissiokkal Quietantiakkal Catalogusokkal és ahoz meg kivantatni, szokot Partialisokkal, és diariumokkal stabiliálom [Fog.; Szád. Boér Péter ub kezével].

stabilíálás árv lefektetés; elaborare, stabilire; Festlegung, Stabilisierung. 1771: a' plánum stabiliálásakor a' pársok meg edgyeztenek azon, hogy ha mindnyájon az exmittált Co(mmiss)áriusok nem compareálhatnánakis, leg alább, hárman ha jelen lesznek, általok a' Divisio folyhasson, és continuáltathassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a].

stabilíálhat 1. fenntarthat; a putea susřine; aufrechterhalten können. 1771: Szatmárt a compositió véghez is mene, nem úgy, mint a szegény magyar nemzet jova s megmaradása kívánta volna, hanem amint a német generálok akarák, Károlynak kevés gondja lévén a publicumra, csak a maga privátumát stabiliálhassa [CsH 456]. 1753: Sombori Ferencz Uram(na)k Simon Ersokkal valo Causajab(an), hogy Actrixsságát nem Stabiliálhatta Flor. Hung. 4

Dr. 68 [Kraszna Sz; Borb. II]. 1769/1802: La Teu Csamán nevű prétendált Erdő közepére praetendálván az Actorak azt hogy ottan ütköznek egyben a Nagy Kristolczi, Zálkai, Hoszszumezei, és Bezdédi Határak, de ott praetensiojakat nem stábilialhatták [BSz; JHb LXVII/3. 46].

2. megszilárdíthat; a putea stabiliza/consolida; stabilisieren/konsolidieren können. 1710: (Thököly Imre) noha most a török portához ragaszkodott, de mielőlt dolgait stábilialhatja, falban rúgja a törököt, s fegyvert köt ellene [CsH 162].

stabilizáltat fenntartat, alátámasztat; a pune pe cineva să documenteze ceva; aufrechterhalten/begründen lassen. 1769/1802: a praetendált Turka Pereuluj nevű helyen az három határ nem conterminalodik, aminthogy sem határ dombnak erectiojával sem pedig határ distingváló Keresztes fával nemis stábilialtattak, praetensiojakot [BSz; JHb LXVII/3. 53].

stabilizálthatatik megállapíthatatik; a putea fi stabilit/constatat; bestimmt werden können. 1775/1802: a mostani Oculatio alkalmazhatóságávalis, intra omnem dubitatem stábilialtatott, es mostis stábilialthatatik, hogy a Virvu Petyrisuluj nevezetű köves tetőn coincidálnak, a Bezdédi, Nagy Kristolczi, és Salamoni Határok [BSz; JHb LXVII/3. 144]. 1780: az Antiqua Sessioknak száma Nem Stábilialthatatik [BSz; JHbK LIV/25. 17].

stabilizáltatik 1. megállapíttatik; a fi stabilit; bestimmt/stabilisiert werden. 1766: a' Méta Stábilizáltassék, az hol illik Rectificáltassék, s' köz kert állíttassék [Torda; TJkT V 323]. 1826: Meg kívánja tehát a revocans Alperes Özeveg, hogy revocatiojának hely adatván, annak menedéke által tett Felperessék ellen tett ki fogás (így!) stábilizáltassék, és az által a Felperesek keresetek ellen cum poena indubitae verae fel oldoztassék [Ne; DobLev. V/1114. 6b].

2. megszilárdíttatik; a fi consolidat; befestigt werden. 1784: látván a Kováts Familia, hogy régi őss Malom helyűnkre épült Malmunkat nem turbálhatták azt Instálják Memorialissokb(an), hogy azon Inquisitoriából Sopiáltassék a' differentia, az az: a' mi őss régi Malom helyűnkre épült Malmunk tollaltassék, a' Kováts Familia új Malma Stábilizáltossék [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

3. megerősíttetik; a fi întărit; ratifiziert/bestärkt werden. 1772: rosszszul valyák az eő Excellenciaja Testissei, hogj az én Malmom fel állása előtt jól forgottak^a, mert az én Testisseim, kik már Iudicialiter stábilialtattak, meg vallották, hogy az előttis sok időtől fogva, hol edgik hol másik kereké hevert a' rossz gondviselés miatt [Kük., JHb LXVII/249. — ^aTi. a malom vízkerekei].

4. támaszokkal ~ megtámasztatik; a fi proptit; unterstützt werden. 1767: Galambug formálag kötöt lábja ... a régiségek miatt, úgy meg avultak, és annyira el tarhultanak, hogy ketteje támaszokkal Stábilialtatott [Nagyernye MT; LLt Fasc.129].

stabilimentum átv alátámasztás; sustinere, documentare; Begründung. 1680: ennek megh bizonyítására harmad nap designaltatik, akkor az mas felekis minden helyes bizonyosságokkal praetensiojok(na)k stabilimentumára keszen legye(ne)k [Kv; RDL I. 158]. 1737: Ezen Processus nem jo, Protestalok meritumot nem tangalok nemis akarok tan-

galni, hanem csak exceptiomnak Stabilimentumára azt mondom^a [Torda; TJkT I. 131. — ^aKöv. az érvelés].

stabilitás átv alátámasztás; sustinere, documentare; Begründung. 1704: Ma reggel felhozák a rab urat^a, és midőn elolvasták volna a tegnapielőtti deliberátumot, hogy még egy exceptióval élhet, akkor allegálák az rab úr prókatori, hogy ők ugyan egy exceptióval a deliberatum szerint élnek, mindazonáltal pro rei declaratione cum protestatione élnek egynehány ratiókkal, nem úgy mint exceptiókkal, hanem mint ratiókkal. Az egy exceptiónak stabilitására elkezdék azért, hogy az exceptio léssen de processu, hogy nem jó a processus [WIN I, 155. — ^aBethlen Miklóst].

stabulumoz elhelyez; a plasa/așeza; einlegen, aufstellen. 1841: a kapu meg hibázása fő képpen azon okból esett, hogy a kapu felet két rendbéli galambug, és az is Szeméttel meg terhelve lévén, aztot erőszakoson dőlni kényszerítette ... arról azt rendeltük, — Hogy a galambbugot szedettesse le az Ispány, a kapu félfakat ásatassa ki eresztesse a többi kapu feleket mélyebben a földbe, ily modon galambbug nélkül Zsendely fedél alá Stabulumozva a kaput állíttassa helyre [Bács K/Km; KmULev.].

stáció 1. (katonai) állomáshely, állás; locul unde este stabilit/instalat o unitate militară; (militärische) Station, Standort. 1662: Az bástyák kapitányságokra ilyen módon elrendeltetvén, a bástyai kapitányok a népet ottan státiókra tizedenként, hogy ki-ki tudhatná az ő álló- és lövőhelyét, elrendelték vala [SKr 585]. 1690 k.: ha sem onna(n) az hodolságrul sem masunnan nem hoznak^a, Szamos Ujvarb(a), s más státiokb(a) meg ütök a hatokat a Commissariussok(na)k, melyet már meg is cselekedtenek, mellettem levő Szám tartott halálra verte a Várbeli Commendants, magarnak is meg ígérték a három pálczat [Utl. — ^aTi. élelmet és ágyneműt]. 1694: Az szebeni státióban quarteljozo Hajszer Regimentje számokra Aprilisre disponaltott bor árráb(an) ... administrált Széplak^a fl. 20/48 [SLt AQ. 34. — ^aKK]. 1711: Levelünk által kelletek Ur(am) kglmedet busitanunk megnyomorodot terhes alapotunk felől Az kit kel szenvednünk az szoros státiának miatta [Csikszereza; Born. XXXIX. 50 a város Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1718: az Marus széki Státiókban disponaltott Naturalék(na)k administraltásában, mivel három vagy négy helyennis lőtt változás, és edgyik Státioból, más Státióban ment által az Compagnia ... és transporitio miatt nehezen szállíthatjuk az élest [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldisár kezével]. 1738: Státiot is a' változo Praesidiumnak tartsa [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. 1749: Kézdi(b)en pedig az egész Compagnia lenne a' Pollyáni Státiob(an) ... az fél Compagnia pedig a Dálnoki Státiob(an) [Hsz; ApLt I Dombi János szb kezével]. 1799: nevezetesebb terhelte-sei az Adozo közönségnek im e' következendők lo A F. Királyi Katonák(na)k gyakor alá 's fel valo Utozások s itten majd mindenkor egy Státiójok lévén quartirozások [A.árpás F; TKI BB. IV/5].

Szk: militáris nyári ~. 1717: Jollehet a Haza mind a Pogányság invasioja, mind az marha dögi, mind mindenféle naturaléknak kevés, kiváltképpen a pénznek szük volta és ezeken kívül a sok Militaris nyári Státiók és condescensioiok miatt naturalékbéli sok consumptiot alázatossan rep-raesentálván eő Felségének, kglmes reflexióját és a Haza

téli Quantum béli Consolatióját remellyük [KvLt 1/220 gub.].

2. állomás, megállóhely; popas, oprire, Station, Halteplatz | két megállóhely közötti távolság; distantă între două popasuri; Entfernung zwischen zwei Stationen. 1772: 19-a Maii hirtelen kimozdula a Bethlen huszáregimentje et quidem oly orderrel, hogy Déstől Szigetig csak egy stációja legyen [RettE 275]. 1797: A Szalardi Forspontosok(na)k Mitskén egy Statio Hung. flor. 2 Dr. 40. Paits gelt Dr. 40 [Szszg; IB III. CXLV. 22]. 1823–1830: A lovak helyett minden stáción újabbak állottak elő | fizettünk Eislebenig minden mértföldre két lóért 16 jó garast, és így négy mértföldre 64 garast, kenőpénzt (Schmiergeld) két stációra 8 garast [FogE 164, 205]. 1839: Quietantia. Egy forspontos Szekérről, ki is két Ökörrel Valaszutrol Nagy Iklodig 3/4 Statiot Szomos Ujváry fogház Katonai szükségére Szisztungot fizetés nélkül vit légyen ezennel meg esmérem Unalytzki (!) Tomas Vár kaplárja mp [RLt].

Szk: *hosszú* ~. 1820: Udvarhelytől tavol lako Falusiak mely nagy túrúvel kel Marhainkat Szekereinket Csinálatlan utakon Udvarhelyre bé hajtunk, onnan hoszszu Statioara mennünk, — viszont Haza térünk, mely nagy terű légyen ki nem mondhattuk [Usz; UszLt VIII. 8/68].

3. *krajnikális* ~ közigazgatási központ; centru administrativ; Verwaltungszentrum. 1817: a Roskányi Krajnikális Staciónak bátorsága fenn tartására nézve nyoltz szambol álló katonai őrzetet az ide valo Compagnia Commendánstól ki eszközölni méltóztassék [H; Ks 91. C.8].

4. *tiszttség, hivatal; funcție, serviciu; Amt, Dienst*. 1823–1830: Ezen gróf patrociniuma által tétetett Kovásznai marosvársárhelyi professzornak, mely statiót kívánta volna elérni Medicinæ Doctor Mátyus István, de el nem érthetvén, nem is voltak egymásnak soha jó emberei | Minden sajnált, minden iparkodott nekem stációt szerezni, mert megírtam volt azt is, hogy szegény legény lévén, ha hazajövök is, nem lesz möből éljek [FogE 74, 214. — *Lázár János].

Szk: *kicsiny* ~ szerény állás. 1823–1830: Minthogy Udvarhelyt kicsiny stációnak nézte magára nézve, azt mondják, hogy a tanulást félbehagyta* [FogE 77. — *Szigeti Gyula Mihály] * *postamesteri* ~. 1816: Mostan funcțióban levő K. Fejérvári Kir. Posta Mester F. Gy. Fogarasi Sámuel Urr a K. F. vári Posta mesteri Statiot 22,000 ~ Huszon két ezer német Forintokkal meg vásárolván még fizetetlen hátra levő 10,000 ~ tizezer német forintok(na)k ... meg fizetéssel és érdemlő büntetéssel kényszerítse az azon stáció(an) rendelt minden féle élésnek idejen korán valo administralatasara | Mivel hogy magá(na)k incumbál Feo Inspector Vr(amna)k hogy az maga Inspectioja alá bízotat Statiobéli Commissariusokat bé állítsa szükséges eo Kgl(ne)k el sem mulatni, akkor azért eo Kglme maga az Inspectioyalat (!) lévő Statiobéli Commissariusok Instructioit az Nemeth Tisztekkal communicallja | Az Statiobéli Commissariusok Instructiojok szerint kívántato magok alkalmaztatására ottan ottan nogassa és kényszerítse [Kv;

Törzs.főispáni ut.] | Valamit eddig vagj azon Statiobéli, vagj á környül lako szegensegh számokra erogált hűsegesen czirkallyák fell s tudakozzák megh véven az mi Tiszteinktőlis arról való Informatiot [Told. 20a]. 1699: a Kgltek Székiben lévő Statiobéli Vitezek(ne)k az két két véka Buzát adassa meg kglk [UszLt IX. 76/68 gub.].

II. /n vmely állomáshelyen levő személyek; persoanele care aparțin la o unitate militară; Leute/Personen einer Station. 1691: Az azon Statiobéliet sőt azokon kívülis excuráló, s, utazo vitézek miattis, vagy azon Statiobéli, vagy ot környül lévő Falubéli szegényseghnek, vagy akarkinek akarmi panaszszok lehessen, azoknak mingiárt per Inquisitione(m) menyinyen vegére [Kv; Törzs Instr.].

stacionális vmely állomáshelyen levő; care se află într-o unitate militară; in einer Station befindlich. Szk: ~ *kommisziarius*. 1783: a stationalis Commissarius Medve János Vramtol szüntelen Zaklattatom, hogy mind a Remonda, mind a Tiszt Urak Lovai meg a héten érkezendők lévén, ha a Torotzkaiok a rájuk reparciált 3 1/2 szekér szénát 35 veka Zabot és 24 Csomo Szalmát nem talállják bé szállítani orvasalhatatlan fogyatkozása fog szülni (!) [Torda; TLv. 15/6 Nagy István processzuális szb kezével] @* ~ *kommisziariuság*. 1821: a Stationalis Commissariusság éppen az a Hivatal, amelyben valo vissza élés, az adozo köz népnek naponkéntis felettébb Szemben tűnő terch [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

stacionszház katonai állomáshely; clădirea unei (sub)unități militare; Gebäude einer militärischen Station. 1842: Közönségesen mű Beretzki altisztekl egy Uj Ládát csináltunk a' Stacions Házba [Bereck Hsz; HSzjP].

stációs hely katonai állomáshely; localitate în care este instalat o unitate militară; militärische Station/Standort. 1740: Szénát mind esős időben kelletvén hordatni, azt a Militia nem acceptálta, hanem a Statios helyeket nyomorította még, s az ösze hordott Széna is ott vész él [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

stádium helyzet, állapot; stadiu, fază; Stadium. 1843: Megmagyaráztatott, hogy úrbéri perők folyása mi és ki miatt akadott volt fenn és micsoda stadiumon áll jelenleg [VKp 108].

staféta 1. gyorsfutár/posta; stafetă, curier; Stafette, Kurier. 1705: a generál beszélé, hogy az éjszaka érkezett egy staféta, melyet Heister generál küldött Péterváradra, onnan küldték Aradra és onnan Löffelholz küldötte ide [WIN I, 410]. 1710 k.: én a gubernátorral stafétával tudósítottuk Fejérvárról Dévára, és én, hogy a staféta siessen, egy cédu-lában odaírtam: periculum in mora [BÖn. 941]. 1730: Itt már mű a' Staphetára Pénzt adunk hat nekünk ki adgya meg? [Kv; Ks 83 Kornis Zsigmond lev.]. 1739: Staffeta érkezvén ő kglme utan ismét le kelle menni ő kglmenek [M.csesztve AF; Ks 99 gr. Mikes Mária lev.] | 6 orakor stapheta gyütt utannom hogy visza gyűjek [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1760: Rhédei János úr stafétát küldött őfelségéhez s ha parancsolni fogja, hogy recipiáljon szászokat is, úgy fogja recipiálni* [RettE 110. — *A nemesi testőrségbe]. 1795: A Kosesdi Posta Háznál A Staffetákról szőlő Protocollum, melyben 127 Staffetának Taxájából,

tsak 15 tanálatik meg fizettetettnek lenni; a' többi restál [Kosesd H; Ks 78. XVII. 13]. 1816: Májor Cserei Farkas Urnak Krasznáig küldetett Estaffetáért 23 Rhf [Kv; Born. IV. 41].

2. ~n gyorsfutárral, gyorspostán; prin curier; mit Stafete/Kurier. 1772: (Bethlen Ádám generális) testvér öccse vigasztalásul vehette a thesaurariusról való diplomát, mely azon nap érkezett stafétán [RettE 281]. 1779: Stafétán olj order jött [Ne; Told. 6].

stagnálás veszteglés; stagnare, Stagnation. 1869: Több pályázati hirdetmények után, melyeknek határideje a körlevélnek valahol közel 2 hónapig stagnálása miatt, annak megérkezésekor rég lejárt, köröztetik egy cultus ministeri rendelet [M.bikal K; RAK 180].

stájér 1. Stájérorszáiban gyártott; fabricat in Stiria; erzeugt/hergestellt in der Steiermark. Szk: ~ *abroncs*. 1848: Stájér Abronts [Dés; DLt] @* ~ *abroncsvas*. 1848: Stájér abroncs vas a Targanczakhoz [Dés; DLt] @* ~ *acél*. 1848: Stájér Atzél Csakanyok atzélozására [Dés; DLt] * ~ (*bőrös*) *szekér*. 1845: Egy Stájér szekér ára 150 Rf [Nyárad-sztanna MT; MvLev. 8]. 1850: Egy darab Steyer bőrös szekér bővön vasazva két ládával — 2 oldal bőr tarisnyával — 2 bőr ület párnával — vasas töltött első és hátulsó ülettel sarogijával [Algyógy H; Born. F. II] * ~ *fejse*. 1848: Stájér fejse [Dés; DLt] * ~ *kés*. 1599: Kamdort Jstwan. Hozot. Karolból Staier kest tt 2// Zele Ferencz. Hozot 3. Berbenze Staier kest tt 6// [Kv; Szám. 8/XIV. 7, 24 Hj].

2. ~ *tánc* stájérországi (népi) tánc; dans (popular) originar din Stiria; Steirischer Volkstanz. 1760: Most lengyel-, stájér-, német- ... és cigánytáncokat nagy hebe-hurgyáson járnak [RettE 100-1].

stájéri Stájérországból való; din Stiria; aus Steiermark. Szk: ~ *kalamáris*. 1711: 1 Stájéri kalamáris 1/70 [ApL 5 Apor Péter lelt.].

stakatúr l. stukatúr

stakéta léckerítés; štachetá, gard de uluci/leațuri; Stake-tenzaun. 1827: az Udvar kerítő falak és Stakéták 2393 Rfr 43 xr [Cege SzD; WassL Jk 19].

stakétás léces, lécből való, de štachetá/leațuri; lattig, aus Latten. Szk: ~ *kapu*. 1849: A' Színtől a marhák pajtájáig vagyon egy hegyes karotskákkal el látott Csinos kert — tölgy fa sasokba vagyon a' közepén egy stakétás két felé nyíló kapu vas sarkokon retesszel el látva [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *kert*. 1825: 3.ölli stakétás kert a Tornázt alatt zölden festve [Szentdemeter U; Told.]. 1849: Az Istálló végétől a' gabonásig, veres festékes stakétás csinos kert [Somkerék SzD; Ks 73/55] | A' Zöld bástya és a' konyháig van egy folyamba épült stakétás kert — kö falból a' fundamentoma [Szentbenedek SzD; i.h.]. 1850: Az udvar felől való stakétás kerten Lécz hibázik 95 szál [Algyógy H; Born. F. II]. 1852: A Stakétás kertnek 12 cserefa lábjai használhatók [Körtvélyfája MT; LLt].

stakfisság ostobaság; prostie; Dummheit. 1779: Elég az, hogy olyan szörnyű bódulással voltak a szegény székelyek, hogy sohasem tudták mihez fogjanak. Bizony ugyan nagy

stakfisság is volt valakitől sült az order, mert meg lehetett volna őket egy-két hétig helyben tartóztatni [RettE 395].

stál 1. (meg)áll, helytáll; a sta în picioare, a fi întemeiat/valabil; stichhaltig/triftig sein. 1599: Noha az mi az eo kegne akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zallot, de az protestationak vgian stalnj kel, si Juris, Es azzal az protestatioual meltan élhetek most in Judicio [Dés; Eszt-Mk]. 1603: Kwchis Janosne ellen valo exceptioia is az Inctusnak nem stal mert elegendendo exmissioia volt ky mellet legit(ime) extrahalta Kosa miklos Desy Andrassal az azzonnak vallassat [Kv; TJK VI/1. 671]. 1613: Eo felge^a minden Feiedelmeknek ... emanaltott leveleket in vigore stalni engedgie es hadgia, hogy minden rend igassagat beleolle prosequalhassa [KJ. — *Báthori Gábor]. 1629: egy Testis az mit mond nem stal mert egy Testis nullus Testis | Tetzet eo kglmeknek teoruenj szerént hogy nem stal ok adasa Pal deaknak hane(m) az ház Szasz Simonnal marad [Kv; TJK VII/3. 201, 202]. 1677: Collateralis attestatiok-is stalnak in certis casibus [AC 253]. 1695: Bernád Janos Deak Uram ... külső és belső resze szerént való aquisitumat, es resmobilisit ennék utanna is senkinek nem köti, ha kötne is ne stalna [Impérfa Cs; BCs]. 1733: midőn pedig senkinek maga fassioja magarol nem stal tehát ugy meg nem álhat, per hoc iratásom szerint kívánok absolutiot [Torda; TJKT I. 15]. 1735: A meg holt Atyafinak penig egjczeri meg lőtt Deliberatuma Stal [Dés; Jk 153a]. 1745: a melly Atyafiak(na)k ennek előtte egymás között meg edgyezések volt ezen Controversiaban forgo Joszág iránt, tehát edgyik felis azt fel nem bonthattja, melly szerint én is a jure meg kívánom hogy Stallyon, et potestatur [Torda; TJKT II. 3].

2. kitűnik, világossá válik; a reieși, a se vedea; sich erweisen/ergeben. 1747: maga iratásából stal azis, hogy nem ezen sedria(na)k Jurisdictiona alatt valo helyről hane(m) másunnan fogták el az lket [uo.; i.h. III. 163].

stálhat megállhat, helytállhat; a putea fi valabil/întemeiat; stichhaltig sein können. 1603: Kosa Miklos ... fogoly es kezesegeh alat vagion az okon megh nem alhatna vallasa, kire az Actor allegat es Jelenthy hogy ilyen criminalisban in loco facti talaltatot, azért akkor zabadon megh foghattak, de mywelhogy ezen causaban semmy Actiot nem institualtak ellen (!), azért megh alhat Tetczyk annak-okaert az theorvennek hogy stalhat vallasa [Kv; TJK VI/1. 671]. 1615/1616: Abbolis teszek töruey szerent hogy ez az Exceptio sem stalhat ellenek, mert az Universittis (!) vocabulúm oly közensages szo, mely neha az magistratust, neha az hűtös esküt embereket, neha pedig az kösseget jedj [Kv; RDL I. 100]. 1647: Az Actor expicial egy testis ellen Szabo Catha ellen hogi Impura persona volna es nem stalhatna vallasa [SzJk 66]. 1650: annak az bironak itt ez szeken residentiaiat ne(m) tudom, Ergo annak az birosagha ne(m) stalhat [Uszt 2b].

stamet 1. kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1620: Egy Vegh Stametűl f —/60 [Kv; KvLt II/60 VectTr 5]. 1630: Jgaz Gaspar hozot Beczibeol Harom fel vegh stamet tt f — d 90 [Kv; Szám. 18b/IV 38].

Vö. az *estamet* címszóval.

2. stamet nevű kelméből készült; care este confecționat din stofa numită *stamet*; aus dem Stoff namens *stamet*

genáht. Szk: ~ *nyestsuba*. 1560: Temeswary Andras wyte-
teth el egy zewld sthameth nest Subath, Egy skarlath Török
Nyak subath harmadykath kek karachia (!) Mal Subath
[JHb QQ Temeswary János reg.].

stametmente stametből készült mente; mantie confec-
tionatá din stofa numită *stamet*; Dolman aus dem Stoff na-
mens *stamet*. 1628: Egy kis veres stamet mente [Gyalu K/
Kv; JHbK XII/44. 7–8].

stametszoknya stametből készült szoknya; fustă confec-
tionatá din stofa numită *stamet*; Rock aus *stamet*. 1573:
Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne ... vallia
Mind eo Rea vallanak otth Mind az legeny Mind az Az-
zonyember Nagy eskwessel hogi az azzonembernek stamet
zoknyat Igert es Barsont Rea hogi chyak Melleie hia Ke-
restwrit [Kv; TJK III/3. 59].

standárfirer zászlós, zászlótartó; sublocotenent; Fähnrich,
Fahnenträger. 1772: Perich Mihály Uram ő kíme Betle-
nianum Regimentbeli akkor Standár firer Uram ezt kérdi vala
töllem [Dés; DLt 321. 70a Adalbert Török (26) ns vall. —
*Köv. a kérdés]. 1803: Midőn Maksai volt Standórfirer (!),
Gotsmány László halála történeven kik tettekk el ? [Maksa
Hsz; HSzJP]. 1814: Simon Elek Standár firer Ur házánál.
Simon Elek mp. Estandárt firer [Feldoboly Hsz; i.h.].

stángli rúd; stangă, drug; Stange. 1781: Ferentz Urfi ő
Nga kotsijára két plehet fel-vertem ótskat xr 6 Négy
Stánglit ki-tottam ujbol xr. 36 [Szászváros; BK].

stángli-rugó záralkatrész; piesă de încuietoare; Bestand-
teil des Schlosses. 1852: Az Istáló Ajtó Zárt le vettem meg
reperáltam uj kotsot uj stángli rúgot uj diot uj studlit uj trü-
kert uj stráipléhet tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng
Adam lakatosmester számlája].

statárius processzus rögtönítélő bíróság előtti per;
proces la curtea marțială; Prozeß vor dem Standgericht.
1809: Bárdocz Széki Vice Király Biro Tserei Samuelnek
azon kérésit, hogy szántsándékos Gyilkosságért, és Tol-
vajságért el foggattott Kurta István Státárius processus
uttyán Sententziáztattassék meg, utasittatások végett ide fel
küldötték a' Kérdésben forgo gyilkosság és Tolvajság ép-
pen számláltathatik azon esetek közé, melyekben a'
Státárius Processussal valo élés meg engedtethtik [UszLt
ComGub. 1558].

statisztika 1. a statisztika tudománya; statistică; Stati-
stik. 1804: Délután jól exponáltam, irtam és a Statistikából
tanultam | készülttem az estvéli Letzkére a Statistikából
[Dés; KMN 8, 33]. 1823–1830: A német nyelv tanulására
is sok időt kellettven fordítani, nem jár többet három
kollégiumnál*, 8–9 órán Curtius Statistikkáját, 9–10-ig
Arnold dogmatica theologiáját, délután 3–4-ig a Curtius
Universalis Historiáját | Szendrei^b Göttingában nyelveket,
statistikát, diplomatiát, cameralis scientiát s egyéb, még
akkor Erdélyben nem tanított, úgyszólván új tudományokat
tanult [FogE 222, 288. — *Diaktárs, Krizbai Dezső Elek.
^bSzendrei Veres Dávid, az emlékiró némethoni tanulótlarsa
és barátja]. 1854: Másfél évig hallgatám itt a világi törté-
és nézetet, földrajzot, statisztkát, számtant, bölcsészetet és
boncztant [ÚjFE 157].

2. statisztikai tanulmány; statistică; Statistik. 1898: Ma-
gának egy csomó hírlap, statisztika van a keze ügyében
[PLev. 196 Petelei István Gyalui Farkashoz].

statisztikai statisztikával foglalkozó; statistic, de statistică;
statistisch, Statistik behandelnd. 1861: A' Mlgs Egyh.
Fő Tanástol egy statistikai minta példány küldetik [Gyalu
K; RAK 60].

Szk: ~ *bizottság*. 1861: A' Magyar Tudos Akademia (!)
kebelében működő Statisticai bizottság, a' Magyar Korona
alatt élő népek Ethnographiai állapotjának lelkesmeretes
ki derítését tűzvé ki czélul e' végre minden T. Papnak,
én is ide zárok edgyet* [uo.; i.h. — *Ti. tabellát] @* ~ *hi-
vatal*. 1861: A' Mlgs Egyh. Fő Tanástol egy statistikai
minta példány küldetik, a' Statistikai Főbb Hivatalatol, és
ennek nyomán a Helytartóságatol, melyben utasítás adatik
a' Statistikai Tabellák ezutánni készítésére [uo.; i.h.] * ~
tabella → ~ *hivatal*.

státua szobor; statuie; Statue. 1662: Az királyok statuái
elrontatnak* [SKr 633. — *A váradi várban. Tartalomjelző
fejezetcíméből]. 1710 k.: noha kívánatos és tisztességes, de
ugyancsak mulandó és árnyékhoz hasonló becület, melyet
a holt nem érez, hanem ha Isten lelkében megjutalmaztatta,
hanem maradéki, jóakarói gyönyörködnek az epitaphiu-
mok, statuák, monumentumokban [BÖn. 421]. 1768: Ala-
bástrombol valo Statuák 5 [Mezősztyörgy K; Ks 23.
XXIIb]. 1789: A' Stellasok tetején 3. Gibsből valo Vá-
zák, 3 kisdéd fejeir Statua [Mv; ConscrAp. 44].

státuáska szobrocscja; statuetă; Statuette. 1732: Va-
gyon egy Mariaczeli B: S. M: Statuásckája, kis Jézuskával
rajta Lévo Sárga Vont arany materiaval [Kv; Ks Kornis
Zsigmond lelt. 30]. 1760: a' Frontispicium Tetein lészzen
Gombok helyett három kisdéd Statuáscka [Kv; Told. 26].
1779: Egy kis sz. János Státuásckája [Nsz; CsS].

státuakép szobor; statuie; Statue. 1662: Melly pincén* a
toronyról alázuhogó víz általmenvén, a kert felső részének
közepin öntődött vala ki arra faragott kövekből szép kerek-
deden rakatott jó mélységű válúba, annak közepin egy
nagy réz csövön, mellynek tetején emberi státuakép lévén,
annak orrán, száján, köldökén öntödvén ki az víz nagy
bősséggel, még ezen vízfogó válú megtelnék [SKr 263. —
*Lichtenstein herceg kastélyában].

statuál 1. birtokba (be)iktat vkit; a instala în proprietate;
statuieren, in den Besitz einweisen. 1569: mi az felseged
paranchyolattia zertnt lktattwk Statuáltwk, es zabad wrasa-
gaban hattwk, ez Kendefy Anna Azzont [Hacog/Gyf; Gyf-
Kápt.]. 1574: Meg ada minekwnk az Nagysagod paran-
czyolattyath Zabo Pal Magyar galdy ... melybe paranczyl
Nag. mi nekwnk, hogy meg imok minden seriessewel
rendiwe Egyetembe, my keppen az meg Nevezet zabo
palth be vyttwk Es statuáltuk volna, az Egy Jobbagy haz
helybe melyet neky az Nehay Priny Bernardne testamen-
tom zorenth Sommaba hagyoth [M.gáld AF; KCs 41].
1595: Az mit az 'Wy Jozagbany keöltetótnk. Mikor keg-
teok minket Az wy Jozagbany elseobenis Statuálni vit Ak-
kor Smelchyer Georgteol kerenk tizen eót forintot, kibeól
10 dispensáltunk [Kv; Szám. 6/XV. 97]. 1598: az gyor-
sasagos Sofalwy Gyeörgy, Malomfalwa(n) Udwarhely zekben
lakoando, wrunk eo fel(se)ge weres Drabantia ... teon

illien vallast, hogy az mint ez el mult napokban, az eo fel(se)ge embery eleott, kik az Witezleő Mindzentyh Benedek wramath, Wdwarhely kapitanth, egy puzta hazba Korondon^a es ahoz az puzta hazhoz walo eőreőksigibe az eo fel(se)ge Donatioia zerenth statualtak, annak az puzta haznak es eőreksiginek hason felenek contradicalt wolt [Szu; Ks 14. XXIX. 4. — ^aU]. 1613: Hoza my Newwnk Vrnk eő felseghe parancziolathyat vgy mint Noua Donatiott es Statutoriati Az Kazo(n) szeky Imper falui Chyutak Gyeorgy az Jakab Falui Jozagara El menenk az feyedelem Leuelenek Continentiaya tartasa szerent Introducalok es Statualok Chiutak Gyeőrgyeott [Ksz; BCs]. 1630: teőb Nemes Ember nalánál ot nem volt akkor, sem kaptalon, sem Cancellarista Deak, kik statualtak volna [Ne; BálLt 82]. 1675: az hol pedig azt mondgya, miért ne(m) statualtatta(m) maga(m), maga statualt az Actrix, mikor az kulcsot kezemb(e) adta [Kv; Tjk XII/1. 20]. 1773: azon határt L(e)g(iti)ma Executióval el foglalván kőrs környűl ki metázták, és annak birodalmáb(a) a Fel Gyogyiakat introducálták s Statualták [Felgyógy H; WH].

Vö. a belesztatual című szócikk.

Szk: város törvénye szerint ~. 1629: Jelente mi eleőtunk Toroczky Zabo Jstuan, hogy nemünemű szükségere, ennek eleőtte ualo esztendeőben, kenszeritetet egyczerys masorys bizonios summa penzt fel kerni Asztalos Balintol, vgi mint f. 720, az mely hat szaz, husz forintig, az ouarban attjarol marat hazanak egik rezeben Aztalos Balintot, uarosznak teőrueni szerint, statualta uolys, az melyről uaros peczietes leuele extal [Kv; RDL I. 144].

2. -ja magát birtokba beiktatja magát; a face să fie instalat (ca proprietar); sich in den Besitz installieren. 1605: Az Teoruij fel zolittata, de az Al peres nem leon zembe, az bizonsagok vallassat el oluastatak, az Teoruij megh itele enneke(m) az feliv megh neuezet coreokseget, Arra sententiat veote(m) es Exequutorokat kertem, Az Exequutorokat el Mentwnk az erreoksegre ot az coreoksege akaruan magamat statualnj tilalmot ellene(m) senkj ne(m) teot, hane(m) az eo kgame tiz tartoja eo kegelme kepibe ellene monda [Uszt 20/41].

3. vki tulajdonába iktat vmit; a da ceva în posesiunea cuiva prin instalare; jm etw. zukommen lassen. 1599: Nob: Lucas Trauzner fatetur. Mikor az lanchyak Lőrincznek es Geletit Istwannak Statualtuk Az Daroczy Peter fak (!) hazat Magiar ucza(n) Akkor eode(m) tempore Mind a ket fel oth volt [Kv; Tjk VI/1. 354a]. 1650: azt allatyak penig az Tisztek hogy chak portiot bir ott Nagod mi penig azt satualtúk à mit ott Nagod birt, vgy mint portiot | ha az Statutio jol leott, vgyan nem concordal az Statuturiaual, mert mi nem egesz falut, hanem portiot, es nem perpetuo iure, hanem Inscriptio Statualtuk [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palfy nyil.]. 1668: En statualtam vala Erkedet es Solymost, Jstenben el nyugot Lázár Jstvan Vram fassioja, es arra Idősbik Rakoci Fejedelemtel adatot Consensus mellet [Szászrégen; LLt].

Szk: kezébe ~. 1628: el mentünk vala az denotaltatot őreoksegre; hogy az Törvény iteleti szerent kezebe statualnok [Feldoboly Hsz; BLt].

4. hivatalba/tisztségbe iktat/helyez; a instala pe cineva într-o funcție; in sein Amt einsetzen/installieren. 1587: 17 Martj Jndultunk ket kochiwal az vy Jspanokat statualnj [Kv; Szám. 3/XXX. 11 Seres István sz kezével]. 1598: az Zamueu vrain eo kegnek menenk az Gorbo uidékj Jozagban az vy Jspanokath Statualnj [Kv; i.h. 8/V. 11].

Szk: hivatalba ~. 1720: Minthogj Csengeri Peter ur(am) e világbol az örök nyugodalomra ment, emlékezővén a T. Consistorium maga jo igireite, midon T. Viski Pál uramat (!) T. Püspök Soós Ferentz uram melle Caplanságra hivatalt adott, hogj ha ki az T. Ministerek között deccadál immediate eő kglmé(ne)k harmadik Papságra hivatalt adunk, és Constitualjuk. Azért eo kglmét az Ecclesia azon sz hivatalban statuallja [Kv; SRE 133-4].

5. (törvényre) előállít vkit; a aduce pe cineva în fața instanței; dem Gericht vorführen. 1628: Mi azert meg beczwluen fwispan vrunk peczjetet el menenk az meg nevezet Cegeben ... es az mely vallokat vgian fw ispan vrunk peczjetuel mi előnkbe hiua es statuala ... azoknak vallosokat fide mediante igi recipialtuk mj [Dob.; Wassl.]. 1647: Inctus respondet ... hazadtol szaladot el az fogoli nem tartozo(m) statualni [Kv; Tjk VIII/4. 237]. 1648: az kezesek igeretek szerent statualiak az legent es az 1619 esztendeőbeli Articulus szerent uegiek el egimast, elseőben Ecclesiati keőuetue(n) hogi ha penigh ne(m) statualiak az kezesegh szere(n)t tegiek le ad dyat (!) [Kv; i.h. 304]. 1695: az mely vallokat ... előnkben statualtanak [Szentamás Cs; LLt Fasc. 156]. 1704: Második ratióját erigálá azon, hogy nobilis nisi legitime citatus etc., secundum articuli meg sem lehetett volna fogni ante convictione, és mint a parasztembert juri statualni [WIN I, 156].

Szk: törvényre ~. 1590: ha v(ala)mi factum esnek házamtol, zolgaymtol itt letemben, eo kmek ne fogtottnak megh zolgamat, mert en kezes lennék Erette, es statualnam teorwenre [Kv; TanJk I/1. 131a Zentpaly Janos nyil.].

6. határoz, megszab; a hotărî/decide (în mod oficial); festsetzen, beschließen. 1605: Bornemizza Boldisar es Mindzenti Vramekatt seőt megh egieb io akaro Vrainkatis keriek hogi reghi lo akaratiokatt ne Vonniak megh az zegeni Varostol, es ha Valamy Incontüeniensre akarna mennys az keőz nep az mint zokott lenni az giwlessekben, ne engedgienek valami oly dolgot statualni, kiwel az keősegh ithon valami kemenseghe Inditatnek inkab hogi sem engedelemre [Kv; TanJk I/1. 513]. 1768: az Arbitrált Providusok illyen Régulakat statualának [Torockó; TLev. 9/12].

7. állít/bizonyít vmit; a dovedi ceva; behaupten. 1640: Petrasco Marciul Boer helt es Eorekseget birt kireol eo is fellüül megh nevezet Stoyka Urszul es hozza tartozo depositusok levellekel statualia igassagatt [Hersény F; UC 14/48. 55].

statuálás beiktatás; instalare, investire; Bestallung. 1597: Az lofejek keőzzúl Caspar Thamas p(ro)testal hogj eo el donaltotta minde(n) birodalmath, az njlatis az melle tartia. Alard Mateh Vra(m) vizontagh egy darabanthia kepebe p(ro)testal, Azis el statualtatta minde(n) birodalmat. Az teőrueny megh Itely az Vegezes felől ualo bizonitas uthan ha tarthattia ke az statualasra Aúagy ne(m) [Uszt 12/31]. 1610/1621: Bath. Gabor per notam Bogdani Ferencznek donalta volt iozagomot, kibe iktattais volt magatt, mely Statutionak Contradicalok mindenkeppen mind magam, Maradekim feleségem atyamfiai kepebe, mert akkor tavol leuen az statualaskor nem Contradicalhattam [Gerend TA; JHb XXXIX/12].

statuálhat I. vki tulajdonába iktathat; a putea da ceva în posesiune prin instalare; in js Besitz installieren können. 1650: Az Inscriptio Joszagot penigh es kiualtkeppen az

Fiscalist, perpetuo jure nem statualhatni, Articulus vagion rolla [Kv; Ks 4. IX. 2 St. Pálffy nyil.].

2. *~ja magát* beiktathatja magát; a putea face să fie instalat ca proprietar; sich installieren können. 1669: Tudja Kegyelmed, édes Komám uram, az sunki donatiom emánálásának esztendeje szinte közelít; még eddig magamat nem statualhattam s ha késém, expirál donatiom [TML IV, 541 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

statuáltat 1. birtokba beiktattat; a dispune să fie pus în posesiune; installieren lassen. 1629: obligala erre magat Toroczky Zabo Istvan, hogy Astalos Balintot, az fellül megh neuzet hazaban statualtattja [Kv; RDL I. 144]. 1643: In summa Contradicala az szalanczi Ur(am) birai az statutionak miuel statualtatni akara Petki ur(am) az szent peteri Jobbagjokot [Derzs U; JHb XVIII/8].

2. *~ja magát* birtokba beiktattatja magát; a face să fie pus în posesiune; sich installieren lassen. 1574: mikor nehá Lázár István Ur Statualtatta magát, a Falu Contradicalt volt [Mezőbánd MT; WassLt Mart. Sodos sen. (67) ns vall.]. 1584: Tovabba holot mindenkor wgiekeznek varosul legh fellieb az varos zabadsagat es megh maradasat otalmazny feokeppen Abba(n) hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson, Mostan penigh ertik Biro vramnak zowabol hogy Kendy lanos akarna magat Statualtatny Az Thar Istwan hazaba eoreokeos keppen Eheoz azert io itillettel zolua(n) ... Vegeztek egienleo voxal, hogy azt a' hazat az varos vegie megh [Kv; TanJk V/3. 284–5]. 1592: en az Eoreokegben nem hatalom(m)al mente(m) hanem az en Kegielmes Vram donatioiawal és statwtoriajával Mentem s wgy statualtatta(m) magamat [UszT]. 1677: ha a' Törvény a' fiscusnak itili⁸, per manus conferalhattya a' kinek akarja: ha pedig azt nem várván a' Donatarius, valamely joszagban celatum jus Regiumot remélni lenni, és megkéri, Statualtassa magát a' Jus Regiumban [AC 203. —⁸ A gazdátlan jóságot]. 1684: Néhá Lipcei György ur(am) Urunktol eő Nagátol mindeneket meg kérvén Cum exemptione statualtatta is magat belejek cu(m) apperinentiis [M.igen AF; Incz. V 53a]. 1758: Parancsollya Ngd, hogy a' midőn Statualtatni akarják magokat azon Mlgs Vrak, contradicallyk [Ks 101 Pap Samuel conv. req. v(istor) lev.]. 1819: a' Méltóságos Groff Teleki Família magat Felséges Maria Theresia Császárnétól nyért Királyi adománynál fogva statualtatni kívánta [Remete Szt; Ks 67. 47. 28].

3. vki tulajdonába iktattat vmit; a dispune să fie dat ceva în posesiunea cuiva prin instalare; in js Besitz installieren lassen. 1585: Baniay Istwan, Az farkas vczay haznak Berit, mely hazat Rez zere(n)t Thar Istuan statualtatot vala Kendy Janosnak, En Attam megh, Kendy lanos Sellere volta(m) [Kv; TJK IV/1. 461]. 1592: mikor en zent Mihály faluat s hatarat es Benchedy hatarth statualtatta(m) magat s hatarat vgy uagy(n) hogy az peres feold akkor az A kezebe birodalmaba volth, Jambor Atiankffiy teorekedesere Az A en neke(m) kezembe ereztette [UszT]. 1669: Catharina Eperjesi teszen tisztasagot ugya(n) megh nevezet Cipő Szabo Miklosnak Kolosvárat az kerítésen belől Sz. Egyház Uzza szegeleten levoő házára, és minden szőleire, ugy hogy az ház leue(n) Statualtatva Tiszteletes Pal István(n) Ur(na)k [Kv; TanJk II/1. 437].

4. előállítat; a ordona aducerea cuiva în fața instanței; vorführen lassen. 1677: Ha az in causam attractus simpliciter csak Evictorra fog; arrol néki Prorogatoria Sen-

tentiát ad a' Szék, és így mindgyárt le-tétetődik az Evocatoria az Actor csak a Prorogatoria Sententia mellé proclamtaltattya a' mellet kívánnya statualtatni az Evictort [AC 182]. 1684: Mű el mentünk az Czik szeki Szent Miklosi Megye hazához, melyben mostan ugyan Czik szent Miklosi Demien Janos Deak lakik es az mely vallokot az D(omi)na Exponens előnkbe statualtatot megh vallattuk hűt szerint [Szentmiklós Cs; Borb. II].

statuáltatás beiktattatás; instalare, investire; Installation, Bestallung. 1667/1681: mi alázatos engedelmességgel vővén Méltóságos Fejedelmünk kglmes Urunk ő Nga Statutorium Mandatumat el mentünk Stephan Sztojka es Mokris Anna hazokhoz, es ot proponaltukis Stephan Sztojkanak Feleségének Mokris Annanak es ket agon lévő maradékinak Armalisok mellet mind személyekben es mind penzekben acquiralt örökségek(ben) statualtatásokat [Hátszeg; BLv.]. 1752: ha holnap nem institualtatik az Statualtatás e' hetről el kel halodni az ugyekezettünk(ne)k [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

statuáltathatik állíttathatik; a putea fi trimis; vorgeführt werden können. Szék: *tírónak* ~ újoncnak állíttathatik. 1809: N. Köhalom Széki Lakosok magok helyet Katonai assentatoria fogadnak Személyeket 9 Székünkbeli Személyek tanáltattak kik rendkívül drága fizetésért engedték magokat conducatatni ezen Conductusok ... viszsza küldessenek hogy mivel katonaságra van kedvek Székünk Competentiájába Tyroknak Statuáltathassanak [UszLt ComGub. 1748].

statuáltatik 1. vki tulajdonába iktattatik; a fi dat în posesiunea cuiva prin instalare; installiert werden. 1662: Rákóczi Zsigmondnak pedig az udvarhelyi kapitányság es az egész székelységnek főgenerálissága rendeltetett vala. De elsőben annak is Görgény vára ... Gyalu vára minden királyi jussal adattak s annak módja szerint statualtattak, iktattak is vala néki [SKr 196].

2. elhatározatik; a fi hotărât; beschlossen werden. 1677: Néhá Bethlen Gábor Fejedelem kezdette volt plántálni a' Fejérvári Collegiumot Statualtatott annak okáért hogy azon Collegium, vagy azon helyben, vagy Colosvárat ... nem csak continuáltassék, sőt inkább renováltassék [AC 16–7]. 1773: (A jezsuiták) igen jó katonái voltak a római szentszéknek és azt mondom, hogy a két religióban olyan nagy dissensio nem lett volna, ha ez a szerzet nem támadott volna. De nehezen recipiálta a romano-catholica ecclesia őket circa annum 1550, minthogy statualtatott volt, hogy több szerzet ne acceptáltassék [RettE 313].

3. végbevitetik; a fi efectuat; vollbracht/vollführt werden. 1766: Mely constitutionak dolga, s Irásba való tétetése mi előttünk így statualtatván a' város Consensusából; Műis Ratione officii nostri futuro pro Testimonio meg irtuk, és Városunk Usualis Petséttyével fide nostra mediante communiálván ki adtuk [Torockó; TLev. 9/17].

statuáltatott birtokba beiktatott; care a fost pus în posesiune prin instalare; installiert. 1702: magat igaz Armalisok Statualtatot Nemes embernek allattya lenni [Dés; Jk].

statúció 1. (birtokba való) beiktatás; investire, instalare (în proprietate); Installation, Besitzerräumung. 1578: Mely my Statutionkath es Introductionkath my te Nag-

nak, az my igaz hitonk zerynth Ironk megh, az Statutyonak allapattyá zerynth | az menybeol ez Jelen valo Statutio Illethneye az kysfaludj hataron lewó zantho feoldeketth, zenafweketth, Erdeoketth, Vyzeketth Berkeketth, es generaliter, valamy az Kysfaludi hatarban be vagyon rekeztettwen myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfva MT; Bállt 79]. 1584: Ezek (!) kiueöl en Eleótem chiany ferencz eleóth sem az statutionak Ideen sem penig az vtan senki seminek ellene Nem mondoth [Msz; i.h. 80]. 1595: 1. Marty

Az Egynehány jobbagynak második statútiojara menttek az Wraim: Az Conüent Wraimat vitte Nagy Anttal 4 loial f 2 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1610/1621: Bath. Gabor per notam Bogdani Ferencznek donalta volt iozagomot, ki be iktattais uolt maggatt, mely Statutionak Contradicalok mind Magam, Maradekim kepebe [Gerend TA; JHb XXXIX/12]. 1643: Contradicala az szalanczi Ur(am) biraia az statutionak [Derzs U; JHb XVIII/8]. 1677: Statutiojokrol valo Relatoriákat, kik amittálták, testimonio vicinorum állathatták helyben fogatkozásokat [AC 263]. 1755/1797: Hát azt tudjaé a' Tanu hogy ezen Exponensek(ne)k Praecessori itten Kis Dobán és Nyirmon nevű Helységben Régi Fejedelmektől conferált Donatio és Statutio mellett hány Teleket birtanak és actu is hányat birtanak ...? [Szság; Borb. II vk]. 1819: Jelen uoltak a Statutio napján a Vidék-béli Tisztek — bé bíró Uraságok Tisztyei más köz Nemesek Belső Szolnok Vármegyéből és a Szilágyságból, másunnatis [Berkeszpataka SzD; Ks 67. 47. 28].

Szk: ~t peragál. 1666: Mindjárt küldjön el Kegyelmed Somlyóig két deákat jöjjenek fel oda, lenne hírekkel, kinek adta az fejedelem őket, ott perágálnak az statutiót, mert ad faciem loci nem mehetek iktatni [TML III, 606–7 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. (birtokba) iktató levél; litterae statutoriae; document de punere in posesiune; Besitzeinräumungsschreiben. 1598: Az mi az Jozagruul ualo leueleket nizi, mind donatjok statujok egvót uadnak pure uadnak mindenek Irua [Bállt 51 Kowachocz János nyil.]. 1637: Barb Alde. Renye Vaszil Dragomir Vaszil. Radul Vaszil ... Ur(unk) eő Nagatul uagio(n) Leuelek, melliet publicaltak a' telen, de nints statutioik rola [Herszény F; UC 14/42. 87]. 1650: Az Statutionak vtollyaba azt irtak [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palffy nyil.].

3. törvény; lege; Gesetz. 1691: Konya Istvan Fejer Var megyeben Brasso Varossaban Urapi Sokadalom alkalmatossagaban azon lovon bemenven meg törvényeztek es a Varos statutioja szerent el igazítottak [Zabola Hsz; HSzjP].

4. (újonc)állítási kötelezettség; obligatia de a prezenta recruti; Obligation der Rekrutenstellung. 1778: A mi a remanda Lovak, és katonak Statutioját illeti, circa 12um vel 15um Xbris Marchalis Szék lészen itten, s akkor fog meg lenni a' repartitio hogy az Kolos vármegyei Possessorok közzül a proportione Possessorii ki, és hány lovat, hány Katonát adgyon [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suky Jánoshoz]. 1809: meltosztassek helysegünkert maga különös vedelme alá venni, és ha lehetséges meltosztassék aztat a' Tyrok Statutiojától kegyelmesen fel szabadítani [Torockó; TLev. 9/43].

statucionális levél (birtokba) iktató levél; litterae statutoriae; raport de punere in posesiune; Besitzeinräumungsschreiben. 1646: Nagiubbik Varos pecheti alat emanaltatott Statutionalis authentice költ leuel [Kv; Tjk VIII/4. 125].

statúra termet; staturá; Statur, Gestalt. 1662: Azon to-ronynak^a négy szegletiben négy emberi formában, de emberi statúrákat, termetbéli mértéket meghaladó ördögképek valának kicsinálva igen nagy mesterséggel [SKr 262–3. — ^aLichtenstein hercegének kastélyában]. 1757: Gáspár János Statúrájában és Fisognomiájában (!) Szep magos szál, kövér, piros, és Sárga hajú ember volt [Szováta MT; IB]. 1758: Már szándékom az, hogy staturámat, személyemet, erkölcsömet, szokásomat, természetemet leirjam Staturám azért közepszerűnél valamivel nagyobb, id est három singnyi [RettE 77–8]. 1775: Daniel Polixéna ifjúkorában igen szép mind ábrázatjára nézve, mind staturájára, mely közepszerű volt [i.h. 347].

statúrájú vmilyen termetű; de o anumită statură; von bestimtmter Gestalt. 1764: A' Leany közep rend Staturaju hymló helyyes, orrában szollo nyunyógó vékony szollasu Szebeni kék rása szoknyája [Torda; Szúvlt].

statúrás alakos, alakot ábrázoló; decorat cu figuri; mit Gestalten verziert. 1705: Boricza leányomnak adtam ezeket négy uj ontalat egy ejteles on kannát, es két on tányert, egyik sima, másik lovasos, statúrás, velencei [PatN 56].

státus 1. vmilyen jogállású/társ-i rend/réteg; clasă/pătură socială cu statut reglementat de stat; gesellschaftlicher/rechtsstaatlicher Stand/Schicht. 1677: En Rakoci Sigmund Erdélynek választott Fejedelme ... ez Országban lévő Nagyságos Urakat, Nemeseket, Székelyeket, keritet Városokat, és Mező Városokat, és in genere minden Nemzetségeket, Rendeiket, és Statusokat Religiojokban ... szabadságokban, törvényekben és approbata consuetudojokban meg-tartok | Ilegen es Jövevény emberekről mihelt jóságot és örökséget szerezhetnek, mindgyárt a' közeleb következendő Ország Gyűlésén illendő submissional egyezkedék impetrálni, hogy a' Hazának fiai és Statusi közzé magokat incorporálthassák [AC 18–9, 113–4]. 1726: A székeknek és statusoknak proprietássa tartassék a régi usus és mód szerint [Somlyó Cs; SzO VII, 324 Cszs, Gysz és Ksz végzése]. 1805: Homorod Almási Szondi Mihály exhibealya ... ezen Nemes Udvarhely szek(ne)k volt Continua Tablajan költ Productionalis Processusát, melyben Iudicialiter armalistanak tanáltatott, és hogy az előttis abban a Statusban voltak abban megis hagyattattak [Szu; Borb. II]. 1823–1830: Ez^a igen viális, kedves pap úr volt, Assambleákat, összegyűléseket tartott, ahová minden státusból való emberek bemehettek [FogE 245. — ^aMaximilián, II. József császár testvére].

Szk: eklézsiái ~. 1677: meg-kivántatik az-is, hogy azon Collegiumak mind külső és belső állapotjára, mind az Ecclesiái Statusból, s' mind pedig külső rendekből bizonyos fő Inspectorok állattassanak, kik ... vigyázzanak a' Collegiumnak derekasb állapotjára [AC 17] @* ek-vesztrisz ~ lovagi/nemesi rend. 1784: A guberniumban proponálta is^a, de a torkában verték sokan, nevezetesen Daniel István, Teleki Károly és Sámuel s az equestris státusból Bíró Antal, Pásztori Imre s mások [RettE 423–4. — ^aBánfi Farkas, a II. József-féle új adózási módot] @* evangélikus ~. 1662: Bethlen fejedelmnek az evangélicus státus mellett való fegyverfogása, hadakozása, békessége rövideden^a az 1638-béli gyűlésben, noha az egész evangélicus státus s azok között a fejedelem követi is azoknak^b elővételét és

orvoslását valóban urgeálták, de csak elhallgattatván, mutogatván, semmire azokban elő nem mehettek vala [SKr 118, 204. — ^aTartalomaljelőző fejezetcíméből. ^bTi. a protestánsok sérelmeinek]. 1669: Mivel az ország békessége s az evangelicus status securitása nagyobb az privata persona ellen való praetensionál, azért az két első tisztességesen és hasznosan complanálódhatik [TML IV, 481 Székely László Teleki Mihályhoz] * *gavalléri* ~ * *mágnás* ~ * *katolikus*

1662: ha szintén az ő consensusok nélkül a katolikus státus által valami végeztetnék is, mint nem egész ország végezte dolgokat, semmiben tartanak [SKr 679] | Az catholicus status mint recipiálta az németet s mennyit s hová rendeltek, annak is paritáját elküldtem [TML I, 340–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1746: az M. Status Catholicus confluxussán fel olvastatván az Medgyesi T. Pater Pia-risták igen meg szorult állapotokról be nyújtott instantiája teczet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ki ki Istenes alaminaját adgia, a végre hogi igen meg szorult állapotokban, szükségek ha tsak valamennyibenis potolathassék [Somlyó Cs; ApL 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével] * *mágnás* ~ 1760: Hoc anno 1760 jött őfelségének az országhoz olyan kegyelmes parancsolatja, hogy az erdélyi és magyarországi mágnás és equestris statusból sine discrimine religionis választassanak 120 ifjak, kik Bécsben őfelsége körül gavalléri statusban lévő, praetorianusok, vagy praetoriana turma legyen [RettE 109] * *metallurgiai* ~ 1780 u.: Az 1771ben 8dik Maji költ Királyi Rescriptumban, a' Boldog emlekezettü Koronás Kirallyne Maria Theresia Aszszonyunk rollunkis Torotzkai Verös Kovátsi Mesterseget folytatokrol, Vas-hámorak és Kohok mellett lévő miveksekről, Bányaszokrol, Szén égetőkről és dolgosokrol, kiket ezen Metallurgiai statusban a' régi Szt Királyok Antecessorinkat allítottak 's fundáltak ... minket az igaz Bányászok közze számlálván azon királyi kegyelemben mint más igaz Bányászokat részesíteni parantsalt [Torockó; TLev. 14/2] * *militáris* ~ katonai rend. 1781: Csetri Samuel Vram, Hadi Szolgálatytyára adván magát ő Felségének, a Nemes Kálnokianum Huszár Regimentben, kevés Hereditássát Militaris Statussa miatt eddig sem procuralhatta [Mezőbánd MT; MbK XI. 61] * *pápista* ~. 1718: (Itt) úgy proponáltatik a dolog, hogy <nem lehet> disputálni, sem ratio servál, hanem jó alkalmaztatásunkat ha mutatjuk, mind őfelsége és mind a pápista status jónéven vévén, többet használhatunk vele [Kv; KvE 298 SzF] * *plebejus* ~ köznépi rend. 1769: az efelekkel meg a Plebejus status is igen bővülködik Három széken [Hsz; Kp IV.252] * *politikus* ~ világi/közéleti vezető réteg. 1761: (Franciaországban a jezsuitáknak) 24 darabból álló könyveket, melyek a catholica igaz ecclesianak és az politicus statusnak nagyon praepjudiciálnak s arra nézve hóhár által öszveszaggattatván elégettettek [RettE 125] * *református* ~. 1770: Még eddig, id est ad annum 1773 usque, promotiót nem ért, meg is gyűlöltette magát mind a református, mind a catholicus statussal [RettE 223. — ^aMedve Mihály prókátor, aki áttért a katolikus vallásra] @* *szekuláris* ~ világi rend. 1764: Igazán megvallom, hogy nem apróbáltam eleitől fogva az alacsony, obscurae originis embereknek ebben a saeculumban lett felettébb és álmélkodásra méltó promotiójokat. Ilyen volt Bukkow, ilyen Hadik, Siskovics, Bogáti, Seeberg, Brukenenthal, Halmágyi és mások sokan mind a clerus, mind a saecularis, mind pedig a militaris statusban [RettE 170] * *unitária* ~. 1734 k./1770 k.: Minthogy a' Rfta Ekla harang nélkül nem lehetett ... Grof Uram ő Nga

addig igyekezett, mig mind a' reformálódott, mind pedig még az Unitaria Részen valókat arra indualta, hogy a' nagyobbik harangot az Unitaria Statusnak kezéből kinyerte [Vajdakamarás K; SzConscr. 145].

2. *ibsz* a rendi társadalomban (szavazati joggal rendelkező) országgyűlési tagok, országgyűlés; state generale, diéta; Mitglieder der Ständeversammlung. 1630: a dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, illien condicio alatt, hogi ez alatt mi esgez Orszaghnak Generalis giwlest promulgatua(n), akkor mindenek(ne)k hiteket es hozzank ualo keotelessegeket fel szabadittuik, es Vyolag libera Electiora ualo szabadsagot engedwnk az Statusok(na)k [Törzs. I.Bethlen István nyil.]. 1657: az fejedelem consiliumot tartott az dologról, és az statusoknak eleit convocálván, elméjeket csendesíteni igyekezte [KemÖn. 178]. 1671: Midőn Generalis Gyűlések celebraltatnak, az Statusoknak külön külön az ő rendek szerint az régi jo usus szerint, egy egy bizonyos utca rendeltessék az szállás osztotul [CC 84]. 1677: a' Törvénynek processusirol valo Constitutiok sok rendben variataltanak, de ebből valo abusosokat és inconveniatiakat következhetni látván az Ország az akkori Fejedelem és Statusok tetczésekből in Anno 1619. minémű processusokat jobbaknak s' hasznossabbaknak itiltek lenni, egy corpusan redigalták, és hogy azokkal éllyenek, végezték | Országának szollo levelek, a' Statusokkal communicaltassanak [AC 177, 264]. 1704: Ugyan ma este adák bé a voxot mind a statusoknak, melyet az úr, gubernátor úr maga szedetett bé, és ugyanakkor mindjárt magában confrontált is [WIN I, 133]. 1709: Az ország között proponáltatta urunk, hogy az sok gonoszság zabolázására az státusok valami rövid törvényt csináljanak, mert az sok égre kiáltó vétek igen elhatalmazott [SzZs 269]. 1710 k.: Ezeket mind elvégezték a guberniumban énnálam nélkül hogy avagy a képzelt glória és gráciákból rekesszenek ki Rabutin és udvarnál avagy attól féltek, hogy keresztül állók dolgokban; mert nemcsak a guberniumban végezték el, hanem a gubernátor az urakkal kiment az ország közé, és ott nemcsak elvégeztették a szegény együgyű státusokkal, hanem a három natióból követeket küldötték a várba Rabutin és Seauhoz, hogy militaris és cameralis officéket adjanak az investigatorok közé [BÖN. 926–7]. 1791: szükség volna itten az iránt consultáldni hogy mitsoda uton és mitsoda moddal volna leg jobb fel adni a' Statusok eleiben azon Gravameneket, mellyek nevezetesen ezen Eklesiát illetik [Kv; SRE 269].

Szk: *erdélyi* ~ok. 1705: Minthogy az erdélyi státusoktól önként és a maguk szabad akarajtok szerint választott a fejedelemségre, azért addig is azt hozta volna az maga kötelessége, hogy eddig is bejött volna és az ország dolgaihoz közelebb nyúlt volna [WIN I, 565–6. — ^aTi. Rákóczi Ferenc] * *igaz* ~ok. 1710: akik a császárral vadnak magyarok, a magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok [CsH 391] * *impériumi* ~ok német-római birodalombeli országgyűlési tagok. 1711: Carolus Prágából egyenesen Francofurtumban mene, hová újobban az egész impériumi státusok egybengyűltenek vala, és ott római császárságra megkoronázták [CsH 462] * *magyarországi* ~ok. 1662: Ezek alatt az magyarországi státusoknak ad l. diem Maii Poson városába gyűlés hirdettetett vala [SKr 672]. 1665: Ezzel lsten előtt is kedves dolgot cselekszik ő nagysága s az magyarországi státusok szívé is magához vonja [TML III, 519 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1669: A' magyarországi státusoknak szóval megmondhatja Kegyel-

med, hogy pünkösdig lehetetlen oda menjünk [TML IV, 474 a fej. ua-hoz] * *ország(nak)* ~ (a)i. 1657: félelme is vala az fejedelmnek az ország státusitól, kiknek felette sok gravamenjek vala, sok megbántódások [KemOn. 308–9]. 1662: a fejedelem ad diem 1-mam Februarii anni 1652-di Fejérvárra országgyűlési hírdetett vala, hogy minden közönséges országos dolgok s azok között a Bihar megyei fejetlen lábság is orvosolthatnék az ország státusi autoritásával [SKr 311–2]. 1671: (A fejedelem) mindennel a' jo szomszédságot, és szép békességet, minden tehetségével óltalmazza és meg-tartya, és senki ellen semminémű hadat offensive nem indit, ha méltó okot rejá nem adnak; És ha szintén adnának-is az Egész Ország Statusi meg-edgyezett consensussokkal cselekeszi [CC 13–4]. 1710: felállván, Horváth Ferenc azt mondá: „A mi kegyelmes urunk önagysága méltóságos propositióját” alázatosan értjük, de hol vadnak a tanácsurak, tábla fiai, ítélőmesterek, regálísták, vármegyék, székek, városok követjei? Hol az országnek státusai, akiket illeten törvény szerint valakit megnótázní?” [CsH 233. — Thököly Imre javaslatát Kálnoki Sámuel megnótáztatására].

3. egyházi v. világi főrendek/vezetők; inalti demnitaris bisericeştii sau marea aristocraţie în orînduirea feudală; kirchliche oder weltliche Stände. 1629: kívánom, akarom s hagyom is, hogy én gyermekeim holtom után is engemet az vásárhelyi statusokkal meg ne szidalmaztassanak, koporsómat kövel meg ne hajgáltassák [BTN² 421]. 1667: Isten aldomasabol eo kgl(me)k megh indulva(n), es az Nemes Orszagh Gyűleseb(en) érkezven ott azo(n) forgolodgya(na)k eo kgl(me)k consentialva(n) az statusokkal es Töb böczülletes varmegyek követeivel, hogy olyant vezeghesse(ne)k, ne fegyvert, hanem bekességet vonvan ez hazara [WassLt követi ut.]. 1823–1830: Ezen beneficiumon nem volt más akkor, hanem egy Biró nevű, aki ítélőmester Türi Lászlónak, akkor igen hatalmas úrnak kancellistája s favoritja lévén, a Főconsistorium előtt véghezvitte volt, hogy a Status költségén felküldetett Göttingába [FogE 159].

4. állam, ország; stat, țară; Staat, Land. 1619: (A velen-cei követnek) eleibe adtam, hogy noha mondják azt, hogy causa religionis vagyon az nagy motus, de azt ne higgye Kiváltképpen hogy Felseged religiót nem persequál, hanem egyéb libertasokban ledáltattak eleitől fogva azok az statusok, és ugyan nem akarják patialni az austriaca familiának dominumát [BTN² 359–60]. 1710: valahová az a szerzet⁴ beférkezik, soha annak a státusnak békességes nyugodalma nincsen | (A reformátusok) kívánták és munkálódták — a magyar státus szabadságának helyreállítását [CsH 68, 93. — ⁴A jezsuita].

Szk: *konzilium* ~ államtanács. 1710: A fejedelem halála után Consilium Státus erigáltaték, azután gubernátorság állítaték fel, a gubernátorság helyiben Gubernium lön, most már a Gubernium mellé esmét Deputatiót rendlének [CsH 426].

5. vki társ-i/jogi helyzete/állapota; statutul social al cuiva; js gesellschaftlicher/rechtlicher Status/Zustand. 1711: A jobbágyokból álló vitéz kurucok is a régi státusra visszajövének, le tévén a forgót és farkasbört [CsH 457]. 1736 u.: a gazda is leül, követi a vendégeket, ugy nem főzethetett amint a vendégek statusa érdemlené [MetTrCs 458]. 1763: ha a közönséges Törvény meg rontatik annak utánna erőtelen léssen Nsgtokra és Kegylmetekre nézveis — ugy el romlik végre a Nsgtok Kegyltek Status-sais [Hsz; UszLt 16]. 1772: Nem léssen azért, reményem, a következőknél ezen írásom unalmas az olvasásra, ha

előttem a mindenneknek útjával ment embereknek halálakat, halálok előtt való dolgokat, familiájokat, statusukat s a többit feljegyzem | Ezen mostani férje⁵, Simon György, státusát ami illeti, nemessége iránt nincs semmi panaszom, mivel fő nemesemberek, sőt guberniális consiliarius is volt a nagyapja testvére Simon Mihály [RettE 268, 278. — ⁵Az emlékiró leányának, Salomenak]. 1794: Azon Nemes Armalisták kik(ne)k Armalistai állapotok kétségben hozatik a' Tisztség az uj Articulus szerént a' Mlgs Kir Tábla eleiben relegálja produciora; de ... míg a' Tisztség azt meg tapasztalni fogja hogy ok nélkült vétettek volt ki, az közönséges tereh viselés alol mostani Statusokban meg hadja s akkor léssen meg határozás rollok [Szu; Borb. II].

Szk: *armális* ~ nemesi állapot. 1805: az Almási Provocatús Sos Familia Sz Mártonból szállott Almásra, és azon armalist impetráló Sos Jánosnak s Pálnak egyesenes Descendensei es armalis statusban mindenkor tartattak [uo.; i.h.] * *civilis* ~ városi/polgári állapot. 1666/1701: Isten itéletiből szegény Hazánk már annyira jutott, hogy Colosvár már veg Bástyája, mely nyomorult sorsunkra nézve kénszerítettünk eö kgeket nemessi szabadsággal Condecoralni, hogy igr eö kgekis mind annak az vég helynek, s mind ez nyomorodott Hazának szolgálattokra alkalmatosb(an) megfelelhessenek; lévén azért eö kg(ne)k az Civilis Statusból ez mostani nemessi állapotban valo állittatásokb(an) holmi difficultasok rendeltük volt Tanátos Atyánkfiat eö kgek mellé [KvLt I/88 egy-i végzés] * *nemesi* ~. 1673: az Nemes Ország, ez Nemes Várost eblebbi Statusa(na)k, ez Nemessi statusba(n) és karban állittatásá(na)k idején intacte ab antiquo observaltatott Successiojabeli teörvényében, és rendtartásába(n) confirmative meghadta, marasztotta [Kv; PolgK 143]. 1805: Batzo Mihály Batzo István Antecessorának adatott armalist Exhibealya, ennekis Nemesi Statusa nyilván vagyon [Szu; Borb. II] * *primipiláris* ~. 1765: Constal az Instansnak primipilaris Statusa azért ha elegendő Darabontok talaltatnak Siménfalván a Biroság es Polgárság viselesre, a Biroság és Polgárság viselestől absolvattatik [Usz; Sf].

6. vki egészségi állapota; starea sănătăţii a cuiva; js Gesundheitszustand. 1763: ugyancsak doctor Benedek János uram curája által jobbacskán vagyok, de a régi statusomtól messze estem mindenképpen [RettE 158].

Szk: *beteges* ~. 1720: maradokis illj beteges Statusombanis alázatos szolgálja Rétyi Peter [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. 1783: Eppen tegnap Napon vettem Dálnokinak Levelit kegyelmes Asszonyom mellyben deplorailya maga beteges Statusát, és kíván Excellentiaddal Accordara menni [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz] * *örvendetes* ~. 1722: Ezek után a jo Istennek oltalmaban ajánlom Ur(am) kgd(e)t. Isten eö Felséghe az következő Sz. In-nep Napokra kgd(e)t szép házával egjütt virraszsza örvendetes statusban és fris egészségben [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból] * *szomorú* ~. 1718: ezert kellett néke(m) most legkiváltképpe(n) Ur(am) kgdet busitannam, külömben bizony mostanis kgd Szomorú Statussaban nem busitattam volna [KJ. ua.] * *változó* ~. 1722: Feleség(em) l(sten)nek hálá békével meg érkezék, de kisdé Fiaccánk változok Statusban vagyon mint mikor el ment volt | Gyermekesckénk ugjan jobbacskán vagyon, de ig(en) el fogjott, gyenge, magais Feleségem változo Statusban vagyon [KJ. ua.].

7. vminek a jó v. rossz állapota; starea bună sau rea a unui lucru; gute oder schlechter Zustand von etw. 1718: Vagyon egy derék, nagy To helyly az Falu alatt és alul az

falunk lehetne jo statussába állítani kicsiny helyen bol-
molván meg a nagj erőss töltött gáttja [Tóhát BN; EHA].
1753: Tudgyaé a Tanu hogy minek előtte Néhai Rákoczi
György fejedelem a' Dévai Fisdale Dominiumhoz tarto-
zando Bukurest nevű egész Falut Néhai Nagy Pálnak In-
scriptiob(a) által atta micsoda Statusban volt ? [H; Ks
72 vk]. 1753/1781: az ide való Al Gyógyi kastély igen
szép Statusban volt, mind adig mig a kurutz világban a
Német nemzet tüzzel meg nem égette volt [Algyógy H; JHb
LXXI/3. 196]. 1754: a Malomnak Gáttja kettő s nem
igen jo Statusban van mivel a viz el nyomta [Ádámos KK,
JHb XIX/10]. 1756: A Konyha a Describált Udvarház-
hoz nem meszsze kő, és Téglából rakatott volt káros a
mostani Statussában hadni [Branyicska H; JHb LXX/2.
24]. 1774: Ezen Jozság mostis olyan állapotban, és status-
b(an) vagyan mint Néhai Groff Eszterházi Daniel Ur elő
Naga idejében volt [Mocs K; KS Conscr. 44]. 1785: Egy
Istálló fenyő Boronákból épült Létze Szarufája, dereka
még Jó státusban vannak [Szu; Ks 73/55]. 1812: az Istállo-
kat az Arenda kí telesekor nem adta ajan státusba a' Mint
által vette volt, vissza Hanem mindent hibásan és rongya-
san [Mezőbánd MT; TSb 35].

Szk: *alkalmas* ~. 1801: A' Kortsoma körül lévő deszka
Kert Alkalmas Statusban vagyon [Déva; Ks 108 Vegyes
ir.]. 1839: A Jozság körül valo kertek kevés része Bornából
építve, s a többi veszőből fedéllel alkalmas statusba [HSzj
borona-kert al.] * *beplántált* ~. 1767: Néhai Gubernátor
Vr ő Exclája ... az mikor Kórodot kezizhez vette olly bé
plántált statusban koránt sem volt mint most [Búzásbes-
nyő KK; Ks 19. I. 8] * *elsorvadott* ~. 1791: Az Udvar Ház
Vagyon a' Curiának Nap Nyugotti részén az Uttza felől
Borona rakó Fákbl ki-rakva; de tsak nem egész el-Sorva-
dott és majd lakhatatlan Státusban [Búzamező SzD; Ks
74/56] * *hanyatlott* ~. 1777/1781: vagyon egy hanyatlat
Statussában lévő Cseléd, és Sütő Ház [Alparét SzD; JHbK
LII/4. 13] * *nyomorult* ~. 1761: A Malmok is nyomorult
Statusban valának az Also szárazon heverve az középső
is hibázva [Déva; Ks 94. 24. 4] * *romladozott* ~. 1777/
1780: Ezen Házon félylly vagyon edj romladozott Státus-
ban lévő kő Pintztskeis [Vád SzD; JHbK LII/3. 279].
1777/1781: vagyon egy Avatig, és romladozott Statusban
lévő Ki faragott Barana oldalú Sajto Szin [Alparét SzD; i.h.
LII/4. 13] * *virágzó* ~. 1710: A pataki híres collégiumot is,
kí Rákóczi Ferenc (mivel azelőtt is a reformátusoké volt)
rég szép virágzó státusban állított vala, fegyveres németekkel
a jesuiták rámenvén erőszakosan elvevék [CsH 459].

8. állomány, összetétel; compositie; Zusammensetzung.
1775/1802: a Dumbráva Grosilor nevezetű Nagyon el va-
gott erdő, amely épségben nagyobárra tölgyes Erdő volt,
de mostani Statussához képest inkább Cserének lehet mon-
dani [BSz; JHb LXVII/3. 89–90].

9. üllőhely; loc (de șezut); Sitzplatz. 1599: Az kis temp-
lumban valo statusokban zegezgetetünk valamy zeket meg
fizetünk attól fi — d 9 [Kv; Szám. 8/XVI. 41].

◊ Szk: *vmilyen* ~ban tartatik vki vmilyen körülmények
között tartatik; a fi finut într-o anumită stare/condiție; unter
irgendwelchen Umständen gehalten werden. 1769: a' Tute-
latus nyavallyás Bálintis ez előtt s mostis micsoda Status-
ban tartatott, vallyá meg a' Tanu üdvezülendő hűtíre [Ne;
DobLev. II/408. 3b vk].

státusbeli vmely társ-i rendhez tartozó; care aparține
unei pături sociale; zu einem/r gesellschaftlichen Stand/

Schicht gehörend. 1671: concludaltatott hogy az eddig
való usus tartassék-meg annyiban, hogy Pólgár lehessen az
Cancelaristák vagy egyéb legitimus Regiusok mellett tem-
pore attestationis, ilyen qualificatioval mindazonáltal,
hogy mind a' Fejedelmi méltóság az Compulsoriumnak
authoritassa mellet, mind az interessatus más Statusbéli
rendek meg ne bántódgyanak [CC 60]. 1677: concludalta-
tot, hogy akarmely Natiobéli, Statusokbéli Regnicolának
szabados házak és örökségeknk vétele, adása, vévése,
concambialása, mind örök áron, s' mind zálogképpen,
vagy Sellérül, vagy meg-bérlés és alkuvás által meg-
engedessék [AC 161].

státusság vmely társ-i rendhez való tartozás; apartenență
la o anumită pătură socială; Zugehörigkeit zu einem/r ge-
sellschaftlichen Stand/Schicht. Szk: *militáris* ~. 1821: ha
Ditrónak és Szárhegynek a népessége a militáris státusság-
ra nézve felvétetik, bizonyoson egy katoná székelynek Bor-
székba, az erdős helyeket kivéve, korántsem jutna annyi
helye, amekkorát a gróf úrnak épületei elfoglalnak [Dit-
ró/Szárhegy Cs; RSzF 141].

státusú vmilyen állapotú; de o anumită stare; von einem
bestimmten Zustand. 1775/1802: Bezdéd felől hány darab
mitsoda Statusu és minemű speciesű fákbl álló Erdők
situáltassanak, mindazon Erdők, és Cserék általunk ocu-
laltatván tanaltattak eszerint [BSz; JHb LXVII/3. 88].

statutor 1. (birtokba) iktató biztos; persoană oficială
care execută punerea în posesiune; in Besitz installierender
Kommissar. 1629: Filstich Leorincz az magyaruczaj hazat
atta chyereb(en) Senczel (!) Imrehnek az süteohazert
miuel penigh az Beszterczey Janos haza teobbet er az süteo
haznal, Stenczel Imre deputalt az eo haz rezebeol melj
Zeller Marton hazaban vagyon pénzül eot szaz forintot
mind ket fel statutorokat kewanának [Kv; Tjk VII/3. 148].
1678: Az Donatit ugjan lattam, hogj az Statutorok exhi-
bealtak, melly hartjára volt irva [Gyf; BK. Sig. Balásfi de
Marus Vásárhely (45) ns vall.].

2. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem
Gebrauch: (birtokba) iktató; care execută punerea în pose-
siune; in Besitz installierende(r). Szk: ~ *civis*. 1584: Zeoch
Balint hitess polgar vallia Kendy Ianos bele Jktatodot az
Ianos deak hazaba, Mert eo volt a statutor ciuis de Ne(m)
tudgya mint es hogy Atta legie(n) Kendy Janosnak Thar
Jstwa(n) a' hazat [Kv; Tjk IV/1. 355].

statutória (birtokba) iktató levél; document de punere în
posesiune; Besitzzeinräumungsschreiben. 1592: en az
Eoreoksegeben nem hatalom(m)jal mente(m) hanem az en
Kegielmes Vram donatioiawal és statwtoriajawal Mentem s
wgy statualtatta(m) magamat [UszT]. 1613: Hoza my
Nekwnk Vrnk eo felseghe parancziolathatay vgy mint
Noou Donatiott es Statutoriat az Jakab Falui Jozagára
Mindenekre az mellyek az eo birodalma alatt vadnak [Ksz;
BCS]. 1627 k.: Kaptalanban paryaltattam az monararol
ualo donatiott statutoriatt relatoriatt [Ks W. 12]. 1650: az
oda kwldeott Relatoriatt mikor appertaltattia Nagod aztis
Corrigalhattyak ha penig vgian restituali kelletik, s
Nagod difficultatna az Uyologh valo keoltest, inkab ma-
gam fogadok loúakat, es ki menűen peragalom, chak hogy
informallyon az dologh feleoll, es az Statutoriatt kwlgye
megh [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palffy lev.]. 1667: Uram, mind

az donatiot, statutoriát, relatoriát, elküldtem Kegyelmednek [TML IV, 65 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1770: azon Magyar Utzai Örökségnek, vagyis Fundusnak Donatioja, és Statutoriája az ő kglme kezénél vagynak [Déva; Ks 73. IV 49].

statutória-levél (birtokba) iktató levél; document de punere în posesiune; Besitzzeineräumungsschreiben. 1578: hozak mynekeonk az Nagod Statutorya leueletth [Jobbágyfva MT; Bállt 79]. 1584: Az fen meg lrt Jozzagokban Giakran meg Neuczet Zelemeri Peteort ... statutoria leuele tartasa zerent bele ezenkepen vittwk* [Bállt 80. — *Ti. a jószágba].

statutor-kancellista (birtokba) iktató hites kancellista; funcionar de cancelarie care execută punerea în posesiune; beediter installierender Kanzlist. 1819: mikor a Maria Teresiától nyert Királyi Adomány Levelet fel olvasta egyik Statutor Cancellista s megis magyarázta — fel indulván azt mondták, hogy meg nem engedi (!) az Familiának, hogy abban bé üljön [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28].

statútum végzés, határozat; decizie, hotărîre; Statut, Beschluß. 1677: A' Mely Harminczadosok az Ország Statutumi, és Haza szabadsága ellen vétkeznének, tisztekről evocaltassanak azon Vármegyére, vagy Székre, az hol az Harminczad vagyon | Ha kik penig Ország Statutumi és interdictumai ellen valo dolgokban elegyítették volna magokat a' meg-tiltot dolgoknak meritumja szerint, affélékről decernáltatot poenán convincaltassanak | ez Hazában-is az igazán valo kereskedés, adás, vevés, fel-szabadittatik: ugy mindazáltal, hogy minden rendek az Ország Statutumihoz alkalmaztassák magokat | A' Hajdu vitézek magok Territoriumán kívül más jóságot, vagy telekeket ha venni akarnak vagy birnak, mely a' megvételenek előtte Vármegyéhez volt incorporáltatva, afféléket ne egyéb igazsággal és szabadsággal vegyenek, tartsanak, se birjanak, hanem mint egyéb Nemes Patronusok a' Decretumnak continentiája, és Ország Statutumi szerint [AC 53, 88, 135, 172]. — L. még AC 214.

stearingyertya viaszgyertya; luminare de stearină; Stearinkerze. 1862: 10. font stearin gyertya fl. 8 [Bács K; RkAk 233] | Stearin Gyertya 5 ft. 16 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

Ha. 1862: Steáring Gyertya [Gyszm; LLt].

stearinszappan szappanfajta; un fel de săpun; Art Seife. 1862: 1 Rud Stearing Szappan [Gyszm; LLt].

stefanita Szent István rendi szerzetes; călugăr din ordinul Sfintului Ștefan; Mönch des Sankt-Stephan-Ordens. 1818: a' Dévai Tiszt. P Franciscánusok törvényes értelem szerint valo Dézmát se egészen, se különösen meg határozott részben nem kaptak a Dévai Mlgs Uradalomtól, a mit ... kaptak esztendőnként, azt a' Mlgs Birtokos Uraság kegyességéből alamisna gyanánt szokták kapni a' Gabonából, és a Borból nem tsak a Dévai, hanem más, itt Erdélyben lévő Bulgarusok és Stephaniták, Szerzetes Házaikis [Vh; Ks 118 Vegyes ir.].

steft szeg, szegecs; štift; Stift. 1781: Ferentz Urfi ő Nga kotsijára ... a' Federre négy srofot ... Négy Stánglit ki-

tottam ujbol xr. 36 Két Steftet-is hozzája xr. 6 [Szászváros; BK].

steingut cserépből való, cserép-; de lut; irden, Ton. Szk: ~ *ibrik*. 1815: Egy Stáin-gut fejer Ibrik hasonló kis fedelével edgyütt [Buza SzD; LLt Litt. B] * ~ *leveses fazék*. 1816: Egy Leveses Steingut Fazék [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * ~ *tányér*. 1849: Steingut tányér ... /2 [Széplak KK; SLt 17].

stekli tok; toc; Behälter. 1798: Egy Stekli, vagyis Tok Schilkrotbol készülve [DLt nyomt. kl].

steklis sarkos; cu toc; mit einem Absatz. 1788: máj börből Steklis tsizmában [Nsz; DLt].

stelázs, stelázsí állvány, polc; etajeră; Stellage, Regal. 1789: 2 rendbeli Stellási, a' mellyeken ezen conscribált Edények állanak | A' Stellások tetején 3 Gibsből valo Vázák, 3 kised fejer Statua, egy antic fő aranyos Rft 4 | A Stellási oldalán fel aggatva vagy(na)k 5 darab on Métekek faci(en)t(es) Rft 3, xr 30 | Ezzel által ellenben lévő hasonló Stellasiban találtattak ezek [Mv; Conscrip. 7, 44, 70]. 1828: Stelaschi a Konyhába [Dés; DLt 156]. 1830: Vagyon egy gyöngy színre festett almarium két záros, két felé nyílló ajtokkal, azomba (!) két poltos fejer, fenyő, de még is ép vakablakbéli stellasikkal, elottek lévő bakatsin viseltes le függökkel [Kv; Somb. II]. 1837: Egy Tü-kör alá valo kised két fioku kaszten — Egy stellás ... Egy három fioku kaszten [Marosgombás AF; TSb 20]. 1842: Steláz festetlen fenyőfa Zöld firhang(gal) [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.]. 1847: két mozgatható hámbarok — két stellási [F.árpás üveghuta F; TSb 46]. 1849: A Vokab-lokba a steláson egy réz mosdo tál [WassLt] | Vagyon két veres festekű oltska Stelázsí 7 fiokjaival Vagyon egy két fioku veres Stelázsí oltska | A Gabonás alatt lévő pintzebe két sor állás három Stelázsíakkal [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1851: Az aszaló tábláit tartó négy léczből álló állás nyolcz veszső-aszaló-tábla az ezen táblákat tartó stellásik is mind jók [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

Szk: *pipatartó* ~. 1842: egy fali pipa tartó Stellás [Csekelaka AF; KCsl 3] * *polcos* ~. 1824: A Kelneráj a Kortsoma Házban jo borított vas zárral, koltsostól 's két vas Sarkokkal, benne 5 poltos Stelázsí [Kv; BetLt 2]. 1848: Egy kisebb poczos Stellási 5 rft [Görgényasztimre MT; Born. G. XXIVd] * *tejtartó* ~. 1848: Egy nagy Táj tartó stellási 8 rft [uo.; i.h.] * *üveges* ~. 1849: Egy asztali üveges Stellási [Dés; DLt] * *virágos* ~. 1844: Egy virágos Stellási [Kv; LLt Csáky-per 530. L. 27].

stelázsicska kis állvány; etajeră mică; kleine Stellage. 1789: A' belső Patika Házbol által járo Ajto felett két oszlopokon álló Stellasitskában melly(ne)k felső fele réz Pléhekkel vagyon bé boritva találtattak ilyen Portéckak [Mv; Conscrip. 66].

stelázsos állványra helyezett; cu etajeră; auf Stellage ge-legt, mit Stellage. 1823: Egy üveges nagy almarium hat stel-lasos mineralogica collectiokkal [Nsz; DobLev. V/1080].

stemples bélyegzős, pecsétés; stampilat; versiegelt, mit einem Stempel versehen. 1856: ha ezen másodsori Törvényes Stemples Papírosra lrt kérelmemreis nem nyerem

meg az allodiaturáim meg nyerését (így!) azt tészem hogy el foglalom [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

stempelizett fémjelzéssel ellátott; marcat; gepunzt. 1818: tartoztunk ő Kigyelmét Remekre bocsátani melyek ezekből állottak Egy pár Brillióntos Fülbe való fityegővel, egy kosáros, Brillióntos Állióntz Gyűrű, és egy pár Stempelizet galántéri fülbe való [Kv; ÖCJk].

stempel-papír bélyegzős papír; hírtie stampilatá; Papierblatt mit einem Stempel versehen. 1850: (Az) ideiglenes törvény ép úgy kötelezi a papi hatóságokat és egyes papokat, mint akármely más hatóságot, és hivataloskodokat, kik az illeték köteles hivatali irományokat, Csak szabályszerű díjjas papírra (:stempel papír:) írva köteleztetnek bévenni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl].

stempel-törvény bélyegadó; taxă de timbru; Stempelsteuer. 1851: Dobokai birtokos Hodor Károly által 1850-ben és 1851-ben bé fizetett Adók mennyisége- és minőségéről Kimutatás A' magyarok számára vett Vágó árrában 3 f. 42 xr Forspont Adóban 52 xr Házaim numerizálása 48 xr Land draganyos és Stempel törvény 8 xr Fő adó 1 f. 15 xr [BetLt 1].

stempely, stömpölly (földbe vert) tartó oszlop; stílp de susținere; Stempel, Stützholz/säule. 1652: Az ház gerendái stömpöllykőn áll | a ház padimentoma fel bomladozott, padlása gerendái rosszak, két mester gerenda rajta stömpöllykőn | Ezen haznak padimentoma deszkából, Padlása gyalult fenyő deszkából való, gerendái, tapaszos. Harom gerendai alatt Stömpöllyök vadnak [Görgény MT; Törzs]. 1690: Kús Kamara ezen Kus Kamaranak egyk Gherendáját ket Stömpöllyök tartják [BK Kentelki inv. 8]. 1692: Ezen Pincze körös környül köből vagyon fel rakva, Gerendáit Stömpöllyök tarttyák, padlása igen rozsz vagyon [Mezőbodon TA; BK]. 1694: az meg irt ebédő ház alatt lévő Pincze(ne)k padlását, negj negj eros stömpöllyök tartják két felől [Borbek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.] | Ennek is a' szilvas kert felől való oldaláb(an), voltanak rendel harom oldal kamorák, de azok, mind falastol, padlasostol elpusztultak: tsak pusztá Gerendáit tartván egyj stömpölly imitt amott [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb. — "Ti. a háznak]. 1761: a' malmon alol epitetet Istalonak az estempelyiig tartya az határát [Verebes Cs; Hr 9/1]. 1772: vagyon két Stempellyen Sendelly fedél alatt epitet Eresz avagy Árnyek Szin [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1825: A Gerendák és Vizi Lábak vagj Stömpöllyök elsorvadozott rothadtak az also kerek alatt és ujittás nélkül használhatatlanok [Papolic Hsz; SzentkZs Consr. 189 malomleírás].

Szk: cserefa ~. 1761: A faluban vagyon egy pusztulófélben való udvarház az Maros mellett lenyúló napkelet felől az mint bújáró kapuja volt, jobbkéz felé vagyon cserefa stömpöllyre (!) kötésű fenyődeszkából párkányoson, filegóriáson épített galambház [Kutyfa AF; ETF 108. 7]. 1827: a' Kertb(en) a' Csiga Domb tetején vagyon egy külömböző Színekkel festett fedelű Úveg tsengetyűs Umbrella cserefa Stömpöllykőn álva [Koronka MT; Told. 34] * felálló ~. 1813: A Tisztelt Kolumban uré három felső Gerenda, Felálló Stempeljek kötésekkel együtt [HSzj fűrészl. al.] * gombos ~. 1761: (Az) Istálóban vagjnak hét paripákra való cserefákból négy szegeletre faragott

gombos östömpöllyök között, majd új fenyő fűrészl. deszkákkal béretett különös hét állások [Szászveszszöd NK; JHbK LXVIII/1. 198] * tölgysa ~. 1792: egy Szán tartó szin mely jó modjával építetett hat Tölgy Fa Stempelyeken ött Gerendakon tizen negy szarufakra szel Deszkával fa szegekkel jó modjával fedelve [Sándor conscr.].

stempelyezés, stömpöllyözés alátámasztás; proptire, spraituire; Unterstützung. 1793: az Ház bolthajtása alá tétetett két rend Stömpöllyezést [Kv; Pk 2].

steng szár, rúd; tija; Stengel. 1805: 30 000 Prestila szegért 50 Rf 50 pár Stengért 8 Rf 20 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

stengel rögzít; a fixa; befestigen. 1796: A Czimmermanoknál lévő Csákány 2 Stengelnél való fűru 2 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

sterilis termékletlen; steril, neroditor, neproductiv; steril, unfruchtbar. 1761: a Nyil ki húzása után Baro Josika Daniel Vrfii ő Nga mondá hogy inkább szerette volna az első nyilat mivel az ő Nganak jutott földet mind Sterilizek, soványok [Branyicska H; JHb XXXV/46. 10]. 1776: A Lesneki és Bujturi határok sokkal sterilisebbek a Dévai határnál [Lezsnyek H; Szer.].

stibli csizma; cizma; Stiefel. 1743: Egy Pár Stiblire való Ezüst Sarkantyú [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1782: Egy Stiblibe való sánfa egy pár [Mv; Nkf]. 1792: visel bornyu bőrből új fejett stiblit [DLt nyomt. kl]. 1823: Négy pár stibli. Egy pár Jagdenbőrből készült Stibli [Nsz; DobLev. V/1080. 2b Demény György hagy.]. 1823–1830: A német burgerek kék köntösben, kurta nadrágban, stibliben, háromszegű kalappal, puskával mentenek [FogE 259. — "Ti. a katonai parádéra]. 1837: Rűtsán János ... Marus Széki Mező Sámsondi fekete láibliba, kávé-szin sinoros nadrágba, stiblibe és egy tágos fejr boboba jár [DLt 591 nyomt. kl]. 1843: 1835-be mato utyan kaptunk Ilia Sándornál egy pár stiblit réz Sarkantyúval [Bágyon TA; KLev.]. 1849: 2 pár új stibli 2. pár viseltes stibli 3 pár gyermek stibli [Dés; DLt].

Szk: ~fénysztító suvisz. 1789: Stibli-fénysztító Suvichs 26 Loth Rf 1 [Mv; ConsrAp. 44] * felfűző ~. 1802: visel sötét kék Kaputot sárga Nadrágot, fel-fűző Stiblit kerek Kalapot [DLt nyomt. kl] * franciaszárú ~. 1781: Frantzia Száru Stibli [Mv; Told. 9a] * hajtokás ~. 1802: visel sárga hajtokás stiblit [DLt nyomt. kl] * letűrt szárú ~. 1802: visel hammu szin kerek Köpenyeget, kék viseltes Láiblit, szederjes Lovagló Nadrágot, le-tűrt szárú Stiblit és kerek Kalapot [DLt ua.] * sarkantyútan ~. 1802: jött-el Sarkatyutlan (!) Stiblivel [DLt ua.] * vikszos ~. 1820: Babos Josef ... jár vixos stiblibe [DLt ua.].

stiblihúzó csizmahúzó; trágatoare de cizme; Stiefelknecht. 1816: Egy pár Stibli huzó [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

stiblikefe csizmatisztító kefe; perie de curăjat cizme; Bürste für Stiefelreinigung. 1832: Két Stibli kefe [LLt].

sticni ' 1861: Jegyzés N. Ujjfaludi (!) Vr számára kovács munkáról 4. Stitznit ujba igazítottam és fel srofoltam 1 f [Kv; Újf. 1].

stikéroz hímez; a broda; sticken. 1805/1818: I Loth ezüst Skofium Stikerozni valo [Mv; Told.].

stikk árú is szúrás, dőfés; íjépatúra, ímpunsátúra; Stich. 1677: Ezen mostan nekem írt levelében is alkalmas stikknek vannak a mi kegyelmes urunk ő nagysága ellen [TML VII, 493 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. 1704: Isten őrizzen bennünket nagyobb sticktől ez rossz példa után [WIN I, 77].

Szk: ~et ejt rajta. 1806: mikor szedette Agg Joseff Ur a' szőlőt miért nem kiáltott Tolvajt, 's miért nem köttette meg: melyre azt felelte volna a' Professort Ur, hogy nem akartam olyan stikket ejteni rajtak [DLev. 4. XXXVIII] * ~et ejtet rajta. 1765: mind maga tudta Károlyi mind pedig másoktól is azt hallotta hogy az Aszszony Bánffy Marianak felettébb nagy ráncora vagyon rája, melyre nézve féltvén a' börit Károlyi igen nagyon tartatt attól hogy el menő Uttyában az Aszszony vagy el fogattya vagy keményen meg veretteti vagy valahol valami véletlen Stikket ejtet rajta [Gerend TA; KS Joan. Somlyai de Fogaras (40) vall.].

stikkerezett hímezett; brodat; gestickt. 1816: Stikkerezett fejér vaper köntes 15 Rf 46 xr [Kv; Born. IV. 41].

stikkol hímez; a broda; sticken. 1823: Francia fátyol, aranyos frindellivel stikkolva [LLt Csáky-per 60. L. 1].

stikkolás hímezés; broderie; Stickerei. 1848: Nyolcz fehér rekli kradliból stikolással 40 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

stikkolt hímezett; brodat; gestickt. 1807: Egy vaporeból valo Köntös stikkolt 's ki-vart bordúrral [DLt 378 nyomt. kl]. 1840: Külső Stikkolt Gallér [Nyárádszbenedek MT; Told. 19]. 1844: belső Stikkolt Smizli [Kv; SL]. 1848: Két ezüstel Stikkolt tarsaly szíjjal [MKG Conscr.]. 1862: 2 drb stikkolt nyak kendő [Kv; LLt].

stilizál (meg)fogalmaz; a formula/concepe; abfassen, konzipieren. 1752: az Incta Pars Relatoriajáb(an) az utrumok csak így voltak Stylizálva hogy azon Szárhegy oldala nevű Erdő, a hol most allunk Szent mártoni Hataré vagy Vitzei [Vice SzD; Ks]. 1763: Ngtok Uri Levelét tisztelvén, az parantsolt Commissiokot im accludálom hat darabban Őt Copia nem kellet, mivel mindenik Com(m)issio egy aránt vagyon stylizálva [Nsz; LLt Baló Antal lev.]. 1774: Másnap békéleni akart Bogdán s még úgy stylizálta Alsó Lászlónak küldött céduláját: „Parcat juvenutit meae” [RettE 324–5]. 1807: Felelettye a Panaszlonak nem igaz, hogy Léányt a Fel kéretett Jozság nem illetne, mert azon Citalt Contractus indicizálja azt, hogy midőn Székellj György és Székellj Pál, Székellj Boldisárnak a Jozságot eladgák a Contractus úgy Stylizálja ... hogy két Ágon lévő Posteritassinak ha egyszer két ágon lévő Posteritassa vagyon regulázva azon Contractusban a Jozság, úgy tehát valójában a Léánytis úgy illeti valamint a Fiut [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: jó móddal ~. 1793: Méltóztasson nevezett perceptor Úrtól egy bizonyság Levelet szerezni ezzel a' perceptor Ur jo móddal Stylizálva magának sem(m)it sem árt, használ ellenben az Ur' Kedves Sogor Uramnak [Torda; DobLev. IV/715 Gyárfás Josef lev.].

stilizáltatik (meg)fogalmaztatik; a fi formulat/conceptu; abgefaßt/konzipiert werden. 1740: semmi interes nincsen fel téve a' levélb(en), hanem csak simplicit(er) úgi Stylizáltatott: Hogy esztendő múlva azon Gabona árát deponálják az adósok parató aere [Runk TA; Ks 89 Inv. 60]. 1775/1802: a Bezdédi ... Possessor Urak expositiojakra költ Inqvisitoriában mind a Deutri-Punctumak úgy stylizáltattanak, mintha a sokszor említett Doszul mare nevezetű mak termő nagy búkkós Erdőt egészszen Bezdédhez valonak praetenálnák [BSz; JHb LXVII/3. 104–5].

stílus 1. íróvessző; condei cu virf ascuțit, stil; Schreibstift. 1749: Vagyon egy Virga vagy Cantor kezébe való Stylus hal-hajból tsinaltatott két Száras gomb vagyon ezüstből rajta, a' két véginis vagyon két hoszszu Száru gomb ugyan ezüstből [Sszgy; SVJk]. 1870 k./1914: A régi rómaiaknál viaszláblácskára karcolták bele gondolataikat; s az e végre használt nád és fapálcika volt a stylus [MvÉrt. 45].

Szk: ezüstös ~. 1703 u.: Egi szép ezüstös stylus [Somlyó Sz; SzVJk 64].

2. ~ba vesz írásba foglal; a redacta, a formula in scris; niederschreiben, schriftlich formulieren. XVIII. sz. v.: 17a p(raesen)tis estvére Gyujto ur, és a' 2 kaptalan Drasson lésznek, 18a a dolgot Stylusba vészszük, 19na én Gyujto urral mégyek Szebenbe a' ki tsinalt Planumunk szerént [GyL N. Solymosi Kontz József lev.].

3. írás/beszédmód; mod de a scrie/vorbi, stil; Stil, Schreibart, Redeweise. 1662: Nékünk az ott való német kapitány igen embertelenül írt, melyet is béküldettünk volt Cob uramnak, ő kegyelme írt nekie, talám ezután nem fog olyan stylussal írni [TML II, 386 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1670: Minemű leveleket kívánt Kegyelmed Katona Mihálynak s Ujhelyi Pálnak s az vármegyének s több böcsületes embereknek íratni, azok mind megvadnak s ha stílusok mindenekben Kegyelmednek tetszeni nem fog, arról nem tehetek [TML V, 56 Nalácz István ua-hoz]. 1710 k.: Ekkor pecsételtették osztán meg ezt a 2-a majra datált írást, melyet értelmes és jámbor olvasó előtt annak stílusa és furora eléggé megcáfol, ha in foro contradictorio párt vettem volna benne [BÖn. 934]. 1767: Deák Sámuel olyan hatalmas actor volt, hogy az ő szavára s fluens stylusára nézve párja nem volt [RettE 211]. 1830: írjál te is ennyi ujságot de sok és hoszu levelet ne a' szokat Stylus szerént kurtán [Kv; Pk 6].

Szk: bővebb ~. 1710: Tudta volna deáku a dolgokat megírni, Hosszabb s bővebb stílussal elődbe terjesztetni, De maga nemzetinek akart inkább használni, S magyar nyelven hogy tudja akárki olvasni [CsH 47] * *deák* ~ latin írásmód. 1672: Az Kegyelmednek írt levele elég emberséges levél s az Kegyelmed válaszsza is alkalmas, noha nem igen csinos deák stylussal van, de elég az, ha meg érti belőle a dolgokat [TML VI, 113 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *magyar* ~. 1766: Szép magyar stylussal perorálja a püspök úr [RettE 198. — *Bajtay Antal] * *nehézkedő* ~. 1710 k.: hamar érkezék a gubernátor levele is hozzám, írja mintegy panaszló, nehézkedő stílussal, hogy a substitutio határán kívül olyan messze lépett, és a gubernium híre nélkül nemes embereket fogatott [BÖn. 878] * *panaszló* ~ → *nehézkedő* ~ * *újforma* ~. 1665: Kegyelmed datum nélkül, új forma stílussal, csudás conclusióval írott levelét tegnapi napon vettem [TML III, 383 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz].

4. beszédfordulat; expresie; Redewendung. 1710 k.: Rhédei Istvánné, Pernyesziné az én üveges hintómon a szállásomra hozák Júliát, és 8. februarii anno 1686. tévék ugyanők fejébe a kontyot etc. szokott stylussal élven: Tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot [BÖn. 753]. 1769: Az Ur Fiam Uram, Ürmös borbéli ígéretet alázatosan köszönöm! Irhatnám a' szokott stylus szerént, hogy ne alkalmatlan-kodgják magának véle, de én bizonj nem kétszinkedem [Nsz; Told. 5a].

5. (iskolai) fogalmazási feladat; exercitii de componere; Stilübung. 1710 k.: (Keresztúri Pál) Úgy formálta a stylusokat, hogy a megtanult vocabulumok és phrasisek mind comprehendáltassanak benne, és maga megmondta, honnét s mint juthatunk könnyebben hozzá [BÖn. 535]. 1823–1830: Június 28-ik napján esett meg a subscriptio, délelőtt az írás folyt, stilus, periodus, s akitől kitelt, versírás is [FogE 95].

6. eljárás, szokás; procedeu, obicei; Verfahren, Gewohnheit | iratszerkesztési mód; modul de redactare a unui act; Art der Schriftverfassung. 1677: A' Donatiok a' Decretum continentiaja, és Ország végezési, s' a' régi Királyok, Fejedelmek idejekben, és szokot Stílusi szerént emanaltassanak | Donatiok a' régi stílus szerint emanaltassanak [AC 201, 254]. 1714: Az Expeditiót másra bizván, Stylussába is és abba-is hiba van, hogy nem küldetik visz(sz)a a quietantia [Torda; DobLev. IV/725]. 1722: De ha csak az eddig valo Stylus szerént fog foljni az Fogarasi Udvarbironak Uralkodása, sok felől decarpalni^a fogják az Proventust [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — ^aJavítás miatt bizonytalan olvasat]. 1764: Ez^a ha nem az erdélyi magyarsághoz alkalmaztatott stylus is, de ugyancsak magyar [RettE 175. — ^aAz új gubernátor, Hadik András viselkedése]. 1765: El érvén Isten kegyelmességéből Világi életmemnek 60-dik Esztendejét Esperesti Hivatalomnak, sok interveniens difficultásai miatt, ottan ottan meg-akadályoztatván, hogy a' közönséges Stílus szerint Capellanus subidíummal subleváltassam, szükségesnek esmérem [DobLev. IV/215].

stílusgyakorlat fogalmazási gyakorlat; exercitii de componere; Stilübung. 1870 k./1914: szünidőre, vizsgákra is voltak ilyen stylus és iránygyakorlatok feladva [MvÉrt. 45].

stílusírás fogalmazási gyakorlat; exercitii de componere; Stilübung. 1870 k./1914: Néha az órarendbe is be volt véve egy-egy óra stylusírásra [MvÉrt. 45].

stílusú vmilyen stílusban/írásmóddal írt; care este scris într-un anumit mod/fel; mit einem bestimmten Stil geschrieben. 1669: Megadá Sombori uram az Kegyelmed nekem írt szép stílusú levelét [TML IV, 610 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Ekkor tiltotta meg a császár kemény stílusú levél által a gubernátort, hogy titulusa praemisájában ne éljen „nos”-sal | Micsoda stílusú leveleket és páteusokat bocsátott ki velünk, meglátszik magokból [BÖn. 919, 966].

stímmoltat felhangoltat; a da la acordat/incordat; stimmen lassen. 1806: az Aeolus Hárfá történeteit sajnálom, ha hónap bé küldené Ngod én ujira stimoltatom és Tsótörtökön reggel ki vihethik [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

stipendium ösztöndíj; stipendiu, bursă; Stipendium. 1823–1830: Bécsben volt egy Bikfalvi Falka Sámuel nevű

székely ifjú Ezt a generális gróf Bethlen Pál felvitte volt Bécsbe metszés tanulni, s csakhamar stipendiumot is kapott [FogE 171]. 1870 k./1914: Stipendium: alapítványi segély, melyet régi fejedelmek, pátronusok, városok az egyetemek, akadémiák és kollégiumok tanulóinak fölsegítésére tette le [MvÉrt. 44].

stipulált megállapított, kikötött; care a fost stipulat/prevăzut; festgestellt, ausbedungen. 1807 e.: Gróf Haller Gabor Ur jóvaslásából Jószaaimot Árendába adtam A' Stipulált hat esztendő már telőleg van [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár lev.]. 1822: A' Stipulált Négy Esztendő allatt, minden Esztendőben tartozni fog Arendátor Berkovits Mender (!) most folyamatosan lévő ... 200 Rforintokat fizetni ... és egy font fain Puska Port adni [M.köblös SzD; RLt]. 1830: (A) szomszédolt Erdőt Ts Bartok Ádámné Dobolyi Klára tizenkét egymás után folyó esztendőig ki válthatatlanul birja 's használhassa ... el telvén pedig a' stipulált 12 Esztendő, a' Száz Conventios Rh forintoknak le tetele mellett, az által adott Erdő birtokából viszsza eresztieni köteles legyen [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162]. 1839: ha a stipulált Summát ... pontosan fizetni nem akarnák, az Uradalom a leg rövidebb uton magának eleget vehessen [Kv; KmULev. 2]. 1843: Mivel a' haszonbérőnek most vetés nem adatik által, tehát a stipulált esztendő el telésével vetést adni nem köteles [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. 1847: Tartozik az arendátor a' stypulált arendae summát a' kajántól Ispányi pénztárba pontosan befizetni [Km; KmULev. 2].

stipuláltatik megállapítottatik; a fi stipulat/prevăzut; festgestellt werden. 1821: mind ösze 459 — negy száz ötven kilentz Mfribann és 88 1/2 pénzekben Stipulaltatvann azon Summa melyet Tek Dobai Sigmond ur fizetni tartozik, mostan ezen Summát defalcata mi előttünk 132 — száz harmincz két Mfribann [Nagylak AF; DobLev. V/1041].

stokfíis tökehal; batog; Dorsch, Stockfisch. 1710 k.: Derék specialékra nem vágtyuk, az erszény sem bocsátott; tehénhús, berbécshús petrezselyemmel, káposztával murok paszternákkal, néha birsalmával is, rizskása tejben, pecsenye, saláta, hal, ott pedig a lazac igen bő, s a stokfíis, hering, platajc [BÖn. 575]. 1720: az Stokfíisnek fontya 60 pénz azt igen dragallattom [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből].

stokház fogház; închisoare; Gefängnis. 1842: Albisi Pánczél Andrást a' Stok Házból Hadi Itiletre vittem hogy a' feleségét meg lötte | Reggeli 1 Orakor az az Éféle után a' Stokházat meg visgáltam [Kvh; HSzjp].

stokk emelet; etaj; Stockwerk. 1823–1830: fogadtunk szállást^a a Burg Strasseben Nro. 90., az első Stockban, egy siket advocatusnál [FogE 189. — ^aLipcsében].

stóla 1. a katolikus liturgikus öltözet tényérnyi szélességű nyakba vethető darabja; stolă, patrafir; Stola (Teil der Priesterkleidung). 1628: Egy kaftan kasula stolual, manipulussal egyiwt [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6]. 1732: találunk, egy fekete Casulat, egy manipulust, és Stolat mind kettőt feketét [Kóród KK; Ks 12. I].

2. papi illeték; bani de patrafir; Stollgebühr. 1765: A' Belső-Templombéli Stola u.m. a' keresztelek, Copulatio,

egészen ő kegyelméje^a légyen [DobLev. IV/216. — ^aA kápláné]. 1792: K. Vásárhelyen tartott Generalis Sz. Synodus végezte hogy a' Meny asszony Papja eskesse meg az egybe kelő Személyeket a' Stola pedig illeti a' meg eskető Papot [HbEk].

stoláré papi illeték; bani de patrafir; Stollgebühr. 1801: Stolárét keresztelésért 24 Drt. esketésért 24 Drt. Temetésért 102 Droat adnak [Gyeke K; SzConscr.].

stomp, stömp 1. érc/kőzúzó malom; šteamp; Erz/stein-stampfe, Gesteinmühle | zúzószerszemet (érc/kőbányában); dispozitiv de sfărmat/concasat; Brechanlage. 1579: porond bania veoligben egi Stamp | atta varas hataran it Giulia feiervar megieben egi Stampiat [Abrudbánya; Berz. 17]. 1617: Az meli Stomp kett szóköllore hatt hatt Nyíra volna fel epitue oda fel Verespatakon, az is ket fele ozlatik Sors szerint eggik szóköllo eggidke (!) az másik masike [uo., Törzs]. 1618: Tudom aszt hogy az migh Bradi Janos elt, az Veres Patak Vize az eő Stompiayra szolgalt, de az vta(n) el püsztulua(n) az eő Stompiay, vgy ueue megh Istuan Deak Kosa Matias Deaktül az mostani Stompiait, negj kereket chinaltatot rea [uo.; i.h. Demetrius Bota in poss. Keörpenies (50) jb vall.]. 1619: Vaida Marto(n) Keörpenies(e)n birt Stompokat es Porond Baniakat [uo.; i.h. Lazar Thoma (70) in poss. Abrugfalva vall.]. 1642: Tudom aztis, hogy More Laszlo vram Fodor Istuantol igaz teorueny szerent nyerte el, ez megh neuezt Nagy Keo Banyanak fele Részt ahoz valo Retsegeyuel es Stompiayual egyetemben [uo.; i.h. Rapolti András (70) városi rend vall.]. 1673: Tudod e Fodor Gjorgj Uram(na)k Veres Torok patakban levő stompja(na)k Arkatol, gattiatol jart e valaha Urbarium penz az Abrugfalviaknak ? [i.h. vk Martinus Bodor fej-i kancelláriai íródeák keze frása]. 1681: Pinz (!) banya Stompjához valo kö ronto vas csak üszögében ki kovácsolva Nro 15 [Vh; VhU 525]. 1755/1785: az Abrud Bányai Istom(p)ok [Torda; DobLev. III/596. 223]. 1756 k.: Valakik a' Stompakhaz és Bányák-haz jaro utakat el rontanák 12 forintig convincáltassanak [Bom. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1757: A mely Vénákban az Arany indivisibiliter vagion Lovakan kósárokban le horgyuk a' Stompakhaz vizet bótstván a' Stomp Ládájában liszté törjük [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1780: Valahányszor Stompokat kivanatit csinálni Birák hire nélkül azt fel vállalni ne merészellye sub poena flor. 12 [Torockó; TLev. 7a]. 1796: A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Véső 1 Paraklo 1 Csákány 1 Kapa 1 Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115]. 1799: a' Ribitzei Stompoknak Zugoja miatt a' Ribitzei vizen valo által járás igen meg nehezítettve, és majd egészen el zárottva lévén, ennek is meg vizsgálására Oculatork bótstáttottának ki [Körösbánya H; Ks 74. VII. 169].

Hn. 1579: Varasunk hataran az Sarmassaghi Miklos Stompian alol [Abrudbánya; Berz. 17]. 1602: Bude (?) Torok elleneben Az Stompok mellet (k) [uo.; EHA].

Szk: háromkerekű ~. 1631: Azt hallotta(m) hogy Vayda Marto(n) attá uolt aszt az eoreokseget az kit most Valaszutj Istua(n) bir, az leanyauai Bradj Janosneual jegy ruhail, s' Bradj Janos epittet haro(m) kerekw stompot rayta [Abrudbánya; Törzs. Koczia (?) Triph Keörpeniesien(sis) (50) prov. vall.]. * **hatkerekű ~.** 1619: Keörpeniesien fellwi bir vala ... Bradi Janos hat kerekw Stompot [uo.; i.h. prov. Joh. Vargha (36) vall.]. * **szóköllo ~.** 1675: Uayda Janos ...

adgion Veres Patakba(n) egi Szeőkeölleő Stompot, az Stomphoz Ualo Retnek harmadat [uo.; i.h. Joannes Patzko sen. (85) vall.].

2. puskaapor-törő malom; šteamp folosit la făcutul prafului de pușcă; Pulvermühle. 1681: Puska por töréshez valo Stomp végéb(en) valo réz fajával (!) együtt Nro 2 [Vh; VhU 563].

3. (földbe vert) támasztó oszlop; stîlp de susținere; Stützsäule. 1587: veottem egy fenyő fath Istampnak f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 3–4]. 1694: van egy Toronyhoz ragasztva csináltatott keőtes fakbol allo Utő oranak az Labja es Tartoja, kinek is Also resze el rothadván, most uy erős Tölgy Fa darab Stömpökkel fel allitvatva restauraltot de ugis az Lab fai igen el sorvadtak [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1765: Az Enyedi Magazinomból szokotté maga számára szénát administráltatni, nem tudgyuk stömpöket, és Cserfa Deszkatot vitunk vala az Enyedi Magazinumb [Benedek AF; Eszt-Mk Vall. 73]. 1767: A Gabonas tizen öt cserefa oszlopokon, vagyis stömpökön oldala fenyő deszkákbl fel az eszterháig rakva [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. 1778: A' Gabonás ... 14. Cserefa, es egy fenyű fa oszlopokon, vagyis Stömpökön [uo.; i.h. 4. 8. C. 13]. 1825: majd minden Kőteles mezzei Colonusnak itten vagy-nak munkába lévő Istompokhoz megkivántato, még tavaj le vagot faragot, és faragatlan el adni valo fajok [Kőtelesmező SzD; TSb 47 Veszutz Todor (50) gr. Kornis Ignác szolgáló embere vall.].

Vö. a *stempely* címszóval.

◇ **Szn. 1666:** Stomp János [Kv; KvE 202 LJ].

stompár dolgozó a zúzómalomban; muncitor la šteamp; Stampfer, Brecher. 1756 k.: Gyakorta meg történik hogy a' Stompárok(na)k vagy vígyázatlanságok vagy conniventia-jak miatt a' Gazdák kárt vallanak Stompjaik körül | Bányász, Lo hajto, és Stompár akarmely vallásbéli légyen, Istenes devotio nélkül munkájához ne kezdgyen szoross kötelesege alatt [Bom. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

stompárok az érczúzó malom árka; canal de šteamp; Graben der Brechmühle. 1757/1758: én az feleségemmel együtt tisztitattuk az Jonás Pál Ur(am) Stomp árkt mely ezen Harsányi Ur(am) Stompjáról megyen le [Abrudbánya; Szer. Czerán Joseph (25) vall.].

stompfa támasztó oszlop; stîlp de susținere; Stützsäule. 1825: nekem is van még tavaly le vágot munkára valo ki faragot, és faragni valo Istomp fáim [Kőtelesmező SzD; TSb 47 Soffre Nyikulaj (35) col. vall.].

stompfel támasztó oszlop; stîlp de susținere; Stützsäule. 1676: padlása ezen haznak fenyű gerendakra deszkabul rokkott tapaszos az mester gerendajat ezen haznak három köteses stomfelek (!) tartiak [Fog., UF II, 739].

stomphely zúzómalom területe; teren/loc pentru šteamp; Grund der Brechmühle. 1617: vagion ... Keörpeniesi hatarb(an) valo kett Stomp hely, mellicet ket fele valo ozlasra intizunk Sors szerint [Abrudbánya; Törzs.]. 1618: Keörpeónies(e)n fellwi az Stomp heliek Baniatual eggiwt allolis Keörpeóniesen az Buza Malo(m) Vaida Martone voltanak, mellicet annak vtanna Bradi Janosis birt szá-

badságban {uo.; i.h. Taricza Thoma (80) j b de Abrugifalua vall.}. 1720: én a Stomp helt neki nem attam s hiremmel sem volt nekem mikor a Stompot fel áltotta, s nekem nem is adott semmit is érte [Nagyalmás H; BK ad nr. 184 Márk Péter (60) jb vall.].

stompmalom zúzomalom; šteamp; Brechmühle. 1847: A' Stomp Malom a' Stampok aljain egy-egy vaskarikával foglalt törő kő van [F. Árpás üveghuta F; TSb 46].

stompocska kisebb érczúzó malom; šteamp mic; kleine Brechmühle. 1642: Aztis ugy tudom, hogy az mely hat nyílu stompoczkát mely pusztá uolt, adott Fodor Pal az Vaczi Benedek fiainak Isten neuiert atta nekik, hogi gonoszt holtá vtan ne mongianak [Abrudbánya; Törzs. Rapolti Andras (70) városi rend vall.].

stompol zúzomalomban dolgozik; a lucra la šteamp; in der Brechmühle arbeiten. 1676: Orban Istvan Arvaja Stompia felé Arendások Kribda Bulcz es Hontár Peter stompolnak velle [Abrudbánya; BFR Korda lev.].

stompós zúzomalommal rendelkező; care posedă un šteamp; Brechmühle besitzend. Szk: ~ *gazda*. 1756 k.: Az ollyan Stompas Gazdák, kik Stompjaikat árendában szokták adni Esztendőnként, ha addig valo Arendásának más Esztendőre Stompjaikat engedni nem akarnák, karatson előtt négy héttel Arendásának hirt tenni tartozzanak, hogy így az Arendások idején providealhassanak magokról [Bom. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

stomp-örökség örökölt zúzomalom; šteamp moštenit; ererbte Brechmühle. 1579: Ezt az Stamp eoreokseget vgi-mint saiatit drinczelte volt el Farkas Tamasne Karkai Varga Mattiással az drinczeol levelet Advan [Abrudbánya; Berz. 17].

stompvas érc/kötő malom alkatrésze; piesă de šteamp; Bestandteile der Brechmühle. 1582: Kis Mihaly wizen stomp wasat feyedelemet hat lowan Deesig fizette(m) f. 3 [Kv; Szám. 3/V 43 Lederer Mihály sp kezével]. 1617: Vagion adossagh mellet More Lazlo az eöröksegere valo tekintetb(en) rakot volt fel, vgi mint három Stomp vas flo 6 [Abrudbánya; Törzs]. 1633: Kötő malom Felső Komanan fellitl egi kötő malom ket nyíra mindeniknek uegeben egi egi kis stomp uas, karikak vadnak az vegen [Komána F; UF I, 315]. 1681: Léven Daniel Deáknál három stomp vasak | En Abrugybányán lako öregbik Fikker Marton maradok ados stomp vasak árrában Thorotzkoban lako Pákai Daniel Deaknak cum flor. 15 d. 50 [Abrudbánya; Pk 6].

stómp l. stomp

stómpöly l. stempely

strádorpántlika egy fajta szalag; un fel de panglică; Art Band/Schleife. 1749: Egi aranyas Strádor pántlika kar kötő kereszt pántlikájával égjút [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116].

stráf stráfszekér; camion cu cai; Planwagen. 1796: a Szekérről mind a ketten leszökdösven a Szekérnek Csatlóját le vették, s ugy akartak hogy a Kotsist le vonnyák a

Lorol és rutul meg kínozzák, de a Kotsis a Lovakkal futásra Vévén a Dolgot el nem érhették három ora mulva láttam hogy Viszszá ment, de Stráfok mellett mert magára a Kotsis nem mert jöni [Gyula K; RLt Oltyán Juvon (46) szolga ember vall.].

stráfós csíkos; värgat, ştrafat; streifig. Szk: ~ *abrosz*. 1849: Egy stráfós nagy abrosz hozá 6 asztalkeskenyő [Széplak KK; SLt 17] * ~ *fersing*. 1840: valami stráfós fersinget viselt [Beszt.; DLt 489] * ~ *firhang*. 1817: Két sráfós (!) Firhang [Varsolc Sz; Bom. IV 41] * ~ *kendező kendő*. 1800: Két stráfós kendező kendő [Told. 19] * ~ *matrác*. 1838: Régi Hammu szín stráfós Mátratz [Sáromberke MT; TGSz 54]. 1849: egy stráfós Mátratz [Somkerék SzD; 73/55] * ~ *mosógaland*. 1856: 3 vég Stráfós moso galland [Kv; KCsl 11] * ~ *nadrág*. 1815: viselt vászonból való stráfós Nadrágot [DLt 53 nyomt. kl] * ~ *pikét lájbi*. 1850: Egy sammel szín, lilaszin streifos piquet lájblit [Mv; DE 2] * ~ *pohár*. 1837: Silvoriomos pohár metztett 3 Silvoriomos Strafos ordinare pohár 5 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 24] * ~ *szőnyeg*. 1835: Egy gesztenye szín Festékű — 4 bikfa lábú feylül stráfós Szőnyeggel bevont kisedes deszka Asztal [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *tokú*. 1810: Egy strafos toku pelyhe derekaly [Csapó KK; LLt] * ~ *überrok*. 1823: Lila szín taffota, strafos kurta lberok [LLt Csáky-per 601. L. 1] * *fejér ~ hárász lájbi*. 1834: Budjács Imre vitt-el magával zöld borsó színű fejér stráfós hárász lájblit [DLt 46 nyomt. kl] * *fejér ~ párnahaj*. 1818: Hat házi fejér Stráfós párna haj 34 Rf [Kv; Pk 5] * *kék ~ fejérnépköntös*. 1826: Az öltözte ál egy kék stráfós Vászon fejérnép köntösből [DLt 1036 nyomt. kl] * *kék ~ keszkenő*. 1805: Groff Nemes Josefne Aszszony ő Nga Vit el Nagi Seljem Viola Szin kék Stráfós keszkenyöt [Kv; BLt 12 Nuszpajmer Katalin (30) grófi fraj vall.] * *kék ~ lájbi*. 1826: Abel Károly elszökekor viselt egy kékes viseles (!) Röklit, Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráfós Laibit, kerék szürke posztobéli sapkát [DLt 514 nyomt. kl] * *rőzsaszín ~ köntös*. 1796: Egy rozsa szín Strafos, Arany készülettel, más tiszta arany materiából valo kis Jesus és B. Szűz köntöse [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.] * *veres ~ kanavác derékaly*. 1850: Egy veres streifos kanavász derekaly [Mv; DE 2] * *veres ~ sapka*. 1821: viselt egy fekete veres stráfós sapkát [DLt 631 nyomt. kl].

stráfú vmilyen csíkozással készült; cu dungii/vergi; mit Streifung gemacht. Szk: *kékes* ~. 1849: egy belőlől nagy aranyazatt kívülről pedig kékes stráfú fin'sia tála nélkül | ezen szobának vagynak két nagy ablakai, jo moddal el látva, kékes stráfú firhanglikkal fedozve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *széles* ~. 1833: Egy viseltes tarka kanavázból valo derekaly ... Egy más széles stráfú kanavázból derekaly [Dés; DLt 750].

strájeli ` 1846: egy pritsre egy uj j strajelit (!) tettem a másikat meg béreltem másfél arasznyira [Kv; Újf. 1].

strájfa (istállóban) lovakat egymástól elválasztó rúd; stänog (in grajd); Streu/Standbaum, Trennbalken (im Stall). 1821: Az Istállóban A' Strei fák karikak közül tsak egy van [Dés; Ks 79. 29. 712]. 1831: 27 Aug vettem strájfák felkötésére 25öt száit istrangot szálát 8 xr [Torda; TVLt nyugták]. 1834: Az Istálló beli Strajfák le kötésére Spar-

gaért 30 xr [M.lápos SzD; HG Eszterházi perek]. 1835: Az hoszszu Istálóban ... 10 darab mind két végén vasas Streibfák [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1849: Az Istálloba öt strájb fák — edgyen van lántz — a' többi kötelekkel van fel kötve [Somkerék SzD; Ks 73/55].

strájfja-oszlop (istállóban) lovakat egymástól elválasztó rudak tartó oszlopa; stlp de care se fixează stánogul; Stützsaule für die Streu/Standbäume. 1853: Hat Strájfja oszlop kettőbe vas horog [Szentkatolna Hsz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

strájrfrúd (istállóban) lovakat egymástól elválasztó rúd; stánog (in gradj); Streu/Standbaum (im Stall). 1868: Ezen istálló három lóra van bé rendezve, jo hidlás, saroglya való, oszlopok és Streifrudakkal [Kv; Ujf. 6 Ujfalvi Sándor hagy.].

strájrpléh záralkatrész; piesă de încuietore; Bestandteile des Schlosses. 1852: Az Istáló Ajtó Zárt meg reperáltam uj stángli rügöt uj studlit uj trükert uj strájrpléhet tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Gég Ádám lakatosmester számlája].

strangulál megfojt; a strangula/sugruma; erwürgen. 1774: Ezen békességnek^a a janicsárság nem annuált, hanem nagy dühösséggel mindazokra, akik benne voltak, reárohánván, úgyszintén a külső potentátorok Konstantinápolyban lévő residenseit kegyetlenül levágták, a császárukat strangulálták [RettE 337. — "A töröknek az oroszsal kötött lealázó békéjére von.].

strapácia, strapáció fáradság, fáradságos munka; muncă grea, osteneală mare; Strapaze, mühsame Arbeit. 1826: meg öregettem és már toab nem lehetek mivel a strapátziot már nem Győzem és nem is vagyok kápás [Háporton AF; Kath.]. 1839: Szegény Titi még eddig legjobban győzi a' strapátziat [Kv; Pk 7]. 1847: a' lelkem anyám ... töltse jól az időt, — mert hogy strapátziára haza jöjjen, mő azt nem kívánjuk [Kv; Pk 7].

stratagéma 1. haditerv; plan strategic; Kriegsplan, Strategie. 1653: valaki volt a ki ezt az okos stratagemát gondolta és dirigálta is — hogy a magyar kapsinak szokott esni, és úgy könnyebb vele bírní [ETA I, 49 NSz]. 1657: Megjelentén azért az palatinusnak az induciáknak abrumáltatását, hogy markába szakadna aziránt való stratagémája, felette igen megbúsult, és embertelen szókkal is írának reám az követek palatinus instigálásából [KemÖn. 225]. 1662: Istennek gondviseléséből az útközet után az török nemzetnek Győri Jakab stratagémája által éjszaka esett elszéledése | Várad megvételeben való stratagéma^a [SKr 176, 500. — "Tartalomjelző fejezetcíméből].

2. hadicsel; stratagemă; Kriegslst. 1618: Ott^a nem szinte aperto marte, hanem stratagémával próbálta meg^b az hadát az vezérnek három úttal [BTN² 150. — "A perzsa fővárosban. b A perzsa király]. 1662: Az ostrom és viadal után az ellenség elméjét újabb stratagémára, hadi fortélyra fordítván, ottan az egész táborokon levő parasztságot számtalan szekerekkel mind az erdőre hajtátá [SKr 611–2].

stratagemina haditerv; stratagemă, plan strategic; Kriegsplan. 1705: ha valami stratageminát akarna követni

Forgách uram, kivel innen a németet kicsalhatná, de reáakad itt is arra [WIN I, 419].

strázsa 1. ör, őrszem; strajă, santinelă; Wache. 1653: Báthori Sigmond elindula Havasalfölde felé a Szinán táborára. És előljárót válogatván, Tergovistya felé mentekben a bassa strásait először, de azután a csatáját is futva szalaszták [ETA I, 44–5 NSz]. 1676/1681: Hogi etzaka(na)k ideje(n) minden ember a vártako(n) ne járjon: szükséges hogi az Strasak(na)k vagi Cirkalok(na)k minden estve jel adatassék ki ... hogi azo(n) jel mellett jobban vigyázhassa(na)k az Strásák, és különböztethessék meg az ighaz jámbor embert a Latortol, ha kit jel nélkül ot jámi találnak meg foghják és reggelig a várta alatt tarcsák [Vh; VhU 661]. 1700: Én akkor az kuruczok inrúptiojakor az Ökrösön Strasa voltam [Zágon Hsz; HSzjP Andreas Konda (33) pp vall.]. 1701: minden nap egy estrásákokt kell adni [Szentdomokos Cs; SzO VII, 70]. 1754: ketteje a Tolvajoknak a kapun ki akarván menni ki nem mehetének Strásák Léven ottan [F.gerend TA; TL. St. Bartha (35) jb vall.]. 1764: a passust ... a strása el vévé töllem és meg olvastattá [Erdőcsinád MT; Told. 44/25]. 1781: A' Strásák ki állásának ideje léssen az estvéli takarodóra szokott harangazással való jel adás, ekkor a Strásák magokat jelentésék s ki állyanak | Az strasak Senkit adományert vagy Baratsagert az éjjel Lampas nélkül tzellengok közül el ne bocsássonak [Torockó; TLev. 2/5]. 1804: (Az) Istrásák is bizván a lakathoz hajnal felé el aluttak | a Lakatot kinyitotta az Estrásákon által lépven előbb állott [K; KLev.]. 1812: A' Groff a' Falus Bironak parantsolt Strá'sák aránt énis haza mentem és a Fiamot küldém magam helyiet [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. 1822: János egy kést a Botskor tekeresiből ki ragada, és döfödni kezdte a strásákhoz [Peselnek Hsz; HSzjP Varga Josef (70) col. vall.]. 1849: en othon el aludtam volt mert éjjel strása voltam [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Fodor Péter (68) vall.].

Vö. a katona- és parasztszázsa címszóval.

Szk: ~nak állit. 1754: észre vévén Szász János és az Udvari Biro Boldor luon, hogy Tolvajok légyenek engemet mindgyarást Strásának alitta a Biro Boldor luon [Káptalan AF; TL. Bondur Kimpian (30) zs vall.]. * ~nak rendel. 1776: az Udvari Biro Florian Vonutz Engemet akkor az Piatzra Strásának rendelt [Katona K; Born. VI. 14 Moldován Dimitruj (36) zs vall.]. * ~nak vet. 1774: Midőn Fogságra vitetet volna, Ganya Mitra ... engemet vetett Strásának a Falusi Biro melléje [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. * ~t állit. 1703: Az Varosba szallot be Collonellus ő Nga strasat kellet allitani mind (!) napra hatot ötöt férfiat harmat Aszszony embertis harmat [Szu; UszLt XIII. 194]. 1710: A németnek hírvél esvén^a strásákat állit, senki se be ne menjen Gyergyóban, se onnan kijöjőn [CsH 432. — "A dög-halál]. 1761: a' Falusiak egyben gyűltenek, s engemet minden Citatio nélkül oda hivatnak, s a' Ház aijtájában Strását alitottak [Illyésfva Sz; BJR 45/9 Katona György (38) zs vall.]. * ~t rendel. 1710: A generál minden helyekre, ahol még a pestis nincsen, strásákat rendele, hogy megvizsgálják, ki honnan jő s hová megyen [CsH 433]. 1812: a Groff a számtartoi Házba látzra tétette^a strá'sákokt rendelvén melléje [Héderfája KK; IB. Magyarai János (18) grófi kerteszlégény vall. — "Grantzkit]. * ~t tartat. 1765: noha most cő kegyelme nem Regius Perceptor ... mégis

Szk: *falu -ja*. 1827: régi Népes Telek vagyon a Falunak közepin a verőfényes helyen közel a Falu Strászáház [Göc SzD; WassLt] * *vármegye -ja*. 1749: Tiszt Uraimék parancsolattjából azon kárnak ki keresésére Rác György és juhász István Szolgabírák Uraimél el küldettek volna Ns v(ár)me)gye Strásajára Szolgáló Gomikoknak vagy is Strásáloknak egyben gyűjtésére [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

4. pillér; sträjer, pilon; Pfeiler. 1656: Az Olton valo vamous hidra menven vagion az Olton altal sendeli hejazatt alatt valo, 62 köteses sasfakból allo regi hid, melinek első resze sendeli hejazattival strasajával padlasával cseövek-jeivel köteses altal jaro gerendaival együt ep 's jo [Fog.; UF II, 144].

Szk: *alsó ~*. 1718: Az idő jól Segítvén a Munkát jól proficealták, már az Also strásakon dolgozunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * *felső ~*. 1718: ha két hétig a Jég meg ne(m) indulna egészen el végez(ném) a felső Strásákat [i.h.].

5. állvány; rastel; Gerüst. 1725: A' Nagj Strasara a' kire a' puskakat tamosztyak [Kv; Szám. 54/III. 9].

strázsaiállítás őrségállítás; efectuearea garzii, strajă; Wacht. 1596: naznagisaga miat egjer az A rendi a' chjrcalasbúl hatra maratt Estrasa allasbul, az tizedes kyldesere annelkyl-is el kellett volna men(n)y, de ez okon feo keppe(n) a' hogy hatra hatta volt zikseges dolgaert ugjan el kellett volna men(n)y [UszT 10/48]. 1677: Ha penig ugyan contumacia ductus, tempestivē promulgaltatva lévén, a' szükségnek idején jelen nem lenne, a' minéművek Generalis Mustrák, strása állások, csatázások, Vár szállások, és töb hadi exercitiumok mindennémű ingo javokat örökösön, ingatlan javokat penig redemptibiliter perennali aestimatione, de tulajdon csak a' magok személyekre nézendőket, amittallyák [AC 92].

strázsaiálló őrködő, őrálló; sträjer, sträjuitor; Schildwache. 1596: Tudom hogy vasarnap az estrasa allokot zolita Capitan Vra(m), s Kouach Peter monda hogy, Im hol uagyok vra(m) en Chier (?) Jakab helye(n) ma en zerem [UszT 10/47].

strázsacigány cigányőr; țigan care este angajat ca paznic; Zigeunerwache. 1798: A Jozzágba Lako Vassmives, és Strása Cigányok Tiz huruba [H; Ks 108 Vegyes ir. 50]. 1825: (Kereszteltem) Strása Cigánynak Tódutz Gergelynek egyszersmind két fiu Gyermeke, Gergelyt és Jósit [Damos K; Rak 49].

strázsacövek 1. hidlábvédő cövek; sträjer; Brückenpfa. 1836: Az érdeklött Déési külső hidnak 4 Lábai közül a két közbelsőnek az orrát merőben a jég el sepepte az elől álló két Strázsza cövekkel együtt [Dés; DLT 829].

2. kerékvető cövek/kő; piatră/bornă apără-roate; Radabweiser, Prellstein. 1825 k. a Flaszter oltalmára állatott strása kövek vagy tzovekck ki hányattassanak és ezen tul a házok előtt levő flastert a Ns Város conservállja és tartsa tiszttába [Torda; TLt Köz. ir. Nr 252].

strázsafa védőcövek; țăruș/pociumb de protecție; Schutzpfa. 1813: A' Zápor tartó előtt Strázsza fa vagyon hét [Karácsonfva MT; Told. 18]. 1821: A zápor tartó előtt

valo strása fák egy atollyában hitványok [Koronka MT; Told.].

strázsaház őrház; casa/camera paznicului; Wächterhaus. 1727: csináltatván egy Strása házat az Külső Monostor ucza kertben Vettem e' végre 5000 levél Sendelyt fl: hg: 5 d: 10 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1730: 6. szaru fákért a hid kapui Strása házhoz Den. 90 | Hid kapui Strása házat sendelyező Acs(na)k égi Mester gerenda be vonással édgjűtt Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 17]. 1736: 'A Strásaháznál lévő rést Hadnagy atyánkfia ő kigielme kerteltesse bé; hogi a szegénység marhát ne reggessék [Dés; Jk 463a]. 1756: (A) Strása Házba melegitt egy falban rakott olasz kemence [Déva; Ks 92. I. 32]. 1759: az estrása háznak 4 ablakjaira ablakért adtunk 10 xr [Kvh; HSzjP]. 1765: Azon rángatás közben a strása ház mellé bé verdőttek [Szépenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 46]. 1781: Tudgyae hogy ez ide valo Comunitás építet Strasa Házat ezen pusztá teleknek nap nyugot felől valo résziben mind ezen Tavaszig az Falu Strásája lakot benne [K; Somb. I vk]. 1797: parantsolni méltoztatik az Dési Só Pajtának az hozzá tartozando Strása házzal édgjűtt kotya-vetye által esendő el-adattatását [Désakna; DLT]. 1803: a' Kötski lábón Gyermekségemtől fogva Örökké értem a' Gyitriaiknak egy Strá'sa házokat ... ez a' Strása ház nem rég romlott el onnan, a' helye az hol volt mostis esmerszik [Toplica MT; Born. XVc. 1/35 Molduván Szimjuon (30) col. vall.].

Hn. 1800: A Strázsza háznál a Cziherrel együtt (k) [Bükszad Hsz; EHA]. 1809: a Strasa Házan tul [Vaja MT; EHA].

Szk: *falu -a*. 1769: Tudjae a Tanú nyilván és bizonyoson, latta é, hallottaé Hogy vasárnap egy Hete mult Agyagfalván a Falu Strása Házában lako Msgs L. Baro Korda György ur Exja Putzi András nevezetű Czigány Jobbágyára kik mentenek veszekedni és kik támadták meg lako Hajlékában [Agyagfa U; IB vk].

strázsaházacska őrházacska; căsuța paznicului; Wächterhäuschen. 1694: Külső Vár az Also Kaputol fel nyulo Köfal mellet az leövő Bástya szegeletib(en) va(gy)o(n) egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakból csinalt Strasa Hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1807: a midőn azon hely még szabad hely volt, egy kis Strázsza házatska volt réa építve [Apahida K; RLt O. 5 Moga Von (50) col. vall.].

strázsahely őrhely; post; Wachposten. 1657: Én magam megjárván mellém rendeltetettekkel együtt az strázsahelyeket napvilággal vacsora után későn megemérem, hogy az legszükségeseb helyben nem állítottak [Kemőn. 178-9]. 1734: Méltóságos Commenderozo Grális Urunk eő Exja kemény Commissionjának tenora szerint az Strásalast Nemes Városunk(ban) fel kellett allitattunk kikis reggel hat orakkor fel álván, másnap 6 orakkor Váltya fel más rendbeli kik körös környül járjanak s Vigyázzanak egyik Strasa helytől a másik strasa helyig tartoznak járni [Dés; Jk 447b].

strázsakivitel őrállítás; punere de santinelă; Wachaufstellung. 1657: az strázsakivitelre küldém Jancsó Pált és Székely Mihályt, s vacsora után későn megemérem, hogy az legszükségeseb helyben nem állítottak ... magam helybe vím az fogytokozást [Kemőn. 178-9].

strázsakő kerékvető, kő; piatră apără-roate; Prellstein. 1825 k.: a Flaszter oltalmára állatott strása kövek vagy izovekek ki hányattassanak és ezen túl a házok előtt levő flastert a Ns Város conservállja és tartsa tisztába | ez az utza úgy ki van már porondoztatva követses Porondal — hogy itt a' Strása kövekre semmi szükség nintsen a' végre — az Ajtok előtt lévő keskeny Flaszter azok által oltalmaztassék [Torda; TLt Köz. ir. 252].

strázsakunyhó őrbódé; căsuța paznicului; Wachbude. 1815: még a híres Antoni Ház is úgy el van pusztulva mint-ha egy rozsz Strása kunyhó lenne se fedele se kerítése [Szamosújlak Sz; Vég. Vall.].

strázsál 1. ilan (fegyveresen) őrt áll, őrködik; a strājui, a sta de strajă/pază; Wache halten. 1662: a törökök az város alatt lételekkor a város végére strázsálni kimentek vala [SKr 509]. 1677: Békességes időben az határ szélyben Molduva felől Ghemes váranál minden héten ketten-ketten szoktak őrt állani, avagy strázsálni [CsVh 63]. 1705: Roszcsúr felé fenn a dombon két lovas strásza szokott mindenkor strázsálni [WIN I, 503]. 1710: Teleki Mihály Béli Pálhoz elmegyen Bemenvén hozzája minden embert ki küldvén, sőt az udvaron is fegyveres gyalogok strázsálván, hogy senki közel az ablakhoz ne mehessen megmutatja a fejedelem levelit, és kéri, hogy azon ligát Bánffy Dénes ellen approbálja s subscribálja [CsH 115]. 1711: nekem meg parancsolák, hogy az ajtot kölcsöljam meg, mert ők Strásálnak virrattig [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 Czaka Istvánné Barbara (50) őrálló személy vall.]. 1747: én kün maradtam Strásaltam addig mig Pap luon magának meg kereste az Fát s le vágta [Cintos AF, Szentkgy Mard-sinán Száva (40) zs vall.]. 1756: Gyorgy Szimu noha velem volt rendes hogy őrizzük a kapukat de velem ezen az Estvén nem Strásálot [Bencenc H; BK Misc 1143 Tot Marián (37) jb vall.]. 1765: Engemet oda hittak volt Strásálni az udvarban, én mingyárt bé menék, s látam, hogy koczkodnak, s az kolcsár Haja az Görög kezében vagyon [Marosbogat TA; Mk V. V/97 Josa István (50) jb vall.]. 1775: Három Sátoros Innepeken kívül szoktak strásálni [Karatna Hsz; HSzJP].

Szk: város szeriben ~. 1765: (A főbíró) az maga embe-reit nem engedi hogy város szeriben strásályanak, sem hogy Forspontra mennyenek ... sem hogy az oppidum költségeibe concurrályanak [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 192].

2. ts (fegyveresen) őriz vkit/vmit; a pázi (inarmat) pe cineva/ceva; jn/etw. (bewaffnet) bewachen. 1649: Az Melegh Földvnyak az pastort megh fogtak telekere be lancoltak és mind virattigh háza körül kivől strásaltak [SzJk 68]. 1705: németek is vannak, akik magát Forgáchoz strászálják, mind lovas, mind gyalogok vannak kuruc németek felesen [WIN I, 460]. 1746: Mikor a Brasai Palinkas ember szekeresést a kert mellett völt azt nem latam, de mikor bé ment a Csüres kertbe egész étszaka isztrásáltuk, hogy ki ne jühessen hír nélkül [Mocs K; JHBK XLVIII/10]. 1760: a' Muskotérosok negyven napig mint az halálra valót új Strásáltanak [Mv; Told. 15/44]. 1762: (A pénzt) Anyám meg mosta és a kertben a vetés közt szásztotta, és mind ott Strásalta [Gyke K; Ks 4. VII. 12]. 1768: volt it a Faluban egy Draganyas Főstrasamester aki az egész Regi-ment számára köntösöket készítetett, mely köntösöket mindenkor hat katona Istrasalta [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80]. 1778: Pentek Lukátsat ... bé hoztak ... a' ... Lu-

ztai Sámuel erdejiből és ott strásálták egész napon [Marosjára MT; DobLev. III/515. 5b]. 1803: a' Remeteiek az Apámot Márk Péterékkal edgyütt majd mind meg verték, meg kötöztették s strászálták addig, a' mig Roda Iliának sok Juhait ... el vitték [Toplica MT; Born. XVC. 1/124 Nátve Mnyiháila (40) col. vall.].

Szk: bottal ~. 1774: a Czigányok minden Esztendőben kertemet el egetik, s kevés Török Buzámat bottal kel strásálnam [Mocs K; KS Conscr.] * *vasvillásan ~.* 1813: Grantzkit a Mlgs Nagy Aszszony Cselédei, a Groff Szám-tartoi Házában vas villáson strászálták, ne hogy ujra ő nsága lántzra tétesse, a mikor is Grantzki meg verte a Groffnak két Emberét, a kik ötet strászálták [Kük.; IB].

3. sokáig vár vkit; a aștepta/pindi îndelung pe cineva; auf jn lange warten. 1731: Pecri (!) Uram szolgálja nekem három Máriást igérvén hogy ha elől kaphatnok Gligort fognok meg, kitis egész etczaka mind Strásáltunk de nem kaphatok megh [Császári SzD; WassLt Urszán Todor (30) vall.].

strázsálás 1. őrállás, őrködés; strajă, păză; Postierung. 1677: Hadi Expeditiokban generalis Mustrákról, strászálsokrol, csatázásokrol, Vár szállásokrol, contumaciter magokat absentálok convincuntur [AC 257]. 1703: Az Varosba szallot be Collonellus ő Nga kezdettük el az ő Ngok konyhájaiaira (!) valo fa hordast strasallast es gazdalkodast [Szu; UszLt XIII. 94]. 1734: Méltóságos Commenderozo Gralis Urunk eő Exja kemeny Commissiojának tenora szerint a Strásálat Nemes Városunkb(an) fel kellett allitattunk úgy — hogy mindennap egy étczakával míg el kerül az Városon őtt helyen ... tartoznak 10/10 Embert egj egj helyre két két embert allitani [Dés; Jk 447b]. 1739: Hogy pedig a' Strásálás jobb moddal mehessen végb(en) rendeltük hogi az Hidhoz az Hatodik és Negjedik Tized fogadjan(a)k két jó strását kik szüntelen vigázzan(a)k [Dés; Jk 524b]. 1746: ezen ok nélkül valo Strásálás az adoza kösségnek nem annyira hasznára, mint kárára, és ki-vált képpen az kösségnek nagj vexájára vagion [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1757: mint hogi penig Mlgs Groff Fő Tiszt Urunk ő ng(a) is szándékozik székünkben Hogi az Strásállásokatt experiállja; Kigielmetek(ne)k aztis tudtára adom hogiha, valamely Falun Keresztül mégien eő Nga, s az passus kérés Strásállás a ki adott Parantoslatok szerint nem Compariáltatik, az őlljan Falusi Birok; s hites Uttza Kapitany, s Strásák, bizonyoson tudgiak meg hogi, én bizony mingiart Tömletzre küldöm [Szk; Borb. II Pávaj Sándor vkb kezével]. 1781: Torotzkai Jobbágyainknak és a' Biráknak a' mostani tolvajos állapotban kívántató Strásálás modjáról és rendiről Parantsoljuk^a ezeket^b [Toroc-kósztyörgy TA; TLev. 2/5. — ^aA Thorotzkai familia. ^bKöv. a rendtartás].

Szk: éjjeli (és) nappali ~. 1662: Az fejedelem, noha népe az egész teletszaka mind az igen kemény téli üdőnek nagy sanyaruságátul, s mind az éjjeli-nappali sok strászás, járás-kelés, szüntelen nyargalódás, nyughatatlankodás miatt nem kevésé megtikkadt volna, mindazáltal egy derék erősséget, Brestyán nevűt, megszállván abban gyalogjának majd a színével Gaudi András német generálját hagyta vala [SKr 370]. 1783: Az éjjeli és nappali strásálásra haszontalan Compellalom^a, mert tsak azértis, hogy a szolgál Biro parantsollya egész étszaka olly nagy Helység strása nélkül vagyon [Torda; TLev 15/6 Nagy István szb kezével. — ^aA torockóiakat] * *vásári ~.* 1748: mind az béres, mind az puskások, magok kötölösségek ellen Cselekedvén; az

puskások réájok bizototot, vásári Strásálást posthabéálták az kereskedő vásári Görögökre rohananak [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

2. vkinek/vminek az őrizete; paza unei persoane/unui lucr; Bewachung einer Person/von etw. 1768: ötet Senki nem küldette az oláné Strásálására [Kük.; Pf]. 1799: Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén az Arestans Katonák Sztrásálása, a' Falusi éjjeli és Nappali őrizet tétel (Matsukálás) felette igen sanyargatnak bennünket [A.ár-pás F; TKI BB. IV. 5 Számoile Mándá (50) col. vall.]. 1800: Varga Jánosné Zilahi Julianna Darotzi Pista, és Kotsis Marton nevezetű Földes Uram eő Nagysága Embereinek Strásállásak mellett eő Nagysága Brétei Udvarába kísértetett [Déce SzD; Ks 92 Vegyes ir.].

Szk: *falú* ~a. 1762: En értemre ugy tudom bizonyoson mivel magam is laktam Oczfalván az Udvarba vagy 8. Esztendeig, hogy midőn közönséges falu erdeit osztottak, annyi részt attak mint egy oda való szabad embernek, most is a régi norma szerint ki adták, de hogy Kertész Sigmond fell nem válalta a Falu Strásálását, azért tiltatott a Falutól ell [Bögöz U; IB. — *Ti. az udvarnak is].

strázsálhat őrizhet; a putea străjui/păzi; bewachen können. 1710: en mindenkor eő kglmeket ném istrásálhatom [Cszs; BCs]. 1804: siető utam van kedden, nem sztrázálhatam [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.].

strázsáló I. mn 1. őrt álló; cara stă de pază/strajă; wachestehend. 1662: a quartélyok felől való kapun strázsáló őrzőkre rohanván, egynéhányat benne meglovöldözének levagdalának [SKr 682. — *Guilielmus ab Hagen német generális katonái].

2. őrhelyül szolgáló; care servește drept loc de strajă; als Wachposten dienend. Szk: ~ *bástya*. 1676: Az Kerek strasalo bastiara [Gyalu K; EHA] * ~ *erkélyecske*. 1666: Az Vár előtt vagyon egy Sancz az Arkon kívül egy Strasallo deszkabol csinalt erkeljeczke [Gyalu K; GyU 162] * ~ *filegória*. 1694: Az Bastyanak Folyosoja az lövő Lyukakon felllyülis va(gyo)n csinálva, es azon á folyoson három Strasallo Filegoriák vadnak, mind az Folyoso, mind az Filegoriák ez előtis meg voltanak Sindelyezve [Kővár Szt; JHb Inv.] * ~ *hely*. 1694: az Var Piattzan, az Varnak az also Kapuja felől valo oldalaban va(gyo)n egy Czeyt ház az külső Aytaja előtt edgy Deszkabol csinalt Strasallo hely va(gyo)n [uo.; i.h.].

II. *fn* őr, őrszem; paznic; Wächter, Wache. 1749: Tiszt Uraimék parancsolattjából azon kárnak ki keresésére Rác György és juhász István Szolgabírák Uraimék el küldettek volna Ns v(ár)(me)gye Strasállat Szolgáló és Hadnagy Debreczeni Uram keze alá Submittált Gornikoknak vagy is Strásáloknak egyben gyűjtésére [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

strázsáltat I. *tlan* örködtet; a dispune/ordona să stea de strajă; Wache halten lassen. 1664: mostan az alsó vári németeket az felső vári németekkel minden nap öszveegyeltik ököt és úgy strásáltatnak veleik [TML III, 37 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból (Szt)]. 1676: tegnap estve Kornis urammal szemben löttem. Bizony ő kegyelme igen megjírdt állapottal volt Tartván attól, én jövök megfogadására, mind az mezőn tekergett, strásáltatott minden felé: armadával megyek-e [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1710: Már Rátóni megholt vala, el is

temették vala, mégis a hajdúk a várat fel nem akarák adni, hanem azt végezzék, mivel a várat tovább nem tarthatják, éjszaka kiszökjenek belőle, s ki is indulának, de Henis minden éjszaka alatt a vár körül egy lovasregimenttel strásáltat vala [CsH 401]. 1739: valóban tarthatni, hogy a sok terheviseelésben elfáradott szegénység ... szomszéd országokra való szökésre ne vetemedjék, melyekhez képest incumbal a tisztetek módját találni meggátolásának in specie pedig a szélyhelyekben a plájásokkal szorgalmasan strásáltatni [SzO III, 401]. 1766: éczakára strásálni Botos Péter Vramis az Béressit oda küldette, és harmad Napig ... Botokkal, és Csippel strásáltotott [Tompá MT; SLt XLVI. 6 Nic. Nagy (37) ns vall.].

2. *ts* őriztet vmit; a dispune să fie străjuit/păzit ceva; etw. bewachen lassen. 1662: Az városnak főképpen a tatár tábor felől való részét is, amint lehetne, Gaudi nagyon strásáltatja vala [SKr 449]. 1710: Az is megszurá az emberek szemeit, hogy fejedelmi módon udvari gyalogokat fogadott, és mind házait azokkal strásáltatta, mind utazásában azok voltak mellette | az útakat mindenfelől strásáltatja [CsH 113, 403. — *Bánfi Dienes]. 1765: Grék Kőszántin egy ökrömöt el vette de ugy el rontotta volt az ökrömet, hogy Esztendeig hasznát Sem vehettem, mivel Sem enni sem inya nem engedte, hogy adgyak, ugy strásáltatta az katonákkal [Marosbogát TA; Mk V V/97 Pintye Illye (20) zs vall.].

3. figyeltet; a dispune (ca cineva/ceva) să fie ținut sub observație; beobachten lassen. 1676: En Uram Kegyelmedet mind strásáltattam, mikor érkezék Szent Péterre [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1759: a' Felesége Bátya ide jöven két lóval mind egy Németet ugy istrásáltotta ejtzakán, minthogy meg betegült volt esmét [Marosludas TA; TKI]. 1808: illetlen maga viseletétől meg szűnnyön, szállásunkot ne strásáltassa — Spionnyait Quartelyunk körül ne lappangtassa [Kv; ACLev.].

strásáltatás örálattás; örködtetés; punere de pază; Wachaufstellung. 1664: meghallván az más melyen történt alkalmatlanságokat az vigyázás és az strásáltatás két képpen vagyon mostan, mintsem azelőtt volt [TML III, 37 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból (Szt)]. 1809: Nemes F. Fejér Varmegyében Hejasfalván halatot marha dögenek már most valo mennyibe letit az Uj Szekeli Biro-nak ezen ide zárt attestumából meltoztassek a Tekintetes Tiszttség meg látni es a Strásáltatásnak továbbra valo fenn tartása aránt poroncsolni [Uzsl ComGub. 1638 Sebesi István Dullo kezével].

strásáltatik őriztetik; a fi păzit; bewacht werden. 1826: Hibázott Szoszollom abban, hogy miért nem fedezte fel meg verettetésünk után késő éjtzaka, hogy vettem meg özevgyi Udvaromból és 3ad Napig esvillás embereivel strásáltatván ... kéntelen voltam az édes Anyámtól lak helyet kérni [Ne; DobLev. V/1114-3b].

strázsamester I. őrmester; plutonier; Wachtmeister, Feldwebel. 1665: vagy két óra mulva meg fel jövének házamban az strása mesterrel az egész németiség és tolmácsolták, hogy noha Szeptán uramat megtartóztatták volt seregül, de ... nem jól cselekedték, hanem ő kegyelme elmehet [TML III, 345 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. eleje: Egy Katona Verbualásra A Zászló Tartó(na)k Rf 28 A Strása Mester(ne)k ... két Holnapokra Rf

28 [Kük.; JHbB]. 1708: Abban az üdöben en az Vanjalora feles eget mást vittem vala, haza jöven hát itt kuruczok vadnak, az Pap Todor házánál lévén egy kurucz hadnagi az Isztraza mesterit reám küldvén hogj Labancz egetmás (!) tartok meg kellett eskennem hogj Labancz Joszág ninczen nállam [Velkér K; Ks 101]. 1730: Mivel a Gralis Perceptor(na)k Militaris Főbb és alsobb Tisztekkel sokszor kell Conversalkodni ... sokszor mind nappal, de kivált éjjel el jöttek hármán negien hozzám, ugj Furiorok, Strasa Mesterek [Kv; Szám 56/XIX. 29]. 1738: Legtmany estrasa mesterinek attunk eget Bort de. 3 [Kvh; HSzjP]. 1749: Kézdy Kiraly Biro Domby János Vram jöven hozzám reportala elő kegyelme, hogy az én Téli Qvartélyomnak rendeltett volna Markosfalván lévő Szék Háza, a' melynek Revisiojára küldöttem volt föl egy Strása Mesteremet, Hoffmesteremmel együtt [Köröspatak Hsz; ApLt 1 Ant. Kálnoki lev.]. 1750: engem egy Strasa mester egy néhányad magával meg támadván ősz(sz)e akartak lödözni [Dényva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. 1776: mikor Csernátombol vizsamentem az utan az kardját az Vásárhelji estrasa mestertől megváltottam [Kvh; HSzjP]. 1827: Pétrutz Tyifor lábai jól nem bírhatván, tasztításunkra — Katona Albert Mártonra tántorodot — ezért Albert Márton ötlet kétszer pofon vágta, és a' pritsre le ültette a' Strásamester Ur azonnal haza botsátotta [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110].

Szk: jubilált ~. 1810: Jelenté magát gyergyószárhegyi Gáspár József jubilált strázsamester úr ut actor ugyan Gyergyószárhegyen lakozó úparaszt Besán Karácson leánya, Borbála ut incta ellen [Szárhegy Cs; RSZF 265] * jubilátus ~. 1838: Jubilátus Strázsamester Szócs Dániel Ur, 42 Esztendő bizonyit [Kvh; HSzjP]. 1842: a' Hidnál tanálkoztam Lemhényi Jub(ílatus) Strása mester Kováts Elekné Aszonnyal [Bereck Hsz; i.h.] * német ~. 1649: Az Nehmett Strasa Mesternek 7timose Attam vaczorara [Kv; Szám. 26/VI. 135] * veresbeli ~. 1737: egy Veres beli estrasa mester le jöt attunk Bort neki de. 72 [Kvh; Bogáts 8].

2. vn + kn előtt az l. alatti jel-ben; inainte de numele + prenumele persoanei respective cu sensul dat la 1.; vor Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von Punkt 1. 1763: Strasa Mester Székely László felesed magával házara menvén el fogatta [Egerpatak Hsz; HSzjP]. 1826: Repartitio az 1826/7dik esztendőre meg kívantato Tüzi fákrol Escadronos Kapitány Frenko András 11 Öll 1 Fertály ... Strásamester Kövér István 3 Öll [Egerbegy TA; TVLt Közig. ir. 1495].

3. városi (kapu)őrség előjárója, őrmester; şeful/căpetenia pazei de la poarta oraşului; Feldwebel, Leiter der Stadt-torwache. 1657: Strasa Mesterek(ne)k választatnak Radocius Balint es Huniady Istva(n) Haidu Geörgy es Huszar Peter Vr(am)ek. Az Negy fertalokba(n) ualo Capitaniok-(na)k ualasztatnak" [Kv; KvLt Vegyes III/127. — "Köv. a nevek fels.]. 1735: A Piaczon nappalis etczakais 4/4 strasa fejgyveresen szüntelen legjen kiñnek strasa mesternek rendeltük Csizmadia Zabolai István Atyánkfíát [Dés; Jk].

strázsamesterné a strázsamester felesége; soția plutonierului; Frau des Wachtmeisters. 1688: tudom aszt bizonyossán hogy az szomszedomtol az Strasa mesterné mezét" vont hogy szallot rea nem szallitot [Kv; Utl. — "Értsd: mézet]. 1789: Csiktaplocán lakó akkori strázsamesterné, mostan Gergely Jánosné, hadnagyné asszony az elmúlt 1788-ba vetésnek idein ... taplocai Lajos Péter és Lajos János kato-

na személyeknek földit bé tanálván vettetni, mindjárt hogy az említett asszonyság hibáját megüsmérte, azonnal megkénáltatta az fenn írt személyeket, hogy az hadnagyné asszony földit mint magát tulajdon magjával vesse be Lajos Péter és János [Taplocsa Cs; RSZF 289].

strázsza-német strázsáló/őrt álló német katona; soldat neamt pus de pază/strajă; wachestehender deutscher Soldat. 1730: Az Strása Nemeteknek fizettem nyolcz napi dolgozasokért Flor. 15 d. 36 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV].

strázsás (vhány) pillérű; cu un anumit număr de piloni; mit bestimmter Zahl von Pfeilern. 1637: vagyon atal az Olton egy hozzu faragott csyerefakbol epitetet, ellenzeős vasu; három strasas tornacsos, gerendas, sindelyes padlasos hid, kinek heyazattya nehult lyukadozott [Fog.; UF I, 413].

strázsátárs őrtárs; coleg de strajă/pază; Wachtpartner. 1838: Marton Pál ... mondá nekém több meg jelent éjjeli strázsza Társaimmal [Dés; DLT 8].

strázsaváltás őrségváltás; schimbarea gărzii; Wachwechsel. 1710 k.: Anno 1705. die 23. Januarii, reggel hét s nyolc óra között, mikor a derék strázsza váltáskor az én rabházam ablaka alatt sereg dobos dobolt, énréam az Isten mély álmodat bocsátott [Bim. 1027].

strechnadel asztaloszerszám; uncaltă de tâmplărie; Werkzeug der Tischlerei. 1845: A Fuserek szer szám Specifikátzioja egy Grundgyalu, egy Nutgyalu, egy ráspoly két Strechnadel [Kv; ACLv.].

strehelés az aranynak a próbaközhöz való dörzsölése; fre-care aurului de piatră de încercare; Reiben des Goldes am Prüfstein. 1558 k.: Azerth iol wigiaz, hogy megne chalatkozzal Mind az strehellesben es Mind az olwaztasb(an) [Nsz; MKsz 1896. 297].

strepitus átv zúgás, lármá; gálágie, larmă; Gelärm, Gemurre. 1672: Ma étekfogó mene be, írván ő nagysága Kegyelmed dolgarúl újonnan Baló uramnak; ha elé nem hozzák Kegyelmedet, ő se szóljon semmit; ha eléhozzák, azt felelje, esett ugyan valami strepitus [TML VI, 368 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: Hogy azért az engem okozásnak színe alatt senki az újabb strepitusok csinálására alkalmatosságot ne vehessen és azok ellen is vagy Nagyságtokhoz is miattam ne kedvetlenkedjenek, vagy idegenkedjenek csak legkisebben is [TML VIII, 102 Teleki Mihály a fej-hez].

strikkal köt, kötéssel diszit; a ştricălu/ştricăni/broda; stricken, mit Strickerei verzieren. 1848: Párna a' haja Len gyołts strikelve [KLev.].

stricklázott szaggatott; interrupt; gestrichelt. 1817: A' stricklázott linea jelenti, hol lehetne a' köz kertet elvinni hogy mindenik fél annyit nyérjen egy helyt, a' mennyit veszt más helyt quadrat ölekbe [Mv; DE 4].

strimferlett ?" 1637/1639: 15. palastra ualo strimferlett (!) aranian plehek, egj szoknjara ualo fel kapcsolcskaual nyomnak egjutt m. l. p. — f. 14 [Kv; RDL I. 111].

strimfli, strimf harisnya; ciorap, ştrimflă; Strumpf. 1683: Három par rossz viseltes strimphli [Utl]. 1708: Egy pár tetszin selyem lábra való alias strinffli [BLt Béli Klára Nsz-be küldött „egyetmásai” között]. 1752: kétféle strifli (!) kétféle avadak strifli (!) [Ikafva Hsz; HSzjP]. 1756: vettem ... Kis Susi Unokámnak két pár Strinffli [TL. Teleki Ádám költségnaplója 76b]. 1759: Már most kevesen viselnek azt, hanem német cipelűt s strinflet [RetE 91. — *Magyar csizmát]. 1786: maga számára Surczot, Strimflit vásárolt [Kv; KLev.]. 1791: Frantznak Strimfli papucs 3/30 [Wlt Cserei Heléna jk 37a]. 1799: Küldöttem két versen, három pár strimpflinek való gyapott fonalat | Strimpli hat pár [Kelemenelte MT; LLt]. 1803: Négy pár hitván Strimfli [Kvh; HSzjP]. 1804: tizenkét pár Strinffli (!) három pár Papúts [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas elism.]. 1806: Egy pár Strimfli Bartok János 7 xr [Peselnek Hsz; HSzjP — *Ti vette meg]. 1820: Gyolcs Ing 12 Fersing 10 Pár Strimfli 50 [Félör SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.]. 1829: kap ... Egy pár Strimflit in xr 30 [Nagyak AF/Ne; DobLev. V/1150]. 1834: Strimphli pár 36 [Born. F. IXe]. 1849: Tizenkét pár ujj Strimfli [Dés; DLt].

Vö. a *cérna*-, *gyapot*-, *kásztor*-, *selyem*-, *szőrstrimfli* címszóval.

Szk: *alábbvaló* ~. 1824: Négy pár alább való Strimfli [Fugad AF; HG Mara lev.] * *fáin* ~. 1768: Vékony fáin Strinffli két pár [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * *fejér* ~. 1716: két pár feier strimflé Nr. 2 [Altörja Hsz; HSzjP]. 1749: Két Pár fejér Strimfli [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1768: Vagyon Negy pár fejér stimfli [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] | Fejér Strimfli 6 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *fekete* ~. 1823–1830: kikest kisérték 24 deákkok csinosan felöltözve, fekete strimpflivel, papucsoson, ezután vitték a koporsót 12 deákok [FogE 243. — *A temetésen részt vevő professorokat] * *fekete posztóból való* ~. 1812: fekete posztóból való strinflet kamaschlit hasonló színű gombokkal, és ahhoz paputsot ... visel [DLt 254 nyomt. kl] * *házi* ~. 1803: 12. házi Strinffli [Félör SzD; BetLt 7 Vaass Anna kel.] * *szőtt* ~. 1823: Egy Duczett vékony szőtt Strimffli pár [LLt Csáky-per 601. L. 1] * *téli* ~. 1808: 5 Pár fáin téli Strinffli [Mv; Told. 22]. 1818: 2 pár tili Istimfli [Kv; HG Ádámosi Végh lev.] * *testszin* ~. XVIII. sz. eleje: Ket pár teczin strinffli [ApLt 5].

strimflikötés, strimfkötés harisnyakötés; ímpletirea/ímpletitul ciorapilor; Strumpfstrickerei. 1836: egy Filigrán munkájú karba akasztó Strimf kötéshez való gombajég horog [Apahida K; RLt 0. 4].

strimflikötő I. mn harisnyakötő; de ímpletit/tricotat ciorapi; für Strumpfstrickerei. **Szk:** ~ *pálca* harisnyakötő fatü. 1816: 5 Strimfli kötő pátza [Mv; Told. 48] * ~ *réztü*. 1805: Egy Strimfi Kötő réz Tő [Szamosfva K; BLt 9] * ~ *tü*. 1785: Strimfli kötő to — 12 [Wlt Cserei Heléna jk 8b].

II. fn harisnyakötő tü; ac de ímpletit/tricotat ciorapi; Strumpfstricknadel. 1821: Egy pár Stimfi Kötő [HG Mara lev.].

strimfliszár harisnyaszár; partea superioară a ciorapului; Strumpflänge. 1736: Az Úr Házában Egy Strinffli sárba (!) tett, meg vetett len fonat [Várhegy MT; CU XIII/1. 102].

strimfliszövő harisnyakészítő; meseriaş care se ocupă cu împletirea ciorapilor; Strumpfstricker. 1812: Klinger Christian Strinffli szövő [DLt 698 nyomt. kl].

strófa versszak; strofă; Strophe. 1823–1830: Ezen utolsó muzsikáláskor a néptől nagy örömkialás volt volt ezen két utolsó strófának elénklésekor [FogE 260. — *Köv. két németnyelvű versszak].

strompfazék vmilyen lövedék, kartács; un fel de proiectil de artilerie; Geschob, Kartätsche. 1665: Algukhoz való vas sikoltju no. 108 Tüzes szerszámhoz való kötel, no. 35 Strompfazakak no. 25 Korteczoknak való üres kupa n. 130 [Fog.; UF II, 314].

struccmadár 1. struț; Strauß. 1619: hét szekér, azokban egynehány leopárd ... két pézsmamacska, két struccmadár [BTN² 377]. 1620 k.: Itt teremnek az majmok, sztruccmadarak, kikben én is láttam egynehányat [i.h. 412–3. — *Egyiptomban. 1697: Béczb(en) ... lát(t)am 3 strucc madarat, 3 szirjai keczet, egy indiai cizirket és egy africai szarvast [EM XXXV, 147 Apor István naplója].

2. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: struccot ábrázoló; reprezentind un struț; einen Strauß darstellend. 1790: Egykor valamely maszkorás bában meg megjelene egy Strutz madár áll-ortzában öltözött maszkora [Andrád, An. 125].

struccmadár-tojás strucctojás; ou de struț; Straußenei. 1714: Strucz Madár Tojás négy vásas veszőtskével környölt vett [AH 10].

struccmadár-tojashéj strucctojás-héj; coaja oului de struț; Straußeneierschale. 1823: Egy üveges nagy almarion tetein találta egy nagy szarvas Szarv, egy Strutzmadár tojás haj — Négy darab Tengeri csigahaj [Nsz; DobLev. V/1080 Kemény György hagy. 2a].

struccmadár-toll strucctoll; pană de struț; Straußenfeder. 1714: Barsony Süveg, Nyusztal premezett, Tengeri egér börrrel bélelt s három Strucz Madár Tollal f. Hung. 6] Egi futralyb(an) Castor Kalap rosa formára tsinalt, két arany rubintal ki rakott, gombotskákkal egjütt, körül ezüst skofium ovetskevel meg kötet és Stucz (!) Madár Tollal ékesített fl. Hung. 30 [AH 2, 18].

struccmony strucctojás héjából készített; care este făcut din coaja oului de struț; aus Straußeneierschale erzeugt. 1637/1639: Egi Strucz mony fedeles labas pohar [Kv; RDL I. 111].

struccmony-pohár strucctojás héjából készített pohár; pahar făcut din coaja oului de struț; Becher aus Straußeneierschale. 1628: Egy Ezwtben foglalt teoreöt struccmonj pohar [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.4. — *Fels-ből kiemelve].

strucctojás strucctojás héja; coaja oului de struț; Straußeneierschale | strucctojás héjából készült; care este făcut din coaja oului de struț; aus Straußeneierschale erzeugt. 1730: egy Strucz Tojásból való fedeles Pohár arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 66]. 1823–1830: Vagyon itt ... strucctojásokból

sima és metszett edények [FogE 185. — "A drezdai múzeumban].

Szk: ~ *kanna*. 1730: egy Strucc Tojás kanna Zománczos Arannyos [Kv; Ks 15. LVIII. 66] * ~ *pohár*. 1767: Égi Aranyba foglalt Strutz Tojás Pohár [O.sályi KK; Ks 21. XVIII. 78].

strucc toll pană de struț; Straußenfeder. 1600: Taffota Araba(n) és Strúz tollú arabán fl. 48 d 35 [Kv; Szám. 8/III. 32]. 1668: Ket Szal Strucz Tol [Mk Kapi György inv. 12]. 1683: Egy nyeletlen roszt legyező. Strucz tollal [Utl]. 1835: öt nagy Strutz Tollu lobogott le* [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Lehoz. — "A fejről].

Szk: ~ *módjára*. 1651: Negedik Partan vagion Tizenket Arani boglar Struczi Tol modgiara csinált kibén Egi Rubint vagion az boglarokban, közep giongiból csinált [WassLt Vaas Judit kel.] * *fekete* ~. 1736: Viselte* kalapot is nyárban, annak az elein csukrosan fenállólag egybenkötött fekete strucz tollakat [MetTr 349. — "A férfiak]. 1788: Egy kalapra való fekete Strutz Toll [Mv; TSb 47] * *török* ~. 1628: Ket török Strucz tol [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.3] * *veres* ~. 1736: Az Úr Házában Kalap körül való veres Strutz toll 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 102] * *zöld* ~. 1703: Egy Süvegre való viseltes zöld Strucz tol [LLt Fasc. 115].

strucc toll-legyező evantai făcut din pene de struț; Fächer aus Straußenfeder. 1681: Ket szál kezben való fekete Strucz toll legyező [Utl].

struk-nadrág bordás nadrág; pantalon de struc/postav gros; Hose aus geripptem Stoff. 1845: Pollár Simon ... pesit származású mészáros legény visel setét-szürkeszín struk-nadrágot [DLt 991 nyomt. kl]. 1850: Egy koczkás struck nadrág Egy mellértes struck nadrág [Mv; DE 2].

strupfrozott ~ 1812: Simon József jobb keze strupifrozott [DLt 157 nyomt. kl].

strupli 1. talpalló; bentiță/curelușă de pantaloni (pe sub talpa ghetei); Hosensohlband. 1843: Egy nadrágra való Struplit attam 15 xr [Kv; Újf. Nemessányi András szíjgyártó számlája].

2. hurok; ochi, buclă; Schlinge. 1843: Egy nyeregke két új struplit tettem 1 Rf Egy kantár Szára új struplit tettem 12 xr [Kv; Újf. ua.]. 1859: Egy fako kantárra strupli és varástok 30 xr | Egy fekete kamtárra (!) strupli új és lagérozás Pen(gő) fo(rint) 1 [Kv; Újf.].

stucc rövid puska; stuț, carabină; Stutzen, Karabiner. 1678: Uzonból vitte(nek) el egy három csőű tessenyi puskát nr 1 két stuczt nr 2 [BLt]. 1685 e.: az első ház Ebből az más boltban nyílik hasonló jo Záros ajto Melyben vadnak ... Stucz tokostol Nro 1 Stucz tok nélkül Nro 1 [Borberék AF; MvRK Lev. Urb. 23]. 1699: az A ellen Stuczot Vagy fegyvert nem vettem kezemhez ne(m) hordoztam [Dés; Jk 294b]. 1700: Régi hosszú Kerekes Puska 9. Regi Stuczok no 4 [Ebesfva; Utl]. 1720: az én Puskáimat hozza ki Kglmed magával, egy Strucz (!) olyan volt az véginn Vas volt, az Tolyokájánakis az véginn Vas volt [Szűnyogszeg SzD; ApLt 1 gr. Mikos Mihály lev.]. 1729: a' Tisztartó házbán ... Négy Stucz, egy tersényi puska [Maros-sztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1736: A flintának abban az időben híre sem vala ... Akkor leghíresebb puska vala a

stucz, az után való volt az tersényi puska az stucznak az rántója mellett sneije volt, az kit felnyomván, mihelyt alig nyultak hozzá, mindjárt szaladott | Az vadhoz akkor stuczból, tersényiből, pulyhából, egyes golyóbissal lönek vala [MetTr 371–2]. 1790: Flinta Tokkal 2 Stutz 1 Pistal 1 Kis Mordály pár 1 [Királyhalmi NK; Ks 67. 45. 24c]. 1797: Néhai Groff Wass Farkas Urfinak maradtanak ... Fegyverei: 2 Stutzta, 2 verebésző Kis-puskája, 's egy rövid vadás-puskája [Cege SzD; WassLt Conscr. 560]. 1809: el küldöttem Székünk Janitorát Boda Lajost hogy Nagyságodnak* a Stutzok aránt ki adott ezen parantsolattytá publicálja ki is a Bardottz Széki Nemesseknél tsak egy Stutzot sem tanált [Füle U; UszLt ComGub. 1753. — "Br. Hentert Antal usz-i főkirálybíróknak].

Vö. a golyó ~, párstucc címszóval.

Szk: *aranyos* ~. 1673: ött pár Aranyos Stucz mellyiknek két Aranyos kolcsa, es ket formaj vadnak [Fog.; Utl] * *csontos agyú* ~. 1793: Fegyverek 1. egy vont lyuku s tontos agyú Stutz [CU] * *golyóbissos* ~. 1808: Nagybobb golyóbissos Stutz(a) Egy kápa Sroff xr. 12 | A' Középszerű golyóbissos Stutz(na)k Két nagy rézli Rfr. 1 | Egy kisebb golyóbissos ' Stutz a' gyujto Jukát bé tsínálni xr. 24 [Kv; TKhf puskaműves számla] * *hosszú* ~. 1692: Egy hosszú flinta. Három hosszú Stucz Egy pár hintoban való Stucz [Szárhegy Cs; LLt] * *kerekes* ~. 1759: szállitasson el Egy vasas hüvelyes jo Pallost Egy Vágos Nagy vasas Stutzot Egy kerekes Stutzot [Sárd AF; TSb 51]. 1760: Két Kerekes Stutz [Mv; TGsz] * *kisdéd* ~. 1714: Par kisdéd Stucz dio fa agia elephant tont Viragokkal fogatékja ki rakott fl. Hung. 20 | Par kisdéd Stucz szilva fa agia giongihaz es Elephant tont Virágokkal Csűje, és Tablaja aran' és ezust figurakkal fl. Hung. 50 [AH 26] * *kurta* ~. 1754: Két vasas kurta kisdéd Strutz [Nsz; Told. 19] * *rezes* ~. 1768: Rezes Stutz 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *tersényi* ~. 1760: Edgy Pár Tersényi Stucz mellyis Gyöngj házzal ki vagyon rakva [Mv; TGsz] * *vasas* ~ → *kerekes* ~ * *vont lyukú* ~. 1793: egy vont lyuku stutz damascirozott rezes agyú [CU].

stuccer lefűrészelt csövű puska; stuț, carabină; Stutzen, Karabiner. 1714: Egj Stuczer tsontall ki rakott fl. Hung. 5 [AH 51].

stucc-féle stuccszerű rövid puska; un fel de carabină; Karabiner mit kurzem Lauf. 1726: Apor Farkas Eöcssem Uramnak hagyom az Cserej János Uram stucza félét, item két gyermek lovat [ApLt 3 Apor Péter végr.].

stucclövésnyire egy stucclövésnyi távolságra; la o bătaie de pușcă; auf Stutzenschußweite. 1736: ezen le irt metától edgy Stucz lövésnyire edgy alma fácska mellé erigaltatot edgy föld halom tinnen a szekér uton elé menvén edgy Flinta lövésnyire a Tó fenékben erigálták a 14dik határ Dombot [K; SLt F. 40].

stuccpuska 1. rövid puska; puscă cu țevă scurtă; Stutzen, Gewehr/Karabiner mit kurzem Lauf. Szk: *gyöngyház* ~. 1717: Gyöngj házas Stucz Puskák nro 3 [TSb 5] * *kétsövű* ~. 1843: egy két csőű stucz-puskát a' Tordai beekben aluvo Jáger nyakabol kivett [KLev.].

2. ~ *lövésnyire* stuccpuska lövésnyi távolságra; la o bătaie de pușcă; auf Stutzenschußweite. 1715: az oldalon s uton

dél felé egy Stutz Puska lövésnyire az Nadig [BfN Kszegi cs.].

stuccpuska-tok rövid puskához való tok; toc pentru pușcă cu țevă scurtă; Behälter für Stutzen. 1673: Tüzes szer-számhoz való temerdek vásznon hat veggel nro. 6 Eöreg stucz puska tokok nro. 6 [Fog.; UF II, 539].

stuch ? szekrény; dulap; Kasten, Schrank. 1789: Ezen Stuchba vagynak mind öszve kissebb és nagyobb Üvegek, Nro 81 | Következnek az 4dik Stuchban lévő vastag széllyes szaju festett Uveg Edenyek | Az 5dik Stuchba valo nagyobb Pixisekben talaltattak ezek [Mv; ConscrAp. 29, 52, 57].

stucli félkesztyű, érmelegítő; mitene; Stutzen, Pulswärmer. 1752: egy régi Viselt Sárja Palatindli, egy régi Stuczli [Esz. gr. Pekriné lett.].

studiózus tanuló, diák; elev; Student. 1596: hagi az studiosusoknak kissebik Auditoriumaba az ablak Ramakat mind wyalag meg boritattuk attünk Meszaros Mihalynek f—d 75 [Kv; Szám. 7/II. 31]. 1597: Az gyermekek Auditoriumaba(n) es az studiosusokeban valo ket kemenczeket hogy meg teortenek volt, meg chinalattuk Ment azokba harom penzes kalia 57 tezen f. l d 71 [Kv; i.h. 7/III. 32].

studíroz érdeklődik; a se interesa; sich interessieren. 1793: a' Grofné is erkezik a' Bóltba akkor pedig nem vásárolni jött volt a' Grofné, hanem csak studérozni^a [Koronka MT; Told. — ^aTi. tudakozódott, hogy ki volt itt s hova ment].

stúdium tanulmányi ág; disciplinā; Studium. 1710 k.: A tudományok dolgában kivált a theologicum, mathesis és historicum studiumra és olvasásra nagy inclinatióm volt [BÖn. 505]. 1751: Atyánkfia Pataki Samuel Collegiumunkban cursustól rendesen és igen ditséretesen folytatván a' Scholai minden Studiumokban szép nevedekést vévén mostan Academiaakra szándékozik [Pat.].

studli bujtó, záralkatrés; piesă de incuetoare; Bestandteil des Schlosses. 1852: Az Istáló Ajtó Zárt levettem meg reperáltam uj kotsot uj stángli rügot uj diot uj studlit uj trükert uj stráipléhet tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája]. 1858: A Napali Szoba Zárját egészen kijavitotam ahöz uj Diot, Rorht, Studli, és Rugot tetem [Kv; i.h. Veres György lakatosmester számlája].

stufa termésarany; ștufă, rocă auriferă; gediegenes Gold. 1795: Veszpreminek egy Stufáért 9 x [ETF 182. 72 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1796: A mit az Enyedre küldöt Stufák, és a' Gipsek Catalogussa leiratására költöttem mind együtt 145 Rfl. 44 xra megyen [i.h. ua.]. 1823–1830: szerkeret fogadtam mely vitt két nagy koffert vagy bőros ládát portékáinkkal tele, egy stufákkal megrakott Verschlagot, mely stufákat erdélyi utazásokban gyűjtött volt a doktor [FogE 173]. 1837: valami drága kő Stufa [Doboka; BetLt I Hodor Károly javainak reg.].

stufoló döngölő rúd; mai, bătător; Stampfer. 1825: Egy vékony kurta vas Rud, vagy stufolo [Dés; DLt 595].

stukatúr, stukatúra, stakatura gipszvakolattal mintázott mennyezet; stucatură; Stukkatur. 1705: Beindulván pedig a várba^a csak a nagy pusztaságot találám, úgyhogy az szép címeres, aranyos boltoknak, amint a címerek voltak, nemcsak a stukaturáját rontották le, hanem ugyan a boltját is annyi helyett bevágták és bélyukasztották [WIN I, 655. — ^aBonchidán]. 1746: Conrad Uram Stokaturának fizetéséről most nem quietált [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1754: Egy csomocska Stukaturához kévántato Drot [Roskány H; Ks 76. IX. 3]. 1773: Alkuttam meg Ara patakán^a B. Josika Maria Aszszonyal hogy az Régi házak(na)k Fundamentomán szükséges Hazakat az Delineatio szerínt el készíttem, Ugy mint egy ebédő Házat, egy Napali Házat, egy Háló Házat, egy Leányok Házát, annak az végiben egy botatt, a batnak (!) a végiben egy Vendég Házatt, egy Palotát mely légyen Stukaturával [BLt 11. — ^aHsz.]. 1781: Aringer András Uram mind az alsó, mind a Felső Házak(na)k Stokaturai felső részéit Teglával béis Flastromozza; A Stukaturákis körül illendő szép párkánnyal közepibe pedig illendő Figurakkal légyenek ki Csinálva [Déva; Ks 78. 20/12]. 1785: (A nagy palota) stokaturája sok helyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13]. 1794: az esső, és hoo fuvás bé hat a' hijjuban, és a' Stakaturát meg vesztegetie vagy nem? [Kv; CsS]. 1802: Az Ujj Háló Szobában Spalettokat csinálni és Lustereknek valo horgakat a Stakaturban | Szép fegyver tar-to Thécácat fejér Firneis festekkel, sárja párkányokkal az egyyik szegelettől fogva a' másikig végig a' fal mellett, az Stakatura párkányáig valo magoságra^a [Mv; TGsz 52. — ^aTi. kell csinálni]. 1816: a' más két első Házokban a' Stakaturakban Lusternek valo vas Horog van [Kv; Born. IV. 4]. 1823: a' Palota, és Nappali Ház Stakaturájiba edgy edgy Lusztar akasztó Vas horgok vagynak [Mezőméses TA; HG Mara lev.]. 1849: A szobá (!) sárgán festve fejér virágokkal — A Stakaturája lila Szin, és fejér czirádákkal — igen gyönyörű es kedves [Somkerék SzD; Ks 73/55] | ezen női szaba padlázattya stakatur [Szentbenedek SzD; i.h.].

Szk: *czirádás* ~. 1779: a Pintze torkát és hijjuba menő gradsátis bé boltozza a többit pediglen tisztességes Szép Czirádas stakaturákkal ugy a tornáczois meg stukaturáza [Déva; Ks 78. 20/11] * *kvadraturával való* ~ négyzetes/táblás beosztású gipszvakolat. 1743: Az felső tractusban csinyál Hamer Ur(am) az nagy palotát (igy!) sima s kvadraturával való Stukaturat, mindazonáltal lészen az egyikben valami czirádais [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.] * *megcifrázott* ~. 1825: Első vagy külső haz réggén Palota lévén nagy Széles ablakokkal és Csinosan el készített párkányokkal meg Czifrázott stakaturával volt fel készítve [Százazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 328] * (*tisztességes*) *szép* ~. 1765: En Gróf Petki Anna Gróf Kornis Antalné Szegődtem meg az Jesuiták Pallérával Günter Ferencz Urammal hogy o kegyelme az én házaimat el készíti a két házból egy szép Tisztességes nappali házat csinál Tisztességes szép Stukaturával; ugy az ebédő Palotámatis hasonló Szép Stukaturával meg csinálja [Kv; Ks 11. XLVI. 44].

stukatúrafa gipszvakolat-alátét; lemnăria pentru stucatură; Holzunterlage für Stukkatur. 1780: Szász-Városi Áts Pallér Vild András ... Házaknak Fedelet Csinállyon aztat bé is lécezze Stukatura fát valahova kévántatik Ki csinálja, egy Szoval egész Szarvazattát el készítte [Déva; Ks 78. 20/10]. 1782: Áts Prust Adam elő kegyelmét fo-

gattam meg azon új házaknak Fedelei alatt lévő fábol léendő egész Strakatur fák (!) ki faragására, felrakására és ahhoz kívántato minden átsi felső Munkáinak végbe vitelére [uo.; Ks 107 Vegyes ir.]. 1783: Az also házakat Stakatura fakkal ki készíti^a, az Nagy Palota, s más házak fáit egybe csinálja [uo.; Ks 78. 20/13. — ^aAz építőmester].

stukatúra-munka gipszvakolat-munka; executarea stucaturii; Stuckarbeit. 1799: Mindenféle matérialekot az kömivesek mellé apro Mivesek az udvarom adván mindenféle leg kissebb kömives, és stukatura munkáért lészen fizetése ezer R F1 [Déva; Ks 78. 20/11].

stukatúrás, stukatúros I. mn gipszvakolatos; fäcut cu stucaturä; mit Stuck versehen, stuckiert. 1761: (Az udvarházban) a Felső contignatiob(an) Napkelet felől egy formájú két stukatúrás onb(a) foglalt négy szegeletű nagy Üveg ablaku Betsi füttőjü drága ajtóju házak [Szászvessződ NK; JHbK LXVII/1.211]. 1775: Vagyon az nagy Udvarház, az melynek Stukaturós onba foglalt nyoltz Sarkatskákon forgo négy négy vas horgotskakal zárodo üveg karikaja két ablakkal világoskodo Pitvarában [Nagyiklód SzD; CU]. 1837: a' Palota festett, stukatúrás, a' stukatura az ajtó felett meg van repedezve [Gombás AF; TSb 20]. 1846: Vagyon két egymásba járo jo lakható Ház mind a' kettő Stukatúrás, és padimentumoz (!) [Kv; Born. IV 14]. 1849: Ezen szaba fenyő détkából padimentomazott, padlázattya pedig stukatúrás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1862: nyilik egy fenyő ajtó egy kamara forma szobába, melynek also padozata stukaturós [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: ~ *alkalmatosság*. 1761: Az also Contignatioban vagyon egy egy németes oldalú egy contignitásban lévő Stukaturás három kised alkalmatosság, melyek jöllehet Stukaturások, mind az által Boltotskáknak nevezettnek [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 211] * ~ *erkécske*. 1742: Ezen Házból az Udvar fele egy kis Stukaturás és padimentomos Erkécske protendálok [Gyke K; Ks 4. 1] * ~ *erkély*. 1781: (A) nagy Házból vagy Palotából járnak be egy ajtó nélkül valo Stukaturás meg hasadozott falu Erkében, mellyen vagynak három üveg ablakok [Petek U; Hr] * ~ *ház*. 1681: Vajda Hunyad Vára Stukaturás Ház (avagi mészből szép czifraso(n) csinált menyezetes:) a' menyezett közepin szép czifraso(n) vagjon Bethlen István es Szecsi Maria Czimerek [Vh; VhU 502, 549]. 1704: Mikes uram Háromszékre ment. Ott meg is láthatja a házat Zabolan és Uzonban, mert nemcsak elégették, hanem még a szép sok stukaturás házának még a köfalait is mind elrontották [WIN I, 314]. XVIII. sz. köz.: Az Ur nappali házában bē nyiló Stokoturás házbán két felé nyiló Ajtó [Ks 92. I. 23]. 1765: ezen két Stukaturás házat felül is az hiuban szépen téglával ki rakja^a [Kv; Ks 11. XLVI. 44. — ^aAz építőmester] * ~ *padimentum*. 1841: A' 3ik Szoba stukaturás padimentoma dészka [Nsz; Told. 18 gr. Toldalgi Zsigmond inv.] * ~ *palota*. 1681: Templom fölött levő Kő Ház Ajtaja Nro 3. 1.) A deszka folyosorul nyiló ... 2.) a' Stukaturós Palotara nyiló, duplás, festetlen; fel plesch [Vh; VhU 551] * ~ *pitvar*. 1761: Stukaturás jó Nagj Pitvar [Szászvessződ NK; JHb LXVIII/1].

II. *fn* stukatúrát készítő mester; zidar care execută stucaturii; Stuckarbeiter. 1748: Stokaturásnak maga Munkájáért Rf. 189 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1761: kész Pénzt: A Kömiveseknek, Kő Faragónak, Stukkaturásnak ... eő Nga fizetett [Mv; Told. 15/53].

stukatúráson gipszvakolatos díszítéssel; ornamentat/decorat cu stucaturii; mit Stuckputz ornamentiert. 1777: vagyon ött Ház és egy Bólt, mind Szép Csere fa ajtokkal, ablakkal és egyébb meg kívántato Uri képületekkel Stukaturasan fel ékesittetve [Meggyesfva MT; LLt 28/53].

stukatúrásos gipszvakolatos; fäcut cu stucaturä; mit Stuck versehen. 1785: Ezen felső tractuson nagyobb és kisebb Szabák a Palotákkal, és a Szegelet Bástyákban lévő házakkal edgyütt tíz házak vagyis annyi Szabák vagynak, mellyek bólt hajtásos házak ki vévén az ovalis figurájú Nagy Palotát, és a mellett lévő iro házat mellyek Stokaturásosok [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13–4].

stukatúrázott gipszvakolattal bevont; fäcut cu stucaturä; stuckiert. 1743: A nagy stukatúrázott háznak újolag kel meg vakolva, s simítva lenni, az négy felső egy rendiben lévő bóltos Házak(nak) pedig nem szükség egészen újonnan való vaklás (!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.].

stukatúráztat gipszvakolattal bevonat; a pune pe cineva să execute stucatura; stuckieren lassen. 1743: Az épületnek, a szőlő felől való részében egy Újj szegelet Bástyá rakatik fel a fundamento, melynek az alsó része bóltos, a felső része pedig Stukaturás leszen ezen felső házat magam akarom stukatúráztatni [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

stukatúráztatik gipszvakolattal bevonatik; a fi acoperit cu stucaturä; stuckiert werden. 1777: Az el adás után, a' házak renováltattak, Stakaturázattak, meg sendellyeztettek, kívül belől meg vakoltattak [Dés; Ks 79. 29. 263].

stukatúrdrót gipszvakolat-díszítéshez használt drót; sirmá folosítá la executarea stucaturii; Draht für Stuckarbeit. 1826: Stacatur drot egy karikába [Szentdemeter U; Told. 41].

stukatúrgerendely gipszvakolathoz használt gerenda; grindă pentru stucaturä; Balken für Stukkatur. 1805: Az Nappali Ház Stakatur Gerendejek [A.jára TA; Blt 9].

stukatúrszeg gipszvakolathoz használt szeg; cui pentru stucaturä; Nagel für Stuckarbeit. 1794: Stakatur Szeg [Zentelke K; CU]. 1832: Egy fél vékányi stakatur szeg [Sáromberke MT; TSb 26]. 1844: 22 ezer stakatur szegért 72 Rf. 36 xr [Born. F. IIIb].

stupidus ostoba; stupid; dumm; stupid. 1653: még más tragodiájok is telék el ezeknek az atyafiaknak, mikoron irnának 1595-k esztendőben, jöllehet nem a szombatolás miatt vala az, hanem más csúfos és stpidus dolog vala a mit indítottak vala akkor | Die 11 sept. a kádárhöz hordót vittem szekeren; szolgám nem volt, magam hajtottam a lovat, és a bástyának a patak felől való szegeletinél elesett a ló velem — a nyerges; úgy esém az árokba, hogy Isten miatt higytem a nyakam ki nem törék, a balkezemet esztendeig nem vihettam a fejemhez, úgy megromlottam vala. Még sem csinálják meg a stupidus emberek az útát mind e mai napig is [ETA I, 30, 152 NSz].

sture (bánya mellett levő) rakodóhely, buktató; şturț, loc de descărcare; Sturz, Ausladeplatz. 1756 k.: Minden Ba-

nyász ugj, és olyan helyre igyekezzék hánni a Bányákból ki hordott romlást, hogy azzal Sturtzakat, utakat, réteket és Stompak(na)k árkaikat be ne töltsen, mert különben azokat corrigálni, és a' kárt meg fizetni tartozzék [Bor. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

suba palástszerű télikabát, bunda; subá; Schafpelz, Pelzmantel. 1525/1560: swbam scharlat legamus filie nostre Barbare [Héderfája KK; TelO II, 452 Barabássy Lénárt erd. alvajda végr.]. 1551: egy subath egy mentet hattam hog el hozon az en zolgam K azzonionak (!) [Kv; BesztLt 38]. 1570: Ferenc deak kezéhez attonk l suba zöldel belöt [Kv; TJK III/2.8b]. 1572: Anna Pokos Peterne ... hallotta aztis fodor ferenchnetwl hogi egy Swbatis fl. 12 veot volt az vranak, Aran gywreoketis chinaltatot neky [Kv; TJK III/3. 21]. 1585: swbatis attak volt Erete^a azzony embernek valot az felesége borbala azzony vysele megh az subat [Zutor K; Ks 42. B. 9. — "Jószágért"]. 1595: Boczkai W. szolgait, Nagy Istánt ötöd magauál, Subakat vittek az Wroknak: Thordaig vitte 4 loúal Mattes Seüffner f l [Kv; Szám. 6/XVIIa. 311 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Balassy Palne orsolja azzony valya eleotteonk minth vy hazas emberek eölelgette chykolgatta es Subajaban takargatta [Kv; TJK V/1. 238]. 1635: en mondek, ne meny be Peter az uduaromra, mert nehezen hozod ki az subat [Mv; MvLt 291. 41b]. 1645: uagio(n) Ura(m) ennekem Nuztal bellet is Subam az ky meg nem uolt Gyergyóban [Gysz; LLt]. 1677: Küldött Asz(onyun)k eö Naga egy suba ala valo rokanyakbol es farbol álló bellest [PatN 13a]. 1787: Egy viselő boroszlány szín Materiálbol való Suba [Kvh; HSzjP]. — L. még BTN² 433; TML II, 450.

Vö. az *atlac*-, *bársorny*-, *kamuka*-, *kis*-, *nyest*- és *skarlátsuba* címszóval.

Szn. 1550: Suba Miklos. Suba benedek [Nagymon Sz; BesztLt 2]. 1592: Suba Miklos [Dés; DLt 235] | Suba Miklos jb [Kozárvár SzD; i.h.]. 1614: Suba Janos jb. Suba Miklos jb [Geges MT; BethU 64]. 1666/1681: Suba Janos [Vh; VhU 220]. 1687 k.: Suba Mihály [Geges MT; MMatr. 174]. 1871: Suba Lajos [Kv; ACJk IV 79]. 1882: Suba Károly [i.h. 132].

Szk: *fekete* ~. 1644: hoztak vala Egi roka hattal berleot fekete subat, Egi hozzu granat dolmant [Mv; MvLt 291. 429a] * *felső* ~. 1570: Kyrál Matthe ... valya Zeoch Demeter Egy lngbe volt ... cypellvs lababan, Egy fel-sew Swba rayta palast Es haljaden feowel volt [Kv; TJK III/2. 81] * *gyöngyös prémes* ~. 1608/1610: Toldalaj Frusjnnanak az vyselő Gjóngjos partajat, es Egi kjs parta eöüet Egi kis Fekete Gjóngjos premes Subajat, Egi teörkeses kys Aranj Geörejti, Egi Elo Ruhajati Orsyk (!) Hagja [M.gyerőmonostor K; JHbK XLVII/49] * *hosszú* ~. 1634: Hoszszu Suba mallal bellet, Szederjes tafota Arany peremes [Kv; JHbK XVII. 15] * *kurta* ~. 1823–1830: meg érkezünk az Ötsém szállására az Ötsém pedig az Ház Ajtoja mellett ült igen falusi öltözetben, kötött hoszszu fel tekerő nyakravaloval, hátán egy odavalo kurta Suba [FogEK 461] * *lengyel* ~. 1655: Egy lengyel kis suba fekete virágos barsonj pegemet mallal bellet [Kv; RDL I. 29] * *muszka* ~. 1581: Három muszkva suba vagyón, egyik fejér priska börről bérlett, másik veres mohar, harmadik csemelet [SzO IV, 76] * *veres* ~. 1573: Marton Borbel Balint Inassa vallia ... Gruz peter Be Megien az hazba egi veres Swbaba leo ky [Kv; TJK III/3. 306].

subafa bot; bitá; Stock. 1633: Zalkay Mathe monda Zanto Martonnak, megh mo(n)dam en te neked sogor hogy ez utanis kj kell neked ebből az hazbol menned, monda arra Zanto Marto(n): Inkab megh vernem az en fejemet az suba fauall, es az tűzbe takarnam hogi sem kj mennek belőle [Mv; MvLt 290. 112b].

subás subába öltözött; cu subá (pe el); mit Pelzmantel/ Schafpelz bekleidet. 1572: hogi ky tekintet volna az Ablakon latta hogi egy zeold Swbas Ember az dienes deak hazatwl eleh vgrót ... Es otth sokaig verte az zeold Swbas Kelement [Kv; TJK III/3. 39].

suber tolózár; zavor, şuber; Schubriegel, Schieber. 1852: A nappali ház Ajto Zárt levettem a Zárnak uj Subert tsináltam es fel szegeztem 2 Rf 20 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája].

suberpléh hamuelzáro lap; placă de închidere la cenuşar; Aschenschieber. 1852: Egy nagy Plattenes Kementzéhez Két Prodrerni 14" széles 10 és 9" magos 20" hoszu a nagy rennibe (!) egy suber plé [Kv; SLt Vegyes perir.].

subica kissuba; subitá; kleiner Schafpelz. 1529: Cui dedi pro expensis fl. octo ac pro dolman Swpicza caligis et calceis ac sartori quinque et denarios 90 [Vh; MNy XXXI, 125]. 1531: panum michi pro una supicza seu tunica parva purgama emere feci pro fl II 1/2 [Vh; DomH 112]. 1572 k.: Kys Myhal zolgalta barat Istwant zolgalatomert ados mynd Enye ydeigh fl 12 d 50, es 2 nadragh kysnycher, l fodor Jgler keccher swbyccha, ket lng ket gatya es egy szwr es egy sywegh [Kv; TJK III/3. 262f].

subica-ködmön felsőkabátfajta; un fel de haină (de iar-nă); Überrock. 1599: Laios. gergey Vizen. 11 Chuha. kedmend —/22. 285. Schubiza kedmend Steffen Schorsch. Vizen 493. Bellest 4/93. 163. Subicha kedmend 1/63 [Kv; Szám. 8/XIV 33 Hj]. 1630: Gondos Márton vizen magyar Orszagba Subicza keodment tt f—d 24 [Kv; i.h. 18b/IV 49].

subika kissuba; subitá; kleiner Schafpelz. XVIII. sz. v. Egy veres Subika Egy ramas Aszony Embernek valo Czima (!) [Borb.].

subláda fiók; sertar; Schublade | fiókos szekrény; comoda, dulap cu sertare; Schubkasten. 1592: Merai Tamasne Anna azzoni vallia az giermek megh jeoué, es azt monda, hogi az daika, Gergeli, es Tamas valami ewzsteot akar-nak volt memi, de hogi eo be ment, mingiart az súp ladaba reitettek [Kv; TJK V/1. 244]. 1595: Nyitattam és vettem le az zaart, az Tanacz hazban, az Aztal Súbla Daiarol, mely mellet Kiraly Biro W. ül, Attam az Nyitástól d 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 23 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1672: Az poharszeken valo munka es az Almariumom (!) ket supla-dákkal (!) reitkel valo munkamat magam karaval tudom három forintra [Kv; ACJk 56b]. 1789: a' Néhai Vladár Familiája Czimere vagyón szép Czirádáson kirakva. Ennek belso oldalán vagyón 28. ki huzo Fijok vagyis Supláda [Mv; ConscrAp. 42–3]. 1810: Egy Záros Kommod három Sub ládákkal [Mv; DLev. 2. XIXA].

Szk: *fejér* ~. 1634: Ezeken kwuwl valami Araniam, mind massaban, s mind vertwl, és Tallerom ... Templomba

valo eolteozetek, ezkeozok lesznek ... kiknek az ioua egy vasas lapos ladaban, es egy kis szepetben, es ket feyer sup ladakban vadnak, es szekrenymben mindeneket hagiok az Varosban Colos uaratt leueo el romlott Temploznak epwletire [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.] * *kihúzó* ~. 1789: a' Nagy Patika Házban lévő Fiokos Stellásik(na)k also részében lévő ki huzo Supládákban talaltattak az alább irt rendel Specificált Materialék [Mv; ConscrAp. 74] * *záros* ~. 1811: A Palotán Zöldre festett pohár-Szék, alatta lévő és két felé Nyilo Záros Subládával, vagyon rajta két Zár, egy kolcsal járó [Köboldogfva H; Born. Vegyes 4/34].

subládájú fiókos; cu sertare; mit Schubladen. 1819: egy régi romladozott három subladaju diofával kirakatt kaszten [Baca SzD; Tsb 6]. 1827: Az aszszonyom léányát én költöztettem által az ökor számonon, és vittem egy 3. subládájú Záros ujj kaszten [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 18 Milik Márton (49) zs vall.].

subládás fiókos; cu sertare; mit Schubladen. 1657: Vagyon harmadik asztal subladás [Kv; ACLev.]. 1662: Vagyon egy Záros fias asztal Vagyon harmadik asztal supládás [Kv; SzCLev.]. 1802: Mahoni fábol valo 3 Schubládás Commod [Mv; TGsz 52]. 1819: egy veres festékes két supládás kaszten [Kv; Pk 3].

subrigli tolózár; zävor; Schubriegel. 1794: A Pitvar ajtajára valo Sarkok 's bé vono és Subrigli [Déva; Ks 73. IV 10]. 1810: boros pintze ujj derék ajto, Felső és also suprilikkel (!) edgyütt, mely ajto vagyon vastag csere fa Szemöldökök között [Doboka; Ks 76 Conscr. 28]. 1845: Az lo ablak salongatterinek hibazik egy also subriglije az also szármának egy darab ráma fája [Vajdasztván MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy. 1849: két felé nyilo kapu kemény vas sarkakan forgo supriglékkel, — és bé záró kemény vas reteszszel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1852: A Téli Ablakhoz egy uj Supriglit tsináltam és a másikhoz uj Klobnit és a többit meg reperálgattam l Rf 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája]. 1858: (A szoba) utzára nyilo ablakán lévő külső és belső ablaktokok és szárnayak szükséges vasozással, horgoloval, két schubriglivel, tvegekkel ellátva [Mv; Tsb 39].

L. még a *vas-subrigli* címszót.

Szk: alsó ~. 1852: Az Istáló Ajto Zart meg reperáltam A Bal fligelre egy uj supriglit Stráiplevel égyütt tsináltam, és az also Supriglinek uj Studlit és felvertem 7 Rf 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája].

sudarc kopár hely; loc/terem lipsit de vegetatie; wüste/ode Gegend. 1797: Kis Völgy Sorka alatt egy Sudarcz [Körispatak U; EHA].

sug l. sukk

süg l. halkan mond vmit; a sopti; flüstern. 1585: Zilassy Mihaly vallia Ezten hetfeon p(rae)dicatoria Valank Grusz Jstua(n) suga Zabo Georgnek, oztan kerde(m) myert sugh, Monda Zabo Georg en azt hize(m) hogy az zeoleo osztasra Monda Zabo esmeg, Nem Jo volna illienkor hinya hane(m) az eleót valo Estwe [Kv; Tjk IV/1. 436]. 1598: Kadar Ger-

gely vallya mikor aggyon akarta volna eotnj Pazthor Jstwan Baka Ferenczet vezteg eoleo helyeben, en ragadam megh Paztor Jstwan, es nem hagyam eotnj, hanem megh gonozt mondek neky hogy azt chelekedy, annak eleotte penigh latam hogy Nehez Mathyas swga Baka Ferencznek [Kv; Tjk V/1. 254]. 1618: En rend szerént mind előadtam őket,^a és oztan felállá^b, hogy eljöjön, s fennállva süga az kajmekámnak, de mit, én nem tudom [BTN² 146. ^aA leveleket. ^bKamuti Farkas]. 1710: a komornyikját szólítván, suga neki, ki is bemenvén más házban, egy szép gyöngyházzal rakott polhákot s egynehány tallért kihozván, a katonának a gróf nevével odaadja [CsH 102]. 1710 k.: a fennemlített ellenségeiről^c nem szükség írnom, többet sügtak másoknak, mintsem kiáltottak magok | Beldi ott a tanácsurak közt az asztalnál ülven, és én nem messze háta megett, szólta és süga: Ne nyessd felettébb, mert a legjobbbaroid vesznek el miatta [BÖn. 678, 694. — ^aBéldi Pálnak]. 1752: ő az Aszszonyhoz hajla és öszve Sugának, de mit Sugtok nem tudom [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. 1783: Beresztelkén bé mentek egy Házhoz holottis pálinkát idtak, ők ugyan azt sügták az Gazda Aszszonyak hogy mongya hogy nintsen több Pálinka [Faragó K; GyL. Blága Thodor (40) jb vall.]. 1798: Müllemé Sugván edgyetis másitis a Férjének Delucio Legénye ellen öttött Czipo Hátu Cserebogarnak Compellázta a férje előtt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Szk: ~va mond. 1655: nekem Kobzos Jstván sugva mon-dotta, hogy Joo János vet volna el, es az Tanács ház előttis ezzel iterála, hogy méghe megis sebhették az Oláhokat [Kv; CartTr II. 889 Mich. Csepreghi (53) vall.]. * *~va szól.* 1584: Anna Meray Eotueos Thamasne vallia Ez Zabo Cato ... noha eo oda fel wolt az Zeoleovegin, my penig ith alath de amyth iat alat zolottunk mind iol hallotta, ha sugva zolottunkis [Kv; Tjk IV/1. 220] * *alattomban* ~. 1778: mint egy ittasotskán mondotta ezeket alattomba sügva [KLev.]. * *egymásnak* ~. 1591: Vyuari Balasne, Cathalin vallia Egikor egi feketé beli Inas is jeot vala oda, es egymasnak sugnak vala [Kv; Tjk V/1. 180] * *fülébe* ~. 1710: egy Protocarus nevű spanyol cardinal addig süga a király fülében, hogy új testámentumot tétete [CsH 314]. 1710 k.: amit Ádámított fogva minden atyák a gyermekeknek fülökbe sügtak az Istenről és a teremtséről, nem hijába-valóság, hanem elhitelre méltó [BÖn. 428]. 1776: Vallya meg a Tanu, Kivált midőn az hitlésre fel állott a' Kis Aszszony ki mit mondott ő Ngának, és fülében mit sugott [Nsz; GyL. hiv.].

2. sugalmaz; a sugera; einflüstern, inspirieren. 1710 k.: Radnótról írt akkor a fejedelem, mikor nekem sügött a lélek [BÖn. 689]. 1886: Összesen 4 estély lesz, s te mindjárt az elsőn adnál egy olyan szép meleg lirai költeményt, amelyeket süg neked jókedvében a Jézus [PLev. 128 Petelei István Jakab Ödönhoz].

sugallás sugalmazás; sugerare; Suggestion, Eingebung. 1657: Consuláltam hiteles jóakaróimat, kik azt tanács-lák, ne vonjam el magam szolgálatajokból, mind az közjóra nézve, mind pedig hogy gonoszakaróimnak sugallásokat ne erősítem hozzájuk megidegenedtségemnek mutatásával [KernÖn. 306]. 1710 k.: Csudálatos szózat vagy sugallás által a te dücsőséges jelenésedről nekem hírt adál [Blm. 1005]. 1754: némelly Grátiát kapdosni kíváno emberek sugallásból kentelenítettnek kalákázni [Gernyeszeg MT; TGsz]. 1786: Veres Márton Uramot szobol melyik támatta meg, micsoda káromlásoknak nemeivel illette, Mitsoda

motskos Szokkal ruházta, melyiknek a Sugarlásából (!) [Torda; KW].

Szk: *titkos* ~. 1710 k.: Némely^a pedig az ördög titkos sugallási által egyenesen csak a lélekhez megyen, úgy tetszik, a testnek híre nélkül, de ez ritkább dolog [BÖN. 471. — "Ti. kísértés].

sugalló sugalmazó; care sugerează; Einflüsterer, Inspirator. 1671: méltóztassék az mi kegyelmes urunk ő nagysága méltóságos elméjét arra bírni, helyt nem adván az ilyen és hasonló alkalmatlanságoknak sugallóinak, méltóztassék ő nagysága bennünket egész natioúl elébbi alkalmatosságunkban és szabadságunkban megtartani [TML V, 547 a nsz-i tanács Teleki Mihályhoz].

sugár I. *mn* I. nyúlánk, karcsú; zvelt, şugar; hochgewachsen, schlank. 1767: Raffael Mariának le írása ... hajadon Leány magos szál és vékony sugár termetű hosszú ábrázatu, nagyon himlő helyes, kék szemő hoszsú orrú [Szancsal KK; Mk Jo. Mezey jur. ass. kezével]. 1800: Csik Delnei Nagy István sugár termetű | Vaszi Halmás sugár testű, barnaszeg [DLT nyomt. kl]. 1802: Bobis Gyurka közép sugar termetű | Püskókán luon magos sugar termetű [DLT ua.]. 1806: Koptyik Luputz valami 44. Eszten-dős ... kised sugár Termetű [DLT 730 ua.]. 1815: Ezen Levelünket mutató Nemes Személy Domokos Miklós Termete Magos Sugár Ábrázata kitsiny kerekded [Torda; TLt 1237].

Szn. 1602: Sugár András szab. [Köpec Hsz; SzO V, 214]. 1614: Sugar Istva(n) zs. Sugar Imreh szolgál [Szentimre Cs; BethU 451] | Sugar Janos jb [Bardócfa U; i.h. 101]. 1615: Sugar Gergely [Szentimre Cs; LLt]. 1627: Sugar Janos col. [Bardócfa U; UszL IV 116]. 1810: Bontzidai Sugár János [DLT 554 nyomt. kl].

2. hosszú; lung şi subţire; lang und dünn. 1636: már találtatnék benne a' félé Sugar Szaru fanak való fák [Mikefva KK; EHA]. 1780: Láttam egy hajnalban Nagy Falusi Lovász Josit egy meg terheltetett Lovat ki menni az udvarból, lévén a Lovon egy nagy iszák tele, az ölben pedig egy szép Sugar Flinta [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.]. 1807: Barna szőrű hegyes Fülű, sugár Farka mintegy 7. Esztendő paripa Lo [DLT 81 nyomt. kl]. 1809: sugár hegy (!) hátrafelé álló szarvu daru szőrű [DLT 275 ua. — "Ti. ökör]. 1815: Ökör fakos kék fenn álló sugár szarvu [DLT 862 ua.].

3. magas; înalt; hoch. 1841: hogy azon betesebb fane-mibe is a' Mlgos Udvar szükségét ne szenvedjen meg kívántatik az, hogy a' Nyilak le vágatásakor a meg hagyando mag fák ha lehet mindég cserefa 's tsak annak nem léteben sugár bükk vagy gyertyán fa legyen [Gyalakuta MT; EHA]. 1866: Kis Mihály Fazakas legény remekét bé mutatja meg vizsgálás véget 3. a Korsó. Kisé sugár bütetése (!) 10 x [ZFaz.]. 1879: (Róza) a Marosi apróságok között úgy nézett ki, mint egy ékesen viragos, sugár almafa a csihánybokrok között [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. egyenes; drept şi subţire; gerade. 1806: Ostyinár Gli-gor ... hoszsú sugar orru [DLT 547 nyomt. kl].

5. hajlékony; suplu; biegsam, gelenkig. 1619: Mostani postscriptába írt volt Felséged kegyelmesen két ratiót; egyik, hogy azmely szabályával eddig az ideig az német nemzetség az hatalmas muzulmán császár ellen hada-<ko>-zott, azon szabályát Isten után most Felséged örökösön visszafordította az németre az muzulmán nemzet mellett;

másikat, hogy azmely sugár szárnyával azmely madár más csapkodott, azt is Isten után úgy kiszaggatta, hogy könnyebb tolla nélkül megfogni [BTN² 363].

6. jól sikerült, fényes; reuşit, strălucit; gelungen, glänzend. 1806: dél előtt nem a leg fajnabb ember voltam egy Sugar Repetitiot mondtam s egy Letzkét az Antiquitásból [Dés; KMN 337]. 1807: délután sovány voltam ... 7 után elmondtam egy sugár Letzkét azután 8zig játszódtam [Dés; KMN 361].

7. 1623: Hallottam azt magatol Kathatol hogi mo(n)dotta hogi eő soha ne(m) kostolt job farkat az Bene Janos farka-nal, mert oly szep sugar az hogi eő soha ne(m) tugia ha az szaja keuaniae uagi az picziaja [Mv; MvLt 290. 32b].

◊ An. 1757: Egi par: Szugár, a másik Tempe, kikek buta Szarvuak, 5 esz(ten)dösök (örök) [Pusztaszatmiklós K; Berz. 3. 1/9] | Sugár (ökor) [Somkerék SzD; i.h.]. 1799: egy Sugar nevű ökor [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. XIX. sz.: Sugar (bivalytinó) [Szentk.]. 1801: Sugár (ökor) [Sztrezakercesora F; TL] | Sugár (tulok) [F.szócs SzD; CU]. 1823: A Szilaj és Sugar 9 Eszt. Szürke ökör [Mezőméses TA; HG Mara lev.]. 1834: Sugar (ökörtulok) [Mezőkapus TA; Berz. 20]. 1845: Vettem két barna ökört neveik Sugar és Szilaj [Dés; KvNJ 19]. 1851: Pár-ökörök: Szilaj — Sugar. Sugar — Pajkos [Mocs K; HG. Eszterházi perek] | két tulok ökor: Súcar és Csendes [Erdősztygyörgy MT; Tsb 34].

◊ Hn. 1760: Sugar Fiok tanorokjában (k) [Szentimre Cs; EHA]. 1770: a Sugar földben (sz) [Vista K; KHn 271].

II. *fn* I. napsugar; rază de soare; Sonnenstrahl. 1811: Apolló serkeny-fel már nyugodalmadból Tekints vidám szemmel le Árokalyára; 'S Birtokos Urára annak 's Asz-szonyára, Hány sugárod, annyi áldás szivárogjon, A' Tél, Tavasz, Nyár Ősz hasznokra forogjon [ÁrÉ 117].

2. kényes belső szélessége; dimensiunea interioară a hornului; Innen-/lichteWeite des Schornsteins. 1726: Ezen egész épületen vagyon édjg kényeny, a' nagy ház, és a' kis ház s oldal bót fala szegeletib(en) ragasztva, melynek Sugarára jó, külömb(en) vakolást kíván, a' Sátorának édjg darabja le omlott [Ne; DobLev. I/124].

3. árny világosság; lumină; Helle, Licht. 1753/1781: Tudom azt is hogy fel serdült Kön Miklos ur nem tudom mi októl viseltetvén a Tutor urat kéntelenítettett oda hagy-ni, és Rákotzi Ferentz mellé menni Gavarleriara (!) a Tutor a Jozságot birta ... a Jozságból bort buzát distrahalt, a jövedelmet maga el rakta, és mikor az homályt a kívánt nap sugára el üzte, és a bekkesség a Magyarok és a Császár között voltáképpen consum(m)álodott volna, mikor be lé-pett volna Al Gyógyra az kastélynak pusztá kőfalait találta [Algyógy H; JHb LXXI/3. 197].

sugárágyú ágyúfajta; un fel de tun (cu țeavă lungă); Art Geschütz/Kanone. 1656: job kezre vagyon egy hoszu sugar algyu, melinek vasas tengellje kúpú vas panthos vasas kereke vasas agia egyeb hozza tartozo pertinentiaival együt megh vagyon [Fog., UF II, 156].

sugáregyenes szálegyenes; drept ca luminarea; kerzen-gerade. 1829: Szathmár Vármegyei Thotfalusi Földvári Ignatz vékony Sugar egyenes termetű, gesztenye Szin haju szókott el kék kurtá poszto Réklibe [Kv; DLT 9].

sugárlábú karcsú lábú; cu picioare subţire; mit schlan-ken Beinen. 1789: Az edgyik kanczát ... Sugar Lábnak,

fenn költ Nyakunak, és kurta ritka szürke farkunak describálja [Dés; DLT].

sugárocška elég jól sikerült/fényes; destul de reușit/strălucit; ziemlich gut gelungen, glänzend. 1806: dél előtt jól ment a dolog, délután is estvíg akkor sugárotska Letzkét mondtam [Dés; KMN 174].

sugároz napsugárral megvilágít; a inunda cu raze/lumină, Strahlen werfen, strahlen. 1811: Közelitt az áldott Nap, látom a' jelit, Sugározza a' szent Hegynek tulsó felit [ÁrÉ 120].

sugártarack (hosszú csövű) tábori löveg; sugatā, tun-obuzier; Feldhaubitze (mit langem Rohr). 1632: Ugian ott egy hozzu sugar taraczk hatt masas, mas fel fontos goliobi-su, Maylat cimere es neuc alatt ualo edgik kereke vasas, masik uasatlan [Fog.; UF I, 135].

sugárvevő hajlékony vessző; nuia; biegsame Rute. XVIII. sz. eleje: Az lovat hosszu kötéllel urokkal kel ki fogni a Menesbűl, és az kötelet bal felől kell ejteni, őtt vagy hat ember fogja, kívül fordulva a kötél végét; item egy ember sugár vesszővel allyon utanna inditsa meg a kötelet ne huzzák hanem fussanak utána egyet fordulván [JHb 17/10 lótarási ut.].

sugárzás nap tündöklése; razele soarelui; Strahlung der Sonne. 1754: az üdö volt olyan tállyban, hogy az nap nem láczott, sem pedig sugárzása soholt nem tetzett, egészen bé nem sütétedett [MNY XXXVIII, 306].

sugás sekély, de sebes folyású víz partja; teren la marginea sugăului; Ufer eines seichten aber raschfließenden Wassers. Hn. 1719: Sugas nevű helyben (k) [Szentmihály Cs; EHA].

súgás sugdosás; șoptire; Zuflüsterung. 1710 k.: Olyan hirt csinálnak magok magoknak, hogy Béldin és az én feleségem egynéhány száz tolvajt fogadott, hogy ott Vicében felmészárolják őket a lakadalomban. A szegény nyomorú fejedelem elhitte; más, valakinek esze volt, nevette; de elég az, hogy mű a fogságban alig hogy el nem veszünk miatta. Ezt, mint az én fülembé való súgás és vashaverés alkalmatosságait és indítóit meg kellett írnom [BÖn. 687].

súg-búg titokban sugdolózik; a șușoti; tuscheln. 1710: Haller István ... titkon súg-búg mindenikkel, a kurucok jószáigal kínálja őket [CsH 426]. 1710 k.: jusson eszetekbe, anno 1674. együtt súgtak-búgtak, sőt ez a rendtartások: mikor Béldi nyárbán Bodonban, Radnótra az udvarhoz jó, emez akkor szent-miklósi derekasabb majorkodása mellől elmégyen Zabolára, hogy ha emennek nyavalyája lenne, mindjárt: kard ki kard! [BÖn. 675]. 1780: éjtzakának idején gyertya világna is Sokszor láttam hogy tractált Cserei Uram az öreg aszszonyal, koltsárral együtt Sugtak bugtak [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.]. 1799: az uton mindéig edgyütt sugtak bugtak Szemem láttara szakadatlanul tsokolodtanak [Dés; DLT].

Sz. 1680 k./1715 k.: Nem minden fal mellett hasznos sugni bugni Két ajkon tul titok számyon szokott jární [Rosnyai, HorTurc. 180].

sugdos halkan mond; a șopti/șușoti ceva; flüstern. 1879: Czakó Józsi ... nagy rejtelmesen, nagy sugdosva tudakozó-

dik tőlem, hogy vajon lenne-e valami alapja azon vélekedésnek, melyet Ödönről hallott vala [PLEv. 55 Petelei István Jakab Ödönhöz].

sugdosódik suttogva beszélget; a (tot) șușoti; flüstern. 1823: sugdasodván [KLEv.].

súghat halkan mondhat vmit; a putea șopti ceva; flüstern können. 1751: Szegény Bartos öreg Apánk Néked valamit mondanánk Mi Angyali látást látánk Es igen nagy jó hirt hallánk Kit te talán nem értettél Vénsegtől meg süketültél Néked mi azt meg mondanok Ha fűledbe sughatnok [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék].

sugó sekély, de sebes folyású szakasz a patakon; sugău; Abschnitt eines Baches mit seichtem, aber raschem Lauf | a patak ezen szakasza melletti terület; teren la marginea sugău; Gebiet neben diesem Abschnitt des Baches. 1597: az feől hidtol fogwa ala az Swgho oldalán altal Medenczes kwt lapossara az mely weölgy ki megyen Atthia felol az firtos gypwire [Firtosvárálja U]. 1600: Azt hagyja oza(n) Telegdi Mihály, hogy hat colni^a meriek az sugot, hogy ne archo(n) az eő molnanak [UszT 15/269 Barra Mathe (60) Zabod Zekely vall. — ^aÉrtsd: ölnyre]. 1728: A hol regen a hajo járt attol fogva Sugo Szegéig Illyefalvi Szentegj haze [Illyefva Hsz]. 1756: (A) viznek sugoját sohult nem observaltuk, hanem igen igen lassu folyását találtattak sugo formák melyek éppen nem mondathatnak sugónak mivel iszoppal tele [Kanta Hsz; HSzJP]. 1760: azon Sugo vagyis ugronban levő malom Divattyában léssen [Etéd U; NkF]. 1774: Ötödszer mentünk az Sugoba [Mezőbánd MT; Berz. 18. 6].

Hn. 1462: supra vadum Swgorew vocatum [Pálfa U; Barabás, SzO 98]. 1540: a Sugoba [Kide K; BHn 85]. 1649: Az Sugo padon (sz) [Lőrincfa MT]. 1653: az Sugo Bozza vize fele valo be fwggeo Erdei [Bodza Hsz]. 1665: Az Sugoban (sz) [Vaja MT]. 1694: a Sugoban egy kurta föld [Mezőbánd MT]. 1699: a falu vegin Sugo n. h.-ben (sz) [Jákótelke K; KHn 38]. 1713: In loco Sugo hegy vocato (e) [Bányabükk TA]. 1724: az Sugoban az Samsondi utban (sz) [Mezőbánd MT]. 1730: Az Sugoban az Süket Péter Gattjánal (sz) [uo.]. 1746: Sugoban (k) [Telegdibacon Hsz]. 1750: A Sugoban a Verőfényben-(sz). A Sugoban az Eszken (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1751: a' Dálnoki Réten Sujgo nevű széna fűvet el vették [Altörja Hsz; BLEv.]. 1763: a Sugon aloll (sz) [Jákótelke K; KHn 39] | A Sugoban (sz) [Felső SzD]. 1773: Sugo Kapuja n. h.-ben (sz) [Szárhely Cs]. 1786: a' Sugo talakban egy darab Tos haszontalan helyly [Mezőbánd MT; TSb 51]. 1800: a Sugo n. h.-en (sz) [Kide K; BHn 96]. 1835: A felső sugonál (k) [Bodza Hsz]. 1837: Sugo pataka [Mv; MvLev.]. 1846: Sugo bértzi [Székelypálfa U].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sugó 1. diákny felettelteskor sugással segítő társ; elev care șoptește/suflă cuiva răspunsul; bei der Beantwortung vorsagender Schüler. 1870 k./1914: Sugó: kikerdezések alkalmával a feleletben megrekedteken sugással segítő társ [MvÉrt. 45].

2. suttogva beszélő; șoptitor; flüsternd redender. Szn. 1551: Sugo Mihály [Angyalos Hsz; HSzJP].

sugóforma sugószerű, sekély, de sebes folyású szakasz a patakon; asemenea unui sugău; Abschnitt des Baches mit

seichtem, aber raschem Lauf. 1756: (A) viznek sugóját so-hult nem observaltuk, hanem találtattok sugo formák, melyek éppen nem mondhatnak sugonak mivel iszoppal tele [Kanta Hsz; HSzjP].

sugói a Sugó nevű helyben levő; care se află în porțiunea de hotar numit Sugó; im Ort namens Sugó liegend. 1826: A' Sugoi v(agy) Nap Nyugoti Forduloban [Jákótelke K; EHA].

sugubgyina bírság; sugubină; Geldstrafe. 1761: mihent a' kortsoma házhoz érkezett Blidár Vaszali az ajtob(an) Lup Vaszali a haját meg ragadván a' földre huzta és kiáltotta Lup Togyika hogy üssétek öljetek meg mert vagyon még egy tehenünk meg fizethetjük a' Sugubgyináját [Ilyésfva Sz; BfR 45/9 Horvát Juon (30) zs vall.].

suhad l. suvad

suhanc karcsú; zvelt, şugar; schlank. 1811: Maga Bakos András, Jo közepes természetű nem kövér, inkább suhantz, nyalka katzéros lépésű, fejét kevésé fenn hordozó [DLt 339 nyomt. kl].

suhancár karcsú; zvelt, şugar; schlank. 1801: Szakáts László Háromszéki Szotyori, mint egy 22 esztendő s suhantzár természetű, 5. lányi, 4. ujnyi és 1. linea magosságú [DLt nyomt. kl]. 1812: Krisán Mária 22. Esztendő, közép szerű, vékony suhantzár testi alkotású, hosszúkö szároz ábrázatu [DLt 225 ua.]. 1821: Májlát János Uj Paraszt szörnyű barna színű, suhantzár természetű [DLt ua.]. 1846: Jo-va Juon 37 éves suhantzár természetű [DLt 147 ua.].

suhar I. *fn* kopár terület; loc/teren lipsit de vegetație; öde/wüste Gegend. 1775: Szántó Földek A Tizedes ne-vű helyb(en) az Eszakra való vége a' Biro jus heve-rőib(en) álló Suhárab(an) ütköznek [Berec prédiüm^a U; EHA. — "A szerk. nem tudja helyhez kötni] | Az Hollo-ványb(an) egy delig jaro Suhor [Karácsonfva U; EHA] | A Temetőn aloll az oldalb(an) egy heverő roszt Suhór. A Nagy Völgy búttájénél egy heverő hitván Suhór [Oklánd U; Mk]. 1825: Ezen kaszáló nagyon sovány Suhár [Moha NK; SzentkZs].

Szk: kaszáló ~. 1825: Egy Kaszalo Suhar vagyon a két ut között nap nyugoti vége egy Patakba állmég | A két Arok köze nevű helyenn vagion egy sovány kaszalo suhar az Eszaki és Deli vegei egy egy Patakba állanakmeg [Moha NK; SzentkZs] * **szántó** ~. 1775: Az Ördögös To alatt egy heverő Pallag vici(nusa) belől Orbán János Jobb(ágy) Szanto Suhara [Oklánd U; Mk].

II. mn kopár; deşert, lipsit de vegetație; wüst, kahl. 1825: Az Agyagos tetőnn vagion egy Suhar kaszáló szom-szédja Nap nyugotrol és Délrol egy magos Borozda [Nagy-moha NK; EHA].

suharc I. *fn* kopár kaszáló/legelő hely; fineață/pășune de calitate proastă; wüste/kahle Wiese/Weide. 1736: vagyon egy darab szántó föld ... Vicinus ... fellyel az Ur ő Nga Suharcza [Mogyorós MT; LLt Fasc. 135]. 1765: Kerek ály fején egy darab Suharcz [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1775: A Gyepű mellett egy roszt haszontalan Suhortz [Lo-kod U; EHA] | Ez^a is haszontalan roszt heverőb(en) allo Suhartz [Oklánd U; Mk. — "Ti. a föld]. 1797: Tul mindgyárt

az emlitet Sorkon felső Fülemerben egy Suhartz [Etéd U; EHA] | Hoszu ároknál egy darab Suharcz [Körispatak U; EHA]. 1807: az Erdő vicin(itásában) Sovány Suvarzt (!) [Mikháza MT; Sár.]. 1847: Almás üverben Suharcz és erdő [Kál MT; UnVJk 130].

Hn. 1732/1802: A nagy Magyarosban Suhartz (sz) [Nyá-rádgálfva MT; EHA]. 1760: Csaszártelekiben Suhartz nevű helyen (k) [Firtosmartonos U; EHA].

II. mn kopár; lipsit de vegetație; kahl, wüst. 1720: Ma-nás Patakban egy nagy darab Suharcz Parlag [LLt Fasc. 139]. 1745: Barot oldal nevű helyben Suharcz parlag vagyis marha legeltető hely vagyon [Nyomat MT; Sár.]. 1747: az Ujlaki Erdő ... vicinitasiban lévő Suhartz föld [Nyárádgálfva MT; Sár.]. 1774: az Ujlaki erdő vicinitásában lévő Suhartz parlag [Septér K; EHA]. 1779: az Ex-ponens(ne)k Aproság, Dib, Dáb Sovany, Suhartz, forrásos, haszontalan, észkos, örökes és zálogos Földek jutottak [Msz; Sár.]. 1793: Az Omlásban vagyon edgy nagy Suhartz föld mellynek a' két vége mivelletik a' közepe a' sovány-ság miat fel hagyatott [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIb/b. 16]. 1794: Egy nagy Suartz föld az O<m>lásb(an) a' két vége mivelletik a' közepe a' sovány-ság miatt nem [uo.; i.h. I. II. 22]. 1797: Kis Mezőbe egy roszt Suharcz Zabb föld [Bő-zódújfalú U; EHA]. 1834: Hegy elő nevezetű helyben egy darabotska Suhartz pallag kaszálója [Tarcsafva U; Pf].

suharcos kopár; lipsit de vegetație; kahl, wüst. 1768/1801: egy kis rövid suhartzos kopatzos szegeletetske [Ti-mafva U; Pf].

suharos kopár; lipsit de vegetație; wüst. 1765: azon Su-haros földet Jobbgyával fel szegette [Petek U; Hr 2/42].

suhatag gyorsan folyó víz; şugău; Bach mit raschem Lauf | az ilyen folyó mellett levő terület; teren la marginea şugăului; Gebiet neben einem solchen Bach. **Hn. 1740:** A Suhatag bértzin (sz) [Egrespatak Sz; EHA]. 1756: a Suha-tag (sz) [M. bikal K; KHn 70]. 1758: A Suhatalb(an) (sz). A Suhatag utyán (sz) [Egrespatak Sz; EHA].

suhó **Szn. 1682:** Suho Marton városi szolgál [Dés; Jk]. 1698: suho Martonne [Dés; Jk].

suhog I. (víz) csobog; a clipoci/susura/murmura; plăt-schern, glucksen. 1811: Két folyó viz suhog két oldala mel-lett^a [ArE 149. — "Az Elysiumnak].

2. (vessző) supog; a şuiera/plesni; schvirren, sausen. 1870 k/1914: Contrascrisa a kollegiumban a rend őre A hetvenes évekig a contra-szolgá volt a tanulók réme, mert megtörtént, hogy naponta 5–6, 8–10 alkalommal su-hogott kezében a székrerefektetett nebulók nadrágfenekén a hajlós nádvessző [MvÉrt. 8].

suhogás (mozgó test okozta) susogó/suhogó hang; şuiet, şuietat; rauschender/schwirrender Ton. 1745: hallék nagy suhogást Szabó Ferencz udvarán vagy háza táján, mintha tehenet fejtek volna semmit nem láthaték, sem embert, sem marhát, csak hallottam a suhogást^a [Körispatak U; Ethn. XXIV, 162 Oklándi Mihály (86) vacantiában levő unitarius praedicator vall. — "Boszorkánysággal gyanúsított asszony házára von. vall.] | mondek a feleségemnek „kelj fel, vigyázz ... boszorkány vagyon a házban”, osztán

bizony mindjárt hallám, hogy a kürtön kimene nagy suhogással [uo.; i.h. 161 Simén György (42) unitárius prédikátor ns vall.]. 1774: ezzer hallattam Suhagást és láttom hogy két versb(en) meg ütette egy Nehéz kapával egy versben az Vállát más versb(en) az karját [Szökefva KK; Ks 66. 45. 17c]. 1796: az Nemesek reánk löttek ugy, hogy az Serét mellettünk nagy Suhogással a' kertbe ment [Roskány H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1843: Egyszer álmomba valami Sohogást vészek észre, mire fejem fel tartván látom előttem állani Vak Bottyán Mihályt [Bágyon TA; KLev. Vintzellér Simon (70) vall.].

suhogó zúgó hangot hallató; víjlitör; mit rauschendem Ton. Hn. 1715: Suhogo (sz) [Szúv; EHA]. 1740: A' Suhagó végiben (k) [Gyerővásárhely K; EHA]. 1793: a Suhogóban (sz) [uo.; KHn 154]. 1803: a' Suhogo nevezetű helyb(en) (sz) [M.sáros KK; EHA].

sújt 1. üt; a lovi; schlagen. 1644: Nagy Iános Ismet ugi suita egy bottal. hogi fel döle Szima György [Mv; MvLt 291. 415b]. 1870 k./1914: Pufa: a lapdázásnak egy szilajabb módja, melyben egy a fal mellé állott csoportot a kívül álló csoport, több lapdával, ahol érte ott dobta, sújtotta [MvÉrt. 37].

Szk: földhöz ~. 1634: hallotta(m) Teglas Ferencznetol hogy otót ez az Annok az földhöz soytotta [Mv; MvLt 291. 7a]. 1638: az legenyis be ugrek az ajton, akkor iol megh Czapdosak egimast: az legenyit ugian az feoldhöz suita egiszer [Mv; i.h. 170b]. 1810: engemet egy bicskának elvétele miatt egynehányszor a hajamnál fogva a földhöz sújta [Szárhegy Cs; RSzF 274] * *nyakába* ~. 1663: Valóban bizony a nyakunkban sujtottak mindnyájunknak [TML II, 262 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

2. *red* ~ rámer/szab; a aplica cuiva; (Strafe) verflügen. 1845: a' Szabo Czéh Tagjai öszve gyülvén, 25 V Rforint büntetést kívántak réám sujtani 's rajtam zsarnokilag fel tsikorni, a' Gyűlés Terméből nem akartak ki eresztetni, mig azt rögtön le nem fizetem [Mv; Mv-i szabó cég iratai].

3. bűntet; a pedepsi; strafen. 1862: ádáz sorsom engem nös-nötlenséggel sujtott [Doboka; BetLt I Hodor Károly lev. — *T. felesége töle különváltan élt Kv-t].

sujtás zsinór; snur, szíret; Schnur | (vonalas) zsinórdísz; gáitan; Verschnürung, Soutache. 1643/1687 k.: Thuri Gergely Uram adott egy kék fejtővel fejez sujtással szőtt abroszt [Bergénye MT; MMatr. 335]. 1743: egy Viseltes Német Veres czafrag puszka takarostol Sujtással hánták meg [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1757: Egj rendbeli Slájer Patyalat ruha széles sujtással [Jobbágyfva MT; BáLlt 71]. 1762/1763: Gyöngj Szín Moor Szoknya rosa Szín Sujtással [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1797: Köntössei ezüst készülettel sínorosan, és sujtással, a' Dolmány és Nagyrag Fekete készülettel [Cege SzD; WassLt Conscr. 565–6]. 1802: Molnár Uramnak készítettem egy Mentét kék mellés posztobol Ot rend sujtással öt rend gombval [Déva; Ks 120. 101]. 1803: Vékony Len gyolts Keszenő kék sujtással bé sirítve [Harangláb KK; UNVJK 168]. 1823–1830: Dolmány az eleje és két ujja zsinórral, sujtás és ezüstgombokkal s pikkelyekkel ... felkészítve [FogE 64] | de ő mind arrol tudni nem akart, hogy én egész utazásomban a' szükséggel mennyit küzdöttem, hanem tsak számálta, hogy hány sing veres, és zöld poszto kell neki köntösnek, ahöz hány sing poszmánt, arany borítás, és sujtás [FogEK 464].

sujtásos zsinóros, zsinórral díszített; ímpodobit cu szíret; mit Schnüren verziert, verschnürt | vonalas díszítéses, sávós, csikos; värgat; gestreift. 1643 u./1770 k.: Vagyon egy vászon kendő sujtásos [Hesdát SzD; SzConscr. 183]. 1726: Egy sujtásos köteses három szél abrosz [Kv; Pk 6]. 1768: Egy fejer veress Sujtásos Tafota hoszszu Kantos, Kartonnal béllelve [Nsz; TGsz 51]. 1771: 3 Sing fejer sujtásos tafata előruhának à Dr 102 Hf 3 Den. 6 [Kv; Told. 56]. 1801: Egy Zöld Sujtásos Agy eleibe valo Filhang [Vargyas U; CsS].

Szk: ~ abrosz. 1643/1770 k.: Egy veres fejtős sujtásos abrosz [Sajószendrész SzD; SzConscr.] * ~ *atlaszköntös*. 1804: egy hollo Szín sujtásos virágos atlaz köntös [Koronka MT; Told. 19] * ~ *borító fátyol*. 1757: Egj fekete Sujtásos uj Borito fátyol [Jobbágyfva MT; BáLlt 71] * *ezüst-pántlika*. 1768: Vas színű sujtásos ezüst pantlika I [EMLT] * ~ *gomb*. 1628: Egj galleros Veres skarlat öregh arannias kaftannal bellet mente, tizenket sujtásos gombok rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1657: Vagion 12. bokor fekete szaras viseltes Sutasos gombok [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1810: viselt ő fejer réklit pampadur veress hajtokával, 's fejer gombokkal ... és pampadur veres sujtásos kitsin fejer gombokkal meg-rakott pantalon Nadragot [DLt 660 nyomt. kl] * ~ *gyolcskendő*. 1668: Egy bokor sujtásos gyolcz kendő [Mk Kapi György inv. 8] * ~ *kanavász*. 1798: 3 1/4 sing veres sujtásos kanavász Rhf I xr 27 3/4 [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4] * ~ *kreditor szoknya*. 1793: Egy Tüdő szén Sujtásos Creditor Szoknya [Mv; Told. 44a]. 1797: Egy sujtásos Zöld Kreditor Szoknya vállastol, a vállon arany poszmánt [Mv; i.h. 19] * ~ *lájbi*. 1791: szürke sujtásos moldon ujjas Leiblit fejer Gombokkal visel [DLt nyomt. kl] * ~ *matéria*. 1751: Egy darab kék sujtásos matéria [Kóród KK; Ks 20/X] * ~ *matrac*. 1794: Egy kék Sujtásos két Személre valo jó madrácz [Koscsd H; Ks 78. XVII. 6] * ~ *muszlin tászli*. 1788: Egy pár duplász sujtásos Musalin Tászli [Mv; Tsb 47] * ~ *pántlika fersing*. 1771: Mlgs G. Földvári Kristina számára vásároltatt Sujtásos pántlika fersing [Kv; Told. 56] * ~ *pántlika öv*. 1834: Egy Habos veres Sujtásos széles pántlika öv [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett ingóságainak lajstr.] * ~ *patyolat*. 1797: 2 sing fain sujtásos patyolat [Mv; BáLlt 71]. 1804: háló karszéli három sujtásos patyolattal gamérozva [Koronka MT; Told. 19] * ~ *patyolat abrosz*. 1803: Tekintetes Szegeði Ferentz Ur, és élete k. párja Tkts Bonyhai Rosália Aszszony Istenes buzgo indulatbol ajánlottanak a' Bodoni RfNs Eclanak, Ur asztalára egy Fejer Sujtásos patyolat Abroszt 1803ba in Dieb(us) 8bris [HbEk] * ~ *patyolat előruha*. 1757: Két Patyalot sujtásos elő ruha [Jobbágyfva MT; BáLlt 71]. 1770: Egy Sujtásos Patyalot elő ruha, Ing Ujjával Tászlíjával edgyüt [Kisesküllő K; RLt 0. 4 Sombori Gáborné Salánki Rachel hagy.] * ~ *patyolat köntös*. 1816: Fejer Sujtásos patyolat köntes 12 Rf [Kv; Born. IV 41] * ~ *patyolat kötő*. 1788: Egy sujtásos ágakkal varrott Patyalot kötő | sujtásos virágos patyolat kötő [Mv; Tsb 47] * ~ *patyolat tászli*. 1788: Egy pár duplász sujtásos virágos szál vonásos patyolat Tászli [Mv; Tsb 47] * ~ *pergálköntös*. 1816: Sárga Sujtásos pergált köntes ... 12 Rf 7 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *pihderékali*. 1788: Egy embernek valo kékés sujtásos Pih Derekaly [Mv; Tsb 47] * ~ *selyemkeszenő*. 1763: Sujtásos Tetzin és fejer Selyem keszenő [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] * ~ *slájer ingváll*. 1788: 1 sujtásos virágos slajer Ing váll [Mv;

TSb 47] * ~ *válsz*. 1816: 31. Sing sujtásos Válsz ... 30 Rf 20 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *válsz* *überrokk*. 1823: Fein sujtásos Anglus Valisz Iborok vapörrel fel czifrázva [LLt Csáky-per 601. L. 1] * ~ *vászón*. 1830: sujtásos vég vászony [DLt 499 nyomt. kl] * ~ *vászónabrosz*. 1810: Egy Sujtásos vastag vászon abrosz ... Rf 1 xr 8 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 4] * ~ *vászónkendő*. 1652: Ket veresses sujtásos vászon kendő [Nsz; IB X. 2] * ~ *viganó*. 1806: Egy virágos sujtásos Viganó Atlatz [Koronka MT; Told. 19].

sujtásosan sávosan; cu dungii; streifig. 1728: Sujtasonn Szótt buja Vaszon Ruha körülötte Lengyel kötés [Told. 19].

sujtású sujtásos, sávós; värgat, cu dungii; gestreift. 1806: 3 Sing Veres Sujtásu kanaf (ác) 2. 06 [Mv; Ks 34. VII].

sujtó harangütő; limbă de clopot; Glockenklöppel. 1581: az nagy harangnak egyik chypia meg Teoreot volna Byro vram Akaratyabol az harangot Ky Bontottwk helye-beol. Vgian akoron 10 Legeny hogy fakat es swytokat fel hordottanak ... attunk azo(n) 10 legenyeknek d. 42 [Kv; Szám. 3/IV. 7].

sujtol 1. ver, sújt; a bate/pedepsi; schlagen, strafen. 1811: Itt' vedd jól eszedbe Isten böltsességét ... Hogy gátolja-meg a' Népek gonoszságát ... Még az Övét-is néha hogy sujtolja, Fel-fuvalkodástol, hogy őket meg-olja | Az ilyent' nem számom, sőt tartom méltónak, Hogy súlytolja keze a' Mindenhatónak [ÁrE 19, 93. — "Az esztelen embert].

2. csapdos, verdes; a bate din aripi; hin und her schlagen. 1619: azmely madár valakit az ő szárnyával sújtól-csapdos, hiszem hogy jobb, ha más ember kiszagattja annak az madárnak szárnyát, könnyű oztán megfogni [BTN² 354].

sujtoló lesújtó, büntető; care/pedepsește; schlagend, strafend. 1679: Nagy, meg kell vallani, Istennek sujtoló kezének ereje Kegyelmeteken valóban, de mit tehet az romlandó ember teremője ellen, kinek élete, halála szent kezeiben forog [TML VIII, 508 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1818: az Ur Istennek sujtoló látogató veszszeje sok helyiséget ... igen erős föld indulás által meg látogatott [Illyefva Hsz; HSzjp].

sukk, **sug** régi hosszmeték; unitate de măsură veche; altes Längenmaß; láb; picior, șuc; Fuß. XIX. sz. e. f.: Az építéshez kívántató tárgyak részei: Tölgy fa talp fenyő borona fa Berbets 5 sug hosszú, 18 czol vastag az erdőből [Marosbogát TA/Kv; GyK. kv-i építőmester malomszám.]. 1804: (A föld) felső vége három öl egy Schuk [Szóvérd MT; MMatr. 128]. 1815: egész hossza 33 öl 2. Suk 6 Sukos öllel mérve [Bh; HG]. 1816: Az ujonnan Fából fel állitandó Kardosfalvi Hidnak ... 9 vagy 10 Czolos Vastag-ságu Tölgy Fa: 16 Czövekeknek való kívántatik a két köz-bülső és a két szélső Järmakhoz ... 4 darab a Czövekek felet mellyek abba belé Csapoltatnak 4 darab Vánkos 2 öl 3 Sug 6 Czol Kerékvetők hosszúsága 4 Sug [KmU-Lev. 2]. 1824: Elfoglalt Széllinességből" Két ölot s két Sugot [Nyárádszereda MT; LLt — "Ti. a föld szélességéből]. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál ... Bikkfa ormok a zsilipre egyik 1 1/2 öl hoszu a másik 4 schug és 8

czol egy schug szélesek készen ki vájva ki faragva [KmU-Lev. 2]. 1843: szelyessége 27 öl 3 Sug [Lázárfva Cs; SLev.]. 1861: 3 sug vagy fél öl [Kakasd MT; DE 1]. 1872: Hajo Deszka 23. Szál 6. öl 4 sug hoszu 16. col széles ölle per 15 x [TSb 38].

sukknyi, **sugnyi** vhány lábnyi hosszúságú/mélységű; cu o lungime/adincime de un anumit număr de șucuri; einige Fuß lang/tief. 1811: a Sántz körül egy Sugnyi ását a régi Széllinessége meg maradván, tégyenek mindenüt [Háporton AF; Kath.]. 1873: Alol irtak kivettük rigorolozni (!) Méltóságos Grofné Wass Bertha ő nagyságától az Ujtóba 5-6 és 7ik táblákat 3 sukni mészre a földet felforditni [Cege SzD; WassLt].

sukkos, **sugos** vhány sukk hosszúságú/magasságú; cu o lungime/înălțime de un anumit număr de șucuri; lang/hoch mit bestimmter Fußzahl. 1807: bėjárás vagyón Fenyő fa deszkákból készült ... circiter négy sükos kapun [Lompérd Sz; BfN Conscr.]. 1808: A' Pákei János Háza és pintzeje fala mellé egy Schukos falat vitetek [Kv; Pk 3]. 1831: a' katoná fogás még foj itt, de a' mind a' kapitány mongya most könnyebb azután, most kapat rendelést hogy 5 sukast is bé vehet [Kv; Pk 6]. 1832/1838: Ezen szobát nap kelet felől, és délről ... körül veszi egy negy sugos szélességű tornázt [A.szöcs SzD; BetLt 5].

Szk: hat ~ öl. 1798: Lévén ő Natságának ... egy benn valo Sessioja ... mellynek hossza a közepin bé mérve 6. sukos öllel találatott 44 3/4 rész ölnék a feneké pedig 19 1/2 ölnék [Ádamos KK; JHb XIX/61]. 1815: egész hossza 33 öl 2. Suk 6 Sukos öllel mérve [Bh; HG].

sulc kocsonya; piftie; Sülze. 1806: Nyoltz Sultznak valo Táll, Két Ugorkának valo Talaval edjút [Bodola Hsz; BLI].

sulcforma kocsonyás edény; vas pentru piftie; Gefäß für Sülze. 1837: Egy tornyos pléh Sultz forma 16 aprobb kö-lömbféle vandlikkal 17 darab [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 11].

suly 1. súly

súly 1. átv teher; vminek a terhe; povară; Last, Belastung. 1662: Kérem Kegyelmedet mégis, Istenért, most szolgáljon, közönséges az veszedelem, de annak súlyát mi érezzük mind előbb s mind fontosabban [TML II, 311 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: én láttam dolgunakat az portán, mint volt, ezt nem mástól kérdem, súlyát pedig keservesen érezzük most is [TML VIII, 218 Bethlen Farkas ua-hoz]. 1717: az a Szancsali Bíró igen laglon forgodik az mezei dologn(a)k Sulja majd csak rajtam fordul meg [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.]. 1763: itten Gálfalván Udvari Biroságot viselt Mányika luon azon Napszámbeeli interest gyakorta pénzül sokakot fel vet-te maga számára, s nékiek kellett szegények(ne)k a' dolog-nak sulyát vonni [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28]. 1778: Minthogy esztendőnként sulyát érezzük kenyeretlenségnek és szénátlanságnak, tetszett az közönséges falunak, hogy az Ligat szakasztassék az Alsó Mezőhöz, hogy azzal azon irt Mezőben héjánosságunk pótolthatatnék [Taploca Cs; RSzf 145]. 1820: ha oly sziv vona sok tsillagos köntösű minister melyében menyivel boldogabbok nem lennének az el nyom-mattatás sulya alatt gebedező országok [M.zsombor K;

Somb.]. 1841: (Az abrudfalvi, bucsumi és kerpenyesi jbok) az elnyomás súlyától eredő szükség miatt a vízben haldokló ... kétségbe esve sinlődnék [VKp 59].

2. vminek a neheze; *partea grea, greul unui lucru; das Schwerste einer Sache*. 1668: látom, hogy ott az emberek oly karba vannak, hogy magánosan nem hogy újítani (!) akarnának, de ha más mozdulna is, nem lenne onnét *conunctio armorum*, hanemha in fine finali, midőn az dolognak súlyán által menne ember [TML IV, 307 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1724: itt két nap ejjel nappal volt az nagy égi haboru, megis I(ste)nn(e)k hálá az súlja eczzer sem jött erre [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1732: a *continua Febris ardens* nagy kinnal ágyba nyomott, melyből noha fel lábadoztam de a kinos köszvény csak hamar Labaimba allott s naponkint öregbitvén súlyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem birom [Ks 99 Petki Dávid lev.]. 1770: a 'Nyári munkan mikor Szorgos dolog ideje volt egész heteket kellett az Uraság dolgán töltönnünk hanem mikor a' dolognak Sujjan átal estünk akkor volt engedelemis [Babuca Sz; IB]. 1811: Bodis György

Lonán tiszelvén rosszul érzette magát, a Nyavallya súlya miatt tovább nem mehetett, és itten meg holt [Gyalu K; RAK 149]. 1842: a jótékony erős természet ... győzött a nyavallya súlyán, huzamos üdö mulva fellábadván [Szu; Ben.].

Szk: *~án van a dolognak ráhárul a munka neheze*. 1667: Ugyan szerencsém vagyon az tiszt viseléshez, mert udvarnál is mindenkor az súlyán vagyon az dolognak [TML IV, 74-5 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1735: Hoszszasb írással az Mltgs Asz(szo)nt nem terhelem, mert most lévén az dolgok(na)k súlyán, erreis csak I(ste)n tudgya mint lophattam üdöt [ApLt I gr. Haller János br. Apor Péter Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

3. vminek a lényege; *partea esențială/importanță a ceva; das Wesentliche von etw*. 1705: Az izenetnek pedig súlyát meg sem izente a Gubernium, mert a generál azt izente, hogy látja, hogy nem hívek a császárhoz a magyarok [WIN I, 498].

4. vminek a jelentősége; *importanța unui lucru; Bedeut-samkeit einer Sache*. 1717: jollehet ez mostani *Conjunctura* alatt valo terheinket, volta képpen valo *specificatioba* sém tehetjük Le, mind az által az menyb(en) az rövidsegnek *ratioja* engedheti ne(m) az *materiának* suljához képest hoszason, hanem rövideden terheink könnyebbitésért alá-zatoson remonstrálni ez szerent kívánjuk *Ngtok(na)k* [INyR Cszs, Gysz és Ksz panasza].

5. *~án van vmi tetőfokon van; a atinge punctul culmi-nant; den Höhepunkt erreichen*. 1653: ott^a két hétig tartott, a míg a a kőhegy kihányta magát a tengerből; de ide hoz-zánk csak a hallatott, mikor szinte a súlyán volt. Azután osztán hogy lassudott, azt mi nem hallottuk ide [ETA I, 154 Nsz. — "Ciprus szigete táján].

súlybeli súlyfölöslegről eredő; *care se datorează surplusui de greutate; aus Übergewicht stammend*. 1678: *En uram* bizony igen erőtelen vagyok, az nagy súlybeli erőltetés uralkodván rajtam, ki miatt hogy Kgk nem irhatok be-csülettel követem [TML VIII, 261 Teleki Mihály Haller Jánoshoz].

súlykol súlyokkal ruhát mos; a *bate rufeale cu maiul; mit Waschbleuel waschen*. 1662: Duglász generál az ő népét a mezőn rendelt seregekben állatta vala ... asszonynepek a

folyóvízen ruhájokat mosván, súlykolván mint akár-melly csendes időben [SKr 257].

sulykos 'Hn. 1641: Sulykosban (sz). Sulykos végénél (sz) [Szentmárton Cs; EHA].

sulymos I. *mn* sulyommal benőtt; *care este acoperit cu cornaci; mit Stachelnuß bewachsen*. Hn. 1563: *piscina Swlymostho* [Dés]. 1570: *Sywimos To* [Kv; Tjk III/2. 34]. 1578: az zen kyalry hataron walo peres holt maros, kyt mas Newel Swlmos tonakys hynak [Marossztkirály AF]. 1658: A Sulymos Tora labbal menő harmad fel hold szanto feold [Ne]. 1678: az Sulymos To végénél [Datk NK]. 1693: Az Sulymos tonál negj hold földetske [Ne; DobLev. I/37]. 1693 k.: Sullymos Tonál (k) [Olthévíz NK]. 1729: Nemes Bölkényi Kis János Atyánkfia(na)k Az Malom utcáb(an)

az Sujmos torul le fojo patak felől egy kis darabocska földet adtunk [Dés]. 1732: Az Sulymos tónál (sz) [Ne]. 1735: A Rosa hegy alatt Sujmos torol fojo patak Arka [Dés]. 1736: Sulymos tónál egy kaszálójok [M.péterlaka MT; Born XXIX. 15]. 1745: az Enyedi Sulymos Tó Vici-nussi [Enyedsztkirály AF]. 1760: A' Sullymos Tó parton innét lévő Lábban (sz) [Ne]. 1765: A Solymos tora rugo Lábban (sz) [Ne]. 1812: A' Gyertyánoson a' Sujmos Tó fe-lől (sz) [Dés]. 1844: a Sojmos toba 2 hold föld [Ne; Dob-Lev. V/1249]. 1849: a Sojmos tó [Dés]. 1851: a' Sojmos tonál (k) [Dés]. 1860: Sojmostó nevű helyen (k) [Maroskes-resztúr MT].

II. *fn* sulyommal benőtt terület; *teren acoperit cu cornaci; Gebiet mit Stachelnuß bewachsen*. Hn. 1737/1792: Sulymos (k) [Bálványosvárálja SzD]. 1744: A Solymoson a To [Marossztkirály AF]. 1750: Solymos nevű széna fűben [Marossztkirály AF]. 1754: A Sujmosban (k) [Sáromberke MT]. 1782: a' Solymosban (sz) [Nyárádselye MT]. 1798: A' Solymosba (sz) [Bálványosvárálja SzD]. 1806: Solymos alatt (sz) [Búzásbocsárd AF]. 1826: a' Solymos oldalán (sz) [uo.]. 1850 k.: A Sulymos. Sulymus dülőben (k) [Sáromberke MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sulyok I. nyeles mosófa; mai, lopatá/lopățiță de băut rufeale la spălat; Waschbleuel. 1632: Eccer ismét mostni akarok vala menni, s az ablakra menék. Egy sulykot kérék ki az ablakon [Mv; MvLt 290. 79b átírásban]. 1728: egy Sodro fa Sulykaval edgyütt [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.]. 1798: Egy fel akasztó Mangorlo Sujokjaval edgyütt [Vingárd AF; KCsl 5]. 1817: Egy Sullyak [Mv; MvLev.]. 1851. Mangurlo sulyakkal edgyütt [Dés; DLT 2284].

2. nyeles zúzóbunkó; mai; Schlegel. 1517: Magistro Michaeli aurifossori instrumenta, videlicet ligones, securia^a ac cunei et swlyok dispositi et facti ex ferri centenarii unius, facientes ff I 1/2 [Vh; DomH. 34. — "Igy, secures h.].

Szk: *dürückölő ~*. 1679: Ház Földet türczkölő sulyok nr. 7 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 155] * *kender törni való ~*. 1570: Kallany fabianne Orsolya vallya, hofi ez ely mwlt heten ment volt eo hozzáia Az lean es valamy kender Theorny walo Swlkot ker volt Theole [Kv; Tjk III/2. 88].

3. lesújtó büntetés; *pedeapsă grea; Strafe*. Sz. 1660: az szegény ország nyög csak és várja az sulykot [TML I, 565 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1670: Immár én akkorra várom csak az sulykot [TML V, 402 Rédei Ferenc ua-hoz]

Drinápolyból]. 1672: ha már nem szabad, nem is akarunk a német ellen cselekedni és minden felől a sulykot ne várjuk az fejünkre [TML VI, 144 Teleki Mihály Nalánci Istvánhoz]. 1705: Már ki léssen seriesben, megválik, sokan csak várják, mint a sulykot a fejekre [WIN I, 578].

◊ Szn. 1572: Swlyok wram az Mester [Gyf; BesztL 3737]. 1597: Suliok Anna [Kv; TJK VI/1. 101]. 1599: Suliok Janos [Szava K; JHbK XXI/7]. 1600: Swliok Anna [Kv; TJK VI/1. 486]. 1625: Suliok Imre [Kv; Szám. 16/XXXV 58]. 1627: Suliok Sara [Kv; WassLt]. 1638 k.: Suliok Istuane [Szászfenes K; GyU 34] 1717: Sulyok István [Szopor K; Ks 90]. 1727: Sulyak Márton [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. 1754: Sulyok 'Sófi [Kv; KvRLt].

◊ Hn. 1699: az Erdő alatt Sulyok ágjba (sz) [Kelemen-telek MT; EHA].

◊ Sz. 1662: amidőn a fővezér a supplicatiojában megírt dolgokról akarván az ifjúval tractálni, magához hívatná, Békés⁹ azt tanácsolta vala, egy olly nagy király fia hogy menne egy olly pogányhoz, ki mint egy félállat csak a sulyok alá hizlatatnék [SKr 79. — "A török fővezér az ifjú János Zsigmonddal. "Békés Gáspár].

sulyokbot nyeles verőszerszám; mai, bātator; Klopfolz. 1787: egy sujag Bot Dr. 3 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8]. 1839: 50 darab 6 zollos tölgy czövekeket város dolgában ingyen sujok botokkal beis veretni [Dés; DLT 717].

sulyom vízi dió/gesztenye; cornaci; Stachelnuß. 1578: az peres Swlmos tho mind az Enyedjeknek, mind az Zent kralyknak mind Paraztnak Nemesnek zabad wolt mind halazny mind swljmot benne zednj soha senkitoel tilalmas nem volt [Marossztkirály AF; EHA]. 1589: 19 Augusth Jot volt Az Hedel Bergy (!) kouet Az Reynus Meleol Byro vramis ot volt egy eben⁸ es vachioran Syulomra — Kortue- lre — Magiaro d. 6 [Kv; Szám. 4/VI. 33 Stenzely András sp kezével. — "Helyesen: ebeden] | 11 (Septembris) Horuat Mihali hagi Budarol vizza leot kwlttem nekj Kapoztas hust az piacrol d. 6 ... Sulimot, keortuelt, barazkot d. 6 [Kv; i.h. 4/X. 36]. 1593: die 17 septembris ... Rawazdj georgy Juta 8 magawal gazdalkottam neky Suliom kortwel f—d 3 | die 18 septembris ... gazdalkottam Egrest kortwelt barazzikot es sulmot d 11 [Kv; i.h. 5/XXI. 28–9, 30]. 1598: Swlymot witedtem d 5 Swliom d 4 [Kv; i.h. 7/XVIII. 40 Masass Tamás sp kezével]. 1620: Mivel hogy Borsos Tamás uram is kévankozik vala közinkben es ugyan közinkben is jöve, akkor az mi etket ő kglmek ide hozattak, mivel hogy vacsorára is főzetünk kellett, költötünk kenyérre, húsrá, tyúkra, lúdrá, ahhoz való étkezés-számra, sajtra, dióra, retetke, solymokra fl. 1 d. 16 [Mv; EM XXI, 537]. 1625: Keörtvelj, Barack, Dio es suliom keölt 2 nap d 16 | sulimot Veotttem Vrunck eo felsege es az Vrak aztalara valot f 1 [Kv; Szám. 16/XXXIV 249, 16/XXXV 62]. 1634: Sulimot atunk el flo 1 [Utl]. 1712: az Bort Cipzot s sulymot, Lent megh hoztak [Szamosfva K; Ks 96 Árva Kemény Kata leányához].

Hn. 1591: az Sulo(m) pataka mellet (sz) [Geges MT; EHA]. 1740: Sullyom alatt (sz). Sulyom megett (sz) [M.valkó K; EHA]. 1754: A' Sujom farkán (sz) [M.valkó K; KHn 104]. 1781: A Sujom megett [M.valkó K; KHn 105]. 1785: A Sullyom v. Sujom megett [M.gyerőmonostor K; KHn 82]. 1831: A' Sujam farkánál (sz). A' Sujom megett Buzgo kutnál (k) [M.valkó K; KHn 108]. 1891: A' Sulyom megett [uo.; KHn 118].

súlyos I. mn I. nehéz; greu; schwer. 1775/1781: Lattám hogy ötven véka buza vettett belé, Más esztendőben aratáskor száz tíz véka kalongya Buzát arattunk rolla, olyant, a melynek egygyike két véka buzát megeresztett, mivel össze rakván kalongyában, jó Sullyosok voltanak a kévék a jó terméstől [Renget H; JHb LXXI/3. 380].

2. árv terhes, nehéz; greu, împovăritor; schwer, lastig. 1580: Megh ertettek eo kegmek az Ispantol az harom falwn⁸ valo zegensegnek nagy terhes es swllios adoyat az Connumeratio myat [Kv; TanJk V/3. 232b. — "A város három jő-faluján: Asszonyfván, A. és F. fülén (TA)]. 1621: Megh tekintue(n), annak okajert feő Biro Gellien Jmreh vramnak eo klmek sok wdeőkteől foghwa(n) valo sullyos tereh viseletet Azert megh engettek eo kglmek, hagi az Templumba(n) az eo kglme lo emlekezetw Attia koporsójába(n) temettesek [Kv; i.h. V/1. 317]. 1660: masunnét az Varasba(n) be jött embereknel sulyosb tereh viselésre nem erőltetek [Kv; BLt]. 1664: Az levélhordozást is nem tudom, mint győzik az szabadosok annál súlyosabb szolgát egy nincsen [TML III, 94 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1689: Isten itéletiből sulyos adozás s nagy tereh levén Országosul rajtunk melyhez képest Csorai jóságoscska(m) tellyességgel ugj el fogyott hogy elégtelen el víselni Aszt az nagy terhet [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György nyil.]. 1710: Az Sulyos portiozasnak el viselhetetle(n) nagj volta miá leváltam Belenyesi Mihály vramtol Flor 5/49 [Abosfva KK; Ks 31. XXXa]. 1746: az Magist-ratus meg tekintvén az ő Kglme akkori sok és sullyos fáradságát, éjjeli nappali nyughatatlanaggát és költségét, hogy Borbiro Nagy János ő Kglme tizenöt veder jó borti az ő Kglme keze alatt lévő fundusbol adgyon determináltatott [Torda; TJKT III. 9]. 1753: ő Felsege a Sullyos adozást meg könnyebitti [Étfva Hsz; Törzs. Vitalis Baktsi (40) pp vall.]. 1757: ennek előtte cir. 41 Esztendővel Szakatura az egész falu a suljos Portio, es sok E(x)ecutorok miat el szaladt [Csömény SzD; Ks 9. XXXI. 20].

3. veszélyes, aggodalmat okozó; grav, periculos; gefährlich. 1634: En nagy Dosa Andras ki az hatalmas Istennek fogsagaban igen nehéz es sulyos betegh agyban felsegem es esmerem immaron(n) az en utolso oramat en hozzam el közlleteni es keőszőlők (!) ahoz hogy az en Christusomnak lelkemet meg adgyam [DLev. 2. XVIB/6]. 1661: sullyos betegségben mitygiben fekünnék [Görgényszimre MT; LLt Fasc. 157]. 1672: az alat az Anakis sulyos betegséghe erkezet, ki miat dolgát nem prosequallhattia [Kv; TJK XI/1. 205]. 1677: A' Catholicus Papoknak Kolosvárrá betegnek (kik sulyos nyavalyákban vadnak ...) látogatására, gyontatására, keresztelésre, halottaknak ki-késérésére, bémenniek szabadon légyen [AC 6]. 1682: Minek eleotte azért Isten eo szent felsege valami halálos sullyosabb nyavalyakkal, nehéz betegséggel megh nem látogatna magam tulajdon szabad jo akaratombol ... teottem ilyen Testamentumot [Kv; RDL I. 160]. 1706: Ertettem hogy kd sulyos nyavalyab(an) volt, hogy I(ste)n meg gyógyítottá azon szüvem szerent örültem [Nyárádszibenedek MT; DLev. 2. XIIIB. 20]. 1729: A Szegény bátyám Petki David Ur(am) Sullyos nyavalyája itt is hallatott [Somlyó Cs; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1825: A' mi szelid, szép Lelkü jo Grofnénk szinte öt Honapig tartott sullyas betegeskedése után ma dél előtti tízedfél órakor csendesen múlt ki ez életből [Kv; JHb XXV/68-hoz]. 1832: (Szántó Rosália) Világi pályafutásának 54ik, Házassági életének 36ik Esztendejében, négy napokig tartott sulyosabb beteg-

sége által tetszett a' szabadoson Uralkodónak minket tölle megfosztani [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Ro'sália nyomt. gyászjel.].

Szk: igen ~. 1753: igen Sullyos betegségben lévén az M. Fő Ispány ur nagyabik Leánya Himlőb(en) kiis kevés napokkal utanna megis hala [Kecset SzD; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz * nagy ~. 1662: A fejedelem^a szerelmesinek hozzája való jövetelét értvén, nagy súlyos nyavalyája közben is nagyon megvidult vala [SKr 557. — ^aII. Rákóczi György].

4. kegyetlen, szenvedésekkel telj; cumplit, plin de suferinte; hart, grausam. 1662: a fejedelem Sebessi Ferencet megfogatta, vasba verette és súlyos rabságra vitetni parancsolta vala [SKr 517]. 1683: Zóltaj István ala(za)tos supplicatioja Nagodhoz az Tatárok keziből, Sullyos Rabságából l(ste)n Segicsege által Szancz nélkül szabadultam [Borb. II]. 1704: ma hozták Mikes uram levelét is, amelyben írja, hogy igen súlyos rabságban vagyok a kurucoknál [WIN I, 73]. 1710: jelenték mű nekünk hogi az feljeb említett nagi Győri N: Horváth Györgi uram micodas Sulyos rabságot szenvedvén Fogaras várában maga Feleséget kellett ott hadni miglen kezeseket szerzene magáért [Csíkszereda; Borb. I]. 1751: Mundra alias Berar Janos Jobbági Szemely nagjobb és sulyossab Raboskodtatását Tekintvén Nyárádtón Commoralo Jobbági és Sellér személyek kerek hogy az ök kezességeken bostataná ki [Msz; SLt 17. C. 28].

5. nyomasztó, nehezen elviselhető; apăsător, greu de suportat; drückend, schwer erträglich. 1568: Tomas buday Magister Cehae aurifabrur(m), et Tomas Tekőli ezt vallottak, Mikor eőttwes gergel es őttwes orban kőzot az vram bekesegert zerzetek volna Mikor az bekesegnek mogiat az vraym eleikben attak volna, Eőttwes Gergel meg ala, minden zerzesinkben, birsagoth es kőtelet fel vőn, de eőttwes orban halla az birsagoth es azt monda nehez es Sullyos neke(m) ez zerzes | Michael Bezpremi iur(atu)s fasus e(st) Tudom azt hogy az Ceh őzue bekelte őket, es kezet be ada őttwes orban, de hogy az birsagot meg erte azt monda hogy mas biramis vagon neke(m), Sullyosnak tecik ez [Kv; Tjk III/1. 179]. 1595: Megh ertettek varosul Biro vramtol ez mostani wdeonek sullyas es terhes voltat [Kv; TanJk I/1. 262]. 1642: Veleo Jstuan sok sulyas gongjai, es busulasi miat Leanianak az Aniaj Tertiumat kj nem mutathatta [Kv; RDL I. 128].

Szk: ~ idő. 1700: adtam a Foldeit^a Rettyeit a' Falusiak kezib(en) a' kik viselik azo(n) reszert a' terhet Harman vállalák pedig fel (mert a' Sulyos időb(en) egy el nem győznő viselni a terhet:) [Nagylak AF; DobLev. I/53. — ^aA Palatkai Borbárát].

6. büntető, sújót, pedepsitor; bestrafend. 1631: Ha kwlemben czelekednenek, tehát Istennek rettenetes sulyos atka szallion reaiok [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 8 Sükösd György végr.]. 1642: En Janczo Pal Kerczesoran lakozo Gyatort az l(ste)nnek sulyos Atyai latogatatasat raytam uralkodni [Fog.; Told. 1.]. 1661: Mű Kovacz Ferencz es Baranyai Janos ... mikoron hiuattattunk volna it a Maros Vársárhely Várban Néhai Nemzetes Várad Balogh Laszlo-ne Aszonyomtol Boros Anna Aszszonytol az maga felső Várbeli házához, mivel Istennek sulyos latogatását szenvedné ő Kglme ez mostani pestises időb(en) my előtünk ő Kglme tőn ilyen Testamentumot [Mv; MbK]. 1708: az nagy hatalmu Bóltis Isten ő Kigyelmére bűnos szolgáló leányára sulyos kezeit bocsátotta, volna ... váratlan nyavalyát bocsátván ... ő Kigyelmére [Fintaháza MT;

MMatr. 61–2]. 1718: Sulyos Jtiletit bocsáta l(ste)n erre a Városra Tűz támadván a Bethlen Uttzában [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1723: Ha ki ezen Testamentumunkat bontogatni akarná és kívánná bontogatni, az Istennek Szállion arra és maradékira Sulyos iteleti [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eőttves Pál végr.]. 1766/1800: az Istennek ő Felségének sulyos és latogato keze engemet az ágy fenekében szegezett, a' Feleségem is világtalan lévén [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1775: Jóllehet a' mindenható Istennek sulyos kezeitől illetetvén, nehéz betegségben fetrengék és szinte az halállal küzködöm akartam élő szájjammal Háزامtol ilyen Rendelést, és állandó Testamentumot tenni [Örmény-székes AF; BetLt 6].

Szk: Isten(nek) ~ oštora. 1667: Isten eo felsége sulyos oštoraival látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP]. 1710: Minemű nagy romlása és pusztulása következet légjen, sok helyeknek az Isten(n)ek szegény Hazánkra bocsáttatott keserves iteleti, és sulyos Oštora, a Pestis miatt ... keservessen meg tapasztalhatták [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

7. sértő, becslételebe vágó; jignitor; belcidigend. 1602: Vagion sok panazolkodás mind az keossegteol, smind penigh az szaz vramitol, hogy eo kgmek Tanachbely vram keozzeol gyakorlatossagal nehez sullyos, es el viselhetetlen zokkal es zydalmokkal illetnek [Kv; TanJk I/1. 413].

8. fontos; important; wichtig. 1662: (Bethlen Gábor) szerencsét s népét császár derekas fegyveres ármádájával kockáztatni, bátorságosnak, hasznosnak nem állítván, azhol mi súlyos particularis rész szerint való csatáknak kell vala lenni, fizetett népével viteti vala inkábbra végbe, derekas harcot okosan eltávoztatván [SKr 125]. 1896: Teleki Samu gróf szava súlyos e dologban, s senki ez országban közelebb nem volt Rudolf trónörökshöz, mint ő [PLev. 185 Petelei István Jakab Ödönhoz].

9. nyomós, jelentős; intemeiat, grav; bedeutsam. 1578: Eo kegmek egez warasul az harom faluakn gondwisseleset egyenleo akarattból hattak vgian e mostany ket ispanon Eztendeo karachionig, Intyk azert eo kegmek az Jspanokat hogy az faluakn es az benne valo iobbagiora (!) olj gondot visielienek hogy se az warosra, se penig az zegen Jobbagyra kart ne hozzanak. Erchienek penig biro vramtul a my Sulyos dolog essayk tyztek wyslessebe [Kv; TanJk V/3. 160a]. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrunk resoluulta az Articulusnak Sullyos ertelmet a' Jobbagi kereők feleol hogi az kereők fel, keresse es mutassa meg, Az Biro zolga adással tartozik [Kv; Diosylnd. 62]. 1619: Kozlár agának penig Felséged levelet nem irt, mely dolog, Felséges uram, énnékem bizony felette súlyos [BTN² 336]. 1667: írhatom Kegyelmednek, édes Komám uram, hogy bizony nekünk valóban sulyos híreink vannak, mind Törökországban, mind itt közünk [TML IV, 38 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1678: Az dolgok bizony nagyok, sulyosok [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen ua-hoz]. 1746: Midőn volnánk az Birosag haznal törvenj szeket ölven, lövénk mű előnkben ugjan ezen Városunkban lako bajaskodo banyasz emberek^a kiknekis leven egjmas között sullyos Contraversájok teczett mű nekünkis Isten s igazsagh szerent ily deliberalnonk^b [Torockó; Bosla. — ^aKöv. a nevek fels. ^bKöv. a végzés]. 1783: minthogy igen súlyos az causa, sokféle punctumokból álló Sokat törekedik az nemes compania fóruma, hogy miképpen és jobban deliberalhatna iránta [Taploca Cs; RSzf 234].

10. törvénybe ütköző; grav, ilegal; gesetzwidrig. 1639: Megtalalua(n) az Eccl(es)iat Nagi Jstuanne kit Rettegen ne-

minemő súllyos vetkeiert meg veezdőzenek volt noha halalt erdemlet volna. De kegielemmel elven onnat explodaltat [Szjk 44]. 1653: A post propositionem Inctae per correctio-nem felesetetől való elszakadast es alast kiuan ezekert az terhes súllyos czielekedetekert [i.h. 71]. 1730: (A) Kapitány Ur(na)k több Súllyos excessusival valo informatiojis Commissarius Ur(na)k, mixta inquisitio által is elucescaltak [Csapó KK; Ks 90 Kún László nyil.].

11. terhelő; grav, care poate avea urmări grele; belastend. 1605: I., Sánta Györgyné cum protestatione respondit: Ím, éröm bíró uramnak hozzám súlyos feleletét, hogy azt mondgya, hogy soros volnék, de én senki száját be nem dughatom, hogy imezt-amazt ne beszéllene [Gyf; Gyfjk 169]. 1683: Ertem Kgd ellenem valo súllyos propositiojat es Actiojat, a' mellyekb(en) semmi vetkem nincsen meltatlan vagyok, azert mind azokat mindenekben simpliciter tagadok [Dés; Jk]. 1730: Ammi a Dnus A.* Súllyos allégatio-ját illeti hogy Emberi gjarloságtól viseltetvén törvénytelenül Gyermekre lőtt légyen az Jnek^b aszt maga sem tagadhattyá [Dés; Jk 55a. — *Jos. Lőcsei város hadnagya. ^bMaria Timoffinak]. 1733: en azt kívánom mint hogi kegjelmed en töllem suljos gyanoval keresi az örökseget, hozzon kegjel-med vagi jo levelet, vagy jo bizonyisagot, avagi jo fegjvert, az ki megh alható legjen, mivelhogi ős öröksegünkert keresi kegjelmed [Torockó; Bosla].

12. szigorú; sever; streng. 1586: Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeger (igy!) Az mikoron ennekem az eo keresetiben az eo Nagsga tablaian swllyos teorweniem leot volna vrunkat eo Nagat megh talaltam volna vy itileth veottem volna az en keresetemeth deponaltam volna [Kv; Tjk IV/1. 619–20]. 1591 k.: Ennekem terhes es súllyos torwenyem lőtt volt [UszT]. 1596: az bizonsag vthan zolok ar-ról holott en nekem nehez es súlyos teorwenyem lett volth az Actor megh zaloghlasaerth, mosth abbol zabadulást varok de ozton az bizonsagh vallasa vtan ne legien keső lattasom lezen (igy!) [i.h. 11/73]. 1598: Amy nezy az Borsos Gergely dolgatt ... erthyk eo kgmek biro vramtol hogy faj-talan gonoz chelekedetiert theorweny zerent fejere sententi-aztak volna, myerthogy penigh minden sullios teorweniek lenitate misericordiae zoktanak mitgaltattnj eo kgmekis az igralmassaghoz niwlwan kerik azon biro vramatt az Ap-pellatiot megh ne lattassa hanem legyen kegelem fejének [Kv; TanJk I/1. 322]. 1614: ennekem akkori Bjrak Uram nehez es súllyos törüent pronuntialtanak vala, mely Birak Uram törüenyet akkori Tanaczbeli Uramis approbaltanak vala [Kv; RDL I. 8]. 1634: Ha valaky jobbagink közzül olly czegeres vétekben esnék, kiért halált awagy súllyos bírságot erdemlene, es az Uduarbironak keduért keresuén, büntetetlen maradna az minemű büntetésének törüeny szerint kellett volna lenny, azt az Uduarbiron uezsik megh bírságul [UF I, 337 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1662: Barthaljus Miklos captivaltatván meg Jt Vasarhelt nemű nemű gonosz tselekedetiert, kiert ne talán tam halált kellett volna szenvednie, de mivel Nemzetes Kovacz Ferencz Uram dolgat meg szerezvén, raja ki mondando törvény béli Súllyos Sententiaj alól eliberalta [Mv; MbK]. 1671: Végez-tük hogy ennek utánna valakiken késedelmeztetik az Porta contentatiójára való adonak meg indítása, az Országnek ez iránt valo súllyos büntetését el-nem kerülük [CC 95].

13. kedvezőtlen; defavorabil; ungünstig, abfällig. 1748: introductiomat urgeltamis gyakor izben de az Inhi-bens ó Kglme jöllehet mindenkor reá igitre magát de ... kívánta mindenkor Subterfugialni, tartván a dolognak

Sulljosabb es tsufosabb kimenetelitől [Torda; Tjkt III. 231].

14. kemény, fájdalmas; aspru, dureros; hart, schmerzhaft. 1755: Constalván Margitai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt külön külön helyyeken fertelmes paráz-nasága azért végeztetett hogy hi(n)c et nunc a deresben súllyos, és kemény korbács ütésekkal veretessék meg [Kv; Tjk XVI/8. 107].

15. hibás, elfogadhatatlan; greșit, inacceptabil; fehler-haft, unannehmbar. 1648: Az első exhibealt leveled súllyos ez okokra nezue Nem peczietes Sok fele maculak vad(na)k raita Az mi wdeonkben hallatla(n) hogy mo-czikos utalatos leuellet ellienek [Kv; Tjk VIII/4. 284].

II. hsz-i jellegű haszn-ban; cu valoare de adverb; in ad-verbialem Gebrauch; súlyosan, veszedelmesen; grav, per-iculos; gefährlich. 1710: Mivel Lakatos Laszlone Aszo-nyom sujos Betegh vala hagia illyen keppen rend szer-ent, az maga jo akarattyabol es nyelvenek epsages szollas-saval [Kv; KvRLt VII. 12].

Szk: igen ~ 1665: az szegén gyermek igen súlyos be-teg [TML III, 466 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

súlyosabban, súlyosan 1. nyomasztóbban, elviselhetet-lenebbül; (tot) mai apăsător/insuportabil; drückender, uner-träglich. 1595: mutogattia eo kgme^a az naponkent valo kwlcomb kwlcomb fele sok rendbeli zwkseget, meliek nem hogi valami rezibe keonniebednenek, de inkab napról napra súllyosban jwnek az zegeni varosra [Kv; TanJk I/1. 252. — *A bíró].

2. keményebben, szigorúbban; mai grav/sever; härter, strenger. 1662: Kinek törvénye annál súlyosabban esett va-la gyermekire nézve, hogy azelőtt Prépostváry Zsigmond ellen való fiscus törvényében, az ország előtt mintegy obli-gálta vala magát: ha ő ollyan vétekbe incurralna ura ellen, ne csak maga, hanem gyermeki is in perpetuum bár elvez-tenék minden jószágukat [SKr 152]. 1702: A' mely Male-factor az keg(ye)lem utan vétezik keservesseben es súllyo-san büntedik^a [Dés; Jk 320b. — *Tollvétség büntetődik h.].

súlyosan 1. nagy erővel; cu putere; mit großer Kraft. 1653: az utolsót az élével vágták oda fenekére a lapátnak, melyet láttam hogy oly súlyosan esett, hogy a fara csontja mind apróra törött miatta [ETA I, 47 NSz].

2. nehéz betegen, veszélyesen; grav bolnav; schwer-krank. 1661: Nénédre, elhidd edesem, van gondom, de nem szintén oly súlyosan van a dolog, mint ti gondoljátok [TML II, 101 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1665: Ir-tam vala szegény édes fiacskám betegsége felől, kinek ma kilencz napja oly súlyosan vagyon, hogy csak alig mozgott az lélek benne [TML III, 417 Bánfi Dienes Teleki Mihály-hoz]. 1766: a feleségem Rebeka napján megbetegedett s igen súlyosan feküdt négy hétig a petecsben [RettE 206]. 1803: Nem kétlem hogy a' Kedves Hugam a' Pünkösdkori látogatásával látott és tapasztalt már régtől fogva súlyosan rajtam Uralkodo Nyavalyámról Sogor Uramot voltaképpen Haza menetelével ne tudositotta volna [M.delő TA; Dob-Lev. IV/868].

3. nyomasztóan, nehezen elviselhetően; aproape insupor-tabil; schwer erträglich. 1702: Ennek előtte talám két vagy három hetekkel is jött ide a gróf Thirheim regimentje, akik is mindeddig várva a másnak elmenését; valóban súlyosan meg volt rakva a város, mivel mindkét regiment itt volt

[Kv; KvE 274 SzF]. 1702–1764: Ebben az esztendőben az ezüst banjaszok suljasan quarteljaztanak rajtunk [Torockó; MNy IV, 233].

Szk: ~ *esik*. 1753/1781: ezen Nemes Erdély országában a kapu szám után valo adózás igen nagy volt, és ezen Kun Urak Jozságaira igen sullyoson esvén, annyira hogy a Jobbágysok idestova majd mind el széledtenek [Máda H; JHb LXXI/3. 260] * ~ *taksáz*. 1767: Mákoí Gondviseleje Henter Adám Ur eő Ngának Szász István ha vagy egyszer marháinkat ottan kapja, azokat bē hajtván sullyoson taxázza [Gesztrágy K; Bom. III. 2 Avordán Gábrilla (40) zs vall.].

súlyosbik nehezebbik; care este mai greu/dificil; schwerer. 1657: Nékem azért szinte az súlyosbik része juta; mert az mely torony mellett az palánkot nékem ostromoltatnom s bē is vágatnom kell vala, az vár és annak kapuja s bástyái ahhoz ... oly közel vala, hogy pisztolylövés is reá érhet vala [Kemőn. 270].

súlyosbít nehezít, nehezebbé tesz; a ingreuna/agrava; erschweren. 1704: Bethlen Miklósné asszonyom keserves strással kére, hogy ha csak szónkkal is ne súlyosbítsuk szegény ura dolgát [WIN I, 124].

súlyosít 1. súlyosbít, (meg)nehezít; a agrava/ingreuna; erschweren, verschärfen. 1603: az eolteozetben valo Luxus az my varossy állapotunkat felette megh haladta, mely Jstennekis ellene vagon, magunkrays naponkent valo tereh viseletünket súlyosítani latuuk miatta [Kv; TanJk I/1. 460]. 1678: (A) fővezér örökös rabságra sentenciázá őket Sok volna le írni, nem is lehet, az dolgokat Isten mint igazgatta, sőt ma is állapotjokat mint súlyosítja [TML VIII, 178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

2. teherrel ~ tartozással/adóssággal megterhel vkit; a in-cărca pe cineva cu datorii; durch Schuld belasten. 1599: Forgott eo kgmek eleott Radnothy Jstwan, es Alczner Georgy dolgok, myerthogy ... Zam weweo vram lspanag-bely tiztekben bizonios terhekkal sulliosítottak volt eeket, kikbeol valo expurgalasokra eo kgmek varosul eeket kys bochatottak vala [Kv; TanJk I/1. 334b].

súlyosíttatás súlyosbítottatás; agravare; Verschärfung. 1675: nyilván lehet Nagodnál minemű perlekedésem legjen Haller Pál vrammal eő Nagaval Annakokaert ha teórténnek ellenem valo Novizálásával súlyosíttatása Törvényemnek ez Casusban. Alazatossan Jnstalok Nagod(na)k az Ngd Méltosagos Törvényes Táblajanak kglsen Demandalni ezen Torvénynek fel bocsattatasa feleol [WassLt].

súlyosíttatik súlyosbítottatik; a fi agravat; erschwert werden. 1810: könnyen szemébe tűnhetett volna az: hogy mennyi bajoskodással sullyosítatnak az szegényebb sorsal küszködők Terhei, ha a' kolosvári malmok meg állani kéntelenítettnek [Kv; KmULev. 3].

súlyosodás rosszabbodás; agravare; Verschlechterung. 1664: Elégségesképpen panaszkodásunkat meg nem írhatjuk Kegyelmednek, másoktól és nem Kegyelmedtől értjük ottben levő némely dolgainknak súlyosodását [TML III, 173 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

súlyosodik 1. (meg)nehezedik, terhesebbé válik; a se ingreuna; schwerer werden. 1632: Vdvarhely varasunkbely

hiveinknek alázatos keönyörgésekbeol ertywk hogy keozzwleők nagy sokan megh nemesedtek, melybeol kevesedven az Varasi rend, az annuális Contributio sullyosodot rajtwnk [UszLt IX. 75/2 fejj.].

2. rosszabbodik; a se inrăutăți; sich verschlimmern. 1661: Itt az hírek nem súlyosodnak; én bizony nem is hiszem, török volna benn [TML II, 107 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1710: már a dolgok súlyosodván és két fegyver közé tétetvén Erdély a státusok negyven személyből álló Deputatiót rendelének a fejedelem és tanácsurak mellé | Erdélyben a dolgok naponként súlyosodnak vala, mert egymásra való irigységből a grófi, baronátusi titulusokat szaporán hordatják vala magoknak az udvartól [CsH 201, 318].

3. komolyra/veszedelmesre fordul; a se agrava/complica; ernster/gefährlicher werden. 1663: Asszonyom ő kegyelme felől is, Istennek hála, jó reménységben vagyunk, ha Isten megújabb nyavalyát nem bocsát ő kegyelmére, ebből Isten megszabadította ő kegyelmét, ha hol peniglen súlyosodnék nyavalyája, arról is újabban tudósítani Kegyelmedet el nem mulatom [TML II, 621 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

4. súlyosabbá/súlytöbbé válik; a se face mai sever; sich verschärfen. 1714: En Nagy Enyedi Borberek Dánielné Cserei Ersébeth Solemniter protestálok; mint hogy az Istennek Sullyos itileti naponként Hazánkban Sullyosodik, ha dolgainknak el igazítására, magam Jussomnak megh keresésére bē nem mehetnék Nagy Ajtára ne legyen késő ez utann is az minket illető Just kikeresni, s ki venni [Dob-Lev. I/87].

Ha. 1689: Sulyasadni [Hosszútelke AF; Kath.].

súlyosság 1. nehézség; greutate; Schwierigkeit. 1662: az obsidió, megrekesztetés súlyosságátul is terhelhetvén, anynyival inkább kényszerítenének a magok megadására [SKr 328].

2. veszélyesség; gravitate, periculozitate; Gefährlichkeit. 1806: ha úgy történik, hogy a nyavallyának súlyossága mián a barom lábairól leesik, akkor csuklyáját, zekéit vagy tarsnyáját rátévén, kiáltson³ kétszer avagy háromszor [F. rákos U; RSzF 196. — ³A pásztor].

3. törvény szigora; rigorea legii; Härte des Gesetzes. 1577: Akarwan eo kegmek egez varosul az Teorwennek Swllyossagát Engedelemmel es Irgalmassaggal meg eolgyteny (!). Az hwtezet es Teorweny zere(n)t valo bwntetést eo kegmek hatra hagywa(n) az Neg³ czech Mestert, miert hog ket ezendeig ily chyelekettének Niolczwa(n) forinttal bwntetyk egyenleo keppen meg [Kv; TanJk V/3. 146a]. 1593: Az Vizhordo Thamasne mikor az teorwenek swllyosagatol felt volna hazat el adwan³, kit meg tiltattuk (!) Atúnk pechet es tilalomert f—d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 169. — ³Az asszony „orsaga“ miatt elszökött a városról, házát eladták]. 1766: ha láttya a' Peres a' Törvénynek Sullyosságát el tilthattya Peressét az Oculatiol, innen hejtelenül intentáltván a' Patvar, helyyesen retorqualtatik [Torda; TJkt V. 316]. — L. még SKr 152.

súlyság 1. súlyosság, súlyos/nehéz volta vminek; gravitate; Schwere. 1579: Meg ertettek eő kegmek My nemő Nagy sulsagba leottek legyenek ekedygh valo tiztwysseleok es tanachybely Attiokfia Ezert hogy Az wdőnek Alapattya nagioh Inseget swlsagot es gondwysselest kewan Az tyzt wysselesbe vgy Annyera hogy az tyzt wysseleok vgya(n) kedwetlensseggel zolgálnak [Kv; TanJk V/3. 204a].

1581: eo kegmek tekintwe(n) Az wdónek swlysat, es az baromnak draga voltat egy fontra engettek volt Az husnak el adassat (igy !) [Kv; i.h. V/3. 239a].

2. törvény szigora; rigoarea legii; Härte des Gesetzes. 1589/XVII. sz. eleje: Miért hogy penigh ez egész Társasagnak szwkseges bizonios ereősseggel es teóruenniel es tanacziokkal birattatni; Mert az teóruennek ereie es sulysaganelkwil, az bwntetesnekis feleimenelkwil az emberek beke-seges állapattban semmiképpen boldogul megh nem maradhatnak [Kv; KőmCART. 13].

summa I. fn 1. (pénz)összeg; sumā (da bani); (Geld)-summe. 1559: o ys az yozagotth kezebe bochattotta hara(n) glabi myklosnak ilyen ok alatt hogy ha az ó zalakos lewele tób sommatth ten(n)e hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya [Désfva KK; BFR VI. 279/3]. 1592: Ameny Summaba a' per forogh. Annak az Biro tizedet vehesse, de Ne a' Nyereo felen vgmint ighaz emberen, hanem az vze-teo felen vehesse megh [Kv; DiósyLnd. 34]. 1608/1610: szaz niolchuan forint wala az Somma az buza arra szam szerint [UszT 52höz]. 1631: az praefigalt napra, ó kgnek az summat az el kerulhetle(n) akadalyok miat ne(m) deponalhattam [Radnót KK; Ks O. 37]. 1677: Sem az adás sem a' vétel, az örökség igaz valoran fellýl ne lehessen, sőt a' summa mely a' valomnak summáját excedálná, amitáltas-sék [AC 154]. 1730: kellettett aláztatossan a Nagod könjörűlő Gratiajához foljamodnom, kérvén aláztatossan azon Summát énnékem megh adni [Marossztygyörgy MT; ApL 4 Jako Kata Apor Péterhez]. 1749: (A pénzt) addalván a' fellyebb valo summához téssen Flr. 148/32 [Oltszem Hsz; SVJk]. 1794: (A kaszálot) adná addig birtokában és haszonvetelül, még az irt 60 Mfor. sumát deponalhatna deponalván akár melyik Esztendőben [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1832: A Néhai edes Atyánk ados lévén Néhai Kállai Jánosnak 56 Rfor(in)tokkal, ezen Summát magam depural-tam Regiusságom által [M.köblös SzD; RL 1 Pataki Mihály lev.]. 1859: ha a fenn irt summát Szt. György nap előtt két hetekkel visza fizetendem — az föld birtokamb(a) visz-sza szál [Sinfva TA; Borb. I Kereki Moses jegyz.].

Vö. az arenda-, haszon -, kapitális-, pénz- és zálogsumma címszóval.

Szk: ~ szerint. 1578: az lisimakus summa zerent zaaz hat, az Arany forint ket zaaz hwzon hat, taller zaaz tizen Nyolch, apro penz zaaz tiz forint [Pókafva AF; KCs 47]. 1599: Az mely marha nekem iutoth wolt, az (!) summa zere-nt tizen haro(m) forintra beócheólték wolt [UszT 15/188]. 1630: egiszter meghis hozta wala az arendajat, de nem emle-kezem rea meny volt sum(m)a szerent [Ádámos KK; Bállt 82]. 1667: Deliberatum minden negj juhtol egj egj forin-tal tartozik az major, sum(m)a szerint tizen colteod fel forin-tal [Cege SzD; WassLt] * bankóbeli ~. 1816: A Cont-ractusban meg irt Bāncóbeli summa es a Gabonák ára tésszen 105 Rforintokat, és 6 xr [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. * büntetésbeli ~. 1677: kik hogy ha az ellen* csalár-dul cselekednének elsőben Ót száz forin-tal büntetessék; másodsor a' poena duplicatassék, és így rendel fellyeb-fellyeb nevedekgyék a' büntetésbeli summa [AC 47. — *A nemesfémek beszoigaltatását előíró rendelet ellen] * derék ~ főösszeg. 1590: Puellacher Jstwan Vram (Qua)rtas le-wen, ighaz Zamvetel vtan, maradot ez el mult esztendeok-ben Adossa f. 68/77 kit ha megh Ad, az felseo derek sum-ma ezzel teobbwil [Kv; Szám. 4/XXIII. 2]. 1676: az Épület-(ne)k az böcsit az derek sum(m)aval ugy mint az 32 forin-

tokkal tartozzek fel venni [Szökefva KK; LLt Fasc. 72]. 1804: a derek Summából öszveséggel 17 for; 62 penzekben le vétetődik [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 16a] * egy ~ban. 1582: Byro vram es Kyrall Byro vramek vittének varos Kepeben Gyaluban az Kis azzonnak eg' kúpatt Tezen eg' Summaban az arra f. 29 d. 69 [Kv; Szám. 3/VIII. 2]. 1598: hozta(m) uala egy sum(m)aba ... Eotue(n) harom forintoth es huz penzt, mellyeket en akkor keozre attam(m) [UszT 12/99]. 1623: (A házhely) immar az eleóbeli Zalo-gos pinzel egyiwt, egj Summaban lezen zalogban huzon ha-rom forjntban [Mihályfva NK; JHb XVIII/23]. 1810: Ma-lom Ház ... minden belsö, és külsö kszületeivel egy Sum-mába betsültetett 230 ... Rfra [Doboka; Ks 77. 20 Conscr. 22] * inherens ~ befektetett összeg. 1787: (Az t a rétet) mellyet Néhai Csiszár György Néhai Csiszár Jánostol husz M. forintokban Zállogosított volt, reluálván az inha-erens summát bé fizette [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 14]. 1799: most minyarást, az egészsz inhaerens Summat, ugy mint a' ket-ezer kilentz-száz Magyar Forintot-ka ... Groff Korda Annanak tegyék le [Magyarosáz TA; JHbK LX/6. 19–20]. 1807: (A) Joszág Fiurul Fiura lé-vén regulázva, sem a Joszág, sem az Inhaerens Summa Lé-ányt nem illet [Aranyosrákos TA; Borb. II] * investicián-dó ~. 1797: Ha az el idegenedett földkeblől pénz fog Also László Ur reluálni, a ki váltás idejen, az investialando Sum-ma refundáltassék [Dés; Ks 89] * kerek ~. 1789: Nsgtok az egész joszágokra egy kerek Sum(m)át fognak igérni? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Ti. hadi megajánlás-képpen] * kiülti a ~i kiteszi az említett összeget. 1834: a' Kiadásban látván hogy ki nem üti a' Summát a' 29ik pont alatt titulo apadás 1 1/2 vékát téssen, holott pálinkának Ja-nuariusnak elején adott 14 1/2 vékát, következőleg ezen a 1 1/2 véka apadás difficultásul ki tevődik [Somb. II] * kölés ~ bánatpénz-összeg. 1780: ha az megirt pontokat magam vagy maradekim meg szegnök és nem telyesitenök, ezen 50, egyes arany kötés Sumát rövid perfolyta modja sze-rint rajtam vagy maradekimon Fogarasi Krisztina Asz-sz(ony) minden költségekkel, hátra maradásokkal és fa-ratsagokkal együtt exequatathassanak [Ne; DobLev. III/545. 2a] * pénzbeli ~. 1584: Az felliwl megh irt penz-beli summakat mind egibe vetwen es Zamlalua(n) teot ez eztendej Ado Summa zerent f 6566/50 [Kv; Szám. 3/XIV. 8] * univerzális ~ teljes összeg. 1584: Ezeket eoowe Sum-malwa(n) teszen egy Vniversalis Summaban az eo perceptio-a f 200/69 [Kv; i.h. 3/XIV. 15]. 1586: Mely Vniversalis Summa illienkenen Allapodot megh az Zamweweo vram Jo itileteok Altal [Kv; i.h. 3/XXI. 17 Gr. Diosy not. kezé-vel]. 1589: Vniversalis Suma Az Miwely Zabo gyorg Az warosnak tartozik Jgazan Meg wettwen f. 110 d. 64 [Kv; i.h. 4/X. 90].

2. (elzálogosított birtokért megállapított) visszaváltási pénzösszeg; sumā de răscumpărare (stabilită pentru un imo-bil ipotecat); Rückkaufsumme (für einen verpfändeten Besit-z). 1568/1585: Azert az en Rezemetis ez felliwl meg Ne-uzet Jozagokban nekend engettem hogi meg valtsad, de illyen ok Alat hogi valamikoron az en Rezemet meg Aka-ro(m) valtano(m) Ennekem meg tartozzal Minden per pat-war nelkwil az en Rezemet bochyatanod, Az en Rezemreol az Sommat le tewen [Gyerőmonostor K; JHbK XXVIII/29]. 1581: Ez ket haz helyet, haz helynek summaiat gal-laczy Josa meg adna tartozek galaczy Jstwa(n) minden parpatwar nekwl meg Engedj [Erked K; WLt]. 1614: Az mi az Radnoth summan valo megh vetelet nezi en azt igy

tudom [Kisfalud MT; Ks O. 20]. 1639: En voltam eggik Iktato az Eörmenszekesi portioba' Becski Andrast (igy!) de hasonlokeppe(n) ne(m) tudo(m) mellik Fejedele(m) idejeb(en) es Donatiojaval volt az Iktatas, es örökösőne avagy summaba(n) volt [Vingárd AF; JHb XV/16]. 1640: Agjag-falan' egi hazat öröksegestol Jobbagiostol adot uolt bizonyos Ideigh summaban az Nehai Markosfali Marton Vra(mna)k hogi usussat fructussat erdejet nyolcz ezten-deigh elhesse es birhassa [JHb XLVII/5 Fr. Orban usz-i jur not. kezével. — *UJ. 1677: kik az Hazának akár mely ide-be(n) szolgáltanak, ha némellyek meg-holtanak-is, de Fele-ségek Gyermekiek maradtanak; az olyanoktól a' Fejedele-m el-ne foglaltassa, hanem kezeknél hagyván, bizonyos summában inscribáltassa a' szolgálatnak és a' jóságának mivolta szerint | Romai Császár ő Felsége Commissáriusi által az Eperjesi Tractán concludaltat az-is, hogy Fogaras Váráért és jóságáért hetven három ezer forint summa deponáltassék mely summát deponálván Tekéntetes és Méltóságos Fejedelem Idősbik Rakoczi György Urunk ő Nagysága inscribálja ő Nagyságának, és Pos-teritásnak Fogaras Várát, hozzá valo minden jóságival ed-gyütt [AC 43, 60]. 1794: Rosnyai Joseff Ur ... Rosnyai Já-nos Urat az efféle Dolgokban tartani szokott Törvényes mod szerint kínálattya, ezen kezemb(en) lévő csomo pénz-zel ugy mint 52. Császár Aranyokkal ... M Bándon lévő Jóságok Summájával [Msz; MbK XII. 100]. 1807: azon Jóságokatis az mellyeket a Publicata Baronissa LB Banffi György ur ő Nagyságának nagy summában el testalt volt, a Szarvadi Familia vérésg Jussán váltotta magához [Dengeleg SzD; Ks 80. 24].

Szk: *inhypotekált* ~ elzálogosítási összeg. 1766: Az Épi-téseket revidelattván és aestimáltván, az inhypotecalt summával edgyütt betűlettel meg fizeti [Ne; DobLev. II/491] * *inszkripcionális* ~ (zálogként bejegyzett adomá-nyra megállapított) visszaváltási összeg. 1633: erttyük Harang Mezőnek ki váltását az Varadj Captalanok értésé-re adták volna, az Véér Familia s kegték között villongás lé-uen azon falu véget, Inscriptio-nalis summáját le tétettyük az Captalanban, s kegték alkudgyék felette [Ks 101 fej.]. 1683: mivel már az mi Kglmes Urunk ő Nga Fejedelmi kglsegeből Fejer vár(me)gyebe(n) lévő Praeszaka nevű egész Falut Alvinczi Péter ur(amna)k és Váradí In-czedi Pál ur(amna)k conferálta, csak ő kgmek még edgy kevés ideig az Inscriptio-nalis Summát ő kgmek(ne)k ne deponal(na)k, és az meg irt Falut kezekből ki ne foglal(na)k [Alvinc AF; Incz. V 17] | az fen declarált Terminus el tel-ve(n) az Inscriptio-nalis Summát lévőlyák, és Prae-szaka nevű Falut ő Kgmek(ne)k kezekbe(n) bocsáttyák [Di-ód AF; i.h.]. 1766: Nagtságod azért ha az Inscriptio-nalis Summát lévőlyák, és á nevezett Szőlőt a Fiscusnak mint Proprietariusnak remittállyá bene quid(em) alioquin Nagy-tságodat Certificáltt্যা az Exponens ad Quindenam Nemes Erdélyi Orszagi Méltóságos Regium Guberniumá-nak közelebb Celebrálándo Mlgs Generalis Confluxussára [Dob.; WassLt] * *zálogos* ~. 1721: Komáromi Lajos Ur(am) is igeri hogy az impignoralt Territorium(na)k zálogos summáját fl. 200 ~ ket szaz magyar forintokat fel veszi [Ingodály NK; JHb XXIV/20]. 1782: Gy. Herczeg Szolösi Mozes Uram Komis Ferencz Urat ezen Ke-zenben lévő Csomo pénzlet kínálattaria is, melly zálogos mi-nor Summája annak a Possessionaria Portziotskának mely vagyan ezen Nemes Doboka Vármegyébe Posán, mellyis áll három Antiqua és két Nova Sessiókból [Ks 21. XV. 10].

3. (adó)összeg; impozit; Steuerbetrag. 1596: En úgy tú-do(m) hogy az ado rendeleskor mikor az Raüas volt ne(m) kylene rottak hane(m) chak egy süm(m)ara hattak az falút [UstZT 12/111 Marthi(nus) Farkas de S. Abran pix vall.]. 1603: Az Sum(m)anak fel zedese felől vegeztek ő kmk Varossúl Az mely Azzonyallatok és Leanyok bizonynos embereknel zegődüde laknanak, Azokatis magok visselesse és ruhazattyokban valo larassokból, Ezekenis az ő erdemek szerezten vegyenek [Kv; TanJk I/1. 454–5].

4. kölcsönadott/hitelezett pénzösszeg; sumá imprumuta-tá; Darlehenssumme. 1592: Reghy Quietanciak, mikor a' feiedelmek Summath kértének arról valok, Nem ighen zwksegesek [Kv; DiósyInd. 62]. 1599: Nob: Lucas Trauz-ner fatetur. Mikor az Danchyak Lőrincznek es Geletit Istwannak Statualtuk Az Daroczy Peter hazat Magyar uczaba(n) kinek kinek az eo Summaya zerent Iktattuk latwa(n) azt hogy az haz Nem eryl Az Summakat, vgy Intezok hogy Mindeniknek kel twrny az karba(n), Mint hogy egiebwts az wdobe(n) sok helieke(n) ily c(on)ten-tallak vala az Creditorokat (!) It az warasson, a hun az adossagh teob volt az facultasnal [Kv; TJK VI/1. 354a]. 1607: Miért hogy az Vasarhely gywlesben el viúek az Colosuariatok az Aknakat, Ngod penig meg ighire hogy modot mutat honnan vegyek meg summaiokat Keonyeor-gwnk Ngodk az Varos mellett meg tekintue(n) az sok ze-geny ehezoe keossegtwl zedtek azt fel kik most sirnak Rinak irté talallo(n) modot benne honnan conte(n)taltassan-ak [Kv; RDL I. 80].

Szk: *kölcsön* ~. 1671: kirjók kegyelmedet hogy még egy kevis ideig varokosni terhire ne ligen mert mint a Tö-ke Pinzt mint az Interest kegyelmednek minden böcsölettel meg adgyuk, ha pedig meg nem adhatuk Pinzül (:mint-hogy épöletekben vertök azon köcsön sumath. Iosaggal böcsölettel ki fözettyök kegyelmedet:) [Baca SzD; RLt O. 5 Bánffi Sára aláírásával].

5. robot/szolgálatváltás összeg; sumá de răscumpărare pentru robotă; Fronablösungsumme. 1635: Ez Braza neü falubeliek adtak summát, mellyet minenkor Karaczon nap-iara kellett be szolgaltatniok f. 300. Dezmaikotis mind marhaiokból leguminaikból megh adtak [Bráza F; UF I, 383]. 1640: Adoiok cedulaiok continentialiak szerez-ken az adoian es az pusztak adoian kivul fel ado f. 34/25. Summaiok per annum f. 330 [Lesza F; i.h. 767] | Edgieb adoiok es szolgallatiok ezeknek ninczen hanem esztendon-ken summaban három szaz es huszon eott forintat tartoz-kan adni [Mardzsina F; i.h. 727] | Ez jdeigh summát attan-ak, mostan az tobbivel edgy arant szolgálnak, summaiok volt f. 220/50 [Ohába F; i.h. 713] | Ez mostan summát nem ad Urunk eo Naga váltotta ki [Sinka F; i.h. 717]. 1647: Popa Sztojka. Ezis parazt funduson lakik egy jppjaval eggyütt, negy esztendeje hogy pappá lött, az előtt az jppja szolgalt summát adott adottis [i.h. 833].

Szk: *~ra rendeltet*. 1664: Ez faluis ez esztendőben summara rendeltet volt ugy mint ad fl. 370 [Sztrezaker-cesora F; UF II, 299] * *~ra száll*. 1724: Pajkos Mathe, melyik Possessor Ur idejeb(en) szerzette ki magát Summa-ra ugi hogi ne szolgajon mint örökös jobbagi az Többivel eggyütt, es ugi bocsátottake summára, egy idejig mint örökös jobbagiitt auagi ide valo származásakor szállott summara mind ezekb(en) az Tanu mit tud latott es ertett mondgya meg [Kiskájon SzD; BK vk].

6. (hadi)sarc; tribut (de război); Tribut. 1658: Elérkezvén másodnap az tatár chám is, nagy dühösséggel meggyújtat-

ván az Monostor utcai Hóstatót, beküldvén az városra summat kívánván [Kv; Kve 177 LJ]. 1659: az fel vetet summat ejjel nappal siessen be küldeni jo penzül az komornik kezehez, küldhessük be az Portara mentől hamareb [UszLt 15 fej.]. 1660: az Portára be adando nagy Summában, adminisralta(na)k két rendbe(n) kezünkhöz Taller(os) Imper(iales) nro 2169 [Nsz; RDL I. 172].

Szk: ~ *fizetés*. 1662: a portátul nagy summa fizetés kívántatván, s a fejedelem fizetni nem akarván, Szalánczy Istvánnak a portán szomorú megtartóztatást hozott vala [SKr 276]. * ~ *kívánság*. 1662: az Úristen úgy vezérlé elméjét a vezérnek, minden nehézség vagy valami summa-kívánság nélkül, mellytül ... a szegény városnak nem kicsiny tartása volna, mindjárt oltalomlevelet íratván a városra, egy agával vagy hatvan jancsárt is odabocsáttani parancsolt vala [SKr 658] * *török* ~. 1662: Az Török summab(an) vagiok ados cum ... f. 10 d. 30 [Kv; RDL I. 146].

7. *vminek a ~ja* vminek a teljes/végő összege; suma totală; Gesamtbetrag/Endsumme von etw. 1585: Balas Kowachnak az Varalliaj Malom Bironak Zamadassa Minden keoltsegekn Summaia teze(n) f. 136/7 | Ez esztendeoben minden fele keoltsegekn Summaia teszen f. 267/56 [Kv; Szám. 3/XXIII. 12, 20]. 1587: Zekeres Postasagh summaia f. 266/39 [Kv; i.h. 3/XXX. 6 Seres István sp kezével]. 1589: Sum(m)iaia a' kostra valo keolchegnek coteodfel holnaptol fogua tezen f. 21/60 [Kv; i.h. 4/XI. 21]. 1595: Vegheztek hogy illien zwksegekn ideyn, Attiainknak zokasok zerent, Az zolgha rendckenis vegienek, Azert Az keoz zolgha'trendeken, vgmint lowasokon, egieb zolgakon, zolgalo leaniokon Azzonj allatoko(n) Daykakon vegienek, zegoedsegekn Summaiat megh zamlalwa(n) minden forintbol d. 5 [Kv; TanJk I/1. 256]. 1646: az A(ctri)x maga hadgya hitire, tartozik ad 8 juralni ezekreol, juralua(n) ki tudodik az adossag summaiaibol munkaiának illendeo beri s az teobbit tartozik refundalni ad terminu(m) competente(m) [Kv; Tjk VIII/4. 145]. 1708: (A) Salaristák Penzbeli Restantiajaknak Summaja meg nevedeket [Kv; SRE 103]. 1717: Csik Gyergio, es Kászon ez jelen valo 1717 esztendőbeli aggravalatasinak summája [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1810: A malom Erectioja lészen egész Summaja a' Groff Kornis János Ur ó Nga reparatiojatis fel értve 475 Mf és 60 Pé(n)z [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 266]. 1842: le huzván a' Költség Summáját marad nyereség Rf 66 xr 55 1/2 [Kv; MészCLEv.].

Szk: *bemenetelnek ~ja* bevétel összege. 1582: Ky wewen az ky Menetelnek Summaiat az be Menetelnek Summaibol Maradott nalla f 3/98 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével] * *cenzusnak ~ja* haszonbér összege. 1762: Az Irtások(na)k és Malmok(na)k kevés benficiuma ingrediallyon az 550. vftokbol álló annuális Censzusnak Summájában, valamint ennekelőtteis practizaltatott [Bukuresd H; Ks 75. VIII] * *elbecsülés ~ja*. 1825: az előbb Szomszédolt Szöllő a' Nemes Szöllős Társaság által el betsültetett ... azon illy formalg el betsültetett Szöllő Helly Klmednek az el betsülés Summájáig birtokába adatattott [Kercesd TA; Borb.] * *erogáció ~ja* kiadás összege. 1787: Melly Erogatiok summaja ha ki vétetődik az fellyebb irt Perceptiois summából marad incassalva Hf 76 Dr 56 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 11] * *expenzának ~ja* 'ua' 1584: Minden Expensaiának Summaia teszen f 3422/75 [Kv; Szám. 3/XII. 19]. 1586: Emrich Bogner a' második Safar Polgar Zamadassa ... Minden Expensaiának tellies Summaia tezen f. 1861/94 [Kv; i.h. 3/XXIV. 11]. 1598: Az

epeolre valo expensanak Summaja tt f 37/30 [Kv; i.h. 7/XVIII. 148 Masass Tamás sp kezével] * *introitus ~ja* bevétel összege. 1584: Balogy Farkas Zam adassa^a Mellyet ky Zamlalwan az Introit(us) Summaiaibol Maradoth nalla eg Summaba, f. 33/81 [Kv; i.h. 3/XIV 15-6. — "Köv. a kiadások részl.]. 1594: Azert Az Introitus Summaiaibol ky wewen az eghesz Exitust Marad Az városnak f 36/42 [Kv; i.h. 6/VII. 10] * *kimenetelnek ~ja* → *bemenetelnek ~ja* * *perceptiónak ~ja* bevétel összege. 1582: Miwel hogy Az elseo zaz forintot Nem az Ado Zedeo polgarok hanem Az zam weweo vraum Attak az varos Ladaiaibol kezeheoz, Azokaert Az perceptionak Summaia az f 1910/79 meg zal zaz forintal, es In summa amit az Safar polgar Lederer Mihaly az Ado zedeo polgaroktol percipialt tezen 1810/79 [Kv; Szám. 3/V 59 Lederer Mihály sp kezével].

8. *összmennyiség; cantitatea totală, numărul total; Gesamtmenge/zahl*. 1579: Meg ertettek eo kegnek Az vrunk eo Naga paranchiolattat Az Bor megh tartoztatás felől találjak megh vrunkat Aggyak clebye mely igen nagy insegbe, es zwkelkedebe volt az zegenysag mostanis mely sok zwksege vagio(n) e kewes borochkara kynek az hire nagioh, hogy sem mint Az Summaia [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1585: Az egez Summa az Juhoknak eottwenlesebw a' ky Jutoth az waros szamara Feyeos Juh Baraniostul 33 Feyeos kechke olloiawal eozwe 4 Milwara 21^a [Kv; Szám. 3/XVI. 8. — "Folyt. a fels.]. 1669: Fogarasban el költ buzának summaja á die 23 9-bris 1668 ad diem 14 Marty A. 1669^a [Fog., UF II, 446. — "Köv. a részl.]. 1674: Az Juhoknak egészen valo summaja teszen ezer Haro(m) Szaz negyven Nyolcz [Fog.; Ut]. 1734: Dézma Juhok Fejér fejös dezma Juh no 4. Fejős kecske no 1. Meddű kecske no 2. Jdei fejér kos bárány no 5. Nyöstény kecske ollo no 1. Czáp ollo no 1. Czáp ollo no 1 Summa no 14 [Datk NK; JHbB D. I gr. Bethlen Farkas lelt.]. 1776: Majorság Fuszujának Summaja Metr 2 Just 8 [Mezőméses TA; WassLi]. 1795: Az percipialt Árpának Sommaia 232 Köb(öl) [Déva; Ks 78. 18/47]. 1831: a Lutz Vízén készitendő Ujj Hidhoz megkivántattnak^a Az az a mértékes fákknak Summaja darabb szám szerént száz negyvenöt [Torda; TL Praes. ir. ad nro 340 Köetsi jános geometra kezével. — "Köv. a fels.].

Szk: ~ *szerint*. 1569: kereom te .k. hogy myndeon dolgokat Es karokat walamy az .k. tytzy Alat az kyal Jozzagban esseot, horwat lwkachtwl Es az hagymassy Jobbagy-twl, te .k. myndeoneoket ez lewel latwan suma szerent Regystromba tétessen [Mihálcfa AF; BesztLt 87 Wolffangus Bornemyzza de Kapolna a beszti biróhoz] * *egy ~ban*. 1589: Restantia Zalonnat attak en kezemhez ó keglmek 19 Restal meg benne 5 Melj az Idej Zalonnaual eggiut tezen egi sum(m)aba 23 [Kv; Szám. 4/XI. 14]. 1608: Borok Voltanak Az elseo Jnwentalaskort, az pinczeben 30 hordowal teot ez harmincz hordoban walo veder Zam Egy Summaban 2550 vedreitt [Kv; RDL I. 83]. 1675: volt edgy summában 49. ökör [Kv; WassLi]. 1724: Tavasz kezdetén a' Major kezéb(en) egy summában ment volt 172^a [Koronka MT; Told. 29/12. — "Ti. bárány] * *kerek ~ban/~n*. 1751: Kerek Sum(m)ába azon földek téznek 12. darabot [Nyén Hsz; BLt]. 1772: maradtanak ... Juhok, de ezeknek is mint hogy pakulárja nem voltam. tehát azokat se számán, se pedig kerek summán nem tudom [M. kályán K; Tsb 21]. 9. (össz)létszám; efectiv total; Gesamtstand. **Szk:** ~ *szerint*. 1616: Ez Jozagban^a summa zerint Az Embereknek ua-

gion ferfi gyermekek nótelen leginiek zaz Tizen ött [KCs IV/94. — ²A gerendiben (TA)] * egy ²ban. 1587: Az Zegenniek vadnak egy Summaban 18 Jtho(n) üadnak 4 [Kv; Szám. 3/XXVI. 12 Suweges Gergely isp. m. kezével].

10. összegezés; totalizare, insumare; Zusammenfassung, Summierung. 1662: Maga a mi fordítónk is a caputok summájában mindenütt ezt foglalta és tette föl [SKr 686]. 1753: in Generali mindenik fordulora hány köbölre való föld és Széna Rét légyen fel tettük, a mint fellyebb a Summában meg láthatni [Kerlés SzD; JHb IV/12].

Szk: egy ~ba ír összefoglalja a kérdést. 1619: Hiszem beszéljeteek egymással s valamit akartak, írtátok egy summába s azmi jobb, mind azt cselekedjűk [BTN² 202] * egy ~ba mondva összegezve. 1619: egy summába mondva, czeztől contemptusokat nem tapasztalhattam [BTN² 294] * rövid ~-ja vminek összegezése vminek. 1673: Rövid summája mindazáltal az dolognak csak ez [TML VI, 420 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1704: A memorialisnak pedig rövid summája ez [WIN I, 139]. 1805: Az Itéletbeli essentialis Extractus vagy rövid summa, annak lehető meg elevenítését, vagy meg nem elevenítését se nem eszközelheti, se nem akadályoztattya [Mv; DobLev. IV/893. 3a tábl.].

11. vminek a lényege; partea esenjală a unui lucru; das Wesentliche/Essenz einer Sache. 1599: Hozzu Marton vallja Summa az hogy Konch Pal semmy haborusag-ra az en lattomra okott nem adott hanem minden haborusagnak feo inditoja Darabos volt [Kv; TJK VI/1. 326]. 1619: az Ferdinandus követinek oratóiójoknak summája ez volt [BTN² 404]. 1626: Szabo Mihali előttwnk elő nielueuel Testame(n)tomot teon kinek előttwnk ualo beszedenek sommaia illienkeppen keouetkezik [Kv; RDL I. 129]. 1653: Mennyi fáradsággal jártunk ... abban az útban, rendel ide nem írom, mert az igen sok lenne; hanem summáját írom csak meg [ETA I; 128 NSz]. 1655/1754 k.: A' meg holt Mesternek penig a' műszerét, akámi nével nevezendőket, akár festék, akár hárs-fa, akár fenyő deszka légyen, summa: a' mi az Asztalos mesterséghez való senki se mester tár-sunk, se idegen, a' Czeh hire nélkül meg-ne mérészelye venni [Kv; ACJK 10]. 1703: A connumeratio summája: mennyi pénzéd van, házad jó van-e mennyi örökség, hány hold szőlőd, hány köbölre való földed, egyéb mi kere-seted, vagyon-e jövedelmes valami örökség? [Kv; KvE 277 SzF]. 1733: Feleségemnek szollo kglđ levelit az hugam Aszszony eő kgle szép ajándékával kedvesen vettem, Kglmed levelinek Sumáját értvén ha szükség lett vona kívántam vona valamint s valahogy kk szolgálni de igen későn érkezet kglđ embere az portékákkal [Borosbocsárd AF; Borb. II]. 1776: parontsola nekem a Groffné, hogy meg olvasnám ... hirtelen percurrálván, rövideden felelék ā Groff-nénak, a' Summája ezen írásnak az: hogy Nagyon Kéri a M. Praepost urat, halaszsa el az esketést [GyL. Adalbertus Biro scilicet ex Csik Kantzfalv nunc residens in Pago Csokfalva² vall. — "MT"].

◊ Szk: egy ~ban felvesz egészében magával ragad/sodor; a duce/a lua cu sine cu totul; im ganzen mitreißend. 1771: A Sajo is oly nagy volt, hogy Sárvárt lévő malmát Cserényi István uramnak egy summában felvévén, mint az almat úgy elvitte [RetE 253] * egy ~ban katonának elhajt egy csoportban/együtt katonának visz; a lua la armată toată grupa; auf einmal/in einer Gruppe zum Militär nehmen. 1765: mindenütt publicáltatott, hogy akik lemennek Aradra és ot-tan a sáncon dolgoznak, bizonyos diumumot fognak venni.

De a popule arra magyarázza, hogy midőn oda kimennének egy summában elhajtának őket katonának [RetE 180].

II. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch. 1. vmekkora összegű/summájú; de o anumită sumă; von einer bestimmten Summe. 1619: Ugyanott mind-járt az tatároknak azmely summa fizetések volt lengyel királytól, azt az király megadatja azon követnek és azokkal való frigyét is megerősíti [BTN² 263]. 1700: jelente Gyerőffi Borbara Asszony eő Nga Hogj idvezült édes Vra

Groff Ratotthi Gyulaffi Laszlo Vram eő Nga szomorú halála alkalmatosságával minemű súlyos, es nagy Summa adosság pinznek fizetése szallot legyen rea [Kv; Ks 90]. 1711: Josika Imreh Ur(am) vegső pusztulásra jutott jo-szaga adoja(na)k supplealasara Tholdi István Ur(amna)k eő kgl(ne)k adott bizonyos summa kölcsön penzt [H; JHb XXIV/3]. 1780/1797: ha én ezen Vásárt meg másolnám te-hát azon Két száz M:fint Summa Vinculumot rajtom Ked-ves Testvér öcsém exequalthasa [Vargyas U; MbK X. 56]. 1847: (Varga Katalin) nagy summa pénzbeli collectát csinált, a népet az uradalmi tiszték ellen engedetlenségre biztatja [VKp 175].

Szk: ~ pénz. 1536: dorotthya azzon nagy sebestyenne almadj tamasnak eg haz helyet olah frathan, kyn Mostan az ew Jobagia Anthaly kenez laknek akarna Jsmeg valamy summa penzbe el zalogositany [Fráta K; SLt V 26]. 1613: Jelente Swkeosd Miklos Vram hogy Petky Janos vramnak vetette volt zalogban Vdwarhely zekben Zent Peteren le-weő portioiat bizonyos summa penzert [Szentpál U; Ks 42. C. 8]. 1640: Vass Georgyne Aszonjom Erdely Katha Aszony tizen negy haz Jobbagyott Tizen negy szaz fo-rint Summa penzen von meg [Szentegyed SzD; WassLt]. 1667: N: Makuly Micklos Uramnak Nagi Mireghjon levő portiojat ebeni Istvan Uram bizonyos summa pinzben birt [K; i.h.]. 1721: a Szaz forint summa penzt egészen le nem teszi [Koronka MT; Told. 26]. — Vö. a *summapénz* címszóval.

2. vmennyi mennyiségű; de o anumită cantitate; von einer bestimmten Menge. 1808: kéntelenítették Venni hitel-be 100 Véka buzát a' jövő Sz. Miháj Napjáig ... mely summa gabonának a terminált napig való el vásáráért igé-rének minden két Véka után egy egy nap számot sarlo-val 20szat Kapával 20szat Kaszával 10. Napszámakat [Fü-zes SzD; BetLt 5].

3. nagy ~ ígéret egy csomó ígéret; o grămadă de promisi-uni; ein Haufen Versprechen. 1678: Bizony dolog igazsá-gunk mellett is felelte sok és nagy summa ígértel kelle ez példa nélkült való és semmit soha hozzá nem hasonlítható tüzet megoltanunk [TML VIII 178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

summaadó a kincstári teherviselést (kiváltságként) meg-határozott pénzösszegben megváltó (személy); care plătește o anumită sumă ca contribuție; Lastentrtragung ablösende steuerzahlende (Person). 1656: Koczys Peter Priuilegiomos Summaado személy Annor(um) 50 [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. 1662: Mü Vduarhely szekben Zetelakan Iako Miklos Janos, Marton Balas, es Szabo Marton Priuilegiomos sum-ma ado szemeliek [Berz. 12. 92/16].

summabeli (elzálogosított birtokért megállapított) visz-szaváltási összegbeli; din suma de răscumpărare (stabilită pentru un imobil ipotecat); aus der Rückkaufsumme (für einen verpfändeten Besitz). 1684: Alvinczi Péter és Incédj

Pal vramek ő kgmek le tévék nemz. Keserűi Frater Gjörgjine Aszsz(ony) Balo Susanna Asz(szonyna)k Praeszá-kában* és Fogaras földén Bucsumban lévő Inscriptionalis summabeli részét mely summát lévala Balo Susánna Aszszony is illje(n) declaratioval hogj minde(n) közét Praeszákból s Bucsumból ki vette, nullu(m) jussal [Gyf; Incz. V. 28. — *AF].

summa-bor robot/szolgáltatvátsággént adott bormennyiség; cantitate de vin dat drept răscumpărare pentru robotă; bestimnte Menge Wein als Fronablösung. 1677: Martontelki Suma borok Savanyú izők Ngtők itallara valok [Balázsfa AF; UtI]. 1774: Vannak ezeken kívül Jobbágyok kik borral szokták redimálni szolgáltatásokat Meny nyi summa bor jön be tőlők azt se tudhatom [Szentdemeter U; LLt Vall. 16].

summácska I. fn (pénz)összegecske; sumuliță; Süm-mchen. 1613: mely Summaczykanak hatra maradt Tizen hat forintiat my eleottwnk veűe fel es igr Aztalos Miklos vallast teon my eleottwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar Egy penzeuel sem uolna eő nekj ados [Kv; RDL I. 92]. 1823: meg esmérém hogy N Laki gazdaságom jobban folyhatása tekintetéből vásároltam légyen hitelbe Tks Doboly Sigmund Uram Bátyámtól egy pár járomra valo bi-haj tulkokat 60—Hatvan Rh forint valto czedulá forintokban (igyl) ily feltételek alatt ... Hogy ... a minket Komaromianusokat illető negyed részből jöhető részt által engedem Kökösi Idősb Dobolyi Sigmund Vram Bátyámnak hogy abból ezen Summátskát ki vonván engem ki fizessen [Nagyfal AF; DobLev. V/1072 Horváth Elek kezével]. 1842: kötelesek a' fenn irt sum(m)átskát Czéhbe állá-sokkor mindjárt le-fizetni [Kv; ÖCLev.]. 1846: a' legénytől le-huzzák, 's a' könyvbé bé-nem írják, s iratták azon bé-fi-zetni, vagy fizettetni kellett sum(m)átskát [Kv; i.h.].

II. jelzői haszn-ban; cu valoare de tribut; in attributivem Gebrauch: vmekkora kis összegű/summájú; de o anumită sumuliță; von bestimntem Süm-mchen. 1772: bizonyos summátska pénzt kinek kinek annak érdeme szerint adott | A' Férfji és Fejér Cselédeknek bizonyos Summátska pénzt adott a' végre, hogy azoknak éjjeli Nappali hív szolgáltatások valamennyiben meg jutalmaztassék [Drág K; TSb 21].

summafelvetés adókirovás; impunere, stabilirea impozi-tului; Steuerbemessung. 1662: Apafi Mihály urunk önagy-sága választása, az városokra summafelvetés [SKr 659 Tar-talomjelző fejezetcíméből].

summájú vmilyen összegű; de o anumită sumă; von be-stimnter Summe. 1831: ugy Hallottam volt ugyan hir hangbol hogy a kik ilyen kárba és romlásba estenek Há-zaik bé fedetésére ... bizonyos summájú költség fogna adatni [Dés; DLT 951]. 1833: Alább irt tanubizonyosággat tészek arról, hogy ... meg kerese engemet itenni Nemes Aranyos Székben Sinfalván lako Nemes Pétki János Uram arra kére, hogy Szokott jussom letétele mellett mennék el itten Lako Nemes Pétki Sámuel Uramhaz tsak ugyan az irt Falubann Lako Nemes Szabo György Uram-haz mind közlőbb valo Vér Atyafiakhoz, es adnam tud-takra, hogy régebben Lévalt bizonyos Summájú adossá-gok(na)k ki nem fizethetése tekintetéből Törvényes Exe-quotio akarván jóni a meljnek elfogadása tekintetibe admo-

niáltattat is 15öd napakra a pénzt bé fizetni [Asz; Borb. I. Fogarasi Huszti István falu hites jegyzője kezével].

summál 1. összegez; a totaliza; summieren. 1659: 24. praesentis az utnak nehez volta miat nem keues bayal er-kezhettünk be ide az Portara, Az mely Kapuczi Bassa oda be is leon, velünkis, iara, mingyarast jeouue szallasunkra az Vezér paranczolatlyabol: Kezde kerdezni menyi lchet az be hozot pénz melyet summalvan es meg merven az ed-gyetmas fragmenta ezustotis az negven ezer Tallert nem sokkal superallya [Borb. I. konstantinápolyi követjel.]. 1764: Nehai Csapkés Ferenczné Aszszony es két ágon levő Gyermekei holmi acquisitumakat, és superaedificiumakat summalvan ment 80 forintakra [Asz; Borb. I.].

Vö. az egybe- és összesummál címszóval.

2. magára ~ magára vállal; a asuma, a lua ceva asupra sa; auf sich nehmen. 1803: Albisi Nemes Barthos Sámuel uram Nagyságodra Legitimo modo Condescendátlyta azon Törvényes Perit Tessék azért Nagyságodnak azon Causát ezen Törvényes Condenscio mellett magára summálni [Hsz; BLev.].

summáltatik egybeszámláltatik; a fi totalizat; summiert werden. 1783: ha nem tudotté azon száz forint sumában, melyet intereseztünk tovább 20 esztendőnél, a Gabonabeli kár is, ha együvé Sumáltatott, mint hogy a Buza lopot kéz-be adtuk, a száz forintnak felét nem kellett volna tovább 20. esztendőknél velünk Eő Excell(entiáj)anak intereseztetni [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jb vall.].

summapénz 1. pénzösszeg; sumă de bani; Geldsumme. 1637: ha ez wdeok alatt halomasa teortennek Vra(na)k auagi Maganak azon suma pinzt tartozzanak eo kigmek Zazvarosson lako Kazon Gergeli deaknak auagi felesége-nek adni eppen [T; Thor. XXI/7]. 1639: Ezen az kett uttaly summa penzen hozott Marhának az arra teszen f. 7892. d. 81 [Kv; RDL I. 116]. 1651: ezent is vallá Fileki Borbely Istva(n) hogy Nagi Tamas Vramtol levált sum-ma pénzel elegitette ki az Eőcsét Nagy Istvánt az Devai Nemes hazaba(n) levő részéből mely summa penz teszen ötven magyar forintot [Déva; JHb 53/1]. 1730: (A) Summa penzre Annuatim Interes kívántatik fl hung 43/20 [Dés; Jk 399a]. 1739: az Incta doceállyon arról ... hogy ezen Adós-ság(an) 's summa penz levatiojában, 's el költéséb(en), Semmi Consensusa nem volt, 's benne nem részesült [Dés; Jk 265a]. 1772: a' Tisztelendő P.S. Minoriták Conventyéből el-lopott Arany, es ezüst Monetákból álló Summa penz Takáts Kláránál taláztatott fel [Kv; TJK XVIII/2. 41]. 1786: azon summa penz mely az adosságoknak depu-ratiojára forditott Testvéreimmel léjendő osztozáskor ré-szemben tudodjék [Szökefva KK; Kp II Havadi Máthé Já-nos (21) vall.]. 1824: vásároltam Egy Lo Szekeret, egy Lovat harmintz négy R forintokkal, oly magam lekötélé-zésem mellet, hogy ezen Summa Pénzt az jelen valo Esz-tendő Junius holdnapjának végéjig ... meg odgyam [Ne; DobLev. V/1093]. 1839/1840: Pepi kedves Leányomnak különösön hagyom azon summa pénzt egészen [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr.].

2. adóösszeg; impozit; Steuerbetrag. 1586: 18 Junj volta-nak Az summa pensznek meg kerese koran, Biro Vram Thanachival egietemben az Thanachj haznal ebete(n) volt negi tal etek [Kv; Szám 3/XXIV. 21].

summás I. mn 1. költséges; costisitor; teuer. 1740: Mint hogi Nemes Városunk Hidjai körül, a' Szamos, felette sok károkat Causzált, elannyira, hogi ha nem remediáltatik, félő hogi Hidunkatis a' Viz elnehaj csa (!), és Summás Expen-sákát ne Causzályon azért Concludáltak firmiter, hogi ez Héten minden marháas atyánkfia hozasson 's hozzon két két szekér ágat, és egy egy szekér Tövissét [Dés; Jk 537a].

2. nagyszámú/mennyiségű; numeros; zahlreich. 1808/1809: azt magam tapasztaltam, hogy sok izbe midőn a pi-atzra ki mentünk szalonna vásárolni, a Fartzádiaktól kér-tünk egyet kettőt, de nem adták; azt felevlén: Nem adha-tunk, mivel már Pataki Uram summáson mind meg alkutta; ebből tudom hogy igen felette Summás szalonná szedett fel itt [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1809: gyakor izben summás pénzt költsönözött [Dés; DLt].

3. jobbgyi/zselléri szolgálatot pénzzel megváltó; care pláteste suma de rascumpărare pentru robotă; den Fron-dienst mit Geld ablösend. 1663: két vagy három falut hal-lottam, hogy summások, kiknek summájokat én úgy tudom leválták is [TML II, 492 Teleki Mihály Lónyai Annához].

Szk: ~ *falu*. 1663: Voltanak summás faluk is, kikről hogi jegyzést küldjön az udvarbíró s számtartó, megparan-csoltuk [i.h. 496–7 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1668: Mardsinai Bóér János az negy Summas faluknak fő Plajas-sa adta honorariumat Dutka pénzt fl. 10 [AUt 75–6]. 1674: Summas Faluk taxaja teszen f. 1380 [Fog; Ut] * ~ *zsellér*. 1731/XVIII. sz.: idevaló Summás Sellérek Falu közonseges földet birnak Zalogban [M.nemegye BN; Berz. 7. 68/1].

II. fi földesúrnak járó szolgálatot pénzzel megváltó job-bagy; iobag care pláteste o anumită sumă de rascumpărare pentru robotă; den Frondienst mit Geld ablösender Leibeigener. XVIII. sz. köz.: minden fele Jobbagy Mester Ember, a kinek marhája léssen nékem oszel (!) is két nap, tava-szalis két nap kalákába Segittsen, akár Pasztor, akár Gyűj-tő, akár summás Legyen [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1760: egy Vaszilia nevű Egresi Summás a Ngának [Beth-len SzD; BK. Kodo Kosztán (22) jé vall.].

summásabban nagyobb összegben; într-o sumă mai mare; in größerer Summe. 1791: azonn terhes Summa pénz még mais a költsönözőnek a sok szükségektől s rend kívül esett terch viseléséktől okoztatott Helyység tehetetlensége miánn meg nem fizettetvén kéntelenítettnek az fenn irt falusi Lakosak ezenn eléggé meg határozott Falusi Just avagy Jozságot ... annak el adni ki mostan szükségek ki potlására mentől Summasobban pénzt ad [Adámos KK; JHb XIX/32].

summásan 1. összegezve; totalizat; summierend, zusammenfassend. 1735: ā Nemes Tanács ne tartsa idegenseg-nek, hogy ezenn Summason Administralando Penzel az raj-tunk fekvő onus es Adosság ex totó desummaltassek [Ne; DobLev. I/159 Szántó Mihály kezével]. 1791: A' Quartá-sok számokra ki dolgozando Instructionak, ugy szintén az Ekleisia és Collegium mindennémű lövedelmeiket sum-máson bé foglaló Laistromnak el készítésekre még 30. Na-pok adattassanak [Kv; SRE 279].

2. súlyosan, terhesen; grav; schwer. 1797: publicaltassek Hogy ezután a' Causansok ügye a' Partialisba fel nem vetetődik hanemha Procuratora leszen, leszen ket Prokura-tor a' kik is olly summason nem taxallyak a Causansokat [M.bikal K; Rak 23].

3. jelentős összegben; într-o sumă importantă; in bedeu-tender Summe. 1823: már eddigis hurtzoltatásomra sum-máson költvén [Kv; ACLev.]. 1826: A' Krájinik Ur A' kezében levő Uradalmi adósságokból feles summa pénzt felszedett, abból Summásan administralt a' T.Perceptor Ur-nak [H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsy Aloysius ub vall.].

4. egyszerre, egy összegben; în întregime; in einer Sum-me. 1811: méltóztassék olyan hathatós Rendelést tenni, hogy ezen fel-adott Restantiáim további haladék nélkül, és ne apránként, hanem summáson fizetessenek-ki [REKLt ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

5. nagy tételben; în cantitate mare; in großer Menge. 1756: Németi István ő Kegyelmenek aranyai, ezüst-pénze, voltanaké Summásan? [Kv; Mk IX Vall. 108]. 1807: Pataki István ő KgyIme bizonyos Tordai kereske-dők(ne)k a város piattzán fel szedett Szalonnából Sum-máson ki akarna adni idegen helysége kereskedésből, melyért ezen városban panas és nagy Zugolodás támadott [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1808/1809: A' két Fél Communitas senkinek szabadságot nem adott hogy piatzon vásárolt szalonná summáson idegeneknek ki adjon | Azt hallottam és tudom hogy meg volt tiltva s publicálva is hogy senki a piatzon szedett szalonná Summásan idegen-nek ki ne adhassa [Szu; i.h.].

6. összefoglalva; rezumativ; zusammenfassend. 1662: né-hai kolosvári Heltai Gáspár a Bonfinius írását magyarul fordította compendiose, summáson [SKr 347]. 1677: Summáson, édes Uram, Kegyelmednek azt irhatom, hogy minden jelekre nézve én desperáló félbe vagyok [TML VII, 506 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: (Béldi Pálnak) tragoediáját, minthogy csak el nem veszek ismét miatta, majd idealább summáson leirom [BÖn. 693]. 1836: Summásan ezen Revocatio mellett meg kívánnya az meg vexált Alperes Özvegy ezeket [Ne; DobLev. V/1213. 4b. — "Köv. a fels.].

summául összegezeképpen; în concluzie; zusammenfassend. 1734: Ujsagul irhatom Ngod(na)k hogy Brassóbol a Nemetek kemenjen szöknek által a Török Pártra Moldu-vába, innét a mi jotska régi katonak voltak ki vitték egjnéhány nyomoru ujjakat hoztak helyiben ezt Summaul irhatom hogi azt mondjak hogi a ki felni akar ebben a holnapban és a jövőben legjen közel Sebenhez [BK. Bethlen Ferenc anyjához, öz. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához Nsz-ből].

summáz összegez; a totaliza: summieren. 1764: el men-tünk Néhai Szilágyiné Fosztó Anna Aszszonyomhoz, kit beteg ágyában a' maga házánál, mind az által ép 's jozan elmével tanálván mi előttünk boná conscientiá fateált min-denekről a' mint referálta 's fateálta Szilágyiné mi summázván azon Jozság egész Zalogját, alig ment 200 fo-rintrál többre [Kecset K; RLt 0. 2 Fr. Dioszegi (44) ns vall.]. 1834: a' tisztelt Ur Asszony ő nga Emberei kérték is vettek is a' Mlgs Udvarolt Udvari Gabonat melyyek-nek mennyiségek és árrok summázva neveik után Usorá-jokkal leíratott [F.zsuk K; SLt LIII. 12].

sunda 1. tunya; tembel; träge. 1758: Léven pedig Gyula-telkén egy özvegyasszonyka elmentem nézésére. Igaz, hogy sem személye, sem magaviselése, mivel igen lágy és sun-da vala szegény, nem tetszett, de szép jószágoskája lé-vén, bizony csak elveszem vala ... de ... nem jöve hozzám [REtE 72–3].

2. nem őszinte, csalárd; perfid, viclean; tückisch, betrügerisch. 1758: (Jusztina) férjhez mene Szécsben lakó Guthi Miklóshoz. Amint most ... értém, rosszul élnek; nem is csuda, mert rút, fekete ember amellett sunda magaviselése is [i.h. 75].

sundám-bundám nem egyenes úton; prin viclenie; listigerweise, unter der Hand. 1758: Kolgjat egy barazda sem illeti Csak per sundám bundám bírja s colalja [Jákótelke K; KGy]. 1765: ezen földet úgy birtaé mint maga örökösét, avagy pedig sundám bundám állott volt bele valamely reszetskéjében [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1767: beszél-lé ... ha kezire mennek ezen Molnárok szabadságotis ad nékik minthogy per sundám bundám valo Jobbágji az Potsa familiának [Angyalos Hsz; HSzJP Michael Imreh Persona Ecclesiastica (60) vall.].

sunyi alattomos; prefăcut, fâțarnic; duckmäuserig, schleicherisch. 1808: A' Köz Oláhok tartás meg az ő Nemzeti sunyi természeteket, a' Vármegye Tisztyeinek is ugyan, de kivált az Udvari Tiszteiknek, sőt még az elsőbb inasok(na)k is, eleikbe mentől nagyobb meg hunyáskodással lehet, úgy járuljanak [Kemény, CollMss Tom. XXX Varia XII]. 1846: Bá'sa Pistának beszéde akadozó elrejtett sunyi [DLt 1008 nyomt. kl].

sunnyog 1. sompolyog, sündörög; a se invirti/gudura in jurul cuiva; herumschleichen. 1710: mar Emberek gjalazatjara ugj nem hajom ha nem megh készítetem mind adig sunjogok tiszt urnamek utan noha Kiralj biro uram soha affele sem jot egjszernel többször akoris haragjaba jot vala oda [Szentkirály Cs; BCs].

2. elégedetlenül dűnyög; a bombáni/mormái; unzufrieden murmeln. 1672: Irjon Kegyelmed Bánfi uramnak az Harsányi lehvátása és ugyan jó formába való felküldés felől. Mit sunnyogunk? Im az félelmeknek is pokol helyek [TML VI, 37 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

sunnyogás elégedetlenkedő dűnyögés; bombánire; unzufriedenes Gemurmeln. 1803: hijába magyaráztam, hogy Eő Kme tartozik Ház bérrel, mert a' Sunnyogással meg érte [Kv; MészCLEv.].

sunnyogó 1. kehes; (despre cai) afectat de tignafes/emfizem pulmonar; (über Pferde) dämpfig. 1722: a Tsíkokat két esztendőre is meg herélték, mert a Sunnyogo szekeres Lovakat éppen nem szeretem vala [EMLt].

2. ? alattomos; viclean, șuneagău; heimtückisch, hinterlistig. Szk: ~ beszédű. 1801: Popa Alexandru ... mintegy 30. esztendő ... sunnyogo járasu, és beszédű [DLt nyomt. kl] * ~ járású. 1819: Albisi Bod Aron sunnyogo járasu, alattomos tekintetű [DLt 390 ua.].

sunnyogólag dűnyögve; mormáind; murmeln. 1811: Tondor Ádám Uj Paraszt beszél Czigányul, és Magyarul sunnyogólag szóköttel Dálnokból midőn Rabságra másokkal együtt kísértetett [DLt 810 nyomt. kl].

supog puffog; a bufni; puffen. 1630: az keozbe ugj ver-tek hogi vgian supogot raita [Mv; MvLt 290. 201]. 1633: aztis hallottam hogi supogot az szablaia, de ki vonasat ne(m) lattam [Mv; i.h. 135a/2]. 1749: a mult éczaka hallottam hogi jajgatnak vala az eő Nga emberei, a Balavasari

határon verik vala ököt ugjan Supogot [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII]. 1760: álmombol az Zajra serkenék fel, s hallám supog vala [uo.; Ks 17. XXXI]. 1762: ugj veretek egjmást hogi ugyan Supagatt [Told. 48].

supogás puffogás; bufniturá; Puffen. 1630: az Szabo mondgia vala ne(m) vagiok ados neked Janos deak szitta ereossen az lelkeuel es azt mondotta vaj ados vagi ezzes (!) es az keozbe ugj wteottek hogi ugian altal hallot hozzánk az supogasa [Mv; MvLt 290. 201b]. 1729: nem lattam, mikor ver<ték> de az Supogasatt hallottam [K; Ks 7. XV. 13]. 1743/1747: Láttam hogi Eltető Ferentz Vramat az maga Fundaturájában lévő Szilváj névű helyen verik a verekedést Supagast kiáltazást Jajgatást hallottam [Szentegyed SzD; WassLt Kimpán Vizilia (44) zs vall.]. 1761: Blidár Gligor nékie bort akarván vinni a' kortsoma házhöz ment borért, s mikoron a' kerten bé hágat én az utzán voltam, s hogi bé hága a' kerten tsak hirtelen nagy lármát ütöttek belől s hallott az ütésnek Supogása mi hozzánk [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Joannes Pap (30) ns vall.].

suppadék süppedékes hely; teren mlăstinos/care se scurfundă; sumpfiges nachgiebiges Gebiet. Hn. 1772/1869: A suppadéknál (sz) [M.péterfva KK; EHA].

Vö. a seppedék, seppedékes és süppedékes címszóval.

suppan 1. pottyán; a pica; plumpsen. 1752: Joseph Urli ... fertelmes, mocskos, minden illetlen terminusokkal tellyes Levelet küld azt írja egy Periodussáb(an) his ver-bis elég mosdatlanul, hogy Benkő Anna nem alább való válagból suppan, mint Kereszturi Kriska, ha nem álhatya, meg mutatya [Torja Hsz; ApLt 3 St. Apor Apor Péterhez].

2. puffan; a bufni; puffen. 1631: enis lattam ezt szememmel hogi vagdalkoznak vala, halla(m) aztis hogi suppan vala az embernek az hata(n), de nem tudom kit vagtak [Mv; MvLt 290. 245a].

suppanás puffanás; bufniturá; Puff, Plumps. 1651: ki mene Czeriek Pal, Moses is ki az utan s mi ben maradank, supanast hallek s ki menek s hat az felöldeon fekszik Moses [Zoltán Hsz; HSzJP Ordogh Mihály jb vall.].

suppos pikkelyes; solzos; schuppig. 1850 k.: 1 suppos fekete bárány börrrel bérlett szürke poszto bunda [Pk 2].

supp-prém pikkelyes szegély; titivură cu aspect de solzi; schuppige Bordüre. 1839: Egy szürke csurapé bunda, supp-prémel, fekete bárány börrrel bérlelve [KLev.].

suprá (el)páhol; a bate/supi; prügeln. 1816: Karátson Gáboris azonban édgý Bottal suprállni kezdette [Kebelesztiván MT; CsS].

suraj 1757: Egy Suraj kalya szarvu 11 esztendő's [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — "Ti. tehén].

surc 1. női kötény, ek clóruha; șort; Schürze (für Frauen). 1598: Az zolgalo Azon embernek fizettem f 7 fodor igler first f l d 52 ... Ket schürzot ... Mas leannak zegettem f 6 Fodor igler first f l d 32 ... Egi sürzot Elé rwhat [Kv; Szám. 8/III. 20]. 1599: Keomies Janosne, Catha Az-zoni vallia egi surczot es egi giolchot hoz el ... melliet mas nap esmegh vizza vit Sarkeozi Janosnenak | Fazakas

Peterne Anna azzony ... vallya Ez leanzo engemetis zolgalit ket inget chynaltattam vala neky eo azokat el vitte, es amellet valamy surchomat [Kv; TJK VI/1. 304e, 335]. 1624: Feier Ruhazatbol Jutott ... Ket surch viselt f. — d. 16 [Kv; RDL I. 123]. 1640: Egi surcz recze benne f. — d. 32 [Kv; i.h. 123]. 1654: Szegottunk egy <szolgalat> Orsikot Kebeley leant, Igitunk ... ket surczot ... egy partat 3 lot selyem hay fonot, egy belletlen bagasia mentet egy gioltis eloruhat [Kv; ACJK 68b]. 1738: surczot Szalma Sakokot Csinaltattam [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1768: Vászón Erogátioja ... Kolosvári szolgálónak Surcokra erog<altam> szösz 05 sing [DobLev. II/390. 10a]. 1787: (A) Leányrak Surtzában egybe takarva találtam mint egy három fontnyi Szalonnát [Backamadaras MT; CsS]. 1818: Tizenkét Surtz ... 24 Rf Tizenkét Takaro Ruha 4 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.]. 1820: Vagyon 1 karton Rokolya Surtzal együtt [Kvh; HSzjP].

Szk: *gyapotos* ~. 1636: Egi io fedel es egi giapottas surcz. f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 109] * *kék* ~. 1804: Donath Anis Viselt egy kék Surtzat [DLT nyomt. kl].

2. mesterembernek való munkakötvény; şort purtat in timpul lucrului; Schurz für Handwerker. 1591: Araniáz Leorincz vallia az fiaual Josauál eggiwlt, Lattuk hagi Bernald Matthias es Merai Thamas kalibaiara menenek az keoatorwsnek, es mikoron oda lutek, Immar le taglottak vala az keoatorwst ... annyra verek taglak, hagi surczais mind le zakadoza eleolle [Kv; TJK V/1. 128]. 1777: Sütő Ferkőnek 3 Surczra [Sáromberke MT; TGSz 54]. 1819: Minden Mester Embernek es Legénynek elő kötője vagy sűrta Tiszta és fejr légyn; valaki pedig tisztátalan Szennyes Surtzal jelennék meg büntetessék meg 30 xrig [Kv; MészCLEv.]. 1836: az maga Inassának ... az Meisztere Csizsmát es Surtzat tartozék adni [Kv; KCJK 121b]. 1851: ma ide jött János a' Szakátsunk fële és én Ferentz helyet bé fogattam, 120 forint 4 gyapju 4 surc 2 rékli 1 fertály bor és 1 pohár pálinka [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: *cseres* ~. 1787: Timár vagyis Varga Mesterségnek valo Eszközök. Egy derék tserző nagy réz üst Hf 10 Dr 80. Két Cseres kád Hf 1 Dr 36 Egy vastag cseres Surtz viseltes Dr 12 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 6].

surcos kötényes; cu şort; mit Schurz. 1832: Strására léven ki rendeltetve egy Surtzos Mester emberrel kit személyében esmérek de nevét nem tudom [Dés; DLT 574].

surcosan kötényesen; (imbrácat) cu şort; mit Schurz geleidet. 1802: mintegy 11 ora tájékan Tolvaj kiáltás esvén a' Virág János Uram háza kapuja előtt a' Sütő aki Surczosan nem megszke vala töllők fel kaptá a' fát Forro Lajos után rugaszkodott [Mv; Born. XXXIX. 53 Mich. Simon (25) servus vall.]. 1808: a Betsülletes Czéh egyenlő akaratból végezte Hogy mikor Czéh gyűlés van, és temetési kísérkor tisztességesen jelennének meg, sőt aki Surtzson vagy Sapkason menyen annakis 1. M for a büntetése minden engedelem nélkül [Kv; KCJK 21a].

surgyé szalmazsák; saltea de paic, şurdeu; Strohsack. 1787: Két Surgé Dr. 24 | Egy veres fejűs Derekaj haj Két Surgé [Mv; MvLev. 8]. 1810: Egy Surgyé a' Fiuknak hagyatott [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 21]. 1817: Egy derekaj, 's két surgyé [Mv; DLev. 3. XXVIIIa]. 1838: Négy sák, három Surgyé, 's egy gyapotfono kerék [Szent-

imre MT; BalLev. Balog Klára kel.]. 1850/1851: Két Lepe-dő égy Surgyé [Kv; Szathmári lev.]. 1851: egy surgyé [Dés; DLT 2284]. 1852: Cseléd ágynemű; egy pokrócz, egy páma, egy surgyé [Kv; HG].

Szk: *házi szőtt* ~. 1849: az Ágyakhoz 2 házi szőtt surgyé kék és közönséges fonálal barack magoson szöve [Széplak KK; SLt 17] * *kékes* ~. 1793: három kis Pejh parna Azok alatt egy kékes Surgej (!) [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.].

sűrlődás 1. dörzsölődés; frecare; Reibung. 1823–1830: Domány hosszú a nadrag hasitékjáig, jobb felől végig egyenesen vágva, bal felől alól füle és alja piros kordoványal megbérelve, hogy a nadraghoz való sűrlődástól s szakadástól oltalmazza [FogE 64].

2. egyenetlenkedés; fricțiune; Uneinigkeit, Zwiespalt. 1852: a' Helységi előljárok, és Lelkészek között föl merülhet minden félre értés, és kellemetlen sűrlődás, a legnagyobb készséggel eltávolítandó [M.bikal K; RAK 149].

sűrlődik, sűrölődik 1. vmihez hozzá sűrölődik/dörögledik; a se freca de ceva; sich an etw. reiben. 1771: Egyebet nem tudak hanem halatam az Feleségemtől Nasztaszijatul illy formán beszéleni hogy haza felé hajtván egy tökehez sűröldek az ökör, az töke meg mozdulván az praentaldt csábeli ökre Medve István eő kigyelmanek le esék és a töke az Lábára [Mezőmadaras MT; BK].

2. forgolódik; a se învîrte; sich um jn herumtun. 1843: abban sűrögölödtek, és Sűrölödtek Gavrilla körül [Dés; DLT].

suróda vmilyen (fa)edény; un fel de vas (de lemn); Art (Holz)gefäß. 1754: Házi Eszközök mik maradtanak nem tudok egy kádnál, s egy Sűródánál többet, a Sűródát nékem adta Mátyás hogy káposztát Soztam beli [Buzd AF; Ks 22/XXIa].

sűröl dörzsol; a freca; scheuern. 1811: Sűrolja a' kezitá mindég áso 's kapa, De még-is sérelmet 's hójagot nem kap a' [ÁrE 35–6. — 'A cigányanak].

sűröltat dörzsöltet; a face să fie fricționat; scheuern lassen. 1717: nemis tudtam hagi himlőznek ā varoson, éjel és nappal mellettek vagiok ha Jsten éltett az után sem hagam el szegínyeket mert magamis sok betegségeket koston, hogy pedig Sűröltassam és fejekbe nézem így cselekettem eddikis [Szu; ApLt 2 Répasy^a Apor Péternéhez. — 'Csak így].

susog sugdolózik; a şopti/şuşoti; flüstern, tuscheln. 1750: Gellér Mihály susogot Fodor Mihályékkal a Háznak edgyik szegeletibé, de mivel én a putzokba ültem nem emlekezem rá mit beszéltek [Vadad MT; VK]. 1786: együtt susogtak, s titkolodtak [KLev.].

susogás 1. suhogás; foşnet; Gewisper. 1811: Nyári napok jönnek, Indulnak fuvási a' Déli szellőnek, Oh mint mosolyognak' minden fák' nemei Égy mást köszöngetik gyenge meg-hajtással, 'S mintegy tsokolódnak lassu susogással [ÁrE 55].

2. sugdosás; şopotire, şuşoteală; Flüstern. 1584: Orsolia olah Mihalne vallia, Mellette(m) vala feorkeolnek zeoleye, Es egkor Susogast hallek Mondgia vala Az leany ferkelj

Miklosnak, hogy bizony megh ruglak vgmond meeg egyszer semmit Ne(m) lattam zememmel [Kv; TJK IV/1. 227]. 1798: (Müllerné) sokszori Susogására Müllerné az ablaknál akkor betsületesen veszteget Delucis Legenyit szoval meg támadta, le Huntzfutolta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

susogat sugdos; a şopotî/şuşotî; wispern. 1597: Hegedűs István Monostor kapuban való szolgál vallyá Lattam hogy Janos beszélgetett es süssogata az Daikaual, mikor oda iot az kapúra: Lattam hogy ölelgette, szorongatta szerette [Kv; TJK V/1. 136].

susogó nyíl formájú tüzes szerszám; săgeată cu virful încins; feuriger Bolzen. 1665: Susogo regi rosz no. 5 [Fog.; UF II, 314]. 1667: Tüzes nyilak avagy susogok nro 121 [uo.; i.h. 339].

Szk: *tüzes* ~. 1665: Tüzes susagok no. 100 [uo.; i.h. 314].

susog-pusog pusmog; a şopotî/şuşotî; zischeln, tuscheln. 1640: Fekete Pallal eleget sussogot pussogot, de en nem tudom mit beszéltek [Mv; MvLt 291. 245b].

susorlás pusmogás, sugdolózás; şopotire, cu şuşoteală; Getuschel. 1664: Az egységére és egymás között való atyafiságos szeretetre igyekezék azért Kegyelmetek, egymás ellen való szömondást, susarlast mód nélkül bé ne vegyen kegyelmetek [TML III, 188 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

suspus vádaskodás; acuzare; Verleumderei. 1603: Egy Nagy Albert vala fő ember, Feketelakon a Mezöségen bír vala Küldte vala Móses^a ezt Lengyelország felé, hogy hadat gyűjtsön. Elmenvén azalatt hát megesezt Bécsbe az ebvásár. Hallotta, hogy suspust vallott volna az ura Székely Móses, és nem foghatott egyebűve, hanem aláfogott Tömösvár felé [ETA I, 83 NSz. — *Székely Móses]. 1675: Béli uram mint egy male contentus mene el udvartul; tart attul, valami suspust ne ejtsenek ű kegyelmén [TML VII, 13 Székely László Teleki Mihályhoz].

susták 1. hat krajcár, ill. tizenkét dénár értékű pénznem; şustac; Geldsorte im Wert von sechs Kreuzern oder zwölf Denaren | hat krajcárt értékű pénzérme; monedă de şustac; Münze im Wert von sechs Kreuzern. 1667: Ezen ötszáz forintban volt 59 forintra való susták [AUt 33 Zalatnai jöv.]. 1671: Hogy az Császár garassa, és az Lengyelországban ujjonnan vert sustákok-is végeztük hogy az Országban minden rendektől, az ő válorok szerint el-vitesenek sub poena flor. 200 [CC 91]. 1693: monda ferencz István viszek én egy vasat még csinaltatom mate mihállyal 6 sustakkal [Szentegyházsoláháfu U; Törzs. Janos Andras (30) ns vall.]. 1723: az én kedves eöcsém Aszony számára való sellyemnek az ára negyven drám lévén az sellyem 1 dráma buzat megh atta az arrat ket sustakat [Lezsnek H; Szer.]. 1730: látam hogy három Sustakott ki vette [Altörja Hsz; Borb. I] | Kömivesnek attam nyolcz sostákat [Hsz; ApLt 2]. 1734: vettem tölle edgy csonka szarvu fejér juhát hat Sustakon [Mezőpagocsa MT; Ks]. 1745: A' Schola Mesternek, a' mely Gazda bort nem ad,

avagy tellyességgel alkalmatlan a' bor, tehát őt sustakkal tartozik minden Gazda ember a' más fél veder most helyyében [Zilah; SzVJK 32]. 1751: az urusnak tizenhat sustákat fizettem a jogytasért [Ilyefva Hsz; HSzjP]. 1754: Tudam hogy valami idegen Marhak(na)k az határon való legeltetésekkert huzat tizen nyoltz sustákat [Veresegyháza AF; Told. 28]. 1840: haram aratonak fizettem 12 sustakat [Asz; Borb.]. — L. még BÖn. 497; MetTr 329; RSzF 123, 124, 163, 179, 190, 197, 267, 288, 296; SzO VII, 225, 325; WIN I, 308.

Szk: *lengyel* ~. 1710 k.: az országban sok helyt és kivált Szászvároson rettenetes sok hamis pénzt vertek a lengyel jó susták és polturából [BÖn. 693]. 1751: lévén Szeben városában Néhai Csitsó Kereszturi Torma Samuel, és Hidvégi Nemes Domokos Urak deffectussán jutot Bonumoknak fel nyilazása, Mlgs Groff Haller Kata Aszszony eő Nga Nyillyához obveniált kész pénz Nemet Flor No 5 Lengyel Susták No 8. Lengyel Poltra Loth No 14 [JHBK XXIV/3] * *tizenkétpénzes* ~. 1710: Ezelőtt nemrégén a pénzben nagy változás lön Erdélyben, mert a fejedelem maga képire Szebenben s Enyeden tizenkétpénzes sustákokot kezdvén veretni a pénz elbővült vala mindentűt [CsH 201].

Vö. az ő-susták címszóval.

2. *vhány* ~on *vhány* sustákért; în valoare de un anumit număr de şustaci; für bestimmte Sechskreuzerstücke. 1678: tettem ... Huszon két heuedért huszon Két sustakon, mely Teszen f 2/126 [Uti]. 1711: az 12 köből zabot mostan uram el adhatom kesz penzen köblit negy Sustakon [Gyergyó-újfalú Cs; Bom. XXXIX. 52 Solyom István Kászony Jánoshoz Csik, Gyergyó és Kászony főkirálybírjához]. 1740: az zabnak vekáját adatom három Sustakon az szenének karkaturajaert ... kettőt kívánok [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1749: hoztanak volt affele Zöld és Mosollygo almakot vekajat 1 Marjason s 3 Sustakon adtak [Torda; Pf]. 1774: (A pálinkának) fertályt egy Sustakon adtam [Keszű K; KS Conscr.]. 1782: Vizi Péter megalkussza az bárányokot hetedfél sustakon egyet-egyet [Jenőfva Cs; RSzF 280] | (A) méznek kupáját őt Sustakon attá el [Mv; DLv. 4. XXXVI]. 1805: (Fát) edgy edgy Szeke-retskével adnak Négy Négy Sustakon [Ozd AF; Móz-Radák]. 1837: itt két sustakon szép Töröbuzát lehet venni — 8on pedig a leg szebbet [Ó-Torda; TLt Praes. ir 380/844 Kassai F. Mihály ügyvéd kezével]. — L. még RettE 261, 296.

Szk: *elkél/megy vhány* ~on. 1774: Csutak Uramnak itten való létiben ugy meg dragodot a Gabona hogy hat Sustakon Vékája el ment az allya Gabonának amillyennek eő kigyelme 13 s Tizen negyedfél poltrán adta volt vekáját, még négy Marjasonis későbre, hogy a Jég el verte volt Gabonankat [Mocs K; KS Conscr. 45 Soos Ferencz (30) jb vall.]. 1775/1781: egy véka buza közép szerű árrán hat s' hét sustakon el kél | egy véka buza szélitiben el mégyen hat hét sustakon [Algyógy H; JHB LXXI/3. 355, 360] | a szép buzának vékája három márijason, a Rososabb mindenkor el kél őt Sustakon [Renget H; i.h. 379] * *vhány* ~on jár. 1705: A buza hat sustakon jár [WIN I, 460]. 1714: az tiszta buza, és az szépi hat sustakon jár [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1718: a Bor 6. Sustakon jár vedri [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

3. *vhány* ~ban *vhány* sustákért; pentru un anumit număr de şustaci; für bestimmte Sechskreuzerstücke. 1741: Sebesi

Jánosnak ... 4 sing fejr condra posztot adtam tiz sustákban [Kv; Bogdányi jk 56]. 1752: van hariska cub. 7. metr. 3. melly ki van adva bizonyos embereknel köble két két sustákba [Illyefva Hsz; SVJK]. 1819: Super levált egy véka Buzát 15 ~ tizen ött sustákba [Asz; Borb. I].

Szk: *vhány ~ban jár* vmely pénz értéke vhány sustákban számítódik. 1754: Az belső Jóságomott váltottam meg

20. Id est husz Magjar izlotokkal melly izlotok azon üdőben kilencz kilencz Sustákban jártanak [Szentegyházsoláhlalu U; OfLev].

4. *vhány ~jával* egyenként vhány sustákon; pentru un anumit număr de șuștaci unul cite unul/pe unitate de măsură; einzeln für bestimmte Sechskreuzerstücke. 1754: 3rom köböl buzát adtunk volt meljnek az árrátt 4.4. sustákjával meg küldette Tisztarto Ur(ám) Bába Györgytől a Sitártól [A.kápolna KK, WLt Popa Szimion (30) gk pap vall.]. 1767: A Salaristáknak bor fizetések ki nem telvén concludaltott hogy mostan restantiájok ki fizetessék pénzül, 8 sustákjával [Kv; SRE 223]. 1774: a melly kufárnék Palinát Szoktak áruolni minden Napra egy fél Ejtél Palinát kellett Venni az Udvarolt három, három Sustákjával [Szépkényerüsztmárton SzD; KS Conscri. 103. — *Ti. a mocsí vásáron] jöt Pénz három Rf. és 6 xr. akkoris egy Sustákjával redimálván Egy egy Juhot [Tálosfva SzD/Mocs K; i.h. — *Ti. vásárvám]. 1782: Fel Gyogyi Popa Juon, Sándru Szimion és Groitza Szávu... Vettek 8 Véka buzát 9. sustákjával Hfl. 8 Dr. 64 Pál fordulásakor volt a Napja meg kell venni [Fejér m.; DobLev. III/570. 2a. — *Jan. 25]. 1810: tartozik most 13 Sustákjával fizetni liteltett [F.rákos U; Falujk 60b Sebe János pap-not kezével].

5. *jelzői haszn-ban*; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány sustáknyi; de un anumit număr de șuștaci; von bestimmten Sechskreuzerstücken. 1774: Az Egetbor áruo kufarneknakis némellyeknek egy egy Susták Taxájokat el szokták engedni Mocs K; KS Conscri. 52 Varro János (26) udvari kulcsár vall.].

Ha. 1754: sustákat [Veresegyháza AF; Told. 28]. 1763: sustákat [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 24]. 1779: sustákat [Csicsomihályfva SzD; BfR 34/16]. 1785: Sustákat [Agárd MT; Told. 10]. 1821: Sustákan [Háporton AF; Kath.]. 1840: sustákat [Asz; Borb.].

sustákos I. *mn* vhány susták értékű/árú; in valoare de un anumit număr de șuștaci; im Wert/Preis von bestimmten Sechskreuzerstücken. 1723: egy Szolgáló fizetése három sustákos haj fono [Ludvég K; Told. 29/7]. 1743: Az utolsó Sustákos borért elegeesen egetborral egygüt Fl. h. 2 Den. 22 [Szászkerd K; LLt].

II. *fn* egy susták értékű pénzérme; monedă de un șuștac; Münze namens susták im Wert von sechs Kreuzern. 1731: Gligor hozzánkis negj Sustakost küldött váltáni [Császári SzD; WassLt Pokulár Gaborne Marjuca (28) vall.]. 1755: Le tétetett, és prohibizatott Dutkát három sustákost, Oláh Zlotát két izben adott meg mérvén az Erdélyi igaz fontal és lottal ött ~ 5 egész fontot [Petek U; TGsz 51].

sustákpénz susták, hat krajcár értékű pénznem; șuștac; Geldsorte im Wert von sechs Kreuzern. 1683: akar Tallérok, akar Potra es sustak penzek legyenek [Dés; Jk]. 1704: Ma vöttem ki költségemből fl. 40 susták pénzt [WIN I, 68]. 1707: Levala mű előttünk Nemzetes Abrudbányai Lasádi Szabo Gjörgj Ur(ám) Feleségével Nemes Brulyai Anna Aszszonyal edgyütt lo el kelhető Arany s Tallér, Sus-

ták, paltura pénzül hetven ött Magyar Forintokat, két Aranyat Tiz forintban, öt (?) Tallérokat tizenkét forintban Sustak penzt egy sustakot Tizenket penzben Computálván, a Poltrát háromban ötven magyar forintokat, Horgos pénzül három forintot melly in Summa ut supra téssen hetven ött Major (!) forintokat, az régi penznek valora és folyása szerént, mostani folyása szerént pedig tenne kilenczven hat Major (!) forintokat eg Aranyat hat forintban, egy Tallért két forintban nyoczvan penzben, egy sustákot tizen hat penzben, egy poturat negj penzben Computálván, egy horgost pedig nyegyven (!) penzben [Ne; DobLev. I/61].

suszt I. műszak (bányában); șut, schimb, durata zilei de muncă (in mină); Schicht (im Bergwerk) | egy műszak alatt kitermelt vasérc; cantitatea de minereu extras în timpul unui schimb; Quantität des während einer Schicht geförderten Eisenerzes. 1681: 1. Első megh indításkor szoktak fel Susztot observálni 2. Húsvét hetib(en) lészen fel suszt, az Innepért. 3. Punksod hetiben is esik fel Suszt az Innepért | Az ősi megh allattast is usualtak fél susztak | à 20 Mart ad 13 July vagy(n) 17. hét, melyből husvet s Punksód fél fel heteit eximalván lészen az egész hét (mellyen is eghez Suszt administratitak:) Nro. 15. Item fel fel het (mellyen is fel fel Suszt vas administratitak:) kettő | Az Hamorokon, valamely Colatorok, vagi Művesek a vasat adigh el adgiak migh à D.T. számára valo eghez Suszt ki nem telik ... az arant hamis hitb(en) incurralnak, es elsőb(en) 12 forintal büntetnek megh, annak utanna masosodik (!) cselekedesekere halallal fizet(ne)k [VhU 61, 63. — *Ti. a bányászásnak *Ti. a bányászását].

Vö. a *sutt*, *sütt* címszóval.

Szk: *fél ~ra jár a bánya*. 1681: Az Bányák szoktak fél susztrais jární; ugimint meg inditattásokkor, es megh állatattásokkor [VhU 60] * *fél ~ra jártatja a bányát*. 1681: fel susztrais (:az Innepek hetében:) jártatták à Bányát ilyenker az Dnüs Terrestris számára ad(mini)stráltak vasat, fel Susztot [VhU 62].

2. *jelzői haszn-ban*; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: egy műszak alatt kitermelt; care a fost extras într-un schimb; während einer Schicht gefördert. Szk: *vhány ~ vas*. 1681: Vannak az Hunyadi Várhoz öt vas Bányák Ezekből ... Ordinarie mindenik heten, külön külön mindenik bányabol szoktanak administralni az várb(a) az Dominus T. számára egi egi Suszt vasat, es egi egi fertalyt [Vh; VhU 60. — *Köv. a név szerinti fels.].

suszter cipész; cizmar, șuștar; Schuster. 1795: egy hasább szőlőjket allatomban el adták Bulgarusok Fogadoját árendában bíro Carolus Holtzappel nevezett betűsületes Schusternek [Déva; Ks 75. VIIIa]. 1811: Reiváj Josef, Zilahi ... mesterségére nézve Suster [DLT 682 nyomt. kl]. 1823–1830: De mennyivel inkább bámultam, midőn Gyarmathi specifikációjából láttam, hogy <en> a suszternek 17 Rh. forintokat küldjek [FogE 285]. 1831: az Suster ... azzal ditsekedett, hogy viraditg már frustukolt Motz Susinál mert annál mindenkor kap frustukot [Dés; DLT 568]. 1846: Válther János ... Segesvári, 26 éves mesterségére nézve schuster [DLT 1200 nyomt. kl]. 1860: Zajász István Suster [Bh; RAK 7].

Szn. 1697: andras Suszter [Kv; KCJK 1613–1763 540]. 1700: Suster Pál [Kv; Szám. 40/II. 83]. 1711: Suszter Gáspár [Kv; Dica XXVII. 7]. 1725: Suster Gasparne [Kv;

Szám. 54/I. 15]. 1734: Suszter Márton [Kv; CsCJk I. 25b]. 1741: Suszter Janos [Kv; Dica II. 7b]. 1750: Suszter Márton [Kv; Dica IIb. 7]. 1768: Suszter Andris [Kv; CsCJk III. 235a]. 1770: Martinus Schusztter [Kv; Dica XXVIII. 47]. 1820: Suszter András [Ne; DobLev. V/1169. 4b]. 1838: Suster andris [Kv; ACSzám. 117].

suszter-céh cipész-céh; breasia cizmarilor; Schuster-sunft. 1810: Schuster és Csiszmadia Céhek [Kv; DLT 132].

suszterfonal durva/erős fonal; sfoară aspră/groasă; grober/starker Faden. 1836: Ezen őtt abrosz fog leverődni Suster fonallal | Az őt Abrasznak leveresére küldem a 8 nyoltz matring Susterfonalat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

Szk: fejeřitetlen ~. 1836: a' tört veszsős, és a Buza kalászt* — nem bännám ha fejeřitetlen Suster fonallal verné le — ha lehetne kapni | fejeřitetlen Suster fonalat fogok ahozis venni [IB ua. — *Ti. abroszt].

suszter-garen suszterfonal; sfoară aspră/groasă; Schuster-garn. 1843: instálám Nagyságát, én az fonalrol egyebet nem írhatok hogy hat font kívántatik egy tutzet keszkenyőnek és hat font egy Abraszhoz ha Suszter garennel kel levérni akkor az vékony Asztalkeszkenyőhöz tizenketőhöz és egy Abraszhoz kívántatik két darab az durvab gariturhoz hat darab az hoszu Matringakból [IB. Konetzni Ignác takács lev.]. 1844: az fejeř Szuster Garen. 6. font. 26. lat az Szörke Szuster Garen 6. font egy fertálj Kezemhez vettem az fen irt Szuster garent meg esmérém Konetzni Ignác Takács Majster Kolosvárt [IB].

susztermester cipésmester; cizmar, şuştar; Schustermeister. 1851: Czipsz Ferencz Susztermester [Dés; RkHAK 133].

suta I. mn I. rövid szarvú/szarvatlan; ciut, şut; ungehörnt, mit kurzem Horn. XVIII. sz. eleje: Tavallyi Suta sárga üdő tino [Usz; Pf]. 1731: az Pakulár luon adot el edgj fekete Suta juhat bélyegest edgj izlotért [Mezőpagocsa MT; Ks].

2. nőtény; de sex feminin; weiblich. 1632: Az Mondray hataron uagyon egy vad kért Vagion az vad kértben őregh es apro zarvas N. 26 Sutta szaruasok N. 39 [Fog; UF I, 194].

3. esetlen; ciudat; plump, ungeschickt. 1774: adtak nekik* kalap helyett valami sapkát, melyet kaskétlinek hívnak; suta, rüt [RettE 324. — *A magyar regimentbeli katonáknak].

II. fn szarvastehén; ciută, cerboaică; Hirschkuh. 1732: Oprus luon Jósika Mária Aszony Fölti Jobbágya gondviselése alá bízottt egynehány Szarvasok és Suták körül való gondviselatlensége miatt ez előttis némely Szarvasok el-halván el veszvén most közelebb ismét szemlátomást való gondatlansága ál(ta)l egyik erőszakosan meg halván az említett Mgs Uri Aszszony ... incaptiváltatta; de kezességen ki bótstáttatta [Folt H; BK ad nr. 1124].

sutás a vadaskert gondozója; îngrijitor într-un parc de vânătoare; Pfleger/Betreuer des Wildparks. 1728: Rozolya Togyer sutás [Mezőbörnyes K; EMLt]. 1743: Egy kenyeren vadnak egy szolgálatot is praestálnak a' Vadas kertre viselnek gondot vulgő Sutások [uo.; i.h.]. — [L. MNy XXXIX, 382].

sutt, sütt műszak (bányában); şut, schimb; Schicht (im Bergwerk). 1780: ha valamely Bányász akár különös Tzimboras, akár egész Tzimboraság, avagy béres télben, nyárban, éjjel vagy nappal ... Sütt felett tolvajul dolgozni comperiátatik Bányájköböl örökkösön ki veszszenek | Borra való kö hordásrol, ennek el adásáról, és Lakozásrol. Annyi haszon kerülvén valamelly Bányákban, hogy borra valót is hordhatná(na)k a' Bányászok, fél télig Másfél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a régi usus szerént, de ezt Sütt felett, különös rakásba öntení tartozzanak, azon negyedfél ló követ pedig a' Beres bányásznak gazdája pénzül akarván ki fizetni a' béres két Márással fizetődjék ki [Törökó; TLev. 3a, 7b].

Vö. a *suszt* címszóval.

suttog I. halkan beszél; a şopti/şopotii; flüstern. 1573: Catalin Azzon Igarto Istwanne, Azt vallia, hagi mykor Megh hallota volna hagi testamentumot tenne Kerestury Megen oda Mond neky lo peter vram az eleo Isteneret kerlek hogy Mond vgy Megh vagi zep vagy zeorny azt Mynt volt az dologh, Mond Kerestury Nem Mondok egebet hogy ez en raytam zantszandekal leon Kapa Myhaltwl es felesetgetwl, Mert mynd kettén Swttognak az Nap akkor zerzetek az en Zaz forintomert* Eyel leowenek re(a)m es vgy vagdalanak [Kv; Tjk III/3. 64–5. — *Ti. adósok voltak neki 100 ft-tal]. 1597: Anna Sewwegh Bertane zolgaloia wallia Mikor nalla lakom wala Chizar Peterne nel egi eyel hala ot Paztor Mihali, az vra eomaga keww az kapu keozot halt en nem tawol chiak keozel halta(m) az Azzonyom agiahoz mid iol hallottam etzaka mint paraznak kottak kette(n) Paztor Mihallial suttogtak bezelgettek egymassal [Kv; Tjk VI/1. 72]. 1599: Zeken lakozo Zekelj Mihalj vallja latta hogy eggyemassal kezét fogwan egynehanzor ky mentenek es suttogtanak bezelgettenek hol zaul, hol olahul egymassal [Kv; i.h. 316]. 1630: mind az kettén az aztalra keőniőkleőtenek vala, s ugi suttoganak de nem tudom mit beszellettenek [Mv; MvLt 290. 195b]. 1679: Egyszer fel jüve(n) Cserei Ur(am)hoz találtam Cserei György urammal, hagi suttogtak, miről ne(m) tudom [Fog; Törzs. G. Huszti (42) vall.]. 1723: Láttá é eőkét háznál, vagy kértbe edgyütt csokolodni vagy égy mással Suttokni? [BSz; Ks 27. XVI vk]. 1753: sokot utagván előszer egjütt ... kérek ā Nehai Mikó Ferentz Urtol maradtott Argentaria-kot Parolra hagi meg mérjek [Kóród KK; Ks 22. XXIa]. 1772: hallottam Dudai Josef Uramtol beszelteni hogy ő klme a kufár szin között Eczczakának idején Boda Szabo András Uram Léányát Mariát egy Verbunkos katonával edgyütt Suttogni találta [Dés; DLT 321. 70b Adalbertus Török (26) ns vall.].

Szn. 1627: Suttogh Georgj [Szentegyházasoláhfalu U; UszLt IV. 50. 155].

Szk: ~va beszél. 1710: Béli Pálné igen lassan az ajtóhoz mene, és fülét s kolcs lyukához tartván, noha csak suttogva beszélnek vala odabe az urak, megérté, hogy Bánfy Dénes felől beszélnének [CsH 116]. 1736: Nagy csendesség volt asztalnál is, az színben is, csak suttogva beszéltek egymásnak, az császár-képe* praesentiájára nézve, az míg megittasodtanak, de azután elég zajgás volt és kiáltózás [MetTr 395. — *Gr. Rabutin a császár személyese 1702-ben Gyaluban gr. Székely Ádám és gr. Bánffy Anna lakodalmán] * ~va mond. 1772: Gazmér Kriska intvén a kezével nékem mint egy Suttogva monda: Hadgy el kend menynyen el kend innen [Dés; DLT 321. 76a Petrus Etsedi

(45) ns vall.] * *halkan* ~. 1632: benézék az kőcslyukon, s látám az asszont, hogy a tűzhelyen ül vala az házban. Szőcs Mihályt nem láttam, csak hogy hallottam, hogy halkan suttogtak ottbenn az házban [Mv; MvLt 290. 79 átírásban] * *lassan* ~. 1632: be menenek az Szőcs Peter hazában s az aiot be szegezék *lassa* (!) suttogtak ott ben az házba(n) [Mv; i.h. 80b] * *titkon* ~. 1736: Azt vallja meg Tanu, Hogi az kire kialtott az meg nevezett szolgáló, az az ember eleitől fogva mitsoda életű ember volt, hitese Feleségén kívül más Aszszonyokkal tsokolodott vagi paráználkodott és ezenn szolgálóval, az az ember titkon, suttogotte játszódatte Csokolodotté [Doboka; TKI vk].

2. *hirt/pletykát titokban terjeszt; a zvoní; munkeln*. 1568: Gasparus p(rae)tor petri veres iur(atus) fass(us) est, tudom hogy Andras Katho mynd ebeden vachyoran, oth volt Bornemizanenál, és oth suttogott, veltem hogy mynden haborusagnak eo oka, mert minden szot eo viih ky onnat [Kv; TJK III/1. 226]. 1583: Apalin Simon Peterne hallotta hogy meg Zolittotak az Giorthia hordozasert Zilagi Janost es a' felesége gonozul zolot, hallotta Az Chete patetis, De mikor Kaskeoteo Agoston az Aszont a gonoszul valo zolasert meg feddette volna ig zolot az Aszony No vgmond vgia(n) Ne(m) Marhattok meg Akarmit Suttogiatok es lariatok Alasfel [Kv; TJK IV/1. 194]. 1710: Csáky László mérges pápista lévén, Apor Lázárral, Damokos Tamással együtt még Havasalföldiben léteken külön kezdenek suttogni, és öt punctumokat írának Béli Pál eleiben [CsH 141]. 1776: Czizi Hadnagy nem egyebben igyekezett, mesterkedett, hanem arra unszolta mind Mlgs Groffné ő Ngát mind M. Annikó Kis Aszszont, hogy B. Henter Antal Urfit meg ne vessék, Groff Lázárhoz ne bizzanak, Sokat Suttogatt, pumogott [Kóród KK; Gyl. Christ. Kovács conj. St. Miklos (55) vall.].

suttogás 1. *halk beszéd; szeptelá; Geflüster*. 1597: Chizar Mihálie Anna azzony wallia Zeoch Andras Kerezesszi Istwanneval eggyewt hala egi házban be rekeztettek wala azon kywwl két giemekis wolt otbe(n), de semmi suttogásokat awagi fitalanságokat nem hallotta(m) sem nem lattam [Kv; TJK V/1. 105]. 1600: Vargha Martonne Anna Azzony vallyia egy etchaka egy nehanizor serkent fel, de valamenjezer fel serkent, mindenzer vgy veotte ezeben hogy az azzony az legeny Agyaban volt es ott hallotta suttogásokat [Kv; TJK VI/1. 403]. 1637: en hogi eotueos lanosnenal nagy mozgolodasat, vagi suttogását hallotta(m) volna, en bizoni nem hallotta(m) [Mv; MvLt 291. 110a. — *Csiszár Pálnak]. 1745: én látván sok suttogásokat nem álhattam úgy kérddtem Márton Jánost hogy mit suttogátok [Szásznyíres SzD; Ks].

2. *hír titokban való terjesztése; zvonire, colportare de zvonuri; Gemunkel, Munkel*. 1618: azmint Nagyságodnak az első szolgálótól frott levelembe attingáltam vala, hogy felő, hogy ha valami latorság esett itt benn az sok suttogásból, ne legyen valóban részes benne Katercsi Ogli [BTN² 167]. 1678: úgy hallom, hogy Fogarasban igen nagyra tekerik azon uraim az én itt való lakásomat, de mégis adok az Istennek hálát, hogy akkor behoztam⁴, mert az sok suttogás micsoda rút dologra pattana ki [TML VIII, 47 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — *Ti. a feleségét].

sutton 1. *kemencezűg; cuptor; Ofenwinkel*. 1808: ezen planumból nékem úgy tettzik hogy Oláh ő Kegyelme egy kisseg a' suttonból igen mérészen pillantanak ki, és ketseg-

tető reménységre széles száját tátnak [Kemény, CollMss Tom. XXX. Varia XII].

2. *távoli/félreeső hely; loc îndepărtat; entlegener Ort*. 1675: Azon csudálkoztam, pedig, hogy olyan suttonban fekvő ember⁴ mely mélyen kitanulta s tudja az titkokat, melyeket nem hiszem senki elhinne ő felőle, hogy ő azokat tudná. Megvallom Kegyelmednek, hogy csaknem próféta gyanánt hallgattam, melyről szemben, ha elégséges üressége leszen Kegyelmednek, többet beszélék [TML VII, 36 Haller János Teleki Mihályhoz. — *Bethlen János Keresden].

sutu 1. *tok; toc; Behälter, Hülse*. 1588: 11. January. Seres Istwan Vram adott kezemheoz az waros Edenyeben keet Talatt, Negy on kannat, Egy Rez boritotth, Egy was Nyast, Keet pincze Palazkot, Mindeniknek keet keet Swtw hea volt [Kv; Szám. 4/I. 64]. 1589: Az kissebik pincze palazknak teoreot volt el kulcza es sutuia, Lakatos Matiasnak fizettem teolle d. 18 [Kv; i.h. 4/X. 20]. 1592: 13 nouem-(bris) A waros ket pincze tokbeli palaczkokat megh foldoztattam a kinek sutuya el teoreot megh chinaltattam [Kv; i.h. 5/XIV Eppel Péter sp kezével]. 1599: Biro vram parancziolta hogy az pinczie Tokban megh czinaltassam az palazkokat czinaltattam s uy palazkot, beleie harmanak uy Sutukat meg is foldoztak [Kv; i.h. 8/XIII. 12 Szabó András sp kezével]. 1672: Simon Lászlónak az Apró Üvegek Sutoja csinálására libr. 4 [Uti]. 1683: Vinczi két kosárokbán találtattak Egy üveges Palaczk sutuja eltört n. 1 [Gyf; Uti]. 1718: a Pincze tokban levő üvegeket magom jelen léte(m) az sutujakat belé csinálta az kanna Járto (!) [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1719 k.: egy ezüst palatzk Sututol [LLt Fasc. 115]. 1733: Edgj hat szegő Vasas Pincze Tokban tiz darab üveg palaczk, háma(na)k alabástrom a Sutoja, a többi Kristally, és üveg sutujokkal [Maros-sztkirály AF; Told. 2]. 1741: Három Sutu kölcsöstől szárnystol [Kv; TL 90].

2. *védőburok, tok; husá, toc; Schutzhülle*. 1594: Dobos Ferencnek Heth dobhoz valo fergetteuo fatol Sututol es Beortol attam f—/53 [Kv; Szám. 6/VI. 27]. 1597: Dobos Ferentz talalt egy legennel egy Dobra valo sūtūt, B V izeneti-re meg veottem [Kv; i.h. 7/XII. 13 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1621: kezittetnenk egy Gialogoknak valo Dobot Az faya varose Keohazi Andras adot hozzaia borítani ket beort p(ro) f—d 80 Keoteluereo Mihali adot Giepleót hozzaia p(ro) f—d 25. Lakatos Thamas chinalt hozzaia egy sutot p(ro) f—d 28 [Kv; i.h. 15b/XI. 283].

3. *satu, munkadarab rögzítésére való szorító szerszám; meghiná; Schraubstock*. 1656: vagon az lakatosnak egy mivelő asztala, melljen vagon kett eöreg vas sutu kolczal edgyűth egy kezben valo kis sutu [Fog; UF II, 96]. 1829: Ungvari István sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma 1 Nagy sutu Nagyon hibás 6 Rf. 1 Kissebb sutu 2 Rf 30 xr [Torda; TVLt 995].

Vö. a *satu* címszóval.

4. *puskatus; patul puştii; Gewehrkolben*. 1759: a' Mehes Kertnel lévő hazunkhoz jöve Borgai Pipa György nevű ember és egy kevés Viaszszat kért azért, hogy a' Puskájának sutuja vagy feneke ki szakadván abrazattyába nagyon meg rontotta, és a' viaszszal annak Vérit akarja meg állítani [Soka Vonyiszima Puskájának Sutoja kiszakadván homlokát egybe rontotta [F.szászújfa BN; BK]. 1849: Egy sutu⁴ [Dés; DLt. — *Puskaműves műhelyben].

sutucsínálás tokkészítés; făcutul tocurilor (pentru sticle); Verfertigung der Behälter (für Gläser). 1648: (Az üvegcsürben) Töb szerszámok is vadnak az sutu csináláshoz, de az nemet vvegheseke [Porumbák F; UF I, 903].

sutucsínáló tokkészítő; pentru făcutul tocului; für Behälterverfertigung. 1648: (Az üvegcsürben) egy sotu czinalo vas agas, mellyen az cziga forogh [Porumbák F; UF I, 903].

sutucska tokocska; toc mic; kleiner Behälter/Hülle. 1798: beretva kés xr 2. Kisded sututska xr. 6. Kis furutska xr. 1 egy pár beretva tokostol xr. 20 nagyobb sutu xr 34 [Kv; Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.].

sutufedél kupak; capac; Deckel. 1733: Öt darabotska kisded fejár on, Hét darab Sutu fedél [Marossztkirály AF; Told. 2].

sutulhat átv szoríthat; a putea stringe; in die Klemme bringen können. 1676: Mi Uram Czako uramtól igen erős reversalist vöttünk. Valóban is megdobbantottuk vala az szívé, hogy a bíróságból kitétetjük Most ismét beme-gyünk, meglátom, mit sutulhatok rajta [TML VII, 234 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

sutuló-vas vmilyen felszerszám; un fel de instru-ment medical pentru felceri; irgendein Feldschererwerk-zeug. 1589: Borbely zerzam ... Egy Agy veleo Sutulo Vas Jo zerzam [Kv; KvLt Vegyes I/2. 72].

sutus 1. tokos; cu toc; mit Behälter. 1647: hat wuegh pa-laczk; harma sutús [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1733: Pincze Tok rosolisnak valo 8 üvegeivel, mellyek(ne)k hete Sutus, edgijke paraszt [Marossztkirály AF; Told. 2].

Vö. a ónsutus címszóval.

Szk: ~ palack. 1622: Egj fél eyteles sutús palack [Kv; RDL I. 119]. 1680: Szecsori Mathe küldött Sutus pa-lackot tizen egyet [Fog.; UF II, 393] * ~ üveg. 1681: Innyadok (!) kezeben Nyolcz uj kek pinczetokot Hatában tiz tiz sutus üvegek [Utl]. 1696: Az pohar szeken pincze Tokba(n) valo sutus Üvegh no 1 [Bethlen SzD; BK]. 1723: fél ejteles hét sutus üvegek [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ üvegpalack. 1679: Sotus, gömbölyegh üvegh palaczkocska nro 3 ... Öreg, Sotus, (:egyik Csikos, másik tiszta:) üvegh palaczk nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 105]. 1680: Gyöngy viragos Eget bor vagyon Suttus üvegh pa-laczban oct. 1/2 [A.porumbák F; ALt Inv. 10] * ~ vinci hordó. 1675: Egy Sütüs vinci hordó [Utl].

2. védőburakkal ellátott; cu husă; mit Hülle versehen. 1652: Egy bokor sutus Rez Dob N. 2 [Görgény MT; Törzs].

3. fejes (szeg); cu cap; (Nagel) mit Kopf. 1621: Lakatos Moses fia Czinalt az manus tablaiaara, 3. Zegett, Eggik su-tus volt d 14 [Kv; Szám. 15b/IV 16].

Szk: ~ szeg. 1656: nilik be job kezre reghi festett bel-let ayto az melinek praenotalt rosas pantia sutus szegekkel vagyon az ajtohoz foglalva, 3 sutus szegh hejaval [Fog.; UF II, 120].

4. ~ vas szorítóvas (kínzószerszám); fier/instrument de tortură; Klemmeisen, Spanneisen (Folterwerkzeug). 1665: (A cejtházban) Kupas pöröly no. 2 ... Ember kenző sutus vas no. 1 [Fog.; UF II, 314].

5. ~ gyújtó gém vmilyen hadászati eszköz; un fel de une-altă de război; irgendein Kampfinstrument. 1637: Sutus Gi-ujto Gem Jelen n 2. Item Giujto Gem uagion n 3 [Ebesfva; Utl].

sutuszeg horgas szeg; piron, cui încirligat; hakenförmiger Nagel. 1681: Vajda Hunyad Vára Dobolo Bástyá A dobolo hely Talpfakra csinalt Kar fás az oldala deszkával borított sindelyezese még meg lehet. Vagyo(n) itt Rez dob két sotu szeg hejával [Vh; VhU 564].

sutultan tok nélküli; fără toc; ohne Behälter. 1679: so-tutlan üvegh palaczkoczká nro 5 [Uzdizspéter K; TL. Ba-jomi János inv. 105]. 1681: Egy sotutla Tiz üvegű Pincze tok no 1 [Utl]. 1711: 1 Pincze tok negj sututlan üveg benne 2//— [ApLt 5 Apor Péter inv.].

sutuzás tokkal való ellátás; prevedere cu toc, făcutul to-cului; Versehen mit Behälter. 1685 k.: Egj pincze tok sutu-zásáért f. 1//50 [Utl].

suttyomban titokban, lopva; pe furiș; insgeheim, ver-stohlen. 1843: suttamba abba introductionis tétettek biza-nyas fel tételek alatt [Torda; HG].

suvad, suhad 1. lecsuszamlik/omlik; a se cufunda/pră-buși; herabsenken/rutschen. 1772: A ... Martnak ... olly nevezetes omlását nem tapasztaltam hogy a' Kükölliő ár-ka a' miatt szorult volna meg ... mert az azután se suhadott többet az miolta a' Királyfalvi Malom fenn áll, mint az előtt | A kérdésben forgo Mart a' Királyfalvi Malomnak fel állása után sem suvadott többet, mint az előtt [Dombó KK; JHb XX/27. 29. 312].

2. becsúszik/szorul; a pătrunde printre ...; hineingleiten. 1758: feredőt keltetvén főzni az uraknak, nem volt annyj gratiám, hogy mást rendeljenek vizet hordani a Szamosról, hanem nekem kellett a nagy löitató csebreket emelnem, melynek alkalmatosságával valami jég közé suhadván az egyik lábom, amint a rud vállamon volt úgy erőltettem ma-gamat kihúzására, akkor éreztem s máig is érzem az olda-lomnak fájalmát [RettE 63].

3. (rá)csúszik; a aluneca peste/pe ...; darauffallen. 1775: ottan járván szalma Suvadott reája [Tarcsafva U; Pf].

4. inába ~ lecsúszik róla; a aluneca de pe el; herabglei-ten/fallen. 1597: Zilagy Istwan wallia enis ot walek hogi rea teorek az teob vram az aytot ... Azután hogi be rontak az aytot enis be menek, láta(m) az legint hogy az pa-don egy wankoson ewl, de az also ingeis az inaba suhadot wala | Chengeri ferencz ... wallia ... az mikor megh fogok az azzont ez fogoli legenniel akkor latam hogi az agifeonel all wala egi ingben az azzony, Az legeni penigh az aztal eleot al wala egi ingbe gatiaba az kezewel tartia az gatiat hogi inaba ne suhadgion [Kv; TJK VI/1. 23, 25].

suবাদás, suhadás 1. (föld) lecsúszása/omlása; prăbușire; Abrutschen. 1770: most szabadosabb accessussa vagyon a Marhák(na)k a vízhez mert akkor veszedelmes partokat és suবাদásokat okozott a Viz maga folyása mellett, most pedig azokat a televénnyel jobbította [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1772: a' Kükölliőnek Dél felől lévő martyán álló Nagy Martnak és heginek oly nevezetes szakadását és suবাদását tapasztaltac a' Tanu ...? [Kük.; JHb LXVII/2. 277 vk] | A' kérdésben forgo Martnak ... oly nevezetes

suvadását és omlását nem tapasztaltam [Ádamos KK; i.h. 328]. 1788: ha Felsőes Urunk Kégyes szemével a Földnek Suhadása miatt ezekben való károsodássomat meg látná, Mint Kegyes Monárcha bizonyossá tévszem magamat s engemet Segitene enyi sok Károsodássom között is [TKI br. Dioszegi Sigmond kezébe].

2. földcsuszamlás/omlásos hely; loc cu multe alunecări de teren; Ort mit Erdrutschen. XVII. sz. v.: az Suadas alatt vicinusa az ficak uize [Menaság Cs; EHA]. 1772: tudjác a Tanu hogy lá szupra Ritu lépi a Suhadásokig s az Omlásokig, mitsoda darab köz helyet fogott fel az Exponens Maga számára [Káptalan AF; DobLev. II/439. 3a vk]. 1820: a' hegy suvadása többe [Dés; DLT]. 1865 k.: felső kapunál suvadás [TSb 2].

Hn. 1692: Suhadásban (k) [Kászonfeltiz Cs; EHA]. 1711: Suadas nevű helyb(en) (sz) [Menaság Cs; EHA]. 1720 k.: Suadás felet (sz) [uo.; EHA]. 1728: a Suvas felet [Rety Hsz; EHA]. 1731: suvas nevű helyb(en) (k) [Kászonimpérfa Cs; EHA]. XVIII. sz. köz.: Bálványos-b(an) Suvas nevű helyb(en) (sz) [Karatnavolál Hsz; EHA]. 1767: Suadás felet (sz) [Menaság Cs; EHA].

3. megdőlés; inclinare; Umfallen. 1825: a' föld ottan porha és Ganéjas tehát félhet annak a viz felől való le hajlása és suhadása [Dés; DLT 595. — "Ti. az istállónak].

suvadásos, suhadásos omlásos, földcsuszamlásos; cu multe alunecări de teren; mit vielen Erdrutschen. 1780: úverbem maga Rettye végiben Lévv Suvasásos Martos Bokros hely [Vadad MT; VK]. 1794: nemely részibe suvasásos, haszonvehetetlen [K; EMLt. — "Ti. a föld]. 1813: Pod farkán az Árok Tetején kaszálo, az belső vége suvasásos [Újszékely U; WassLt]. 1857 k.: a' Kis erdő suvasásos meredek [Miklósfva U; TSb 37]. 1858: A' Somáthalba suvasásos hely [Sáromberke MT; TSb 26]. 1864: Szék völgye suvasásos szántó föld [Seprőd MT; Pesty, MgHnt 28. 227b].

Hn. 1767: Vagyon a zonn helybe Suadasos helyen (sz) [Kisszlőlős KK; LLt Fasc. 129] | Suadasos helyen (sz) [Szászszőlős KK; EHA].

suvadozás, suhadózás omladozás; prăbuşire, alunecare; Erdrutsch. 1772: A hegynek olly Nevezetes suvadozását és omlását nem tapasztaltuk [Ádamos KK; JHb XX/27] | A' kérdésben forgo hegynak ... oly nevezetes suvadozását és omlását nem tapasztaltuk, a' mely a' Kükölli fene-kének fel telését, s következendőképpen a' Víznek fel du-gulását okozhatta volna [uo.; JHb LXVII/294]. 1793: so-kaknak szőlői az Szakadazás és suhadazás miatt el pusztult [Kissáros KK; DLev. 2. XXA]. 1820: egész Határunk a su-vadozás miatt majd haszon vehetetlen lett [Firtosváralja U; Pf]. 1845: az ott át menő országos ut sok helyt lévő suva-dozásai, és árkoknak veszővel meg töltésében más faluk által is segélytessenek fel vesző hordással [Usz; UszLt XI. 85/6. 234p]. 1857 k.: ezenn felyül suvadozás [F.boldog-asszonyfa U; TSb 37].

Hn. 1768: Diosfalvaba (k) vicinusa belől a Suvadozás [Körispatak U; EHA].

suvadozásos, suhadózásos omladozásos; cu multe alunecări de teren; mit Erdrutschen. 1765: ezen föld suvado-zásos, bokros, mivelletlen föld lévén ezen Suvadozásos föld Nehai Kaszás Andrasé lett volna örökére [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1850 k.: kövecses meredek hely ... su-

vadozásos meredek foltonként suvadozás [Miklósfva U; TSb 9].

suvadozik, suhadozik (meg) csuszamlík, omladozik; a se prăbuşii/cufunda; sich nach und nach absenken. 1772: a' kérdésben forgo Martnak oly nevezetes omlását nem ta-pasztaltuk ... addig is a' mig a Királyfalvi Malom nem épült, annyit mint azután suhadozott, de sőt még többet, mert több ideje volt rá | Az Utrizált Hegy a' Királyfalvi Ma-lomnak fel állása előtt még többet suvadozott mint azután [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 288, 315].

suvatag, suhatag omláshely; loc cu multe alunecări de teren; Erdrutsch. Hn. 1729: a földek labja(n) Suvatak nevű helyb(en) (sz) [Sepsiköröspatak Hsz; EHA]. 1740: A Su-hatag bértzin (sz) [Egrespatak Sz; EHA]. 1758: A Suhatok-b(an) (sz) [uo.; EHA].

suviksz cipőkenőcs; cremă de ghet; Schuhwichse. 1789: Lágú Suvichs 13 Loth Rf — xr 12 [Mv; ConscrAp. 44]. 1816: Schuviksz, s Hámtakarittani való Kinrusz 1 Rfr 44 xr [Mezőmadaras MT; Born. XVb]. 1824: Lajsnak szujviksral (!) 32 xr [Kv; Pk 5]. 1828: Két Skatulya schu-wixal töltve [Dés; DLT 118/1829].

Szk: stibli fényesítő ~ csizmafényesítő kenőcs. 1789: Stibli fényesítő Suvichs 26 Loth Rf 1 [Mv; ConscrAp. 44].

suvikszos 1. cipőkenőcs tartására való; pentru pastrat cremă de ghet; für die Lagerung der Schuhwichse. Szk: ~ pléhpikszis. 1830: Egy suvikszos pléh Piksis [DLT 499 nyomt. kl].

2. csizmakenésre használt; pentru uns cizme; zum Stiefelputzen gebraucht. Szk: ~ csizmakefe. 1832: Egy nagy anglus Schuvichs és két porozo csizma kefe [LLt].

sügér apró halféle; Perca fluviatilis; biban; Barsch. 1584: Az Hall dolga ... Chwkanak Aggiak fontiat d III Retkenek d II Czonponak fontiat Es Sigimek d II [Kv; PolgK 7]. 1676: halas Tök kibem mondyak hogy Keszegh, Karasz, Sighir ... vago(n) [BfN 65]. 1735: Vagion egy To, a Regi Falu helyin Halak vadnak benne effélék, Csuka, Czompo, Karász, és sügér [Mezősztyakab TA; JHb IX/9. 13].

süket, siket 1. nagyothalló; surd; taub. 1587: Langh Broznak swkeot es beteges zegeny Embernek relax(al)túk f 1/25 [Kv; Szám. 3/XXXI. 3]. 1638 k.: Laios Benedek neo-telen egi pusztá haz hely niomorult swket vagio(n) 38 esz-tendeos [Szászfenes K; GyU 33]. 1640: Felmeri György ... Erőtele(n), siket, ven Ember [Sárkány F; UC 14/48. 22] | Borbely Peter Igen eleset ven swket ember [Gyalu K; GyU 55] | Öreg Kerekes András fassus est: Én semmi oly bizonyost nem hallottam azok felől, sem Nagy Péterné, sem Molnár Istvánné, sem Bíró Pálné és a többi felől is semmi bizonyost, mert én igen siket ember vagyok [Mv; MvLt 291. 233 átirásban]. 1700: egi Siket Molnár lopás-ban tanáltatott és azonn vétkeért asztán kötelezte magát jobbáginak [Csolnokos H; Szer. Mich Csonokosi (50) ns vall.]. 1757: Egi Pej hoka Zábált (!) benne Süket Turos há-tu konya fülű vén veszett lo [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9]. 1793: szép szavaira soha semmit sem felelt a' Néhai Gróf Ur jelen létiben, hanem háta megé le tsufolta, Siket-nek, bolondnak, mutujnak, bestelennek nevezvén [Koronka

MT; Told.]. 1799: egy süket asztalas Legény ... némelly beszédekét jól nem értvén, gyakran magára és balra magyarázta mely miatt azon süket Legény a többivel vetélkedett, de minden rossz következés nélkül [Kv; ACLev.]. 1823–1830: fogadtunk szállást a Burg Strassében Nro. 90., az első Stockban, egy siket advocatusnál [FogE 189].

Szn. 1514: Schiket Kelemen folnagiek [Apáca Br; NyIrK XVI, 99]. 1568: Apolonia, vxor Melchioris swket [Kv; TJK III/1. 166]. 1592: Swket Tamas [Kv; TJK V/1. 280]. 1602: Süket Péter szab. [Impérfa Cs; SzO V, 217]. 1614: Syket Peter pix [Delne Cs; BethU 462] | Syket Janos zs. Syket Istva(n) zs [Szentimre Cs; i.h. 450] | Syket Gergely pix [Szenttamás Cs; i.h. 479] | Syket Istva(n) zs [Tekerrópaták Cs; i.h. 485] | Siket Janos [Lukafva MT; i.h. 27]. 1623: suket Szeocz miklos [Kv; RDL I. 121]. 1633: siket Zabo Balas [Mv; MvLt 290. 133a]. 1638 k.: Swket Anna kuldus aszszony [Km; GyU 30]. 1668: Swket Istva(n) [Aranyosegerbegy TA; Told. 23/12]. 1677: Siket Péterné [CsVh 56]. 1679: Süket Pál Annok [SzJk 136]. 1680: Gregorius Süket [Madaras Cs; CsVh 74] | Siket Pál [SzJk 145]. 1681: Siket István [Madaras Cs; CsVh 97] | Siket János [Szenttamás Cs; i.h. 101]. 1688: Siket Varga Marton [Ne; DE 2]. 1713: Süket Judith [Dés; DLt 493]. 1777: Süket István [Feldoboly Hsz; DobLev. III/504. 2a].

2. ~ (és) vak/néma vki tájékozatlan; neștiutor, ignorant; unwissend, nicht orientiert. 1662: az dolgoknak tudásában vakok és süketek vagyunk [TML II, 287 Kemény Simon Teleki Mihályhoz] | én is másfél é sehová nem jártattam és süket, vak vagyok [i.h. 379 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1665: semmiről nem szorgalmatoskodtam s ő nagysága sem tudósított; épen vak, süket vagyok [TML III, 417 ua. ua-hoz]. 1668: Nálaczi uralm udvarnál nem lévén, mindenekről siket és néma vagyok s Kegyelmedet kételennittem búsítani [TML IV, 343–4 Baló László ua-hoz]. 1671: másképen én vak, siket, néma leszek udvarnál [TML V, 620 Teleki Mihály Nálaczi Istvánhoz].

3. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *füllel elmulat vmit* közömbösen/érdektelenül vesz vmit; a asculta ceva cu indiferență/nepăsare, a rămine surd la ceva; gleichgültig/interesselos aufnehmen. 1670: mint ... Felesegemnek és tüle való minden Gyermekeimnek Plenipotentiarissusa, hivalkodo szemmel es Süket füllel nem akarvan el mulatno(m); sött vigyazo szemmel, és fel nyilt fülekkel akarvan in tempore prospicialni javokra, jóságokra akarmi modon valo fassiojok, vegezessek, alkalmok, es egy massal való kötözgetések ellen, sollemniter ... contradicalok [JHbB I/5 fej.] * ~ *fültre vesz* figyelmen kívül hagy; a neglija/ignora ceva; außer acht lassen. 1580: Az Mezarosok tartozzanak elegh hust vagny Minde(n) Napra ... Mert ha kwlmben chyelekeznek eo kegmek valoba megh Akaryak bwntetny eoket ... Ezt penig swket fwltre vgy wegiek hogy kart ne wallyanak es senkire ne wessenek, hane(m) magokra [Kv; TanJk V/3. 220a].

4. ~ *beszédű* rekedtes/tompa beszédű; care vorbește cu voce înăbușită/răgușită; mit heiserer/dumpfer Sprache. 1799: Ér Kőrösi Reformatus Praedicator Tóth Mihály rekedt, vagy-is inkább süket beszédű [DLt nyomt. kl].

5. ~ *bolond* becm ostoba alak; prost, nătăraș; Dummkopf. 1793: mintegy tsufason azt mondotta őh verjen meg az lsten siket bolondja | üssen meg a' menkö Siket bolondja, soha többé mellém nem téssz a' tested [Koronka MT; Told.].

6. tompa, tompán csengő; surd, lipsit de rezonanță; dumpf, hohl. 1801: Koronás Tallérok ... massájok fejr-ön-

nal elegyítve vagyon, és a' pengések buta, és hangja süketebb [DLt nyomt. kl].

7. csendes, elhagyatott; dosnic, pustiu; still, verlassen. 1694: az felső var Vará(na)k másik oldalara fordulva(n) az also renden vagyon egy Süket Bolt, ennek Ajtaja, hars fabol csinált, Vas Plehvel egészen meg van borítva, apro lapos fejű szegekkel sűrűen meg verve [Kővár Szt; JHb Inv.].

8. nehezen melegedő; care încălzește încet; schwer warm werdend (Ofen). 1763: (Az) Oldal Házban kemenczéje süket paraszt kályhából való és mésszszel meg fejrítve vagyon [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 14–5].

9. ~ *órakor* csendes éjjeli órán; într-o oră liniștită de noapte; in der Stille der Nacht. 1593: Kowach Balint vallia, Latta(m) hogy Kajtar Anna, Nalla halatta vincet, es rea vigiazta(m) siket orakor ejel ereztette ky hazabol [Kv; TJK V/1. 423].

◊ Hn. 1652: az Beneteb(en) az Swket ritb(en) (sz) [M.dorzse SzD; DHn 38]. 1716: Süket almasbali két köblös szánto föld [Kobátfva U; Pf]. 1751: A süket Szőlő árka mellett (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. 1780: A Süket Szőlő Tetejin (sz) [Harasztkerék MT; EHA]. 1795/1800: A' Süketben (szö) [uo., EHA].

süketecske kissé süket; puțin surd; ein wenig taub. 1794: maga Hajda és Felesége mutatták Festeken a' kékséget, 's láttam mely erősen meg-verettetenek ennél többet nem láttam nem hallottam, mivel süketecske lévén nem hallottam mindent [Ne; DobLev. IV/728. 3a]. 1799: Rajka Mihály ... kevésé siketetske [Dés; DLt]. 1830: Nutza Sói kevésé siketetske Fejérnép [DLt 1025 nyomt. kl].

süketes kissé nagyothalló; puțin surd; ein wenig taub. 1604: Jromos Lukacz meg monda hogy ot wadnak az raczok wtanam futot gaspar, kere hogy el Bocziassam welem, mondom hagi Banom hogy welem Jarz most, mert swketes wagy, de ő wgian el ment welé [Rava U; UszT 18/139 marossj Janos Rauay lib. vall.] 1682: hogy süketes vagyok nem érttem mitsoda szitkoknak nemevel szitkozodot [M.köblös SzD; RLt Zobor Istvanne Szaniszo Ilona (40) jb vall.]. 1708: edgy Karácso(n) Borka nevű Asszony embert el mátkasítottam ... de meg unatkoztam tőle, mert igen siketes ki vált Hold fogytán [SzJk 365]. 1777: egy Macskási Pál nevű, siektes, főstrázsamester titulussal élő ... quietált katonával nagy confidentialiában vagyon [RettE 378]. 1783: minthogy süköttös vagiok künn ha ha volt is láрма nem hallottam [Szökefva KK; Ks 92].

Szk: ~ *szabású*. 1629: Simon Geörgi Süketes szabassu vagus chiganert leőnek kezesek ily forman es ket fiaertis hogy valamikor az Gauay Pet Vram uagi maradeki neue alol el ideghednek (!) tehát Gauay Vram Bezterchey Ferencz Vaydan, az feő kezesen es Doboka Mihalyon es Lukacz fia Istuanon ... külön szasz forintigh hozza niulhasson (igy!) [Dob.; Ks 41. I].

süketnéma I. mn surdomut; taubstumm. 1840: hajadan főn elbódorgott 16 éves siket néma és bolond fiának [DLt 224 nyomt. kl].

II. fn surdomut; Taubstumme(r). 1833: a' Süket némák-(na)k Ebesfalvára fel állitando Intézete, elő segillésére kegyes adomány gyűjtés rendeltetik [Vaja MT; HbEk]. 1835: Az Ebesfalvi Süket némák Tanitoja fizetése nevelé-

beol liztet megh mely az Feyedelem gazdalkodasatol mar adat uala megh es megh kezdet uala Moliosodni Swlt beleolle eoregh cipo Nro 314 [Kv; i.h. 12b/IV 413]. 1621: feoztettem Egi pipet sulue Dio sasahoz f—/10 Eczetet Diot hozza f—/5 [Kv; i.h. 15b/IX. 214]. 1625: Egi Retes, melj mo(n)dolaval es malosa szebleövel swltt volt d 33 [Kv; i.h. 16/XXXIV 232]. 1663: Az búzát drágán veszik és sokkal olcsóbban kell nekik kiadni, mivel egy köből búzából hatvan gyalognak való kenyér sülvén, egyet benne két póturában tudnak és így egy aranyban esik köbli [TML II, 471 Teleki Mihály a fej-hez]. 1774: bé nézvéen a Takáts Ládánban ... egi fél kapant láttam Sülve a ládában, mellyet látván én is faltam föléle [Oprakercesora F; TL]. 1810: a nyá<=>son egy darabocská malachús sülvé vala [Szárhegy Cs; RSzF 265].

2. (puska) elsül; a se descărca (o armă de foc); (Gewehr) sich entladen/losgehen. 1662: az árok szélin való ároksáncokból a fokokon levő lövőhelyekre annyira figyelmeztetnek ... hogy csak valami mozdulást sajdíthatnának is akármi helyeken is a bástyákon, ottan az olly helyekre tíz-tizenkét jancsárpuska sül vala [SKR 612].

3. vmi kisül/keletkezik vmiből; a reiesi/rezulta ceva dintr-un lucru; sich herausstellen. 1722: Már meg válik mi sül belőlle [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

4. vkitől ered/származik; a proveni de la cineva; von jm stammen. 1779: olyan szörnyű bódulással voltak a szegény székelyek, hogy sohasem tudták mihez fognának. Bizony ugyan nagy stakfisság is volt valakitől sült az az order, mert meg lehetett volna őket egy-két héti helyben tartóztatni [RettE 395].

5. vki elméjéből kikerül; a-i veni cuiva ceva în minte; von jm herrühren. 1764: Ezen mulatságos Lövöldözés Senkinek Semmi kárával nem esvén mitsoda Emberek(ne)k s kiknek esett munkás Költömenyekből, s kik híresztették, s kik Fogtak ra, ki esztől s Fejékből sült hogy ezen játékos Lövöldözést arra magyarázták mintha bizonyos Uri Aszszonyt kívántok volna által löni [KS táblai vk]. 1765: azon Legények le fele jöven a Gerendi Utzán ugy Puskáztak kik híresztették ugy kik fogták réa vagy ki esztől és fellyetől sült hogy ezen játékos lövöldözést arra magyarázták, mint ha bizonyos Uri Aszszonyt kívántak volna által löni [Gerend TA; KS].

6. szk-ban; in constructiij; in Wortkonstruktionen: *nem hagyja magán ~ni* nem hagyja, hogy ő legyen a hibás; a nu se recunoaște vinovat de ceva; nicht schuldig sein lassen. 1662: engem is, ki soha egy fillér erő jó akaratjával nem éltem Nagyságodnak, nem tartoznék becsuteleníteni, fel sem vehetem, magamon sem hagyom sülni, nem lévén semmivel is adós Nagyságodnak [TML II, 289 Teleki Mihály Tökölly Istvánhoz]. 1710 k.: Kis Máté, Koncz András, Mikes Mihály is a fiscalis productiőr gróf Seau és egész consessus előtt igen méltatlan vesze öszve, Mikes sem hagyá magán sülni [BÖN. 964] * *öregen ~ vmi* rosszul sül el vmi; a ieși rău; schlecht/übel ausfallen. 1668: Nehéz, nem érthetem az Inczédi uram hozta dolgokat, de az mint Kegyelmed irásából is colligálok, úgy hiszem, öregen sült az [TML IV, 285 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *rajta ~ ő marad bajban; a da de belea; in der Tinte/Unke bleiben*. 1710: rajta süle a dominus parasztemberen a kárvallás [CsH 181]. 1736: ha megindultál volna abban az időben posta lovat eleget adtának, sőt ha az szegény folnagok, bírák úgy nem viselték magokat, az mint az utonjáró kívánta, jól megverték az hátát s rajta sült [MetTr 355]. 1741: Csi-

szér Ádám Ur(am) azt mondá, mit tsinállyunk ezzel az orával e bizony rajtunk süll [Ks 15. LIII. 2 Julia Szarka (38) vall.] * *vkín ~ vmi* vkire háruul vmi; a cădea în seama/sarcina cuiva; jm etw. zufallen. 1768: akiknek tehények vagygon, olyan gondot viseljenek, hogy az falu határában vagy gabonájában kárt ne tegyen az bika; vagy az bika meg ne károsodjék, mert egy forintig megbüntetődik, ha elkárosodik vagy kárt teszen — valakin sül a bikának esten való beresztésének szere [Oroszfalu Hsz; RSzF 178]. 1787: a sákok fel bontását ki puhatoltuk Benedek vra(m)mal, s a folti emberek sült, megis vallották tőstént [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *vkinek nyakára ~ vmi* 'ua.; idem.' 1731: tizenhat ökrörnek meg csonkálták volt a Farkakat, melly csellekedetis per modum Inquisitionis neki sülvén a nyakára, minden meg sebesített ökrörét fizetett három három forintot [O.kocsárd KK; Berz. 12. 92/51].

süldisznó-héhel tuskés héhel; darac, ragilá; Hechel. 1746: Sül diszno Hehel | Községes Hehel 2 Sül diszno Hehel [Borsa K; Told. 49]. 1747: Községes hehel 2 Sül diszno Héhel I [uo.; i.h. 24].

süldő 1. egyévesnél fiatalabb malac/növendéksertés; goudac, şuldeu, purcel pină la un an; Frischling, Läufer bis zu einem Jahr. 1570: Ilona zemet birone, Ezt vallia hogy Ewtet hazabol hytta taligas Antal Illen zowal, Jer ely lassad, Mert az Sram lsthwanne Mind Megh eleoty az the Dyznaydat, Ew ely Menth Igen hamar conecky es volt ket zwidoeye keozte azt eo ely hozta onnat [Kv; TJK II/2. 174b]. 1589: Diznok Zama. Attak en kezembe eoreg pasidiznot 24. Taulaj apro Malacozt 13 Holt meg a' diznokba 4. Ket swldot a' farkas mart megh [Kv; Szám. 4/XI. 13]. 1592: Az Zamuető Vraim attak mi kezunkben az Inuenta-laskor, Eoregh diznokat es Swldókett No 60 [Kv; i.h. 5/XII. 6–7]. 1600: Tuggia hogy egy swldutis ad wala az I de ne(m) weőtte el az felperes azzony, eoregh diznot kewan wala [UszT 15/267 Hadnagy Jakab Farkaslaky Lofőd vall.]. 1605: az melj Swldóeket el vezett volt, kerdezte az Alperestől is, de megh tagatta [i.h. 19/35]. 1647: Egy fias disznó negy malacsal No 5—/—harom swldeo No 3 [Megykerék AF; BK 48/16]. 1721: van Lesneken Majorsagh Disznó nro 35 Az öregi het a kannal egjgyütt a Süldője nro 28 azok köztis van egj fejer kan a bal oldalan egj kis feketé folt [Lezsnek H; Szer.]. 1730: Hajtattam a Feleki Erdőre aprostol edgjütt nro 105. melybe(n) Süldő nro 14. Az többi öreg Sertes [TKI Petki Nagy család szám. 83b]. 1761: Öreg Gödje Sertés Nro 5 Artany Nro 1 Süldő Nro 3 Idei apro Malatz Nro 9 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17]. 1774: azokon kül hizlaltanak minden esztendőben börs pecsenyének öt hat Süldőt [Szentdemeter U; LLt Vall. 84]. 1786: (Bedőházi Sára) egy süleideit úgy megütötte, hogy annak miatta meg is döglött [Árkos Hsz; RSzF 278]. 1795: Sertés ött, egj hizlalanban, két öreg, s két südő [Szárhegy Cs; LLt].

Vö. az *ártány-, eme-, gölye- és gümnesüldő* címszóval.

Szk; dözma ~ 1815: igérek Két Dözma süldőt, és ennek meghizlálására hatvan véka Cső málét [Zsibő Sz; SzVjk 87] * *esztendő ~ 1677: Artanyok vadnak nro 33*. Eme Disznok nro 66 Esztendő süldők [A. komána F; Ut]. 1688: Az Disznó Pásztor gondviselatlensége miatt is vesztett el esztendő süldő no 1 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1740: Esztendő Süldő Eme es Artany 10 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1792: feles approsag esztendő südők [Recse-

nyéd U; Pf] * *félesztendő* ~. 1717: Bukur Györgynek egy fel esztendő Süldőjét Kondrad Makave az kutyákat rea usztivn egy karoba(n) utótte magát es meg holt [Szurdok SzD; JHbT] * *hizlalt* ~. 1604: Jgy az eo zauara fel rakodank zekerre, wyn fel buzat ket keoblet, az vtan uizont ala Jeowe es wyn fel tizen egy keobeol buzat, es masfel keobel liztet, egy keouer arta(n)t, kj megh ert uolna tiz forintot, egy hizlalt swldeotis [UszT 18/43] * *öreg* ~. 1649: Eoregh Eme diszno nro 1 Eoregh Swldeok nro 19 [Kv; Szám. 26/VI. 499]. 1666: Gyalui Pázsitbér. Mikor makk nincsen, egy-egy malactól két-két pénz, mikor makk vagyon, ha rátelik, tizedet adnak, ha nem telik, makk váltópénz den. 8/8, az öreg süldőktől négy-négy pénz [EM XLV, 28] * *rideg* ~. 1686: Porumbakról mostanság hajtot rüdeg suldo no 10 [Nsz; Utl]. 1751: Bulzesti Kertész Mihálynak annuatim Curál néki ... egy decimalis rideg Süldő [Déva; Ks 107. — "Fels-ből kiemelve]. 1774: attam ell az Uraság Sertéssei közül 29. darabból álló rideg Süldő-köt [Szentdemeter U; LLt Vall. 124]. 1811: 4. rüdeg ártannyai 2 rüdeg süldője [Ádámos KK; Pk 5] * *tavalyi (nyári)* ~. 1674: Tavalyi Süldő nro. 1 [Déva; Törzs Dévai fej-i lelt.]. 1725: Találtatott Tizen Nyolcz eme diszno, egy Kan, Nyolcz Tavalyi Süldő, négy öreg ide valo diszno [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv.]. 1729: Tavalyi nyári Süldők nro 7 ennek ketje Artánj — öte eme [Marosszigyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1761: Sertés öreg Tavalyi Szüldökkal együtt 15 [LLt].

2. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: fiatal, növendék; tinár; jung. Szk: ~ *sértésmarha*, növendéksértés. 1783: Maradott három südő sertésmarha, esztendősök [Jenőfva Cs; RSzF 235].

süldőártány egy évesnél fiatalabb ártány; porc tinár castrat; Barch. 1803: Süldő ártán. Nagy ártán Szopo malatz ártán [EMLt].

süldőbika növendékbika; taur tinár; Jungstier. 1778: Ezen Süldő Bika is az el adot Marhák közé assumáltatott [Bethlen SzD; BK. Márkosfalvi Szabó András tt szám.].

süldőbőr fiatal disznóbőr; piele de porc tinár; Haut des Frischlings. 1669: Esztendő süldő bőrok no. 123 [Fog.; UF II, 454]. 1674: Diszno, süldő, malacz bőrok, nro 12 [Déva; Törzs]. 1700: Hitván vagj semmire kelő Süldő és Malacz bőrok Nro 28 [Sárkány F; Utl]. 1706: Döggel holt Diszno es süldő bőr no 9 [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

süldőcske kis süldő; godac, purcel pină la un an; kleiner Frischling. 1692: Három süldőcske [HSzj süldő al.]. 1736: vehessen Discretioban egjgy 5 vagj 6 Máriásos süldőskét [Dés; Jk]. 1757: Süldőskék találatának Nro 7 [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9]. 1765: Süldőcske melly actu hizlaltatik [Esztény SzD; Told. 29]. 1818: Legfellyebb Tsótörtökön vagy Pénteken bizonyosonn le inditom azon Pénzt a milyen Szalonatska s hájja létt két süldőskéknek aval együtt [Galac BN; Wlt Kováts Mihály gondv. lev.]. 1840: vásároltam volt a Nagyságod sertés nyájából ket kűs Süldőskéket [Vécke U; Told. 39]. 1841: Egy süldőcske [Kissármás K; Klev.].

Szk: *idei* ~. 1674: Disznok Hizo Galla nro 5. Az idei süldőcskéket no 50 [Radnót KK; Utl] * *nyári* ~. 1741: két kiss nyári südőkét vetettek bé hizlalni [Mezőbánd Mt; LLt 146. B].

süldődísznőcska növendéksértés; godac, porc tinár; Frischling, Läuffer. 1587: Maradott Nyolcz dizno Swldeo dez-maban. Mindenestol fogua az három faluban iutott dez-maban Swldeo diznochka 16 Ezekben az Dizno Swldeochkekben attunk el 8 fl. 3 d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7].

süldősértés növendéksértés; godac, porc tinár; Frischling, Läuffer. 1792: Árkosi providus Ördög Zsigmond, méltóságos Daniel Györgyné asszony jobbágya exponálya az fórum előtt, hogy ezelőtt két esztendőkkal három südő sertése bémenvén a Kontza György ökegyelme életire, az egyikkel az három közül úgy bántak, annyira megverték a csürkertben, hogy a jószágrol nem tudott kimenni [Árkos Hsz; RSzF 279].

sületlen I. mn ostoba; färrä spirit; dumm, blöd. 1762: bekésítől hallotta volna Gyéresen beszélni hogy néki az I. gyermeke felől czedulatis küldettenek volna Azon kívül sem ponderal semmit, mert tsak pasquilius cedula, a' mint maga fateallya, a' melyet a' gyermek felől küldettenek néki, söt a' mint mongya sületlen, farkatlan [Torda; TJkt V 95]. 1794/1795: a' Papok(na)k könyörgesei es Predikatioi igen sületlenek sok helyeken, hogy a' halgatokb(an) semmi meg vilagositast semmi meg jobbust nem szereznek [M.bikal K; RAK 14].

Szk: ~ *észötlet*. 1836: (A) Püspök Ur Fejedelmünk ő fel-ségének születése és név napjára szép Hymnusokat készített — mivel kotát v(agy) notát nem küldöttek hozzá — a kik a Papok v(agy) Mesterek közül tudnak réa a versre notát készíteni, készicsenek Én el is tettem — hadd heverjen az Ekkla ládájába, ezen sületlen püspöki ész ötlet szüleménye [Nagykapus K; RAK 14] * ~ *tanács*. 1781: Igen válogatott asztallal tartotta" az egész vármegyét, még pedig kit-kit a maga statusa és gradusához képest classificáltatott s úgy ültek asztalhoz is; nem úgy mint Teleki Ádám, aki csak a Keczei Sándor sületlen tanácsán jár [Retté 416. — "Bánfi György].

II. hsz félíg nyersen; necopt; unausgebacken. 1842: az oláhok Husvéttya második napján kenyeret sütvén a cseléd kenyeret is az Urakéval egyszerre kellett sütnöm, a' kementze bé fűtését el nem találva jól egyik kenyérnek a' fenéke kissé lágyan sületlen maradott [Dés; DLT 1452a].

sületlenül félíg nyersen; necopt; unausgebacken. 1842: Kereskedő Amberboj Josefne Alexander Mária szolgálóját egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulvan, meg ragadta, hajánál fogva az Udvarra ki hurtzolta, addig öklözte, fültövon verte, míg füléből vér jött [Dés; DLT 1452].

sül-fő szárad, aszalódik; a se usca; trocken. 1848: Az aratást, ha jo idő lesz, a' héten megkezdjük gabonáink sülnék főnek nyakra főre [Kv; Pk 7].

süllő halféle; Lucioerca lucioperca; şalău; Schill, Sandbarsch. 1589: 27 decemb(ris) kwltem Bathori Istuan vra(m)nak eo Naganak, czukat es swlleot d. 66 [Kv; Szám. 4/X. 4]. 1592: Egi Swlleo hidegge teowe d 12 [Kv; i.h. 5/XIV. 119 Eppel Péter sp kezével]. 1632: Egy végben halas tho vagion ... N. 4 Harmadikban chiukak, Negedikben elegy pottyka, chiuka feier hal es swlleo [Fog.; UF I, 193].

Szn. 1679: Sültő Peter [Lengyelvív U; UszLt VII. 59].

sültő elsőltő; care se descarcă; losgehend (Gewehr). 1667: Felső Czejt ház Tersényi puskák ... nro. 3 Pornéklul sültő puska nro. 1 [Fog.; UF II, 338].

sült I. *mn* 1. sütéssel elkészített, megsütött; fript, copt; gebraten, gebacken. 1614: Ez sok rendbéli hadak oly igen szörnyőn megronták-pusztíták az szegény Erdélyt^a hogy azmiatt oly nagy drágaság lőn az országba, hogy az városokon kívül majd negyedrésze éhvel meghala az szegény Erdély országa népének Az tölgymakkból sült kenyér kedves, kibén én magam is öttem [BTN² 54. — ^a1603-ban]. 1719: berkenyefának gyümölcsiből sült málával kétele-nítettnek magokat tartani [HSzj törökbuza-torzsá al.]. 1736: Vajat nem tettek semmi étekben mikor kalácsot, lepént, bélest sütöttek, abba tettek vajat, vagy penig pánkot, noha inkább ették akkor az új olasztot^a hájban forralt pánkot, mint az vajban sültet [MetTr 322. — ^aNyilvánvaló sajátóba olvasztott h.].

Szk: A. ~ hal. 1621: Veottem Az sult hal ala lenek egi ejt(él) bort f—/8 [Kv; Szám. 15b/X. 21–2] * ~ hús. 1710: elég, ha egy darab kenyere s amellé egy darab sült husa vagyon [CsH 445] * ~ kappan. 1625: 1 Tal Etek, Egi swlt kappan(n), Diosasaval, Az kappan d 26 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 249] * ~ kolbász. 1736: Innepekben, de kivált sátoros innepekben, annyi étek, borok volt mindenik asztalnál, hogy meg sem ehettek s meg sem ihatták, kivált farsáng farkán, de akkor felestökömre, oszonnyára sült kolbász s azféle mindenkor elég volt [MetTr 432] * ~ pecsenye. 1590: Schiült Pechenyet Metelue p(ro) d. 3 [Kv; Szám. 4/XX. 40 Hooz Lörinc sp kezével] * ~ tehénhús. 1721: egy kicsi kutyacskát küldet Ngdnak sült tehen hussal szakat inkab elni [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.].

B. ~ pánkó. 1597: Swlt pankochaz 8 tikmoni f—d 2 [Kv; Szám. 7/XII. 29 Filstich Lörinc sp kezével].

Sz. 1665: ha csak minden approlékat innet igazítanak el, megcsik Erdélynek; bizony senkinek a sült-galamb nem repül szájában [TML III, 512 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

2. kiszült/égett; ars, pirjolit; verdorrt, versengt. 1672: Az 1. világosan meg bizonyította hogy az controversus szanto feöld régi sült gyp volt [Kv; TJK XI/1. 225].

3. igazi, valódi; adevárat; echt, wahr. Szk: ~ bolond. 1675: Kegyelmednek adott alkalmatosságot a diffidentia; mégis hogy szintén sült bolondokká nem tehetjük magunkat, mik voltunk okai a Kegyelmetek szavak szerint dolgok haladásának [TML VII, 12 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz]. 1723: Veselényi ur(am) eleget mesterkedek micsoda uton csalhassa ki az Jozsagot kezemből, mind azon volt, hogy eleb bocsassam ki az loszagot, s az után le teszi az árrát, de mikor kaczagva meg montam volna, hogy nem vagyok sült bolond, abba hagyá [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. 1774: Földvári Istvánné is megholt Kolozsvárt szép ifjúasszony korában. Semmi része nem vala, mondani, a világban. Igaz, hogy javai elegek voltak, de az ura, Földvári István, sült bolond volt [RettE 326] * ~ hazugság. 1831: Azon feladás sült hazugság, mivel az adosság summája ... mind hágtat fel [A. jára TA; Tlt Köz. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő nyil.] * ~ német. 1774: Lasci^a ... inventiója az hogy a magyar regementekben A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette adtak nekik tiszta sült német rockot, melyet kabátnak neveznek [RettE 323–4. —

^aLasci (Lacy) Ferenc Móric osztrák tábornagy] * ~ pogány. 1710: (A jezsuiták) ha olyan szent és buzgó emberek, menjenek a sült pogányok közli s azokot térítsék a keresztény hitre [CsH 389–90]. 1710 k.: Még a sült pogányok, kínaiak Istene vagy prófétája is, Confucius erre tanította őket: ne kövesd azt mással, amit te nem akarnál szenvedni más-tól [BÖn. 476–7].

II. *fn* 1. sült hús; friptură, carne friptă; Braten. 1585: Zos (!) kapozta az swlthöz d. 2 [Kv; Szám. 3/XII. 56]. 1590: Harmadyk tál etek volt Schyult [Kv; i.h. 4/XX. 37 Hooz Lörinc sp kezével]. 1595: Boryú hús sütni főznj volt Eles Lewre p(ro) d 20 1/2 Eytettel etzet ahozis és Alma p(ro) d 6. Zalonnat ahoz és Ispekelnj az sülthöz p(ro) d 5 | főzettem az ktek hagyasabol 3. Aztalra harom Taal Eiket: Az első Taal Etek volt Sült [Kv; i.h. 6/XVIIa. 17, 298 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Harmadik Tal Etek. Sult Veottem egi Tar peczienjet njom lib. 6. f—d 12 [Kv; i.h. 12b/IV 140]. 1679: Régi Konyha Sült ala valo hid nro 12 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 69]. 1736: Mikor az sültet elhozták, az asztalnak kivitte tálastól, s arra készített külön asztal lévő, felbontotta, s táiban rakván, úgy vitte be asztalra [MetTr 335]. 1799: Ide érkezvén az Arendé Perceptor, egy Szolgával Forsponon adtunk Vatsorára Sült, főttnek, 16. p [Torockó; TLev. 5]. 1823–1830: It^a borjú- és berbecshúst eszik többet az ember, mert mivel ökreket nemigen tartanak, ha ökröborjú lesz, egy-két hétre megölik, elég hitvány nyálos hús is, hanem jó levest szoktak vele készíteni, sültnek is külön-külön módon jóízűen készítik [FogE 229–30. — ^aGöttingában].

Szk: hideg ~. 1823–1830: Estvéként másnapra némelykor lehetett eltenni egy-egy kevés hideg sültet is [FogE 263].

2. jó ~ becsm jómadár; poamă bună; sauberer Vogel, lokkerer Zeisig. 1572: Dorottia Zabo lazloné, Azt valia hallotta hogy Zeoch Benedekne Idezy volt katalint Jo Swltnek Monta | hallotta Zeoch Benedekne parta Zeowé katalint hata Mege Bestie kwrwanak zytta ... es hagi Be jdezy volt lo Swltnekis Monta, Zaswl teob feddédeseis volt de Nem Ertette [Kv; TJK III/3. 19]. 1662: arról tractáltak volna ugyanazon becsületes pilisi papok, hadnagyokkal, a megnevezett Pázmány Péterrel, magához hasonló jó sültteket pártjára vonván [SKr 107].

sültestál sültnek való tál; tavă pentru friptură; Schüssel für den Braten. 1824: Két Sültés hosszszuko Prágai fain Tál [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1830: Sültés Tál hosszszukó [LLt]. 1838: Portzéllán és Cserép edények. Egy leveses fedős füles tál, két kerek bétsináltos egy mas ovalis Sültés tállok [M.bogáta SzD; BetLt 2]. 1849: Egy porcelán leveses tál hosz(szu) porcelán Sültés tál [Kv; Végr. Vall. 55].

súly, suly különböző kiütésekkel/fekélyekkel járó betegségek nevéként; sui, numele bolii care se caracterizează prin apariția unor eruptii/leziuni; Scharbock, als Name verschiedener Krankheiten mit Geschwür | kiütés, fekély; eruptie/leziune; Geschwür. 1582: En fylep Janosne magdala azon hytteöm zarent valloim hogy Jamborb ferfyat Nem lattam egyet Igyarto geornel senky lelket aual ne uestesse hogy Igyartho geörg etette uolna meg feleséget mert az felesége rakua uala sülvel meg az Zemerem tes-teys | az monda ennekem edes marttazon nem tudom michoda az torkomba de meg foit mert wgyan syl fog lenni aztis latom hogy meg az agyekka is mind rokua uolt silyel

(1) [Kv; TJK IV/1. 58a, 59b]. 1629: lakot talam en nallam ket holnapigh estue megh eleb le feküt en nállamnál, reggel nyolcz orakor keolt fel, de en semmi boszorkansagot hozzá nem láttam, hane(m) hogy súly ellen Zedet füvet s azt teorté hajban [Kv; TJK VII/3. 117]. 1654: Súly miat megh nio-morodua(n) Lazar Istuan(n)e Aszo(n) feiet, mit tisztitgata(m) [Szentlélek Hsz; BLt]. 1669: Istennek hála békével jöttem, de bizony igen nehezen fogott hozzám a sül; soha még így az derekam nem fájt [TML IV, 492 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1670: Édes Komám uram, engemet most is a súly háborgatván, az szakmári doctorért küldöttem, ki igen híres doctor [TML V, 68 ua. Nalácsi Istvánhoz]. 1673: Kolosvari Istva(n) Fejervari Notralista (!) Diak(na)k kinek Súly Leven Torkaban egy forintot f l [Ut]. 1703: (A leány) orrában súly volt [Gysz; LLt]. 1710: Sokáig meg sem ismerék az orcáján levő rút sebek miatt, hanem mivel a súly miatt a fogai mind kihullottak vala, a szájában benyulván s fogait nem érezvén, úgy tudták meg, hogy Teleki Mihály teste [CsH 227]. 1735: Excellentiad számára ez uttal praescribaltam valami Pilulakat, az melyek gyengen laxálnak és az sülyyetis indithatják [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. 1813: A mi Nemes Városunkban sok olyan venerealok vagynak, kik magokat gyógyítani nemis akarják voltaképp, s így már néhányon nyomorékokis lettenek. Közönséges palástya az illy nyavalyának a' súly [Dés; DLT 259]. — L. még RettE 318; TML IV, 127, 558, VII, 405, 524, VIII, 53; WYN I, 531.

Szn. 1603: Andr. Sülj szab. [Udvarfva MT; SzO V, 268].

súly-forradás kiütés után maradt sebhely, urme de eruptii; Narbe nach einem Geschwür. 1829: Székely Károly 19 esztendő a' Bokáján Sülj foradások vagynak [DLT 584 nyomt. kl].

súlygyógyító súlyt orvosló; care vindecă boala care se caracterizează prin apariția unor eruptii; geschwürheilende (Person). 1672: Im én, Uram, egy súly gyógyító embert szerzettem és Kegyelmednek elküldtem. Az debreczeniek azt állatják, tiszser jobb ez a szoboszlainál [TML VI, 231 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

süllyed lesüllyed/ereszkedik; a se scufunda; sinken, sich herablassen. 1692: Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai' hataron egy ő veszni tart, sillyedni kezdet tőgy fa talpokra, agosokra epitet Soakna [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — *MT]. 1693: Láttuk a víz mélyére süllyedni a sűrű vasércet [Kv; KvE 224 VBGy]. 1710 k.: Már azok a pogonok fogtak megpattanni vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután [BÖn. 503]. 1770: az Malom háznak kerekék felől valo része Lácztatik kevésbé súlyódve Lenni [Kük.; JHb LXVII/18]. | Süllyedette azon malom még, s hogy mint forgott nem tudom [Ádámos KK; JHb LXVII/123]. 1772: a' mi a' Silipeket illeti, azok a' Király falvi Malomnak fel építése után nem hogi súlyettek volna, de sőt még magasztaltattak, mégis a' két also kerék csak hibázzat [uo.; JHb LXVII/291].

Sz. 1823–1830: a lehetett volna, a földbe süllyedtem volna [FogE 290].

süllyedékeny süllyedős; care se surpă; sinkend. 1794: Valóságos dolog az, hogy az Veteményes kertnek nagy része Süllyedékeny, és mivelésre alkalmatlan volt [Mezőma-

daras MT; BKG. Dregutz Timók (80) col. vall.]. 1834: a süllyedékeny 's forrásos halmok le omlásai [Dés; DLT 534].

süllyedékes süppedékes; mlästinös; schwankend, nachgiebig. 1794: A Gyümölcsös és Veteményes kertnek csak kevés része volt haszon vehető, nagyobb része Dombos Süllyedékes, haszan vehetetlen volt, mellynek ki planeroztására Svábakat hozatott a' Groff [Mezőmadaras MT; BKG. Dán Tyira (40) col. vall.] | Az Veteményes kertnek nagy része hogy haszantalan Süllyedékes hely ne lett légyen abban semmiis nintsen [uo.; BKG. Dem. Kupán (38) vall.]. 1799: Ezen bé foglalt kender földek vége pedig nagyobb részint forrásos, és olly süllyedékes volt, hogy a' mig ki nem sántoltatott, az ökör is ha reája mentt beleje dől [Gyérressztkirály TA; Ks 89]. 1848: A Soos Kútnál egy darab Süllyedékes hely bé töltésén munkáló Czigánnak 36 xr [Dés; DLT].

süllyedés 1. lesüllyedés, megereszkedés; scufundare; Einsenkung. 1586: zolotanak varosul Az tulso Zamos nellet valo vtrolis Mely Vtnak latwa(n) Swlliedesét, kerik Biro vramat eo kgmet, hogy Aggyon eo kgme valamellik fertalybol egy nehanj zekeret [Kv; TanJk I/1. 36]. 1770: annak utánna nem tudom a Királyfalvi malom okozta vagy az malomnak süllyedése, vagy gondviseletlensége, eleget állot [Ádámos KK; TJKt II. 126] | tsak foldozgattak süllyedesit azon malom(na)k [Dombó KK; JHb LXVII/144] | Azon Malomnak nyomulását, süllyedését nem vizsgáltom [Királyfa KK; JHb LXVII/100] | a Silipet sokszor renoválták süllyedését és le nyomulását sem vizsgáltuk [Sövényfa KK; JHb LXVII/110]. 1772: Nézettesek meg accuraté az előbb-szeri Oculata Revisionak seriesse és Constal abbol, hogi ezen előszer ki járt Oculator Vrakis az én Malmom Silipjét intacte és minden süllyedés nélkül állani tapasztalták [Kük.; JHb LXVII/216].

2. süllyedőben levő hely; cufundătura, loc scufundat; Ort in Senkung. 1622: Az Mihályfalu-i ha>tar fele vagion egi hold föld az Süllyedesben [Baca SzD; EHA]. 1817 k.: a' Ketske várba ez is jobb része haszon vehetetlen a' süllyedések miá [Fejérd K; EHA]. 1824: (A föld) szomszédgya mind két felől a nagy mellette lévő süjedések [Szásznyíres SzD; Ks 79. 104a].

Hn. 1643: az süljedisben (irt.) [Kozárvár SzD; EHA]. 1643 u.: in Süllyedés (sz). in Alsó-Süllyedés (k) [Baca SzD; EHA]. 1721: A Süllyedesben (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. 1891: Süllyedés [M.valkó K; KHn 165].

süllyedett l. süllyedt

süllyedezés fokozatos lesüllyedés; scufundare/surpare treptată; langsame/stufeweise Senkung. 1809: lako háza végében lévő helynek 'süllyedezése miatt [Dés; DLT]. 1815: Minthogy a' régi Valóságos Galpanya Süllyedezesei miat el hagyattat es a' Lakosok más Falut formáltnak ugyan tsak a' réGINEK szomszédtságában; az Ujj Galpanyának meg állítására pro Basi et fundamento, a' régi Galpanyabeli Birtok vétetett fel és aszerént határozott és állitatott meg az Ujj Galpanya [M.derzse SzD; Somb. II]. 1820: Erdőkre nézt a helységnek elegendő helye ugyan volna, de levágtatván a Marhák legelése, és a helynek némű részben valo Süllyedezése mián nem gyarapodható [Bács K; KmU Lev. 2] | Szőlőjek ... el pusztult az Süedezés miánn [Márkod MT; KeIm].

süllyedezett 1. lesüllyedt/omlott; surpat; gesunken. 1798: mindenütt a Marton, amaz omlásos, vagy Süllyedezett oldalig tapasztaltam Irtoatni [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1816: Colonialis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen Más darab Szőlője van még ugyan ezen a Hegyen mind a' két darab süllyedezett helyen vannak [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/38]. 1827: az Hangában el pusztult süllyedezett hely [Nagykend KK; Told. 31].

2. megdőlt; inclinat; umgestürzt. 1632: Az haz végében vagion kétt reghi swlliedezzet payta [Fog.; UF I, 193].

süllyedezik le/megsüllyed; a se surpa/scufunda; ein/versinken. 1761: a jég mindenfelől ropogni, hasadozni és süllyedezni kezd, sokan a jég alá merülének [Nyír 199 Bánffy Farkas álma].

süllyedező süllyedő; care se surpă; sinkend, untergehend. 1864: Jritván régi neve Irtvány több magaslat és süllyedező halmokkal alakulva, nevét nagy ki terjedésre ki irtott korától (igy!) vette [Szék SzD; Pesty, MgHnt XLI. 558a].

süllyedő le/megsüllyedő/dőlő; şubred, şubrezit; fallend, sinkend. 1852: A' Malom' viz felől valo falai, és szegletei hasadozott és süllyedő állapotba vannak, viz vető kövei is kőrös körül el váltak [Kv; KmULev. 2].

süllyedt, süllyedett 1. le/megsüllyedt; scufundat; gesunken. 1782: a veszet Sülyet Aknakis a Dési Territoriumon vannak [Dés; FiscLt XII. 1/2. 31]. 1808: két darabotska süllyedett pusztá hely [Kiskend KK; Hr]. 1846 k.: ujj szőlők süllyedett hely [DE 3]. 1848: A' Tökös To Hidnál járatan hely sülyedt forrásos helynek be töltésin dolgozo Cziggannak adtam 1 f. 18 xr [Dés; DLT].

Hn. 1784: A' Sülyett Vár alatt (sz). A' Sülyet Várba (sz) [Szásznyíres SzD; EHA].

2. megdőlt; inclinat; umgestürzt. 1632: az melj hazba(n) en most lakom az akkor egy rosz sülliet haz vala [Mv; MvLt 290. 64].

süllyeszt 1. elsüllyeszt; a scufunda; versenken. 1680 k./1715 k.: Sok el butt Kő Sziklák Gállyákat süllyesztnek Mikor a' Hajosok láb alá nem néznek [Rosnyai, HorTurc. 175].

2. lesüllyeszt; a cufunda; niedersenken. 1765: olyan helyt erőtt szokot venni, a' Mart allyát el ássa, és e szerint az Ország uttyát az Vízben sülyesztí [Széplak KK; SLt évr. Transm. 307]. 1789: hat esztendők alatt a Sok árvíz a malmnak még a köveit is be iszapalta volt, úgy hogy nem láttottanak és az Sok iszap a malmot alább nyomta Sülyeztette, fáit rothasztotta, de mégis úgy el nem rontotta, hogy többé meg ne lehetett volna építeni, s indítani [Désfva KK; GyL. Lőrincz János (49) ns vall.].

3. cgyenget; a nivela/netezi; eben. 1789: Imreh Sára Asszonynak amely szőlőji Nyil huzás által keze alá mentenek azon részeket homlítottá é, Süjesztette é szopotitotta é ganésztáé Karpval bé alította é | a szőlőt ... jól miveit ganésztá, sülyesztette, homlittatta [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

4. pusztít; a pustii/devasta; verwüsten. 1598: Garay Andras wallya Aldojoban leze(n) ket eztenide hogy Hidalmason az Thuri Janos zolgay marhamat fel hantak wala noha ezeleot Sibon igaza(n) megh harminczadlotta(m) wala

engemet az zolgai Somborra igazítottak az miglen oda Iartam tehat addig fel hantak marhamat, sewlliezettek vezettek [Kv; TJK VI/1. 182].

süllyorbánc fekélyes bőrbetegség; boală de piele mani-festată prin apariția unor erupții; Hautkrankheit mit Geschwür. 1831: hasonloképpen Feleségem is az Süly Orbántzal kinlodik [Dés; DLT 1180].

süllyős 1. mn fekélyes; plin de buboae/erupții; geschwürig, ulzerös. 1773: Zór Minyát meg verette a Gróff edg Lorért Lovászsa lévén ki egyeb arántis Nyakáb(an) süllyős volt meg három Esztendeig élt, de azért nem holt meg, hanem inkább a sülly miatt, mely a Nyakában volt és rut forradásokatis ejtett volt rajta [M.léta TA; JHb II. 3].

Szk: ~ betegség. 1855: halt meg Csehi Sámuelné Zágoni Katalin ispotálybeli szegény 60 éves korában süjes betegségen [Dés; RHAK 67] * ~ daganat. 1822: egy Kováts Aniska nevezetű sülyes daganattal és fekélyekkel sinlődő Rab Aszszony [Dés; DLT az 1823. évi iratok közt] * ~ hideg/hideglelés. 1854: halt meg Németi istván 17 éves korában süllyős hidegben | halt meg Virág János kocsis 24 éves korában, süllyős hideglelésben [Dés; RHAK 52, 54].

II. fn sülyben/szifiliszben szenvedő beteg; persoana care suferă de şuite/sifilis; Scharbock/Syphiliskranke(r). 1813: A mi Nemes Városunkban ollyon venerealok vagynak, kik magokat gyógyittatni nemis akarják voltaképp, s így már egy néhányon nyomorékokis lettenek. Közönséges palástya az illy nyavalyának a' süly — s azonban a' Nyavalya tovább is terjed ... A' Frantz emlegetése minthogy igen unalmas, tehat jonak látnám hogy a Tek. Magistratus tenne oly rendelést, hogy a' sülyesek közönségesen jelentessenek bé a' Tizedesek 's a' Babák által | Sülyesek neve alatt sok frantzok vagynak a' városban [Dés; DLT 259, 616].

sümölcs 1. szemölcs; neg, negel; Warze. 1833: Ludosi Varga Jákob adot el 1 Fekete Lovat egy sümöls az hátulsó Láb(an) Rf. 25 xr. 90 [Torda; TVLt Közigr. ir. 797]. 1848: egyik keze hátán egy nagy sümölcs [Dés; DLT].

Szk: borsószemnyi ~. 1747: az katonáknak pedig egyike barnaszég fekete bajuszu ember vala, és az jobb felől valo orcáján az orá mellett egy borsó szemni sümölczt is observáltam [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb].

2. kiemelkedés; ridicătură de pămînt; Bodenerhebung. Hn. 1615/1687 k.: Sümölsén Körtövélynél (sz) [Szentimre MT; EHA]. 1752: Sümöls oldalán (sz) [Iszló MT; EHA].

Vö. a szemölcs címszóval.

sümölcsöske kis szemölcs; negel; Wärrchen. 1801: az állán egy kisded sümölsötskéje [DLT nyomt. kl].

sümölcsös szemölcsös; negos, cu negi; warzig. 1761: Déres szürke szörű öt esztendő Mettzett, a szűgyin Sümölsös Paripa [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15].

sünyöltet '?' 1597: Mohy Györgyne Annos Asszony vallya Egy kesy vagy(n) Janosnak az Daikanal Janos falattyatis meg hatta nekj es magatol meg szakasztotta és úgy attá az Daikanak ha kin iart az Daika, oda intette és sünioltette [Kv; TJK VI/1. 135].

süppedékes süppedős; mlăstinos; schwankend, nachgiebig. 1694: mas darab föld ... bé mégye(n) az lapos patakja

fejéb(en) egy sippedikes mocsár(ba) [Mezőmehes TA; WassLt]. 1772: mitsoda darabb Motsáros s süppedékes hely s kaszálló jutott az Exponens(ne)k ? [Káptalan AF; DobLev. IV/439. 2b vk]. 1789: Ezen egész Etédi Processusban az egyik Faluból a másikba menő utak és Hidak a' mennyiben a helynek igen Hegyes, omlásos, süppedékes, vizes, és egyszersmind köves volta engedi, alkalmas és járható állapotban vagnak [UszLt XIII. 97].

Vö. a süppedékes címszóval.

süppedékesség süppedősség; fapult de a fi mlástinós; Einsenkung, Sumpfigkeit. 1851: ezen kút az utsza süppedékessége miatt be sűjdedt [Dés; DLT 1592].

sűrget 1. siettet (vmit/vminek az elvégzését); a urgenta (ceva/efectuarea unei lucrări); etw. betreiben, auf etw. drängen. 1669: Zólyomi az tolmácsát az táborra küldte volt dolgokat sűrgetni, de halasztották dolgának elvégzését az candiai hadakozásnak kimenetelire [TML IV, 485 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1788: mit méltoztatnak parantsolni Sűrgessüké az Officiolátusnál e dolgot ? vagy ne ? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: immár két versen sűrgettem is ezen dolognak el igazítását [Szentbenedek SzD; DLT]. 1798: méltoztassék Nagyságod is maga részéről azon Osztálynak végben vitelet sűrgetni [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. 1825: Talám annak az Emberek lesznek olyan Közvelvaloi, akik a' Pernek le folyását sűrgették [Kv; Somb. II]. 1826 k.: bezzeg ha ezen Patak a Kelemlentelieknek egy hasznos malmot hajtana, bizonyosan nem sűrgetnek azon esetbe a Patakjoktól megválni [Gyalakuta MT; GyL]. 1828: először a Leveleknek ki adását sűrgette B. Apor Joseff Ur, azokat csakugyan regisztráltván szám szerint által adám [Martonfva Hsz; BetLt 1]. 1847: a Tekintetes Hadnagy Ur még pironogat hogy ha sűrgetem a' Tekintetes Tanács határozata tellyesítését [Dés; DLT 617].

2. gyors cselekvésre/munkára ösztökél/nógat vkit; a gräbizi pe cineva; jn antreiben/drängen. 1668: Barcsán lévén már, mulattunk; sűrgettem igen s hoztam elő, minthogy megigérté, had látnám a Rottal uram levelét egykor [TML IV, 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1671: Én, Uram, valóban volnék rajta, hogy addig el ne küldene ü nagysága, míg Kegyelmeddel szemben nem lehetek, de mind untalan sűrget, hogy csak menjek el [TML V, 561–2 Székely László ua-hoz]. 1823–1830: Lipsiát is jól kilaktuk, tovább ott mulatni ok nélkül és haszontalan volt, sokszor sűrgettem, hogy menjünk Göttingába, s kezdjünk tanuláshoz [FogE 199. — "Bethlen Elekét]. 1824: ajánlom hogy a' ki-rendelt Investigatorokat Szóts Károlyt és Farczádi Beniamint hathatatosan sűrgesse az Investigatio siető bé-végzésére [Gyérnessztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/1827 gr. Torotzkai Pál kezével]. 1851: Nékem irt Levelét tisztelettel vettem nagyon örövendem hogy Mester Károlyjal egyezésre lépet Bálint Bácsi én azon meg is nyukszam csak instálom sűrgesse hogy mentül hamarab lépjen fel dolgainkba [Mv; DobLev. V/1314].

sűrgetés siettetés; urgentare, presare; Betreiben, Drängen. 1828: Az Alperes Özvegy ezen pernek ... kelletin felyül valo sűrgetésit lát<ta a Fe>lperesek által [Ne; DobLev. V/1129. 1a]. 1834: az Also Sinfalvi Határnak a' Felső Sinfalvi Birák gondviselése alá állítottal lett által adásáról költnek lenni hirtel Egyezményt az Alperesek a' Felperesi

többszöri sűrgetésekre elő adni nem bátorkodtak [Borb. I Asz törvénszéke].

sűrgethet siettethet; a putea urgenta ceva; antreiben/drängen können. 1850: Az olyan papok, kik a dözma vagy dözma Negyed vesztése által eddig fizettségekben rövidséget szenvedtek azon terményeknek, mikből el-veszett fizetésök állott értékét adják bé hogy a Fő T. Püspök Ur, a kár mentesítést a magas Kormányánál annál hamarébb sűrgethesse [Nagykapus K; RAK 5 esp. kl].

sűrgető siettető; persoană care urgentează ceva; etw. drängende Person. 1776: tám a Kis Aszszonyak nagyobb hajlandósága volt említett B. Urffihoz, hogy sem Gröff Lázár Urffihoz, és ez okból tám maga lett volna sűrgetője az össze valo esküvésnek ? [Nsz; GyL hiv.].

sűrgetőbben sűrgősebben; mai urgent; dringender, eiliger. 1867: A harangláb deszkázásának bevégezése, alja megerősítése megrendeltetik annyival sűrgetőbben, mivel az első munkadíja ki is van fizetve [Nagyercse MT; ETF 107. 22].

sűrgetőleg sűrgősen; urgent; dringend, eilig. 1839: Méltotasson irt számado Darvas Josefét arra szoritani, hogy minden Cavillumokat, és tergiversatiokat félre tévén — maga praetensioit sűrgetőleg bé adni szoross kötelességének esmerje [Dob.; Somb. II].

sűrgettetik siettetik; a fi urgentat; angetrieben werden. 1662: Innen a chám Kolosvár felé tartá, Enyed városát is felégetvén, mellynek hogy a kastélyában a templom mellé feles nép szorult volna, azok a pogányság eltakarodása alatt nem kevésé sűrgettetek vala [SKr 440]. 1769: A Nyári és Őszi munkák tágasodván az utaknak tsináltatása keményen Sűrgettetik [UszLt XIII. 97]. 1847: Ambátor ezen tanúk vallomása bizonyos és határozott tudást foglal magában, mindazonáltal ezen tárgy a fenn tisztelt kegyelmes intézvények által sűrgettetvén, a hitelesítettésnek további folytatása végett visszaküldeni tanácsosnak nem tartottam [VKp 294].

sűrgődő sűrgölődő, forgolódó; care se învîrteşte în jurul cuiva; emsig, regsam. 1776: Csizi István Nevezetű Reformatus Hadnagy a' Ns Gyulaianum Regimentből való, és Mlgs Gröff Lázár János Urffihoz igen bé járos, mellette sűrgődő volt [Kóród KK; GyL. Georgius Vizi (30) rk kántor vall.].

sűrgölődés forgolódás; învîrtire în jurul cuiva; Getümmel, Getriebe. 1776: b. Henter Antal urfi ő Nga, a' Mlgs Kornis Anna Kis Aszszont, Kőrülette valo gyakorta ülésekkel, Sűrgölődésekkel, beszélgetésekkel untatta, idegenítette Gyalakuti Mlgs Lázár János Urffi ő Ngától [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.].

sűrgölődik sűrög-forog, forgolódik; a se învîrti în jurul cuiva; sich tummeln/herumtun. 1710: A fejedelemasszony elmenvén, Teleki Mihály a Bethlen urakkal együtt szüntelen ingerli vala a fejedelmet, hogy exequáltassa a rabokat Soha a fejedelmet rá nem vehetik, hanem egykor keményen megittasodván, addig sűrgölődének körüle, annuál kívánságoknak [CsH 130]. 1776: Mlgs Gröff Lázár János

Urffi ő Nga mellett Senkit úgy sürgölődni mást nem tapasztaltam mint Csizi hadnagyot [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.]. 1842: abban sürgölődtek, és Surolodtak Gavrilla körül [Dés; DLT].

sürgöny sürgősség; urgentă; Dringlichkeit. 1853: ujból meg újból kérjük Uraságodat légyen szives az ön több reszsesseivel, s mi magunk tetemes kárát tovább el nem halgatva a tárgyat a leg sietőbb sürgönnyel felvenni (Igy!) [Pálfa U; Pf Illyés Mihály jegyző kezével].

sürgönyöz táviratozik; a telegrafia; telegraphieren. 1880: Gyula* kapta a leveledet, s minthogy a borítékján rajta állott, hogy sürgős, kiküldte utánam Ernyebe — így kerültem ma este be Vásárhelyre. Ma 6 órakor kaptam a táviratotat, s hogy ne nyugtalanokodj, azt sürgönyöztem, hogy „Megvan” [Plev. 70–1 Petelei István Jakab Ödönhöz. — *Mentovich].

sürgős sietős; urgent; dringend, eilig. 1880: Gyula kapta a leveledet, s minthogy a borítékján rajta állott, hogy sürgős, kiküldte utánam Ernyebe [Plev. 70 Petelei István Jakab Ödönhöz].

sűrít sűrűbben beültet; a planta mai des; (Weinpflanzung) verdichten. 1781: A Csillag Hegy szőlő az építeti vagy Sűríteni nem szükséges [Hr].

sűrítés sűrűbb beültetés; plantare mai deasă; Verdichtung. 1811: (A szőlő) sűrítettést kíván [MKG]. 1813: ezen szőlő sűrítettést vár [Folyva MT; Told. 18].

sűrölködik sürgölődik; a se învîrta în jurul cuiva; sich tummeln/herumtun. 1776: Nem úgyé, hogy azon Személy Mlgs Gróff Lázár János Urffi ő Nga körül-is, miolta ezen mátkaságra lépett, szüntelen Sűrölködvén, unszolta volna ő Ngát, hogy a Kis Aszszonyrol lemondana, de vallyon a lemondásra vihette? [Nsz; GyL. hiv.] | egy Csizi nevezetű Nemes Gyalaiannum Regimentből való Reformát(us) Hadnagy — eleitől fogva ... sok hizelkedéssel, s mesterséges beszédgyeivel M. G. Lázár János Urffi ő Ngát, hogy a Mgs Annikó Kis Aszszonyunk ő Ngáról le mondana, unszolta, s körülötte sűrölködött, és a' Kis Aszszony ő Nga körüli intselkedett [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.] | A Gróffné Szállására látogatására ő Ngóknak, elsőben jött Csizi Hadnagy, láttam, hogy mind a Gróffné, mind Anniko Kis Aszszony körül sokat sűrölködött, intselkedett [uo.; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall.].

sűrű I. mn I. sűrűn nőtt; crescut des; dicht, dichtbewachsen. 1585: Czako Ambrus vallia Az Barom is el mehetet volna zabadon zarazon a' Gat Alat, De Igen sewreo Nad volt, hane(m) ha Attol Ne(m) mehetet volna ell [Kv; TJK IV/1. 430]. 1590/1593: Az viz foliasat derekason Tudgia hogy ot volt, ahol mostan túl az Christoff Vram gatolasan ... az Nagy swrw, fwz faak vadnak [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1659: Czicz hegyen egy regtül fogvast el pusztult szőlő hely ... sűrű tövis bokrokkal igen el tölt volt [Dés; Hr 3/11]. 1697: Az edgik szél földben sűrűbb s jobb a Buza [Gálfva H; JHBK XL/6]. 1755: olyan Sűrű Berek volt mindenűt Gyalakutához tartozó, hogy a Vadak is el lakhattak benne [Gyalakuta MT]. 1763: Mányika luont Tiitt. Praefectus Uram ... az utrizalt Also erdőben ott kapta, de el

szalasztatta, Sűrű lévén az erdő meg nem foghattuk [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28 Muntyán Máté (40) zs vall.]. 1781: (A) leirt Erdők sűrűek, vastag épületre való fájuk és legjobb állapotokban lévőek [Csób U]. 1784: Lá Dimborile nevű helyet tudom ennekelőtte oly nagy erdőnek lenni, mellynél nagyobb sűrűbb erdő itt a' határunkon nem volt [M.gorbó SzD; JHBK LIX/4. 61]. 1821: vagyon 260 Szilva fa, ifiak, aprósok, elég sűrűek [Uzdisztpéter K; TGSz 18].

Szk: merőben ~. 1842: A' Cserefő nevezetű helyen lévő Erdő Erdőnek való hely, merőben sűrű, de törpe bokrok, és imitt amott Szőlő Karo vastagságu Cserefák vagynak [Kakasd MT; DE 2].

2. szorosan egymás mellé helyezett; care sint aşezate foarte aproape; eng/dicht nebeneinander gesetzt. 1648: vagion ittis egy nagy cöreghe beleől tzeleő kemenze swrw bardolt gerendázással [Komána F; UF I, 931]. 1653: nagy félelemmel mentünk vissza a nagy sűrű sátorok között olyan sötét éjjeli időben [ETA I, 129 NSz]. 1662: (Az épület) felső sorján mindkétfelől sűrű, apró, négyszegű ablakokat hagyatván ... azt a sort úgy csináltatta vala | a kövek sűrű vas kapcsolokkal lévén összefoglalva, mintegy fellegvár gyanánt [SKr 596–7]. 1736: ezen Háznak végiben lévő kisebb Házotskába nyílik vas Sorkokon forgo, vas Szegzővel záradó, Sűrű párkánnyal tizfrázott, tsinos fenyő Deszka ajtó [CU]. 1747: Sűrű kereszttekkel el jedgizett mán egyenesen alá a le járó leg felsőbb uton ki a mezőig [Nagyida K; Told. 9. — *Megye a méta]. 1772: (Az) Épületnek napkelet felől való végibe az Udvarnak Eszékfelől való szegzelete sűrű fellállagott fenyőfa veszőszökkel vetemőnyező Hellynek el vagyon rekesztve [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.]. 1807: egy ut helyj hagyattatván meg Sűrű hompokkal reocupaltatik a Falujához [Nyárádszbenedek MT]. 1823–1830: Lipsiának minden épületei téglából, kivált az emeletesek fa közé vagynak rakva, mind cseréppel fedve, igen sűrű ablakkal, és majd minden épületnek erkélye vagyon [FogE 193].

Szk: ~ kötéses. 1676: nyilik az gradicz mellett jobra vas sarkon, panton, az torony czerepes heazottzaryar egy bontakozot fel szer retezes retez fős kis ajto, itt semmi egyéb ninczen. Az toronynak sűrű koteses heazottzaryanal [Fog.; UP II, 734].

3. sűrűn beépített/telepített; cu aşezări/populație densă; dichtbevölkert. 1662: Nem épült vala-e meg a föld a régi romlásokból mindenütt sűrű városokkal | a sűrű faluk határi szerint sok szép búza-, árpa-, zab- és mindenféle takarmánybéli élelőszagok lévén, kinek-kinek a szántásbéli és majorkodtatásbéli ereje szerint hol öt, hat, nyolc s tíz asztal is ... megmentettek vala | Dés városa Szamosújvár vidékivel, Kolosvárnak éjszak felől, Almáson felül a Szamosig, Désen felül is Beszterce városáig való sűrű falukkal, lakos néppel, temérdek barommal teljes szép föld azelőtti rablásokban épen maradtak volt [SKr 72–3, 449, 655].

4. gazdagon díszített; împodobit bogat; reich verziert. 1681: Kigyo hatas slefelü aranyos fek agy sűrű apro pillangos szügyellőstül s fejer Orrozatostul [Út]. 1766: Egy Sűrű Patyalat ing ujjak tászlistol [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1788: Egy pár égyes Czinedoff varrott Tászli, hozzá való sűrű patyolat varrott keszkenyő [Mv; TSb 47].

5. gazdagon/tömören alkalmazott (díszítés); (ornamentatie) bogatá; dicht, reich (Verzierung). 1574: vagion egy rendes Jngual swrw teöltissel veres seliimmel [Gyf; JHBK XXI/12. 6]. 1688: Fekete Czápával borított kard sűrű ezüst

Aranyas lapos boglarokkal meg hányva [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1696 k.: haj szín sima atlasz sűrű Arany Galand fel hányva [MNY XXXVI, 198].

6. számos; mult, numeros; zahlreich. 1585: Anna Lowas Thaamasne, Ersebet Zegeði Georgne^a, Mikor latok Az Danch Leorinch betegh gyermeket, Az Eowecczketeol fogwa fel lattuk, de Nem tuggiuk minemeo dologh vala raita, himleó valayę vagy halal haza, De igen swreó vala [Kv; TJK IV/1. 496. — ^aVallják].

7. dús; stufos, cu păr mult; reich. Szk: ~ szemöldökű. 1820: szöke sűrű szemöldökű [DLT nyomt. kl].

8. tömény, sűrűre főzött; gros, ingroşat; dick, steif. 1558 k.: Rp. 1 I(i)brum kenkqueth es orold meg Jol egy kquon es Mind Itasd regy es tizta 1 lib(rum) koz olayal Mind adeg, Megnem vllian, Minth egy Pastum; annak vtanna ted azth egy vasserpenyobon gienge twzqon hogy Mind dissolualtassek es Mikor latnad feltaytekozny, wed el a twzrql es esmeg ted az twzre, hogy lassan forion, hogy legien swrq, Mint egy Meez [Nsz; MKsz 1896. 285–6]. 1639: innia kezdem, igen daraboson kezdte a számrá jönni, ugia(n) sűrű vala, en az számból ki pöktem [Mv; MvLt 291. 191a]. 1705: Ugyan ma küldött vala a fejedelemasszony az úrnak valami sűrű levét, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó orvosság [WIN I, 365].

9. megsűrűsödött; dens; verdickt (Blut). 1778: Mindenek felett szükséges a' forró nyavallyában Levőknek az bővítel, mely az elő felforrott, sűrű, rothadt véreket hivesítse [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.].

10. tömört; des; dick, massig. 1847: az Lyanjka szülő szemei sűrűbbek, sárgásabbak, és sokkal vékonyabb héjuak [KCs 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: ~bb szita. 1819: kisebb Fatyol szita kettő, ritka szita kettő, sűrűbb szita egy [Baca SzD; TSb 6].

^aszita címszóval.

11. tömör, súlyos; masiv, greu; massiv, schwer. 1694: Láttuk a víz mélyére süllyedni a sűrű vasércet [Kv; KVE 224 VBgy].

12. bőséges; des, bogat; reichlich, ausgiebig. 1662: Az idő pedig már karácson havára járván, naponként neki kezdte nehezédni, sűrű nehéz esők leszakadni | ha nem tom mennyi időt töltünk is a mi magunk bár kezünknek fejünkre kulcsolásával való megajgatásában, és sűrű könnyhullatásainkkal nagy vizeket árasztunk is, azzal kárunkban semmi meg nem fordul [SKr 522, 697]. 1733: Isten ő Felsege földünknek szép természetét a szertelen sűrű kö eső által nagy hirtelen el veré [Uzon Hsz; HSzjp]. 1783: külön külön meg tizfrázatott iszonyu adta s teremtetete szüntelen a' számban, melyeket minden tartozkodás és félelem nélkül sűrű záporosó módjára szor [Torda; KW]. 1832: egy sűrű zápor esső könnyen bē tsaphat^a [Csapó KK; Berz. 20. — ^aA csűrbe].

13. vastag; des, de nepătruns; dick, dicht. 1704: Most hallottuk, hogy tegnap sok emberek láttokra a commendans háza felett a hajazatot egy nagy sűrű füstforma felleg elfogta volna, úgyannyira, mintha meg akart volna a ház gyűlni [WIN I, 126].

14. ~ írás tömör/összesűrített írás; scris înghesuit; enge Schrift. 1784: tizenegy árkos papirossat jó sűrű írással béirt, mely ugyan tellyes piatzi Asszonyokhoz illő nyelvelő-désskel, még-is engem vádol motskolódásokkal [Mv; Told. 20].

15. gyakori; des, frecvent; häufig | ismételt; repetat; wiederholt. 1657: Közeltvén azért az vár alá, kell vala által-

mennünk egy hidacsán, melyre néhány tarackokat az várból célul igazítván ... sűrű lövést tőnek hozzánk [KemOn. 279]. 1662: a mieink ... Jézus, Jézus méltóságos nevének segítségül való hívásával, sűrű lövöldözésekkel fogadják és viselik vala őket | A nagy Istenért, megóvjuk magunkat ezentúl, hogy az Isten sűrű jótéteményeinek gazdagságát nemhogy bűnbe való magunk bizodalomra vennők többé, de inkább a pirítsa meg leginkább s keményebben arcánkat, tudván, mely rossz és gonosz fizetséget tettünk azokért [SKr 607, 717]. 1678–1683: I(ste)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodással kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh iobbításavól, magok megh alazasavól, penitentia tartassol Istenhez szűrű buzgo ohaitással való fuhazkodással kel, az engezteleshez niulni [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1705: Ma is az úr szörnyű fájdalmat és kínjait sűrű jajaival continuálá [WIN I, 527]. 1761: ez jelen való Eszt(en)dőb(en) mind az Nagyokra s mind az Kitsinyekre nézve igen sűrű Halálozások forogván köztünk, és azoknak ki Harangoztatásokb(an) mi nemű rendetlenségek gyakoroltatnak [Torockó; TLev. 2/2]. 1767: Ellenbe pedig sűrűk voltak a panaszkok, hogy az embert hire nélkül is Unitusnak írván, tölle a nem unitus pópát eltöltötték és ecclesián kívül voltak [HalmágyiNlr. 298]. 1805: Minden meg hasonlot tarsóság maga Veszire tzeloz melyet majd utol ér a Verőskovatsi Társaság a kit a függetlenség és a szegényeknek el nyomasa arra vit, hogy azon Törvent mely a Feleknek sűrű panaszszaíra az Const. 2ik Res 7es 8ik Articullussaba be lktatot falba Rugván mind a kőnek mind a szennnek ugy a miveseknek arat, es bereket ugy fel nevelték hogy többnyire karokkal mivelnek [Torockó; TLev. 9/37].

16. nagyszámú; numeros; zahlreich, vielköpfig. 1662: a sűrű nyilas pogányság úgy rajtok lett vala, hogy életben benne nem sok szabadulhatott vala | noha egy lövést tenének és azzal a sűrű nép között kárt is ejtenének, de azonál megfordulván, hátat adni kényszerítettének [SKr 446, 683]. 1710: a török s Thökölly nagy sűrű roppant sereggel könnyen voltak haterzen, nagy sebes nyargalással szemben jövének [CSH 226].

17. ~ szita átv szigorú ellenőrző rosta (a határon); filtru sever (la trecerea frontierei); strenge Kontrolle (an der Grenze). 1798: Passautól^a semmi idegen bűzű teremtet állatot az Austriai sűrű szitakonn (:mért a rosták szitákká váltak:) által nem bótátnak [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz. Göttingából. — ^aNémet-osztrák határállomás].

II. fr 1. ~je vminek a sűrűbb része; partea mai groasă/deasă a ceva; dichter/steifer Teil von etw. 1704: Azt is mondá, hogy Csáki, amidőn szaladott volna lovon, midőn látta volna utána az üzőket, gyalog ugrott s úgy szaladott a sűrűjére az erdőknek [WIN I, 263]. 1774: el mult Kedden igen kemény Jég eső volt itten mégis az Isten ugy adta hogy a Vetések(nek) az közepin ... ment el az Sűrűje [Záh TA; Kf Nagy Sámuel lev.]. 1779: ami üdön a mostani szolgálonak Marianak cseledek számára kiadott fazujkából melyet mar meg főzött volt a levét és higját le szűrte a tseledek számára a sűrűit pedig küldette Mostoha Anyának [Berz. 9. 74].

2. erdő/bozót mélye; desis, hăiş; Dickicht. 1723: Also Kápolnában az Sűrű alatt Széna füvet keresztül fel az hágora hasítván az Gálfi Tanoroka felől valo fele nil vonás szerint Márkosné Asszonyomé [Kissolyos U]. 1757: Azt monda Kratsun hogy feles Medve Vagyon a falu vegire bé

járnak a törögbuzára, a Puskasokat kopokkal együtt fel küldeni minél hamarab ne Sajnalja Ngd, ugy az petzér alá egy Lovat, mert ugy járhattya jól meg a Sűrűt [Retteg/Kendilőna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz].

Hn. 1628: Bagos sürejeben (e) [Szucság K; KHn 253]. 1634/1639: Szederjes fő sűrűjében [MMatr. 190]. 1688: Istok sűrűjére jár reggel (sz) [Makfva MT]. 1725: A' Mátyás széke sűrűjén egy ut [Türe K; KHn 260]. 1738: Kis mezőben az Sűrű felett (k) [Bözödűfalu U]. 1749: Vermi Sűrűe alatt (k) [Etéd U]. 1754: alol a' Sűrű árka szomszéd-ságokban [Ördögkeresztúr K; BHn 159]. 1762/1779: A motsoja Sűrűje mellett [Nagypacal Sz]. 1765: Berek Sűrűje [Türe K]. 1768: Akasztó oldalán a völgybe (k) vicinusa kűjél a Sűrű [Körispatak U]. 1769: Berek Suruje (e) [Türe K; KHn 262]. 1775: a Harasztón a Dányán Sűrűjén túl (sz) [Nagypacal Sz]. 1821: Az Istok Sűrűje alatt az Erdő [Makfva MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

sűrűbben, sűrűbben tömöttebben; mai des; dichter, massiger. 1623: Capitanunknak az mint megh mutogattuk Egy Ereős pallankot allasson fell ... Azt igen Jo teölgy fa vezzeouell megh fonassa menteo Swrbw(en) s megh verese igen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1770: Lekenczén a Törökbuza vetéssel nem mehettem többre 10. Vékánál ez-tetis a kemény és ros szántása mián Sűrűbben kellett vetnem [Lekence BN; Ks 47. 67. 29].

sűrűbbít sűrít; a planta mai des; verdichten. 1783: (A szőlőt) jo Moddal mivellette sűrűbitette [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17].

sűrűbbítés sűrítés; plantare mai deasă; Verdichtung. 1783: a szőlőnek jo mivelése és sűrűbbítése [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17].

sűrűcske meglehetősen sűrű; destul de des; ziemlich dicht. 1754: (Az erdő) mind jókora Tölgyfából áll sűrűcske-is noha sokatis ki vagtak imitt amott benne [Uzdiszpéter K; CU].

sűrűformán sűrűn, vastagon; dens; dicht, dick. 1704: a commendans háza felett a hajazatot egy nagy sűrű fűstforma felleg elfogta volna ... egy kevés idő vártatva felkerekedvén ugyanolyan sűrűformán elment a tanácsház felé [WIN I, 126].

sűrűn, sűrűen 1. tömötten (benőve/ültetve); (crescut/plantat) des; dicht (eingewachsen/eingepflanzt). 1636: Ez uiragos kert ... szilva fa es megy fa Czemetekkel surjen be plantaltatott [Siménfva U; JHb Inv.]. 1732: azon kívül mak termő Bik es Csere fa felesen s jo sűrűn vagyon [Nagyida K; EHA] | Wagonon ... edgy nagy Gyümölcsös kert, vagy Bongor, mely a faluban nyul véggel Tövis gyeppel egészen bé kerítettett, kivált az allyán, s egyebüttis főtónként feles Szilva sűrűn, Alma, és Dio fa, Medgyfa | edgy darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő lehet már három Esztendeje hogy meg tiltottak, melyet jo magjaro és gyertyán veszsző sűrűn vette fel [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1763: ennek előtte circit. 40. 50 esztendőkkel e nevezet Bagszid nevű Rétet a' Szamos Vize más Válura szakasztván magát vgy Tóson s gaszoson el-hadta, mely vgy hevervén Berek, Nád és Fűzes veszszők, s Nyaros fák oly

sűrűen fel vették volt, hogy az emberis alig mehetet közötté [Széplak Sz; Ks 92]. 1811: A' téli^a, mely eddig tsordultig volt fával, Meg nagyobbított szintén akkorával, Hogy a' Drágból hozott Fák-is el férjenek Benne, 's sűrűn álván kárt ne szenvedjenek [ÁrÉ 123. — "Ti. virágház]. 1823–1830: Volt ebben a kertben^a törökbuza is vetve, de olyan sűrűn, mint a kender [FogE 223. — "Gogánváralján (KK)]. 1860: Buni bükk, bükkes ezen nagy kiterjedésű erdő egyenlő fiatal bikfakkal és jó vesszővel sűrűn benőve [M.zsákod U; EHA].

Szk: nem igen ~. 1696: nem igen sűrűn vadnak benne öreg agas bogos edgjnéhány Csérfak [Gyeke K; LLt Fasc. 75].

2. szorosan egymás mellett/egymás mellé helyezve; aszat stríns unele lingä altele; eng nebeneinander gesetzt. 1623: Zep bellet az vagy kezzeres kaputt keth fele nyolt gyalult dezakaboll mellyet zep megh onnozott eoreg holio-gos feyw zegekkel ueressen megh swreön [BGU 123]. 1648: mindenik felseő ház swrűven, gyalult veölgyezett cziifra fenyw gerendázattal és padlással vagion [Komána F; UF I, 932]. 1662: a toronyról alázuhogó viz a kert ... közepin öntődött vala ki arra faragott kövekből szép kerekdeden rakatott s vas kapcsokkal sűrűen egybefoglaltatott jó mélységű válúba [SKr 263]. 1694: vagyon egy Sűket Bolt, annak Ajtaja, hars fabol csinált, Vas Plehvel egészen meg van boritva, apro lapos fejű szegekkel sűrűen meg verve [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1732: (A) Csűrös kert mind körül, egészen sűrűn támoszozott, sátorozott fedett lészás kertel vagyon bé kerítve [Erdőszengyel MT/Mezősztyakab TA; TSb 51]. 1757: a' Vénais lágy lévén, könnyen engedi magát vágni, s minek utanna ki hordatik a' Bányából ki jövő vizre három arasz szélességű, és négy arasz hosszúságú ládátskát tsinálunk, a' fedelét sűrűn meg furdallyuk, az illyen vénát reá töltjük, a vizet reá bostáttuk az Arany a' láda fenekére lészál [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1782: egy darab Tanorokot is fel fogván és azon Fogado ház heljhez ragasztván, azt Sán-czal, Tövissel és sűrűn vert fűz fakkal körül vétette [Ádám K; JHb XIX/22. 40].

3. bőven/gazdagon (disztive); bogat (impodobit); dich/reich (verziert). 1637/1639: Égy hegyes teor Sűrűn tekert az dereka, az maroklattja tanjeros, hoszu fortuassal — f. 40 [Kv; RDL I. 111]. 1703: Egy aszszony ember fejére valo kettős Arpa fő Schofiumból valo jo féle gyöngyvel sűrűn rakot [LLt Fasc. 115]. 1717: Karmasin szín kanaváz szoknya elo ruhástól arany galandal sűrűn fel hánva 1 [TSb 5]. 1736: Igen viselték azelőtt ... az asszonyok az külső ingen is sűrűn egészen mindenütt megrakva rézből csinált igen apró, mint egy lencse szemnyi islógokat | az ifjak peng nyárban fekete süvegeket viselének, de később az süvegnek az csákóját ezüst tövel sűrűn megrakták, az tőnek az gombja aranyos volt | arany köves, sok jőféle gyöngyből csinált virágokkal sűrűn megrakott övek [MeTr 342, 348, 398]. 1823–1830: A válnak elől volt mellartója, olyan széles, hogy a válat összehúzhatták, mert a válnak kétfelől voltak sűrűn ilyenforma kapcsai [FogE 66].

4. (több helyen) elszórva; imprästiat (in mai multe locuri); (an mehreren Stellen) zerstreut. 1657: az útbán az fedelmi kisasszony megbetegedett himlővel, egyéb testén sűrűven, de ábrázatján alig csak tíz szem himlő is ha költ [KemÖn. 59]. 1729: midőn osztán feloldoztatta volna kezét a' sparga helljein Sűrűn ki serkedezett a Vér keletiből [Só-vényfva KK; TSb 51].

5. gyakran; des, frecvent; häufig | ismételten; in repetate rinduri; wiederholt. 1653: (A) németek Medgyesből kijáratnak csatára Egyszer az Apafi kastélyára kijöttek vala, hogy megvegyék; de amazok emberül forgódtanak, sűrűn löttek, és nem fértenek hozzájuk a jó lövéstől [ETA I, 97 NSz]. 1657: általvergődven a Morva szakadékán ... tartóztattuk volna az ellenség menetelit; de az erdős berek közül sűrűven lövén nem árhattunk [KemÖn. 44]. 1661: minden felől derekas keszuletek(ne)k hire sűrűven jövéen füleinkb(en) szükségesnek ítéltük sem magunk-(na)k sem Hűségtek(ne)k ne(m) kedvezhetven országu, keves napok alatt való consultatoria convocaltassuk [WassL. fej.]. 1662: Közhírlú beszélik az emberek, kiváltképpen Huszton sűrűn hirdetik az békességet [TML I, 330 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1763: oly sűrűn bótozták, hogy egy mást érte a bot a hátán [Nagyida K; Told. 9]. 1816: A Circulus állapottjáról Nagyságodhoz köteles Relatiommal hogy eddig késtem, okai voltak ... a Sűrűn Vár-Megyénken keresztül utozott és meg telepedett katonáknak tett adminisztratummokkal való bibelődés foglalatossága [H; JHb Jósika János főispán ir.]. 1819: Ezenn Sűrűn való idődolgalását a Nehai Urnak az ez előtti Esztendőknben, a míg t.i. ottan szolgálatban voltam nem tapasztaltam [Kv; Pk 2].

Szk: felette ~. 1657: az lövéssel, mely felette sűrűven arra szolgál vala, elvetének; magam is Petki Istvánnal valami vermes helyen alig maradék meg [KemÖn. 197] * igen ~. 1668: Igen sűrűn írok, édes Komám, ha Isten szemben juttat velem, bővebben beszélek velem [TML IV, 254 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1670: Úgy hallatik, bizonyosan nem tudjuk, de igen sűrűn kezdék beszélni, hogy Barkóczi István is, az minthogy felment volt, csak igen szőrin szaladott volna [TML V, 411 Katona Mihály ua-hoz] * nagy ~. 1662: az erdélyi evangélicus orthodoxus püspök, keserűi Dajka János és Gellei István a két fél között közbenvetvén magokat, noha Bethlen István nagyon okozván, a Dávid király Absolon miatt való keresztjét mindenképpen magára alkalmaztatván, nagy sűrűn hányná-vetné, die 23. Octobris így egyezteték meg őket [SKr 134–5. — "Bethlen István és II. Rákóczi György"] * nem elég ~. 1661: kérem, gyakran tudósítson, nem elég sűrűn járnak az posták [TML II, 168 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

sűrűs sűrűn benőtt; cu vegetatie abundentă/bogată; dichtbewachsen. 1610: túl feleől zanto feől jm(m)ár az tiztas hane(n) jenne(n) feleől swrws helj vala chiak taualj vagata le az J. az swrws bokrot rulla [UszT 14d]. XIX. sz. eleje: Sűrűs Vápa [Sóvárád MT; EHA].

sűrűség 1. sűrűn nőtt/dús növényzet; desime, vegetatie abundentă/bogată; Dickicht, üppige Vegetation. 1738: a Bika Rét nevű bokros hely Szent-Benedek felől való részit meg nem mérheték a sűrűség miatt [Dés; Jk 499a]. 1778: az Erdőnek Nagy Bokrossága s Sűrűsége miatt, fel nem mérhetők [Özd AF; Berz. 5. 37. O. 2]. 1803: Vagyon ... egy ugyan Allodiális szépen fel nevelkedett tilalmas Nyil erdejek annak Határa az erdők sűrűsége mián homályba jöven ... azon emlegetett Nyil erdejek meg tévelyeztetett határát ki jártatni akarván ezen ki-jártotást az Nsgod mostani Tisztye meg akadályoztatta [Ádamos KK; JHb XIX/63].

2. tömörség; densitate; Dichtheit. 1774: találtnak az ... erdőben vastagabb és vékonyabb Szőlő Karoknak való Cse-re fiatal-fák elég Sűrűséggel [Hosszútélke AF; EHA].

1777: Miis azért elsőben is a Szőlő tövek mineműségét ritka vagy sűrűségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három kis Paszmányira közép rendben való tö szőlőkkel találunk hatvan tö szőlőket [Ne; DobLev. II/491]. 1810: Ezen Erdő nagyobb darabján szép iffiu Tölgy fa szálás vagyon nagy sűrűséggel [Doboka; Ks 76 Conscr. 85]. 1813: a földek alkalmasint voltak meg mivelve, mitso-da Sűrűséggel vettete Nem Szokotáltam [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. 1836: azonn ki mutatott helyet volta képpen meg vizsgálván magok Commodumak és házak körül való Jarhatással fel mértük azt azonn meg Jedzessel hogy Sűrűség és egy kis szorosság az szomszédok által tett fel adás mellett tsak ugyan fel adhatonak lenni ítéltük és egy kis hurubátka epithetésére el térhetőnek [Dés; DLT 556]. 1852: a' malomhoz tartozó veteményes kertet a' körülötte meg lehetős sűrűségben ültetett fűz fák jelelik [Km; KmULev. 2]. 1860: Ezen gyérségen felyül a' Kendi völgy tetejéig illő tömörséggel nőtt szálás cserefákkal, ennek alja a sűrűség miatt nem gyarapodhatik [Szentdemeter U; EHA].

3. szorosság; szoros elhelyezés; densitate; Enge, Engikeit. 1662: Székelyhíd várát rettenetes nagy munkával, az alatta való nagy mély ér vizébe négy ölnyi szélességű fundamentumokat éger-, cser- és tölgyfa korókat és cöveket a viz fenekére olly sűrűséggel vezetvén alá, hogy a cövekek a fundamentumnak szélessége szerint sűrűséggel mindenütt egymást érnék [SKr 296].

4. gyakoriság; frecvență mare; Häufigkeit. 1672: Én, Uram, elhiszem, az német porta vádoskodni bizony el nem mulatja, az mint hogy sűrűséggel is jár az postája [TML IV, 391 Baló László Teleki Mihályhoz].

5. ~gel tömegesen; in număr mare; in Massen, massenhaft. 1657: Páris Pál kezébéli tollas botját behajította egy német után az sánca, belől sűrűséggel állván s lövén az számtalan muskétás, annyi lövés között is békével eljűve [KemÖn. 47–8]. 1662: midőn a sáncaul kijöttem volna, nem sok idő múlva hatalmas sűrűséggel mindenfelől a pogányság környülvette a sáncot | a vár hídja előtt levő város piacára nagy sűrűséggel felgyülekezvén, a fejedelem minden udvara népével a templomba térvén Magyar Benedek, városbéli egyik prédikátor Istennek azon megmutatott jóságát fejedelmünkön s nemzetünkön továbbra is megmarasztani kívánta [SKr 379, 414].

Szk: kimondhatatlan ~. 1657–1658: az személyek útján az nagy erő bétódulván, hátul vette a sánchélieket és úgy ugratta ki; elől kimondhatatlan sűrűséggel állván az pogányság, szabadosan foghatta az miéinket [Kemlr. 319].

6. (nagy) ~gel sűrű tömegben; in masă; massenweise. 1662: (A gyújtogatás után) a bihari náddal, gyékénnyel kötött s szalmával fedett házaknak pernyéit Gyulai Ferenc az várbéliekkel a vár kapuja előtt való göréből nézné, hogy mint a polyvázó havat a szélvész nagy sűrűséggel úgy hozná be ... a város piacára, vár árkába és az egész városra [SKr 548]. 1690: Septemberben temérdeki sáskáknak serege lepte el majd az egész Erdélyt, Kolozsvárhoz is oly sűrűséggel jött, hogy az aert ugyan megsététítette, az hol csoportal ment [IIAMN 327].

sűrűséges 1. sűrűn/szorosan egymás mellett elhelyezett; care sint aşezate foarte strîns/des; eng nebeneinander gesetzt. 1662: ha a várban tudós cabjert vagy bár csak olly tudós pattantyús leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, lapátakat tudna jó mesterséggel a sánckokban heverő jan-

csárokknak, ott is közelre s távolabban táborokra és a sűrűsége sátorok közé nyakokba kihányani az ellenségnek valóban sok veszedelmre igen lehetett volna | (Kerecsényi Lászlót) egy hordóba rekeszték, mely hordó oldalába sűrűség vas szeget veretvén, egy nagy meredek hegy tetejéről mind hordóstól alá úgy taszítottatott vala [SKr 598, 618].

2. számos, nagyszámú; numeros; zahlreich. 1662: Azon szempillantásban pedig a rétségekről is mindkét oldalról s hát megől nagy sűrűségű sokaságú darvak olly szörnyű szokatlan kiáltást kezdének, hogy a török táborbéliel elrémülének | maga is néha meg nem állhatván, hogy mind csizmástul a sűrűségű sok szép halak közé szárközépig való vízbe neki ne ugrának, magát gyönyörködtetni szokta vala [SKr 177–8, 288].

sűrűszita gyakorszita; sitá deasă; feines Sieb. 1681: sűrű szitat 3 szűrő szitat 3 [Utl]. 1685: Három sűrűszita no 3. Két ritkaszita no 2. Két szűrő szita no 2 [Utl]. 1744: Sűrű Szita 1 Ritka szita Nro 1 [Ádamos KK; JHbK XXVIII/11]. 1753: Sűrű szita 2, egy jo s egy rasz [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1780: Fátol szita 1 Sűrű szita 1 [Bethlen SzD; BK]. 1838: egy ritka, egy sűrű szita, nem különben egy fátol s Szűrő Sziták [M.bogáta SzD; BetLt 2].

Vö. a fátol-, gyákor-, gyér-, ritka- és szűrőszita címszóval.

sűsű bolond, hülye; tñnit, smintit; blödsinnig, nährisch. 1771: ide Köblökre 30 közember, hadnagy, kapitány dislocátatott. Ezen felső járásban két svadron s négy gyalog compania. Tavaly kevesebb volt az alsó járásban ennél, mégis ez az sűsű főispán odakergetettette naturával az felső járást [RettE 257].

süt 1. (kenyeret) megsüt; a coace (pline); (Brot) backen | (húst) kisüt; a frige (carne); (Fleisch) braten. 1568: egy Czigano pechyenyet Swth vala, az tuznel [Kv; Tjk III/1. 195]. 1575: ket penzes kenyereket Beoweben Swszenek hogi Nem Mint Eoreget [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1592: Az zolgáknak vettem kett kettseke Lapotzkat, Sitny f—d 7 [Kv; Szám. 5/XIV. 241 Eppel Péter sz. kezével] | Vagion nagi panaz az swteokre, hogi elegendendo kenieret ne(m) sutne nek illien dologh Ideien [Kv; TanJk I/1. 192]. 1621: Az Abrak Czipobol melliet az Keouetek zamara suttek volt at(m) No 8 [Kv; Szám. 15b/IX. 185]. 1635: Bakos Daniel kere hogy swssek pankokot en swtek [Mv; MvLt 291. 60b]. 1697: bizony igen szép két kalacsot Süték [Szentgyörgy Cs; CsJk 7 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. 1717: a féle buzát öröltettem az udvar számára is itt szép es jo czipot Sütnek belöle [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1723: mikor Mlgos Gubernator Uram it Volt akkor sütöttem volt s igen jól tanaltam az piskotomot [Darlac KK; ApLt 1 Apor Zsuzsanna anyjához]. 1793: (A) vajos pogátsákat ... meg nem merete enni, a' mig ... meg nem kérdekte hogy ki sütette [Koronka MT; Told.]. 1797: minden Innepekre kalácsot sütöttenek [Sszgy; HSzjP Vásárhellyi János (64) vall.]. 1833: nekünk Tordai Sütőnekül azis a' fatumunk, hogy mű könnyű kenyeret szoktunk sütni, mű vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kívánunk a' Publicum tsalására s s nehezségére sütni [Torda; TLT Praes. ir. 1534].

Szk: ~ni való a. megsütni/sütni való. 1586: Apro sütny walo madar d. 2 [Kv; Szám. 3/XXVII. 8b]. 1589: veottem Egy Tagh hwst feozny es Swttny valowal Zeoroes Andras fiatal f l d. 8 [Kv; i.h. 4/I. 38]. 1591: Jwttot Bodony Jstwan olloz orzagbol, B. vram paro<n>chyaloty-

bol gazdalkodnom kellett neky, Sokadt magawal lött 18 fontt Reettket f—d. 54 Zamos hollatt Swttny valot f—d 12 [Kv; i.h. 5/I. 20]. 1621: Gubernator Vram eö Nagma konihaiara Ebedre attam Swtni ualo Hust Lib. 10 [Kv; i.h. 15b/IX. 41]. — b. sütséhez tüzet rakni való. 1776: mind az ketten egy egy kötésecske Sütni valo aszszu ágbogat ki hozván a hátainkan, fel vetettük a szekérre [A.kápolna KK; BK. Dikuj Pável (24) jb vall.]. * *írótsészta* ~ni. 1788: Két vas pléh íros tészta sütni valo [Mv; TSb 47]. * *kőzcipó* ~ni. 1817: Adtam ki fejer és köz Czipo sütni 1/2 véka [Told. 58]. * *perec* ~ni. 1631: az feleséget ugja(n) my tanitok megh perecz sütni [Mv; MvLt 290. 254b]. * *tészta* ~ve. 1823–1830: az ordát magára is, tészta is süttve jóízűen megeszem [FogE 204].

Sz: könnyű neki, mert a maga kasából ~i. 1748: Tudom hogy elég kenyeret süttöt, még reá támadtak az sütnök hogy jobban költ a kenyere, mondván: Könnyű Kgldek, mert a maga kassából süti [Torda; Borb.]. * *vagy ~ve vagy főzve elé kell jöni*. 1728: Tudom hogy az közlebb el mult Oszszel el lopák a Szirb két Tulkát ki dolga ne(m) tudom, Szirb Tordot hallottam mondotta hogy egy néhány kupa bort adott Román Mihaillának Kalákul, hogy elé keresse Tulkait, s akkor azt mondata volna Román Mihailla vagy Süttve vagy főzve ele kel jöni a te Tulkaid(a)k [Betlensztmiklós KK; BK. Michael Gonoszsz (22) zs vall.]. * *vki otthon ~i a makkot*. 1811: Mikor a' vén Legény meg-nem házassul, vagy a' vén Léány férjhez nem megyen, azt mondják rólla: othon süti a makkot [ArE 111].

2. *sütnön* ~ egyre süti; a coace întruna; in einem fort backen. 1662: Noha különben is annak a tábornak ottléte alatt pénzre is szakadatlanol éjjel-nappal nem csak kenyérsütő kőfárok, hanem valakiknek benne módja lehetett, sütnösüttök és horton-hordanák a kapukra a kenyeret pénzen való árulásra és eladásra. De mégis a város tisztviselői alig győzhették őket betölteni [SKr 571].

3. (tárgy nélkül) sütsét elvégez; a coace; backen. 1570: az Trombitas Adot vayat karachonrais Zabo Janosnenak hogy Sywssén veleh [Kv; Tjk III/2. 28]. 1573: Katalin Kis Boldisame Azt vallyia hogi Az Vayda Katws Siteohazaba volt Halaz gergelne Sywtny akar volt [Kv; Tjk III/3. 28]. 1631: ez az Szekely Peterne nem hadgia ot az kemenczeben sütni, hanem mind ki hajgalta az faiat az ablakon [Mv; MvLt 290. 234b]. 1703: Azon kompanianak tartottunk hat asszony-embert sütni, szitalni és hat férfiat favágni [Csikszereda; SzO VII, 111 Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonákra tett költség miatt]. 1851: (A szakácsné) főzni sütni szappanyozni téglázni tudé [Kv; Pk 6 Páket Krisztina férjéhez Ádámosra (KK)].

4. vmennyi lisztet kenyérnek felsüt; a coace pline dintr-o anumită cantitate de făină; sämtliche Mehl zu Brot verbacken. 1635: swttette megh lisztett cub 1 2 die July Swttet cub 1 [Uzon Hsz; BLt].

5. bélyeget éget vkire/vmire; a înfiera pe cineva/ceva, în/etw. brandmarken. 1710 k.: Kolosvározt a hid-utca szegletén akarának a miéink egy templomot építeni, melyet én, eleve látván, hogy belésülnek, nem javallottam. Adek mégis hozzá száz zlotot, a gubernátor is annyit; egy nagy gazdag úri familiából álló, kétszáz ház jobbágnál és húsz-ezer forintnál többet bíró főember adott egy zlotot, melyet mikor én hallék, mondam, hogy vigyék vissza néki, mert úgy áldja meg Isten a lelkem nem szánnám a homlokára sütni tözesen [BÖn. 888]. 1807: Egy egészen a' vénség miatt meg-fejéredet 13. markos Kantza ... a' hátulsó ball La-

patzkájára egy kerék forma Bélyeg vagyon sütvé [DLt 422 nyomt. kl].

6. (emberi testet) megsüt/éget; a arde cu fierul roșu (o parte a corpului cuiva); (menschlichen Körper) brennen. 1655: nem azért akarom vissza vinni, hogy többé feleségem legyen, hanem ha kezemhez kerethetem, az sing vasat meg tüzesetem s az szemerem testeben sütöm. Az kit tüzes fogoval es vassal meg sűtőgetnek is azt vele nem czeleszik, hogy szemerem testeben sűtnék az tüzes sing vasat [Szjk 75].

7. *űszögöt* ~ (épületet) felgyújt; a incendia (o clădire); (Gebäude) anstecken/entzünden. 1751: Kik fenyegetik Budá Gligort azzal, hogj az kertit ... le vágják, s kik fenyegetik s mortificallják, kik mondták hogj űszöget tésznek vagj Sűtnék a Buda Gligor épületiben és gabonájában, s elégetik? [Kük.; Ks 17/LXXXI. 18 vk].

8. meleget áraszt, melegít; a încălzi; erwärmen, warm machen. 1653: Die 21 dec. Kendi Jánossal itthon mulattam volt, és részegen űtem volt a tűzhelyre. Azonban Koncz Marczit a dajka találá oda hozni, és oda kértem az őlembe a gyermekeket. Egykor elé hajlottam a gyermekkel, és elvont a fejem hogy a tűz sűtött, eléestem mind gyermekestől [ETA I, 152 NSz]. 1736: még templomunk sem volt ben Kolosvár városában; az hol most az convictus temploma vagyon, ott vala egy ház, az is csak köz rend ház vala, abban volt az szent mise; de abban igen kevés ember fért, hanem az szegény catholicusok, ki az ház hijára ment és az fejt ott ledugta s úgy hallgatta az isteni szolgálatot, némelyek az kapu boltozatja alatt voltak, azoknak ott székek volt, némelyiket némelykor az nap sűtötte, némelykor az esső verte az udvaron [MetTr 425-6].

9. (napsütés) éget; a arde (soarele); (Sonne) brennen/brüten. 1586: Keövetkezők az Varas Retin valo kazaltatas Mert hogj az Meleg Jgen szwteót rovasra hordattam io bort, magunk zamara ... keolt el aztalunkon tisz veder bor attam erte f. 3/20 [Kv; Szám. 3/XXIV 28, 30].

10. fegyvert elsűt; a descărca/slobozi arma, a trage un foc; Gewehr abschießen/abfeuern. 1590: vra(m) az hatalmas Jstener mit czinalczy hadgy beket az pwskanak En ky fwtama(m) onnet, az haz alat Jeowek vala hogy reaiok swte az pwskat feiek felibe(n) az mi hazwnko(n) egy sendely be esset vala [Szu; UstT]. 1599: Petri Lukacz felesége Anna Asszony ... vallya ... az Kozak delk út(n) mind ot grasz-dalkodot ki szenat vit, ki szalmat, minde(n)hez akarta pus-kaiat sűtnj [Kv; TJK VI/1. 384-5]. 1752: megátöle, vagj pedig én sűtém utánna a Puskát, meg dördüle [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1778: Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak. A gyalogok — amint beszélük — még egy puskát sem sűtötték ellenségre, hanem csak a lovasok portyáznak [RettE 390].

Szk: *uki mellébe* ~. 1710: én is beérek az erdőre, az én törököm is hozzám vága, én is megfordulék, s éppen a melében sűtém a karabélyomat [CsH 229].

11. rásző vkire vmit; a vinde cuiva ceva convingându-l prin viclenie; jm etw. aufschwätzen. 1806: ezt tudom bizonyosonn jo Lelkem esmérete szerént vallani hogy ... Getse Klára asszony azonn Telekett mely az nehaj Öregeke volt jól réám tudta Sűtni. Adván érte Négyszaz tiz 410 vforintokat [Dés; DLt 171/1809hez Kovács Kosa Joseff (48) val.].

12. leányt babonáskodással vkinek elsűt; a reuși prin farmece să mărite o fată; Mädchen vor jm der Hexerei verklagen. XVII. sz. v.: Tudode ... hogy Janka Jstvanne bo-

szorkánysággal sűtötte volna az Borka Leanyat ifju Vitalyus lanosnak [Berz. 17. XII].

sűtedék sűtemény; prăjitură; Gebäck. 1742: Most Ferenctől alazatosan küldöttem Sűtedéket Kérem ne sajnálja Ngod Adamkonak én szomal egy párt (!) sűtődéket adni [ApL 4 Apor Anna Apor Péternéhez Brassóból].

sűtemény sűlt tészta; prăjitură; Gebäck. 1783: a' Frajtól Evától, és Demets Boritol halottam beszélleni, hogy ő Nsga el teszi számára a' Sűteményt [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. Georgii Sombori (25) ns vall.]. 1806: ettünk Sűtemént körtvét [Dés; KMN 192]. 1814: ezen 'Sakba a Felső felibe leg fájtabb harmat liszt vagyon fél vékonyi sűteménnek, a többi Fejér Cziponak [Nyárádsztbenedek MT; Told. 6 Barabás István lev.]. 1838: az Edes Anyám sűteget, által adta sűteményét árulhatás véget [Dés; DLt 8].

Szk: ~ *sűtő kis kemence*. 1810: egy konyha téglából, és kőből rakot tűzhely vagyon benne, rajta lévő Sűtemény Sűtő kis kemenczével [Doboka; Ks 76 Consr. 5-6] * *núrós* ~. 1783: Éva Frajtól megint azt hallottam beszélleni, egykor a' Tisztartó Vántza vadászni lévén Túrós sűteményre várta az Aszszony ő Nsga, melyet is Éva Fraj sűtött völt, és tsak azért hogy pirossan meg nem sűlt, a' Kóltsal verte az Aszszony a' fejét [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. Georgii Sombori (25) ns vall.]. * *vajas* ~. 1775: 'Siros és Vajos Sűtemény [Dés; DLt] * *zsírós* ~ → *vajas* ~.

sűteményes tésztasűtéshez való; de/pentru copt prăjituri; für Bäckerei/Gebäck. Szk: ~ *kemence*. 1844: egy sűtő kementze gyenge és meg görbedett vas pléh ajtóval el látva a sűtő kementze mellett balrol egy kis sűteményes kementze a' nagyobbak felibe emelve [Km; KmULev. 2 Pávai János keze írása].

sűtendő sűtéssel elkészítendő, megsűtendő; care urmează să fie copt; zu backend. 1838-1845: Papik: ... Sűvegalkú köbura, melyet kimelegítvén, beborítják vele a hevenyében tűzhelyen sűtendő kenyeret [MNYTK. 107. 30].

sűtés 1. (kenyér)sűtés elvégzése; copt(ul piinii); (Brot) Backen. 1582: Az Alprét Malombol adot ennekem Balas kowachy 6 keobel buzat Az masahazról is attanak negy keoblet. Ez tiz keobelnek meg zitalasatol es dagasztasatol attam d. 36. fat keolttettem az swteshez, tudo(m) azt d. 60 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével]. 1597: 5 kw Sot witedtem az Swtissre f O d 40 [Kv; i.h. 7/XIV 48a Masass Thamas sp kezével]. 1638 k.: Barta Martonne swteseuel szolgat [Km; GyU 29]. 1705: A rabokat a generál mindenik fogházaknál most újabban inventálta, mint-hogy igen fogy mind a kenyér, mert száz köbólnél több menyen ki mindennap, és az fa is, mert tíz szekérről megyen ki a fa is egyszeri sűtésre a németeknek [WIN I, 462]. 1737: Itt sűtésre kévántató Eszközök, úgy mint, két Lapát, szén vono, és Penetékis vagy(na)k [CU Petrichevich Horváth Bordizsár conscr.]. 1742: egyszeri sűtészor felette sok vakarukat sűtnék [Kv; AggmL 2 C. 12]. 1774: Tészta néműek sűtésére készítettett kis kerek kementzetske [T; CU].

Szk: ~ (és) *főzés*. 1851: meg nyugodva képzeltem János-sal magamat sűtés és főzés dolgába s meg tsalodtam a' gazemberbe [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina lev.]. 1855: Szobájuk s butoraik egyformán piszkosok. Sűtéssel, főzéssel csundán bannak [ÚjFE 324] * *prebenda-cipó* ~. 1657: Erogal-

van a' Kulcsar által Prebenda Czipo sütesre Lisztet, Cub. N(o) 85 Percipáltam eo altalla minden keobólköz Czipot, N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6].

2. égetett tulajdonjegy; marcă, semn distinctiv (aplicat pe un animal cu fierul înroșit); eingebrauntes Eigentumszeichen. 1630: (A disznóknak) en jól ismerem, hogy mindeniket en süteöttem megis az homlokat, s mostis rajtuk az sütes [Mv; MvLt 290. 227a]. 1711: láttam az ökrökön süteseket, de kie voltanak bizonyosan nem tudom [Killyénfa Cs; WLT].

3. megégetés, égetés általi halál; ardere pe rug; Verbrennung. 1671: Török nevével írni keresztýennek, sütest érdemel, Uram, az olyan ember [TML V, 542 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

sütet 1. egy alkalommal/egyszerre megsütött kenyérmennyiség; cantitate de piine obținută la o singură coacere; Schuß (von Brot). XIX. sz. eleje: az anyosom töllem azt praetendálta hogy annyi Lisztet resnyitzáljak hogy egyszeribe két Sütet legyen belőlle [BfR 88/18 O.Horváthi Süle Szimion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1823–1830: ezen a földön* a házi kenyerek mind ilyen ízűek (házi kenyérnek nevezetik, pedig nem otthon a háznál sütik, hanem a sütők a házi kenyérnek nagyobb kenyeret sütnék egy gazda a maga háza népe számához képest vagy egész sütetet alkuszik, vagy fél sütest [FogE 203. — *Lipcsében].

2. ~ liszt vány sütesre elegendő liszt; cantitate de făină necesară pentru coacerea/coptul pîinii; Mehl für bestimmten Schuß (von Brot). 1664: Ennek bizony két sütet lisztinél több nincsen, sem pénze, s én is, látja Isten, nem vehetek, mert nekem sincsen | nyavalyás húgodnak két sütet lisztinél több most is nincsen [TML III, 20–1 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

süt-főz 1. mindenféle ételt elkészít; a coace și a fierbe; kochen und backen, siedend und braten. 1572: Katalin Molnar Demeterne azt vallyá hogi latta az chiaky Deaky Igen tartottak hegedws Ianosnehoz mykor az aztalos leorinch hazanal lakyk, vgian laktak Sytték feoztek lttak tancholtak [Kv; TJK III/3. 33]. 1585: Az vonas Igazyto Vraimra az my költ Tywkmonyat swtny főzny vöttwnk d. 12 [Kv; Szám. 3/XXII. 52]. 1588: Tehen hüst Schütny feozny f.—d. 14 [Kv; i.h. 4/III. 9]. 1591: vasarlottam Tehen hüst, Sytni feozny f.—d 32 [Kv; i.h. 5/I. 6–7]. 1609: Bethlen Gabor kohnjajara Hust attunk sutnj feoznj lib. 22 [Kv; i.h. 12b/IV. 224]. 1621: Hogy Estuere Tordara erkezenk az eo kemek* aztalara hozattam bort 10. Ejtelt tt f—/80 Faert kinel suttek feoztek adatanek eo kemek az gazdanak f—/28 [Kv; i.h. 15b/IX. 191–2. — *Temetésre menő városi küldöttség]. 1625: attam Eoz hust sutni feoznj f.—d. 32 [Kv; i.h. 16/XXXIV 13].

Szk: sütni főzni való. 1591: Teóhenhüst Sytnny feozny valo f.—d 13 [Kv; i.h. 1/5. 19]. 1609: Az Tőreokok kohnjajara ... Hust sutnj feoznj valot lib 22 | Az Zallas oztoknak Swtni feozni valo hust adta(m) lib: 10 d 20 [Kv; i.h. 12b/IV. 232, 328].

2. (perzseléssel/forróvízzel) megkínózik vkit; a tortura pe cineva (prin ardere cu fierul roșu/prin opărire); (mit Brennen/kochendem Wasser) in peinigern/foltern. 1659: Hogy pedig írod, hogy akár süszenek, főzzenek, de mód nélkül uradat el nem árulod [TML I, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

süthet kenyeret készíthet; a putea coace piine; Brot backen können. 1687: Egy köből Zabnak is mivel jól meg száraztyák kemenczeben s, ugy örlik meg apron csak egy véka korpáját ejtik mert 30.30 czipot hogy sükere nincsen belőle nem süthetnének ha több kupát vennének ki [Sziget Mm; Törzs].

sütközik sütkérezik; a se încălzi la soare; sich sonnen. 1704: Az németektől mikoron elszedték az fegyvereket, az melegen, az utcán sütköztenek az czéhek [Mv; EM XXI, 537].

sütő 1. mn sütéshez való; de/pentru copt; zum Backen. Szk: ~ szarvastekenő. 1679: romladozott, sütő szarvas Tekenő nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 62]. * piskótum ~ pléh 1768: Piskótum sütő pléh 14 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. * sütemény ~ kis kemence 1810: egy konyha téglából, és köből rakot tűzhely vagy on benne, rajta lévő Sütemény sütő kis kemenczével [Doboka; Ks 76 Conscri. 5–6]. * tálbafőttet ~ vaskemence. 1788: Tálba főttet sütő Vas kementze kettő [Mv; Tsb 47]. * téstamű ~ vaspléh. 1681: Konyhabeli eszközök Teszta mű sütő vas pléh nyolcz [Utl].

II. fn 1. sütéshez való edény; tavá de copt; Gefäß zum Backen, Backpfanne. Szk: téstánemű ~. 1752: Edj réz Tábla teszta némű Sütő [Szászvezsződ NK; JHb XXII/27]. * tortának való ~. 1768: Tortának való sütő I Bandlik 13 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

2. tűzhely/kemence sütésre szolgáló része; cuptor; Teil des Ofens zum Backen, Backröhre. 1694: egy tapasztos Sütő, edgyczersmind paraszt Kalyhakkal fel rakatot tüzelő Kis Kemenczeis [Kövár Szt; JHb Inv.].

3. sütőház; șuteu, clădire anexă (într-o gospodărie) în care se găsește cuptorul de copt piine; Backhaus, Bäckerei. 1679: nagyobb Guruzda Georgy megnyervén az küssebb néhai Guruzda Georgy árvájának tutorságát ... elmenvén az lakó fundussára, megvigyáztunk mindeneket házakat, istállót, sütőt és egy disznó állat [Zágón Hsz; Barabás, SzO 380–1]. 1697: affele dolgairol feddette az Anna, s előtünk meg nem uerhette, mert meg vettük* tőlle ha verni akarta, hanem az Sütőben csak ott ugj meg verte, kinzotta affele dolgaiert* [Szentármón Cs; CsJk 10. Göve (?) Mihály (38) pp. vall. — *Értsd: megvédtük. *Paráználkodásért]. 1740: azon Molnár sütője nem maga tüzitől egett el [Papolt Hsz; Szentgy Király Ferenc (60) jb vall.] | Tudom azt is hogy a süteje nem maga tüzitől egett él, mivel se nem süttött az nap, se tüze a sütő(en) nem volt [uo.; i.h. Kús Davidné Anna (34) jb vall.]. 1750: A Sütőben Tekenő Nr 3 [Gyke K; Ks 83]. 1754: Az irt Albertné két Leányátis ismertem Klárát és Aniskát, Klárának is láttam nyilvánosság paráználkodását a' sütőben [Altörja Hsz; HSzJP Ladislaus Szöcs (37) jb vall.]. 1774: az Udvarban lévő Sütőben vagon egy űst a kivel Szoktak Seprőből Pálánták főzni [Mocs K; KS Conscri. 50]. 1786: vagon egy cseléd ház, közepette egy sütő, abban lévő Kementzével, és le szakasztó deszkával együtt [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. 1832: A Sütő s azzal össze foglalva egy Sertés pajta [Márkosfva Hsz; BetLt 1].

4. pék; brutar; Bäcker. 1571: Byro es az Tanachy vrain weottek voldt (!) ket keobel búzat Veriasnetül probara hogy mynth agyak az Syteok az kenyeret [Kv; Szám. 1/XIII. 431]. 1573: Nagi peter ... vallia ... Demyen Nem tyztes-segely Ember Mert ... három véka Lyztetis lopot volt az

Malombol, es az Syteok perletek vele erte [Kv; Tjk III/3. 215]. 1579: Ertettek az Swteoknak is keonyeorgeseket, az Szereda napon valo bwza vetel felöl [Kv; Tanjk V/3. 188a]. 1587: Cipokat hozattam tordarwl hagi az lt valo swtok miat latam hagi fogiatkozasom leze(n) [Kv; Szám. 3/XXX. 36]. 1655: Swteőnek be vittek vala az Uduarba mind az altal az utan egy wdeő iartaban el Ugrek [Gysz; LLt]. 1732: Illyés Péter sütő, s ezen jószágba most szállott [Szásznylres SzD; Ks 40. XXVIIIc]. 1774: az Udvarban lévő Sütőnek két Rendbéli változo szokot jámi, és egy rendbéli öltözet Czondra Posztobol [Mocs K; KS Conscr. 27]. 1802: futásában Ngod Sütője üzöleg kergette egy darab keziben lévő fával [Mv; Born. XXXIX. 53]. 1805: Müller Mihály ... Mesterségre nézve Sütő visel Montour Frakkot, hasonló színű Lájblival [DLt nyomt. kl]. Szn. 1570: Sytew Janos [Kv; Tjk III/2. 66d]. 1585: Sytő Matte [Kv; Szám. 3/XXII. 10]. 1591: Swteő Peter [Szk; UszT]. 1592/1593: Swteő Thamas [Szentmargita SzD; Ks]. 1610: sito Gergely [UszT 44a]. 1614: Swteo Mathe pp [Nagyajta Hsz; BethU 197] | Sütő Marton [Udvarfva MT; i.h. 62] | Swteő Mihály [Bözöd U; i.h. 180]. 1625: Swteo Lenart [Kv; Szám. 16/XXXIV. 58]. 1641: Swteő Kata [Kv; RDL I. 125]. 1649: Swteo Istua(n) [Kv; Tjk VIII/4. 371]. 1670: Sütő Mihály [Utl]. 1674: Sütő Gyurka [Utl]. 1680: Sütő Mathias [Szjk 146]. 1711: Sütő István [Kv; Dica XXVII. 64]. 1722: Sütő Myhally [Csabaujfalva SzD; BK]. 1730: Sütő Mihály [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1735: Sütő György [Gyeke K; Ks] | Sütő Tódor [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1741: Sütő Janos [Kv; Dica II. 33b]. 1747: Sütő Ferencz [Alamor AF; Ks 96]. 1777: Sütő Ferkő [Sáromberke MT; TGsz 54]. 1788: Sütő Sámuel [Kv; CsCjk I. 59b]. 1807: Sütő Vaszy [DLt 633 nyomt. kl]. 1823: Sütő Parasztjiva [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. 1845: Sütő János [Görgény MT; Born. F. VIIIf]. 1847: Sütő Bara Márkosi [Damos K; RAK 167]. Szk: *jobbágy* ~. 1784: Sárpatakrol a' G Teleki Mihály Ur Udvarából 27a Junij 1784 el szökött Jobbágy Sütőnek le írása^a [Msz; TKI. — "Köv. a személyleírás"] * *szász* ~. 1758: a kollégiumnak^a szász sütője tanítá arra, hogy a kutyafának megfőzött hajáról való ivás hasznos orvosság volna^a [Hermányi, Eml. 28. — "A nagyenyedi ref. kollégiumának." a sárgaság ellen] * *udvari* ~. 1799: fogattam meg udvari sütőnek Juon Martzit ... lézen fizetese Egy Kalap egy sapka [Drassó AF; TSb 24]. ♦ Hn. 1688/1748: Sütő molna revén Fellyül [Etéd U; EHA]. 1728: Vagion egy darab avas Sütő pataka(n) fellyül [Bodok Hsz; SVJk]. 1759: Felső határban Sütő Mona patakában (k) [Etéd U; EHA]. 1760: az Sütő Hegy nevezetű szőlőhegyben (sző) [Torda; EHA]. 1765: Sütő Molna revénél (sz) [Kibéd MT; EHA]. 1773: Sütő Molnaban (sz) [Etéd U; EHA]. 1775: sütő patakáig [Bodok Hsz; Mk II. 271]. 1789: Sütő mona révénél (sz) [Etéd U; EHA]. 1799: Sütő ösvénje tövin [Lóvéte U; EHA]. 1816: Sütő szegbe (sz) [Nyáradandrásfva MT; EHA].

sütőabrosz kenyérsütésnél használt abrosz; fafa de masā folosită la prepararea/coacerea piinii; Tisch Tuch zum Backen. 1768: Sütő Abrosz I [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1782: Fejérnek valo sütő abrosz Nro 10 Köznek valo sütő abrosz Nro 10 [A. balázsfva BN; LLt]. 1804: Hát Sütő Abrosz 8 takaro ruha [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elism.]. 1805: hat sütő abrosz, egy takaro ruha [M.macsás K; RLt Majteni Istvánné Rettégi Sára

kel.]. 1818: Hat Sütő Abrosz 6 Rf 10 xr [Kv; Pk 5]. 1837: Sütő abrosz abrontos [Szentbenedek SzD; Ks 88.6].

Szk: *abroncsos* ~. 1848: magos kenderből szőtt abrontos sütő abrosz [KLev.] * *barackmagos* ~. 1818: Baratzk magos Sütő abrosz kettő [Kv; HG Adámosi Vég lev.] * *bors-himes* ~. 1761: Két darab Bors himes sütő abrosznak való [Koronka MT; Told. 8] * *cseléd* ~ 1850: két cseléd sütő abrosz [Nagylak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint nyil.].

sütő-árnyék sütő szín; (un fel de) şopron în care se găseşte cuptorul de copt piine; Schuppen für Backofen. 1730: Tiboldi Istvan Ur(am) Csinyaltatot Szaz harmincz három Csere karoval födellel valo kertet. Haznak Sütő Arnyek(na)k, Sajto Arnyek(na)k födelit Curalta fodette [Usz; Pf].

sütőasszony kenyérsütőné; brutăreasă; Bäckerin. 1584: Deak Adam vallia Hallomassal elge hallottak ez gonoz chelekedetet az Andras feleol mely Andras egy Swteo Azzony fia leot volna Coloswarat [Kv; Tjk IV/1. 350]. 1585: Marta Lantos Ferenczne vallia, Tudom hogy Kuthy Antal-ne lo swteo Azzony vala, es lol birta magat mindenkepe(n) Buzaia, Zalonnaya, es Bora volt hazanal | Catalin pap pesterne vallia, ez el mult cheoteorteokeon estwe fele latam hogy harom katona megien vala eleo az Swteo haz eleot, ot egy Suteo Azzony kyn Al vala [Kv; Tjk IV/1. 437, 524]. 1637: R(elicta) Dobra Mogoye Suteo Azzony [A.komána F; UC 14/42. 183].

sütő-asszonyember kenyérsütőné; brutăreasă; Bäckerin. 1594: az swteő azzonj Embernek fizessen meg az En zerelmes Vram az Swteőnek tuggiak mibe vagion zegoősege, es az En zerelmes vram fizesse meg nekj [Gyf; JHbK XXI/12. 5].

sütőbástya a sütőháznak helyet adó bástya; bastion unde se găseşte brutăria; Bastei, wo sich die Bäckerei befindet. 1656: Ezen palotának 3 üvegh coregh ablaka, az egyike az kapura szolgál az masik az jstalora, az harmadik az süteő bastiara [Fog; UF II, 130]. 1665: Vagion ez süteő bastian uj sindelies heazat alat, eörög algiu no. 6 [uo., i.h. 312].

sütő billérház sütőház; brutărie; Backhaus. 1750: Vide-man Mihály kömivesnek a Spotály Sütő Billér házat kül belöl vakolásaért HFlor 2 d 38 [Kv; Szám. 70/VIII. 21].

sütő-főző sütéshez-főzéshez való; care este folosit la copt şi la gătit; zum Kochen und Backen. 1648: mivel ez házban szoktak téiben tűzhelni, feőzni, vagion ittis egy nagy eőregh beleől twzeleő kemenceze ... Ugian itt, swteő, feőzeő hazi ezkeőzeők vadnak ezek: Egy keőzēppszerw vas nyárs^a [Komána F; UF I, 931. — "Folyt. a fels.].

sütőget 1. ismételtlen mindenfélét süt; a tot coace/frige; wiederholt allerlei backen/braten. 1586: boriw labra szwteogetnj es panchokra es ket nap keolt egy eitel vaj—/14 | Tjkmoniat zwteogetnj 28 —/14 [Kv; Szám. 3/XXIV. 76, 78]. 1740: Juhos Anna azon Tóth Szakácsnak gjakran varakut sütőgetett és tartotta borral pecsényével kenyérral [Kv; Mk IX Vall.]. 1843: Rosi szokott a Piatzra sutegetni [Dés; DLt 1272].

2. (embert) égetéssel kőno; a arde cu fierul roşu/cu jera-tic în repetate rânduri (o parte a corpului cuiva); (Mensch)

mit Brennen peinig. 1704: Ma vallatták a Keresztesi uram Kocsi nevű szolgálóját, aki annyira ordított a kínban, hogy kihallott az utcára, hogy kiáltott, hogy nem tud vallani, mert semmit nem tud. Reája a füst is kilátszott, amint sütögették őket | (Az asszony) eléggé meglakolt, mert addig kínozták, sütögették, amíg — terhes lévén — a gyermekét el is veszítette a kínzásokban [WIN I, 100, 488]. 1748: hallottam aztis ... Illyésfalvi Pap Lászlótól Pap Mihály felől ezt mondani: Olly nagy Tolvaj az a' Pap Mihály hogy ritka mássa Aztis mondá hogy Pap Mihály Nms Szatthmár V(ár)(me)gyéb(en) embert is sütögetett pénzéért az erdőb(en) [Nsz; Ks 27. XVIIb]. 1803: minek előtte engemet fel praedaltanak, es Sütögetenek volna a Tolvajok az előtt harmad Napig itának [Tyéf H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: vki szemeit ~i. 1768: az D. Biro Tobies Szalamonnak Gyertyával kezdette vala sütegetni a Szemeit [Bukuresd H; i.h.].

3. fegyvert rendre elsüt; a descărca arma trăgînd foc după foc; Gewehr wiederholt abknallen. 1662: világot sajdítván mind három lövészszámokat egyszersmind a sátorra sütögeték | két könnyű mósárfornó álgücskákát a sereg között mentül közelebb vívén az ellenséghez, a miénk csak nagy hirtelenséggel kétfelől állván, előre rájok sütögetik vala [SKr 329, 448].

sütögetés 1. sütemény; präjitură; Gebäck. 1723: Uram eő kglme fel nemvén a Milgos Vajdanét köszöntötte az én Uram nem győzven élé Számlálni kgdnek sok szép méltó dicsireit ... hozodott elé Kgd Atyafiságos io akarrtyából mely szép feiedelmi Czipokkal szokott volt Kgd Uram eő kgmének kedveskedni ... és mely Szép gyenge pogácsácskát kalácsokat s több afféle gyenge sütögetéseket Szokott Kgd készíttetni [ApL 5 gr. Ferratti Lajosné Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárához Jászvásárról].

2. égetés nyoma emberi testen; urme de arsuri (pe corpul omenesc); Spur des Brennens (am menschlichen Körper). 1644: Tudom azt hogy az Níluék megh evék az közpeseő Feleséget ennek az Monar Giörginek, de mibe eset rajta en azt nem tudom: az sütögetest enis latta(m) raita [Mv; MvL 291. 421a].

3. tulajdonjegy-égetés; însemnare cu fierul roșu; Brandmarkung. 1682: Fejer Szürke fako szabasu gjermek lo halulya az Sütögetes miat mostis rut sebes [Görgény MT; UtI].

sütögetett (meg)bélyegzett (állat); (animal) care a fost înfierat/insemnat cu fierul roșu; gebrandmarkt(es) Tier. 1681: adattak kezem ala ket Sütögetet Paripak Pokroczosol, Kötőfékestől [Görgény MT; UtI].

sütőgyermek pékinas; ucenic de brutărie/brutar; Bäckerjunge. 1789: A Peczer, es Sütő Gyermek(ne)k két kalapra 1 Rfr. 24 xr [Déva; Ks 95].

sütőhal 1. halfajta; un soi de pește; Art Fisch. 1591: Vettem 3 Sütte hollatt f—d 8 [Kv; Szám. 5/1. 46]. 1594: 22 die July Mizett 1 Sütte hollatt f—d 7 [Kv; i.h. 6/VIII. 59 Caspar Semel sp kezével]. 1609: Karaszt veottem d 8 Swteo halat d 5 [Kv; i.h. 12b/IV. 392]. 1640: Az varhoz vagion it edgy eoregh halas To meliben Csuka posar hartsa keszegh sütő hal es Czempo vagio(n) [Grid F; UC 14/48. 37].

2. sült hal; pește prăjit; gebratener Fisch, Bratfisch. 1590: Masyk tal etek volt 3 Schyuteo hal. Az hálnak Ara d. 14 [Kv; Szám. 4/XX. 41 Hooz Lőrinc sp kezével].

sütőház nyári konyha, amelyben sütőkemence is van; șuteu, clădire anexă în cre se găsește cuptorul de copt pîine; Backhaus | sütőde; brutărie; Bäckerei. 1568: Catarina c(on)sors blasy gruz Jure fassa est, Az porozlo benedek felesége mykor az swthő hazba Jöue hallam hogy azt monda myre hogy az palastot el hoztatok byzon meg banyatok [Kv; TJK III/1. 153]. 1574: Meg Janos kyrál Elteben volt

Azkor az Zwkiak Siteo hazaban veot volt fely egy Ely wetet gyermeket Lwcha azzony | Balint lochan (!) hegwig (!) fia Azi vallia hogi az azzonember az siteo hazbol leo volt es egi kes volt kezebe [Kv; TJK III/3. 334, 369]. 1596: Enge(m) megh lata Benedekfi Janos, monda ki úagj estez (!) lelek, en el fútek, futa egy kevesse utanna(m), de ne(m) tudhata hoúa leók megh tpe; s az swteo haz fele tere [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalúa jb vall.]. 1632: Az Swteo ház megett egy filegorias kutt, melljen vagion egy vasas vider kerekével es tengeliueu [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. 1646: Az Sütő hazon belől vagio(n) az Tiztar-to haza, abba(n) vagio(n) egi paraszt azzal pad környülle [M.bükkös AF; KCsl 2]. 1688: Egy fenyő fábol fel rott régi sorvadozott sütő ház [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1694: vagjon a Sütő-ház, mellj-is talpab(an) álló sas fáib(an) baronából rótt tapaszos falaival, szalma supos fedel alatt való [Kisened AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1731: (A ház) in ruina van, ahoz annectálva edgy sütő ház is [Imperfva Cs; BCs]. 1752: vagyon Sövényből tapaszas de romlozott régi Sendelyezett alatt lévő egy Sütő Haz [Pókafva AF; JHb XXV/73]. 1814: az Udvaron egy meg avult Cseled, vagy Sütő Haz, ebe vagyon egy Cipo gyuro asztal Láb nélkül Czövekekre [Mezősályi TA; RLt Rettégi Sándor lelt.].

Szk: A. belső ~. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Belső suted hazban, Dagazto tekeneő vagion No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22 * első ~. 1679: Első Sütő Ház. Mozgato viz hevető katlan nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 64] * ispotály ~a. 1601. Linczigh Crestelne Cathalin az Ispotaly seotheo hazaban vgy vall minth az eo bilyerneje [Kv; TJK VI/1. 562] * kertből font 1706: Ezen Curian vagio(n) egi szalmas ház, egi szövény Istaló egi Kertből font sütő ház [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] * külső ~. 1594: Az Kulseő Swteo hazban. Daghazto tekeneő uagion No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 27] * öreg ~. 1605: Thorda útzaba(n) Örög Sütő hazat akarna Biro W epitenj az öt fertalba(n) valo Capitanok tizen oda mennyenek és meg ocúlalyak azt a heit ő k az Jöuendő gyűlesre referalyanak [Kv; Tanjk I/1. 507] * szalmas ~. 1636: az malom felelől uagyon berenabol rott szalmas suted haz [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: Az palankon kwl egy szalmas Swteo haz ... egy paraszt kemencze, Egy hituan szekel karpit [Mezőkirályfva K; BK 48/18] * szegények ~a az aggmeház sütődéje. 1589: A Zegenyek Swteo-haza Kemenczeienek a' zaya le zakadott uala a' fenekels megh bomlot vala, kitol fizettem a' Tapazto Mestereknek f. 1 [Kv; Szám. 4/IX. 26] * zsindehfyedelő ~. 1774: egy kőből ki rakatt meg rongyosodott sendely fedelű Sütő ház és konyha [T; CU].

B. Farkas utcai ~. 1697: Hogy a' Farkas uczaí sütő haznak kuttya meg veszet, es rusnyasaggal be tölt volt, ketele-nitettem meg tisztittatni Czigler Janossal fizettem neki 1/15

[Kv; KvRLt I. C. 8. 7]. 1702: A' Farkas Uczai sütő hazhoz vettem egy gyakor szitat //90 [Kv; i.h. 8: 35] * *Király utcai* ~. 1587: Az Kyraly wczay Swteo hazrol walo Keolchyege, 6 Januarij hordattam ky az Saletromot az porwatabol Tyz kaddal Attam harmatol f. 1 tezen f. 3 d. 33 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7 Zabo György isp. m. kezével]. 1600: Az Kiralj wczai swteo hazhoz keottette(m) megh egy boczkat [Kv; i.h. 9/XIII. 16 Damakos Máté isp.m. kezével]. 1606: Az kiraly utczai swtőházban, köttettem megh az Boczkat, attam tolle f—d 8 [Kv; i.h. 12a/I. 33]. 1702: A' Kiraly Uczai sütő hazhoz három vékas tekőnt vettem //45 [Kv; KvRLt I. C. 8: 35] * *Közép utcai* ~. 1675: Az Közép Utzai sütő hazból jött vam kenyér No. 5 [Kv; Szám. 35/I. 17]. 1742: En a Közép utzai sütő házában Bekkennéje voltam az Ispotálynak mind a két utolsó Ispányok idejében [Kv; AggmLt C. 12] * *óvárbeli/óvári* ~. 1587: Az owarbely Swteo hazra walo keolchyege Veottem 84 horgyal Dezkath f. 1 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 8 Zabo György isp. m. kezével]. 1595: Egy bochkat keotttettem az Ouarbely swteohaz zamara d 8 [Kv; i.h. 6/XIII. 3]. 1600: Az O Varbelj Swteo haz szwksegere Atta(m) egy keowel" [Kv; i.h. 9/XIII. 1 Damakos Máté isp. m. kezével. — "Ti. sőt]. 1700: Az Ovari Sütő Háza való kölcség ... Hozattam egy szekér kek agjagot fizettem Flor 2 Dnr 50 [Kv; i.h. 40/I. 25–6] * *Szappan utcai* ~. 1582: Vrsula consors St(ep)hani Hozzw fassa est, Mywel hog mys ot az Zappan wczay Swteo hazban swttem (!) Az Bekenne Igen Nag' Sirast teot Es Nem titkolta senkiteol hog az eó leania terhes volna [Kv; TJK IV/1. 38].

sütőházacska kis sütőház; sűteu mic; kleines Backhaus. Szk: *zsindeleyes* ~. 1793: Egy sendelyes Sütő Házacska egy árnyékkal valet 10 Rf [HSzj *árnyék* al.].

sütőházbeli sütődebeli; din brutárie; im Backhaus befindlich. 1575: Vagion panazolokdas Az Malombely es Syteo hazbely vamolasok feleol [Kv; TanJk V/3. 114a].

Szk: *ispatály* ~. 1601: Zabo Leorinczne Anna Azzony az Ispotály seotheo hazabely billyerne [Kv; TJK VI/1. 562].

sütőház-bolt boltos/boltozatos sütőház; brutárie boltitű; gewölbtes Backhaus. 1631: egy kws swteohaz bolt benne egy swteo kemence, az elej kalyhas, vas labon allo [Fog.; UF I, 401].

sütőinas pékinas; uccenic de brutárie; Bäckerjunge. 1793: Andris, és Csenusár nevezetű Czigányok ... posták voltak ezen Czigányoknak postások ki telvén, Kakas nevezetű Sütő Inas hordotta a' Mlgs Grofné Leveleit [Koronka MT; Told.].

sütőkemence kenyérsütő kemence; cuptor pentru copt pline; Backofen. 1587: Ezen Swteo haz Tapaztasaert es az Swteo Kemence chynalasaert hogy meg Tapaztottak es megh Mazoltak attam teole f. 1 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7 Zabo György isp. m. kezével]. 1593: Az nagi hazban a hua az swteo kemenczet chynaltak, Vettem az kemence zaianak labnak es 3. altal üasznak 4 apro uasot Roszman Istuan-tol p(ro) f—d 32 [Kv; i.h. 5/XX. 132]. 1636: az suteo kemenczeiben hammat fazekbol ontottanak, de nem volt tuzes [Mv; MvLt 29/I. 64a]. 1652: Egy Sütő kemence, fölyül kályhával rakott, fejéren meszelt, egy vas lab az Ajto feleol alatta [Görgény MT; Törzs]. 1680: Majorhaz ... vagyon fa-

bol fel rott tűz helyen egy Swtő kemence azon fellyul vagyon ezen hazokhoz szolgaló egy jo tapaszos fa kemény [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9]. 1681: Sütő Kemence. ez a Molnar haza előtt fél hajazat alatt vagy(n) sővényes ke-retesb(en) [Vh; VhU 577]. 1755: Koltsár vagy Cseléd ház

a' pitvarba vagyon egy sütő kemente Cserén alatt, az hova a' házbeli tűznekis füstye szolgál [Ludesd H; BK sub nr 1020 Nalácsi conscr.]. 1790: vagyon Szalma fedél alatt egy Ház és egy kamara, ezek között a' Pitvar sütő kemente benne Sővény kemény alatt [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2]. 1816: Egy nagy Sütő Kemente Egy más kaláts Sütő kis Kemente [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

Szk: *apró* ~. 1603: Vgyan ezen Circalasban lassak meg o kk az Apro Sütő kemenceketis, és ha ollyra találnak, kyt felelmes helyre kemény nélkül, Vdúaron, aúagy sendelyes ereze haza hea ala rakattak volna az mint egyeb káros felelmes tűzelő helt, hogy el bontyak, azokatis el hannyak és el bonczak [Kv; TanJk I/1. 449] * *belülsenelő*

1681: Elegyes, Lapos kályhas, belül szenelő Sütő Kemenceje, mindenik teglából rakott, és jó [Vh; VhU 520] * *földből csinált/készített* ~. 1647: Vagyon azo(n) hazba(n) egy földből csenalt Sütő kemence [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1824: A' Pitvarban találatott Földből készített Sütő kemente egy és annak oldálab tsak vgyan földből készült Tűzelő Helly és egy cserény jó állapotban [Nyárádszibenedek MT; Told. 37] * *kis/kised* ~. 1825: pitvarába bé lépve találatik egy jo kis sütő Kemente [Köszvényes MT; Told. 34]. 1849: Egy kised Sütő kemente vas pánt a száján [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *kőből csinált/rakott* ~. 1676: Vagyon az házban kőből rakot egy eőregh tűzhelyen, ugyan kőből rakott egy kis sütő kemence előtt egy vas labon elegyes kályhából való belől fűtő kemence [Fog.; UF II, 723]. 1801: a Pitvarba vagyon egy Kőből tsinált, Sütő Kemente, és felette egy fenyő Fából hosszszábn kűrtő [Nagynyulas K; DLev. 5]. 1817: Kőből csinált fűtő kemenceje, a mellette lévő sütő kemencejével edgyütt jo, és ép állapotban vadnak [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMűz 8. — "A molnárházak] * *németes* ~. 1761: vagyon téglából konyha tűz hely formára négy szegeletre rakott tűz helyen ugyan téglából való németes sütő Kemente, melybe(n) egy kőből lehet egyszer köz cipot sütni [Szászvevssződ NK; JHbK LXVIII/1. 208] * *őreg* ~ nagy sütőkemence. 1648: vagyon benne egy jo coreg' swteo kemence [Kerc F; UF I, 848. — "A pitvarban]. 1676: Ugjan itt ket eőregh sütő kemence edgyikét az idén csinálták [Fog.; UF II, 707] * *paraszt* ~. 1656: Vagyo(n)

Egy őregh kalyhas paraszt sütő kemence [Doboka; Mk Inv. 4] * *parasztkályhás* ~. 1696: az sütő Hazban paraszt Kalyhas sütő Kemence no 2 [Bethlen SzD; BK] * *szekelyes* ~. 1761: az Malom árka mellett Sütő ház, benne levő földből rakva szekelyes Sütő ház, benne levő földből rakva szekelyes Sütő Kemente [Simenfa U; JHbK LXVIII/1. 48] * *téglából (ki)rakott* ~. 1656: Egy teglából rakot süteo kemence, melinek az eleje faragot keőre rakott [Fog.; UF II, 119]. 1692: 3 Ház ... sütő haznak hivatik vagyon ebben egy őreg teglából ki rakot sütő kemence [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1732: Ezen konjhanak kö-zepiben a keménj boltozattja alatt van edgy kőből és téglából rakott Sütő kemence [Kv; Ks 40 Varia XXVII/c]. 1772: a Pitvarban Teglából rakott kised sütő kemente vagyon [Szászfénes K; BethKt Mikes conscr.] * *tűzhelyes* ~. 1796: 1 Sütő tűzhelyes Kemente [Déva; Ks 76. IX. 26].

sütőkemence-csinálás sütőkemence-készítés/rakás; clăditul cuptorului; Backofenbau. 1623: Egi suteo kemencze chinalastol melljelt az Vra holta vtan Chinaltatott Tartozyk f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 121].

sütőkemence-lapát bevető lapát; lopată de băgat piinea în cuptor; Backschaufel. 1762: egy sütő kemencze lopátal keményen meg tsapták, de hányot tsapatanak réa nem tuggyk [Branyicska H; JHb XXV/51. 6].

sütőkörtővény körtéfajta; un soi de păr; Art Bimbaum. 1606: Tilalmat teót uala kys Janos, az mostani, eztendőben zent Ferencz nap uta(n), valo penteken, tiltotta uolt megh egy kortőuel fankat mely swteő kortőuelj, melliet neu zerint pap kortőuelienek hinak [UszT 20/275].

sütőlapát bevető lapát; lopată de băgat piinea în cuptor; Backschaufel. 1685 e.: Sütő lapát NRo 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 7]. 1679: Vagyo(n) ezen Sütő házban Sütő Lapát nro 5 | Vagyo(n) ezen Pitvarba(n) Sütő Lapát nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 67, 109]. 1688: vagyon Sütő ház Ehez vagyon egy öreg sütő lapát, Ket czipo szakaszto deszka [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. 1757: Egy Sütő Lapát égy szén vonó [Nagyercse MT; Told. 36]. 1823: Nms Szilágyi Istvánné asszony amikor vetet bé a kementzébe réa rontott Csemátóni Samuel uram, akitől külmöben meg nem menekedhetvén a keziben lévő sütő lapáttal verte ki [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Sütő Parasztyiva (40) vall.]. 1835: A' Sütő Házban Egy sütő Lapát — egy szakaszto Asztal [Zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sütőlegény péklegény; calfă de brutărie; Bäckerbursche/geselle. 1802: Müller György Sütő-Legény fekete bornyu bőr Saruba jár [DLt nyomt. kl].

sütőmalac sütni való malac, verőmalac; purcel de lapte bun pentru fript; Ferkel zum Braten. 1725: Vad hus, Sütő malacz Aszszu Medgj és Cseresznye, minden féle Kerti vetemény [K; TKI].

sütőné kenyérsütő asszony; brutăreasă; Bäckerin. 1585: Sophia Poros Ferenczne^a Latam hogy Az Siteo hazban be chapak az Aytot, az Siteone el bwwek eleotteok, Oztan az katonak el terenek [Kv; Tjk IV/1. 525. — *Vallja]. 1594: az Swteőnek tuggiak mibe vagion zegoőtsige [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1595: Kenyeret hozottam be harmad napig ezek az sütőnektől [Kv; Szám. 6/XVIIa. 211 ifj. Helitai Gáspár sp kezével]. 1681: adot ket leanjnak valo sarut //93 A Botzardi sütőnekek egy sarut //60 [DLev. 2. XIIIb. a]. 1692: Az sütőné kezében egy víz melegítő üst [Szárhely Cs; LLt]. 1695: (A molnárok) kevés respectusba veszik az Ecclesiának becsületes tagjait Praedicatorit Professorit Cantorit es mas rendbeli szolgait hanem holmi hitván Sütőneket a' kik egetborozzák őket elől bocsátták az örlésben, amazok pedig sok várakozással jutnak az örléshez [Kv; SRE 41]. 1748: Hallottam hogy mente(ne)k oda a Sütőnek búza venni [Torda; Borb.]. 1780 k.: Az Sütőnéknél vagion 12/24 [Kv; Pk 6]. 1833: nekünk Tordai Sütőnékűl azis a' fatumunk, hogy mű könnyű kenyeret szoktunk sütni [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. 1837: Bába a Sütőné [Damos K; Rak 60].

Szk: fizetett ~. 1736: fizetett sütőnéjek volt valamelyik sütőben [MetTr 429].

sütőség pékség, sütői foglalkozás; brutărie, meseria de brutar; Bäckerei, Bäckergewerbe. 1773: mi helyt a' sütőségből ki esik, s falukrol falukra járván ugy élt holtáig [Szárhely Cs; LLt Fasc. 151].

sütőségi sütésben kifejtett; de brutar; in der Bäckerei ausgeübt. 1739: Fogarasi Jóseff atyánkfián(a)k sütőségi farságáért kívánt reflexioval lenni a Nms Universitas, Cum Metr. Triticici 2. ~ kettővel [Dés; Jk 509a].

sütőszeg ' ' Hn. 1816: Sütő szeg nevű helyt egy Föld [Nyárádszereda MT; EHA].

sütőszita kenyérsütő szita; sită folosită la prepararea plăinii; Sieb zum Backen. 1648: Ket swteő szita. Egy vago deszka [Porumbák F; UF I, 888]. 1677: Sütő Szita 2 [Mezőmadaras MT; Borb. II].

sütőtábla kenyérsütésnél használt deszka; planșetă folosită la coptul plăinii; Backplatte. 1687: Ket Kemencze kib(en) valo iratos Dészka, Egy fejer Sütő Tábla [Veresmart TA; 11. 87/1]. 1777: A' Sütőben találatott Sütő Tábla Nro 1 [Mezőmehes TA; WassLt].

sütőtekenő dagasztó tekenő; covată, albie; Backtrog, Backmulde. 1687: 5. szütő Tekenő [Kál MT; Berz. 2. 41/95]. 1741: Jó Sütő tekenő 2. Rosz sütő tekenő 1 [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprényi Orsolya lelt. 1748: 3 Szarvu Sütő, vagy is dagasztó Tekenő [Szovát K; CsS]. 1768 k.: 2. nagy Sütő Tekenőért adtam Hf 2 Dr 72 [DobLev. II/390. 20a]. 1777: A' Sütőben találatott Nagyobb, s kisebb Sütő Tekenők Nro 2 [Mezőmehes TA, WassLt]. 1818: Gegő György a fiának, Istvánnak adott egy sütőtekenő és egy gyúrótekenő^a [Jenőfva Cs; RSzF 245. — *Fels-ből kiemelve].

sütőtekenőcske kis dagasztó tekenő; covată/copaie mică; kleiner Backtrog. 1747: Egy Sütő Tekenőcsket is ada a Relicta Janosnak [Körispatak U; Pf]. 1776: ezen Pinczéban vagyon cserefa Lijju 1 két csebrecke Cir. egy egy vedresek egy fejer Sütő Tekenocske, egy köz Czipo Sütő Tekenő egy más Csonka Tekenő, Sajtár 2 [Mezőmehes TA; WassLt].

sütött 1. megsütött, sütéssel elkészített; care a fost copt; gebacken. 1840: A' torra süttött kenyérért fizettem 5 váltó forint [Kvh; HSzjP].

2. megbélyegzett (állat); care a fost însemnat cu fierul roșu; gebrandmarkt. 1661: Az szekeres lovaknak kétszer — kétszer adjanak^a, csak szintén a süttött lábúnak adjanak háromszor [TML II, 66 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — *Abrakot].

3. beleégetett (bélyeg); înfierat, aplicat cu fierul roșu; eingebrannt (Zeichen). 1812: az farán egy D betű süttött bélyeg be gyogyulva [DLt 185 nyomt. kl].

sütőtyúk sütni való tyúk; găină bună pentru fript; Huhn zum Braten. 1640: karácsonytyúkját nem adnak, hanem minden esztendőben egy-egy sütőtyúkot tartoznak adni^a, kiket hordás után szoktak adminisztrálni [EM XLV, 9. — *A nagyakupusiak a gyalui uradalomnak természetbeni szolgáltatásként].

sütt 1. sütt

sütte-főzte vki által elkészített (mindenfélé étel); mincare gătita de cineva prin coacere și fierbere; von jm gebratenes/gekochtes Essen. 1628: az en Ura(m) <Z>idalmazot, gyalazot, seőt süttében főztében sem eőt [Szjk 22]. 1642: Énnálam is lakott az az fogoly asszony, s ugyan egy házban lakott s hált velem. Eleget ettem süttében-főztében, de semmi gonoszágot nem láttam, sem tudok hozzá [Mv; MvLt 291. 318 átirásban].

süttet 1. vkivel megsüttet vmit; a pune pe cineva să frigă/coacă ceva; braten/backen lassen. 1579: Az 28 Juny Doctor vramnak^a It leteben kalachott es egyebet chenal-tatam es swteter nekü [Kv; Szám. 1/XVIII. 20. — "Bland-rata Györgynek]. 1590: Schyütetem Pankokot ara keolt 12 Tykmony d. 6 Nad Meezet p(oro) d. 4 [Kv; i.h. 4/XX. 37 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1592: Swtтетem pankokat f O d 10 [Süttetem 2 Belest, 1 Eitel vayat f—d 14 Mondulat hoza f—d 15 [Kv; i.h. 5/XIV 120, 215]. 1596: Benedekfi Janost be hyuak a' zobaba Aszoniomis be mene pechenyet seöttete, enni ada Benedekfi Janos vra(m)nak mys eönk üelle negy eytel bort iuank megh, annak megh ada az arat [Uszt 11/54 Gregorius Istuanfi de Kaidichfalua jb vall.]. 1599: egy pecheniet swtetek, gyer oda hozzam [i.h. 15/197]. 1603: Nicolaus Kosa fassus est hoc modo, Mint-hogy ennekem hozot volt egy lewelet horwat Adam ... ott maraztam nallam egy felesteokeomre egy tykmoniat swtetek nekü es egy eitel bort hozatek melleie [Kv; TJK VI/1. 669]. 1676/1681: Czipot Ugi süttessen a vár szükségére ... egi véka buzabol hatvan Czipo sülljön ki [Vh; VhU 59]. 1735: Vásár bírák Atyánk fiai facultatnak hogi buza Kenyeret nagjabbakat süttessenek [Dés; Jk 454b]. 1781: Koronkai Janos midőn első Felesegit feleségül vette (egy háznál lévén a Lakadalam:) színtén annyit költött mint az exponens (ugy mondi): kenyeret ő, kalátsot pedig az Anyossa süttetett, e mellett konyhára valotis szerzett [Torockó; Bosla. Mich. Koronkai (40) jb vall.]. 1819: na hallad: Sylvesternek mostan ultra még bába kalátsat süttetett Aszszonyom, és attol a' kissebbik léántol küldette, s bezegg anak azért van is betsülete de én nékem nintsen [Kv; Pk 2].

Szk: Szent Márton lúdját ~. 1705: Vagy három rabot is hoztanak, akik azt beszélék, hogy Orosz Pál uram azelőtt való nap mondotta, hogy már ki nem mér júni az az rossz Rabutin, mert ha kijúne, Szent Márton lúdját süttetne vele [WIN I, 588–9].

2. (tárgy nélkül) süstést elvégeztet; a pune pe cineva să coacă; Backen verrichten lassen. 1596: Gazdam Azzonis azon hetfeon swtтетet az Barat Peter vram swteo hazaban [Kv; Szám. 6/XXIX. 167 Bachi Tamas sp kezével]. 1786: Aszsonya velle a' Sütő házban süttetett [KLev.]. 1843: nints idejek süttetni [Dés; DLt 586].

süttetés kenyérsütés; coptul pîinii; Brotbacken. 1682: it inkább abajdocz Buza vagyon mint Tiszta mellyet Süttetésre fordítanak, az Tisztát pedig vettetésre [Sziget Mm; Törzs].

süttethet vkivel megsüthet vmit; a putea pune pe cineva să coacă ceva; backen lassen können. 1604: ot az az Jnas ne(m) wolt hogi az palantot oda hoza, mikor pengi oda hoza kerde Tordai Ferencz wram hogi mint hatta s monda az Jnas hogi 18 pinzen hatta zatat, s monda Ferencz wram hogi pinszem aniera tolam nincz Eöcziem, de ha swtethetek En kenieret swtetek neked Erette [Uszt 20/316 Zabo Lukachine Zent Ersebeti Katalin azonj vall.].

süttetik 1. (kenyér) megsüttetik; (despre piine) a fi copt; (Brot) gebacken werden. 1634: egy véka vagy mércze feyr cziponak való lisztből my magunk asztalara ötven czipo süttessék [UF 1, 333 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1737: Most első(en) a Malomból adassék egy véka Buzának lisztje mellyből kenyér süttetvén, azzal élljen ő kglme [Dés; Jk 469b].

2. (állatra) tulajdonjegy rásüttetik; (despre animale) a fi înfierat/însemnat cu fierul roșu; gebrandmarkt werden. 1811: Vendégek jönnek a' Csitkó bégészére, Mint valami régen várt vig inneplésre; Az apjoknak neve a' bal pofájokra Süttetik, és a' Gróf neve bal-farokra [ArÉ 147].

3. gonosztevőre megbélyegző jel égettetik; a fi stigmatizat, a fi aplicat pe corp un stigmat; dem Übeltäter ein Zeichen eingebrannt werden. 1731: Szuszik András mar Karolyvárt is hoher kezén forgott s füle is lopásért el vágattott s meg is ugjan csak continualta lopogatasat, azért Akasztofa süttetik homlokára [Kv; TJK XV/8. 10]. 1742: Egy Hamar Farkas nevű Jobbágy fiatzkaja az Vr Atyám Vr(am) ő Naga(na)k fogva esett vala azért hogy ket lovak talaltattak a kezün ludicialiter azzal aggravalatott hogy a homlokára akaszto fa süttessenek irredemptibiliter [ApLt 2 Apor József Hsz rendiehez]. 1761: constalván az Inek actionalt tolvajsága, minthogy ezelöttis az lopasb(an) szokásos volt, s' nem régibenis az Mag(istra)tus ő nekie meg engedet meg érdemlene hogy homlokára akasztofa süttetnek [Torda; TJKt V 51]. 1762: Sigmond Ersebeth arulo padrolis, éget bort, rosolist üvegestől, ugj másoktól szűrt, vasvillát, sákot, fejszét, es egjéb aprosagokat is lopott hogy akasztofa süttessék homlokára, és azután Hohér által Városrol ki kesertessék itilletett [uo.; i.h. 122].

4. vki nyáron megsüttetik; a fi fript pe țepușă; am Spieß gebraten werden. 1662: egyházakat feldűlnak, praedálnak, szentségtelenitenek, az emberek, mint a barmok sokféle kínzásokkal vesztegettetnek vala, mert némellyek nyársra kötöztetvén, úgy süttetek [SKr 362].

süttető katonaságot kenyérrel ellátó; persoană însărcinată cu aprovizionarea armatei cu piine; das Militär mit Brot versorgende Person. 1703: Azon kompaniának süttetője és annonae officialissi mellett az táborra kenyér hordani, az süttőknek fát, az malomban búzát és lisztet hordani egy darabig tartottunk 24 szekérral kik is éjjel-nappal azon munkákban continuuskodtak [Csikszereda; SzO VII, 111 Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonaságra].

süttettet pékkel megsüttet; a pune pe cineva să coacă ceva; backen lassen. 1579: az ő Naga leüelet hozak hog 400 Semlyet es eg forintara pereczet Swtettesek [Kv; Szám. 1/XVIII. 18].

süttettetik gonosztevőre a megbélyegző jel rásüttetik; a fi aplicat un stigmat pe corpul unui delincvent; dem Übeltäter ein Zeichen eingebrannt werden. 1730: Az Incának Vargha Borkának sok szemelleyek(ne)k hazoknál magha bé színlésevel tett kárai, lopásai világossághra jöven az Szék előtt mostan az Homlokaban tüzes akasztofa süttettetik, és azzal meg béjegeztetik [Kv; TJK XV/7. 83–4].

süttön szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktion: ~ süit egyre süit; a coace în continuu; in einem fortbacken. 1662: nem csak kenyérsütő kőfárok, hanem valakiknek benne

módja lehetett, süttön-süttötték és horton-hordanák a kapukra a kenyeret pénzen való árulásra és eladásra [SKR 571].

süttös '9? Szn. 1802: Süttös Daniel [DLT nyomt. kl].

Esetleg a bányász-napszámok jel-re gondolhatunk.

süveg 1. (nemezből v. prémből készült magas, hengeres v. csúcsos) férfi fejfedő; un fel de căciulă/șapcă (făcută din filț sau blană de miel) pentru bărbați; Hut, Kopfbedeckung (aus Filz/Pelz) für Männer. 1568: Petrus Bernalt fass(us) est, hogy szemmel latta, Mikor wyczey Janos vgy wtötte Janos deakot, Archul, hogy ky eset az swueg az feyeből [Kv; TJK III/1. 223]. 1573: Janos Zabo ferench zolgaya latta hogy gergel archwl capia Imrehet az Swege ky esset feiebeol | Marton Borbel Balint Inassa Azt vallia ky wzy onnat az Sywwegeis Boraiss oda Marad [Kv; TJK III/3. 231, 306]. 1585: Biro Mihály vallia, Egy eleőbe chak igi zolita megh takach Kelemen az Kepironę fiath, Myerth vgmond hogy Tolwaylotok az Vcza(n) hog Nem Adod megh Az siweget Az Embernek [Kv; TJK IV/1. 475]. 1598: megh yte egy zekcherueul Ferench Vaida Petert az siuegét az Vaida Peter keujeje kozt ejtette, el zekcheruey (is) [UszT 13/15 Dorothea relicta prouidi Andreae Barchaj vall.]. 1599: Keotelweroe Thamaskan el hagyot felesége Margyth azzonny vallia elseoben Eppel Peterhez kellet menne(m) eo adott vala Negy seoweget ennekem kit vram Ajandekban Adott el [Kv; TJK VI/1. 301]. 1617: vala oly Jdeő hogy Süvegeőt vesz vala [Mv; MvLt 290. 25a]. 1629: egy mayzer mentejett puskajat szabliáját süegettis attá vala el Fazakas Gaspar | hogi Aniam igirt volna penzt avagi süeget en nem tudo(m) [Mv; i.h. 168a, 175b]. 1657: Chinaltattam Bálpataki Uramnak Egy musztal bellet süeget ... f 10 [Borberék AF; WassLt Perc. 27]. 1666: (A szász jő-oknak) viselni szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget, csizmát is, annál inkább a regius funduson lakóknak [EOE XIV, 183–4 egy-i végzés]. 1668: Aztis tudom hogi it Vyfaluban, az Sido Jstvan hazabol egy sueget es egy doloma(n)t el lopot vala [Kászónúfal Cs; CsALt F. 27. 1/30 Szabo David Kaszonszekj vy falui (28) pp vall.]. 1700: Egy Süvegben valo Smaragdus Tollatska 47. Smaragd benne fityegőjevel edgyütt [Hr 1/20]. 1727: Az tanorok kert, kapu, ha rés denar 10 ha csak annyi rés vagon is hogy az kert láto az süvegit által hajthattya rajta [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 36]. 1736: három szál darutollat köves medályban rakva tettek az ifjak süvegekben | Az ifjak nyárban fekete süvegeket viseltenek, de csákózt az süvegnek az csákóját ezüst tövel sűrűn megrakták, az tőnek az gombja aranyos volt [MetTr 347–8]. 1738: A szabadonak süveget vettünk Beriben de. 84 [Kvh; HSzjP]. 1790: Süvegre valo arnyek tarto 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c].

Vö. az anglia-, bagolyfűlű-, cimмерman-, csákó-, dupla-, fodor-, háló-, iglai-, kalapos-, komédiás-, kozák-, köz- és polgársüveg címszóval.

Szk: ~(*e*) (*le*)/*vetve*. 1569: az kynchies domb Mellyeket, az haro(m) falutol Bernald balas, Sywege lewetwe meg kerte [Székelyvásárhely; VLT 7/692 Matheus Seres de Varsarhely vall.]. 1572: Zakal Ambrus vallia leo esmet az Illies New chigan oda Es hogi Syweg vetwe Bezel volt otth velek Megh Ryastia Gaspar Illen zowal, Minek allas Syweg vetwe Eleotek Minem feoldes vrad [Kv; TJK III/3. 45]. 1591: Az Istenert kerlek verjete, tsak megh ne előlyetek, siuegh le vetűcis kere hogy verjek [UszT 13/71 Andre-

as Barla de Beőgeöz pix vall.]. 1600: Im ezert az helet megh peőrlöttünk az feiedelem előtt az Telekfaluiaakkal megh niertwk, siuegh wetwe allottak eleőteőnk, hogy megh engedgywk nekik arathassak be buzaioakat [i.h. 15/58 Barla Janos Lokodi Zabad Zekely (60) vall.]. 1657: legeől egy vén hopmester süvegvetve pálcájával tapotott, mint tőle lehetett [KemOn. 265] * ~*et emelit*. 1747: egymasnak Süveget emelitetünk [Szilágycsch; Ks 27/XVII] * ~*ét le-veszi/veti*. 1573: Dorotia Aztalos Leorinchne vallia Mond erre zabo Lenart ... Te Borbel Janos hazucz abban Mert ez Nem varos feolde hane(m) Enym, Erre chiak Twdomant teot Barbel Ianos Syweget leh vetwen [Kv; TJK III/3. 300]. 1592: az fanchialiak Swegeket le weny kertek Nywladot [UszT]. 1756: láttam Molduán Vonyát Loháton jővén Besztertzéről, hogy a' Szász Papot ki szollitá, és mint egy tsufos formálág a' süvegit le vevén ezzel Osztan meg rugaskodott [Galac BN; WLT Zegrán Nyikuláj (30) zs vall.]. 1808: süvegeiket meszsűnne le vevén, a' földre le süttöt fövel közelitsenek feléjük [Kemény, Coll-Mss Tom. XXX Varia XII] * ~*et vet vkinek* megemeli a fejjedőjét. 1629: az középső sarampónal talalam njargalua megjen uala, sweget uetek neki középső sarampónal talalam njargalua megjen uala, sweget uetek neki középsőnek zoualis [Kv; TJK VII/3. 63]. 1705: Ott mēvén is el közel az ablakhoz, csak süveget sem vetett nekik, a magyar uraknak [WIN I, 389. — *A generál] * *alamódi* ~ *divatos/módi* süveg. 1732: Egy alamodi tettzin Süveg prémeztlen arannyos Sinorral kapcsolak [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1759: A lamodi Süvegekre Sárja posztora Rhfl. 5/30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 213a] * *angliai* ~. 1717: Medgy Szin nűsztos angliai Ferfi(na)k valo süvegh 1 [TSb 5] * *báránybőr* ~. 1797: Két kerek fekete bárány bőr süveg, és egy paraszt uj fejár kutsma [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14]. 1801: edgy téli bárány bőr süveg [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2] * *bársonytetejű* ~. 1810: Egy bársony tetejű süveg Rf 3 xr 56 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 5] * *bártfai* ~. 1599: Kadas Menihardt Hozot Bartfay Siueget tt 1/12 1/2 [Kv; Szám. 8/XIV. 3 Hj] * *bélelt* ~. 1599: veottem egik drabantnak egy dardat f—/25 Egy bellet swueget f—/12 [Kv; i.h. 8/IX. 20]. 1629: mentejet dolmaniat is attá volt el Fazakas Gaspar, puskajat, szabliáját s egy berlet süegettis [Mv; MvLt 290. 168b]. 1665: esztendeigh ... igertem: Kész pénzt fl. 5 Egy bellet suveget [Fog.; UF II, 250] * *burkus* ~. 1754: Két Burgus süveg szór prémmel hányatott [Nsz; Told. 19]. 1785: Egy Burgus Granateros Süveg [Borosbenedek AF; SLev.] * *csákós* ~. 1704: Ugyan ma hallottuk azt is, hogy Pekri uram egy szolgáját küldötte bé levéllel, egy trombitásával együtt, melyet tegnap bocsátottanak vissza a generáltól, amely szolgájának egy két csákós süvege volt [WIN I, 124] * *cseh* ~. 1599: Filstich. Peter Hozot Crakay Marhatt ... Bellet keztiwt 3/— Egy Chee Siueget 1/50 [Kv; Szám. 8/XIV. 34 Hj]. 1629: Egy fejer gjeongicos Czieh Süvegh 1 [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1634: Fekete barsony czech Sivégh Arany boglaros [Kv; JHbK XVII/15]. 1654: Egy Czeh Süveg Eoregh [LLt 100. C] * *darutollas* ~. 1736: mindenek felett gyönyörűséges volt ... Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek arannyal szőtt portai czafrangokkal felöltöztetett lovakkal [MetTr 347] * *dobrocán/dobroncsa* ~. 1688: Egy Mása Dabrocsa(n) süvegnek valo Gyapjutul f—/75 [BTR törcsvári és tömösi vect.] | Egy Mása Dobro(n)csa süvegnek valo Gyapjutul f—/75 [MvRKLev. Vect. 21] * *ezüstös* ~.

1731: Gligor nevű Legény meg nallunkis meg ívék vagy két kupa bort, holis ki tölté a pénzit a fejében latott egy Czifra ezüstös süveget [Császári SzD; WassLt Urszán Todor (30) vall.] * *fekete* ~. 1628: Egy Nestel bellet fekete Süveg [Gyalu K/Kv; JhbK XII/44. 11]. 1693: Jankonak Egy jo nestes fekete süveg [Ne; DobLev. I/30. 11]. 1736: Az ifjak nyárban fekete süvegeket viseltenek. Az süvegnek azon alsó részén hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinört, megczifrázták, az sinör egy kevéssé az övin alól ért [MetTr 348] * *férfinak való* ~ → *angliai* ~ * *forgós* ~. 1704: Csáki, amidőn szaladott volna gyalog ugrott s úgy szaladott. A forgós süvege is elcsúszott volt [WIN I, 263] * *forintos* ~. 1677: Paraszt ember és béres szolgál, posztó ruhát, nadrágot, csizmát, dupla és forintos süveget, golyos inget viselni semmiképpen ne mérészellyen [AC 235] * *kakastollas* ~. 1787: sirasd meg edig való bolondságodat a kakos tallos (!) Süveget is tedd le [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. I. Bethlen Sámuelhez] * *kerek* ~. 1797: Egy paraszt fejér hosszú Kutsma Hf 1 Dr. 18. Egy fekete kerek Süveg, Dr. 76 [DobLev. IV/775] * *lengyel* ~. 1697: Egy fekete tafota lengyel süveg, nuszit fark rajta [Beszt., KGy]. 1790: Két Lengyel Süveg viseltes [Mezősámsond MT; Berz. 8. 72] * *magyar* ~. 1714: Magyar Süveg No 2 egyik Vörös Barsonbul, második narants szín Barsonbul mind a kettő bélelt fl. Hung. 7 | Két Magyar Süveg egyik vörös, második minium szín Barsonbul mind a' kettő bélelt fl. Hung. 6 [AH 25] * *meddős* ~. 1662: Az fejedelemnek legdrágább köntösi, drágaköves, meddős süvegei s egyéb nagy summáerő drága clenódiumi, házbéli s méltóságához tartozó eszközei málhákba kötötvetvén, vezeték-főlovaira málhálattak vala [SKr 373] * *metsett* ~. 1627: Harom meczet swuegh [Kv; RDL I. 131] * *módi* ~. 1806: Bek Mihály, Stíriai Márburgi 24 esztendősen visel kék posztóju aranyal varrott módi Süveget [DLt 598 nyomt. kl] * *mokányos* ~. 1815: egy mokányos fekete Süveg [DLt 893 ua.] * *nyári* ~. 1650: Adot Tatar Mihály Ur(am) egy posoni nyári süveget f 1 d 60 [Kv; ACJk 58a]. 1669: Szappan utcában lakó Minerker Takács György fogadta fel minden mívével Bredfőben levő egy hold szőlőmet; szegődségi f. 20, id est húsz forint, magának egy nyári süveget, feleségének egy főrevalót [Kv; KvE 212 LJ] * *nyestes* ~. 1711: akkoris maradtott volt nálam 9 Tulok, mellyek közül azon Kús András adott vala Ujfalvi Kozma Thamásnak, egy nestes Süvegért egyet [Gyergyóújfalu Cs; WLt]. 1717: Viseltes nestes süveg 1 [TSb 5]. 1735: az Actor egy nestes Süveget is adott, aztis a regi írás szerént így lattzik hogy adta pro f 2 de az uj Correcta szerént írja hogy adta pro f. 2 [Torda; TJkT I. 95]. 1736: A keservejek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek, az mentéjek bérleke fekete báránybőr volt, fekete szőrsinor körülette, fekete szörgomb, az övök vagy fekete szőrsinor vagy fekete posztószély, fekete nestes süveg durva posztóból [MetTr 405] * *nyestfarkas* ~. 1672: Az Fejéruari asztalos mellett leuó Inasnak egy nest Farkas Süveget 1 [Utl] * *nyusztos* ~. 1714: Egy veres nusztos Süveg angliai posztó [Kv; Pk 6]. 1723: Haj szín Angliai nusztos süveg, férfinak való [Koronka MT; Told. 29/2]. 1724: vettünk ki Hat nestet ket viseltes nusztos Süveget fl. 46 [uo.; i.h. 29/15]. 1736: A férfiak azért azelőtt, az nagyja az embereknek pár nusztos süveget viselt pompára, medály rajta s abból kolcsogtoll állott ki | magát az halottat rendszerént materia kötösben nyújtóztatták ki, vagy bőrs kapczában vagy csak materia vagy szép

golyos kapczában, az feje alá tettek vagy bársony vánkösöket, vagy portai drága vánkösöket, az vánkösra az feje mellé szép nusztos süveget [MetTr 346, 401]. 1760: Edgy vass szín, és más Seprő szín Nusztos Süveg [Mv; TGsz] * *oláhos* ~. 1807: Báts Vonuly oláhos magossatska kívül szőrtelen bőr zsiros süvegbe járt [DLt 414 nyomt. kl] * *örmény* ~. 1763: in hoc anno 1763 kezdének némelyek viselni fejr vagyis hamuszín berke- és másféle fekete báránybőr süvegeket, melyek kívül-belől báránybőrből valók, félig felhajtva, de a külső része kihasztva s cifrán pántlikával összekötve úgy, hogy mikor akarja, leeresztheti. Ezt örmény-, a másikat lengyel süvegnek mondják [RettE 103] * *paraszt* ~. 1656: Vagyon ezen hazban paraszt fekete niari süveg nro. 188 [Fog.; UF II, 112] * *poszonyi* ~. 1585: 25 octo: Vrúnk ő Nagša Jowe be B. Vram es Tanach Vezesebol Attam Aiandokot mint koetkezik. Az ket Safárnak Attam egy egy hiüely pragay kest d. 56. Es egy egy posony Süveget d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b, 30b, 31a Gellien Imre sp kezével]. 1599: Balog Mihály Hozot Becgy Marhatt 2700 Posony Süveget 13/50 | Beichel Anndrasnak Hoztak 2 Hordo Posony Sueget 4000 tt 20/— [Kv; Szám. 8/XIV. 6, 30 Hj]. 1620: Polgar, auagi Posoni süvegtul f 1 [KvLt II/39. VectTr 15]. 1627: Sofianak Az Kalmar marhakbol az mi Jutot^o Posony suueg Jutot nro 164 szazat tudua(n) p(er) f 34 teszen f. 55 d. 76 [Kv; RDL I. 134. — *Kanta Mihály Farkas utcai házánál megosztott hagyatékából unokájának]. 1628: Egy eoreög tarka Ladaban Het Posoni Swüogh. Ket viselt Posoni Swuegh [Gyalu K/Kv; JhbK XII/44.3, 10]. 1688: Száz Posonyi süvegtöl f 1/50 [BfR Vect.]. 1736: (A halottat) ha harczon esett el, veres posonyi süvegben temették el [MetTr 401] * *prémes/prémezett* ~. 1662: A lengyel korona vadásztját ami illeti, ez iránt is vádolja magát idétlen mentségével. Hát mire valók voltak a sok aranyas új zászlók s kopják? és azon szükségre a portáról csak akkor hozatott számtalan párdúc- és tigrisbőrök? prémes süvegek, egész táborozásának idején királyi neve? [SKr 463–4]. 1802: Bochoday András 21. esztendő öltözete volt egy viseletes Szárika, egy viseletes fekete Bárán-bőrrel prémezett, és zöld posztóju Süveg [DLt nyomt. kl] * *szalmakalapos* ~. 1639: Szalma kalapos Süeg jutott nekik ketten nro 70. Egjet harom penzre tudua(n) teszen f. 2 d 10 [Kv; RDL I. 116] * *téli* ~. 1732: Egy teli nusztos Süveg az eleje fekete bársony expositurájú tettzin posztó ezüst kapcsos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1742: Bolgar Szegben Lakos Simon Pál Vram ... Külgyön Kglđ nékem hét Sing Angliát Mák Szint ... valami Szép téli Süveget [ApLt 2 Apor Péterné lev.]. 1743: Egy Rokas Téli Süveg [O.fenes K; JhbK XXIX/28] * *tollas* ~. 1599: Czani Mattiastis clejbe kyldették uala zolljon hogy ne Jeojen hazakra, de azzal se(m)mit sem gondolt, hogy ozton eözue menenek, lata(m) hogy Poliak marton ugy chapott hosza hogy az tollas sieuegh ugyan megh dobbana az feöld(n) kj esue(n) fejében [Uszt 13/106 Catherina consors nob. Imre Veres de Ders vall.] * *török* ~. 1714: Vörös Bársony Török Süveg fl. Hung 22 [AH 23].

Sz: bizony leesik fejéről a csúcsos ~. 1570: Gergel es Leorinch varos zolgay hytek zerent vallyak, hogy mykor az Trombitast az Thorombol ala hoztak volna es fogwa vynnek az foghazba zabo Janosis velek megen volt, Az Trombitas zydyá volt zabo Janost Jllien Zokkal Bestie kwrwafiak vadnak oly Baratim hogy ezbeol Megh ky Menthnek, De Byzon leh esyk az feyedreol Az chywcso Syuegh [Kv;

TJK III/2. 27.] * *felteszi vminek a -ét*. 1678: Naláczí uramnak írja szolgálátomat, nem csudálom, hogy ő kegyelme rólam elfelekezett, mivel honores mutans mores, úgy látom hogy ő kegyelme mind az körösi s mind az abrukbányai süveget feltette [TML VIII, 228 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * *így jár az a ház, hol a konty parancsol a -nek*. 1710: A jámbor együgyű fejedelem^a a maga vér szerint való atyjafiait soha promoveálni nem akarván, holott jó módja vala benne. De így jár az a ház, hol a konty parancsol a süvegnek [CsH 104. — *Apari Mihály] * *kinő a haja a -e tetején*. 1781: hallottae a Tanu mondani: Meg mutatom hogy a süveged tetején a hajad ki nő s a zekéd-ből a könyököd [Komolli Hsz; HSzJP vk].

2. vmelyi tisztisággal járó fejedő; acoperământ pentru cap coresponsztor funcției unei persoane; Kopfbedeckung, die ein Amt/eine Würde kennzeichnet. 1633: Az böcsületes czéh^a egyenlő akarattól választotta az czéhnek gondviselésére táblás-czhémesterek Szabó Ferencz uratot és Csiki Szabó Mihály urat. A böcsületes czéh pedig ő kglknek kezében adott őt cristály pohárt. Egy süveget és privilegiomot táblával [Mv; EM XVIII, 402. — *A szabó czéh]. 1823–1830: Ekkor a professzorok a fakultások szerint való süvegben, vagyis inkább sapkában és palástban megjelennek az univerzitás templomában | Meghalván gróf Saint Martin reggel 9 órakor indult meg a halotti pompa a professzorok a magok fakultások szerint való palástban és süvegben [FogE 239, 243].

3. fejedelmi süveg; acoperământ de cap purtat de principe; Fürstenhut | erdélyi fejedelmi tisztség; demnitatea de principe al Transilvaniei; siebenbürgische Fürstenwürde. 1607: Hallám, hogy mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy Homonnai Bálint azt mondotta volna, hogy Erdélynek az süege kezében vagyon, ha isten megengedte meg is visselem [EOE V, 518 Bakcsi Boldizsár albisi lőfő vall.]. 1620: Monda arra az mufti: Semmit ne gondolkodjál arról, mert hiszem szép dolog volna, mikor az hatalmas császár az te^a fejedbe tétetné amaz szép aranyos süveget. Azért gondolkodjál felőle s mikor hazamégy, nekem onnat is választ írj ez dolog felől, mert igen szép dolog ám az hatalmas császár aranyos süvegét embernek az fejbe venni [BTN² 391–2. — Balassi Ferenc, Erdély portai követe]. 1710: Be is jöve Rákóczi^a és Marusvásárhelyre gyűlést hirdetvén, ott nagy pompával a pünköszt királýságra, erdélyi fejedelem-ségre installálta magát mikor a fényes theátrumról lejött, és lóra akart ülni, a süvege fejből kiesett, ki is esék csakhamar a fejedelemségből [CsH 383. — *1707-ben II. Rákóczi Ferenc].

4. egyházi méltóságot megillető füveg; mitră; Mitra, für Pfarrerhut. Szk: *jezsuita* ~. 1732: Egy fekete bársony Jesuvita Süveg [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9] * *oláh papnak való* ~. 1688: Egy Ola papnak való süvegtől f— /101 [MvRKLev. Vect. 25].

L. még a *kardinális-süveg* címszót.

5. (csúcsos) női fejedő; căciuliță, scufie purtată de femei; (spitzige) Frauenhaube. 1659: Egy nuzt Farkal bellet veres Atlacz Aszonnak ualo süuegh [Cszs; LLt Fasc. 146]. 1669: Az aszsonyom ő kegyelme süvegét egy tányér keskenőben varottuk volt, Kegyelmed küldje vissza [TML IV, 570 Naláczí István Teleki Mihályhoz]. 1681: Négy Lengiel Aszoniok(na)k való Süvegek [Beszt., LLt]. 1697: Peter Deakne Aszonyo(m), ott az falú uégén Süueget tón az fejibe, úgy menénk bé az Kapujáig [CsJk 8 Tompos Peter (16

pp vall.]. 1716: Egi fekete sima barsonj nusztos aszszony ember(ne)k való Süveg [Beszt.; Told. 8]. 1733: Edgi otska berlett fekete Aszony embernek való süveg [Marossztkirály AF; i.h. 2].

Szk: *nyusztfarkas* ~. 1724: vettünk ki Aszszony embernek való nuszt farkas viselt süveget. Hat nestet, két viseltes övet, két viseltes nusztos Süveget fl. 46 [Koronka MT; Told. 29/15] * *nyusztos* ~. 1683: Egy fekete barsony nusztos Aszszany Embernek való süveg [Utl]. 1706: Egy Aszony ember(ne)k való nusztos szövegh [LLt Fasc. 108] * *tornyos* ~. 1788: Egy Aszszony Embernek való hamu szín Trokét Lengyel mente. Ezen mentéhez való hasonló máteriából készített tornyos süveg [Mv; TSb 47].

6. gyermeknek való sapka; scufiță, căiță; Mütze für Kinder. 1764: (Mészáros Vonul felesége) a Fiatskájával mingyarást elment, meg a Gyermeknek a Bocskara is ott maradt, úgy a Harisnyája, és süvege is [Csúcs AF; Bfr 66/28 Máty Páska (30) jő és felesége Mészáros Juána (26) vall.].

7. ~ *alakú* kúp alakú; conic, de forma unui con; kegelformig. 1838–1845: Papik ... Süvegalakú kőbura, melyet ki-melegítvén, beborítják vele a hevenyében tűzhelyen süten-dő kenyert [MNYTK 107. 30].

8. ~ *gel* a. nádmézből vány süvegnyi mennyiséggel; de un anumit număr de căpățini din zahăr de trestie; etliche Zuckerhüte von Rohrzucker. 1587: hozattam Nad mezet egi egész sweggel Benedek deaktwl attam erte f 1/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 49 Seres István sp kezével]. 1676: Nadmezet Adtam Herpalene Aszszonyom kezeben serbet-nek egy süveggel. Torottem Fenyess lictaronnak egy süveggel [Utl]. 1681: nad mezet negy süveggel 3 kiszeb egy nagyobb ötödfel font [Utl]. 1683: vöttem ... Nadmezet nyolczad fél süveggel mely teszen fontott nr 21 fontyat den 57 Ez teszen fl. 11/97 [Utl].

b. vmiből vány süvegnyi mennyiséggel; cantitatea cit intră într-o căciulă/pălărie; bestimmte Zahl Hüte von etw. 1595: Keresemre Beczj Tamase Azzonyom is küldet apro veres Almat. I. Czöberrel, de egy süueggel, meg ne(m) marada benne [Kv; Szám. 8/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

9. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch. A. vány ~ nádméz vány süvegnyi nádcukor, vány süvegucukor; de un anumit număr de căpățini din zahăr de trestie; etliche Zuckerhüte Rohrzucker. 1590: veot-tunk Kiraly Byro vramtol 3 Siüeg Nad mezet, mely Niomot 4 fontot 22 Lotott [Kv; Szám. 4/XX. 7 Hooz Lörinc sp kezével]. 1598: vitedtem I Sweg Nadmyszett f 1 d 50 [Kv; i.h. 7/XVIII. 71 Masass Thamas sp kezével]. 1628: Egy tarka szar neikwl való ladaban Tizen eöt svuegh Nad Mesz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7]. 1670: Egy Süuegh Nadmezet adtam az Gyümölcz mesternek ... egy Süvögh Nadmezt [Utl]. 1797: M Tisza Laszlo urnak egy Süveg nád mezért és hat Font Kávéért a kit Debrezenből hozott Hung fl. 22 Dr. 16 [Szság; IB III. R. CXLV. f. 22]. 1835: Vettem két Süveg Nad mezet [Betlensztniklós KK; HG Bethlen lev.]. 1848: Négy süveg nádméz 30 rft [Gör-génysztimre MT; Born. G. XXIVd].

B. vány süvegnyi vmiből; de un anumit număr de căciulă/de pălărie din ceva; etliche Hüte von etw. Szk: *vány* ~ *kénkö*. 1629: Az élés ház. Kecse-olló bőr három ... Egy kályha olvasztott faggyú. Egy süveg kénkö ... Egy tányér fekete-ón [Szu; SzO VI, 95 Székelytámadt vár lelt.] * *vány* ~ *viz*. 1573: Ferench Kálmány Karol Mellet Vaday Mihál Zolgya^a ... az Meg holt legend az Pap Thowa arant

talalta az vton fekwé, kery volt hogy Innya vigen, egy Syweg vyzet vit neky es eo otth hatta [Kv; Tjk III/3. 475. — *Vallja].

◊ Szn. 1561: Casparo Swegy [Kv; Tjk 45]. 1564: Sywegh Bertha [Kv; Dica X. 43]. 1567: Martha, vxor Bartholomei Sweg [Kv; Tjk III/1. 51]. 1581: Syweg Byrthanc [Kv; Szám. 3/IV. 2]. 1586: Sywegh Bertane [Kv; Tjk IV/1. 588]. 1629: Barbara swegh [Kv; Tjk VII/3. 67]. 1637: Swüeg Andrasnak [Ebesfva; UtI].

◊ Hn. 1731: A Süveg fűnél (sz) [Hilib Hsz; EHA].

Ha. 1573: zweg [Kv; Tjk III/3. 230]. 1582: Syweget [Kv; Tjk IV/1. 15]. 1585: siwege [Kv; i.h. 474]. 1587: sweg [Kv; Szám. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. 1588: Süvekben [Kv; i.h. 4/V. 9 Gr. Veber sp kezével]. 1597: siwegh [Kv; Tjk V/1. 115]. 1598: siueget [UszT 13/31]. 1599: seoweget [Kv; Tjk VI/1. 294] | Siweget [Kv; Szám. 8/XIV. 11 H]. 1600: siwegbe [Kv; i.h. 9/XII. 61] | gyártó Simon isp. m. kezével | siueghe [UszT 15/65]. 1604: siuege [i.h. 18/144]. 1627: suueg [Kv; RDL I. 134]. 1631: Süegemis [Mv; MvLt 290. 245a]. 1638: swueget [Mv; i.h. 291. 135a]. 1667: sievegh [UF II. 252].

süvegbársony süveghez való bársony; catifea pentru șapcă; Samt für Mütze. 1711: 3 Czikkely Süveg Bársony —/58 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

süvegbélés căptușeală pentru șapcă; Unterfutter für Mütze. 1591: attam az Trombitasnak Antalnak, Egy felseo Ruhának, Egy Dolmannak, Nadragnek 21 3/4 Singh Karasiat ... f 14. d 36 1/2 Egy Swegh bellesre attam nek f—d 10 [Kv; Szám. 5/X. 71]. 1604: mondottak azt hogy Theorek Janosnak egy tarizniaja Bogartfalúba(n) Sebestien Andrasnak allot volna Az halál vtan lattam egy siuegh bellest az marosszeky legenj ... fejebe [UszT 18/144 Nicolaus Lenarth de Bogartfalú lib. vall.].

süvegcsináló süvegműhely; šepcar; Hutmacher. 1638: monda tul az kit uernek uala hogj vgia(n) hupogot en vagio(m) (!) en vagjok az süigh (!) Czenalo, ne banczatok [Mv; MvLt 291. 127a]. 1640: Opra Jvan p. h. M. h. Vagion ket esztendeie hogj edgi süvegcsinalo Thoder Muntan sell. benne [Korb F; UF I; 797].

süvegel süveget emel; a saluta pe cineva scoțind pălăria; den Hut abnehmend grüßen. 1703: Láttam az Inasnak az Ászszony előtt bátor maga viselésit nem is igen Süvegelte [Hr].

süvegelés a süveg megemelés; ridicarea pălăriei în semn de salut; Abnehmen des Hutes. 1710 k.: A világi becsület nem egyéb, hanem az embereknek elméjében egymásról való ítéltek és vélekedések, mellyel egymást amikor és amennyire becsületre méltóknak ítél, elméjüket azon megnyugotják, osztán akaratajokot és indulatajokot hajtják arra, hogy azt ... azokkal a külső jelekkel, amelyek szokásban vannak a világon, megjelentsék és tudtára adják, úgy mint: a főnek, térdnek hajtása, süveglés [BÖn. 411–2].

süveges I. mn süveg tartására való; pentru păstrat șepci/căciuli; zur Aufbewahrung des Hutes. Szk: ~ láda. 1681: egy fekete suvegcs láda [UtI].

II. fn süvegműhely mester; šepcar; Hutmacher. 1638: ez az süveges semmit sem szola hanem Czak neki fordula kar-

dot ranta s mindgjart ugi vaga az karjat [Mv; MvLt 291. 126b]. 1668: Az Fogarasi süvegsek külön külön esztendöntként tartoznak adni² ket ket jo fele süveget es egy egy aláh válot [Fog.; UF II. 441. — *A fogarasi várkapitánynak]. 1680: Dragomir Muntján Ez az udvarházhoz ugi szokot süveget adni mind az Fog(a)r(asi) süvegsek [Korb F; ALt Urb. 72].

Szn. 1453: Georgius Syweges. laurencius Syweges [Kv; TT 1882. 528, 536]. 1466: Stephanus Syueges [KvTokl. I. 216]. 1539: Joannes Syveges [i.h. 384]. 1557: Sweges Gergely [Kv; TanJk V/1. 76]. 1569: Siweges gergely [Kv; Tjk III/1. 164a]. 1570: Margit Syweges Gergelyne. Margith Syweges Antalne [Kv; Tjk III/2. 161, 173b]. 1572: Syweges Kelemen [Kv; Tjk III/3. 39]. 1582: Sweges gergelj [Kv; Szám. 3/V. 26 Lederer Mihály sp kezével]. 1598: Swegess istuan [Kv; i.h. 7/XVIII. 115 Masass Thamas sp kezével]. 1600: Siweges Gergely [Kv; i.h. 9/XII. 65] | gyártó Simon isp. m. kezével. 1632: Swueges Pal ns [Fog.; UC 14/38. 114]. 1638: süueges lanos [Mv; MvLt 291. 126b]. 1646: Süveges Mihaly [Kv; Tjk VIII/4. 55]. 1681: Süveges Gergely [Hátszeg; VhU 125–6]. 1683: Suvegcs Peter [Fog.; UtI]. 1753: Süveges Gergely [Kv; Dica XVII. 58].

süveges gomba kucsma; ciuciulete; Spitzmorchel. 1750: Hogy ha ezen Levegem még jókor érkeznek Tövis alja gombát kellene gyűjtetned Hasonlo képpen lehetne Száradva Süveges, avagy Kucsma gombának is hívják, külden, az Havasokon Sok teremvén Kalotaszegen [Ks 83 gr. Gyulafi László lev. Bécsből].

süveges tánc dans cu pălărie în mină; Tanz mit Hut in der Hand. 1736: Volt süveges tánc is, az kit annak hittak; ott a férfi egy szép süveget az kezében vett s feltartotta, egyedül kettőt hármat tánczolvá fordult, azután az melyik asszonyt vagy leányt akarta, tánczban elvitte, kettőt hármat fordultak; azonban az süveggel az leányt mind addig csalogatta, az mig az süveget elkaphatta azután megint olyan legényt, a kit akart, elvitt, kettőt hármat fordulván véle [MetTr 332–3].

süvegetlen I. mn hajadonfőtt levő; cu capul gol/neacoperit; barhaupt. 1585: Sophia Gergely kowachne vallia, En velem bezelgetnek vala Az legeniek ... mert zinte Akor leowenek ky az Swteo hazbol, en kerdem, Myt lartak az Swteo hazban, S mondanak, Im az gonoz Azzoniok chak Nem be liztezenek, Ezen keozben luta ky eg sywegetlen Drabant, S monda: leozte vizza ha Curwa Nem Az anyad [Kv; Tjk IV/1. 524].

II. hsz süveg nélkül; fără căciulă pe cap; ohne Hut. 1632: Koncz Szabó János Mondotta azt is, hogy ő úgy szereti azt az asszont, hogy talám egynehány felesége volna is, nem szerethetné úgy, mint azt az asszont szereti. Látam magam is, hogy néha az ételt sem végezte el ez az Miklós az asztalomnál, hanem ugyan süvegetlen által futott az asszonyhoz [Mv; MvLt 290. 79 átirásban].

süveg gomba kucsma; ciuciulete; Spitzmorchel. 1796: Süveg gomba — 12 [WLT Cserei Heléna jk 83a]. 1797: Bárány hus Dr. 22. Süveg gomba Dr. 6. téjfel Dr. 6 [Szság; IB III. R. CXLV 22].

süvegkapta süvegműhely forma; formă/calapod pentru șepci; Form für Hutfertigung. 1735: Czövekes köttél 3 egy Süveg kaptá [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb].

süvegnyi 1. vhány süvegre való; de un anumit număr de căciulă; bestimmte Zahl Hüte (von etw.). 1638: az Thorockaj Sigmund Ura(m) reszeből való ki hordot koból, egy darab konczios, volt egy Süvegnyi, el veve es az Thorockaj Lazlo Uram reszere rakot kő köziben vete [Torockó; Thor. XVI/1 G. Moricz (15) szolga vall.]. 1666: ket cseberni kölest vittunk el, megint valami rossz aszo almat mint egy süvegnyt [Marossztyörgy MT; BálLt 55].

2. egy süveg távolságnyi; la o distanță de o căciulă; Entfernung von einem Hut. 1629: az Keme(n) mellett ment fel elseoben az tűz mint egy süvegniere, es ha a keze jó leot volna megh olhatta volna egy fazek vizzel [Kv; TJK VII/3. 125].

süvegolvasás süvegek számbavétele; numărutul șepcilor/căciulor; Abzählen der Hüte. 1593: Keoleseri Miklos vallia: Hiua engemet Chanadi ferencz hazához valami swueg oluasasra, es megh latasara, mikor en oda menek Immar az feneket ki vteotte volt az hordonak, es megis oluasta volt [Kv; TJK VI/1. 320].

süvegű 1. mn 1. milyen süveget viselő; cu un anumit fel de șapcă/căciulă pe cap; irgendeinen Hut tragend. 1747: az katonáknak pedig egyike barnaszög fekete bajuszu ember vala Az másika pedig egy szöke ábrázatu sárga bajuszu veres süvegű [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIlb].

2. *nagyobb* ~ nagyobb hatalmú; mai puternic/influent; von größerer Macht. 1676: De én írom az én opiniómat, bízom a dolgot a nagyobb süvegű, elmű tanácsokra [TML VII, 175 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz és Székely Lászlóhoz].

Vö. a *nagy süvegű* címszóval.

II. fn vmilyen süveget viselő személy; persoană care poartă o anumită șapcă/căciulă; irgendeinen Hut tragende Person. 1572: Juta egy öla oda mo(n)da neke(m) the Biro ne me(n)j oda mert maid ne(m) Jol Jarsz hane(m) mo(n)da az az ola masnak az nagi karimas swegw vta(n) me(n)j valkaj miklos vta(n) [Gyerőmonostor K; KCs Bod Janos meregioj ns vall.].

süvölt 1. üvölt, visít, kiabál; a urla/țipa; heulen, schreien. 1583: Kalmar Janos Iunior vallia, hogy az eo hazok eleot le wt Balasy, es egyszer Syweolteny kezdé [Kv; TJK IV/1. 196]. 1584: Zechy Peter vallia hogy kettzeris hallotta hogy Andras Catalin holottara Syweoltéot Balassy gergely [Kv; i.h. 198]. 1638: az kegđ njauaaljaia merő rossz abba(n) bizonyj semj haszon csak Swuótenj, Suhajtanj, es szitkozodnj tannitia az embert [KJ].

2. *ts* vkit kiált/kiáltva hív; a striga pe cineva; nach jm rufen. 1583: Kalmar Janos Iunior vallia Teobzeoris hallotta(m) hogy Syweoltet Gergelj, de Ne(m) monta kit Syweoltene [Kv; TJK IV/1. 196].

3. (puszkagolyó) süvít; (despre gloanțe) a șuiera; (Kugeln) pfeifen. 1766: Lövést hallék, melynyek gojobbssa Süvölt vala és midőn éppen a' Fogadó árnyab(an) érkeztem volna megesmerem Ifju Székely Jánost kivel volt Domokos Ferő [BfR 104/2 Gasp. Sido (43) ns vall.].

süvölténykörtvély körtéjfajta; un soi de păr; Art Birne. 1647/1687 k.: A' Süvöltén körtvély a' mellyben vagon 3 hold [Szentistván MT; MMatr. 181].

süvöltés 1. üvöltés, visítás, kiáltás; urlet, țipăt; Geheul, Schrei. 1583: Kalmar Janos Iunior vallia megh hallotta Sandor Katalin a' Syweoltest s igenis Zugolodik vala [Kv; TJK IV/1. 196]. 1584: Zechy Peter vallia Andras Catalin holottara Syweoltéot Balassy gergely, Es az Azzony meg zitta a' Syweoltestert, es valtigh Zittak egy mast [Kv; i.h. 198]. 1636: az uti járás, avagy akar mi dolog tétel-béli munkának fáradtságát is meg enyhíti, ha tellyesseggel el nem üzi-is, tsak valami paraszti dudolás, danolás, es süvöltés-is, mentől inkább tehát az mesterséges musikai zengedezés? [ÖGr Aj. 7]. 1662: Napkeletkor egy lovas a városból kijöven, a kertek között nagy süvöltéssel kimendégelvén a kertekben levő feles kopjás népet meglátván, azonnal visszarusaszkodván, nagyon utána valóán, hogy elkaphtának, de nem érhetvén, beszalasztották vala [SKr 413]. 1745: Azon éjjel kakasszó előtt egy órával bejőve es beáll a kürtömnek derekában egy boszorkány ott ir-tóztató ijjesztő, rettentő sikotásokat, süvöltéseket vőn végben [Körispatak U; Ethn. XXIV, 161 Simén György (42) un. prédikátor, ns vall.].

2. süvítés; șuierat; Brausen. 1811: ijeszt az Éjszaki szél-is; Süvöltés hallatik 's a' Gátnak zúgása [ÁrE 161]. 1860-1861: Nevezetes légköhullás történt itt 1852-ben sept. 4-én az emberek egészen megrémülve az égre néztek, honnan süvöltés és zúgás közt több tüzes tárgyakat a földre lehullani láttak [Benkő, Mszlsm. 8-9].

süvöltő egy fajta fúvós hangszer; un fel de instrument de suflat; Art Blasinstrument. 1590: Jeowee be oztan az Cheres Peter es akar wala le wlni az Aztalhoz, Monda neki Hegedeos Peter, Nem ide walo wagy, mert Jamborok keozzezh nem illendeo wagy, onnet el pironkodek es mo(n)da ennekem egy swweolthiet hattam it, aggia meg ke(n)d, mondanak, keresd ott a hún giartal (!), es a húl az azzont talaltuk vala az kadan ot talala megh süweolteith [Kv; TJK VI/1. 48]. 1591: Karpitos Beter vallia Huniaddon hogi az sokadalomba arúlnék leoue eleombe ez ket fogoli; valami swwlwtw keresenek ele [Kv; i.h. 136].

süvöltőjű vhány sípú orgonafúvó; foale/suflai cu un anumit număr de tuburi; Orgelbalg bestimmte Zahl von Orgelpfeifen. 1636: Jób volna azokat a' nagy tömlőjű fúrólyákat, es sok süvöltőjű fúvokot a' templumokból ki hányni, es az kovátsok műhelyében adni [ÖGr Aj. 9].

süvöltős sípos; fluieraș; Pfeifer. Szn. 1749: Söltyös Mihallyne [Bodola Hsz; SVJk].

süvöltyű 1. egy fajta fúvós hangszer; un fel de instrument de suflat; Art Blasinstrument. 1626: My Juhokat Hajtunk uala a' Hauasra rank Jöuenek az felső szöczjek es marhankat kezdek el hajtani azt mondok hogj nem Tókeseke a' Hauas. Hane(m) öuek felső szöczjeke azert azoknak is ada(n)k f.l. Annak felette igj Sajtat s igj Siuoltjot [Rogoz SzD; WassLt Pap Gjorgj (40) jb vall.]. 1636: az lakadalomban enys ot ualek, hallam hogj monda ualaj az Farkas Benedek fianak hogj fuia az Süueolttiut, monda az hogj en nem fuioim az emberseges emberek eleöt wagon sipos fuia az [CsÁlT Inv. 7 Bodo Bartaliusne Katho aszoni vall.].

2. Hn. 1728: a Süvöltyű nevű helyen [Hídvég Hsz; Mk I. l].

süvöltő sáros; fluiera; Pfeifer. Szn. 1614: süvöltő Janus j. Süvöltő Lukács j. Süvöltő Pal j. [Kibéd MT; Beth U 71] Süvöltő István zs [Vad MT; i.h. 53]. 1670: Jacobus Süvöltő [Bodola Hsz; BLt].

sváb I. mn 1. a sváb (német) népcsoportba tartozó; şvab; schwäbisch. 1809: Nap Keletről Sváb Mester Christján írás Rétje [Tasnád Sz; EHA].

2. svábok lakta; care este locuit de şvabi; von Schwaben bewohnt. 1794: a Mlgs Matskasi Ferencz vrtol ki vett Török búza Földeknek, Áldomása meg itala véget a Sváb vitzai Kortsomában menven holott jól meg borosodtak onnat ... haza akartak takarodni [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

3. sváboktól használt (eszköz); (unealtă) folosit de şvabi; (Werkzeug) von Schwaben gebraucht. Szk: ~ irtó csákány. 1829: egy két élű irtó Sváb Csákány [Borosbenedek AF; MkG] * ~ olló. 1816: Egy Sváb olló [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * ~ rosta. 1774: vagon ... egy Szebeni Sváb Rosta is [WLT].

II. fn sváb személy; şvab; Schwabe. 1752: Várcsán Páskuj az előtt régen egy Bétki svábbal is békélt meg valami Lo iránt [Bikács Sz; BfR Száva Flóra (34) zs vall.]. 1774: A Veteményes, és gyümölcsös kertnek igaz hogy egy része haszon vehetetlen Szántásra alkalmatlan tsuf hely volt, mely helynek ki planérozatására hozott elő Nagysága 12 Svábokat [Mezőmadaras MT; BKG Kosztin Szavuj (40) prov. vall.]. 1783: Desi Sigmund Uram ezt maga mondotta nekem Sz(en)t Györgyen, ketten edgyütt lévén, hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal mert több hasznát veszem a Földes Urak(na)k, mivel meg mutattya hogy le vetteti a piros tiszmat az aszszonyokkal Toroczkon, s az Férfiaknak az hoszszu kutmájok tetejen ki lattik az hajok, nem illik az paraszt embernek tiszma ha nem bostkor s gyeken ködmen mint a Sváboknak [Torockó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.]. 1788: Ami pedig a most érkezett két Svábokot illeti tehát azokat a mint ok vagy a Magyar Lakosok Közé helyeztetődtek ezekhez vagy amazokhoz mind a Terhekre mind a hasznokra nézve egyenlő képpen kell tartani [Tasnád Sz; EHA]. 1794: A gyümölcsös Kertnek, hogy nagyobb Rése haszontalan hely volt az igaz, melyet az Grof egy néhány Svábokkal ki planérozott [Mezőmadaras MT; BKG Petrus Farkas (32) ns vall.]. 1799: le a' rét széliig egy darab forrásos ... seppenedes haszonvehetetlen részt ... ő Nsga Svábokkal nagy költséggel körül sántzolván a' Curialis helyhez kerített [Győrésztkirály TA; Ks 89]. 1812: (A) Groff ur a' Küküllő árkat más helyre vétette Svábok által kik(ne)k napszámban edj edj Rforintot fizetett, Csapogatókat készített, Kerteket planérozott, szókó kutakat tsínáltatott [Héderfája KK; IB. Osváth Ferencz (48) j. vall.].

svábné sváb asszony; şvaboaică; Schwäbin. 1790: a Schwabné egy holnap 1/30* [WLT Cserei Heléna jk 33b. — *Bécsi feljegyzés].

svábos sváb nyelvjárási; în dialectul şvabesc; schwäbisch (Mundart). 1832: Schneitzer Ferencz beszélt svábos németet [DLt 302 nyomt. ki].

svadeál javasol, javall; a propune; vorschlagen. 1669: máris az török előtt vádoltatik* az némettel való tractával, ki miatt is kételenítették ő nagysága az budai vezérnek az dolgot megírni, és hogy maga is bizonyos emberét Eperjes-

re küldené, svadeálja ő nagysága neki [TML IV, 477–8 Naláci István Teleki Mihályhoz. — *A fej.]. 1678: ha nekiek egyenletlenséget svadeáltam volna, lelkem ismereti ellen cselekedtem volna [TML VIII, 163 Wesselényi Pál uahoz]. 1710: Szemiben pedig azt kezdé svadeálni*, hogy dali ifjú vitéz ember lévén, ha promótió kellene, mit heverne Erdélyben, menne ki Magyarországra, s a kurucok Wesselényi Pált megunták, ötlet vennék fel generálisoknak, s idővel nagy emberré lenne [CsH 156. — *Teleki Mihály Thököly Imrénék]. 1737: ő kglme* is svadeálván, hogi a Capitanb(an) Contradictiot iratnánk, és adnók bé, azon abalienáltatott Reteink iránt [Dés; Jk 475. — *Az ügyben felkért prokurátor, Hunyadi Ferenc]. 1770: Mindezek ha felállítatnak, lehetetlen, hogy subsistálhasson se nemes, se parasztember, s valaki svadeálta öfelségének*, de nem javát, hanem kárát kívánta [RettE 224. — *Az új adózási rendszert]. 1792: az Exponens Szenáját kezdette kérni átoljába s nem akarván adni a Koscsdi Posta Expeditor svadeálta hogy adná oda [Laszó H; Ks 80. XLVIII. 5].

svadeálhat javasolhat; a putea propune; vorschlagen können. 1657: az francuz azzal kénál vala az fejedelemnek elméjét fordítsam el az megbékélésről Tudjátok jól midőn módját láttam az uramnak s hazámnak abban az véletek való szövetség dolgából, szívesen és legfeljebb mindeneknél kooperáltam, de midőn már látom veszedelmzésünket következni, uramhoz, hazámhoz tartozó kötelességem ellen nem svadeálhatom magam hasznomért [KemOn. 282].

svadron 1. lovas század; escadron; Eskadron. 1704: Montecelli ... egy svadronnal utána távol, amint érkezhetett, és azután egy svadron muskotélyos egységnyi tarakkal mentenek [WIN I, 216]. 1763: Hazajövé, találtam a militiát quartélyban szállva, Bethlen Ádám regimentjéből egy companiát (most már svadronnak hívják) [RettE 152]. 1765: Rendeltetett vala a Táblától az ur Boer Ferencz Uram, más Collegájával Computust inealni a Kánakianusok Gregorovics nevezetű kapitányával, és réja bizott Svadronnal [Gyf; Eszt-Mk Vall. 337]. 1771: A minapiban indult gabonának drágasága valamit cessált, de bizonyos az hogy tavasszal ismét drága lesz, mivel felette sok militia takarodott bé Ezen felső járásban két svadron s négy gyalog compania [RettE 257]. 1840: az Tsúrjeikben istáloikba egy svadrom is eltérne [Dés; DLt 935].

2. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány századnyi; de un anumit număr de escadroane; von ... Eskadron. 1704: azután egy svadron muskotélyos egységnyi tarakkal mentenek [WIN I, 216].

svájcer Svájcban gyártott; fabricat în Elveția; hergestellt in der Schweiz | svájci módon készült; făcut în felul elvețienilor; hergestellt in schweizerischer Weise. Szk: ~ gyoics. 1628: Egy vég Siléziai Gyoics singe per 2 Rft. Egy vég Svajtzer Gyoits Ingeknak valo singe 36 Garas [BetLt 3] * ~ kává. 1851: Svajtzer Kává [Dés; DLt 1749] * ~ saj. 1794: Schweitzer Sajt 1/3 [WLT Cserei Heléna jk 66b]. 1801: 8 1/2 font Svajtzer Sajt 2 Rf 50 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1807/1818: 4 Svájtzter sajt [Mv; Told.]. 1808: 4 Font Svaicer sajt [Mv; i.h. 22].

svájcfolt ívelt; arcuit; geschweift, gewölbt. 1848: Dolgoztunk két Dob tarto svácfolt (!) asztal Láb formájú Lábakat [Dés; DLt].

svájfos ívelt; arcuit; geschweift, gewölbt. 1816: Pultos sváfós (!) aufsaz kaszten 15 fiokos 35 Rf 2 xr [Kv; Born. IV 41].

svarcgelb fekete-sárga; negru cu galben; schwarzgelb. 1852: Két felé nyílo ajtó Schwartzgelb Szinü [Dés; DLT 923].

svarcvaldi óra feketeerdői óra; ceas din Pădurea Neagră; Schwarzwälder Uhr. 1849: Mu'sikáló nagy óra 200 Rft Svartzvaldi kis óra 15 Rft [Görgényszimre MT; Born. G. XXIVd].

svásor javasló; propunător; vorschlagend(e). 1766: soha igazán öfelségét aziránt nem informálták, sőt ha valaki valamit kimondott, vagy levélben valakinek referált, s öfelségének megjelentetett, Brukenthal s mások, kik azoknak a litaneusoknak felállításának svásori, mindjárt hazugságban hagyták az igazmondókat [RettE 198. — "Ti. a madéfalvi vérengzés iránt].

svécia I. mn svéd; suedez; schwedisch. 1656: Májusban és júniusban ő nagyságához lengyel, svéczia és kozák követek igen solemniss legatioval jöttek [ETA I, 161 NSz].

II. fn svéd hadsereg; armata suedeză; schwedische Armee. 1656: Lengyelország pusztítottak a svéciától, muszkától, tatártól és kozáktól [i.h. 160 NSz]. 1657: a míg ezek a dolgok oda fel lesznek, itt alatt a magyarral a svécia Krakkóba lőnek — mert azt megadták vala még jó elein [i.h. 162 NSz].

svéciai svédországi, svéd; din Suedia, suedez; aus Schweden, schwedisch. Szk: ~ *armáda*. 1657: Innen megindulván az Fejérhegyen általmenénk Szomolyán tájékkján Morvára, és az svéciai armádát Beren obsidiójában tanálók | Ez dologban igen az mi tetszésünk mellett kooperálnak vala az franciai királynak követjei is viszont az svéciai armádában is az generál mellett az francuz residenset continue tart vala [KemÖn. 276, 278] * ~ *király*. 1630: Az svéciai király vette meg Stetin Pomeraniában [HGN 5]. 1657: Ezután mikor minden hadaival urunk^a a havason általment volna nagy kárral s fáradsággal, senki eleibe nem is álla. A kozák is ottan hamar melléje érkezék — harmincz ezeren — a hetmánnal; azonképpen a svéciai király is hadaival elérkezik, mind pedig a saxoniai hadak a hercegekkel együtt eljövén, megegyezének [ETA I, 161 NSz. — "II. Rákóczi György] | Az ülésben az főhelyet az fejedelemnek adta az generál, melléje az Falsz gróf, ki mostan svéciai király [KemÖn. 284]. 1662: Megíratá^a a lengyel ellen való indulásának okait is, melyek között ezek valának: hogy a lengyelektől a királyságra hívatván, azután hátrahagyatott és megcsúfoltatott volna; hogy a svéciai királynak hozzá küldetett szolgáját a lengyelek megfogták volna^b [SKr 349. — "II. Rákóczi György. ^aFolyt. az okok fels.]. 1710: A muszka cár, minekutána a svéciai király hadát egészen debellálta, hadait mindenfelől egybegyűjtván, kijő Moschoviából, és Kozákországot visszafoglalja, úgy Kalmuk- és Cserkeszországokat is behódoltatja [CsH 452] * ~ *követ*. 1662: Nehézeltte volna azt is, hogy a hozzája bocsátatott svéciai követ a lengyelektől elfogattatott volna [SKr 360] * ~ *rezidens*. 1767: Azt beszélék, hogy a svéciai residensnek maga romlását keservesen panaszoilta volna gr. Teleki^a melyet

amaz álmélkodással hallgatott [RettE 213. — "Teleki Sámuel].

svéd I. mn svéd nemzetiségű; suedez; schwedisch. 1710: A muszka cár egy igen felette szép ábrázatú svét asszonyt meglátván, annyira felgerjede szerelmiben, hogy mindjárt feleségül magának elvéve [CsH 452–3]. 1710 k.: Nyolcan vagy kilencen kik között egy svéd ifjú gavallér is, ekkori úti és kenyeres társam, beléülénk^a, és egy darabig szépen megyünk, noha borongott ugyan a tenger, és az ég is felleges volt [BÖn. 589. — ^aA hajóba].

Szk: ~ *generál*. 1657: közelítvén azért oda, az svéd generál Torstenson személye szerént mellette lévő nagy emberekkel és az egész lovas haddal excipiála bennünket igen szép mezei solennitással [KemÖn. 276] * ~ *király*. 1670: Az svéd királynak, úgy hirdetik, az N(émet) császár hugát adták volna [TML V, 78 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz]. 1705: Azt is mondják, hogy mikor ezek a levelek költenek, úgymint 25 Aprilis, hogy várták volna Bécsbe a svéd király expressusát a békeség punctumával a lengyel királlyal | A svéd király is most békélik a muszkával és a saxóval, úgy hisszük, hogy megosztják a királyságot [WIN I, 439, 545] * ~ *követ*. 1657: Az mint értettem, kozák és svéd követek érkeztek, kik mi híreket hoztak és mivel jöttek legyen s egyéb hírek felől is tudósítani ne nehezteljen [TML I, 87 Haller Gábor Teleki Mihályhoz] * ~ *officér*. 1657: Klobucsiczki uramat instruálám mind arról, hogy kontósát változtatva az várban szaladott svéd officér követet hozza alá; s mind pedig, hogy az várbelieket biztassa, tanítsa, mely meg is lön; de maga az emberséges svéd officér, ki nem jüve, praetendálván, hogy immár közikben eskütt volna [KemÖn. 224].

II. fn I. svéd nemzet; națiunea suedeză; schwedische Nation. 1672: Az az híre, császár francziával, dánussal, electorokkal, svédvel, lengyellel, velenczéssel örökös frigyet csinált, most készül török ellen, ki ha úgy leszen, valjion Erdélyt nem teszik-e sedes bellivé? [TML VI. 54–5 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz] | az császár úgy vette észében, hogy hamar reá venné magát az békeségre. Nálók úgy vagyon híre, hogy az muszka, svétt, brandenburg megsegíti [i.h. 125 Naláczai István Teleki Mihályhoz].

2. svéd katona; soldat suedez; schwedischer Soldat. 1657: vacsorám lévén Duklással ... egyszer lön valami lármanék, de magok feleki svédek láttatának, s ellenségnek alittattak [KemÖn. 281]. 1710: Kétezemnél többen veszének el, elsőben is a magyarok szaladának meg, azután a lengyelek, a svétek majd négy óráig állak meg a harchelyet, ott is veszének nyavalyások [CsH 448].

3. svéd hadsereg; armata suedeză; schwedische Armee. 1672: Az tatár egy rész hadát megverte az lengyelnek. Az muszka, svéd is ellensége volna [TML VI. 172 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. 1705: Az armada felől pedig azt hallották, hogy Bánya felé fordult volna által, a kurucok pedig azzal bíztatták magokat, hogy a svéd is segítségekre jöne ki Lengyelországból [WIN I, 610].

4. svéd uralkodó; regele suedez; schwedischer Monarch. 1675: Az suetet hirdetik az özvegy lengyel királynét kérni [TML VII, 38 Teleki Mihály Beldi Pálhoz].

svédís kesztyű svéd kesztyű; mănusi suedez; schwedischer Handschuh. 1808: 4 Pár svedis kesztű [Mv; Told. 22]. 1848: 12 pár Schvedisch kestyű [Bilak BN; Llt].

svékus I. mn svéd; suedez; schwedisch. 1657: én teljes minden igyekezettel azon valék, hogy az elválás ne bosszúval, hanem az barátságnak fenntartásával lenne, mind azért, hogy jüvendőben is mind német, török s egyéb nemzetek előtt tékenetesb lenne állapotunk, gallus, svecus és több confoederatusok barátságában létünket értvén; és mind hogy jüvendőben az universalis békekességből is ki ne rekesztetnénk [KemÖn. 283].

II. fn 1. svéd személy; suedez; Schwede. 1664: Az imperialis hadak fő generáli két suecus leszen, Frangel és Wircz [TML III. 52 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

2. svéd nemzet; națiunea suedeză; schwedische Nation. 1657: Térek az másik dologra: hogy ezenekkel egy időben jüvének az svecusoknak is követjeik, kik invitálák az fejedelmet^a az vélek való confoederatióra | Leopold herceg Barkóczi Lászlót küldé követségen, kívánván, hogy bátor fizetésre hadaiban engedne mellettek maradni, de az fejedelm denegálá, mert ugyanis az svecusokkal való végezést is megsértette volna [KemÖn. 190, 285–6. — "II. Rákóczi Györgyöt]. 1662: aligha ezúttal már most a svékusok részéről is szegény nemzetünkre az a kölcsön meg nem fordított, mely Morvában 1645-ben nekik is üdösbik Rákóczi György ... részéről méretett vala szerencsésének majd legjobb folyásában [SKr 371]. 1759: Ezt is láttam írásban a minap Szebenben, hogy írták a prussiai királyról. Magyarul fordítottam e szerint: Nyugodjék az én országom, A császárral hadakozom, Svecust megajándékozom, A franciára lesz gondom, A muszkával azt cselekszem, Kit a világ is nevesen [RettE 83].

3. svéd katona; soldat suedez; schwedischer Soldat. 1710: A svécusok közül mintegy ezren a harcról elszaladván, kik a királlyal megindultanak vala, nem akarván tatárközöi menni, Molduvában jövének, onnan egynehányan ide Erdélyben, a németek közöi állának, a többi ott maradá-

nak | (Jászvásáron) valának mintegy ezer svécusok, kik a svéciai király mikor megverték Muszkaországban, a harcról elszaladtanak [CsH 421, 467].

4. svéd hadsereg; armata suedeză; schwedische Armee. 1653: A svékus császárra támad [ETA I, 144 NSz]. 1657: Ez tracta azért addig prolongáltaték, hogy azalatt az danust római császár felindítá az svecus ellen háta megé, és Morvából visszavonyatá Dániára | Az svecusoktól érkezvén egy officér ember követségre és arrafelé jüvén, nem penetrálhatt hozzánk, az ellenség elől tanálván, hanem szaladott bé Sárosra [KemÖn. 193, 223]. 1662: Ezen kastély^a is a svékusok jövetelének alkalmatosságával pusztán hagyatván, csak a kertészek hagyattak volt ott a kertnek, amint lehetne, oltalmazására | Mindenesül való is harcra való emberem, négy vagy ötezer emberem ha lehetett | Az ellenség ad minus hatvanezer. De mit írom számát, aki meg tudja fontolni tatár chámnek személye szerént jelenlétét s erejét, és kik ellen? úgymint magyar, svékus, kozák ellen indul, ebből megítélheti [SKr 266, 381. — "Lichtenstein hercege].

sveler alsó ráma; ramă inferioară; unterer Rahmen. 1852: Készítettem égy Két ülésű Árnýkszéket Sveler és Slág ráamával [Kv; SLt Vegyes perir. Máyer József ács-mester nyil.].

svihák szélhámos; escroc; Gauner, Hochstapler. 1891: Ajtai^a svihák. Megfizettetett velem egy csomó példányt; mely a szerződésben kikötött számon felül ment. S mikor perelt velem, otthon persze e cudarságért új listát adott, melyet meghérélt [PLv. 156 Petelei István Jakab Ödönhöz. — "Ajtai Kovács Albert].

Az s-betű alatt nem található latin vagy más idegen eredetű szavak az s-betű alatt keresendők.